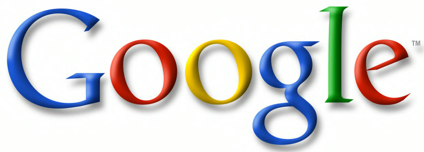
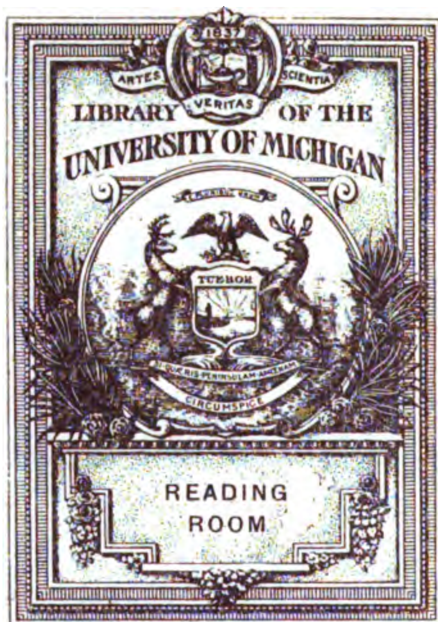

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
READING
ROOM

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK

XVII. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

ZEVENTIENDE DEEL.

GA - GEY.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVII.

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

G.

GAAL, (HUGO) gebooren te *Leiden*, uit een aanzienlijk Geslacht, werd, na het volbrengen zijner studien, Licentiaat in de beide Regten, en was, om zijne minzaamheid, bij ieder in achting. Zijn post, als Pastoor te *Rotterdam*, bekleedde hij met onvermoeiden ijver, zo lang de staat zijner gezondheid zulks gedoogde. Dan, blind geworden zijnde, deed hij afstand daar van. Hij heeft geleeft in 't laatst der voorgaande Eeuwe.

Zie *Kerkl. Oudh. van Zuid-Holland*, bl. 444.

GAAL, (JACOB) was, in het berugte Jaar 1672, Schepen te *Rotterdam*, en verklaarde, ten voordeele zijner Mede-Regenten, niemand te kennen, die gezegd had *liever Fransch dan Prinschgezind te willen wezen*. Toen men aldaar de Regenten te lijf wilde, was hij een van die, welke door de Burgers op het Stadhuis bewaard wierden; eensdeels om hun voor de woede des volks te beveiligen, anderdeels, op dat zij niet ontsnappen zouden. Doch, na dat de Prins zijn ongenoegen, over het vasthouden der Regenten, betoond had, werden zij ontslagen.

Zie *Vaderl. Hist.* XIV. Deel, bl. 76, 115.

GAASBEEK, voorheen een voornaam Geslacht in de *Nederlanden*, 't welk zeer aanzienlijke Ampten bekleed heeft: als het

Zegelbewaarderschap van *Dordrecht*, als mede het Stadhouderschap over *Holland*. Ook bezaten die van GAASBEEK verscheidene aanzienlijke Heerlijkheden; als: *Gaasbeek*, *Putten*, *Strijen*, *Wijk bij Duurstede*, *Abcoude*, enz. Groot deel hadden dezelve in de twisten tusschen de *Hoekschen* en *Kabbeljaauwschen*; zo als dan ook, in de verhaalen van die tijden, hunne naamen en bedrijven menigvuldig voorkomen. Een onder hen, zo als gezegt is, Groot Zegelbewaarder van *Dordrecht* zijnde, gedroeg zig zeer ondankbaar tegen Bisschop FREDRIK VAN BLANKENHEIM, die hem de Heerlijkheid van *Abcoude*, in weerwil van BREDERODE, toegeweezen had; want met Hertog REINOUD VAN GELDER spande hij tegen den Bisschop aan, niet tegenstaande hij bij eede belooft had, nooit de wapenen tegen hem te zullen opvatten. Niet beter gedroeg hij zig tegen VROUW JACOBA VAN BEIJEREN.

Zie VOSSIUS; BURMAN, *Utrechtsche Jaarboeken* en anderen; en Art. ABCOUDE.

GAASBEEK, (JACOB VAN) Heer van *Gaasbeek*, *Putten*, *Strijen*, *Wijk bij Duurstede*, *Abcoude*, enz. Deeze, na zig verscheidenmaale tegen den Bisschop verzet te hebben, moest hem, eindelijk, *Wijk* en *Abcoude* afstaan. Hij word beschreeven als een zeer onrustig mensch geweest te zijn, en niet min driftig; welk laatste ook oorzaak van den dood van zijnen eenigen zoon was. Vader en zoon, beiden te paard zittende, meende de oude man, dat zijn zoon geene genoegzaame Ridderlijke houding vertoonde; waar over hij driftig wordende, met zijn stok of roede na hem sloeg, en hem zodanig aan den slaap des hoofts trof, dat hij dood ter neder viel. Dus overleed JACOB zonder wettige Erfgenaamen, in het Jaar 1459 of 1460; laatende, egter, verscheidene Natuurlijke kinderen na. Eenige zijner vleijers noemdem hem Prins van *Gaasbeek*. Anderen verhaalen van hem veele grotten.

Zie GOUDHOEVEN, I. Deel, fol. 466. SLICHTENHORST, *Geldersche Geschiedenis*, I. Deel, fol. 50, II. D. fol. 252.

GAAS-

GAASDONK, wel eer het zeventiende Convent onder *Windesheim*; het voerde den naam van *Onzer L. V. Convent*, gelegen buiten *Goch*, in het Land van *Keulen*.

Zie Oudh. van Deventer, II. Deel, bl. 125.

GAASP, *Stok* of verdeeling in *Weesperkarspel*, voerende dien naam, naar een stroompje, welk zig daar langs heenen strekt; maakende, met *Overvegt* of *Uittermeer* en het *Gein*, één Regtbank uit. Het heeft zeven Schepenen, van welke de Hoofd-Officier, volgens Resolutie der Staaten van *Holland* van den 20 Maart van het Jaar 1663, gehouden is, het eene Jaar vier Schepenen te kiezen, die in de *Stokken* woonachtig zijn, en waar bij hij als dan drie andere voegen mag, uit de Ingelanden, die geen vaste woonplaats in de *Stokken* hebben. In het andere Jaar moet de Hoofd-Officier drie Schepenen, in de *Stokken* woonachtig, kiezen, en mag 'er vier uit de Ingelanden bij voegen.

Staat der Nederlanden, VIII. Deel, bl. 141. enz.

GAAST, een der zevenentwintig Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Wonseradeel*, in 't Kwartier van *Westergoo*, aan den Zeedijk, tusschen *Makkum* en *Workum*.

BACHIENE, A. 1336.

GAASTERLAND, de zevende en Westelijke Grietenij der *Zevenwolden*, die voorheen tot *Westergoo* behoorde. Dezelve ligt aan de *Zuiderzee*, en wordt, door het Scheeprijk water de *Ee*, dat uit de *Slooter-Meir*, door de Stad *Slooten*, bij *Takezijl* in de *Zuiderzee* valt, van *Lemsterland* afgescheiden. De grond deezer Grietenij is rijkelijk van bekwame Weiden en Koornlanden, op sommige plaatsen, voor

 zien.

zien. Meer, naar den Zeekant, is de grond Berg- en Heuvelachtig. De tegenwoordige Grietman is, Jonker UBBO AYLVA VAN RENGERS, en heeft onder zijn bestier agt Dorpen.

HALMA; HACHIENE, *Geogr. Woordenb. van Friesland.*

GAASTMABUUREN, een Buurtschap, ten Zuiden het Dorp *Hardegarijp*, in de Grietenij *Tietjerksteradeel.*

GAASTMEER, een Dorp, ¾ uur gaans ten Westen *Heeg*, aan een kleinen inham der *Fleussermeer*, in de Grietenij *Wijmbritzeradeel*, binnendijks, hebbende 17 stemmen.

GABBEMA, (EDO) was, in het Jaar 1572, Vaandrig onder de *Nassauschen*, en hielp *Sneek* aan 's Prinsen zijde brengen. Waarschijnlijk is de Historieschrijver GABBEMA uit dit Geslacht oorspronklijk.

Zie TE WATER, *Verbond der Edelen*, bl. 405.

GABELLEN, is een Onduitsch woord, dat Tol of Pacht beteekend. Bij ons worden de woorden Tollen en Gabellen, voor gelijkluidende genoomen. Doch door Gabellen verstaat men eigenlijk, een gering Tolgeld, dat men aan Hekken of Wegen betaalt. In *Frankrijk* beteekent dit alleen de Pagt of Impost op het Zout. De Taalkundigen zijn van oordeel, dat Gabel een oud *Saxisch* woord is.

Zie MENAGE, SPELMAN, en anderen.

GAETAN, (DON LOUIS) een *Spanjaard*, die, in het Jaar 1574, geduurende het beleg van *Leiden*, in het Dorp *Zoeterwoude* en aan den *Leidschendam*, eenig volk gelaaten hebbende, met het overschot der Benden, onder zijn bevel staande, na eenigen tegenstand, door RUIKHAVER, aan de

Geestbrugge, ontmoet te hebben, den *Haag* innam. Weinig tijds daar na bemagtigde hij de Schans, te *Maaslandsluis*; doch bekwam aldaar eene wonde, die hem het leven kostte.

Vaderl. Hist. VI. Deel, bl. 483 en 484.

GAGAIN, (ROBBERT) Generaal van de Orde der *Trinitarissen*, werd gebooren op de Grenzen van *Artois*. Zijne studien volbragt hij te *Parijs*; werd daar na Doctor in de Regten, en eindelijk Generaal van gemelde Orde. Om zijne bekwaamheid stond hij bijzonder in achting, bij KAREL DEN VIII en LODEWYK DEN XII; welke Vorsten hem, in verscheidene Gezantschappen, gebruikten. Hij stierf in het Jaar 1501.

Zie VOSSIUS en VAL ANDREAS.

GAGELDONK, eene Heerlijkheid in *Staatsch Braband*, dus genoemd naar het oude Slot van dien naam, waar van het muurwerk alleen nog te zien is. De naam van dit Geslacht is in de Geschiedenissen van *Braband* over bekend. Aldaar staat nog eene Kapelle, die thans buiten gebruik is, doch wel eer aan de Maagd MARIA was toegewijd. Deeze Heerlijkheid, met welke die van *Hambroek* daar na vereenigd is, veranderde menigmaal van Heer, en behoort nu, als een Leen van *Braband*, aan den Prins VAN RUBEMPRE en EVERBERG.

Zie BACHIENE, *Staats Braband*, enz.

GAJKEINGATERBORG, een Adelijk Huis, in de *Groninger-Ommelanden*, onder *Hunzingoo*, ten Zuiden van 't Dorp *Warfhuizen*.

GAIL, (A.) of GAILIUS, een vermaard Regtsgeleerde, gebooren te *Keulen*, in 't Jaar 1525, volbragt zijn studien te *Leuven* en elders, onthield zig den tijd van 15 Jaaren in de

Nederlanden, *Frankrijk* en *Italie*, en werd Assessor te *Spiers*. Keizer MAXIMILIAAN stelde hem aan tot zijnen Raad. Keizer RUDOLF DE II gebruikte hem, in het Jaar 1577, als Afgezant, in de onderhandeling te *Geertruidenberg*. Hij wierd, vóór zijnen dood, Kanselier in zijn Geboortestad, en stierf aldaar, in het Jaar 1587, nalaatende eenige schriften.

Zie VAL. AND PHEHER, *Theath. Vaderl. Hist.* VII. Deel, bl. 148.

GALAMA, een der vervallene Adelijke Sloten, in de Grietenij *Tietjerksteradeel*, onder het Dorp *Garijp*. Van een ander Slot van dien naam, in de Grietenij *Hemelumer Oldephert*, vind men nog de overblijfzelen, na bij het Dorp *Koudum*. Dit laatste is aanmerklijk om zekere put, bij dit Huis, die, onbekend door welk toeval, in het Jaar 1502, was vergiftigd geworden, en wel in zo verre, dat de daar van uitwaasemende damp aan vier menschen het leven kostte: waarom men genoodzaakt was, de put te dempen. Zie SCHOTANUS, bl. 502. Een derde Slot van dien naam stond wel eer bij het Dorp *Hemelum*.

GALAMA. Het oud en beroemd Adelijk Geslagt van deezen naam was in de Provintie *Friesland*, omtrent het Jaar 1100, in zo groot een aanzien, dat het aan ieder, die het tegenstond, het hoofd durfde bieden. Thans is het genoegzaam geheel uitgestorven in de mannelijke linie. Het gebied diens Geslagts grensde zelfs aan *Holland*.

Het Geslagt-Register van GALAMA, of GALEMA, vind men bij FERWERDA, I. Stuk van bl. 41*-42*. IOO GALAMA, van wien vervolgens nader, word geteld onder de *Friesche* Potestaaten, in de IX Eeuw. DOUWE, HITMAN en YGE GALAMA komen voor op het Jaar 1486, in het *Charterboek van Friesland*, bl. 733 en 740; OTTO GALAMA, bl. 755; SIGCO GALAMA, die, vermoedelijk, vader van TAKO DEN BONDGENOOT was, II. Deel, bl. 85, 95, 117, 427. Beter is bekend ANSONIUS GALAMA, die de Unie van *Utrecht* ondertekende. De over-

overblijvenden, tot den Roomschen Godsdienst weder overgegaan zijnde, hebben geen deel aan 's Lands Regeering gehad.

GALAMA, (IGO) de vijfde Poteftaat van *Friesland*, en in den Krijgshandel wel ervaaren, werd daarom, in de *Noordsche* onlusten, na den dood van HESSEL HEERMANA, door de Edelen en Ingezetenen, tot die waardigheid verkooren. *Friesland* werd door hem, tegen de invallen der *Nooren*, beveiligt. Hij stierf in het eerste Jaar zijner Regeering, omtrent het Jaar 910, nalaatende eenen zoon IGLO GALAMA, die mede in de *Friesche* Kronijken vermeld word.

GALAMA, (GALO IGES) In oude tijden lagen, tusschen *Stavoren*, *Enkhuizen* en *Texel*, zeer vrugtbaare Beemden en lustige Boschaadjen, die, door inwateringen, in eenen Zeeboezem veranderd zijn. Onder de verdronken Bosschen was dat van *Krijel* het voornaamste, en, gelijk men wil, de eigendom van dit Geslacht, welks hoofden 'er dus Houtvesters of Boschbewaarders van waren. Een blijk daar van is de oneenigheid, ontstaan tusschen Graaf FLORIS DEN VETTEN en GALE IGES GALAMA; welke, volgens KLAAS KOLYN, zig dus toedroeg: „ Graave FLORENS te *Enkhuizen* of daaromtrent zijnde, had „ zijn opperste vermaak in de Jagt, en dus bevond hij zig „ meenigmaal in het Bosch van *Krijel*, dat GALAMAAS eigen „ goed was, en had, op zekeren tijd, zijne dienaars geweldadig, hunne honden en vangst ontnomen. GALAMA, zegt „ men, staafde met eenen eed, dat hij die daad aan 's Graaven goed en bloet, al was 't ten koste van zijn eigen leeven, wreeken zou. De Graaf spotte daar mede, en „ schroomde niet, wanneer 't hem luste, in het gemelde „ Bosch te gaan jaagen. GALAMA dat ontwaar wordende, „ heeft eenige zijner vertrouwste vrienden hier van verwittigd, die terstond opzaten, en tot hem kwamen, met belofte van alle hulpe tegen zijne vijanden. GALAMA komt bij „ den Graaf, spreekt hem aan met stille en bittere woorden, „ eischende vergoeding van gedaane schaade, of wilde, bij „ weigering van dien, zig zelfs regt doen met de wapenen, „ die God en de natuur hem hadt gelieven te verleenen. De

„ Graaf,

„ Graaf, verwonderd over de ſtoute taal van een Edelman, „ die hem in zijn aanzigt dus durfde dreigen, berispte hem „ wel ſtraffelijk; doch GALAMA voer voort: *Zo waar ik een* „ *Edele frije Fries gebooren ben, zal ik mij voor uwe over-* „ *weldiging beſchermen, of het zal mij aan de magt en niet* „ *aan de wil ontbreeken*, en viel te gelijk den Graaf aan, die „ hij gewisſelijk zou doorſtooten hebben, had die niet te rug „ geweeken, doch ontving egter eene wonde aan de regter „ arm. Toen, zegt het verhaal verder, trokken 's Graaven Edel- „ lieden mede van leer, en beſchutten hunnen Heer, egter „ ſchooten twee van 's Graaven dienaars 't leven daar bij in, „ die zo een geweldadigheid van GALAMA niet verwagt had- „ den." Tot dus verre GABBEMA, in zijn *Verhaal der Wa- tervloeden*, pag. 50 en 51. Het is bekend, dat WAGENAAR, in zijn II. Deel der *Vaderlandſche Hiſtorie*, bl. 213-215, dit verhaal overgenoomen en de waarheid daar van gegrond heeft op het gezegde van KLAAS KOLYN. Elders hebben wij dit verhaal reeds tegengeſprooken. WINSEMIUS maakt 'er, eg- ter, mede gewag van, en zegt, dat die twist, tusſchen den Graaf en den Edelen GALAMA, door GODEFRID, Hertog van *Braband*, is beſlist geworden. Om 'er dit nog bij te voegen, zo dient men te weten, dat WAGENAAR zelf aan de onegtheid van KLAAS KOLYN niet getwijffeld heeft, maar daar van zo zeker is overtuigd geweest, dat hij, bij den tweeden druk van zijn beroemde *Vaderlandſche Hiſtorie*, alle de aanhaalin- ge daar van heeft weg gelaaten. Wenſchelijk ware het ge- weest, dat hij niet alleen de aanhaalingen, maar zelfs de grollen, daar uit overgenoomen, had doorgehaald. Beroemde mannen, als SCHRIVERIUS en BRANDT, hebben dit geval in twijffel getrokken; doch ook anderen hebben het wederom zoeken te verdedigen. BENT, in zijne *Jagtregt der West-Friezen*, heeft, zo ik meen, dit ſtuk voldongen; zie bl. 88-99.

GALAMA, (HARTMAN) *Friesch* Edelman, zoon van GALO, die in het Jaar 1599 overleed, en van FOEK; doch, volgens andere, van KINSCH HOXWIER, die hem ter waereld bragt, den 18 Februarij van het Jaar 1533. Hij liet geene kinders

na,

na, uit zijne huwelijken met RIEMK HERMANA en KINSCK POPTA; maar wel een onsterfelijken naam. Zijne lotgevallen waren, in alles, gelijk aan die van SJOERT BEIMA, met wien hij, als zijnde een Lid der zaamverbondene Edelen, ook te *Brussel* onthalst is, volgens vonnis, tegen hem uitgesprooken, den 29 Maij van het Jaar 1568.

In dit vonnis vind men nog deeze bijzonderheid, dat hij van *Amsteldam* vertrokken zijnde, eenig Krijgsvolk, te *Hoorn* en elders, bij trommelslag, aangenoomen had, waar toe hi een Lastbrief ontvangen had. Jammer is het dat mannen, die zo kloekmoedig als deeze voor de vrijheid hebben durven uitkoomen, voor het geweld hebben moeten bukken.

Men vindt zijn Sententie bij MARCUS, bl. 80 en 81.

GALAMA, (SEERP) broeder van bovengemelden, en zwagter van JELTE EILSMA, was geboren, den 25 October van het Jaar 1528. Niet min ijverig zijnde voor de vrijheid, hadt hij het voorregt boven dezelven, dat hij in zijn Vaderland de vrugten daar van plukte. Reeds in het Jaar 1566 bleek het duidelijk genoeg, hoe afkeerig hij was van al wat na slavernij zweemde. Menigvuldige blijken heeft hij van zijne kloekmoedigheid gegeeven. Getuigen de slag bij *Jemingen*, waar bij hij tegenwoordig was. Het ongenoegen van ALBA tegen hem, die hem te *Antwerpen* wilde doen koomen, ontstak zijnen ijver des te meer: zo dat hij niet schroomde, het Verbondschrift der Edelen met zijnen naam te ondertekenen. In het Jaar 1572 was hij één der *Friezen*, die van SONOY hulpbenden verzogten. Ook hielp hij *Franeker* aan de zijde der Staaten overbrengen. Hij ontzag zig niet, in het strengst van den winter, naar *Haarlem* te reizen, om van ORANJE nieuwe hulp te verzoeken, met oogmerk om *Leuwaarden* en gantsch *Friesland* te doen omslaan. Doch toen alles, in dit Gewest, ten voordeele van *Spanje* begon te draaijen, vond hij geraaden, voor eenigen tijd, de woede van ALBA te ontwijken. Zijne vrouw volgde hem, en vlugtte, met zeven kinderen, in den barren win-

 ter,

ter, en ftond alle leed, voor de vrijheid, met mannenmoed, door. In meerder kalmte in *Friesland* te rug gekoomen zijnde, werd hij, in het Jaar 1577, aangefteld tot Grietman van *Baarderadeel*, en tot Hopman over een vaandel voetknegten. Twee Jaaren laater was hij Gedeputeerde 's Lands van *Friesland*, en den 5 Augustus van het Jaar 1580, bij de Gemeente, tot Ontvanger van de Kloostergoederen in *Baarderadeel* verkooren.

Deeze Edele *Fries* was, zo als gezegd is, niet alleen een Ondertekenaar van het Verbond der Edelen, maar ook een groot-bevorderaar van de Unie van *Utrecht*. Benevens anderen ftelde hij zijn perfoon en goederen, als Gijzelaar, binnen *Leeuwaarden*, met belofte, dat zij, als Edellieden en mannen van eer, niet vertrekken zouden, zonder bewilliging van gemeene burgeren der Stad, zo lang de betaaling van de verfchoote penningen, door de burgers verftrekt, tot afbetaaling der *Waalfche* Krijgsknegten, niet zou gefchied zijn. Hij overleed op het Kafteel te *Hatwier*, den 22 Januarij van het Jaar 1581, en zijne Huisvrouw, HISK BOTNIA, den 8 van Zomermaand van het Jaar 1593. Op zijn Grafzark in de *Mantgumer* Kerk leest men een zesregfig opfchrift, waar in hij, naar waarheid, omfchreeven word als de roem van *Friesland*; een heldhaftig verdediger van zijn Vaderland; groot in den raad en oorlog; een vijand van 's Lands vijanden; een getrouw vriend voor zijn vrienden; wien weinigen evenaaren.

GALAMA, (TAKO) een zoon van SICCO, werd, in het Jaar 1568, door ALBA, te *Antwerpen* gedagvaard, om zig te verantwoorden. Hij behoorde mede tot de zaamverbonden Edelen. Hij overleed nog in dat zelve Jaar, te *Akkrum*, op zijn Slot *Blinkftra*; laatende, bi zijne vrouw, AUK TJESSENS, kinderen na, over welke hij UITSKE DYKSTRA en DOYTJE BONGA tot Voogden had aangefteld.

Zie *Vaderl. Hift.* VI. Deel. TE WATER, *Verbond der Edelen*, enz.

GA-

GALAMADAM, een doortogt voor de binnenlandsche Schepen, agter *Stavoren*, met een *Schouw*, welke de Rijtuigen over den stroom zet. Het Geslacht van GALAMA was de aanlegger van dat werk.

GALBA, (SERGIUS SULPITUS) Keizer der *Romeinen*, afkomstig uit het Geslacht der SULPITIUSSEN. Hij beklom den Rijkszetel, na dat het Geslacht der CEZARS, met den wreeden NERO, een einde genoomen hadt. Want met den dood van NERO, werd GALBA, schoon toen reeds drieenzeventig Jaaren oud, door de soldaaten, in *Spanje*, als Keizer uitgeroepen. Hem (wil men) was, door verscheiden tekenen, die waardigheid, en, toen hij nog een jongeling was, door AUGUSTUS voorspeld. Toen men, in zijnen ouderdom, hem dit erinnerde, gaf hij ten antwoord; *Dit zal gebeuren, als een Muijl-Ezel in de kraam komt.* En dit ook, wil men, gebeurde op het oogenblik toen de soldaaten hem voor Keizer uitriepen; 't welk hem aanspoorde, de Regeering te aanvaarden. Hij bekleedde die, tot grooter genoegen der Onderdaanen, dan der soldaaten. Reeds te vooren had hij verscheidene aanzienlijke Eerampten in het Rijk bekleed. Van CALIGULA werd hij gezonden, om in plaats van GETULICUS het *Roomsche* Leger te gebieden; ook was hij twee Jaaren *Pro-Consul* van *Africa*, en gaf verscheidene blijken van dapperheid en ernsthaftigheid. Hierom was hij, meer dan ééns, in *Duitschland* en *Africa*, in zeegepral omgevoerd. Na dien tijd gedroeg hij zig zeer ingetogen, tot dat men hem het bestier van *Spanje* opdroeg, alwaar hij zig de zaaken niet zeer aantrok, om zig bij NERO niet verdagt te maaken. Zo dra hij den Zetel beklommen had, gedroeg hij zig als een Keizer betaamde. Tegen zijn bestier brengt men in, dat hij gestadig drie persoonen bij zig had, waar van hij zig volmaakt liet bestieren, namelijk T. VINIUS, CORNELIUS LACO en zijnen vrijgelaaten ICELUS. Deeze drie misbruikten het gezag des Keizers in alles, waar toe hunne kwaadaartigheid en listigheid hen aanzette. Ook maakten hij zig gehaat, door zijne al te groote gierigheid. Hij weigerde den soldaaten het geschenk, 't welk de Officieren hun belooft hadden, toen zij hem huldigden. Deeze dit verstaan hebbende,

de, kwam het Leger op de been, dat in *Opper-Duitschland* ftond, zond een Gezantfchap aan de Lijfgarde, een naar den *Neder-Rhijn*, met een boodfchap, dat zij zodanigen Keizer niet begeerden te hebben, die in *Spanje* verkooren was; met verzoek een anderen te kiezen, die hen aangenaam was. GALBA, van verwittigd, en meenende dat hij gehaat was om zijnen ouderdom, en om dat hij geene kinderen had, nam PIGO FRUGI LUCINIANUS tot zijnen zoon aan, en bragt hem bij 't Leger; waar door hij, egter, niets anders verrigtte, dan dat M. SALVIUS OTTO, die reeds lang naar 't Rijk had geftaan, nu zijn best deed om zijn oogmerk te bereiken. Hij maakte de Lijffchutters tegen den Keizer op, die, op een valsch gerugt, dat OTTO gedood was, zig tot hem begaf en van denzelven, op ftaanden voet, gevat en gedood werd, zonder dat iemand zig dit berouwde. Dit gefchiedde in het Jaar 69, waar in de oorlog der *Batavieren* zijnen aanvang nam, het 73 zijns ouderdoms, en de zesde maand zijner Regeeringe.

Zie SUETONIUS, CAESAR en TACITUS.

GALDER, een Buurtfchap, in *Staatsch Braband*, ten Westen van de Rivier de *Mark*, na bij het Dorp *Ginneke*.

GALEN, (CHRISTOP BERNARD VAN) Bisfchop van *Munfter*; zie CHRISTOP BERNARD.

GALEN, (JAN VAN) Heer van *Papendorp*, Admiraal ter Zee, ten dienfte van de Staaten deezer Landen, geboortig van *Esfen*, in het Graaffchap *van der Mark*, in het Jaar 1604: een oord, die door hem beroemd geworden is, en wiens Geflacht vermaarder was, dan de plaats, daar hij allereerst het licht aanfchouwde. Zijn overgrootvader, ADAM VAN GALEN, was getrouwd met MARGRETA BONGAARDEN, uit den huize van PAPENDORP, Ridders genaamd. Zijn grootvader, GYSBERT VAN GALEN, had ter vrouwe SEBILLA VAN OEL; uit welke egtverbintenis zijn voortgekoomen, onze Zeeheld JAN, en zijn Broeder GYSBERT. Deeze, in het Jaar 1599, binnen

Wij-

Wijmen, aan de *Rhoone*, aan een Adelijke Juffer verlooft, (de andere was in den egt vereenigd met AGNETA HEKKINGS, tot *Esfen*) had, lang te vooren, onder den Hopman ALSTEIN, voor den Paltzgraaf in *Over-* en *Neder-Beijeren*, en naderhand binnen *Bergen op den Zoom*, onder den vermaarden MARCELIS BAX, de wapenen van den Staat gedraagen. De vader van onzen Held kweet zig, in alle gevallen, als een Held, die het gebrek van tijdelijke middelen door braafheid zogt te vergoeden. De zoon, die den naam des vaders voerde, heeft geragt, hem voor bij te ftreeven; 't welk hem ook werklijk gelukt is. Van gering matroos, dewijl hij 'er zig op toeleide om zijn fortuin ter *Zee* te maaken, door een goed gedrag, van trap tot trap opgeklommen, was hij ook in alles, wat den Scheepsdienst en het Zeelèven betrof, in den grond onderweezen en kundig geworden. In eenen tijd, toen men mannen van verdienfte tot Bevelhebbers verhief, kweekte *Nederland* waare Helden; maar zints men de Officieren met goud op de klederen begon te verfieren, en onkundige jongelingen dit tooizel deed draagen, is de waare dapperheid, de zugt naar glorie, als verbannen geworden, en zijn de Helden ontaart in laffe jonkers, beter voegende in de gezelfchappen van vrouwen en aan de fpeeltafels, dan binnen Scheepsboord. VAN GALEN leefde dan in die gelukkige tijden, in welke men alleen door verdienften ten top van eere verheeven werd, en verkreeg daar door het Bevelhebberfchap.

Door de Admiraliteit te *Amfterdam*, na veele moeiten en gevaaren doorworfteld te hebben, op den ouderdom van zesentwintig Jaaren, tot Kapitein zijnde aangefteld, toonde hij, in alle gelegenheden, dat zijne meesters, over de gedaane aanftelling, zig niet behoefden te beklaagen. Zeer dapper gedroeg hij zig tegen de *Duinkerkfche* Zeerovers, die waarlijk mannen van overdreeven moed waren. Na dat hij op dezelven, in het Jaar 1631, een geruimen tijd gekruist had, werd hij afgevaardigd ten geleide van de *Oosterfche* Vloot, met het Schip de *Zwarte Leeuw*. In het *Vlie* weder binnen gekoomen, geleidde hij een andere Vloot, door de *Zond*,

en kwam niet te rug, dan na dezelve in veilige haven gebragt en een *Duinkerker* veroverd te hebben.

In de maand April van het volgende Jaar, wederom in dienst gesteld zijnde, zeilde hij, met het Oorlogs-Fregat *Mars*, nevens 17 Koopvaardijschepen, voorbij een bijna ontelbaare Vloot *Engelsche* Schepen, na de Noord. Op den terug togt werd hij gevolgd van twee Zeilen. VAN GALEN, niet gewoon zig te laaten trotseeren, de duisternis niet ontziende, wendde den steven om hun in den mond te loopen. Zijne volgers losten terstond het geschut op hem, en geboden hem, tot driemaal toe, te strijken. VAN GALEN, schoon door duisternis niet kunnen ontdekken, wie en hoe groot zijne bestrijders waren, gaf geen antwoord, dan met de volle laag van zijn geschut, en trof de vervolgers zodanig, dat hun moed en Zeilen te gelijk nedervielen. Die zelve stoutmoedigheid begaf hem den volgenden dag niet. Zig van de *Engelschen* ontdaan hebbende, maakte hij jagt op drie andere Schepen, welke hij voor *Duinkerkers* aanzag, doch die hem, door duisterheid en mist, ontkwamen. Hij kruistte daar op een geruimen tijd voor *Noorwegen*, verzekerde ettelijke Vlooten, en bragt 'er een van 80 Schepen gelukkig binnen.

Wederom uit het *Vlie* gezeild naar de *Zond*, met een Vloot van 120 Koopvaarders, kwam hij, in den terug togt, voor *Ameland* ten anker, van waar hij wederom op een kruistogt uitzeilde. Van deezen liep hij in *Texel* binnen. Na van zijne verrigtingen aan de Admiraliteit verslag gedaan te hebben, stak hij wederom in Zee, om de Vloot uit de *Zond* af te haalen; 't geen hij ook, nog vóór het einde van het Jaar 1632, volbracht.

In de Lente van het daar op volgende Jaar, overgegaan zijnde op het Schip *Mauritz*, gewapend met agt metaalen stukken en veertien bussen, en bemant met 87 koppen, liep hij, benevens CORNELIS JANSZOON HAAN, wederom in Zee. Op deezen togt werd zijn Zeemanschap en moed op de proef gesteld. Met dijzig weder, ontdekte hij, op den morgen van den 13 April, vier Schepen aan lij. Schoon de helft zwakker, wendde hij derwaarts; 't geen den vijand zeer verbaasde.

Een

Een van de vier Schepen scheidde zig van de anderen, dat door HAAN fluks werd nagezet, en wel met zo veel drift, dat VAN GALEN zo wel HAAN als den *Duinkerker* uit het gezigt verloor; doch zijn moed begaf hem niet. En, egter, hadde men het geen lafheid konnen noemen, indien hij alleen voor drie zwaare Schepen geweeken ware. Hij zet het op den vijand aan, agterhaalt het agterste Schip, en klampt het aan boord. Fluks sprong matroos over, bemant den overloop, en verstaat van den Schipper, dat hij een *Lubecker*, en de twee anderen *Duinkerkers* waren. Ook waarschouwde deeze hun getrouwelijk, dat zij moesten toezien, alzo de twee andere Schepen opgepropt met volk waren, en zig wel verweeren zouden. Dan VAN GALEN, in plaats van zig door dit berigt te laaten afschrikken, verlaat den *Lubecker* en maakt jagt op de *Duinkerkers*. Deeze hem ziende naderen, en buiten staat om te ontvlugten, neemen de Zeilen in, met oogmerk om hem aftewagten. In het zelve oogenblik begon het schieten van wederzijde, en duurde meer dan twee uuren. Schoon het Schip *Maurits* met kogelgaten als doorboord was, verloor de Held den moed niet; maar volhardende in den strijd, bragt hij den schrik onder de vijanden, die het op een vlugten stelde. De groote Jonkheer van den kleinste *Duinkerker*, die overboord was gevallen, kwam in handen van den overwinnaar. De Hopman DAWSER bedong voor zig en zestig der zijnen het leeven. Terwijl men hier over handelde, ontsnapten de anderen. VAN GALEN bragt, in een hevigen storm, zijnen prijs binnen. Min gelukkig was HAAN op deezen togt, die midden tusschen twee sloeke Schepen verviel. Want schoon hij het een in den grond geboord, en het andere op de vlugt gedreeven had, liet hij zelve 'er het leven bij. VAN GALEN, getroffen over den dood zijns boezemvriends, verzeldde, met een treurig gelaat, deszelfs lijk. Nevens de dankbetuiging van 's Lands Staaten, werd hij, voor betoonde dapperheid, met een Gouden Keten begiftigd.

Na zijnen vriend de laatste eer te hebben beweezen, stak hij wederom in Zee. Twee *Biskaaysche* Zeerovers ontvlugtten hem ter nauwer nood. Op de kust van *Noorwegen*

ontmoette hij een *Nieuwpoorter*, JOHAN ANTHONISZOON genaamd, terwijl hij bezig was met een *Hollandsche* Fluit te vermeesteren. Doch zo haast kreeg hij VAN GALEN niet in 't gezigt, of hij verliet zijnen prooi; maar kon zijnen vijand niet ontkoomen. Hij werd bijkans zo spoedig genoomen, als ingehaald, en te *Amsteldam* opgebragt. Een maand daar na, ontdekte hij, op de hoogte van *Ameland*, een Vaartuig, waar op hij terstond jagt maakte. Hij klampte het aan boord. Het was een *Duinkerksch* Jagt, 't welk zig manlijk verdedigde. Doch daarom ook te feller aangetast wordende, liet het den moed zakken en gaf zig over. Deeze Rover had het op *Friesland* gemunt. De Bevelhebber, zijnde een *Fries* van afkomst, was voorneemens, over de *Watten* in te booren, vervolgens de vermogendste huislieden 's nagts van hun bed te ligten en weg te voeren, om door groot losgeld zijn beurs te vullen. VAN GALEN bragt hem te *Amsteldam*. Iet diergelijks gelukte hem nog in dat zelve Jaar. Met een derde Schip geraakte hij in een hevig gevegt, en overmeesterde het. VAN GALEN, schoon daar bij in de zijde gewond, schonk aan den overwonnen Hopman, JOHAN VERKLYTE, het leven, voor hem en de zijnen. Dien buit binnen gebragt hebbende, en van zijn bekoomene wonden geneezen zijnde, stak de Held, in de maand November, wederom in Zee, en begaf zig naar de *Zond*. Indien de avond het niet belet had, zou hij van nieuws een *Duinkerker* veroverd hebben. Hij onthield zig een poos tijd op het *Schager* Rif, tot dat de *Oostersche* Vloot uitkwam, welke hij behouden binnen bragt. Hij zelf bleef in Zee tot den 18 December, wanneer een Zuidooste wind de stroomen en gaten der *Zuider-Zee* met ijs bezette; waar door het Schip niet weinig in gevaar geraakte. Dan een spoedige dooij gaf gelegenheid, het anker voor *Medemblik* te werpen en 't volk aan land te brengen.

In het Jaar 1634 eerst vrugteloos jagt gemaakt hebbende op een *Duinkerker* Kaper, viel dezelve, twee dagen daar na, hem in handen. Hij schonk den Kapitein het leven en zond hem op naar *Amsteldam*. Op den tweeden togt ontsnapten hem twee dier Rovers. Doch een *Duinkerker* Fluit, voorgevende een *Vlielander* te zijn, werd, na onderzoek van

zaa-

zaaken, door CORNELIS SIMONSZOON genoomen, en naar het *Vlie* gebragt.. De Bestierders der Zeezaaken, toen te *Medemblik* zijnde, gelastten VAN GALEN, daar het anker te werpen. Maar de Held, te jeukerig naar den strijd, kon niet besluiten, den Zomer aldaar te vertoeven. Hij hun 's Lands belang voor oogen stellende, werd dit besluit veranderd, en hij weder in Zee gezonden; doch een hevige storm noodzaakte hem, ter zelver plaats het anker te laaten vallen. 't Schip spoedig hersteld zijnde, stak hij wederom in Zee, en ontdekte, op den eersten morgen, twee Smakken, die om de *Zuid* wilden. VAN GALEN jaagde beiden tot *Wijk op Zee*, en klampte de eene na de andere aan boord. De *Duinkerkers* meenden het met een schuit te ontvlugten; dan zij werden van de boot achterhaald. De andere inmiddels voortzeilende, werd één mijl Bezuiden *Wijk* agtervolgd; alwaar ze geen kans ziende het gevaar te ontkoomen, het Vaartuig op strand jaagden, en het volk zig duinwaarts begaf. Deeze Smakken waren op de *Breemers* veroverd, door GASPAR CRINSEN, van *Oostende*. Drie dagen daar na, ontmoette hij twee Zeilen aan lij. Met allen spoed maakte hij daar jagt op, en in den nagt zig meester van 't eene. Deeze stoutheid gelukte: want dit Schip, uit *Noorwegen*, den steven naar *Hoorn* wendende, zonder eenig convooi, was door den *Duinkerker* Kaper, JOHAN WELLART, genoomen. Doch deeze verheugde zig niet lang met dien buit. Want VAN GALEN in *Texel* berigt gekreegen hebbende van een vijandelijk Schip voor *Ameland*, stak terstond in Zee; en onder den wal den *Duinkerker* ontwaar wordende, was hij, tegen den avond, hem zo nabij, dat hij hem beschieten kon. Hij bleef op dien afstand den gantsche nagt bij hem. In den morgenstond bij den wind steekende, zogt de vijand hem te ontvlugten; dan dit niet gelukkende, spaarde hij kruid en lood, tot dat VAN GALEN hem na bij genoeg was, om zeker te treffen. Na een hevig gevegt van vijf uuren, moest de Fluit, gewapend met 130 man, en 13 ijzeren busfen, zig overgeeven. In plaats van deezen alleen, had hij met twee prijzen konnen binnen komen. Want onder *Borkom* ontdekte hij, te loefwaard, een *Duinkerker*; deeze, door hem uit den wind gehaald, komt voor de boeg en on-

der bereik van het geschut, om voor den wind te krijgen; waardoor hij kans kreeg om te ontsnappen. VAN GALEN te laat zijnen misslag ontdekkende, hem den weg niet te hebben afgesneeden, moest zig vergenoegen, met de Fluit alleen binnen te koomen, en de gevangenen te *Amsteldam* overtegeeven.

Nog vóór het einde van dit Jaar, als Convooijer van een Vloot uitgezonden, bragt hij, in de maand Januarij van het Jaar 1635, de Vloot uit de *Zond* in het *Vlie* binnen. Dus lang geslingerd door stormen, en gezegend door overwinningen, besloot hij een weinig rust te neemen, en geduurende dit Jaar aan Land te blijven. Op het einde van de maand Maart van het Jaar 1636, stak hij, in dienst der Admiraliteit te *Amsterdam*, wederom in Zee, met het Schip de *Bul*. Op de *Noordsche* Kust maakte hij vrugteloos jagt op een *Duinkerker*, doch veroverde een Pijnas, die hij aan den eigenaar te rug gaf. Op deezen togt, na een hevigen storm te hebben doorgestaan, ontsnapten hem meer anderen; van vier Kaperschepen, die hij tot op de *Engelsche* Kust vervolgde, en waarvan twee op strand gejaagt werden, veroverde hij 'er één. Met dien prijs vlot geraakt zijnde, zeilde hij voor bij 't Eiland *Wigt*, alwaar zig een Vloot van 28 *Engelsche* Zeilen vertoonde. Met een Vloot *Spaanschvaarders* meende onze Zeeheld naar 't Vaderland te stevenen. Maar door den *Engelschen* Admiraal opontboden, werd hij, met zijn Schip en prijs, naar *Portsmouth* gezonden, alwaar hij den tijd van zeven maanden in arrest bleef. Na bekoomen ontslag, stak hij, in April van het Jaar 1637, met het Schip het *Waakende Hart* wederom in Zee, en maakte jagt op een *Duinkerker*. Eenigen tijd daar na ontmoette hij, voor *Ameland*, vijf Schepen, vier van welke *Deenen* waren, en één van *Lubeck*. Volgens gewoonte beval hij hen te strijken. De laatste, te trots om daar aan te gehoorzaamen, loste een stuk, en vervolgens nader koomende, schoot hij andermaal. VAN GALEN, bevreest voor 't ongenoegen zijner Meesters, bespaarde de volle laag, die hij voorneemens was te geeven, en stak van *Ameland* naar *Duins* over, bij den Admiraal VAN DORP, en, in den terugtogt, voor *Nieuwpoort*, een Smak in brand,

ge-

geschooten te hebben, kwam hij, in de maand Junij, binnen. Kort daar na wederom in Zee geraakt zijnde, bragt hij in Noorwegen de eerste tijding dat 13 Duinkerkers naar de Jutsche Kust de stevens wendden. Zonder tegenstand kwamen ruim twee honderd Koopvaarders, den 18 September, het Vlie binnen, en drie dagen daar na voor de Stad. Omtrent deezen tijd, werd VAN GALEN van een vreeslijken storm beloopen, doch kwam gelukkig, voor het einde van Jaar, op de Rheede.

VAN GALEN met de Lente van het Jaar 1638 in Zee geraakt zijnde, kruiste een geruimen tijd op de Noordsche Kust, zonder een vijandelijk Schip te ontdekken. In den Zomer, na een vervaarlijken storm te hebben doorgestaan, kwamen bij hem aan boord de Kapiteinen ROOD en JARREVELD, met last aan hem, om het vaarwater te beveiligen. Maar genoodzaakt zijnde om in Mardouw binnen te loopen, om zijn Schip schoon te maaken, bezorgde hij vervolgens de Oostvaarders en Gottenburgers een onbekommerde te rug reis. Hij zelf wendde het daar na na Edenburg, om het Schip van de aangegroeide mosselen te zuiveren.

Dit verrigt, en, in 't Vlie, berigt van het in Zee zijn van zeven Duinkerkers ontvangen hebbende, stak hij, met nog vier andere Schepen, in Zee. Met een dijnzige lugt, des namiddags, ontdekte hij de zeven Zeilen, die voor den wind op hem afkwamen, en hij naar den wal, om ze in zijn zog te krijgen. Dan toen zij meer genaderd waren, staken ze bij den wind. Straks wierp hij het mede overstag, vervolgde ze, zette alle bovenzeilen bij, en kwam hun zo na, dat hij dezelve met grove busfen bereiken kon; nogthans ontsnapten ze hem, met een donkeren motregen. Dit dan vrugteloos afgeloopen zijnde, keerde hij naar binnen, niet zonder gevaar van door wonderlijke draaijingen des waters het Schip te verliezen.

Het Jaar 1639, beroemd door de Zeeslagen, daar in geleverd, werden bij den vijand, met allen ijver, dertig Schepen toegerust, om de Hollandsche bezetting voor Duinkerken op te slaan. Zij kwamen in Zee onder den Admiraal MICHIEL VAN DORP. De toeleg werd gelukkiger aangevangen, dan vol-

volvoert, doch benarde de *Spaanschen* niet weinig, in hunne toerustinge ter Zee. Want de voorbaarigsten der *Duinkerkers* werden genoomen. Het Schip van den Onder-Admiraal geraakte in brand, en het overschot kwam ter nauwernood, geheel reddeloos, binnen. Door deeze nederlaag werd 's vijands voorneemen verijdeld. De toebereidzels waren te groot om verborgen te konnen blijven. De Staaten besloten hier op, zig ook in behoorlijken staat van tegenweer te stellen. In de *Hoofden* kruistte de onsterflijke M. H. TROMP. De vijand was, met het begin van de maand September, uit *Gallicien* gezeild, onder den vermaarden ANTONIO D'OQUINDO, de Admiraalen ANDREO DE CASTRO, van *Castilien*; PEDRO DE QUADERON, van *Napels*, en andere, met zevenenzestig Zeilen, en bemand met 25,000 Zielen. TROMP ontdekte die magt, ten Oosten van *Bevesier*, met slegts twaalf Schepen, doch schroomde niet, daar mede die geduchte magt onder de oogen te zien. Hij streed zo gelukkig, dat de *Spanjaards*, na een ruw onthaal, niet zonder merklijke schade, om de Noord, naar de *Cingels* deinsden. De voordeelige schermutzeling deed de dapperheid ten toppunt stijgen. Men besloot, hoe hachlijk ook de kans ware, dien te waagen. Men nam het maanligt te baate, en zette het op de *Spaansche* Vloot aan. Ten twee uuren nam de strijd een begin. Zij dreeven te zamen naar de *Hoofden*; gaande de vijand onder *Duins* ten anker. Binnen een maand was hunne Vloot, door meer dan 100 Schepen, bezet: zo dat men, in dien Oort, immers zelden, zodanig een menigte van Schepen en volk bij een gezien had. TROMP zijne magt dus vermeerderd ziende, besloot, met goedvinden van den Zeeraad, zijne Schepen in zes Esquaders te verdeelen. De Bevelhebber DENYS had last, om met agt Schepen het Zuiderdeel der *Spaanschen* aan te tastten; TROMP moest met agttien Schepen, waar bij zig VAN GALEN bevond, OQUINDO aanvallen: WITTEN WITTENSZOON zou, met negenentwintig Zeilen, nevens BANKERT, op de *Engelsche* passen. JOHAN EVERTSZ, de vierde, moest LOPES DOCIAS bestrijden; Jonker CATS, de vijfde, moest afgaan, op den *Duinkerker* MICHIEL DORN; en HOUTEBEEN, met het zesde Esquader, zou ten Noorden indringen. Reeds lang te vooren

had

had VAN GALEN blijken van onverschrokken moed gegeeven, die ook nog niet verstorven was. Hij wenschte niets vuuriger, dan de gelegenheid, om onder bevel van een ander te overwinnen en te strijden: ten blijke dat hij zo bekwaam was te gehoorzaamen en te winnen, als te gebieden en te triumpheeren. Men streed hier niet in een eenzaame Zee, alwaar de uitkomst, die zomwijlen voor lafhartigen gunstig is, een onzeker oordeel doet vellen. 't Geval stelde hier ieder Held op een open tooneel, alwaar de misslagen even min bedekt stonden, als de grootste Heldendaaden. In 't aanschouwen van *Frankrijk*, voor het oog der *Engelsche* kundige beoordeelaars, stond het geding beslist te worden; namelijk, of de meerdere over de mindere, dan de mindere over de meerde magt zou zegevieren. Dus verwagtte men met ongeduld, aan wien de eereprijs zou worden toegekend. Het was niet het leven, niet de roem, maar het behoud van 't Vaderland hing voor de onzen aan den uitslag. De geheime Raad van *Madrid* heeft het waare oogmerk van die geduchte Vloot voor als nog verborgen gehouden. Onwaarschijnlijk is het dat men tot overvoering van troepen naar *Duinkerken*, of bijstand der *Engelschen* tegen de *Schotten*, zo veel schats zou hebben te kosten gelegt. Eerder mag men gelooven, dat het op de *Eems* gemunt was, om van daar in *Duitschland* te booren, en de *Hollanders* in den *Oosterschen* Handel te benadeelen. VAN GALEN behoefde, ter aanmoediging niet vermaand te worden. Hij dan sluift op de dikste drommen in, en was overal, alwaar een man vereischt werd. Thans met TROMP vereenigd, ontzet hij EVERTZEN en MUSCH, die, met zijnen boegspriet, in de Galderij van 't *Portugeesch* Galjoen MATER THERESIA was vastgeraakt. Maar dit groote logge Waterkasteel, onder bevel van DOCIAS, kon niet geëntert worden, om de meenigte des volks, noch om zijn dikken huit doorboord worden.

VAN GALEN zond 'er twee Branders op af. Dan het werk werd, door drie anderen, gelukkiger volvoerd: want de *Theresia* geraakte zo hevig in brand, dat MUSCH, met 800 man, DOCIAS in de lugt deed vliegen; nooit toonde het buskruit meer woede, dan wanneer het, met spaanderen, masten,

verminkte menfchen, bij meenigte in de lugt zig ontlastte. Tusfchen de *Hoofden* kreeg VAN GALEN een Galjoen, met 34 zwaare busfen, in 't gezigt, en, na een weinig tegenweer, in zijne magt. Een ander niet minder zwaar Schip had hij insgelijks veroverd, en met 28 van de zijnen bemand; doch het zonk, met 400 *Spanjaarden*.

Terwijl de *Staatfchen* hunne kragten dus voor *Duins* te werk ftelden en eene roemrijke zege bevogten, hadden de *Duinkerkers* de handen ruim, en namen verfcheiden Koopvaarders weg. Dit ongeval werd verzwaard, door een' hevig onweder, dat, met den aanvang van het Jaar 1640, zig verhief; waar door verfcheiden Schepen vernield werden.

Vier *Staatfche* Oorlogfchepen, wagtende op de Oostindischvaarders, werden, van de *Duinkerkers*, zo onvoorziens overvallen, dat een van hun genoomen, en de drie anderen ten onbruik werden gemaakt. De Bewindhebberen der O. I. Maatfchappij zonden verfcheiden Roeibooten, ter verfterking van VAN GALEN, af, die de verwagt wordende Schepen gelukkig binnen bragt.

In 't volgende Jaar verlooren de *Duinkerkers* ruim zo veel, als zij, in het voorgaande Jaar, gewonnen hadden. TROMP, met vijf van hun, flaags geraakt zijnde, nam 'er een van en verjoeg de vier anderen. JAN EVERTSZE, met HASRAN en DE BRUIN, vermeesterden ook ieder een Fregat.

VAN GALEN, in het volgende Jaar, ter geleiding van de *Bergervloot*, uitgezeild zijnde, ontdekte, op zijn terugtogt, twee kloeke Schepen. Het geval was niet gunftig. Zij tegen hem aanleggende, kreegen den wind tot hun voordeel, en raakten, met den avond, uit zijn gezigt. Tot vijf maalen toe had hij jagt op den vijand gemaakt, die hem telkens ontfnapte. Zonder twijffel haperde het aan het Schip: want overgeftapt zijnde op de *Prins Willem*, bevond hij dat het geheel onbezeild was. Voor *Petten* joegen de Kapiteinen VERBEEK en VAN BOEY een Fregat agter na. In lij lag het Schip het *Wakend Hart*; derwaards wendde het de vijand. VAN GALEN volgde, en wagtte dat het aan boord geklampt zou worden. Dan de Kommandant van dat fchoone Schip was lafhartig genoeg, om op de komfte der *Duinkerkers* afte-

dein-

deinzen; hij gaf hum dus gelegenheid en een ruimen weg om het te ontloopen. VAN GALEN zette hem stoutelijk na; en hem, eindelijk, onder zijn bereik hebbende gekreegen, loste hij het geschut. Reeds hield hij zig van de overwinning verzekerd, wanneer onverwagts de wind drie streeken uitschoot, tot voordeel van den vijand, die, langs den wal, ruimschoots vooruit liep. Doch in, lij bezet wordende van drie kloeke Schepen, kon hij waarschijnlijk het gevaar niet ontkomen. Den moed had hij ook reeds verlooren, Blinden en Bramzijl ingehaald; dit niettegenstaande wendden ze alle drie van hem af. Dus bleek het, welke snoodaarts men in 's Lands dienst had.

VAN GALEN nimmer moede van zijnen vijand te vervolgen, altoos aan eed en pligt indagtig, maakte, door zijn onophoudelijk najaagen, die lafaarts, ontijdig en geveinst, dapper. Hen voorbij gestreeken zijnde, volgen ze hem achter na. Met Lijzeilen onder en boven, hield hij den vijand, den gantschen nagt, in 't gezigt, doch met den daageraad vernam hij hem niet meer. Toen nu deeze kans was mislukt, zeilt hij de *Portugeesche* Vloot te gemoete. Voor *Katwijk* werd dezelve ontdekt, en een deel binnen *Texel*, en een ander binnen 't *Vlie* veilig binnen gebragt. Vermits zijn Schip vervuild was, stak hij naar *Nieuw Kasteel* over, om het te laaten schoon maaken, en alvoorens afspraak gemaakt te hebben, dat de Kapiteinen DE BAAS, DE ZEEUW en GABRIEL, allen onder zijn vlagge, zijne wederkomst zouden afwagten. In Julij naar de *Hollandsche* kust keerende, werd hij vijf mijlen van de wal van een verschrikkelijken storm beloopen, en geraakte in grooter gevaar dan hij nog ooit geweest was. Toen men den dood voor oogen zag, en het Schip stond te stranden, stijgt hij van boven, werpt een touw om de spil, en laat het Schip, met lang bot bij 't plegtanker, rijen. Met de val deszelven draaide de kiel en kwam daar voor op. Reddeloos en in het uiterste gevaar, zet hij het naar binnen. Dan het ongeval scheen zo ras vergeeten als het voorbij was: want in allerijl het Schip weder in staat gebragt zijnde, wend hij den steven naar *Bergen in Noorwegen*, en komt, niet zonder gevaar van zinken, door een lek, met de Vloot weder in het *Vlie*.

 De

rigt ontvangen hebbende van twee *Ierſche* Fregatten, ontdekte hij den eenen Rover, maakte 'er jagt op, onderſchepte dien, tusſchen de *Sorlings* en *Engelandseind*, en maakte 'er zig meester van.

De vrede met *Spanje* in dit Jaar gesloten, benam de *Nederlandſche* Helden de gelegenheid, om lauw'ren te behaalen, ten grooten deele. Dan, voor onzen Held bleef als nog een ruim veld open. Kruiſende op de *Ierſche* Rovers, hield hij het vaarwater ſchoon. Daar op onderenam hij den togt tegen de *Moorſche* Zeerovers.

In het Jaar 1649, een geruimen tijd, in de *Spaanſche Zee* geſukkeld hebbende, verloor hij den besten tijd zonder iets op te doen. Hierom keerde hij naar *Frankrijk*, alwaar hij, door ſtorm, in groot gevaar geraakte; hij dwaalde af tot op de kust van *Portugal*. Van daar weder in Zee gestooken, ontdekte hij twee Rovers van *Algiers*; beiden lagen ze te *Loefwaard*. Hij was hun zo digt genaderd, dat men het volk gemakkelijk onderſcheiden kon; doch de avond verhinderde hem om iets te onderneemen. Op het eene Schip was de Bevelhebber, Renegaat MUHAMED VISCHBEEN VAN EGMOND, berugt door verſcheidene ſchelmſtukken. Geen van beiden had lust, met hem den dag af te wagten; in den wind liep hij met den Rover van *Barbarijen* heen. Terwijl hij dus jagt maakte, deed 'er zig nog een van *Salee* beneveus een *Vlaamsch* Fregat op. Inmiddels ſlapte de wind; hij boegſeerde naar het Schip van *Salee*, den gantſchen nagt door. Met den ochtendſtond een voordeelig windje krijgende, kreeg hij met een den Rover onder het ſchot, die hem met ſchieten niet ſchuldig bleef; doch hij ſchoot telkens mis. Een ſchot deed zijn want ter neder ſtorten; een ijzere kogel wierp zijn groote ſteng en bazaansmast overboord. Het vaartuig, bemand met 160 koppen, viel dus in zijne handen. Voor *Salee*, in den avond, het anker hebbende laaten vallen, vond hij een Zeeſchuimer digt onder de Stad; VAN GALEN liet de Witte Vlag waaijen, en loste een ſtuk. Hij veroverde, daags daar na, nog een Schip, als ook een Fluitſchip, 't welk door een *Zeeuwſchen* Renegaat veroverd was. Te *Port-Maria* had hij 4184 ſtukken van agtien te ontvangen voor verkogte ſlaaven.

Met

Met de boot derwaards gevaaren zijnde, fukkelde hij zo lang, door het verrigten en in orde brengen van zijne zaaken, dat de avond reeds gevallen was. Onder de Stad lag een Bark met twintig man. Digt daar langs roeïende, word hij van dezelve gevolgd, die voorts naderende, bemerkte hij terstond het gevaar, waar in hij zig bevond. Hij zakt dan naar den wal, en wend om *Port-Maria* weder te bereiken. De moordenaars hadden 16 riemen aan boord, en dus te veel voordeel in den voortgang. Zij gieren hem dan op zijde, met een groot geschreeuw, pieken, daggen en schilden voor den dag haalende. Een steenstuk zou in de boot zijn afgeschooten, ware VAN GALEN niet, met de degen in de vuist, op den aansteeker aangevallen.

De schrik was de zijnen dermaate om het hart geslagen, dat zij, onaangezien het bevel, om de riemen in plaats van geweer te gebruiken, dommelings door het water heen waadden. Onverschrokken stond hij op de plegt, met het zwaard in de vuist, van achteren van de zijnen verlaaten, en van vooren door twintig man aangevallen. Waren niet de moordenaars door hun getal aangemoedigd, zijn meesterlijk gebruik van den degen, en zijn onverzaagde moed in het uiterste gevaar, zou hun allen verbaasd hebben.

Dan eindelijk ademloos, en verzwakt door zijne wonden, kwam hij te kort tegen de meenigte. Hij neemt dan den hertred in het water, en roept zijne matroozen te hulpe. Deeze, de gehoorzaamheid niet geheel vergeeten hebbende, deed het gevaar van hunnen Bevelhebber hun ten aanval spoeden. Hij zelf, met een riem vooruitgestapt, trof een uit den hoop zo gewis, dat hij in het water ter neder plofte; welke veel de moordenaars tot veiliger wraak aanspoorde. Zij losten de pistoolen, en vallen heviger aan, geholpen door een Bark, waar van het Scheepsvolk, overboord gesprongen, twee *Hollandsche* matroozen zwaar kwetsten.

Dit maakte allen verbaast, en deed hen vlugten. VAN GALEN, omziende, vond zig wederom verlaaten, den vijand te magtig, en zijne kragten te zwak, en gedwongen om naar 't strand te deinsen; hier verloor hij alles, behalven zijnen moed. Onder het wijken kreeg hij een slag met een riem op het hoofd,

hoofd, dat hij voor over in Zee ſtortte, en de degen hem ontviel. Aan wal zijnde, en naar een Molen geweeken, vond hij aldaar een der moordenaars, en een matroos. Deezen ſpreekt hij moed in 't lijf, en met hem den anderen onder het gezigt gevloogen, op hoop van zijn geweer te rug te bekoomen, vliegt hij hem om den hals, en neep hem de keel zo ſterk toe, dat hij onder den voet geraakte, en het geweer liet vallen.

Digt bij deezen ſtonden nog twee andere, de een gewapend, de ander zonder geweer; de laatſte werd door VAN GALEN voor den Moolenaar gehouden. Dus den eerſten in het oog houdende, vat de tweede onvoorziens zijn geweer. Thans had de gewapende kans; hij noodzaakte hem, den degen los te laaten. De ontweldiger hield zig toen ſtil; maar de andere toeſchietende, gaf hem een zwaaren ſlag in het hoofd. De wreedheid was daar mede niet verzadigt: zij zogt nog een ſteek toe te brengen; doch deeze werd afgekeerd tusſchen de vingeren.

De moordenaars hem thans verlaaten hebbende, bevond hij zig te zwak om op te ſtaan; een matroos, hoe wel overlaaden met elf wonden, bragt hem in het Huis van eenen LAURENTIUS RODRIGO. Omtrent deezen tijd was de Hertog VAN MEDINA binnen *Port-Maria*; terſtond deed hij de moordenaars vatten, waar van eenigen tot de galg, en veertien tot de galei verweezen werden. Verder droeg hij alle mogelijke zorge voor de behoudenis van onzen Zeeheld, die, door de kunde en vlijt van 's Hertogs Lijfarts, tegen alle verwagtinge, geneezen werd, en wel zo ſpoedig, dat hij binnen twaalf dagen wederom aan boord kwam. Behalven twintig ſtukken van achten, die vermist werden, ontving hij al zijn geld te rug.

Voor *Salee* lagen zes Rovers, wien groote beloften gedaan waren, indien zij een *Hollandſchen* Kruisvaarder opbragten. Hij te *Bajonne* daar van verwittigd, wendde den ſteven derwaard. Op den 9 Augustus kreeg hij een *Moorſchen* Kaper in 't gezigt, die kort daar op, als de Admiraal van *Salee*, herkend werd. VAN GALEN zette hem na, doch, om de duisternis van den nacht, hem niet vindende, wierp hij het

JAN VAN GALEN, VAN ZYN VOLK VERLAATEN WORDENDE, VERDEDIGD ZICH TEGEN TWINTIG ROVERS ALLEEN, DIE HEM TEGEN DEN AVOND OVERVALLEN.

anker voor *Salee*. Van daar vertrok hij naar *Cadix*, en kwam, in de maand November, behouden in *Texel* binnen.

In het Jaar 1850, van nieuws in Zee gestooken zijnde, liep hij, met de *Fransche* en *Portugeesche* Vloot, door de *Hoofden*, en kwam, in het begin van April, te *Cadix* voor anker. Van daar zeilde hij, met DE WILDE, TROMP en VAN DE VELDEN, naar *Salee*, om het te belegeren. Van DAVID DE VRIES ontving hij hier berigt, dat van *Salee* geene Kapers waren uitgeloopen; dat de oude en de nieuwe *Deij*, om het oppergezag, tegen elkander de wapenen voerden, en, hoe verdeeld ook, het eens waren om den vrede met de Staaten te vernieuwen. Hierom trad hij met hun in onderhandeling, en zond hun de voorwaarden toe; die zij, egter, weigerden goed te keuren. Nog meer waren ze hier toe ongezind, na dat zij tijding uit *Tetuan* hadden bekoomen, dat men aldaar beslooten had tot de vernieling van de *Hollandsche* Vloot. Negen *Algiersche* Rovers hadden zig aldaar ververscht, en waanden sterk genoeg te zijn, om VAN GALEN van voor *Salee* weg te sleepen. Hier van door DE VRIES onderrigt zijnde, hielden de Schepen zig digter bij een, en het volk waakzaam. Om zig te voorzien van water, spoedde TROMP zig naar *La Rache*, van waar hij spoedig te rug kwam. De onderhandeling werd hier op hervat, maar niet voltrokken, alzo hij bevel ontving, zig naar *Frankrijk* te begeeven, om de *Fransche* Vloot naar binnen te geleiden, zo als geschiedde. VAN GALEN kwam behouden in *Amsteldam*, en had wel verdiend, aldaar eene aangenaame rust te smaaken. Doch de oorlog, tusschen *Engeland* en den Staat, kort daar na uitgebroken, gedoogde niet, dat een Held en Voorstander van het Vaderland als een bloot aanschouwer stil zat. Om aan het Vaderland te spoediger zijnen dienst te bewijzen, reisde hij over Land naar *Livorno*; genietende hij, op die reize, de grootste eer, zo van den Paltzgraaf, als van den Hertog van *Florenze*, welke laatste hem treffelijk onthaalde.

De Commandeur VAN GALEN, in het Jaar 1652, te *Livorno*, op het Schip *Jaarsveld*, aan boord gestapt zijnde, ligtte met negen andere Schepen, de ankers, en zeilde naar de Straat van *Messina*; houdende, egter, onder eenige andere, vijf

En-

Engelsche Schepen binnen *Livorno* bezet. In de maand Julij waren, onder de vlag van APPELTON, de Schepen de *Luipaard*, *Bonavontuur*, *Samson*, de *Koopman*, de *Pelgrim* en *Maria*, uit vreeze voor de *Hollanders*, agter de Baak van *Livorno*, tot meerder zekerheid, ingeloopen, en derzelver lading ontscheept zijnde, ten strijd bekwaam gemaakt, wanneer CATS veertien *Nederlandsche* Schepen voor die haven ten anker bragt. APPELTON trad CATS terstond moedig onder de oogen, wiens Schepen tot den strijd geschikt waren; de boorden waren rondom met Schanskleden behangen: de bloedvlag woei van agteren, de wimpel van boven, en aan de nokken waren tonnetjes buskruit gebonden. Dus men in de Stad niet anders dan een bloedigen Zeeslag verwagtte. APPELTON, de Schepen in dien staat beschouwende, liet zijn trotschheid vaaren uit vreeze, om zijne Vloot achter de Baak te bergen. CATS hier op opontboden, en VAN GALEN vervolgens voorzien zijnde met onbepaalden last, om den vijand alle mooglijke afbreuk te doen, en zo veel Schepen in de *Middelandsche* Zee te huuren, als hij nodig dagt, beval hij VAN SOLINGEN, APPELTON aldaar bezet te houden; hij zelf wendde den steven naa *Messina*, alwaar hij, den 6 September, agt *Engelsche* Schepen aantastte. In een halve maan geschaard, met de marszeilen op de Ras, wagtten ze hem in, voor *Monte Christi*. Ten drie uuren na den middag stoot JACOB DE BOER voor uit, en begon het gevegt, 't welk tot den avond duurde. Door de stilte konden de Vlooten niet verder dan tot schutgevaarte komen. Om niet van elkander te dwaalen, gebood VAN GALEN, den gantschen nagt vuuren uit de Kajuitvensters te branden, en een lantaarn aan de vlaggespil te hangen. De *Engelschen* zetten het op *Monte Christi* aan; VAN GALEN stevende mede derwaard, met de aankomst van den dag. BODLEY niet nader aan strand durvende komen, schikte de zijnen wederom in een halve maan: door nood gedrongen, schept hij moed en wagt de *Hollanders* af. VAN GALEN hier op naderende, geeft BODLEY de geheele laag, die daar op niet schuldig bleef. Wijl het geval hem had aangevoerd tegen strijdbaare mannen, gedroeg hij zig mede als zodanig. VAN GALENS wand werd meest al aan flarden

ge-

geſchooten, en zijn Schip doornageld met zeven ſchooten onder water. Hoewel verzwakt door dooden en gekwetſten, en zijn Schip driemaal was in brand geſchooten, dringt hij, egter, in den dikſten drom der *Engelſchen*. Inmiddels veroverde DE BOER het Fregat de *Fenix*. Doch BOND en SWART, BODLEY ter wederzijden aan boord geklampt hebbende, vonden zulken hevigen tegenſtand, dat hunner beiden Schepen, na het verlies hunner Hopmannen, gedwongen wierden, af te houden. BODLEY, dus ontſlagen, begeeft zig op de vlugt. VAN GALEN vervolgde hem, met eenige weinigen, wijl DE BOER en TROMP, door bekomene ſchade, genoodzaakt waren, onder den wal van *Corſica* te loopen, en drie andere Schepen, door kalmte, te verre aan lij gezakt, niet konden opkoomen.

Intusſchen ontving de Vloot bevel, voor de gewonden te zorgen, masten en touwen in order te herſtellen, en ruimte te maaken, om daags daar aan wederom een kans op de *Engelſchen* te kunnen wagen. Dan deeze, te verre voor uit zijnde, vlugtten binnen *Porto Longo*, alwaar de *Hollanders* mede binnen liepen; doch werden aldaar gewaarſchuwd, door den Slotvoogd, geene vijandelijkheden te pleegen. De Schout bij Nacht BLOK en CORNELIS TROMP, aan Land gevaaren, om den Geheimſchrijver van den Slotvoogd te begroeten, begaven zig aan boord van den Admiraal BODLEY, werden aldaar vriendelijk onthaald, en toe gedronken op VAN GALENS gezondheid, en bij hun vertrek met vijf eereſchooten, uit het geſchut, begroet.

Onaangezien deeze beleefdheid, paste ieder op zijn voordeel, en was wakker bezig met de herſtelling der Schepen en het begraaven der dooden, onder andere CORNELIS 'T JONGE HORN, BOND en SWART, welke, met groote ſtaetſie, bij zeven Vijgeboomen, onder de Rozemarijen, ter aarde beſteld werden.

VAN GALEN, intusſchen, te *Porto Longo* dieper ingedrongen zijnde, regt voor de *Engelſche* Vloot, wapende de Booten der Kapiteinen SLOOT en DE BOER met Bijldragers, en ſtelde ze op de wagt, ter verhindering van toevoer aan BODLEY. Zo wel als de andere kwam hij hier in groot gevaar, door

door een hevigen ſtorm. Na lang, zonder iets te verrigten, ſtil geleegen te hebben, veranderde hij van plaats, om den vijand uit te lokken. BODLEY verdroot mede deeze werkeloosheid. Dus verzogt hij APPELTON, zig met hem te vereenigen, en een kans op de *Hollanders* te waagen; te meer, daar VAN GALEN had gedreigd, hem binnen *Porto Longo* aan te tasten. APPELTON, reeds tot de punt van de Vuurbaak uitgeboegſeerd, zag met verlangen de hulpe van BODLEY te gemoet. Agt Schepen en een Brander naderden vast de klip van *Messina*. Spoedig werden ze door VAN GALEN ontdekt, die, van Schip tot Schip vaarende, Bevelhebbers en matroozen, met een mannelijke rede, allen mooglijken moed inſprak. Dit verrigt hebbende, giert hij op BODLEY aan, die van APPELTON gevolgd werd. Toen wendde hij den ſteven; en eer de *Engelſchen*, zig in ſlagorde geſchaard hadden, liep hij het Schip de *Bonaventuur* op zijde, 't welk zonder uitſtel de volle laag kreeg. Een kogel in de Kruitkamer geſchooten, deed het, met al het volk, in de lugt ſpringen. Onder het voordeel van het geſchut van TROMP, klampte een Brander de *Samſon* aan. De vlam ſloeg over het verdek, en in een uur ſtond het in volle vlam: het volk werd door de *Hollanders* gered.

Dit voordeelig begin moedigde niet weinig aan. VAN GALEN loopt op BODLEY aan, en ſchoot een Brander zo heftig, dat hij terſtond te grond ging. Naderhand vervallen tusſchen twee Fregatten, bejegende hij dezelve met geen minder moed dan beleid. APPELTON, ſchoon van BODLEY verlaaten, gedroeg zig dapper, tegen de *Zon* en de *Julius Cezar*, welke hij noodzaakte te wijken. De *Pelgrim*, zijn grooten mast verlooren hebbende, werd door VERLOS en BONTEBOTER genoomen. Van de zes *Engelſche* Schepen, was het Schip *Maria* alleen met APPELTON overgebleeven, die, afgemat zijnde, en alles gedaan hebbende, wat van een bekwaam en dapper Zeeman kan gewagt worden, zig in den nadenmiddag aan JACOB DE BOER overgaf.

VAN GALEN, wien, in den eerſten aanval, het been boven den enkel was afgeſchooten, verborg de wonde een geruimen tijd. De Onderſtuurman, die het eerst ontwaar wordende, waar-

waarschouwde hem voor dood bloeden. *Licht*, was zijn antwoord, *is zulk een ongeluk, voor 't Vaderland te sterven te midden van de zege.* Op de ballast neder gelaaten, werd hem het been onder de knie afgezet. Daar op nuttigde hij, zonder eenig bewijs van smert, een glas wijn, en na het uitgedronken te hebben, wierp hij het glas ter neder, met deeze woorden: *De Engelsche Koningsmoorders moeten het tog al betaalen.* Naauwlijks was hij verbonden, of hij begeerde ernstig, boven gebragt te worden; doch, te veel verzwakt door verlies van bloed, werd het hem belet. Evenwel liet hij niet na, met luider stemme, het volk aantemaanen. Verstaan hebbende dat de *Engelschen* het op een vlugten zetten, beval hij alle Zeilen bij te haalen, om de overwinning te vervolgen. Doch alzo zij te verre voor uit waren, keerde hij te rug naar de Rede van *Livorno*.

Van galen overleed, weinige dagen daar na, den 23 Maart van het Jaar 1653, te *Livorno*, aan zijne bekoomene wonden, ten Huize van pieter van der straaten. Zijn lijk van daar naar *Amsteldam* gevoerd zijnde, werd in de Maand December, met groote staatsie, ter aarde besteld, op deeze volgende wijze.

Extract uit de Notulen van de Besoignes van het Collegie ter Admiraliteit, binnen Amsterdam.

Den 1 December 1653.

„ Wederom gedelibereert wesende in welker voegen, het „ lichaam van den Commandeur jan van galen Zaliger zal „ ter aarde geleid worden, tot voldoening van de speciaale „ aanschrijvinge der Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal, is „ naar gehouden Conferentie, door den Heer President met „ de Heeren Burgemeesteren, deeser Steede, eindlijk goedge„ vonden en geresolveert.

„ Dat de Compagnie van den Heer Major *Bicker*, voor „ uit zal marcheeren, door hem zelfs geleid wordende, zitten-

 „ de

„ de te paard, met zijn wapen, en rusting voor hem, dra-
„ gende het geweer sleepende, met swarte linten versiert, de
„ trom bekleet, en ijder Officier, met een breed lint tot
„ rouwteken.

„ Daar na twee Trompetters, met de wapenen van den
„ overleedenen, en de vlagge aan haare Trompetten."

„ Het Wapenschild gedraagen, bij *Hendrik Franken*, Lui-
„ tenant Commandeur, en deszelfs geweezene Secretaris."

„ De Hantschoenen, gedraagen bij *Claes Heynszoon*, Lui-
tenant Commandeur."

„ De Adelijken Helm, bij den Luitenant Commandeur
„ *Jan Adelaar*."

„ De Spooren, bij den Luitenant *Aldert Matthysz*.

„ De Ponjaart, bij den Luitenant Commandeur *Schoneveld*."

„ Het Rappier, bij den Luitenant *Jan van Amstel*."

„ De Wapenzak, bij den Luitenant Commandeur *Waar-*
„ *denburg*."

„ De Commandeursvlag, bij den Luitenant Commandeur *Jan*
„ *Willemsz*.

„ Het Paart geleit, bij den Luitenant Commandeur *Pluym*,
„ en den Luitenant Commandeur *Bogaart*.

„ Daar na het lijk gedragen door zestien man, onder het
„ kleed."

„ Nevens het lijk, zestien Kapiteijnen, en de agterslip van
„ het kleed, aan de regterhand door den Schout bij Nacht
„ *Kornelis Tromp*, en aan de slinkerhand, door den Kapitein
„ *Queryn Verveen*.

„ Aan de twee voorslippen, ter regterhand Kapitijn *Jan*
„ *Richeevijn*, en ter slinkerzijde Kapitijn *Herman Fonne*.

„ Zijnde de overige Kapiteinen, *Evert Anthonisz*, *Jan*
„ *Giedionsz Verburg*, *Marten Schaaff*, *Isack Sweers*, *Ewout*
„ *Jeroensz*, *Jan Roetering*, *Pieter van Brakel*, *Jakob Pau-*
„ *lus Cort*, *Willem van der Laan*, *Gilles Thijsz van Cam-*
„ *pen*, *Barendt Cramer* en *Jan van Campen*,

„ De Curasser, met de Commandostaf, gedraagen door
„ een sterk kloek man.

„ Kapitijn *Coenraad van Galen*, zijn broeder *Thieleman*
„ *van Galen* en *Hendrik Griethuizen* zijne neven.

„ De

„ De Heeren Gecommitteerden Raden ter Admiraliteit, aan „ wederzijde derzelve bedienden.

„ Daar na eenige goede vrienden en bekenden van den „ overleedenen in paaren.

„ Daar na den Heer Hooftofficier, Heeren Burgemeesteren, „ Scheepenen en Raden, en verdere Collegien.

„ De Leden van den Burger-Krijgsraad.

„ De Heeren Predikanten.

„ Directeuren van 's Lands Oorlogschepen."

„ De Heeren Bewindhebberen, van de Oost en Westindische-Compagnie, enz. enz. De tour ging, van de Oude Beschuitmarkt, over de Grimmenessesluis, langs de Oude Turfmarkt, de Kalverstraat door, naar den Dam in de Nieuwe Kerk, en van daar weder naar het Prinsfen Hof te rug.

Gemelde Heeren Staaten hebben zedert, ter onsterflijke gedachtenisse van dien Held, in gemelde *Nieuwe Kerk*, ten Noorden achter den Predikstoel, eene Tombe doen oprigten, waar op zijn beeltenis vertoond word, in wit marmer, op het bed van eer, geharnast, met de gepluimde Helm aan de voeten uitgehouwen, zo als het aldaar nog heden gezien word. In een *Latijnsch* opschrift, met goude letteren, in wit marmer uitgehouwen, worden zijne daaden, hier voor beschreeven, gemeld. Onder het kunstig afbeeldzel van zijnen laatsten Zeeslag leest men dit vierregelig vers:

Hier leit in 't graf van eer de dappere VAN GALEN,
Die eerst ging buit op buit, Castilien afhaalen.
En met een Leeuwenmoedt, nabij 't Toscaner Strandt,
De Britten heeft verjaagt, verovert en verbrandt.

Zie VAN DEN BOSCH, *Leven der Zeehelden*; CASTELYN; *Hollandsche Mercurius*, II. Deel, pag. 29.

GALENUS ABRAHAM'S werd gebooren te *Zierikzee*, op den 8 November van het Jaar 1622. In de Schoole zijner Geboortestad leerde hij de *Latijnsche* en *Griekſche* taalen.

Op den ouderom van 21 Jaaren begaf hij zig naar de Hooge Schoole te *Leiden*, en werd aldaar, drie Jaaren daar na, als Doctor in de Geneeskonst gepromoveert. Na zig te *Amstel-dam* neder gezet te hebben, begaf hij zig in Huwelijk met de dogter van ABRAHAM DIRKSZ BIERENS, toen vermaard Leeraar onder de Doopsgezinden aldaar. In het Jaar 1648, werd hij in die Gemeente mede tot Leeraar verkooren. Onder het oeffenen der Geneeskunde, gaf hij insgelijks onderwijs in de Godgeleerdheid, aan de studeerende Jeugd dier Gezinte, welke zig tot den Predikdienst bekwaam maakte. Hij was een man van groot aanzien onder zijne Gemeente, en hield gemeenzaame verkeering met mannen van smaak en geleerdheid, als VAN BREEN, BOREEL en anderen.

LAMPE, *Hist. Ecclesiastic.* pag. 532-533. SUIKER en VERBURG; ANTONIDES, *Gedichten*; *Staat van Zeeland*, I. Deel.

GALENUS, (MATTHEUS) gesprooten uit goeden huize, te *West-Capelle* in *Zeeland*, heeft zig in de fraaije letteren, Redenees en Dichtkonst geoeffend, en maakte daar in zulke groote vorderingen, dat hij onder de Geleerden de grootste eer genoot. Naderhand werd hij Leeraar in de Godgeleerdheid. De beroemde R. TAPPER was een zijner grootste vrienden. Deeze was ook oorzaak, dat hij te *Dillingen*, in de plaats van LINDANUS, beroepen werd, en in het Jaar 1564 te *Douai*. Hij was ook een der Leden van 't Concilie van *Trente*, en van 't Sijnode te *Camerijk*. Hij stierf den 15 September in het Jaar 1573. Zijne schriften zijn onder de Roomschgezinden in agting.

Zie VAL. AND. *Oudh. van Zeeland.* LA RUE, *Geletterd Zeeland*, enz.

GALKERKEN, een Stins of Adelijk Huis bij het Dorp *Garijp*.

GAL-

Gallen of galli, een zeer oude en beroemde Natie, hedendaags *Franschen* genaamd. Eenige Schrijvers meenen dat zij hunnen naam ontleend hebben van gomer, japhets oudsten zoon. Anderen willen dien afleiden van galetus, zoon van hercules. Ammianus zegt, dat zij van galli, de moeder van celti, een hunner Koningen, den naam gekreegen hebben. Strabo wil dat dit de naam was, dien de Adel, onder hen, als een eernaam droeg. Zeker is het, dat zij zeer dappere en goede Krijgslieden waren; dat zij moedig aanvielen, maar veeltijds den moed lieten zakken, als het hun tegen liep, en zij geen raad meer wisten. Zij waren opregte menschen, die logen, diefstal noch andere ondeugden onder hen duldden. In vredenstijds waren zij ijverige Jagers, en duldden geen lediggangers. Ten onregte worden zij beschuldigd van wreedheid, en dat zij de overwonnenen plagten te offeren. Dan zij waren trotsch, flordig in het gebruik van spijs en drank; zeer bijgeloovig, en Afgodendienaars; eerende mercurius, als hunnen voornaamsten God, dien zij den uitvinder van alles noemden. De tweede God was apollo, welken zij den verdrijver van alle kwalen noemden. Dan volgden jupiter, als Voogd van den Hemel; minerva, als de uitvindster der handwerken; mars, als de God des Oorlogs. Men zegt ook dat zij stijfhoofdig waren, en omtrent het geen zij eens begreeepen niet ligt veranderden. Als zig de *Pocensers* en *Joniers* te *Marseille* hadden nedergezet, leerden zij de *Gallen* de *Griekjche* taal zo volmaakt, dat zij hunne kinderen aldaar, in plaats van te *Athene*, zonden, om onderweezen te worden. Zij werden verder der *Celtische* en *Latijnsche* taale kundig, waar naar men die plaats *Triglottos*, dat is, daar men drie taalen leert, genoemd heeft. Ook gaf men aldaar onderwijs in de Rekenkunde, Wiskunde, Regtsgeleerdheid, enz. Zij bragten dus veele geleerde mannen voort. Wat hunne manier van oorlogen betreft; zij hadden twee soorten van Krijgsknegten; de eene soort waren geworvene soldaaten, gewapend met pijlen; de andere vergte menschen, die zig in dienst van voornaame Heeren begaven, om aan hun geluk deelgenooten te zijn. Wanneer hun Heer sneuvelde, bragten zij zig

dikwils mede om, als zig schamende, na zijnen dood te leeven. Ook hadden zij een groot aantal van Boogschutters, die in den strijd vooraan moesten gaan. Hunne Ruiterij was wel geoeffent. Ieder Overste had, buiten het zijne, nog twee paarden bij zig; zij werden *Trimarkisii*, of Oversten van drie paarden genaamd. Hunne ligte Ruiters waren slegts met een helm en borstharnas voorzien, doch de bevelhebbers van het hoofd tot de voeten geharnast. Doorgaans streeden de gemeenen met het bovenlijf naakt. De voornaamste streden op wagens, van twee of drie paarden getrokken; rijdende heen en weder, om de Boogschutters, en die met werpspiessen streden, aan te moedigen. Doch als de nood het vorderde, traden zij van den wagen en gebruikten een groot slagzwaard. De Legerschikking was naar de order der Provintien ingericht; zijnde ieder soldaat van een bos stro of takkebos voorzien, om het Leger te beschanzen: waarom zij, na den slag bij *Avanco*, zijnde de eerstemaal dat zij tegen de *Romeinen* streden, *Boerges* genaamd werden. Wanneer zij een plaats belegerden, omringden zij dezelve met alle hunne benden, maakten rondsom een wagenbrug, liepen storm, bedekkende hunne hoofden met hunne schilden. Ook bedienden zij zig van brandende pijlen en andere brandstoffen, om daar door brand in de vesting of vijandlijke legerplaats te stigten. Als zij de overwinning behaald hadden, sloegen zij de overwonnenen het hoofd af, bonden het met het hair aan den steert van hun paard, of staken het op een lans. Indien het van een voornaam man was, balzemden zij het, en gaven het om geene schatten te rug. De hersfenschalen gebruikten zij, op hunne gastmaalen, tot drinkglazen. Zij deeden den eed, die bij hun heilig was, bij hunne vaanen. Hunne overige gewoonte was, dat zij hunne tijdrekening, naar den dag, zonder den nagt te noemen, telden; dit geschiedde, om dat zij van PLUTO wilden afstammen. Hunne kinderen kwamen nooit ten voorschijn, voor dat zij in staat waren om de wapenen te voeren. De mannen hadden, over hunne vrouwen en kinderen, de magt van dood en leven. Na den dood wierden hunne lichaamen verbrand. Bij de lijkstatsie, waren veele plegtigheden in gebruik; wordende bij hun in 't vuur geworpen,

pen, al wat zij in hun leven bemind hadden, tot knegten en oppassers toe.

Zie CAESAR, *Gallische Oorlogen.*

GALLIE of GALLIA, een groot Koninkrijk in *Europa*, thans bekend bij den naam van *Frankrijk*. Dit Land, dat de *Grieken Galatie* noemden, werd door de *Romeinen* verdeeld aan *deeze en geene zijde van de Alpen*; het eerste was een gedeelte van *Italie*, dat toen door de *Gallen* bewoond werd; het ander het tegenwoordig *Frankrijk*. Na dat de *Romeinen*, aan de *Gallen aan deeze zijde van de Alpen*, het Burgerregt hadden gegeeven, werd het *Gallia togata* genaamd. Een deel daar van ten Zuiden, nu het *Narbonnische* genaamd, bekwam den naam van *Braccata*, ter oorzaak van een bijzonder zoort van broeken, die zij gewoon waren te dragen. Het geheele *Gallia*, dat aan *geene zijde der Alpen* lag, behoorde aan de *Romeinen*, en strekte zig uit tot aan het *Pijreneesche Gebergte*, tusschen twee Zeeën, tot aan de *Alpen* en aan den *Rhijn*. Dit werd, van JULIUS CAESAR, het *Celtisch of eigenlijke Gallia* genaamd, het welk van de Rivier de *Rhone*, tusschen de *Garonne*, den *Oceaan* en de *Nederlanden* begreepen was, en zig van de *Zwitzers* tot aan den *Rhijnstroom* uitstrekte. Het *Belgisch Gallia*, was het geene van den *Neder-Rhijn* omringd werd. *Aquitania*, van de *Garonne* tot aan het *Pijreneesche Gebergte* in *Spanje*. Keizer AUGUSTUS maakte nog een andere verdeeling; hij voegde, bij het *Narbonneesche Gallia*, nog iets anders, en schikte het overige op een andere wijze. Na dien tijd werd *Gallia* in 17 Provintien verdeeld, als: vijf *Viennische*, waar onder ook het eerste en tweede *Narbonneesche* gerekend werd; drie *Aquitanische*; vijf *Lionsche*: werdende daar onder begreepen de *Sequanische* Provintie, en vier *Belgische*, waar van twee de *Duitsche* genaamd werden, om dat de *Duitschers* zig aldaar hadden nedergezet. Ieder van deeze Provintien had haare eigen Hoofdstad. Onder die 17 Hoofdsteden stonden meer dan honderd andere aanzienlijke Steden, waar uit naderhand meerendeels Bisdommen gemaakt zijn. Daarenboven was 'er nog een groot aantal andere mindere

Steden, die *Oppida* genaamd werden; men telde 'er 1200, toen de *Romeinen Gallien* overmeesterden, dié meerendeels verwoest werden. Dit Land is, van alle tijden, voor zeer vrugtbaar gehouden, alhoewel de bewoonders meer naar den krijg, dan naar den akkerbouw haakten. JULIUS CÆZAR perste dit Land groote geldsommen af: eensdeels ter betaalinge van zijne eigene schulden; anderdeels om zijne groote oogmerken uit te voeren. De volkrijkheid was zo groot, dat zij genoodzaakt waren, elders volkplantingen op te rigten. Hierom trokken zij naar *Italie*, zetten zig daar neder, en vielen zelfs *Rome* aan. Ook toogen zij naar *Duitschland*, *Spanje*, *Engeland*, *Slavonie* en *Griekenland*; een ander deel zakte af naar deeze Gewesten. Vóór de Jaartelling der Christenen, was de Regeering van dit Land en volk in veele Staaten en volkeren verdeeld, die ten deele *Democratisch*, en ten deele *Aristocratisch* geregeerd werden. Daar onder waren de *Seonen*, de *Eduën* en *Bourgondiers*, de *Sequanen*, in 't *Fransche Comté*, de bekendsten. De Hoofden van alle deeze waren de *Druiden* en de *Ridderschap*. Het gemeene volk werd met de knegten gelijk gesteld, en altoos in armoede gehouden, en moest dus, even als de slaven, arbeiden. De eerste waren, niet alleen de bezorgers van den Godsdienst, maar zaten ook in de Regtbanken. De *Ridderschap* trok te velde; en hoe meer knegten en slaven zij met zig voerden, hoe aanzienlijker zij waren. Dit was de gesteldheid dier volkeren tot dat JULIUS CAEZAR in *Gallie* trok, hunne vrijheid verniedrgde, en hun onder het juk van *Rome* bragt. Te gelijk veranderde hij den Regeeringsvorm, doende zes van deeze Provintien door Burgemeesteren, en de overige elf door derwaarts gezondene voorzitters als Stedehouders regeeren. CONSTANTYN DE GROOTE zond Graaven derwaarts in de Steden, en Hertogen op de grensplaatzen. Naderhand verdeelde hij het gantsche *Roomsche* Rijk in vier *Prefectura pretorii*; het eerste was *Gallie*, dat hij in drie Vikarijen verdeelde, als: één in *Frankrijk* zelfs, één in *Spanje* en één in *Groot-Brittanje*; welke Regeering alzo gebleeven is, tot dat de *Franken*, in de V Eeuw, het gantsche Land bemagtigden. Sedert de Regeering van den Keizer AUGUSTUS

tot aan die van GALLENIUS zijn deeze Landen tweemaal oproerig geweest, als: eerst in het Jaar 23, en daar na in het Jaar 70, door den opstand der *Batavieren*, onder CIVILIS, TUTOR en CLASSICUS. Na den dood van DECIUS trokken in dit Land allerlei vreemde volkeren. Eerst kwamen de *Franken* en *Duitschers*, die omtrent den *Rhijn* woonden; daar na de *Wandalen*, *Saeven*, *Alanen*, *West-Gothen* en *Bourgondiers*; neemende ieder van deeze een streek Lands voor zig: zo dat 'er, in één tijd, vier onderscheiden Regeeringen in *Gallie* waren; tot dat, na de vijfde Eeuw, geene *Roomsche* Stedehouders meer derwaarts gezonden werden, wijl de *Franken* geheel *Gallie* ondergebragt hadden; waar door dan ook dit Land naar hun genoemd is.

Zie JULIUS CAESAR, PLINIUS, TACITUS, enz.

GALILEE, voortijds een Klooster in *Friesland*. De Schrijver der Kerklijke Oudheden van *Friesland* plaatst dit onder het Dorp *Burum*, en zegt dat hier van ouds een Klooster of Priorij van *Cistercienser* gestaan heeft, *Galilea* genaamd, 't welk onder den Abt van *Gerkkloster* behoorde. Zijn geleerde Aantekenaar zegt hier op. „ WINSEMIUS spreekt ook „ van een Klooster *Galilea* genaamd: maar dat stond, volgens zijn zeggen, buiten *Leeuwaarden*, en leefde naar „ den regel van ST. FRANCISCUS, en bestond uit mannen en „ vrouwen." —— „ Wat van dit *Galilea* zij (zegt hij „ verder) kan ik niet zeggen: maar indien het een *Franciskaaner* Klooster geweest is, heeft het zeker geen Abt „ gehad, en onder geen Abt gestaan, daar dit *Galilea*, nogthans, onder den Abt van *Gerrikskloaster* stond." BACHIENE, het plaatzende, zo als behoord, onder *Leeuwaarden*, zegt; „ het geweezen Klooster *Galilee*, behoorende aan de „ *Minnebroeders*, lag eertijds aan de overzijde der Trekvaart. „ Na dat het afgebroken, en binnen de Stad verplaatst is, „ heeft de daar bij gelegen Buurt, naar het zelve, den naam „ van *Oud-Galeien* blijven behouden.

GALLIENUS, was de zoon van Keizer VALERIANUS, die het bewind in handen kreeg, na dat zijn vader, in een slag tegen SAPOR, Koning der *Persen*, gevangen genoomen was. Dan deeze, verzoopen in alle wellusten, was tot alles, behalven tot de Regeering, bekwaam; waar door dan ook, het eene wingewest voor en het ander na, hem ontwrongen werd; waar van hij, egter, altoos de tijdingen al spottende aanhoorde. Zijn vader ontslagen en naar het Oosten getrokken zijnde, ondernam GALLIENUS, de *Gallische* volkeren, die langs den *Rhijn* woonden, en waar onder de *Batavieren* ook moesten gesteld worden, voor de aanvallen der *Overrhijnsche Germaanen* te beveiligen. In persoon omtrent den *Rhijn* gekoomen zijnde, was het hem bijkans gelukt, den *Germaanen* den overtogt, met geweld, te beletten. Dan alzo hij zijne magt te klein bevond, was hij genoodzaakt, met eenen hunner Koningen een verbond aan te gaan; anderen verdreef hij door bedreigingen. Maar na dat POSTHUMUS tot Keizer uitgeroepen was, verliep al zijn gezag. GALLIENUS de tijding vernoomen hebbende, dat deeze door gantsch *Gallie* erkend was, dreef hij daar mede al lachende de spot: zeggende: *kan de staat zonder de Artribatische rokken* (*saga*) *niet staande blijven?* Hij bragt wel een Leger tegen POSTHUMUS te velde; doch deeze werd, door de *Galliers*, die toen reeds meester van het Eiland der *Batavieren* waren, naauwlijk bij gestaan. En, egter, verweerde hij zig, tot dat hem, door LOLLIANUS, de voet geligt werd, in het Jaar 274.

Zie TACITUS en anderen.

GALLUS, (CAREL) in het Jaar 1530 gebooren, was Predikant te *Deventer*, van waar hij, in 't Jaar 1587, tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Leiden* beroepen werd. Hier overleed hij, in het Jaar 1616. Zijne schriften bestaan in een *Latijnsche* verklaring over de *Openbaaring van Johannes*, en een geschrift in 't *Nederduitsch*, tegen de *Wederdoopers*.

Vita Prof. Leidensis.

GAL.

GALLUTIUS, (ANGELUS) stierf te *Rome*, den 28 Februarij van het Jaar 1674, oud zijnde 84 Jaaren. Hij heeft, in het *Latijn*, geschreeven *Historie van de Nederlandsche Oorlogen*, van het Jaar 1593 tot 1609, en gedrukt te *Rome* in het Jaar 1671, in twee stukken in folio, in het Jaar 1676 in *Duitschland* in 4to.

Zie: BAYLE.

GALO, (SIMON) was een der *Hollandsche* Edelen, welke, in het Jaar 1168, als getuigen voorkomen van het verbond, dat Graaf FLORIS DE III genoodzaakt was te maaken met den Graaf van *Vlaanderen*.

Vaderl. Hist. II. Deel, bl. 259.

GAMA, (VASCUS) een beroemd *Portugeesch* Zeeheld, die, in het Jaar 1498, den weg langs den hoek van *Afrika*, dat is om de *Kaap de Goede Hoop*, naar de *Oostindien* ontdekte. Hij landde te *Kalikut*, aan de kust van *Malabar*, van waar men wist; dat de *Indische* waaren naar *Bagdad* en *Aden* gevoerd wierden. Hij vestigde aldaar den handel der *Portugeesen*, onaangezien den tegenstand der *Arabieren*, die aldaar toen de grootste Kooplieden waren.

Zie de *Historie van* EMANUEL, *Koning van Portugal.*

GAMEREN, een Dorp en Heerlijkheid, tusschen *Bommel* en *Niewaal* geleegen, heeft eertijds een aanzienlijk Slot gehad, waar van tegenwoordig nog eenige vervallene overblijfzels te vinden zijn. Voor eenige Jaaren is dit Slot weder bewoonbaar gemaakt. Het Dorp word door één Predikant bediend. De Heer van *Gameren* is de Graaf VAN RANDWYK.

GAMARRA. (DON ESTEVAN DE) De Heer LE BRUN, *Spaansch* Afgezant bij de Staten deezer Landen, overleeden zijnde, werd

werd hij door GAMARRA gevolgd, die ook veele Jaaren alhier zijn verblijf gehouden heeft, schoon hij, in den aanvang van zijn Gezantschap, niet veel bijzonders verrigtte. Dan, in het Jaar 1660, verklaarde hij aan den Heer DE WITT, dat zijn meester niet ongeneegen zou zijn, om een naauw verbond van vrede, vriendschap en koophandel met den Staat sluiten. In het volgende Jaar bewerkte hij eene verdeeling der Landen van *Overmaaze*, tusschen *Spanje* en den Staat. Toen, in het Jaar 1664, uitlekte, dat *Frankrijk* een toeleg op de *Spaansche Nederlanden* op het oog had, doorreisde de Geheimschrijver van GAMARRA, om dit te verhoeden, alle de *Hollandsche* Steden. Hij zelf was, ten dien einde, in persoon te *Dordrecht* geweest, alwaar hij de Vroedschap of Oud-Raad, in welke hem gehoor verleend was, zogt over te haalen, om te bewilligen in een verdedigend verbond, tusschen den Koning zijnen meester en de Staaten. Hier uit werd gebooren een besluit der Staaten, om geen uitheemsche Gezanten, over zaaken van Staat, voortaan meer in de Vroedschappen der Steden te hooren; hoewel dit naderhand meer dan eens overtreeden is. Ter Algemeene Staatsvergadering floeg hij, in dat zelve Jaar, een verbond van wederzijdsche bescherming der *Nederlanden* voor. Dan, offchoon *Amsteldam*, ter dier tijd, meer *Spaansch*- dan *Franschgezind* was, konden alle de voorslagen van GAMARRA niet tot stand komen.

Zie de Brieven van J. DE WITT en van D'ESTRADES.

GANA, oude benaaming van het OEIJN; zie OUT OEIJN.

GANGULPHUS, was de medgezel van WULFRAMUS, eersten verkondiger van het Euangelie in de *Nederlanden*. Hij werd beschreeven als geweest te zijn, een man van uitmuntende Godvrugtigheid; gebooren in *Bourgondie*, in de agtste Eeuw, onder PIPYN, Koning van *Frankrijk*. Deezen in den krijg volgende, begaf hij zig ook in den egt; maar werd, door toedoen zijner vrouwe, door haaren egtbreeker vermoord.

Naar

Naar zijnen naam zijn verscheiden Kerken en Kloosters benoemd, zo wel in *Duitschland* als in de *Nederlanden*, onder andere de tweede Kerk te *Haarlem*. Zijne gedagtenis word gevierd den 9 Maij. Hij, zegt men, ondersteunde, door zijne Hertoglijke magt, WULFRAMUS en anderen. Hij werd vermoord in het Jaar 704.

Zie *Batavia Sacra*, I. Deel, en *Oudh. van Kennemerland.*

GANS, (MR. JOHAN) werd, in het Jaar 1629, met de verandering der Regeering van *'s Hertogenbosch*, op den 25 September, om zijne bekwaamheid, als eerste Pensionaris dier Stad aangesteld, op bevel der Staaten, wien hij, zo wel als alle de aangestelde Regenten en Amptenaars, den eed van getrouwheid deed. Naderhand voor dien post bedankt hebbende, werd hij tot Lid der Regeering bevorderd. In het Jaar 1654, in die hoedanigheid, in den *Haage* zijnde, werd hij, benevens andere Regenten, door een Deurwaarder van het Hof van *Holland* ontboden, om ten Hove te verschijnen, zonder de reden daar van te weten. Hier verstond hij van eenen der Raadsheeren, in tegenwoordigheid van den Fiscaal, dat hij ontboden was, om getuigenis der waarheid te geeven, wegens de giften, geduurende zijne bediening als Pensionaris, aan de Heeren MUSCH, ASPEREN en VAN BERCHEM geschonken; als ook van het geen hij hun, uit zijn eigen beurs, tot verkrijging, zo van het Pensionarisampt, als van het Comptoir der Gemeene Middelen, gegeeven had. Hij antwoordde, dat hij, als Pensionaris, door den eed van geheimhouding verbonden was: ook was hij Poorter van *'s Hertogenbosch*, en dus ongehouden, voor het Hof van *Holland* getuigenis te geeven. Men hernam, dat hij, uit kragt van het arrest, zulks moest doen. Waar op hij wederom inbragt, als ingezetenen van *Braband* en Poorter van *'s Hertogenbosch*, in *Holland* niet te kunnen gearresteerd worden. Men zeide hem, dat niemand van arresten, om getuigenis der waarheid te geeven, bevrijd was; weigerde hij zulks te doen, men zou hem daar zo lang houden, tot dat hij

ge-

getuigd had. Egter nam men aan, van zijne bijgebragte redenen ten Hove verslag te zullen doen. Naderhand werd hem gevraagd, of hij kon bewijzen, dat hij, als Pensionaris, alles geheim moest houden. GANS antwoordde, daarom niet in den *Haag* gekoomen te zijn, en dat hem dit voor als nog onmooglijk was. Men beval hem dit te bewijzen, en inmiddels in arrest te blijven; doch wilde hij bij handtasting belooven, niet zonder last uit den *Haag* te zullen gaan, men zou hem, uit zonderlinge gunst, uit het arrest ontslaan. De nood perste hem, dit te belooven. Wat zijne bijzondere bediening betrof, antwoordde hij dat hij deswegen niet onder eede verbonden was. Hij had, ter verkrijging daar van, aan die Heeren geene vereeringen gedaan. Van het Hof gekoomen zijnde, maakte hij alles aan de Regeering van 's *Bosch* bekend, met verzoek te mogen weten, wat hij hier omtrent zoude doen; en verder dat 'er iemand, van Stads wegen, gemagtigd werd, om het arrest af te doen. De Regeering besloot hier op, GANS niet toe te laaten, eenige verklaaring ten Hove te doen, en aan het Hof van *Holland* te schrijven, ten einde niemand haarer Regenten met arrest bezwaard mogt werden, om de besluiten der Regeering te openbaaren. Hier van gaf GANS ten Hove kennis. Hij voegde 'er nevens, dat hij het afschrift der Instructie voor Stads Pensionarissen aan het voorzittend Lid van den Hove overgeleverd, en tevens om ontslag had verzogt. Dat het Hof hem hier op geantwoord had, dat de eed, aan de Stad gedaan, hem van den eed, die hem aldaar afgevorderd werd, niet ontslaan kon. Hij had de onredelijkheid daar van, doordien hij een tegenstrijdigen eed gedaan had, aangetoond; bovendien was dit hem, door de Regeering, verboden. Dan, het Hof begreep het anders, en had hem doen aanzeggen, dat het de redenen der Regeering en van hem niet aannam, en hem dagvaarde, om getuigenis der waarheid te geeven, en die te beëedigen. Inmiddels werd hij ziek; en gaf daar van aan de Regeering kennis. Hier op waren bij hem gekoomen een Raadsheer, de Fiscaal en een Geheimschrijver van het Hof, om hem op eenige punten te hooren. Hij verzogt daar op een afschrift van het goedvinden van het Hof, om het zelve te verzenden, en uitstel, tot dat hij antwoord bekoomen

had.

had. Het Hof antwoordde, met Stads zaaken niet te doen te hebben, maar dat het tegen hem, als gearresteerde, te werk ging. Waar op hij zeide, dat het niet zijne eigene, maar Stads zaaken wâren; en dat hij, als geweezene Pensionaris, aan de Stad met eede verbonden was, en geen anderen kon doen, zo lang hij van den eersten niet ontslagen was. Voorts dat *'s Hertogenbosch* een Hoofdstad van *Braband* was, die men zo gering niet moest agten; als mede dat het Hof ten minste zijne besluiten aan de Regeering behoorde bekend te maaken, en hem inmiddels ongemoeit laaten. Dit verzogt hij, aan het Hof te berigten. Doch hij kreeg ten antwoord, dat hij hier mede de zaaken alleen zogt te rekken. Zij begeerden, dat hij verklaaring en eed zou doen, en anders wist men middel om hem te noodzaaken; en dus vertrokken die Heeren. Zijn oordeel daar op was, dat 'er terstond iemand van de Regeering uit den *Bosch* moest overkoomen, om de gevolgen te stuiten, wijl hij vreesde, dat 'er iets geweldaadiger tegen hem zou ondernomen worden. De Magistraat zond hier op een van de heeren om het arrest af te doen, en de zaak zodanig te beslegten, als met Stadsgeregtigheden overeenkwam. Het Lid der Regeeringe van den *Bosch* in den *Haage* gekoomen, begaf zig bij het voorzittend Lid van het Hof, en verzogt het ontslag van den Heer GANS. Dan het Hof volhardde in zijn besluit. Daar op besloot de Afgevaardigde Heer, voor GANS, volgens regten, te bewerken, dat de gearresteerde, ten minsten bij voorraad, ontslagen werd. Hier op werd de dag van het Pleidooi bepaald, doch op zijn verzoek veertien dagen uitgesteld, en aan GANS toegestaan, naar Huis te keeren, onder belofte, ten zelven dage, op verbeurte van duizend guldens, te zullen weder keeren. Men had aan het Hof verzogt, dat GANS hier ter Stede mogt blijven, tot dat de zaak zou zijn uitgeweezen. Het gevolg deezer zaak is duister gebleeven; alleen vind men 'er nog van aangeteekend, dat de Regeering van *'s Hertogenbosch* zig aan den Hoogen Raad van *Holland* schijnt vervoegd te hebben, en dat deeze, op den 11 Februarij van het Jaar 1656, heeft goedgevonden, dat de Fiscaal van *Holland* der Regeeringe

dier

dier Stad, als goede mannen voor GANS, op haaren gedaanen eisch, zoude antwoorden.

Zie VAN HEURN, *Historie van 's Hertogenbosch*, II. en III. Deel.

GANS, (JAN IN DE) van *Arnemuiden*, werd, in het Jaar 1542, door MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, Heer van *Beveren* en Admiraal van de Zee, gesteld als Kapitein op het Schip, de *Geldersche Jonkvrouw*, waar mede hij verscheiden rijkgelaaden Schepen genoomen en te *Ter Veer* opgebragt heeft. In het volgende Jaar 1543 werd hij, met GERRIT VAN MERKEREN, en meer andere Kapiteinen; met zes wel toegeruste Schepen uitgezonden, om op de *Franschen* te kruissen. Van van *Ter Veer* in Zee geloopen, vereenigden zij zig te *Middelburg* met nog 3 Schepen, door H. SANDELYN, Rentmeester van *Bewesterschelde*, in Zee gezonden; welke 9 Schepen te zamen de Rivier van *Bourdeaux* opzeilden, aan de *Fransche* Vloot veel schade toebragten, en veele Wijnschepen verbrandden, uitgenomen 17, die zij te *Veere* opbragten, en daarenboven eenige klokken, door hun uit de Kerken geligt.

Zie BOXHORN, *Chronijk van Zeeland*, II. Deel, bl. 471 en 472.

GANSFORT, (J. W.) bij anderen BASILIUS genaamd, werd te *Groningen*, in het Jaar 1419, gebooren. Schoon hij gebrekkig aan oogen en voeten was, heeft hij, egter, de onwetenheid dier tijden weten te ontvlugten, en de zon der waarheid zo hel ontstoken, dat men hem het *licht der waereld* noemde. Te *Zwolle*, alwaar toen een vermaard School was, heeft hij den grond zijner geleerdheid gelegt, en ze veel voorraad opgedaan, dat hij anderen kon onderwijzen. Van *Zwolle* naar *Groningen* te rug gekeerd, maakte men het hem daar zo bezwaarlijk, dat hij verpligt werd, zig openlijk te ver-

verdedigen. Hij vertrok van daar naar *Keulen*, in het Collegie van *Laurentius*, zijnde een Beurfe, aldaar door een *Gröninger* Theologant gestigt. Hier bevlijtigde hij zig, om de waarheid grondig te leeren kennen; en dit onderzoek deed hem een afkeer krijgen van de Schoolfche Godgeleerdheid, welke toen de overhand had. Hij maakte kennis met de *Benedictijner* Monniken, bediende zig van hunnen Boekfchat, en trok 'er allen mogelijk nut uit. Inzonderheid leide hij zig toe op de *Platonifche Filofophie.* Hij liet zig door bedreigingen van lieden, die gewoon waren anders te denken, niet affchrikken, maar beriep zig tegen hun op den wezenlijken inhoud der H. Schrift, die hij zijne partijen altoos voorwierp. Dikmaals ging hij in het Klooster te *Deuts*, over den *Rhijn*, en las daar in de Schriften van RUPERTUS, die hij hoog fchatte, en genoegzaam affchreef. Zo deed hij ook met andere Schrijvers, vermeerderende die met zijn aanmerkingen; waar uit met ter tijd een groot werk gebooren werd, dat hij *Mare magnum* plagt te noemen; doch 't welk is verlooren gemaakt. Intusfchen beklaagde hij zig, dat de man (RUPERTUS) in wien de geest van CHRISTUS gewoond had, door de duisternis der tijden en het bijgeloof, nog van veele nodige zaaken onkundig was geweest. Van de *Bedel-Monniken*, die in dien tijd menigvuldig uit *Bijzantium* of *Conftantinopole* kwamen, leerde hij iets van de *Griekfche* fpraake, om niet blindelings te moeten gelooven, wat de vertaalers van den *Griekfchen* Text gezegd hadden. Een voorfmaak van de *Hebreeuwfche*, *Chaldeeuwfche* en *Arabifche* fpraake gaven hem andere Monniken, en zelfs de Jooden. Hier door berugt geworden zijnde, beriep hem FILIPPUS, Keurvorst van den *Paltz*, naar *Heidelberg*, als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid. Hoewel hij in deeze waardigheid geen behaagen fcheen te hebben, begaf hij zig egter derwaart, om de jeugd in de Philofophie te onderwijzen; doch verbond zig niet als Hoogleeraar. Hij keerde, na eenig verblijf aldaar, weder naar *Keulen*, en van daar naar *Leuven*, alwaar hij met geen klein genoegen de Theologie hoorde leeraaren. Van daar trok hij naar *Parijs*, om de Geleerden aldaar te hooren. Met verwondering hoorde hij een *Brabander* en *Utrechtenaar*.

naar. Met zijnen vriend FRANSISCO DE REUVER, begaf hij zig van daar naar het Concilie te *Basel*, en hield aldaar verscheidene disputatien, die hem tot eer verstrekten. Met dien zelven man keerde hij naar *Parijs* te rug, en onderhield de vriendschap met hem, zelfs na dat hij, onder den naam van SIXTUS DEN IV, Paus geworden was. Na verloop van tijd weder te *Groningen* gekoomen zijnde, verwierp hij de dwaalingen der *Roomsche* Kerk, en sprak dezelve openlijk tegen; waar door hij in grooten haat bij de domme Monniken gemaakte, en hunnen haat niet zou ontgaan zijn, zo niet DAVID VAN BOURGONDIE, Bisschop van *Utrecht*, zijn bijzondere vriend, hem beschermt had. In hoogen ouderdom werd hij geheel blind, overleed den 4 October van het Jaar 1489, en werd te *Groningen*, in het Choor van de Kloosterkerk, begraaven. LUTHER heeft altoos met lof van hem gesprooken en geschreeven. De Schriften, van hem overgebleeven, zijn te *Groningen*, in het Jaar 1514, gedrukt.

Zie BENTHEM, *Holland Kirch und Schul Staate*, II. Theil, bl. 175. enz.

GANSOIJEN, een kleine Buurt van slegts 6 Huizen, die, sedert het Jaar 1637, met 2 vermeerdert zijn, ten Noorden van de *Oude Maas*, een uur gaans ten Noorden van *Naaldwijk*, tot welks Gemeente de *Gereformeerden* aldaar behooren; bestaande, met al het onderhoorig Land, een uur gaans in den omtrek. En egter heeft deeze Buurt Hoog-, Laag- en Middelbaar Regtsgebied. De Heer van *Gansoijen* heeft aldaar een Kasteel, dat, schoon na den ouderwetschen trant gebouwd, van binnen een gemakkelijke wooning is. Hij trekt uit deeze Heerlijkheid goede inkomsten: voornamelijk uit het Veer over de *Oude Maas*. Ook zijn aan dezen ve meer dan 80 Achterleenen onderhoorig.

De Regeering bestaat uit een Drossaart en zeven Schepenen. Dan, uit gebrek van bewooners, moeten zij mede uit de Eigengeërfden der nabuurige Plaatsen verkooren worden. Alle

Alle deeze, zo als ook de Secretarie, worden door den Heer Cap. aangesteld.

BACHIENE, bl. 645.

GANSWIJK; zie EMMIKHOVEN en WAARDHUIZEN, waar mede GANSWIJK eene Heerlijkheid uitmaakt, in 't Land van *Altena*.

GAPINGE, een Kerkdorp op het Eiland *Walcheren*, een half uur gaans ten Westen van *Ter Veere*. Het word ook wel *Der* of *Ter Gapinge* genaamd: en wijl dit Dorp een spreekend Wapen voerd, een Gaper verbeeldende, meent men dat het zijnen naam ontleend heeft van 't Gapen; dan, hoe dit uit te leggen zij, is zeer twijffelachtig. Eertijds behoorde dit Dorp, als eene Ambachtsheerlijkheid, aan den Heer FRANK VAN BORSSELEN, die zig in Huwelijk begeeven had met Gravinne JACOBA, na wier overlijden deeze Heerlijkheid wederom aan de Graaflijkheid verviel. Hertog KAREL DE STOUTE verkogt het aan GUY VAN BAANST, zijnen Rentmeester *Bewestescheldo*. Daar na is het de eigendom geworden van den Heer VAN DEN BRANDEN, Burgemeester van *Middelburg*.

Tegenwoordige Staat, X Deel; BACHIENE, A. bl. 897.

GARDEREN, een Dorp in *Gelderland*, onder het Schoutampt *Barneveld*, liggende, met *Kooswijk* en *Voorthuizen*, in een Driehoek. De Kerktoren van dit Dorp had zijnen spits verlooren, door den brand; dan is naderhand wederom opgebouwd.

GARDIN, (GUILLAUME DU) was een van die mannen, welke binnen *Amsteldam*, in het Jaar 1578, met en benevens anderen, als KOSTER, KROMHOUT, PAAUW, enz. het werk der Hervorming op 't ijverigst voortzetten. Men zie wat van hem, en anderen, reeds op het Art. AMSTELDAM, gezegd is.

GARDOLF, een der oude Friesche Graaven, welke, in het Jaar 885, door GODEFRID den *Noorman*, aan den Keizer gezonden werd; zie GODEFRID DEN NOORMAN.

GARMERSWOLDE, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder het Kwartier van *Fivelingo*. Dit Dorp staat onder de beheering van verscheiden Heeren.

GARNEWERT en OOSTUM, eigenlijk *Oostheim*, twee Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, aan het *Nieuwe Diep*, in het Kerklijke te zamen gecombineerd, en in het Waereldlijke onder het gebied van den Baron LEEWE VAN ADUART.

GARRELSWEER, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, aan den *Zuider-Oever* van 't *Damsterdiep*, omtrent ter halver wege tusschen *Groningen* en *Delfzijl*, behoorende, als eene Heerlijkheid, aan den Baron RENGERS VAN FARMSUM.

GARSTHUIZEN, mede een Dorp in de Provincie *Groningen*, aan de grenzen van *Hunzingoo*, dat onder verscheide Heeren verdeeld is.

GARYP, onderscheiden van *Hardegarijp*, ten Noorden van daar gelegen, in de Grietenij van *Tietjerksteradeel*, een groot en vermaaklijk Dorp, hebbende een Kerk met een spitzen Tooren. De Eigengeërfdens maaken 60 stemmen uit, waar onder eertijds waren veertien eigenaars van bijzondere Stinzen, of Edele Staaten.

GASPAAREN, GASPAERNE of GASPARDE; zie HAGESTEIN.

GASSEL, een klein Dorp in *Staats Braband*, een groot half uur gaans ten Zuidoosten van *Grave*, heeft mede een Dingbank van zeven Schepenen in gemeenschap met de Buurt *Tongelaar*. 'Er staat een oud Kasteel, *Tongelaar* genaamd: 't welk zijnen naam aan die Buurtschap mededeelt, behoorende te zamen aan den Graave van NENNENDAAL en KREINHEIM.

GAS-

Gasselte en Gasselter-Nieuwveen, twee Dorpen in het Landschap *Drenthe*; zijnde het laatstgenoemde eertijds een Buurtschap geweest, aan *Gasselte* onderhoorig. In later tijd meer bevolkt zijnde, is het een Kerk-Dorp geworden, liggende een half uur gaans van een.

Gastanaga, (*Don Francisco Antonio de Agarte, Markgraaf van*) werd, in het Jaar 1689, Landvoogd van de *Spaansche Nederlanden.*

Gastel, een Dorp in *Staats Braband*, in de Heerlijkheid van *Peelland*, onder de Baronie van *Kraanendonk*. Het bevat niet meer dan 34 Huizen; de *Gereformeerden*, aldaar woonende, moeten hunnen Godsdienst te *Budel* verrigten.

Gastel, (*Oud*) in het *Oosterkwartier van Breda*, één uur gaans ten Westen van den *Ouden Bosch*; een groot fraai Dorp, dat eenige aanzienlijke Huizen heeft. Aldaar is een ruime groote Kerk voor de *Gereformeerden*, die, egter, maar een klein getal uitmaaken. De Kerkenraad bestaat uit één Predikant, twee Ouderlingen en twee Diakenen, die, egter, een vrije beroeping hebben. De Predikant onvangt zijne wedde, gelijk te *Wouw*, en in den *Ouden Bosch*, van den Abt van *St. Bernard*, die de Tienden trekt: de *Roomsche* Priester, waar toe een der Abtdij-Heeren verkooren, en die door den Abt benoemd word, moet als Rensmeester, het zelve bij kwartaalen aan den Predikant toereiken.

Gastel, (*Nieuw*) word gerekend met *Oud Gastel* voornoemd gecombineerd te zijn, of schoon het, in de Landkaarten, als een bijzonder Dorp aangetekend staat. Thans is het geen Kerk-Dorp; zijnde de Kerk en meeste Huizen, in den *Spaanschen* oorlog, verwoest, en niet wederom opgebouwd. Het is niet meer dan een Buurt van eenige Huizen, die langs den Dijk van den *Dintelstroom* van elkander verstrooid liggen.

Men vind aldaar, en verder Oost- en Westwaard, aan de boorden deezer Rivier, zeer grasrijke Weilanden, die veel hooi opleveren. In deeze Weilanden zijn, in het Jaar 1748, toen de stilstand der wapenen, tusschen de *Franschen* en andere Oorlogende Mogendheden, reeds te *Aken* getroffen was, sommige Regimenten *Staatsche* Kavallerij, uit de Legerplaats bij *Breda*, derwaarts trekkende, gekampeerd geweest, van den 17 Junij tot den 14 Julij. Het oogmerk daar van was, om aan de paarden groen voeder te verschaffen, 't welk zij, geduurende de voorige Veldtogten, hadden moeten missen.

Zie BACHIENE, bl. 839 en 840.

GAT (*Het*) *van de Maaze*, of de Droogte voor de *Maas*, is niet zo diep, als dat van *Goedereede*, en kan met Schepen, die meer dan twaalf voeten diep gaan, bezwaarlijk bevaaren worden. Men vind dit Gat tusschen *Oostvoorn* en den Hoek van *Holland*, en heeft, ter wederzijden, een groote droogte. Aan den kant van *Oostvoorn* legt de *Westplaat*, en aan den kant van den Hoek van *Holland* een andere Plaat, de *Vlakte* genaamd. Tusschen deeze beiden, even binnen de Droogte, is een plaats van tamelijke diepte, de *Put* genaamd; alhier komen de Schepen, die naar Zee willen, gemeenlijk ten anker, om het hooge water op het drooge af te wagten. Niet verre van hier scheid zig het water in tweeën, en loopt in het *Brulsche*, of *Zuiddiep*, en in het *Sluische Diep*, of het *Scheur*, langs de *Onrust*, naar *Maassluis*. In het vaaren naar deeze diepten, ontmoet men de *Krabbe*, een Plaat, die door gedurige aanspoeling, thans aan het Eiland *Rozenburg* gehegt is. Zij scheidt, door middel van dit Eiland, de *Maas*, van hier tot bij *Vlaardingen*, als in twee Rivieren, en kan als een tong in den mond van den stroom worden aangemerkt. Men vind in den Mond der *Maaze*, en hooger op, nog verscheidene droogten en Plaaten, waar van de een grooter is dan de andere.

Tegenwoordige Staat, VII. Deel, bl. 44.

Gaubius, (H. D.) voor weinige Jaaren zeer beroemd Hoogleeraar in de Medicijnen, op de Academie te *Leiden*; en Lijfarts van Prinse WILLEM DEN V.

Gaudenten, een Orde van Monniken, die, in het Jaar 1473, de Orde der *Observanten* aannamen. Deeze hadden een Klooster te *Bolswert*, doch wierden, om hun slegt en ergerlijk leven, in het Jaar 1580, van daar gejaagd.

Oudheden van Friesland, II. Deel, bl. 11.

Gauw, een Dorp in *Wijmbritzeradeel*, zijnde gecombineerd met *Goïnga* en *Offingawier*. Dit Dorp heeft 11¾ stemmen.

Gaveren; zie JONGHE.

Gaymans, een oud beroemd Geslacht in *Arnhem*; zie TULLEKEN.

Gaijkema, een Adelijke Hofstede, ten Zuiden het Dorp *Augustinusga*, in de Grietenij *Achtkarspelen*.

Gaza, (THEODORUS) een man, die, van alle Geleerden, als om strijd gepreezen word. BOISSARD noemt hem den Geleerdsten van zijnen tijd, en volgens J. PIERIUS en VALERIANUS, was 'er, in Jaaren lang, onder de *Grieken* en *Latijnen*, niemand geweest, die voor hem niet moest onder doen. Onder de Geleerde mannen, die de beschaafde weetenschappen in *Italie* hebben doen herleeven, zegt J. SCALIGER, zijn 'er maar drie, die ik benijde, dat is T. GAZA, POLITIANUS en MIRANDOLA. Hij was te *Salonica* in *Griekenland* gebooren, van daar week hij naar *Italie*. Doch bij al die geleerdheid, was hij ten hoogsten ongelukkig; en stierf van verdriet. R. AGRICOLA was zijn bijzondere vriend, en bragt zijne Schriften te *Basso* in *Friesland*.

GEBHARD, (JANUS) Hoogleeraar in de Historien en Griekſche taale, te *Groningen*, gebooren te *Swartshorn*, een Steedje in *Opperpalts*, alwaar zijn vader Predikant was. Zijne ſtudien volbragt hebbende, in het Jaar 1625, trok hij naar *Holland*, en verder van daar weder naar *Duitschland*. In het Jaar 1629, kwam hij weder te *Groningen*, alwaar hij, in de plaats van EMMIUS, beroepen werd, en bleef tot zijnen dood, die voorviel den 3 October van het Jaar 1632; laatende verſcheidene Schriften na.

Zie Leven der Groninger Profesſ.

GECOMMITTEERDEN *ad Cauſas*. Deeze werden, in de Provintie *Gelderland*, allereerst ingeſteld in het Jaar 1595, ten getale van twaalf, en in het Jaar 1600 met nog zes vermeerderd. Daar na zijn ze een geruimen tijd afgeſchaft; doch, volgens herhaalde beſluiten van de Jaaren 1710, 1712 en 1713, wederom als van ouds ingevoerd. Vóór het aanvangen der Raadpleegingen ſtelt ieder Kwartier een Directeur en zes Gecommitteerden *ad cauſus*, of Gemagtigden ter zaaken, aan; als drie uit de Ridderſchap, en drie uit de Steden, te ſamen het getal van agttien uitmaakende; zijnde gemeenlijk, uit het Kwartier van *Nijmeegen*, behalven den Burggraaf, de twee oudſte Riddermatigen, de oudſte Burgemeester dier Stad, één Burgemeester van *Tiel* en één van *Bommel*; uit het Kwartier van *Zutphen*, behalven den Landdrost, de Scholtus, binnen en buiten *Zutphen*; de oudſte Riddermatige, de twee oudſte Burgemeesters dier Stad, en een Burgemeester uit de vier kleine Steden bij beurten; en uit het Kwartier van de *Veluwe*; behalven den Landdrost, de Regter van *Veluwen Zoom*, de oudſte Riddermatige, de oudſte Burgemeester van *Arnhem*, en twee Burgemeesters uit de kleine Steden, uit dat Kwartier, bij beurten, het eene Jaar twee uit *Harderwijk* en *Hattem*, en het andere Jaar twee uit *Wageningen* en *Elburg*.

De agtien Gecommitteerden, van welke wij ſpreeken, plaatzen zig, aan een lange tafel, gemeenlijk de *Landſchapstafel* genaamd, naar een bepaalden rang. De Burggraaf

graaf van 't Rijk van *Nijmeegen* bekleed, altoos de plaats van Voorzitter. Gemeenlijk word door een Afgevaardigden ter Generaliteit, uit het Kwartier, alwaar de Landdag gehouden word, verslag van 's Lands zaaken gedaan. Alle voorstellen aan deeze Vergadering moeten schriftelijk gedaan worden. Die van gering belang zijn, worden door deeze Gecommitteerden terstond afgedaan; doch die van meer belang zijn, door de Kwartieren overgenoomen, om daar op afzonderlijk te raade pleegen.

Zie *Staat van Gelderland*, bl. 141, enz.

GECOMMITTEERDE RAADEN, van de Heeren Staaten van *Holland en Westvriesland*, worden verdeelt in *Gecommitteerde Raaden* van het Zuider, en *Gecommitteerde Raaden* van het Noorder Quartier.

Het eerste Collegie is opgeregt kort naa de door van den Grondlegger van onze Vrijheit, *Prins Willem den eerste van Oranje*, Stadhouder van Holland.

Bij het scheiden der Vergaderinge der Staaten, besloot men op den 4 *Sept.* 1584. tot de volgende Staatsvergadering toe, één Heer uit de Edelen, en één uit ieder der Steeden, Dordregt, Haarlem, Delft, Leijden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam en Hoorn te magtigen om de voorvallende zaaken af te doen, zij mogten vergaderen daar zij wilden; zes van Hun mogten in absentie van de anderen besluiten. Zij waren gelast een instructie te formeeren voor een Collegie der Gecommitteerden of Gemagtigden der Staaten, het welk reeds bij *Resolutie van Holland van* 23. *Junij* 1584. besloten was op te rigten, en bestaan zoude uit zeven Leeden, waar onder een Præsident en Thesaurier, die maar voor een jaar dienen zouden, en agt zouden geeven op de betaalinge van de Logijsgelden, van het Krijgsvolk binnen de Provintie leggende, op de Grensvestingen en Sterkten, op het betaalen van Turf en Kaarsen der guarnizoenen, de onkosten der Boden en Deurwaarders en diergelijken; voorts voor het invorderen van 's Lands lasten, restanten van oude omslagen en an-

andere schulden, en het opzigt zouden hebben over Geestelijke goederen, het onderhoud der Predikanten, en andere zaaken meer, ook die van de Admiraliteit, het bezorgen der Zeevaart, en uitrûsten der Scheepen.

De Instructie voor dat Collegie wierd gearresteert 12. *Oct.* 1584. en vervatte 55. *artic.* die naderhand bij reformatie gebragt zijn op 52. waar op zij twee dagen daar na den Eed deeden. Hun getal wierd naderhand met twee Leeden vermeerdert; ziet *Ref. Holl.* 1. *April* 10. *en* 19. *Sept.* 1585. en bestond dus uit 9. Persoonen: twee daar van wierden naa het Collegie van het Noorder-quartier geschikt, welk Collegie wederom twee in dit committeerde, *Resol. Holl.* 10. *Febr.* 1585. *en* 3. *Febr.* 1585. Dit Collegie is eindelijk, nog na eenige verandering vastgestelt 17 *Febr.* 1590. op dien voet als het zig nu nog bevind, bestaande uit den Heere Prince Erfstadhouder en tien Leeden, de eerste van wegens de Ridderschap, die *ad vitam* gecommitteerd wierd, de negen anderen uit de Steden, Dordregt, Haarlem, Delft, Leijden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, en Gornichem, die gemeenlijk om de drie jaaren verandert worden, maakende de Steden Schiedam, Schoonhoven, en den Briel met hun driën een Neegende Lit uit, die bij beurten uit ieder Stad voor 2 jaaren gecommitteert word.

Haare bijeenkomsten worden door den Heer Raadpensionaris van Holland en twee Secretarissen van Staat daagelijks bijgewoont, zijnde de jongste gemeenlijk met de notulen en daagelijksche voorvallende zaaken van het Collegie belast.

Hun werk komt in het voornaamste genoegzaam met dat van den Raad van Staaten overeen, en bestaat dus, voornaamentlijk in het uitvoeren, en het doen ter uitvoer brengen van de genoomene Resolutien ter Vergaderinge van Holland, het opzigt over de zaaken van Oorlog de Provincie betreffende, en over de Provinciale geldmiddelen. Zommige hebben opzigt over de Fortificatien, anderen op 's Lands gemeene Middelen en de geschillen daar over voorvallende; de meeste zaaken worden commissoriaal gemaakt, en op der zelver rapport besluit het Collegie.

In

In Meij worden de Commissien gemeenlijk verdeelt; doch het opzigt over de bijzondere Comptoiren der gemeene Middelen blijft altoos aan Gecommitteerde Raaden uit de zelfde Steden bepaalt.

De *Ridderschap* en *Dordregt* hebben opzigt over de Comptoiren van Haarlem en Amsterdam, onder welke laatste behooren Naarden, Weesp, en Muiden.

Die van *Haarlem* en *Leijden*, over Gornichem, waar onder Heusden en Woudrichem, en den Briel, waar onder Geervliet en Heenvliet.

Die van *Delft* en *Rotterdam*, over de Comptoiren van Leijden en Gouda, waar onder Schoonhoven, Woerden, Oudewater, en Nieupoort.

Die van *Gouda*, benevens die van *Schiedam*, *Schoonhoven* of den *Briel*, ieder op hun beurt, over Delft, waar onder 's Gravenhaage, en Rotterdam, waar onder Schiedam behoort.

Zedert de vernietiging van de Graaflijkheits Reekenkamer, heeft dit Collegie ook het opzigt over de Domeinen en der zelver Rentmeesters.

De Ridderschap, Haarlem en Amsterdam, over Noordholland, Kennemerland en Brederode in 't Zuiderquartier, benevens een der Secretarissen van Staat.

Dordregt, Leijden, Gouda, en Gornichem, over het Rentmeesterschap van Zuidholland, met een der Secretarissen van Staat.

Delft, Rotterdam, en Schiedam, of wel Schoonhoven (of den Briel) volgens de beurten der Sessie van die Steden in 't Collegie, over het Rentmeesterschap van Voorn, de Beijerlanden en Putten.

Het opzigt, dat Heeren Gecommitteerde Raaden hebben over de zaaken van Oorlog, betreft in 't algemeen de voorzieninge der Fortificatien van de Provincie; voor deezen ook de monstering van 't Krijgsvolk, de mond- en oorlogsbehoeften in 's Lands Magazijnen en sterke Plaatsen, de Fortificatien te Naarden, te Heusden; te Geertruidenberg en de Klundert, te Helvoetsluis, en den Briel, te Loevestein, te Schoonhoven, te Woerden en daar omtrent, te Oudewater en op an-

andere Plaatsen worden die ook door Gecommitteerden uit dat Collegie bezigtigt; en het onderhout der zelve bij openbare aanbesteedinge bezorgt. Wanneer het onderhout minder dan drie hondert gl. in 't jaar beloopt, staat het Heeren Gecommitteerde Raaden vrij de aanbesteeding onder de hand te doen; het aanleggen der nieuwe Fortificatien word ook door de zelve ter uitvoer gebragt; zij draagen ook zorg voor de betalinge van de Garnizoenen.

Haar Ed. Mog. doen bij preventie regt, over verraderije, muiterije, oproer, mishandelingen van 's Lands krijgs- en montbehoeften, en over valsche munterije; zij houden een staat van de oorlogsbehoeften, wapenen en andere werkhuizen den Lande toebehoorende, voor welkers onderhoud zij ook zorg draagen. Men doet hun ook jaarlijks rekening van 't bestier van 's Lands Magazijnen, en van de Oorlogsbehoeften, die in de sterke Plaatsen der Provincie gevonden worden; zij besteeden ook 's Lands Geschut aan, dat in de Hollandsche geschutgieterije gemaakt word.

Aan haar Ed. Mog. is de zorg der Geldmiddelen van de Provincie aanbevolen, en dien volgende de invoeringe van alle ingewilligde Lasten. Zij houden een netten staat van 's Lands Schulden en goederen, beslissen de geschillen over 's Lands gemeene middelen, besteeden 's Lands penningen daar 't behoord; zij geeven agt dat de ingewilligde lasten, transporten, schattingen en omslaagen op een eenparigen voet zoo in de Steeden als ten platten Lande gecollecteert worden, overeenkomstig met de daar toe gedraagen Consenten, en de ordonnantien daar op gemaakt. De bestieringe der Geestelijke en aangeslaage goederen staat meede aan Haar Ed. Mog.; zij hebben de magt om de Quartieren, Steden en Rentmeesters, Ontfangers en anderen, die 's Lands penningen inhouden, of den ophef der gemeene middelen beletten, te constringeeren, en bij parate executie, arrest en andere middelen daar inne te procedeeren; zij draagen zorg, dat de Ontfangers en Collecteurs van 's Lands middelen behoorlijke reekening doen, en de Ontfangers der Geestelijke goederen, omslaagen, geligte en ontfange penningen alle jaar. Zij hebben acces tot de Reekenkamer, alwaar aan hun de ingeleverde rekeningen

op

op hun verzoek moeten vertoont worden. Zij doen 's Lands Ontfanger behoorlijken borg stellen, agt geevende op de behoorlijke vernieuwinge, en doen die, en anderen Ontfangers hunne Instructie naakoomen. Zij houden een netten staat van 's Lands inkoomen en lasten, om die voor de Heeren Staaten te kunnen openleggen; zij moeten den Ontfanger Generaal, en de bijzondere Ontfangers ook daar toe houden, dat zij maandelijksche staaten van hunne Ontfang en Uitgaave overzenden. Zij zijn gemagtigt om op 's Lands middelen eenige penningen te ligten, dog buiten toestemminge der Staaten, Staatsgewijze vergadert zijnde, niet hooger dan tot dertig duizent gulden, ten waare zulks, om dringende reedenen, bij Hun nootzaakelijk wierd geoordeelt: in welk geval zij tot hondert duizent moogen gaan, mits daar op ter naaste Staats-Vergaderinge goedkeuringe verzoekende. *Gr. Plac. Boek.* 3. *D. fol.* 93. Zedert het vernietigen der Graaflijkheits Reekenkamer en het verkoopen van verre de meeste der Domeinen, hebben Heeren Gecommitteerde Raaden van beiden de Quartieren de bestieringe over de overgebleevene gekreegen, bij *Resolutie van* 17. *Maart* 1728. Zij houden eens 's weeks des Donderdags daar over een Besoigne. De Rekeningen der Rentmeesters van de Domeinen worden ook aan Heeren Gecommitteerde Raaden gezonden, die na behoorlijk onderzoek, de zelve aan de Reekenkamer toezenden, die de zelve na een nader onderzoek sluit.

Na dat de Heeren van Holland, 1725, in Vianen en Ameiden, met de daar onder hoorende Dorpen gekogt hebben, is dat Domein onder de bestieringe van Heeren Gecommitteerde Raaden gestelt; blijvende egter aan de Staaten de begeevinge der voornaame Ampten en andere Souveraine bevelen.

De Gecommitteerde Raaden wijzen bij arrest in 't werk der gemeene middelen, omslaagen, en alle andere ingewilligde lasten, zonder eenigzints te treeden in het werk der Hooge Geregtshoven, Admiraliteits Collegien of geregten in de Steeden en ten platte Lande; en zijn op de loop der rolle en pleidooijen aldaar verscheide reglementen gemaakt, te vinden 2. *D. van 't Pl. B. f.* 1121. *en* 3053. en anderen.

Alle

Alle kwestien over gemeene middelen worden afgedaan of door het Collegie van Gecommitteerde Raaden zelve, of door Schepenen der Steeden, als Commissarissen of gemagtigden der zelve; indien Schepenen weigeren binnen de eerste veertien dagen regt over deeze geschillen te doen, word hun daar toe nog veertien dagen bij Heeren Gecommitteerde Raaden vergunt, en naa dien tijd de zaak geëvoceert aan 't Collegie, *Groot P. B. 2. D. fol.* 1126. Men kan van de vonnisfen van Schepenen Commissarissen ook reformatie verzoeken aan 't Collegie, en van haar Sententien valt geen appel, maar revisie, waar toe de Staaten vijf Heeren uit de Vergadering benoemen, die met Leeden van 't Collegie, die daar overgezeeten hebben, de zaak revideeren. Zij mogen aan niemant eenige lasten kwijtschelden; alleenlijk staat het hun vrij de geregtelijke invordering van 's Lands middelen tot de naaste Staats-vergaderinge en tot tien of twaalf dagen in de zelve, dog langer niet, op te schorten: alle verdere opschorting, onbedagtelijk of anderzints verleent, is bij uitdrukkelijke Staats Resolutien voor nul en van geen waarde verklaart; ziet die *van* 26 *Maart* 1670. Die vrijdom van Verpondingen, Hoorngelden, of eenige andere middelen begeeren, moeten zig addresfeeren aan 't Collegie van 't Quartier, onder welke die Landen geleegen zijn, *Reg.* 26. *Sept.* 1670. deeze moogen egter geen advis tot het toestaan vormen, als met zeeven eenparige stemmen; en de naamen der Raaden, die over dat advis gezeeten hebben, moeten aan den kant van het zelve geteekent staan: en nog mag zoo een advis niet direct ter vergadering van Holland ingeleevert worden, maar moet voor af in de poincten der beschrijving gebragt, en aan de Leeden gezonden zijn geweest, welke Staatsgewijs vergadert zijnde daar op besluiten.

Zij dragen zorg, dat 's Lands middelen wel en behoorlijk bestuurt en besteed worden, en tot zeekere gebruiken geschikt, tot geen ander einde gebezigt worden; en in 't bijzonder dat Hollands aandeel in de algemeene Oorlogslasten van tijd tot tijd betaalt worden; zij slaan ordonantien op de Ontfangers tot het betaalen van het Krijgsvolk, 't Werkvolk, de Leveranciers en veele anderen; doch mag tot geen betaling van ordonantien of andere lasten besloten worden, dan bij 't meereudeel van

't

't Collegie. Drie Leeden moeten de ordonnantien onderteekenen, beneevens een Secretaris, en moeten de zelve ter Finantie worden geregistreert. Zij moogen geen oude Weddeu verhogen of nieuwe toestaan, noch bewerken dat zulks ter Generaliteit geschieden. Zij houden ook contra reekening, zoo teegen den Raad van Staaten, als andere comptable Persoonen; en zijn tot het naazien der Krijgsreekeningen drie Commissarissen gestelt.

De Gecommitteerde Raaden woonen ook de Generaliteits Vergadering bij; twee van hun worden daar toe Gecommitteert van maand tot maand, de eerste met de tiende, de tweede met de negende en zoo voorts. Zij moeten zorgen dat in die Vergadering niets beslooten word strijdig met eenige resolutien van Holland, of wel met het regt en Hoogheit van die Provincie. Zij brengen de gemeene Staatsresolutien ter uitvoeringe, en doen bij elke dagvaart verslag van 't geen daar in is gedaan; in afweezenheit der Staaten verleenen zij Octroijen om van Leenen te disponeeren, ook *fureté de Corps*, tot de naaste vergaderinge toe. Zij confirmeeren de collatien der Vicariën, en disponeeren bij absentie van de Staaten op alle voorvallende zaaken, die niet tot de Admiraliteitelten behooren, of door de Staaten bijzonder aan zig zijn behouden. Zij beschrijven de Staaten ook extraordinair zoo het noodig is. Zij moogen niets besluiten als met vijf Leeden, en altoos allen die in den Haag zijn convoceeren. Men kan der zelver bezigheden omstandiger vinden gemelt in der zelver Instructien: de eerste is van 22. *Januarij* 1594, en vervat 46. *articul.*; men vind bij *Math. van der Houwen Handv. Cron.* 1. *B.* 6. *Cap. fol.* 20. een Instructie van den zelven dag van 24. *artic.* van Heeren Gecommitteerde Raaden nevens Zijn Excellentie Prins MAURITS, ten onregte voor die van Gecommitteerde Raaden bij hem aangezien; ziet DE RIEMER *Beschr. van 's Gravenhage* 1. *D.* 4. *Hoofd. bl.* 154. *in notis.* De tweede Instructie van Gecommitteerde Raaden is van 28. *Sept.* 1623. en de derde van 4. *Octob.* 1670. alwaar egter eenige articulen, uit latere resolutien, zijn bijgevoegt; men vind de zelve in het *Groot Pl. B.* 3. *D. fol.* 92. De Gecommitteerde Raaden moogen elkanderen in bloedverwandschap niet tot in den vierden graad, en in

zwa-

zwagerschap niet tot in den tweeden graad bestaan, het zij die zwagerschap duurt of niet. Zij werden geadmitteert op een Credentiaal, of geloofbrief der Steeden, en voor de eerste reize gecommitteert wordende, doen zij den Eed van zuivering in handen van den præsideerenden Raad. Zij bezweeren hunne Instructie, en verklaaren de Staaten van Holland getrouw te zullen weezen, en alleen ten dienst te zullen staan, zonder van iemant ongeoorloofde geschenken te ontfangen; ook belooven zij geen deel te zullen neemen in eenige verpagtingen, of inkoop van eenige waaren, die aan 't Land geleeverd worden, noch zig met het verkoopen van ordonantien, ten laste van den Lande, te bemoeijen.

De Vergaderingen van Gecommitteerde Raaden worden dagelijks gehouden zonder eenige Vacantien, als alleen de Sondagen en Feestdagen.

Dingsdag en 's Woensdag 's morgens (de tijden van de Vacantien van de Hoven van Justitie alleen uitgezondert) zitten Heeren Gecommitteerde Raaden tot het hooren der pleitgedingen. De 2de Maandag in elke maand vergaderen zij, zoo veel doenlijk in vollen getale, wanneer de Gecommitteerden over de bijzondere Comptoiren verslag van de maandstaaten der zelve doen; ook word dan geëxamineert de maandstaat van den Ontfanger Generaal, *Gr. Pl. B.* 4. *D. fol.* 153. De twee Collegien van Gecommitteerde Raaden van het Zuider- en Noorderquartier zijn gewoon, jaarlijks, omtrent November, door hunne Gemagtigden met afgevaardigden van Holland te handelen over de extraordinaire lasten in den Staat van Oorlog voor 't volgende jaar.

Gecommitteerde Raaden voeren den titel van *Edele Mogende Heeren.* In de onderteekening van de Stukken aan de Staaten, noemen zij zig Hunne Edele Groot Mogende Gecommitteerde Raaden, en niet aan de Staaten, de Gecommitteerde Raaden van de Staaten van Holland en Westvriesland; dien titel gebruiken ook Gecommitteerde Raaden in het Noorderquartier, alleen met dit bijvoegzel *in Westvriesland en de Noorderquartiere*, *Gr. Pl. B.* 3. *D. bl.* 83, 85. De bevelen aan 't Krijgsvolk wierden in den tijd dat 'er geen Stadhouder was, door Haar gegeeven op den naam der Staaten

ter

ter relatie van Gecommitteerde Raaden, *ibid.* 3. *D. bl.* 95. en in de vonnisfen of fententien ftellen zij ook doende regt uit de naam en de van weegen de Hooggemelde Heeren Staaten; *ibid.* 3. *D. bl.* 85.

GECOMMITTEERDE RAADEN, in 't Noorderquartier.

Het Collegie der Heeren Gecommitteerde Raaden in het Noorderquartier is zijn geboorte fchuldig aan een befluit bij de Steden van dat quartier, volgens den Raad van Prins WILLEM DEN EERSTEN, op 33 *Junij* 1573 genoomen; om ijder een Lit uit de Vroedfchappen naa Hoorn te zenden, die aldaar zijn verblijf zoude houden, en de daagelijkfche voorvallende zaaken, den Oorlog betreffende, afdoen. Op den 22. *Dec. des zelven Jaars* wierd door de Steden van het Noorderquartier, meede bij raade van Prins WILLEM DEN EERSTEN befllooten, dat ieder Stad aan haar Vroedfchap zoude fchrijven, om drie Perfoonen te benoemen, uit welken den Gouverneur *Diderik Sonoij*, en de Commisfarisfen van den Prins eenen noemen zouden, mits dat ten einde van drie maanden uit de zeeven, die dus gekooren zouden zijn, wederom drie zouden uitgaan, voor anderen, die van nieuws aankwaamen; *Velius bl.* 412. en van deezen tijd af, is het Collegie van Heeren Gecommitteerde Raaden permanent geweest: Om dat men meende in het Noorderquartier, dat die van het Zuiderquartier arbeiden om het Collegie te doen affchaffen, verzogt en obtineerde men van den Prins een declaratoir *in dato* 10. *Nov.* 1583. behelzende, dat die Vorst, die van het Noorderquartier zoude handhaavenen, in het bezit van het Collegie gedaurende den Oorlog, om op 's Lands zaken agt te geeven, en wel inzonderheit om te benaarftigen de invorderinge van penningen fpruitende uit de generale middelen van Confumptie en Convoijen (*Bor* 26. *B. bl.* 57.) In den Somer van den jaare 1599. verttok het van Hoorn naar Alkmaar om de Pest, die in 1601, alles aanwenden, dog te vergeefs, om dat Collegie weederom in haare Stad te krijgen, het welk vervolgens altoos tot Hoorn is gebleeven.

Haar Inftructie komt genoegzaam over een met die van Heeren Gecommitteerde Raaden in het Zuiderquartier, en vervat 36 *articulen*, en is waarfchijnlijk ter zelver tijd als die, op den 22. *Januarij* 1590. ingerigt. Zij moogen niet meer

dan zes duizent gulden ten laste van den Lande van Westvriesland en 't Noorderquartier opneemen, daar Gecommitteerde Raaden van het Zuiderquartier tot dertig duizent, volgens haar instructie gaan moogen in gewigtige gelegenheden. Over 't aanstellen van een Secretaris worden de Steeden van Westvriesland en het Noorderquartier, als dan vertoonende de Staaten van die Landen, door Gecommitteerde Raaden beschreeven, welke Steden op den 11. *Dec.* 1718. Staatsgewijze aldus vergadert zijnde, een instructie voor de zelve haar Secretaris hebben opgesteld uit 22. *artic.* bestaande. Hij legt bij het aanvaarden van zijn Ampt zijn Eed van getrouwheit af aan de Steden van Westvriesland en het Noorderquartier, representeerende de Staaten van de zelve Landen en aan Heeren Gecommitteerde Raaden: op de loop van de Rolle, en het beleggen van zaaken ter harer decisie staande hebben zij den 6 *Julij* 1725. een omstandig reglement gemaakt. Het Comptoir der Finantie van het Noorderquartier te Hoorn, het welke onder opzigt van Heeren Gecommitteerde Raaden staat, word waargenoomen door den Secretaris als Commis van de Finantie, die eenige klerken onder zig heeft; zijn Instructie is 23 *Febr.* 1718. gearresteert en behelst 22. *articulen.*

Tusschen Zuid- en Noordholland is, in voorgaande Eeuwen, over het aandeel van beide die deelen in 't stuk van Finantie groote verschillen geweest. Zuidholland bragt van ouds neegen en seventig gls. tien stuivers op, Noordholland twintig en tien in de hondert gls. Men kwam eindelijk naa veel twistens over een in *Junij* 1668. dat het Zuiderquartier zoude draagen 81-15. en het Noorderquartier 18-5. in de hondert gls. men vind deeze overeenkomst, verscheide articulen behelzende, *bij Aitsma*, 48. *B. bl.* 419. *&c. en in 't groot Plac. Boek* 3. *Deel bladz.* 785. dog het aller volkoomenste in de resolutien van Consideratie ten tijde van den Raadpensionaris de *Wit*, *bl.* 812. Naaderhand zijn 'er weederom verscheide zwaare oneenigheeden over ontstaan, voor al in den jaare 1688. die aan zijn Hoogheid *Willem de derde*, verbleeven wierden; de welke op den 27 *Maart* van dat jaar daar over een Provisioneele uitspraak deet, voornaamentlijk de overeenkomst van 1668. bevestigende. Alleen moest het Zuiderquartier tot ver-

lig.

tigting van het Noorderquartier vier jaaren agter een, jaarlijks aan het zelve honderd vijf en zestig duizent zeeven honderd vijf en vijftig guldens uitkeeren. Zie het Groot Pl. B. 4. D. bl. 701.

GEKOMMITTEERDE RAADEN *in Zeeland.* Voor de Oprigtinge van dit Kollegie vindt men gewag gemaakt van Gouverneur en Raaden; wier aanzien zoo groot geworden was, dat zij zelfs in Rang voor de Leden van de Staaten, in de Notulen van den 2 September des jaars 1577, genoemd staan. Oorspronklijk schijnt hun alleen de zorg der Krijgszaaken aanbevolen geweest te zijn; dog naderhand, in de Nederlandsche Beroerten, schijnen zij uitgebreider Kommissie van Prins Willem den I. verkreegen te hebben; maar buiten kennis en tegen wil der Staaten; gelijk zulks uit de Instructie der Afgezondenen van de Staaten aan dien Prins blijkt. Deeze aanwassende Magt naijever en ongenoegen bij de Steden verwekkende, heeft zig Middelburg daar allereerst tegen gekant; waar uit voortgekomen zijn de Raadpleegingen, om een Raad van Staaten voor deeze Provincie op te rigten, gelijk dan ook in de maand Meij des jaars 1578, het Kollegie der Gekommitteerde Raaden van Zeeland is ingesteld; volgens de Instructie, die toen op den Naam van Prins Willem den I. is vastgesteld; bij welke hun ook gegeven is 't Beleid der Zaaken van de Admiraliteit, en, uit kragte van welke, zij ook de Bezigheden der naderhand opgeregte Rekenkamer waargenomen hebben, alles op eene Wedde van twee Guldens 's daags. Doch, de Staaten tegenwoordig zijnde, hieldt hunne Magt op. De Regeering sedert, zoo door het plegtig afzweeren des Konings van Spanje van den jaare 1581, als door den Dood van Prins Willem in den jaare 1584, en andere aanmerkelijke voorvallen, zeer veranderd zijnde, is daar na op den 13 Oktober des jaars 1586, eene andere Instructie voor de Gekommitteerde Raaden bij de Staaten gemaakt en vastgesteld.

Bij deeze werdt bepaald dat het zelve Kollegie zoude bestaan uit zeven Leden, te weeten éénen Gekommitteerden van den Eersten Edelen, en éénen uit ieder der zes Stemmende Steden van Zeeland. Dan, naardien, sedert den Dood

van Koning Willem den III van Groot-Brittanje, de Eerste Edele nergens meer in Zeeland erkend is, bestondt het Kollegie van dien tijd af alleen in de zes Gekommitteerden der Stemmende Steden, 't geen thans door de Aanstellinge des Prinsen van Oranje tot Eersten Edelen, weder op het oud Getal van Zeven gebragt is. Voorts dat hunne Kommissie duuren zoude tot de te Huisroepinge van de Leden, in wier Naame zij Zitting hebben. Dat zij moeten staan ter goeder Naame en Faame, in Staatszaaken bedreeven, den waaren Christelijken Godsdienst toegedaan, den Staaten aangenaam zijn, en den anderen niet bestaande tot in den vierden Graad van Bloedverwantschap of aangehuwde Maagschap; doch daar van is door de Staaten meermaalen ontslag verleend.

Het Werk der Gekommitteerde Raaden bestaat in de gewoone Bestieringe van alle zaaken van *Politie* en *Militie*, in afwezenheid der Staaten, mitsgaders in het Beleid der *Financien* van Zeeland; alles nogtans onder eenige voorbehoudingen en bepaalingen, waar aan de Heeren Raaden verbonden zijn, en verpligt, niet alleen kennis te geeven van, maar ook te laaten aan der Staaten Bestier verscheiden' zaaken; als alle *Pointen* van Belastingen of *Consent*, daar uit Belastingen moeten voortvloeien, met andere Hooge *Regaliën* en Zaaken, daar van afhangende, op welke de Raad gehouden is de Staaten te beschrijven, met toezendinge der *Pointen*, waar over gehandeld zal moeten worden; zijnde het gewoone Werk van den Raad de dagelijksche Behandelingen van alle de Middelen der Gemeene Zaake, ter vermeerderinge van 't Inkomen en Bespaaringe van 't uitgeeven der zelve. De Raad heeft voorheen ook gehad het Onderzoek en Opneemen van de Rekeningen der Rekenpligtigen: maar door de menigvuldige Bezigheden, zig daar toe niet langer hebbende konnen verledigen, is in 't eerste aan eenige buitengewoone Gemagtigden van de Staaten, en daar na aan 't Kollegie van de Rekenkamer zelve dat Werk opgedraagen en aanbevolen. Aangaande de Verpagtingen hebben de Staaten op den 9 Januarij des jaars 1596, daar over verscheiden' Bestellingen gemaakt: want in 't Eiland Walcheren moeten de Gemeene Middelen verpagt worden door Gemagtigden uit de drie Walcher-

cherfche Steden en éénen Gemagtigden uit Zierikzee. Binnen Zierikzee, met de daar aankleevende Plaatfen, door Gemagtigden uit de Magiftraat dier Stad, met bijvoeginge van éénen uit Middelburg, éénen uit Goes en éénen uit Tholen. Binnen Goes, door de Gemagtigden uit de Magiftraat aldaar, nevens die van Tholen, Vlisfingen en Veere, elk één. Binnen Tholen, door Gemagtigden der Regeering van die Stad en der Steden Zierikzee en Goes, elk één. Deeze Kommisfien worden door de Staaten, die tot het draagen der *Confenten* van deeze Gemeene Middelen altijd moeten befchreeven worden, gefterkt. Belangende de bijzondere Verpagtingen van Landerijen, Molens, enz. zoo de Domeinen als Aangetekende (*geannoteerde*) Goederen betreffende, is goedgevonden die te doen gefchieden ter maaninge van de Rentmeefteren, door eenige (doorgaans twee) Kommisfarisfen uit de Gekommitteerde Raaden, met hulpe en ten overftaan van eenige uit de Magiftraaten der Steden, Zitting hebbende in de Staaten dier Kwartieren: maar de Verpagting der Gemeene Zaaks Tienden wordt in Walcheren gedaan door Kommisfarisfen uit de drie Steden aldaar. Binnen Zierikzee door Gemagtigden van Goes. Binnen Goes door Gemagtigden van Middelburg. Binnen Tholen door Gemagtigden van de Magiftraat aldaar, alles ten overftaan der Rentmeefteren in hunne Kwartieren: doch het uitzetten der Biljetten, het leggen der Dagen, en 't befchrijven der Steden en Rentmeefteren is aan de Gekommitteerde Raaden gefteld. De Gekommitteerde Raaden flaan ook de Ordonnantien ter Betaalinge van Traktementen, vermogen ook bij maniere van vrijwillige Gifte (*gratuiteit*) en Vereeringe, iemand iets buitengewoons, waaromtrent bij de Staaten geen bepaaling gemaakt is, toe te leggen; doch zij mogen geenezins toeftaan eenige nieuwe of verhoogde *Traktementen*, Jaargelden of Kwijtfchelding van *Actien* of uitftaande Schulden den Lande toebehoorende; ook geen Uitgift van Erfpagt, veelmin Verkooping van eenige 's Lands Middelen of Goederen. Zij mogen ook geen Ordonnantien verleenen, zonder uitdrukkinge der redenen van Schuld, op dat de deugdelijkheid der behandeling zoude konnen worden nagefpoord. Voorts is hun ver-

trouwd de toezigt, dat alle 's Lands Geregtigheden wel mogen bewaard worden; dat de Provincie in 't gemeen, noch geen Kwartieren derzelve in 't bijzonder, eenigen overlast lijden; en, hoewel zij geen bestel hebben over eenige zaaken, de Justitie en Politie aangaande en staande ter kennisse van eenige Steden of Leden van de Staaten; als gehouden zijnde dezelve te verzenden daar 't behoort, zo hebben zij nogtans een groot Gezag en *Jurisdictie*: als eerst de Kennis en Regtspleeging van Zaaken, welke oudtijds bij den Burggraave en Leenmannen van Zeeland, als *Pares Curiæ* plagten afgehandeld te worden; want, in vroeger tijden, hadden Burggraaf en Leenmannen de Hooge Vierschaar van alle Hals- en Lijfstrafbaare zaaken over het gantsche Graaflijke Regtsgebied, zelfs binnen de Steden, die men tot hunne Overkomst en Zitdagen moest uitstellen; maar naderhand is de *Crimineele Judicature* bij Privilegie aan de Graaflijke Steden en Vazallen in dier voegen vergund, dat de kennis van den Burggraave, ten deezen opzigte, overal heeft opgehouden: maar de kennis van Leenen, en al wat daar van afhangt, is aan den Raade, in stede des Burggraafs, overgebragt. Doch deeze Regtspleeging over Leenzaaken, zelfs ter eerster Aanleg, is, bij nader Overeenkomst, den Heeren Gekommitteerde Raaden onttrokken, en aan het Hof Provinciaal, als het gemeene Leenhof van Holland en Zeeland, overgegeven. Over Geschillen ter zaake der Middelen van Consumptie, Belastingen ter zaake van den Oorlog, als mede van de aangetekende en verbeurd verklaarde Goederen wordt bij den Raad, als laatsten Regter, van 't Beroep van Schepenen, Vonnis geweezen bij *Arrest*, zonder dat den Geregtshoven dien aangaande eenige Regtspleeging toegelaaten zij. Nog hebben de Gekommitteerde Raaden van Zeeland het Bestier over de Vlaamsche Kwartieren van Axel, Neuze en Biervliet, met de Landen daar van afhangende, gelijk ook over Lillo en Liefkenshoek, onder den naam van COMMITTIMUS DER STAATEN VAN ZEELAND, OF DERZELVER GEKOMMITTEERDE RAADEN: wordende in die Plaatsen de Gemeene Middelen en Inkomsten uit de Domeinen door hun geheeven, en de Bedienden daar toe aangesteld, ook de

Krijgs-

Krijgsampten in de Steden begeven, nevens andere Voorregten meer; doch waar van elders in dit Werk breeder gesproken is. Wat ons betreft, wij alleen moeten aantekenen, dat het gantsche Bestier over het *Committimus* ophieldt toen zig Vrankrijk, in de maanden April en Meij des jaars 1747, van gantsch Staats Vlaanderen meester gemaakt hadt. De Gekommitteerde Raaden verleenen, in afweezen der Staaten, bij voorvallende gelegenheden, ook *Patenten* aan het Krijksvolk in de Grensteden van Zeeland, om 's zelve te doen trekken, daar 's Lands Dienst zulks meest vordert. Hun is ook toegestaan, dat zij in Holland zijnde, mogen verschijnen ter Vergaderinge van de Algemeene Staaten, naar 't voorbeeld der Gekommitteerde Raaden van Holland. Verscheiden Ampten zijn ook ter hunner begevinge gesteld, doch de Steden hebben, ieder in den haare, sommige derzelve haaren Gekommitteerden Raad weder ontrokken en ter haarer eigener Begevinge gehouden. De Wedde der Heeren Gekommitteerde Raaden is jaarlijks een honderd Ponden Vlaams, behalven het Traktement, dat zij als Raaden ter Admiraliteit, welk Amt zij op de Kommissie der Staaten Generaal bekleeden, genieten, en de vrije Wooning in 's Lands Huisinge in de Abtdije.

Deeze Raad wordt bediend door den Raadpensionaris en Sekretaris van 't Land; doende de eerste de Voorstelling, en wordende bij den laatsten de Notulen van 't verhandelde gehouden. De gewoone Vergaderdagen van dit Kollegie zijn wel Maandag en Donderdag, en voor de Regtzaken Vrijdag, Voormiddag; maar de Bezigheden zulks eenigzins vorderende, komt het zelve ook op de andere Dagen te samen. De Gekommitteerde Raaden van Zeeland voeren den Titel van EDELE MOGENDE HEEREN.

De Vergaderplaats der Heeren *Gekommitteerde Raaden*, door welke men, gelijk wij zeiden, naar der Staatenkamer gaat, is ruim en aanzienlijk. Voor den Schoorsteen ziet men WILLEM DEN DERDEN, Koning van Engeland, in zijn Koninglijk plegtgewaad, Leevens Grootte, uitvoerig geschilderd. De Vertrekkamer voor beide deeze Kollegien is boven het Voorportaal en het Staatenkomptoir, en de Woo-

 ning

ning des Kamerbewaarders boven de Staatenkamer. Voor de Kamer der Gekommitteerde Raaden is een Schavot, waar op voortijds de Lijfstrafbaare Vonnisfen werden uitgevoerd, en onder het zelve het Verblijf der Staatenboden, die zes in getale zijn en ook de Gekommitteerde Raaden en de Admiraliteit ten dienste staan. Ter Regterhand van de Poort, door welke men naar de zoo evengenoemde Vergaderplaatsen treedt, komt men aan eene opene Gaanderij, die zig voorbij de Staatenkamer strekt en op eenige Blaauwe Arduinsteenen Pilaaren rust, aan welker einde men, langs eenen ruimen Trap van gelijken Steen, opgaat naar een groot Poortaal of Voorzaal, voorzien met eenige oude en zeldsaame Vlaggen en Wimpelen, den Spanjaarden in verscheidene Waterstrijden ontweldigd; en nog eenige Trappen opgetreden, komt men in de Vergaderplaats der Heeren Gekommitteerde Raaden ter Admiraliteit in Zeeland, mede een ruim, lugtig en sierlijk Vertrek, uitzigt hebbende op de Groenmarkt. Voor den Schoorsteen ziet men Koning WILLEM, Leevens Grootte, in 't volle Harnas als Admiraal-Generaal van Zeeland afgemaald; ook hangen daar de Afbeeldingen der drie alomberoemde Zeeuwsche Zeehelden: MICHIEL ADRIAANSZ DE RUITER (welke Schilderij, door hem zelf aan den Raad vereerd, 'sdoorlugtigen Mans Weezen zeer naauwkeurig vertoont) JOHAN en KORNELIS EVERTSEN, die beide op 't bed van Eere voor het Vaderland gestorven zijn. Ook ziet men daar een uitnemend sierlijk Model van een Oorlogschip, op de verkleinde Voetmaat in alles gemaakt, met zijn staande en loopende Want, Zeilagie en ander toebehooren, volkomenlijk toegerust. Naast de Raadkamer is de Vertrekkamer met het welgetroffen Afbeeldsel van Willem den eersten, Prins van Oranje, versierd.

Zie *Staat van Zeeland*, I. Deel, bl. 74-81.

GEDEPUTEERDEN, uitmaakende de Vergadering der Staaten van *Holland*, bestaan uit de Edelen en de Afgevaardigden der stemmende Steden, met derzelver Pensionarissen, den Raad-

Raad-Pensionaris, en twee Secretarissen. De Gedeputeerden van *Zuidholland* zijn van lastbrieven voorzien; doch niet die van het *Noorderkwartier*, en van de Ridderschap. Die voor de eerstemaal ter Vergadering verschijnt, moet zweeren, 's Lands voorregten en loffelijke gewoonten te zullen helpen handhaven, voor zo verre die niet strijdig zijn met de voorregten der bijzondere Steden; en voorts, te zullen stemmen, overeenkomstig den last zijner Principaalen; de Staatsbesluiten te zullen helpen uitvoeren, ten ware hij, in eenig geval, de goedkeuring zijner Principaalen eerst moet afwagten.

Ook moet hij onder Eede belooven, aan niemand, dan aan zijne Principaalen, het verhandelde en beslootene te zullen openbaaren, vooral wanneer zulks Staatsgewijze gelast is. Deeze Eed word den nieuw inkoomende Gedeputeerden, door den Raad-Pensionaris, van wegen de Edelen, afgenomen.

GEELMUIJEN; zie GEENEMUIDEN.

GEELVINCK, een oud en aanzienlijk *Amsteldamsch* Geslacht, dat veele braave Regeerings Persoonen heeft voortgebrag. MR. ALBERTUS GEELVINK was, in het Jaar 1674, Schepen, en in 1690, Raad. MR. COENRAAD GEELVINCK, in 1689 Commissaris; CORNELIS GEELVINCK, in 1646 Commissaris, in 1652 Raad, in 1657 Schepen, in 1673 Burgemeester.

JAN CORNELIS GEELVINCK, in het Jaar 1612 Commissaris, in 1624 Raad en Schepen; in 1626 Burgemeester.

MR. JOHAN GEELVINCK, in het Jaar 1672 Commissaris; in 1694 Raad.

MR. JOHAN GEELVINCK, in het Jaar 1759 Commissaris, in 1765 Schepen.

MR. LIEVE GEELVINCK, in het Jaar 1755 Commissaris.

MR. NICOLAAS GEELVINCK, in het Jaar 1735 Schepen; in 1744 Raad; in 1747 Burgemeester; zie van hem t' Art. AMSTELDAM, op het Jaar 1748.

MR. NICOLAAS GEELVINCK *de Jonge*, in het Jaar 1764 Schepen; in 1765 Raad.

CORNELIS GEELVINCK, Heer van *Kastrikom*, in het Jaar 1672 Raad, en tevens Kolonel der Schutterij, werd, door den Raad, gemagtigd, om met en benevens den Kolonel ROETER ERNST, de Schutters en huislieden onder de Stads Jurisdictie in den nuttigen wapenhandel te oeffenen. Ook beschermde hij, nevens andere Leden van den Raad en Krijgsraad, den Burgemeester DE GRAAF, wanneer deeze door het gemeen werd aangevallen. Hij word mede geteld onder de geenen, die, na de vernietiging van het Eeuwig Edict, zig genegen zoude getoond hebben, om WILLEM DEN III, Prins van *Oranje*, tot de Graaflijkheid te verheffen. In het Jaar 1683 was hij een der Commissarissen, aangesteld tot het onderzoek van den voorslag, door den Stadhouder, als hoofd der bezending in de Vroedschap, gedaan. In het volgende Jaar werd hij, als President-Burgemeester, verzogt, om het woord aan den gestoorden Stadhouder te doen. De Heer GEELVINCK ziende dat de Prins in vollen galop het Stadhuis voor bij wilde rijden, verzogt hem, dat hij Burgemeesteren de eer wilde aandoen, om eenige verversching te gebruiken; maar de Prins weigerde dit met een fier gelaat, zonder eenig teken van beleefdheid te geeven; rijdende door de Kalverstraat, en zo de poort uit. Naderhand veranderde zijne Hoogheid, en de Heer CORNELIS GEELVINCK was een der vertrouwelingen, aan wien de togt van Prins WILLEM geopenbaard werd.

GEELVINCK, (CORNELIS) werd, in het Jaar 1674, aangesteld als Kapitein van een Kompagnie Stads Soldaaten.

GEELVINCK, (DIRK) was, in het Jaar 1684, Secretaris van *Amsteldam*.

GEELVINCK, (JAN CORNELISZOON) had rijkelijk zijn aandeel in de twisten, tusschen *Amsteldam* en den Stadhouder, zo wel in het Jaar 1638, als in die beruchte verschillen van het Jaar 1650, waarin hij, als een braaf Regent, ijverig voor Stads en Staatsbelang werkzaam was.

GEEL-

GEELVINCK, (MR. LIEVE) werd, in het Jaar 1727, Ambachtsheer van *Leimuiden* en *Vreezekoop*. In het Jaar 1734 was hij een der Gecommitteerden, om den Prins en Prinses van *Oranje*, uit naam der Staaten van *Holland*, te begroeten.

GEELVINCK, (ANNA ELIZABETH) Weduwe van den Heere JAN LUCAS PELS, stigtte, in het Jaar 1757, drie woningen in het *Corvers Hofje*.

Zie WAGENAAR, *Beschrijving van Amsteldam*.

GEER of VRIJE-GEER, een Ambagt in de Banne van *Slooten*, met een strook Lands, die een scherpen driehoek maakt, en geen groote uitgestrektheid heeft; ook zijn de Landen hier langer dan in de Banne van *Slooten*, om reden dat de aarde, tot het verhoogen van de Kerk en 't Kerkhof, uit deezen grond gedolven is. Het heeft den bijnaam van de *Vrije-Geer*, om reden dat de oude bewooners niet gehouden waren, eenige beden of Schotponden aan de Graaven van *Holland* te betaalen.

Staat der Nederlanden, VIII. Deel, bl. 267.

GEERESTEIN, een der fraaiste Lusthuizen in de Provintie van *Utrecht*, behoorende aan den Graaf VAN RECHTEREN, die 'er, in het Jaar 1763, mede beleend werd, en tevens Heer van *Woudenberg* is. *Geerestein* heeft het regt van Ambachtsheerlijkheid, onderscheiden van *Woudenberg*. Dit Huis was reeds vóór het Jaar 1400 bekend, en werd, zo men meent, bezeeten door een Geslacht van dien naam, waar van een Erfdogter, GISBERTA VAN GEERESTEIN genaamd, het Huis zou hebben overgebragt in het beroemde Geslagt van ZUILEN VAN NYVELD, welk, in het Jaar 1477, daar mede beleend wierd, en daar van in 't bezit bleef tot in het Jaar 1648, wanneer het, door den dood van MARGRETA VAN ZUILEN VAN NYEVELD, Weduwe van JAN DE VEGT, gekoomen is aan derzelver dogter,

THEO-

THEODORA DE VEGT, gehuwd aan JASPER VAN LYNDEN, die het, bij haar overlijden, naliet aan haaren zoon STEVEN VAN LYNDEN, wiens Weduwe, ANNA MARIA DE MAREZ, in het Jaar 1711, daar mede beleend werd, en wier dogter naderhand het ten huwelijk bragt aan ADOLF HENDRIK, Graave van *Rechteren*. Reeds in het Jaar 1536, was dit Huis, door 's Lands Staaten van *Utrecht*, onder de Riddermatige Hofsteden dier Provintie gesteld.

GEERESTEIN en ZUIDBROEK, als ééne Heerlijkheid, beslaan 127 morgen. In het Jaar 1748 telde men 'er 42 Huizen. Het is een Leen van 't Stigt van *Utrecht*.

Zie *Tegenwoordigen Staat van Utrecht*; II. Deel, bl. 286, enz.

GEERSWIJK, weleer een der 10 Dorpen, onder de verdronken Stad *Cortegene*, in *Zeeland*, te niet gegaan in het Jaar 1530.

GEERTRUID, die leefde in het Jaar 638, was de zuster van BEGGA, wier broeder was GRIMOALD. Zij volgde haare Moeder ITTA, als Abtdisse van *Nevelle*, in *Braband*. Door haar, meent men, werd in het Land van *Strijen* een Kapel gestigt, naar alle waarschijnlijkheid ter plaatze, daar nu *Geertruidenberg* is; zijnde die Kapel ingewijd door den Bisschop AMANDUS. Men heeft haar, na haaren dood, als een Heilige geëerd, en, ter haarer eere, op gastmaalen en bij andere gelegenheden, in deeze Landen, een braaven teug gedronken, bekend bij den naam van *St. Geertemiane*, zo als Graaf FLORIS DEN V zijnen verrader, GYSBERT VAN AMSTEL, toebragt.

Zie *Vaderl. Hist.* I. Deel, bl. 345.

GEERTRUID, was de dogter van Hertog HERMAN van *Saxen*, en Gemalinne van Graaf FLORIS DEN I, die, bij zijnen ontijdigen dood, in het Jaar 1061, bij haar naliet twee onmondige dogters, BERTHA en MACTELD, en één minderjaarigen zoon, DIRK DEN V. Men zie wat wij reeds, op de Art. van vader en zoon, gezegd hebben, en bijzonder op het Art. van

DIRK

DIRK DEN IV. Aldaar zal men vinden, dat GEERTRUID VAN SAXEN, uit Staatkunde, genoodzaakt was, een tweede Huwelijk met ROBBERT DE FRIES aan te gaan, en dat deeze, in het Jaar 1063, te *Oudenaarden*, als Graaf van *Holland* werd aangenoomen; als ook, hoe ROBBERT, moetende bukken voor de magt van GODEFRID, Hertog van *Lotharingen*, genoodzaakt was, met vrouw en kinderen de wijk naar *Vlaanderen* te neemen. Zij overleed in het Jaar 1075, te *Veurne*, laatende, uit haar tweede Huwelijk na vier zoonen en ééne dogter, welke laatste trouwde met FILIPS, Koning van *Frankrijk*.

Zie BARLANDUS; DOUZA; MEIJERUS; SCHRIVERIUS; *Vaderl. Hist.* II. Deel.

GEERTRUID, (ST.) een Dorp in de Landen van *Overmaas*, Noordwaard van *Eisden*, op eene hoogte geleegen, aan de vrije Heerlijkheid *Eisden* onderhoorig. De Kerk, die onlangs met een nieuwen toorn voorzien is, draagt den naam haarer Patronesse. De Predikanten van *Eisden* plagten eens of meermaalen 's Jaars daar in te prediken; dan dit is naderhand afgeschaft.

Zie BACHIENE, B. bl. 1065.

GEERTRUIDENBERG, (*de Heerlijkheid van*) was eertijds een gedeelte van het oude Graafschap *Strijen*. Heer WILLEM VAN DUIVENVOORDE, bastaard van Heer AREND, verkreeg, van Graaf WILLEM DEN III, het Burggraafschap van *Geertruidenberg*, met de Wedde en Heerlijkheid der Stede, in het Jaar 1319. Uit zijn Huwelijk met de dogter des Heeren van *Vianen* liet hij, bij zijn afsterven, in het Jaar 1353, geen wettige kinderen na; maar wel een Natuurlijken zoon, mede WILLEM VAN DUIVENVOORDE genaamd. Deeze, die tot het Jaar 1400 leefde, bood zijnen neef AREND VAN DUIVENVOORDE aan, hem erfgenaam te willen maaken van zijne goederen, indien hij hem vergunnen wilde, het volle Wapen van *Duivenvoorde* te mogen voeren, zonder teken van bastaardij. Doch AREND hem

hem dit weigerende, maakte hij het meerendeel zijner nalatenschap aan zijn neef JAN VAN POLAANEN, en het overige aan eenige Godshuizen. Wij achten het onnodig de verdere opvolging hier te herhaalen, als hebbende alle gemeenschap met die van *Breda*.

GEERTRUIDENBERG, eene Stad van dien naam, legt drie uuren van *Dordrecht*, en op gelijken afstand van *Breda* en *Heusden*, aan de Landzijde in een vlak laag Land; wordende aan den Oostkant bespoelt door de Rivier de *Dongen*; ten Noorden heeft zij het *BiesBosch*. Deeze wateren eb en vloed hebbende, word de Stad daar door tweemaal daags met versch water voorzien; 't welk, zo wel als de goede grond, het aldaar zeer gezond maakt. Ook is zij ruim en lugtig betimmerd, met fraaie tuinen agter de Huizen. De Stad is middelmatig van grootte, beslaande slegts drie kwartier uurs in haaren omtrek. De haven is van die ruimte, dat wel honderd Schepen daar in zouden konnen leggen, indien de vaart, door verlanding, niet moeilijk geworden was. Doch die ruimte is niet met opzet tot een haven aangelegd, maar toevallig veroorzaakt door het uitzetten der vestingwerken. De Stad heeft twee Poorten, als eene aan de landzijde en eene aan de waterzijde, met een klein Poortje aan de haven. De muuren, waar mede *Geertruidenberg* voorheen omringd was, zijn weg gebrooken, en een aarden wal in de plaats gelegt, die verder is uitgezet dan de voorige, waar van de grondslagen nog te zien zijn. De vestingwerken bestaan tegenwoordig in tien Bolwerken, die met een wijde en diepe gragt omsingeld zijn. De Zuidzijde aan de *Dongen* is gedekt met een Konterscharp. Voor de Halve Maan in de Konterscharp, die de Koepoort dekt, ligt een Hoornwerk tegen den Dijk, welke naar *Steelhoven* loopt, en zig met een steenen Beer aan het werk sluit. WILLEM DE I, Prins van *Oranje*, Heer van deeze Stad en Heerlijkheid, liet de vestingwerken, kort na de *Gendsche* bevrediging, aanleggen.

Buiten de Stad, aan de Westzijde, waren weleer drie Schansen: de *Noordenbosch*, de *Middelschans* en de *Koeschans*. De twee eerste zijn geheel weg; van den laatsten is

de

DE BELEEGERING VAN GEERTRUIDENBERG DOOR PRINS MAURITS.

de omloop alleen nog in wezen, doch de binnewal mede geslegt, wordende thans door een Commies van 's Lands Magazijn tot een tuin gebruikt. Nevens denzelven legt de Sluis van den *Emelia Polder*, waar door het Land onder water kan gezet worden.

Van den naamsoorsprong deezer Stad hebben wij hier boven, op GEERTRUID, reeds gewag gemaakt. Wat het bijvoegzel *Berg* betekende, is zeer duister, dewijl hieromstreeks noch berg noch heuvel gevonden word.

Indien het waar is, dat deeze Stad, door Heer WILLEM VAN DUIVENVOORDEN, bemuurd is, moet ze, in het Jaar 1304, toen *Geertruidenberg*, door Hertog JAN VAN BRABAND, belegerd en ingenomen werd, ontmanteld geweest zijn: want WILLEM werd 'er eerst Heer van in het Jaar 1319. Zekerder gaat het, dat Heer WILLEM, twee Jaaren daar na, de grondslagen van het Kasteel gelegd heeft. Dit Slot, waar van geen overblijfzels meer te vinden zijn, stond tot in het Jaar 1420, wanneer het, door Hertog JAN VAN BEIJEREN, belegerd werd, in den oorlog tegen Gravin JACOBA VAN BEIJEREN, na dat de Burgers hem hadden ingelaaten, in weerwil van den Kastelein DIRK VAN MERWEDE, die op het Slot een beleg van zesentwintig weeken uitstond, en uit misnoegen tegen de Burgerij, zo wel als uit verbittering op den vijand, de Stad in brand schoot; waar na hij zig eindelijk bij verdrag overgaf, mids behoudende lijf en goed. Geen minder nadeel leed de Stad, door den watervloed van 't Jaar 1421.

In het Jaar 1489 werd *Geertruidenberg*, door JAN VAN NAALDWYK, voor de *Hoekschen* versterkt. Maar die van *Breda*, hier door veel nadeels dugtende, verdroegen zig, voor een goede somme gelds, met hem; waar op hij de Stad kort daar na verliet. *Geertruidenberg* werd, in het Jaar 1573, voor ORANJE ingenoomen, en de bezetting der Stad omgebragt. PARMA bemagtigde haar weder, in het Jaar 1588, door de muiterij der bezetting, die dezelve aan hem verkogt, zij bleef in zijne magt, tot in het Jaar 1593, in welk Jaar zij wederom aan de zijde der Staaten kwam. In het Jaar

1710,

1710, werd aldaar de onderhandelingen van vrede, tusschen den Koning van *Frankrijk* en de Bondgenooten, aangevangen; doch zij liep vrugteloos af. Van ouds hebben, tusschen *Holland* en *Braband*, hevige verschillen plaats gehad, over het regt op deeze Stad. De Hertogen van *Braband* moesten, bij hunne huldiging, zweeren, *Geertruidenberg* aan *Braband* te zullen brengen, en de Graaven van *Holland*, bij hunne blijde inkomsten, met eede zig verbinden, de Stad aan *Holland* te zullen houden: zulk een tegenstrijdige eed moest door een en den zelven persoon gedaan worden, na dat de Graaflijkheid van *Holland* in het Huis van *Bourgonje* geraakt was, en de Hertogen van *Braband* te gelijk Graaven van *Holland* waren.

Bij den vrede van *Munster*, in het Jaar 1648, werden de Hertogen van *Braband* en de Staaten van *Holland* wederzijds van dien eed ontheven; blijvende, volgens het 3 Artikel, *Geertruidenberg*, na de verovering door Prins MAURITS, in het Jaar 1693, onbetwistbaar aan de Staaten. Het getal der Huizen aldaar word geschat op 631, en dat der Inwoonders op 1000, vrouwen en kinderen daar onder gerekend. Onder de voornaame gebouwen munten uit het groote en kleine Prinsenhof. De Kerk, zijnde een groot Kruisgebouw, staat op de Markt, en is voorzien van een zwaaren toren, met verscheiden klokken, tot slag en speelwerk dienende. Verder heeft men 'er een Gasthuis, dat mede op de Markt bij het Stadhuis staat, en daar agter het Oude Vrouwenhuis. Het Oude Mannenhuis staat aan den Havendijk.

Voorheen bloeiden aldaar de Brouwerijen, en de visscherij van steur, salm en elft; doch beiden zijn zeer verminderd. Tegenwoordig zijn aldaar zeer goede lakenbereiderijen.

Van hier werden weleer Gemagtigden ter Staatsvergadering gezonden. De laatstemaal gebeurde dit in het Jaar 1584. Ook vind men, dat aldaar in de XIV Eeuw nog geld gemunt is.

De Regeering bestaat in den Schout, wiens Ampt zig over het *Crimineele* en *Civiele* uitstrekt; twee Burgemeesteren, zeven

ven Schepenen, een Thesaurier en een Secretaris. Schout, Burgemeesteren en Scheepenen maken te samen nog een ander Collegie uit, waar in de zaaken van belang, als over de Burgerlijke Regeering en geldmiddelen, verhandeld worden. Voorheen was aldaar een Oud-Raad, die uit de buiten bediening zijnde Regenten bestond, een in de voornaamste zaaken moest gekend worden.

Onder *Geertruidenberg* behoort, behalven de Landen van het onmiddelijk Regtsgebied der Stad, het Ambagt en Dorp *Made*. Het Wapen deezer Stad is een *Goudschild met een rooden klimmenden Leeuw, gewapend met een staanden Knods*.

Tegenwoordige Staat der Nederlanden, VII. Deel, bl. 231, enz.

GEERTSEMA, (JOANNES) was, in het Jaar 1748, Burgemeester te *Groningen*, en moest aldaar, door baldadige muitemaakers, zijn Huis en goederen zien plonderen; waar toe aanleiding genoomen was uit de geruchten, dat in *Friesland* de pagten waren afgeschaft. Het oproer werd aan den gang gebragt door eenige schippersgasten, die, gedurende eenige dagen, met een boot op wielen gezet, zig de Stad lieten doorrijden, schietende en blaazende onophoudelijk *Wilhelmus van Nassouwen*.

Onder dit bedrijf, vraagden ze ook aan de Huizen der voornaamste om een drinkpenning, doch waren, zo als zij voorgaven, aan het Huis van den Burgemeester niet naar hunnen zin ontvangen. 't Zij dat dit de waare oorzaak der woede, of daar van een andere heimelijke reden was, het graauw viel op het Huis aan, dat deerlijk geplonderd werd; zelfs werd de koets uit den stal gehaald en in 't water gesmeeten. Mevrouwe GEERTSEMA, die niet had willen wijken, werden de kléderen en fieraadjen van 't lijf geruikt. Met groote moeite stilde men dit oproer, en nam eenige muiters in hegtenis, drie van welke, eenige dagen daar na, gegeesseld en gebannen werden, bij welke gelegenheid wederom een geweldig oproer ontstond, laatende het volk, dat den Scherprechter te lijf wil-

meer dan in het ander. Ten tijde van Vrouwe JACOBA VAN BEIJEREN werden zij als het derde Lid van Staat aangemerkt, bijzonder in *Henegouwen*; ook waren in *Friesland* de Abten Leden der Regeeringe. In *Zeeland* bekleedde de Abt van de *Lieve Vrouw te Middelburg* de eerste plaats in 's Lands vergaderingen. Maar in *Holland* zijn zij, zo verre ons bewust is, altoos daar van uitgeslooten geweest. Nogthans ontbrak het hen niet aan heersch- en geldzugt; waar door zij tot grooten overlast van de goede Gemeente strekten. Zelfs hadden hunne Dekenen en Provisoiren meer dan eens de vermetelheid, om de Leden aan den wereldlijken Regtbank te onttrekken, en voor den hunnen te dagen, of te *Utrecht* te doen koomen, om de uitspraak van den Bisschop te hooren. Veelmaal vorderden zij den Ingezeetenen groote geldboeten af: als, om heimelijken Egt, wegens overspel, het werken op Heilige dagen, of als 'er bij ongeluk een kind verdronk. Zo verre ging dit, dat Hertog FILIPS DE I, in het Jaar 1433, op verscheidene plaatzen, daar order tegen moest stellen. In het Jaar 1474 werden zij zelve, door Hertog KAREL DEN I, gevorderd tot betaaling van schattingen, naar maate van de inkomsten hunner goederen; doch de *Hollandsche* Geestelijkheid spartelde hier geweldig tegen. Keizer KAREL DE V wilde haar verpligten, in het Jaar 1543, om haar aandeel in de Bede te betaalen. Hevige twisten ontstonden 'er, in het Jaar 1582, over het regt der Geestelijkheid, in het Stigt van *Utrecht*. *Holland* en *Zeeland* hadden den Hertog VAN ANJOU den Eed gedaan; dan die van *Utrecht* begeerden geen Eed van manschap te doen. De Geestelijkheid aldaar had, naar het schijnt, tot hier toe, het opdraagen der Hooge Overigheid aan den Prinse VAN ORANJE te rug gehouden, en de Burger-Hoplieden en eenige voornaame Poorters verhinderd, aan ANJOU hulde te doen. Ook begeerden deeze laatsten, dat der Geestelijkheid het zitten onder de Staaten ontzeid werd, zo als reeds in *Braband* en verscheidene andere Landschappen geschied was. Dan de Prins had reeds te vooren geweigerd, haar van dat voorregt te ontzetten. Maar de Wethouderschap bewilligde nu in de begeerte der Burgerij. Men zond Gemagtigden aan den Prins, die de zaak

ver-

verwees aan den Landraad ter regter zijde van de *Maaze*, die, op den 4 April van het Jaar 1582, uitspraak deed: „ Dat de vijf Kapittelen zig voortaan, tot 's Prinsen weder„ zeggen toe, met geene zaaken van Regeering te moeien „ hadden. Doch de Vroedschap van *Utrecht* zou tien of „ twaalf Kanunniken, trouw en van den Hervormden Gods„ dienst, of ten minsten denzelven toegedaan, benoemen, „ uit welke de Ridderschap en Steden zes of agt kiezen „ zouden, om het eerste Lid van Staat te vertoonen. Deeze „ Geëligeerden zouden voor waereldlijke luiden gehouden „ worden, en het Pausdom en den Koning van *Spanje* moe„ ten afzweeren."

De Prins bekragtigde deeze uitspraak, op den 14 Julij.

Zie BOR; *Vaderlandsche Historie*, enz.

GEESTEN, één Adelijk Huis, in de nabijheid van het Dorp *Nede*, in de Heerlijkheid BORKULO.

GEESTWATER; zie *Lisfepolder*. Keizer OTTO de I. heeft, in den Jaare 948, hier ter plaatze, het Koninklijk regt van Visschen, zo als het in den Giftbrief genaamd word, aan de Kerk van *Utrecht* toegestaan, met eene Rente, die gemeenlijk *Koggeschild* genaamd werd.

ALTING, Part. II. pag. 10.

GEESTERANUS, (HENRICUS) was, in het Jaar 1618, Predikant te *Haarlem*, en 1610 te *Assendelft*, alwaar hij de bekende *Remonstrantie*, nevens de andere *Remonstranten*, had geteekend. Doch, in het eerstgemelde Jaar, bekende hij, voor de Vergadering der *Noordhollandsche* Sijnode, te *Enkhuizen*, dat die gedaane ondertekening hem leed was. Doch hier mede was men nog niet voldaan; hij moest daarenboven, te *Haarlem*, voor de Gemeente schuldbekentenisse doen, en belijden, daar mede oorzaak tot vervreemding gegeeven te

hebben, en beloven, zig in de Leere, en omtrent de Regering, als een getrouw Herder voortaan te zullen gedraagen.

BRANDT, *Historie der Reformatie*, II. Deel, bl. 920.

GEESTERANUS, (JODOCUS) was *Gereformeerd* Predikant te *Gorinchem*, in 1619, en een van die, welke, met GOMARUS en FESTUS HOMMIUS, de Predestinatie dreef boven den val.

BRANDT. ibid III. Deel. bl. 928.

GEESTERANUS, (JOHANNES) was, in 1617, Predikant te *Vreelandt*, alwaar de *Amsteldamsche Remonstranten* meenigmaal onder zijn gehoor kwamen. In 1619 te *Alkmaar* den Dienst waarneemende, verachtte hij openlijk de beroerte, die aldaar plaats had; noemende dezelve een *Malleuagen*. Doch hoe zeer hij daar tegen was, kon hij daaromtrent het ernstig onderzoek van de Commissarissen der Staaten niet ontgaan. De Oud-Schepen en Raad, der Stad *Amsteldam*, de Heer F. DE VRIJ, als President dier Gecommitteerden, sprak hem aldus aan: „ Wij hebben last van de Heeren Staaten, en ook van „ zijn Excellentie, om U te examineeren, over de beroerte, „ hier in de voorleeden Week voorgevallen. Daarom vragen „ wij u vooreerst: of gij op dien tijd, toen hier zo veel „ Volks bij u in de Sacristie was, niet gesprooken hebt deeze „ of dergelijke woorden? *Houd gij mij niet voor u wettig* „ *Predikant?* (En als zij zeiden *Ja*) *Wilt gij mij dan niet* „ *handhaven en voorstaan naar uw uiterste vermogen?* Ten „ tweeden, of gij daags daags daar aan in uwe Predikatie niet „ gezegd hebt. *Ik meen dat dit mijn laatste Predikatie zal* „ *wezen?*" Op de eerste vraag was door hem geantwoord: „ Ik heb zulke of diergelijke woorden nooit gebruikt, nochte „ ooit roem gezogt in het oordeel van anderen, over mijne „ wettelijkheid; veel min heb ik hulde aan de Gemeente ge-

„ zogt,

„ zogt, en dat nog door zulke maniere van doen, als die vraag
„ schijnt mede te brengen. 't Geen ik toen zeide was regelregt
„ het tegendeel, namelijk dat ze al te famen, U Heeren Com-
„ missarissen en deeze gantsche Vergadering, niet anders dan
„ met alle Christelijke zedigheid zouden bejegenen, zonder
„ smadelijk aantespreeken, oft na te roepen, oft iet te doen,
„ dat naar beroerte of oproer smaakt, en dat namen ze aan.
„ Ook heb ik gezegt, dat ik niet wilde, dat men ook niet
„ behoorde te ijveren om Kerken of Kapellen, maar om den
„ Hemel, en dat niet met bitterheid of blinden ijver, maar
„ met een ijver die Christelijk is; dat ze zouden toezien, dat
„ zo veel in hun was, dat onze Stad die goede naam van
„ stil en vreedzaam, die ze nu eenigen tijd gehad had, mogte
„ behouden."

Op de tweede vraag hernam hij: „ Ik mag zulks of derge-
„ lijks wel hebben gezegd, want het was mij, met meer an-
„ deren Aparent; maar heb zulks niet gezegd tot Oproer. Want
„ twee recommandatien heb ik toen gedaan, en dat met vlijt,
„ te weeten van den Armen, en van U luiden, gelijk daags
„ te vooren. Tegen geen zaak heb ik doorgaansch meer ge-
„ predikt, dan tegen oproer, en van die beroerten waar van
„ gijlieden spreekt, heb ik niets geweeten, dan nu dat ze
„ gebeurt waren; en zo haast ik daar van hoorde, heb ik
„ gezegd, dat zullen partijen tot haar voordeel trekken, en
„ ons, die onschuldig zijn, in de oogen doen druipen; nu
„ zullen wij zonder twijffel Soldaaten in de Stad krijgen, en
„ ik en onze Vergadering zullen 't moeten ontgelden."

Waarop de vrij hem verder vraagde: „ Hebt gij iet gezegt,
„ dat daar uit gevolgd is?" 't Welk GEESTERANUS ontkennende,
een der aanweezende Predikanten, HERMANUS GERHARDUS, van
Enkhuizen zeide op die ontkenning. *Het is een uitwerking van Uw vergadering en het geen gij gesprooken hebt, of wel een uitkomst*; dat mede ontkend werd. Een ander voer mede te-
gen hem uit, en zeide: *Een van Uwe Diakonen kwam ons na het doen van uwe Predikatie wel te degé bitter aanspreeken.* Op welk zeggen GEESTERANUS uitborst: *Daar van weet ik niet, en zulks komt hier niet te pas. O Broeders, hoe zoekt gij het hier op mij! Maar hoe meer gij zoekt, hoe*

meer gij (God lof) *mijn onschuld vinden zult.* GEESTERANUS heeft verder aangeteekend, dat hij duidelijk bespeuren kon, dat veelen zijne onschuld verdroot; en dat andere zig verwonderden, dat men hem daarop ondervraagt hadde, wijl men wist, hoedanig zijn gevoelen was, over het Ampt der Overigheid en het voeren van Oorlogen, waarin hij genoegzaam met de *Doopsgezinden* instemde; verschillende veel van een aanstooker van Oproer. Hier over was hij, al in den Jaare 1614 of 1615, in gesprek geweest met C. VORSTIUS, in bijzijn van E. POPPIUS, C. RYKWAART, S. NÆRANUS en J. SPEENHOVIUS; beweerende tegen hen allen, dat het geen Christenen geoorlooft was, heerschappy en lichamelijk geweld over het leeven van uit andere menschen te gebruiken; zonderende daar, echter, van de vaderlijke tugtiging. Van beide zijden werden veele redenen bijgebragt, zonder dat men elkander genoegen kon geven. VORSTIUS had, echter, beweezen, dat men zulk gevoelen niet ligtvaardig moest aanneemen, zonder van de waarheid ten volle verzekerd te zijn. Want dat door zulks te openbaaren, de *Remonstranten* zeer ligt in een kwaaden reuk zouden komen, als of zij het Volk de Wapenen uit de hand wilden preeken, en het land weder onder *Spanje* brengen; en dat dit de Overheden zou beweegen, de hand van hun aftetrekken; enz. J. GEESTERANUS had daarop belooft, dat gevoelen niet aan den man te zullen brengen, maar alleen verklaaren als 'er hem naar gevraagd werd. Naderhand bracht hij het, echter, op den Predikstoel en onder het Volk. In het stuk der vyf Artikelen was hij het met de *Remonstranten* eens, schoon hij nog eenige andere pointen voor zig had, die hij bij zig hield, tot op de Synode te *Enkhuizen*, alwaar hij ontboden zijnde, zig nader verklaarde. De Kerklijke Regters aldaar waren de Gecommitteerden der Heeren Staaten, en de *Contra-Remonstrantsche Klassis*, en vergaderd in de Consistorie-Kamer, zijnde de Kerk van binnen met een Kompagnie Soldaaten bezet.

Die van de Klassis waren de aanklaagers van de geenen, die aldaar gedaagd waren. J. GEESTERANUS verzogt dat twee Ouderlingen, van zijne Kerk met hem binnen mogte staan; doch dit verzoek werd afgeslaagen.

Eerst

Eerst sprak men van zijne beroepinge te *Alkmaar*, die geschied was, naar de Kerken-Order van het Jaar 1591, en daarom door de meeste, aldaar tegenwoordig, onwettig werd verklaard.

Daarna kwam men tot het stuk der Leere, waar van GEESTERANUS zelfs het Examen in druk heeft uitgegeeven; hierom zullen wij alleen het voornaamste daar van aanteekenen.

VINCENT MUISEVOET, Predikant te *Schagen*, als President der Vergadering, vraagde eerst, wat zijn gevoelen was over CHRISTUS Godheid; als ook over de H. Drieëenheid, in het wezen Gods. Hij daarentegen vraagde, of de Broeders reden hadden, hem daarop te ondervraagen? Men beriep zig op geruchten. Hij vraagde, wie hem beschuldigde? Men riep: *Zijt gij onschuldig, antwoord dan?* Hij: *Hebt gijluiden eenige beschuldiging tegen mij, brengt ze voor den dag, maar onder twee of drie getuigen. Dan zo het alleen op gerugten aankomt, laat ons hooren, waarin die bestaan.* Nader gedrongen zijnde om te antwoorden, zeide hij aan de Vraagers: *Ik bidde u Broeders! is dit niet al te streng gehandelt? wat gaat het een ander aan, wat ik in het herte draage, of gevoele van dit of dat punt? Ik kan de billijkheid van den eisch niet verstaan. Is het om te weeten wat ik leere, men kome en hoore; of zend die geene, die 'er van kunnen oordeelen.* Eindelijk antwoordde hij op zommige Punten, in dier voegen als hier vooren gezegd is, en door hem in 't brede ter neder gesteld, en nader in de Sijnodaale Acte is aangeteekend.

J. GEESTERANUS, met de handelingen dier vergadering niet wel vergenoegd zijnde, zond een uitvoerig vertoog en verzoek aan Commissarissen der Staaten en de Sijnodale Gedeputeerden over zijn zaak, te *Alkmaar* vergadert. Bij dat vertoog was mede gevoegd een brief aan de Predikanten en Onderlingen der vergadering, ten zelven einde en ter zaake van 't ondervraagen op het stuk der beroerte, gedagtekend den 16 Maart van het Jaar 1619, en ondertekend JAN EVERTSZOON, Predikant te *Alkmaar*.

Straks na het leezen van die beide geschriften, werd de Schrijver binnen geroepen, en hem zijn vonnis voorgeleezen,

waar bij hij werd verklaard, „ onwettig te *Alkmaar* in den „ dienst te zijn gekoomen, en dat hij van de Leere der *Ge-* „ *reformeerde* Kerke, van den beginne der Reformatie af, „ hier te Lande geleerd en aangenoomen, zo verre was af- „ geweeken dat hij voor geen Leeraar der Kerke voornoemd, „ kon noch mogt gehouden worden. Ja ook de Politieke „ zeer schadelijk was, dus verstond men, dat hij zig van „ alle Kerklijke diensten zou onthouden." Wijders behelsde dit vonnis dat ook zijne Ouderlingen en Diaconen zig voortaan als zodanig niet meer zouden gedragen. Ook werd hem, door Commissarissen en Wethouderen der Stad *Alkmaar*, wel strengelijk verbooden, niet meer te prediken, tot dat nader door de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten en de Nationaale Sijnode daar op zoude zijn gedisponeerd. Hij nam aan, in Kerk noch Kapel dit te zullen doen, doch maakte zwarigheid het in het geheel te laaten. Maar zijne vrienden rieden hem stil te staan.

Het vonnis, ten zelven dage, tegen zijn broeder, PETRUS GEESTERANUS, Predikant der beide *Egmonden*, was van denzelven inhoud.

Om hem van *Alkmaar* aftetrekken, zonden de Heeren Staaten aan die beide broeders een brief van gelijken inhoud, luidende als volgt:

„ *De Staaten van Holland en Westfriesland.*

„ Geleerde Bijsondere.

„ Alsoo wij in het rapport van de Heeren, onse Gedeputeerden Politijke, nevens de Kerklijke van de Sijnode van „ Noordholland verstaan hebben, hoe verre gij van de ge- „ meene Leer van de Gereformeerde Kerken in desen Lan- „ den aangenoomen sijt afgeweeken; en gesien hebbende de „ sententie, bij de selve jegens u, daar over ende anders „ geformeert, is bij ons verstaan uwe aldaar blijven niet te „ konnen wesen van eenige vrugt; en daarom goedgevonden „ Uw E. te gelasten, deselve sententie, die Uw E. is „ ter hand gesteld, niet alleen natekoomen, en van u

pre-

„ predikampt ontslagen te houden, en vorders geene Ker-
„ kendiensten te doen, of Kerklijke vergaderingen bij te
„ woonen; maar ordineeren u ook bij deesen, dat gij u in
„ persoon naar 's Gravesanden vervoegen zult, en binnen agt
„ dagen, na den ontvangst van desen, u daar laten vinden,
„ en houden in alle stilligheit, tot nader bij ons op uwe
„ saeken sal sijn gelet en gedisponeert, sonder hier van te
„ wesen in gebreeken; wij hebben onse Gecommitteerde Raa-
„ den gelast, op uw redelijk onderhoud order te geeven, en
„ so gij iets anders, het sij deesen opsigten of andersints, te
„ vertoonen mogt hebben, sult tot 's Gravesande gekoomen
„ sijnde 't van daar mogen doen, en sal daar op gelet en ge-
„ daan worden naar behooren. Blijft Godt Almachtig bevoo-
„ len. Geschreven in 's Hage 19 Maart 1619.

(onderstont)

„ Ter Ordonnantie van de Staaten

A. DUIK."

Na den ontvangst van dien brief, gingen de twee broe-
ders, JOHANNES en PETRUS GEESTERANUS, op reis, voorne-
mens zijnde het bevel der Staaten te volbrengen. Doch op
weg zijnde, veranderden zij van gedachten. Eenige goede
vrienden waarschuwden hen voor erger, als vreezende dat men
hun van *'s Gravezande* wel na *Engeland* zou kunnen voeren,
en daar ter dood brengen; of dat zij daar zijnde, de Staaten
hun in naauwer verzekering zouden doen stellen. Na eenig
overleg, besloeten zij, een schuilplaats te zoeken, en van
daar de Heeren Staaten, in een schriftelijk vertoog, de reden
van hun agterblijven te kennen te geeven, met betooging,
zo zij meenden, van hunne onschuld. Dit geschrift werd,
op beider naam, door JOHANNES gesteld, en daar in de zui-
vere taal van zijn hart gesprooken, zo als men zien kan bij
BRANDT, III. Deel, van bl. 373 tot bl. 388.

Na

Na het afzenden van dit vertoog, onthield JOHANNES zig eenigen tijd te *Noordwijk*, en wel op een zolder, alwaar hij het weeven leerde, en met zijn handen arbeid den kost voor zijn huisgezin won. PETRUS begaf zig naar *Norden*, in *Oostvriesland*, alwaar hem JOHANNES eerlang volgde. Beiden hielden zig buiten de gemeenschap der *Remonstranten*, die zij, om de gehaatheid hunner gevoelens, aan hun zelve overlieten: te meer, daar ze in het kort de vrijheid van propheteeren zo verre begonnen uittestrekken, dat ze het Predikampt geheel verwierpen, inzonderheid JOHANNES.

Toen, in het Jaar 1622, *Norden* met een zwaare pest bezogt werd, ontzag JOHANNES zig niet, nagt en dag de besmetten alle hulp toe brengen, en bragt bij nagt de dooden ter aarde. Op den 1 van de maand October van dat Jaar werd hij mede van de pest aangetast, en lag eenige dagen in groote benaauwtheid; doch was meest bezorgt voor zijnen broeder, die hem niet verliet. Hij stierf in al de lijdzaamheid, die een Christen betaamt, op den 4 van de gezegde maand, in bijzijn van zijn broeder en DIRK KAMPHUIZEN, oud zijnde 35 Jaaren 11 maanden en 15 dagen. Zijn eenig zoontje, EVERT GEESTERANUS, stierf den 2 November, zijne weduwe, ANNA GERRITS, daags te vooren. Zijn broeder PETRUS gaf van dit alles berigt aan zijne moeder, MARGRIET VAN FORREEST, te *Alkmaar*. Twee Jaaren te vooren was JOHANNES, door eenige *Sociniaanen*, in *Poolen*, te *Rakau*, als Hoogleeraar beroepen; doch dit beroep was door hem afgeweezen.

GEESTERANUS, (CORNELIUS EN ARNOLDUS) beide zoonen van JODOCUS GEESTERANUS, hier boven gemeld, en beide Predikanten; CORNELIUS te *Hoogblokland*, en ARNOLDUS te *Schelluine*. Toen op de Klasficaale vergaderingen, na het eindigen van de Sijnode, de Canons den Predikanten ter teekening werden voorgelegd, verklaarden zij beiden, aan de Klasfis van *Gornichen*, met ronde woorden, *dat zij zig aan het besluit der Nationaale Sijnode niet konden houden*. Vreemd kwam het de Klasfis te vooren, dit te hooren van zoonen, wier vader een Bovenvaldrijver was. Men zeide hen, dat

zij

zij de Klasfis met hun veinzen hadden bedroogen: dat men hun gehouden had voor *Contra-Remonstranten*, daar ze *Remonstranten* waren.

CORNELIUS verklaarde dat hij, in zijnen dienst zullende treeden, al verdagt was van *Remonstranterij*, en dat zijne antwoorden op de vraagen, die men de aankomende Predikanten gemeenlijk voorhoud, in den grond met het gevoelen der *Remonstranten* overeen kwamen. Daarom had men toen van hem begeerd, dat hij niet alleen de *Confessie*, maar ook den *Catechismus* zoude ondertekenen; en dat in zulk een zin, als die door URSINIUS, PAREUS en BASTINGIUS was uitgeleit; doch dat men, na veel dwarsdrijvens, zig met de gewoonlijke ondertekening had laaten vergenoegen, en hem tot het Predikampt toegelaaten; alleenlijk op goedvertrouwen, dat hem zijn vader, bij wien hij te *Gornichem* woonde, wel nader zou onderrigten. Hij bekende, benevens zijnen broeder, op sommige vergaderingen, alwaar men den grond tot scheuringe leide, tegenwoordig geweest te zijn; maar dat zij beiden op zulke handelingen gezweegen hadden, om dat zij met tegenspreeken geen goed zagen te doen, en op hoope dat de hooge Overigheid, door haar gezag, de zaaken nog zoude bemiddeld hebben. Ook meende hij daar mede nog nut gedaan te hebben, wijl hij, door het bijwoonen dier vergaderingen, gelegenheid gevonden had, de *Remonstranten* voor de woelingen hunner vijanden te waarschuwen.

Zijn broeder ARNOLDUS verklaarde, op de beschuldiging van geveinstheid, „ dat hij zig in den aanvang van zijnen dienst „ wel bij de *Contra-Remonstranten* had begeeven, maar nog„ thans de onderlinge verdraagzaamheid beminde; dat hij, ge„ duurende de *Nationaale Sijnode*, tot tweemaalen toe, naar „ *Dordrecht* reizende en den Sijnodaalen handel, van nabij „ beschouwende, het ongelijk, welk den *Remonstranten* daar „ was aangedaan, terstond ontwaar wierd, en daarom had „ voorgenoomen, ter bevrijdinge van zijn geweeten, de ver„ schilpunten nader te onderzoeken. Ten dien einde had hij „ de schriften, wederzijds geschreeven, geleezen, en was van „ de waarheid, die hij bij de *Remonstranten* had geleerd, „ overtuigd geworden. Die overtuiging, hoe wel hem de

„ tijds-

verzogten zij, „ dat men hunne voorgemelde redenen zoude „ aantekenen, en indien men met het vonnis voortging, dit „ daar nevens te ftellen." Maar al hun verzoek mogt niet baaten: men weigerde deeze hunne verklaaring ter neder te ftellen; doch hunne weigering, om zig volgens de begeerte der Klasfis te gedraagen, werd in de vonnisfen gefteld, die getekend werden den 11 November van het Jaar 1619, en daar na door de Sijnode te *Gouda* goedgekeurd. De twee gebroeders onderwierpen zig, zints dien tijd, aan alle de hardigheden, welke de uitgevoerde en gebannene *Remonftranten* moesten ondergaan, en ftonden, in de zwaarfte tijden, de Gemeenten, die hun verzogten, ten dienst.

ARNOLDUS was, ter dier tijde, verloofd aan een jonge fchoone maagd, treffelijk van tijdelijke middelen voorzien; hij fchreef aan haar uit den *Briel*, dat zij zig aan hem verlooft had in een tijd van vrijheid, doch dat hij van zig niet konnende verkrijgen, haar, door zijn huwelijk, in ballingfchap en ongelegenheden in te wikkelen, haar ontfloeg van haare gedaane beloften. Zij nam dit aan, om reden dat zij haare moeder, die bedlegerig was, niet konde verlaaten, doch behield haare genegenheid voor hem, zo als naderhand bleek. Want agt Jaaren daar na, toen haare moeder overleden, en haar bruidegom, inmiddels, tot een eeuwigduurende gevangenis op *Loeveftein*, om zijn prediken onder de *Remonftranten*, verweezen was, begaf zij zig derwaart, en befloot hem aldaar te trouwen, en haare dagen met hem in de gevangenis te flijten. Hij bewilligde daar in, en het huwelijk werd voltrokken. Zijn broeder CORNELIUS raakte mede in groote zwaarigheid, als zijnde verdagt van deel gehad te hebben aan den beraamden moord van Prins MAURITS: waarom 'er, bij Publicatie van het Hof van *Holland*, vier duizend guldens op zijn lijf gefteld werden, op den 9 Feb. van het Jaar 1623. Hij en VELSIUS werden befchuldigt, op den laatften maaltijd, bij SLATIUS, alwaar dit feit beraamd was, tegenwoordig geweest te zijn, en op den goeden uitflag te hebben gedronken. Ook werd van GEESTERANUS nog gezegt, dat hij bij het Kogelgieten, in het Agterhuis van SLATIUS, was tegenwoordig geweest. Zijne goederen werden te *Gouda* in beflag genoomen. Dan, na dat SLATIUS in hegtenis

ge-

gemaakt, en zijne onschuld daar door bekend was geworden; werden zij wederom ontslagen, en aan zijn Huisvrouw in handen gesteld. CORNELIUS onthield zig inmiddels in *Holstein*. Dan, na dat de tijden wat meer bedaard waren, vervoegde hij zig aan het Hof van *Holland*, en verzogt bij Requeest, zijne onschuld te mogen vertoonen. Dit hem vergund zijnde; bragt hij zodanig bewijs daar van voor den dag, dat het Hof, daar op rijplijk hebbende gelet, en ook gehoord het rapport van den Advocaat KINSCHOT, in wiens handen het request gesteld was, verklaarde, niets belangende de conspiratie ten laste van den beklaagden te hebben, en hem daar aan voor onschuldig te houden. Dit geschiedde op den 23 Julij van het Jaar 1635. En in de daad, het was ook niet mooglijk dat hij daar aan deel kon hebben: want CORNELIUS, na dat hij den Predikdienst had verlaaten, had de denkbeelden van zijnen voorgemelden neef JOHANNES GEESTERANUS zo sterk ingezogen, dat hij alle verweering haatte, en ook het ampt van de Overheid afkeurde: waarom hem SLATIUS den *Mennist* noemde.

Zie BRANDT, *Historie der Reformatie* II, III en IV. Deel.

GEESTERANUS, (HANNIUS) Predikant in den *Briel*, liep, in den beginne van het Jaar 1619, mede groot gevaar van in zijnen dienst geschorst te worden. Doch den *Briel* geenen anderen Predikant dan hem hebbende, dewijl THEOPHILUS RYCKWAART, als gedeputeerde, op de *Dordsche* Sijnode was, stelde men de zaak uit. Doch toen nu de Acte gereed was, werd hij voor de Sijnode gedaagd; en gevraagd, om de Canons te onderteekenen. Hij verklaarde, geen zwarigheid te hebben ten aanzien van de *Confessie* of *Catechismus*, maar de Canons niet te konnen onderteekenen. Zo ook weigerde hij de Acte van Stilstand; zeggende, *dat het zwaar viel, zijn pond te begraaven, en de Kerken te verlaaten; dat ook zijne Gemeente hem niet wilde ontslaan*; verzoekende voorts eenen dag van beraad. Daags daar aan verzogt hij twee

zaaken: 1. *dat men in zijn vonnis zoude roijeeren, dat hij namaals wederkeerende tot de Kerke, niet alleen in de vijf verschilpunten, maar ook in andere leerstukken, de Kerke zoude gehouden zijn te voldoen*; hij was naamlijk verdagt gemaakt, nog andere dwaalingen, buiten de vijf punten, te voeden. Ten 2. *dat hij wederom naar den Haag zou mogen vertrekken, en aan het Hof reekenschap geeven van zijne weigering van ondertekening.* Het laatste werd hem toegestaan, doch het eerste geweigerd. Voor Gecommitteerde Raaden verschijnende, tekende hij, nevens anderen, de Acte van stilstand, met belofte van zig daar naar te zullen reguleeren.

Doch met dit alles moest hij *den Briel* verlaaten. Te *Delft* een Huis gehuurd hebbende, werd hem de inwooning verbooden, en hij genoodzaakt, op een Dorp zijn verblijf te neemen.

Ibidem.

GEESTMER-AMBAGT, van ouds *Geestmanner-Ambagt*, 't welk, met de *Schagar* en *Nieuwdorper-Kogge*, een gemeen Dijkgraafschap over deszelfs aandeel in den *Westfrieschen Zeedijk* heeft. Het word gemeenlijk, in de verdeeling van *Westfriesland*, als het derde in rang aangemerkt.

Geestmer-Ambagt, in het gemeen genoomen, is omringd van de *Schager* en *Nieuwdorper-Kogge*, een gedeelte van de Vier *Noorder-Koggen*, den *Huigenwaard*, het Regtsgebied der Stad *Alkmaar*, den *Rekerdijk*, langs *Bergen* en *Schoorl*, als mede van een gedeelte van *de Zijpe*: In dit Ambagt zijn geleegen, de Ambagtsheerlijkheden *Oudorp*, *St. Pankras*, *Zuidscharwoude*, *Noordscharwoude*, *Koedijk*, *Broek*, *Ursem* en *Oterleek*, behalven nog de *Waardgeersen*, benevens de Hooge of vrije Heerlijkheden *Haring-Karspel*, *Oud-Karspel*, *Veenhuizen* en *Warmenhuizen*; als ook het Regtsgebied *Valkoog*. In het Kerklijke behooren alle Dorpen en vrije Heerlijkheden tot de Klassis van *Alkmaar*.

GEFFEN, is een zeer aanzienlijk Dorp en Heerlijkheid in *Staats*

Staats Braband, omtrent 3 uuren gaans Noordoostelijk van *'s Hertogenbosch*; behoorende de Heerlijkheid aan Vrouwe ALEIDA DE GROULART, weduwe van wijlen den Heer JAN LODEWYK CRAMER, in leven Oud Schepen en Raad van *'sHertogenbosch*. Het Kasteel is oud, doch, door een behoorlijk onderhoud, in een goeden bewoonbaaren staat. Het Dorp heeft een vrij groote Kerk, met een zwaaren stompen tooren. De Predikant aldaar bedient mede de Gemeente van *Nieuwland*, als te zamen gecombineerd. Behalven de Heide, behooren aan dit Dorp 672 morgen lands. Op deszelfs grondgebied staan 160 Huizen. Al wat tot de Regeering daar van betrekkelijk is, als Drossaard, Schepenen, Secretaris en Vorster, staat ter begeeving van den Heer of Vrouw in der tijd.

BACHIENE, bl. 673.

GEIN, GEIJN, OF 'T GEIN, is een zeer oude Plaats, in het Nederkwartier van 't Stigt van *Utrecht*. Het had voortijds bekwaame Huizen, Straaten en Herbergen; doch deeze zijn, door de *Hollanders*, vernield en verbrand. Het Huis *Gein* is een zeer sterke Burgt geweest, en verscheidene maalen door groote Legers aangetast, doch altijd te vergeefsch. Maar in den oorlog van de *Hollanders* tegen het Stigt heeft ARNOUD VAN AMSTEL, Heer van *IJsselstein*, zijn volk bij een getrokken, en dit Huis, in het Jaar 1356, rondom belegerd; zijnde toen, in naam van den Bisschop VAN ARKEL, Kastelein daar op..... SNOIJUS, die, na dat Heer AREND het Huis een half uur bestond had, een der zijnen uitzond om te vraagen, *of hij niet lang genoeg den Burgt eerlijk belegerd had, en den pligt van een goed soldaat betragt*? Hij niet nalaatende op die zotte vraag *ja* te antwoorden, gaf SNOIJUS het Kasteel terstond aan hem over. Of dit niet een vooraf beslooten werk tusschen hun beiden ware, laaten wij aan het oordeel van den leezer over.

De Ambagts-Heerlijkheid en Ridderhofstad *'t Gein* legt een weinig benoorden den *Vaartschen Rhijn* of Trekweg, die van *Utrecht* naar *Vreeswijk* loopt, ruim een half uur gaans van

 de

de Stad *IJsselstein* ten Oosten, en even zo veel ten Noorden van *Vianen*. Het oude *Gein* was, in het Jaar 1294, door JAN DEN II, Bisschop van *Utrecht*, tot een Stad gemaakt, en met Stads voorregten beschonken; brengende in de Bede meer op dan *Amersfoort*. De Bisschoppelijke Tol is naderhand van daar naar *Vreeswijk* overgebragt. De Kerk, reeds in het Jaar 1217 gestigt, in de XV Eeuw ten val neigende, werd, in het Jaar 1515, merklijk verbeterd, door de Priorinne van het Klooster *Nazareth*. Dit Klooster van Reguliere Kanunnikessen was, kort na het Jaar 1423, door drie vrouwspersoonen uit het verdronken Land van *Altena*, digt bij de Parochie-Kerk gestigt.

Met de verwoesting van het zelve, na het vlugten der Nonnen, in 't Jaar 1572, schijnt ook de Kerk, in vervolg van tijd, geheel vervallen en gesloopt te zijn. Maar het Huis of Kasteel *'t Gein* werd, in het begin van de voorgaande Eeuw, wederom opgebouwd, ten deele op de oude, ten deele op nieuwe grondvesten, door den Heer ADRIAAN PLOOS VAN AMSTEL, Heer van *Tienhoven* en *Gunterstein*. 't Is thans een deftig en vierkant gebouw, staande geheel bloot in een ruimen vijver, met een Ophaalbrug daar voor. Dit Huis en Heerlijkheid is leenroerig aan de Provintie van *Utrecht*, schoon het voorheen een Leen was, dat door Graaf WILLEM van *Henegouwen* en *Holland* was uitgegeeven. In het Jaar 1637 werd het, door Burgemeesteren, Schepenen en Ingezeetenen, afgestaan aan gemelden Heere PLOOS VAN AMSTEL. Agt Jaaren te vooren hadden de Staaten van *Utrecht* hem het Ambagtsregt of Gerechte in *'t Gein* reeds gegund, mids hij, en zijne kinderen en erfgenaamen, ten behoeve van de Domeinen, Jaarlijks betaalen zouden, de somma van honderd en vijftig ponden, tot veertig grooten vlaams. Hij droeg vervolgens het hooge en middelbaare regtsgebied van *'t Gein*, en van eenige andere Heerlijkheid, in de Provintie van *Utrecht*, op aan FREDRIK HENDRIK, Prinse van *Oranje*, als Graave van *Buuren*; die dezelve wederom, als een onsterflijk Erfleen, op hem, zijne erven en nakomelingen verlijdde, op zodanigen voet, regten en voorregten, als de Proosten van *St. Jan*, te *Utrecht*, in de Heerlijkheid van *Mijdregt* gewoon waren te genieten. Zo

lang

lang deeze Heer leefde, heeft hij het hooge Regtsgebied in deeze Heerlijkheid geoeffend, waar in hij ook door de Staaten erkend werd. Doch na zijnen dood, in het Jaar 1639, eigenden de Staaten zig de hooge Heerlijkheid toe, en verboden uitdrukkelijk eenigen anderen Heer, dan Hun Ed. Mog. in het hooge en middelbaare Regtsgebied van *Jutphaas* en *'t Gein*, te erkennen.

De Koopprijs werd, egter, aan de erfgenaamen van den Heer PLOOS VAN AMSTEL vergoed.

Deeze Ambagtsheerlijkheid beslaat thans 470 morgen Lands, waar mede, gelijk ook met het huis, Jonker WILLEM ANNE, Baron van *Wassenaar*, in het Jaar 1764, door de Staaten van *Utrecht*, is beleend geworden. In het Jaar 1748 telde men aldaar zes huizen.

CORTGENE, *Stigts-Chronijk*, pag. 94. VOSSIUS, *Jaarboeken*, pag. 433. *Vaderl. Hist.* II. Deel, bl. 289. *Historie van 't Bisdom Utrecht*, II. Deel, bl. 259. *Tegenwoordige Staat van Utrecht*, II. Deel, bl. 173, enz.

GELDENHAUER, (GERARD) naar zijne Geboorteplaats *Nijmeegen*, veeltijds GERARDUS NEOMAGUS genaamd, heeft, door zijne geleerdheid, grooten lof onder de letterkundigen behaald. Hij werd gebooren in het Jaar 1482 of 1483. De eerste plaats zijner letteroeffeningen was *Deventer*, alwaar hij dezelve ook met roem eindigde. Te *Leuven* werd hem het onderwijs der Jeugd toevertrouwd. Hij overleed in het Jaar 1542; zijnde geweest een deftig Redenaar, sierlijk Digter en naauwkeurig Historieschrijver.

Zie VAL. AND. VOSSIUS, BAYLE, ARKSTEE, en anderen.

GELDER, of *den Gelder*, ook *op Gelder*, een Haveaate in de Provintie van *Overijssel*, nabij het Dorp *Wijhe*, behoorende aan den Baron VAN DEDEM.

GELDER, een Stad of Steedje in *Opper-Gelderland*, aan de *Niers*, welks water de Stadsgraften vult. *Venlo* en *Rijnberk* leggen ieder omtrent vier uuren van daan. Vóór de elfde Eeuw was dit Steedje onbekend. Zekere OTTO bouwde, in het Jaar 1079, een sterkte, die hij den naam van *Gelder* gaf. Men weet den oorsprонk van deezen naam niet; alleen is het zeker, dat de geheele Provintie 'er den naam van *Gelderland* van ontleend heeft. Sommige hebben dit verkeerdelijk voor het oude *Gelduba* gehouden; waar van PEUTINGER, in zijne *Reiskaart*, gewag maakt, en PLINIUS reeds van gesprooken heeft; dan dit is niet anders dan *Gelb*, boven *Ordingen* geleegen.

Dit *Gelder* werd, in het Jaar 1585, door den *Schotschen* Kolonel PUTTON, die, in afzijn van den *Staatschen* Gouverneur MARTEN SCHENK, deeze plaats bewaarde, voor 36000 guldens aan den Heer VAN HAUTEPENNE overgeleverd. Vijftig Jaaren daar na werd het driemaal, te vergeefsch, op bevel der Staaten, belegerd. De *Brandenburgschen* namen het, in het Jaar 1702, in, na eene *Blokkade* van agttien maanden, en een bombardeering, die 15 agter een volgende dagen duurde; en egter hield de Stad het beleg nog twee maanden uit. Het springen van den *Gelderschen* Kruidtooren bragt *Gelder* merklijke schade toe. De Stad *Gelder*, nevens het Land van *Kessel* en het Ampt van *Kruikenboek*, die 'er, door REINOUT DEN I, Hertog van *Gelder*, aangehegt waren, aan den Koning van *Pruissen* afgestaan zijnde, stelde die Vorst 'er terstond een Raad in, die uit zeven Leden bestond, en magt kreeg om alle zaaken, die in *Pruisisch Gelder* voorvielen, te beslissen.

PONTANUS, *Geldersche Gesch.* fol. 61. VAN DER HOUVE. *Handv. Chronijk.*

GELDER, (ARNOUT VAN) een beroemd Schilder, gebooren te *Dordrecht*, den 26 October van het Jaar 1645. Hij leefde nog in 't Jaar 1715. Zijn naam zal leven, zo lang zijn konst in wezen zijn zal.

HOUBRAKEN, III. Deel.

GELDERLAND, GELRIA. De naam *Gelder*, eerst eigen aan de Stad of het Steedje, hier boven vermeld, dat na aan het Dorp Pont, dat noch groot, noch aanzienlijk was, heeft zig uitgebreid over wijd uitgestrekte Landschappen, die de eerste Stadvoogden, en hunne navolgers, in verscheide tijden, en onder verscheide voorwendzels, nu en dan tot zig getrokken hebben. Indien FURMERIUS de waarheid gezegt had, 't welk hem dikmaals niet gebeurde, dat het Riviertje, het welk ter regter zijde van de Stad *Gelder* loopt, den naam heeft van *Gell* of *Gel*, zou men ligtelijk konnen toestemmen, dat *Gelderland* zijnen naam van dit stroompje ontleende. Immers dit blijkt, dat deeze Provintie, voorheen een Vorstendom, van geringe beginzelen haare opkomst ontleend heeft.

De alleroudste verhaalen, die men duidelijk kan zien, met verdigtzelen vermengd te zijn, behelzen niets dan grollen. Want noch de Schrijver van de *Dag-Registers*, noch de *Naamlooze* Schrijver, noch de *Kronijkschrijvers* van jonger datum, of van veele Eeuwen laater, dan de voorgevallene gebeurtenissen, konnen nergens als onwraakbaare getuigen worden aangenoomen, wanneer zij, die in dien tijd geleefd en geschreeven hebben, van de zaaken zwijgen.

Men vind niet vroeger gewag gemaakt van *Gelder* of *Gelria*, dat men voor egt kan houden, dan in het *Roomsche Martelaarsboek*, op het Jaar 1001, in het leven van ADELHEIDIS, daar MEGENGOSUS, Vorst van *Gelder* of *Gelria*, van zijnen eenigen zoon berooft, gepreezen werd, wegens zijne ingetogenheid en heiligheid des levens. Deeze nu heeft tot zijn opvolger gehad WIKENDUS; doch onzeker, of hij zijn naaste erfgenaam of hem vreemd is geweest. Immers de vader van WILLEM, Bisschop van *Utrecht*, en van WICHARD, aan wien hij de onderhoorige Landen van *Gelder* heeft nagelaaten, gelijk die aan zijnen schoonzoon, OTTO VAN NASSAUW, die in zekeren giftbrief, (welken JAN ISAAK PONTANUS, een geloofwaardig man, getuigt gezien te hebben) in het Jaar 1064, word met den naam van Graaf van *Gelder* vereerd. En het is niet te verwonderen, dat hij zig Graaf genaamd heeft, wijl hij dien rang van zijne voorouderen bezat. *Gelder* is, egter, eerst met dien tijtel vereert in het Jaar 1079, op den Rijksdag te

 Frank-

Frankfort; van Keizer HENDRIK DEN IV, en zulks ter bede van dien zelven OTTO, die tot zijne tweede vrouw genomen had: de dogter van den Graaf van *Zutphen*; waar door hij dat Graafschap, vereenigd met *Gelder*, aan zijne nakomelingen, geene kinderen uit dat tweede huwelijk verwekt hebbende, heeft nagelaaten. HEDA geeft ons een lijst van de Vasallen of Leenmannen van de Kerk van *Utrecht*, die, naar het getuigenis van BUCHELIUS, al vrij oud is; waar in, onder Keizer HENDRIK DEN II, vermeld werd het Graafschap *Gelder*, toen al met *Zutphen* vereenigd. Maar uit die zelve lijst is klaar te zien, dat het hooft en de staart daar aan geflanst zijn, door een Broedertje der Liegende Orde; om door die loogentaal de hoogheid van zijnen Bisschop, van zeven Vorsten als zijne Leenmannen omringt, door eene verdichte oudheid, den Keizer gelijk te stellen.

Gelderland, weeten de oudheidkundigen, is zaamgesteld uit verscheiden volken: als de *Gurgenes*, *Sicambers* genaamd eer zij over den *Rhijn* kwamen, de *Menapiers*, enz. De deelen daar van, onder de vereenigde *Nederlanden* behoorende, liggen aan deezen kant van den *Rhijn*, in het Land der *Batavieren*, zo wel binnen als buiten het Eiland, van het begin deezes Lands, tot daar de nieuwe *Maas* zig vereenigt met de *Waal*. Aan den anderen kant des *Rhijns* behooren dezelve langs de beide Oevers van de *Druziaansche Grift*, onder de *Friezen* en de *Broekters*; aan den eenen kant onder het Graafschap *Zutphen*, en aan de andere zijde onder de *Veluwe*.

ALTING, *Not. Germ. Inf.* part. II. fol. 68. *Historia Gelria*, lib. IV, enz.

GELDERLAND, wanneer men 'er het Graafschap *Zutphen* mede onder begrijpt, grenst ten Oosten aan *Kleefsland*, *Westfaalen* en *Overijssel*, ten Noorden aan de *Zuiderzee*, ten Westen aan de Provintien *Holland* en *Utrecht*, en ten Zuiden aan *Staats Braband*.

Voor-

Voorheen werd *Gelderland* in vier deelen verdeeld: de Kwartieren van *Nijmeegen*, *Roermonde*, *Zutphen* en de *Veluwe* of *Arnhem*. Het eerste en de twee laatste Kwartieren maaken tegenwoordig de Provincie uit, welke wij beschrijven. Het Kwartier van *Roermonde* is onder verscheiden' Mogendheden verdeeld. Het aandeel, dat 'er de Algemeene Staaten der vereenigde *Nederlanden* in hebben, zal nader beschreeven worden. De breedte van de drie overige Kwartieren, die men tegenwoordig alleen onder den naam *Gelderland* begrijpt, gerekend van 't Dorp *Oosterwolde* bij *Kampen*, tot aan den Maaskant, in 't Kwartier van *Nijmeegen*, mag op omtrent agtién uuren gaans begroot wordeu. De lengte is zeer ongelijk. Zij kan, van *Gorinchem* in *Holland* af, tot aan de uiterste grenzen van het Graafschap *Zutphen*, daar zij grootst is, wel drieentwintig uuren gaans haalen. Men rekent den gantschen omtrek der Provincie op meer dan honderd en twintig uuren gaans. Zij bevat dertien Steden, die allen stem in de Staatsvergaderingen hebben; behalven de Steden en Steedjes *Buuren*, *Kuilenburg*, *Bronkhorst*, *'s Heerenberg*, *Bredevoort*, *Borkelo*, *Anholt*, *Ligtenvoorde* en *Ter Borg* (*). Het getal der Dorpen, die Kerken en Kloktoorens hebben, beloopt omtrent twee honderd.

De Lugt van *Gelderland* is doorgaans gemaatigd, zuiver en gezond. Het Land is 'er vrugtbaar, in het voortbrengen van allerlei Graanen, Peulvrugten, Moeskruiden en Boomooft. Hier en daar, inzonderheid op de *Veluwe* en in 't Graafschap *Zutphen*, word, omtrent zedert het midden der voorgaande Eeuwe (†), Tabak geplant. Men getuigt, dat de

(*) *Of* Buuren *en* Kuilenburg *tot* Gelderland, *en of* Anholt *tot het Graafschap* Zutphen *behoore, is twijffelagtig. Men zie het geene wij 'er hier na van zeggen zullen.*

(†) *Het eerste Plakaat, ons bekend, over de Tienden van de Tabak, is den 16 Junij van het Jaar 1669 gedagtekend.*

de *Gelderfche* Tabak den *Amersfoortfchen* in digtheid van bladeren en in kragt en vettigheid te boven gaat. Zeker is 't ondertusfchen, dat zij veel minder geld, dan de *Amersfoortfche*, die ook geeler en grooter van blad is. Dit Kruid word hier, tegen den voortijd, gezaaid, in houten bakken, met aarde gevuld. Het word, even als de mostaard, van een klein zaadje allengskens een middelmaatig plantje; dat zo dra geene nieuwe blaadjes begint te krijgen, of men verplant het in eenen nieuwen wel omgebouwden en gemesten Akker. De Akker is rondsom en van binnen met staaken, dat is digt rijswerk, bezet, om de plant dus voor den fchraalen wind te bewaaren. Veel oppasfens is 'er ondertusfchen aan. De zuigers, dat zijn de bijwasfende fpruiten, moeten 'er gedurig afgebrooken, en de plant voorts van alle ruigte gezuiverd en met aarde aangehoogd worden. In Oogstmaand worden de Tabaksbladen geplukt: men legt ze vervolgens op hoopen te zweeten, waar na zij, op Zolders of in Schuuren, aan Speeten te droogen gehangen worden. Gedroogd zijnde, worden ze in manden gepakt, en veel naar *Holland* verzonden. Op verfcheiden' Plaatzen, en bijzonderlijk in de *Betuwe* worden Slagtbeesten en Melkkoeien geweid, en Schaapen en Paarden aangefokt. De vrugtbaarheid van *Gelderland* is egter zo algemeen niet, of men vind 'er ook eenige dorre streeken; voornaamlijk op de *Veluwe*, daar 't Land hei- en zandagtig is, en daar men Heuvels en Bofchaadjen ontmoet. Langs de Oevers van den Rhijn en den IJsfel, op *Veluwenzoom* en in 't Graaffchap *Zutphen*, heeft men overal vette en ruime Weiden. De hei- en heuvelachtige streeken van de *Veluwe* geeven den *Gelderfchen* Adel en Burgerije fchoone gelegenheid tot de Jagt, die van half September tot den eersten Januarij vrij staat. Daar valt veelerlei gevogelte en overvloed

kend. Zie Geldersch Plakaatboek, *II. Deel*, *Kol.* 416. *Doch uit dat Plakaat zelf blijkt, dat het Tabakplanten in* Gelderland, *al voor 't Jaar* 1647, *in gebruik was.*

vloed van wild. Ook worden 'er Schaapen geweid, en men heeft 'er veele Papiermakerijen, van welken wij, in 't beschrijven der *Veluwe*, omstandiger hoopen te spreeken. 't Kwartier van *Zutphen* is, op sommige plaatzen, wat broekagtig; doch op de meesten van goed Weiland rijkelijk voorzien. 't Land is door gantsch *Gelderland* meer vlak en open dan bergagtig, en veel drooger dan de grond der meeste andere *Nederlandsche* Provintien. Behalven op de *Veluwe*, vind men egter ook, in 't Kwartier van *Zutphen*, eenige tamelijk hooge heuvels.

De voornaamste Rivieren, die *Gelderland* omzoomen en bewateren, zijn de *Rhijn*, de *Waal*, de *Maas*, de *IJssel*, de *Linge* en de *Berkel*.

De *Rhijn* komt bij *Schenkenschans* in *Gelderland*, en verdeelt zig, twee uuren beneden deeze vervallene Vesting, in twee Armen (*). De regter behoud den naam van *Rhijn*, en stort een groot deel van zijn water, tusschen *Arnhem* en *Hussen*, bij *IJsseloord*, in den nieuwen *IJssel*. Voorts stroomt hij regt op *Arnhem* aan, en keert van daar, met kleine bogten, naar *Wageningen*, agter welke Stad een nieuwen bogt gemaakt hebbende, keert hij zig een weinig Noordwestwaards, loopt voor bij *Rheenen* en verliest zig bij *Wijk te Duurstede*, op een klein takje na, dat naar *Utrecht* afvloeid, geheel in de *Lek*, die de Graafschappen *Buuren* en *Kuilenberg* van de Provintie *Utrecht* afscheid. De linker arm van den *Rhijn*, waar in hij zig beneden *Schenkenschans* verdeelt, draagt den naam van de *Waal*, dat, in 't oud *Nederlandsch*, eene kolk of diepte betekent. De *Waal* stroomt, met meer kragt dan de

(*) *Van ouds, en zelfs nog in den aanvang deezer Eeuwe, werd de* Rhijn *al bij* Schenkenschans *in twee Armen verdeeld. Doch zedert het graaven van het* Pandersche Gat, *waar van terstond een woordje, is hier verandering in gekoomen. De Leezer heeft 'er netter berigt van te wagten, wanneer wij tot het beschrijven van* Schenkenschans *zullen gekoomen zijn.*

de *Rhijn*, nederwaards naar *Nijmeegen*, alwaar men, in de maand Maart des Jaars 1608, eene vaart, door de *Betuwe*, tot in den *Rhijn*, bij *Arnhem*, gegraaven heeft, langs welke men met Jaagschuiten van en naar *Arnhem* vaart. Deeze vaart is zomtijds onbruikbaar en nu en dan op sommige plaatzen t'eenemaal droog; zo dat men 'er te voet kan doorgaan. Ook is de Dijk hier in zeer flegten staat geweest. Doch de Regeering van *Arnhem*, te vergeefsch bij die van *Nijmeegen* om herstelling aangehouden hebbende, is, omtrend het einde des Jaars 1739, met den Koning van *Pruissen* overeen gekoomen, om de wegen van *Arnhem* naar *Kleef* en *Wezel*, op gemeene kosten, te verbeteren. Men heeft het, in den aanvang des Jaars 1740, reeds met veel moeite en kosten werkstellig gemaakt, en ten einde gebragt. Die van *Arnhem* moeten den weg, door *Westervoort* tot *Duiven*, onderhouden. Verder moet hij, door den Koning van *Pruissen*, vervolgd worden. De *Waal*, om tot den loop dier Riviere te keeren, schiet met kleine bogten voort tot aan *Thiel*, en van daar, Zuidwestwaards zwaaiende, loopt zij naar *Bommel*, maakt, met de *Maas*, *Bommelerwaard* tot een Eiland, en valt bij 't Huis te *Loevestein* in die Rivier. In den aanvang deezer Eeuwe, heeft men, om den *Rhijn* uit de *Waal* van meer water te voorzien, bij het Dorp *Pannerden* of *Panderen*, twee uuren gaans beneden *Schenkenschans*, een gat of doorvaart uit de *Waal*, tot in den *Rhijn* gegraaven. Door deeze vaart, loopt het water, met veel geweld, naar den *Rhijn* af. Doch men bevind, dat de naaste Landerijen hier door groot gevaar loopen van overstroomd te worden, 't welk den Buitendijkschen nu en dan te beurt gevallen is. De doorvaart bij *Panderen*, die men gemeenlijk het *Panderfche Gat* heet, is reeds, tot op eene merkelijke diepte en breedte, door de kragt van 't water uitgewoeld; zo dat de Ingelanden, door zwaarer bedijkingen, genoodzaakt zijn, voor eene onvoorziene doorbraak te waaken. De *Maas*, uit *Luikerland* in *Gelderland* gekoomen, en *Roermonde* en *Venlo* voorbij geloopen zijnde, stroomd langs de linker zijde van het Land tusschen *Maas* en *Waal*, nevens het overoud *Ba-*

tenburg, en vereenigd zig, bij *Bommelerwaard*, met de *Waal*. De *IJssel* of *Oude IJssel* ontspringt uit het *Westfaalsch* Gebergte, stroomd voorbij *Mariendaal* en *Ringelberg*, in 't Hertogdom *Kleef*, en van daar, zig Noordwaards wendende, en naar *IJsselburg* en *Anholt* voortloopende, vliet zij, voorbij *Deutichem*, in 't Graafschap *Zutphen*, en valt bij *Doesburg* in den *Nieuwen IJssel*. Deeze is de aloude graft van *Drusus*, die haaren aanvang neemt uit den *Rhijn*, bij *IJsseloord*, tegen over *Huissen*, en met eenen tamelijk grooten Kil, langs de Bouwerijen van *Baar* en *Lathem*, voortvliet, tot in den *Ouden IJssel*, bij *Doesburg*. De *Oude* en *Nieuwe IJssel*, dus vereenigd, stroomen, onder den naam van *IJssel*, voorbij *Zutphen* en *Deventer*; en *Hattem* een stuk wegs ter linker zijde van zig laatende leggen, vallen zij, beneden *Kampen*, in de *Zuiderzee*. Bij gemeen of middelbaar water, staat het, in den *Rhijn*, op de ondiepten, volgens de peilen te *Arnhem* en aan het *Wielsche* Veer, vier en een half voet hoog; in de *Waal*, volgens de peilen van *Nijmeegen*, *Thiel* en *Bommel*, op vijf en een half voet; in de *Maas*, volgens de peilen te *Batenburg* en *Hedel*, op vier en één half voet; en in den *IJssel*, naar de peilen te *Zutphen* en te *Doesburg*, op drie en een half voet, alles *Rhijnlandsche* maat. De *Linge*, ook het *Lange Water* genoemd, is een klein stroompje, dat, in de *Overbetuwe*, ruim twee uuren gaans beneden de vernielde sterkte het Tolhuis, tusschen *Pannerden* en *Doornenburg*, zijnen aanvang neemt. Het doorkruipt eenige Buurten en Vlekken; doch allengskens meer waters ontvangende, zo dat het kleine vaartuigen voeren kan, loopt het langs het Steedje *Buuren*, en vereenigd zig, bij *Gornichem*, met de *Waal* en *Maas*. De *Berkel* ontspringt in *Westfaalen*, en loopt voorbij *Borkelo* en *Lochem*, door *Zutphen*, in den *IJssel*. Behalven de gemelde Rivieren, is *Gelderland* voorzien van verscheiden kleine stroompjes en binnewaters, die niet alleen merkelijk gemak aan den Koophandel toebrengen; maar den Ingezeetenen ook veelerlei slag van visch verschaffen. Doch die de *Veluwe* en de Oevers der *Zuiderzee* bewoonen, verzorgen zig langs dat groot binnenwater, uit de *Noordzee*, van schelvisch, kabeljaauw, en andere Zeevisch.

Om-

Omtrent *Harderwijk*, wordt, bijzonderlijk in de Lente, overvloed van haring gevangen, die, in die Stad, een weinig met zout besprengd zijnde, in den rook gehangen, en door 't gantsche Land, onder den naam van *Harderwijker* bokking, verzonden en gegeeten word. De *Gelderschen* hebben dikwils met de Ingezeetenen der andere Provintien, en bijzonderlijk met de *Hollanders* overhoop geleegen, over het regt, om in de *Zuiderzee* te mogen visschen. De *Hollanders* beweerden, dat zij overal, in dat binnenwater, visschen mogten. De *Gelderschen* hielden daarentegen staande, dat elke Provintie alleen langs haare eigene Kusten, en niet langs die van andere Provintien, de Netten mogt uitwerpen. Terwijl men hier over verschilde, is 't nu en dan gebeurd, dat eenige *Hollandsche* Schuiten en Netten, te na aan de *Geldersche* Kusten gekoomen, door die van *Harderwijk*, zijn weggehaald en verbeurd verklaard geworden.

De Ingezeetenen van *Gelderland*, van *Duitsche* afkomst zijnde, komen, in aart en gewoonten, veel met de *Duitschers* overeen. Van de deugden en gebreken deezes Landaards zijn ze geenzints misdeeld. Zij zijn moedig, dapper, trouw en openhartig. Min op kiesheid en zinnelijkheid gesteld, dan de *Hollanders*; en daar door wederom nader aan de stordigheid der *Hoogduitschen*. Uit den aart hellen de *Gelderschen* tot oorlog; waar in zij, van overoude tijden af, geoefend zijn geworden. *Gelderland* heeft ook, in de oorlogen door onzen Staat gevoerd, verscheiden' braave Veldoversten uitgeleverd. In Krijgskunde en dapperheid zweemen ze naar de oude *Duitsche* volkeren; zo wel als in overmaatige geneigdheid tot gastmaalen en drinken; hoe wel men getuigd, dat het onmaatig drinken, inzonderheid onder luiden van eenige opvoeding, langs hoe meer uit de gewoonte begint te geraaken. Ijdele eerzugt, korzelheid, en diergelijke gebreeken van dappere luiden bespeurt men ook onder de *Gelderschen*. De oude *Geldersche* eenvoudigheid en deftigheid word thans, bij veelen, voor gierigheid en plompheid gerekend. De *Friesche* Veldoverste LANGE PIER heeft de *Gelderschen* al overlang beschreeven, als *spillend, doch schraal van winst en middelen, als kloekmoedig, onbevreesd, gelukkig in den Krijg en*

rap ter hand: 't welk SLICHTENHORST getuigt bijna óvereen te komen met hunnen aart, en met het oud spreekwoord, 't welk men bij den zelfden *Gelderschen* Historieschrijver vind aangetekend.

„ *Hoog van moed,*
„ *Klein van goed,*
„ *Een Zwaard in de hand,*
„ *Is 't Wapen van Gelderland.*

Men is 't tegenwoordig genoegzaam eens, dat de *Sicambren*, *Menapiers*, *Usipeeten* en *Batavieren*, ten tijde der *Romeinsche* Krijgstogten tegen de *Duitschers*, het Land, dat men nu *Gelderland* heet, bewoond hebben; hoe wel deeze volkeren de palen hunner wooningen ook buiten die van het tegenwoordig *Gelderland* hebben uitgebreid. De *Sicambren* worden, bij CEZAR, digt aan den *Rhijn* gesteld, en hebben waarschijnlijk van ouds gewoond, daar tegenwoordig het Landschap *Zutphen* is. Ten tijde van AUGUSTUS onderwierpen ze zig aan de *Romeinen*, en werden langs den *Gallischen* Oever des *Rhijns* en aan de *Waal* geplaatst. De *Menapiers* hebben ook langs den *Rhijn* gewoond, en de wederzijdsche Oevers dier Riviere bezeten, zo dat men hunne oude Landen, in een gedeelte ten minsten van het tegenwoordig *Gelderland*, zoeken moet. De *Usipeeten*, die doorgaans met de *Teukteren* samengevoegd vermeld worden, hebben insgelijks omtrent den *Rhijn* en wel voor een gedeelte op de grenzen der *Sicambren* gewoond. De *Batavieren*, de dapperste der *Duitsche* volkeren, hebben, buiten tegenspraak, een groot gedeelte van het tegenwoordig *Gelderland* bewoond. Men vind nog een overblijfzel van hunnen alouden naam in dien van de Landstreek de *Betuwe*. En het *Batavisch* Eiland, dat, van den samenloop des *Rhijns* en der *Waale*, tot aan den Zeekant toe, uitgestrekt was, besloeg de gansche streek van *Gelderland*, welke nu met den naam van *Over-* en *Neder-Betuwe* en *Maas* en *Waal* bekend is. Ook willen sommigen, dat *Nijmeegen*, anderen dat *Batenburg* voor de Stad der *Batavieren*, van welke TACITUS gewaagt, te houden zij. Doch eenigen

gen hebben aangeweezen, dat men, bij TACITUS, niet *Oppidum*, Stad, maar *Oppida*, Steden, in de beste Handschriften, geleezen heeft.

De oude Inwooners van het tegenwoordig *Gelderland* zijn, voor 't grootste gedeelte, van de *Romeinen* overheerd geweest. De *Batavieren* zijn de eenigsten, van welken men gemeld vind, dat zij met de *Romeinen* in verbond getreeden, en tot vrienden en broeders des *Roomschen* volks aangenoomen zijn. Zedert heeft een gedeelte van dit volk den *Roomschen* Keizeren, als Lijfwagten, ten dienst gestaan; een ander gedeelte is van de *Romeinen* in uitheemsche oorlogen gebruikt geworden; terwijl de overigen zig, binnen het Eiland des *Rhijns* en langs den *Gallischen* Oever dier Riviere, metter woon onthielden. De oorlogen, die deeze Landaart, onder 't beleid van CLAUDIUS CIVILIS, tegen de *Romeinen* gevoerd heeft, waren met een verdrag, dat, zo men den oudsten der *Hollandsche* Rijmchronijkschrijveren (*) gelooven mag, op eene brug over den nieuwen *IJssel*, dien hij *Naauw Waale* noemt, getroffen werd, ten einde geloopen. Men zag de *Batavieren* naderhand wederom onder de *Romeinsche* Legerbenden. De *Sicambers* woonden de Schouwspelen bij, die te *Rome* door Keizer TITUS VESPASIAAN gegeeven werden (†). Dit gebeurde in het tagtigste Jaar van de

(*) KLAAS KOLYN. Zie hier zijne woorden:

——— *Zo dat te male,*
Op tie brugge van die nau Wale,
*Wurt * gedainget van den peijse.*

In G. DUMBAR, Analecta, *Tom. I. p.* 256.

* *Gedadingd, gehandeld.*

(†) MARTHIAL. Spectacul. *Epigr. III. vers* 1.
Quæ tam seposita est, quæ gens tam barbara, CÆSAR.

Ex

de gemeene tijdrekening. De *Romeinsche* grootheid werd, veele Jaaren lang, van de *Duitschers* ontzien; tot dat het Rijk, onder de Regeering van *Valeriaan* en *Gallieen*, naar zijnen ondergang begon te hellen. De *Franken*, de *Saxen* en andere *Duitsche* volkeren maakten zig, onder anderen, meester van de Landen der *Romeinen*, die omtrent den *Rhijn* geleegen waren. Men wil, dat de *Bataviers*, die als Bondgenooten der *Romeinen*, van tijd tot tijd, veel van de aanvallen der *Duitschers* te lijden hadden, toen gedrongen werden, van de *Rijnmonden* af, hooger op te wijken, en zig in die streek alleen te behelpen, welke zedert de *Betuwe* genoemd werd. Ook kreeg toen al het Land, dat beneden *Nijmeegen* geleegen was, den naam van *Nederfaxen* (*). De *Franken*, die zig omtrent den *Rhijn* gevestigd hadden, toogen, in 't Jaar 428, over die Rivier, en drongen tot diep in *Gallie*, van welk Gewest zij den *Romeinen* een merkelijk gedeelte benamen. De *Romeinen*, geweldiglijk geprangd van de *Franken*, werden, onder de Regeering van KLOVIS, Koning der *Franken*, t'eenemaal uit *Gallie* verdreeven (†). De Landen van

Ex qua spectator non sit in urbe tua?

Crinibus in nodum tortis venere SICAMBRI.

(*) *Ouden Boeken hoer ic gewagen,*
Dat al 't Lant beneden Nijemagen
* *Wilen Neaer-Zassen hiet.*

MELIS STOKE Rijmchroniik, *Inleid.*

* *Wel eer.*

(†) *De Liefhebbers der Vaderlandsche Oudheden verwagten, met verlangen, deeze en andere deelen der oude Historie onzes Lands nader opgehelderd te zien in de* Domburgsche Oudheden, *waar aan de Heer* HENRIK KANNEGIETER, *Hoogleeraar der Historien te* Arnhem, *zedert eenen geruimen tijd gearbeid heeft.*

aan den *Rhijn* en een goed deel van *Gelderland* vielen ook onder de magt van Koning KLOVIS, die nog voor 't einde der vijfde Eeuwe het Christen Geloof omhelsde (*), dat zedert, in deeze Landen meer en meer doorbrak. *Gelderland* was toen, en veele Jaaren daar na, een gedeelte van het Rijk van *Austrazie*. Doch omtrent den Jaare 680, vielen de *Saxen* in het Landschap *Zutphen*, dat den *Franken* ontweldigt werd. De *Friezen* maakten zig meester van de *Veluwe* en *Betuwe*, en bleeven veele Jaaren in het vreedig bezit deezer Gewesten. Keizer KAREL DE GROOTE, Koning van *Frankrijk*, beoorloogde, omtrent den Jaare 770, de *Saxen* en *Friezen*, en stelde zig wederom in 't bezit van *Gelderland* en andere Gewesten, den *Franken* te vooren ontweldigd. Hij deed, in 't Jaar 777, de Burgt te *Nijmeegen* op 't sierlijkst herbouwen, en hield zig zedert dikwils in die Stad op De strooperijen der *Noormannen* noodzaakten Keizer LODEWYK, Opvolger van KAREL DEN GROOTEN, om van tijd tot tijd Landvoogden naar *Gelderland* af te zenden, om deeze woeste volkeren te wederstaan. Na hem bekwam zijn zoon LOTHARIUS 't gebied van *Austrazie*, die niet min dan zijn vader met de *Deenen* en *Noormannen* te kampen had. LOTHARIUS de tweede, de jongste zijner drie zoonen, volgde hem in dit Rijk van *Austrazie* op. Doch het werd zijnen erfgenaamen naderhand, door zijnen middelsten broeder, KAREL DEN KAALEN, ontweldigd, en viel,

(*) *Hij werd van* REMIUS, *Bisschop van* Reims, *gedoopt, die hem, bij die gelegenheid, dus aansprak:* Mitis depone colla, SICAMBER, adora quod incendisti, incende quod adorasti. *'t Welk men, naar den zin, dus zou kunnen verduitschen;* „ *Buig uwen hals,* Gelderschman, *om het Doopsel te ontvangen: aanbid 't geene gij plagt te verbranden, en verbrand 't geene gij gewoon waart te aanbidden.*" *Zie* GREGOR. TURON. Hist. Libr. II. Cap. 31. p. m. 44. *De* Gelderschen *rekenen 't zig tot eene eer, dat deeze tweede* KONSTANTYN *met den naam van* SICAMBER *benoemd word.*

viel, zedert, bij verdeeling, zijnen oudsten, LODEWYK, te beurt. Omtrent deezen tijd, vind men de eerste melding gemaakt van Graaven van *Zutphen*, ter gelegenheid van een huwelijk van ROBBERT, eersten Heer van *Heusden* en ADELHEID, Gravinne van *Zutphen*, dat, omtrent den Jaare 870, voltrokken werd. LODEWYK liet drie zoonen na, die veel moeite hadden, om zig in 't bezit van hun Rijksaandeel, tegen hunnen Oom, Koning KAREL DEN KAALEN, te beschermen. De middelste, LODEWYK geheeten, kreeg *Austrazie* tot zijn deel, dat men toen *Oostfrankenland* begon te noemen. KAREL DE KAALE, nu Keizer geworden, stierf in 't Jaar 876; doch zijn behuwdzoon BOUDEWYN, Graaf van *Vlaanderen*, volgde zijne maatregels op, en berokkende Koning LODEWYK, van tijd tot tijd, veel spels. Deeze, naauwlijks kans ziende, om zig tegen zo een' magtigen vijand te beschermen, gaf, om eenige aanzienlijke Heeren aan zig te verpligten, verscheidene van zijne onderhoorige Landen aan hun ter leen uit. Men wil, dat de Voogdij van *Gelder*, omtrent den Jaare 880, ook zo ter leen gegeeven zijnde, door eenige Heeren, onder den naam van Voogden, bestierd geworden is.

Volgens 't gemeen gevoelen, is WICHARD, zoon van OTTO, dien sommigen Graaf noemen, en broeder van LUPOLD, uit het Geslagt der Heeren van *Pont* (*), de eerste Voogd van *Gel-*

(*) PONT *is een Dorp en Heerlijkheid, geleegen in het Kwartier van* Roermonde, *of het Overkwartier van* Gelderland, *aan de linkerzijde van het stroompje de* Niers, *tusschen* Gelder *en* Straalen, *onder 't gebied des Konings van* Pruissen. *De streek van* Pont *draagt nog tegenwoordig den naam van Voogdije van* Gelder. *Zie* J. KNIPPENBERG, Hist. Eccles. Ducat. Geldriæ, Libr. II. Cap. 1. p. 53. *Men wil, dat de Heeren van* Pont *van* Fransche *herkomst zijn. Immers men vind nog een oud Adelijk Geslagt in* Frankrijk, *dat dien naam en den titel van Markgraaf voert.* SLIGTENHORST, Geld. Geschied. *V. Boek, bl.* 43. *Aant.* †

aan de *Utrechtsche* Kerke geschonken. Sommigen plaatsen zijnen dood op 't Jaar 1001. Wij stellen dien, met PONTANUS en SLIGTENHORST, op 't Jaar 1011 (*). Zijne Huisvrouw, GERBERG, was al voor hem overleeden. Hij liet verscheidene kinderen na, en onder deezen eene dogter, ADELHEID genaamd, die eerste Abdis wierd in 't Klooster te *Villich*.

WIKING of WITEKIND, zijns broeders zoon, werd, met algemeene stemmen, tot zijnen opvolger gekooren. De *Gelderschen* waren, bij zijnen tijd, gemengd in den oorlog, die tusschen de *Hollanders* en *Utrechtschen* ontstond, en fel werd voortgezet. Omtrent dien tijd, werd 'er eene Kerkelijke vergadering te *Nijmeegen* gehouden, in welke men onder anderen besloot, dat het Lichaam des Heeren, gelijk men 't noemt, aan de linkere, en de beker aan de regtere hand des Priesters gesteld zou worden. Indien men staat maaken mag op eene oude Lijst der Leenmannen des Bisschops van *Utrecht*, waren verscheidene deelen van *Gelderland* toen leenroerig aan den *Utrechtschen* Zetel. De Graaf van *Gelder* was zijn Jagermeester. *Zutphen*, het Land van de *Betuwe*, dat boven aan den *Rhijn* is, *Tieler-* en *Bommelerwaard*, werden ook van hem ter leen gehouden, zo die Lijst wis gaat. Doch de zogenaamde Geestelijken zijn wel meer gewoon geweest, onder allerlei voorwendzels, 't gezag en 't goed van wereldlijken naar zig te palmen. WIKING stierf, in 't Jaar 1035, en liet drie zoonen na, die de Bisschoppelijke waardigheid bekwamen. WILLEM werd Bisschop van *Utrecht*, RICHARD, die anderen GERLAK heeten, verkreeg het Bisdom van *Luik*, en MEINWERK bezat den

(*) *De Heer* VAN LOON *plaatst op dit Jaar den dood van* GODEFRID, *Voogd van* Gelderland, *dien hij eenen zoon geeft*, WITTEKIND *geheeten. Op wat grond deeze zijne verschillende meening steune, konnen wij uit zijn werk niet opmaaken. Hij verhaalt* (Aloude Holl. Hist. *II. Deel*, *bl.* 242, *enz.*) *verscheidene dappere daaden van deezen* GODEFRID, *en eindelijk* (*bl.* 251.) *zijnen dood.*

den Bisschoppelijken Stoel van *Paderborn*. WIKING had nog eenen vierden zoon, WICHARD geheeten, die na hem tot Voogd van *Gelderland* verkooren werd.

Hij hielp Keizer HENRIK DEN IV, in den oorlog tegen Graaf DIRK DEN IV van *Holland*, die toen slegts den titel van Markgraaf van *Vlaardingen* voerde. De Krijgstogt werd, om 't hoog water, gestaakt; doch tien Jaaren laater wederom hervat. Verscheidene *Duitsche* Vorsten, en onder deezen WICHARD van *Gelder*, vielen FLORIS DEN I, Graaf van *Holland*, met de wapenen op 't lijf. Graaf FLORIS lokte zijne vijanden, bij *Dordrecht*, in eene hinderlaag, deed 'er eene geweldige slagting onder, en bekwam, onder andere gevangenen, WICHARD van *Gelder*, die twee duizend ponden zilvers van agten losgeld betaalen moest. Hij overleed weinige Jaaren na dit ongelukkig toeval. Sommigen willen, dat hij eenen zoon naliet, ROOTAART geheeten, die, in den Geestelijken staat opgebragt zijnde, naderhand Bisschop van *Paderborn* werd.

WICHARD had nog eene eenige dogter, ADELHEID genaamd, die, volgens sommigen, terstond na 's vaders dood, en volgens anderen, eerst in den Jaare 1070, na dat zij de Voogdije van *Gelderland* negen Jaaren, in eigener persoon, had waargenomen, in huwelijk trad met OTTO, Graaf van *Nassau*, hem de Voogdije van *Gelderland* ten bruidschat medebrengende. Hij overleefde zijne Egtgenoote, en trouwde na haaren dood, met SOPHIA van *Zutphen*, die hem dat Graafschap ten huwelijk bragt, 't welk, van dien tijd af, met *Gelderland* verknogt werd. Ten minsten dit is 't gemeen gevoelen. Eenige weinigen zijn van gedagten, dat OTTO, al voor zijn huwelijk met ADELHEID van *Gelder*, het Graafschap *Zutphen*, met SOPHIA behuwlijkt heeft gehad (*). In 't Jaar 1079, werd *Gelderland*, door

(*) *Indien Graaf* GEERLAK, *van wiens dood bij* MELIS STOKE (*in 't Leven van* DIRK DEN V, *bl.* 39.) *op het Jaar* 1077, *gewaagd word, een Graaf van* Zutphen *geweest ware, gelijk van sommigen met verzekering gezegd word,* (*zie* ALKEMADE *over* MELIS STOKE, *op de aangehaalde plaats, en* G. VAN LOON,

door Keizer HENRIK DEN IV, met den titel van Graafschap begiftigd, of veel eer bevestigd in het voeren van dien naam: want men vind eene giftbrief van Graaf OTTO van den Jaare 1064, in welken hij zig Graaf van *Gelre* noemt; 't zij dat de Keizer *Gelderland* toen reeds tot een Graafschap verheeven hadt, of dat men 'er dien naam aan gaf, om dat OTTO, uit hoofde van het Graafschap *Nasfau*, reeds den titel van Graaf voerde, dien men dan ook, met betrekking tot *Gelderland*, op hem begon te passen. Van dien tijd af kwam de naam van Voogd in onbruik, en OTTO word gewoonlijk voor den eersten Graaf van *Gelderland* gerekend. Het Wapen van *Gelderland*, bestaande te vooren in drie Mispelbloemen in een gouden Veld, werd toen in den zilveren *Nassaauwschen* Leeuw in een Hemelschblaauw Veld veranderd. Men twijffelt, of Graaf OTTO de togten naar 't Heilig Land, die omtrent deezen tijd ondernomen werden, hebbe bijgewoond. Zeker is 't, dat hij 'er geld toe geschooten heeft, waar voor hem, door Hertog GODEFROI van *Bouillon*, de Landstreek de *Veluwe*, die deeze van den Hertog van *Braband*, als Leenman des Bisschops van *Utrecht*, ter leen hield, tot een eeuwig Agterleen werd opgedraagen. Hij stierf in den aanvang der twaalfde eeuwe, en werd, nevens zijne Gemalin SOPHIA, in de Hoofdkerke te *Zutphen*, begraaven.

GERARD, zijn zoon, dien hij, bij zijne Huisvrouw ADELHEID, gewonnen had, volgde hem op in de Graafschappen van

---

LOON, Aloude Hollandsche Hist. *II. Deel*, *bl.* 350.) *dan zou het klaar zijn, dat* OTTO *eerst na zijn huwelijk met* ADELHEID *aan het Graafschap* Zutphen *kon geraakt zijn. Doch* SCHRIVERIUS *heeft niet durven vastſtellen, dat* GERLAK *Graaf van* Zutphen *zou zijn geweest. Zie* Leeven der Graaven van Holland, *bl.* 105. *des druks in Quarto. Men kan bij* PONTANUS (Hist. Gel. *Libr. V. p.* 95.) *zien, hoe veel schijn van waarheid 'er egter voor zij.*

van *Gelder* en *Zutphen*. Hij was met HEDWIG, dogter van FLORIS DEN VETTEN, Graaf van *Holland*, gehuwd, op wiens raad hij eene Kerk te *Wassenburg*, dat in 't Land van *Gulik* gelegen is, en zijn vrij eigen goed was, zetten deed. De Graaf van *Gelder*, dus met het *Hollandsch* Huis vermaagschapt, hielp DIRK DEN V den dood van FLORIS DEN I aan den Graave van *Kuik* wreeken. De tweespalt werd, na eenige Jaaren, bijgelegd, mids dat de Graaf van *Kuik*, ter gedagtenis van Graaf FLORIS, een Klooster te *Marienweerd*, tusschen *Thiel*, *Kuilenburg* en *Buuren*, stigten deed. Het huwelijk van Graaf GERARD, met de dogter des Graaven van *Holland*, vermaagschapte hem eerlang met het *Keizerlijk* Huis, toen LOTHARIUS, broeder van PETRONELLE VAN SAXEN, die met FLORIS DEN VETTEN gehuwd was geweest, de *Keizerlijke* Kroon bekwam. Men stelt GERARDS dood op het Jaar 1131.

Zijn zoon HENRIK volgde hem op, in de Graafschappen van *Gelder* en *Zutphen*. Men twijffelt, of deeze HENRIK uit HEDWIG van *Holland* of uit eene andere vrouw van GERARD, ERMGARD, dogter des Graaven van *Namen*, gebooren zij geweest. Men prijst zijne zedigheid, welspreekenheid en Godsvrugt. Hij trouwde met eene dogter van GODEFROI VAN BOUILLON, die naderhand Koning van *Jeruzalem* werd. Zij bragt hem 't Graafschap van de *Veluwe*, dat zijn vader als een Agterleen, voor eene Jaarlijksche erkentenis, bezeeten had, tot een Erfleen ten huwelijk. Graaf HENRIK woonde, onder andere Krijgstogten, de belegering van *Milaan* bij, welke, in 't Jaar 1159, door Keizer FREDRIK DEN I, ondernomen werd. De Stad, die tegen den Keizer was opgestaan, werd deerlijk geplonderd, tot eene puinhoop gemaakt, en ten teken van onherstelbaare verdelging met zout bezaaid. HENRIK keerde, in 't volgend Jaar, overlaaden met lof, naar *Gelderland* te rug. Ook werd hij, niet lang hier na, in den twist betrokken, die tusschen de *Groningers* en den Bisschop van *Utrecht* ontstaan was. Hij hield het met de eersten. De Bisschop had *Groningen* bemagtigd; doch op de aankomst van Graaf HENRIK, die, onder de vrolijke toejuiching der menigte, ter Poorte intrad, werd hij genoodzaakt de wijk naar *Holland* te neemen, en

zig eerlang met de *Groningers* te verdraagen. Vermoeid van den krijg, begaf Graaf HENRIK zig tot het stigten van Godvrugtige Gebouwen. Hij bouwde en begiftigde, niet verre van *Deutichem*, het sierlijk Klooster, *Bielheim* en naderhand *Bethlehem* geheeten, en voor Augustijner Monniken geschikt. 't Schijnt zeker genoeg, dat hij, niet lang hier na, overleeden zij, hoewel het nette Jaar van zijnen dood onbekend is. Hij liet verscheidene kinderen na, en onder anderen twee zoonen, die hem, de een na den anderen, opgevolgd zijn.

GERARD van *Nassau*, oudste zoon van HENRIK, was, meent men, ook in den *Groninger* oorlog gemengd, die nog al smeulde; doch, van 's Keizers wegen, eerlang werd bij gelegd. Eenige Jaaren hier na, rees 'er geschil, tusschen den Bisschop van *Utrecht* en den Graaf van *Holland*. De vraag was, of een vrij Rijks-Leenman, zijne goederen, door huwelijk of eed, den dienst des Rijks mogt onttrekken. Graaf GERARD hier, nevens anderen, over geraadpleegd zijnde, stemde, dat zulks geenzints geschieden mogt. Omtrent deezen tijd, stroopten de *Gelderschen* geduurig in de Landen van *Braband*, waar tegen zig Hertog HENRIK DE I, door het stigten of verbeteren der Stad *'s Hertogenbosch*, beschermde. De *Utrechtsche* Bisschop deed den *Gelderschen*, in 't Jaar 1178, eenen zwaaren Krijg aan. De Hertog van *Braband* had verzuimd hem tijdig verlij te verzoeken van het Leen der *Veluwe*, 't welk den Graaven van *Gelder* was opgedraagen. De Bisschop, den Hertog te magtig vindende, viel op de *Gelderschen* aan, en maakte zig gewapenderhand van een goed deel der *Veluwe* meester. Graaf GERARD trok alle zijne magt bijeen, en belegerde *Deventer*, dat onder 't gebied des Bisschops stond. Hij sneed der Stad allen toevoer af, en zou haar tot het uiterste gebragt hebben, indien Keizer FREDRIK DE I, in persoon afgekomen zijnde, den twist niet had bijgelegd. De *Veluwe* werd toen wederom aan den Graave ingeruimd. In 't Jaar 1180, hielp hij Graaf FLORIS DEN III van *Holland* eenen inval in 't Land van *Waas* doen, en in 't volgend Jaar overleed hij, zonder kinderen na te laaten.

OT-

Otto de II, zijn broeder, volgde hem op. Dees werd meer dan zijne voorzaaten van de begeerte geheerscht, om zijn gebied en aanzien te vergrooten. *Emmerik*, dat te vooren maar half onder *Gelderland* behoord had, werd door hem geheel aan dat Landschap gehegt. De Keizer droeg hem het Burggraafschap van *Nijmeegen* op. Ook werd hij erffelijk, met een deel des *Nijmeegschen* Tols, beleend. Deeze gunsten stonden hem nogthans duur genoeg. Hij had 'er den Keizer merkelijke sommen voor verstrekt, en moest nu den Rijke, voor zig en zijne erven, trouw zweeren. Ook hielp hij den Keizer tegen den Hertog van *Brunswijk*; dat geld en manschap kostte. Eerlang kreeg hij te huis de handen vol werks. Boudewyn de II, Bisschop van *Utrecht*, was wederom in de *Veluwe* gevallen, had het Land afgeloopen, en den buit naar *Deventer* gevoerd. Graaf otto, zig met eenige Heeren verbonden hebbende, trok regt op de Stad aan. De Bisschop, de Stad poogende te ontzetten, raakte slaags met den Graaf. Eindelijk kwam de Keizer, die zig niet ver van daar ophield, 't geschil andermaal bijleggen. Graaf otto werd, bij voorraad, in 't gerust bezit van de *Veluwe* gesteld, tot dat deswegen, bij de Rijksvorsten in 't algemeen, anders zou worden beslooten. Keizer fredrik de I ondernam, in 't Jaar 1189, eenen togt naar 't Heilig Land, die, door de meeste Rijksvorsten, en onder anderen door Graaf otto van *Gelder*, werd bijgewoond. Na 's Graaven terugkomst, werd hij wederom in eenen twist, tusschen de *Utrechtschen* en *Groningers*, ingewikkeld. Hij ried tot verdrag, en leverde, ten dien einde, eenige Gijzelaars te *Deventer*. Doch deezen, van den Bisschop, tegen vermoeden, vastgehouden wordende, trok de Graaf, in arrenmoede, ter Stad uit, en bewoog die van *Twenthe* en *Drenthe* tot den afval, hen met geld en volk stijvende. 't Slot van *Koeverden* werd bemagtigd, de Bisschoppelijke Stedehouder te *Groningen* in eenen oploop gedood, en de vervallene muuren der Stad, met allen spoed, hersteld. De Bisschop trok zijne magt, omtrent den *IJsselstroom*, samen; het platte Land van de *Veluwe* werd te vuur en zwaard verwoest. Graaf otto viel daarentegen in de Vrijheid van *Otmarsen*, gaf alle de Stigtsche Vlekken aan zijn plonderziek Krijgsvolk

volk ten beste, en trok toen voor *Deventer*, op welke Stad hij, elf dagen agter een, al de kragt van zijn ſtormtuig ſpilde. Hertog HENRIK van *Braband*, toen tusſchen beide treedende, bewerkte eenen ſtilſtand van wapenen. De Bisſchop trok zedert naar *Ments*, om zijn beklag bij den Keizer te doen, en overleed 'er van hartzeer en ouderdom. Het verkiezen van eenen nieuwen Bisſchop van *Utrecht* was eene nieuwe oorzaak van onlust, tusſchen de Graaven van *Gelder* en van *Holland*. Elk van hun had eenen gunſteling, dien elk om 't zeerst den mijter poogde te bezorgen. De Keizer wees de twistende Kerkvoogden naar den Paus, en liet het wereldlijk beſtier des Bisdoms midlerwijl den Graave van *Holland* bevolen. Dit verdroot Graaf OTTO, die, om den *Hollander* te dwarsboomen, de Bisſchoppelijke Inkomſten uit *Overijsſel* naar zig ſtreek, voorgeevende zijn verſchot, in den voorigen Krijg, aan die van *Twenthe* en *Drenthe* gedaan, daar uit te willen vinden. DIRK DE VII, Graaf van *Holland*, was de man niet, om zulks met goede oogen aan te zien. Hij viel in de *Veluwe*, daar Graaf OTTO hem tegen trok. Men raakte ſlaags; de *Gelderſchen* moesten wijken, en Graaf OTTO ontkwam ter naauwer nood het gevaar van gevangen te worden. De dood der Mededingers naar het *Utrechtsch* Bisdom, die eenigen tijd hier na voorviel, gaf gelegenheid tot de verzoening der twee Graaven, die zo opregt was, dat Graaf DIRK eerlang zijne dogter ADELHEID aan HENRIK, zoon van Graaf OTTO, ten huwelijk gaf. Het jonge paar ſtierf kort na den bruiloft, en werd te *Rhijnsburg* begraaven. De nieuwverkoorene Bisſchop van *Utrecht* trok, kort na zijne aanſtelling, naar *Friesland*, van zints den Ingezeetenen van dat Landſchap eene vrijwillige gifte af te troggelen, en daar door zijn Bisdom van ſchulden te zuiveren. WILLEM, broeder des Graaven van *Holland*, en ſchoonzoon van Graaf OTTO, gebood ten dien tijde over *Friesland*, en had zo dra de lugt niet van 's Bisſchops oogmerk, of hij verzette 'er zig tegen. Egter zou hij te kort geſchooten hebben, waren hem zijn ſchoonvader en broeder niet bijgeſprongen. Beide vielen ze als Leeuwen op de Landen des Bisſchops aan. Graaf DIRK ſloeg 't beleg voor *Utrecht*. Graaf OTTO viel in *Overijsſel*, en wierp bezetting in *Deventer*,

ter, waar na hij zig 't gantsche Land onderwierp. De Hertog van *Braband*, Bondgenoot des Bisschops, rukte daar op, met magt van volk, naar *Gelderland*. Graaf OTTO trok hem te gemoet; doch werd, of met geweld, of zo anderen willen, met list, en terwijl hij ten *Keizerlijken* Hove trok, gevangen genomen. Toen brak Graaf DIRK 't beleg van voor *Utrecht* op, en viel in *Braband*. De Hertog, met magt van volk gesterkt, leverde den *Hollanderen* slag bij *Heusden*, en maakte 't hun haast zo bang, dat zij te kort schooten. 't Ergst was, dat Graaf DIRK zelf hier gevangen bleef. Zedert lagen de Landen van *Gelderland* en *Holland* bloot voor den vijand. De *Veluwe* werd alomme afgeloopen en plat gebrand, *Zutphen*, na een kort beleg, ingenomen, en *Deventer* wederom onder de gehoorzaamheid des Bisschops gebragt. De twee Graaven werden, egter, nog binnen 't Jaar gelost. Sommigen schrijven, dat Graaf OTTO kosteloos vrij raakte, door bestel des *Luikschen* Bisschops. Doch anderen verzekeren, dat hem zijne vrijheid op drie duizend Marken *Keulsch* geld te staan kwam. Zedert werd 'er een huwelijk gesloten, tusschen GERARD zijnen zoon en eene dogter des Hertogs van *Braband*. Men stelt in 't gemeen, dat Graaf OTTO, nog in 't zelfde Jaar, dat hij ontslaagen werd, overleeden zij. Doch anderen plaatzen zijnen dood ten minsten twee Jaaren laater: dat ons vrij wat schijnbaarer dunkt.

GERARD DE III volgde zijnen vader OTTO op. Hij heeft twee vrouwen gehad, eene dogter des Hertogen van *Braband*, die MARGARETT, MAGTELD, of dat het waarschijnlijkst is, SOPHIA geheeten was, en eene dogter van ROBBERT, Graaf van *Nassau*. Bij eene van beiden, zonder dat men met zekerheid zeggen kan bij welke, heeft hij twee zoonen geteeld. In 't begin zijner Regeering hield hij zig bezig met het stigten van Godvrugtige Gebouwen. Doch hij kreeg eerlang ander werk. De Hertog van *Braband*, zijn schoonvader, deed den *Luikenaaren* den oorlog aan, om dat zij zig tegen Keizer OTTO verzet hadden, en werd daar in van Graaf GERARD bijgestaan. Men brandde en plonderde het Land van *Luik*. De Stad zelf werd, op eenen Hemelvaartsdag, bij verrassing,

in-

ingenoomen. De *Gelderschen* bedreeven 'er allerlei moedwil. Men spaarde gewijd noch ongewijd. Van doodslaan, vrouwe-schenden en andere baldadigheden waren de Kloosters zo weinig vrij, als de Burgerwooningen; Kruissen en Kerkgeraaden werden geschonden en vertreeden. De Bisschop van *Luik* deed den Hertog van *Braband* in den ban. Hij voegde de Waereldlijken bij de Geestelijke Wapenen, en joeg zijnen vijand, die geweeken was, na: doch zonder hem te agterhaalen. De uitslag was, dat de Paus zig in 't spel stak, en den *Luikschen* Bisschop van de onderwerping aan den Keizer ontsloeg. Graaf GERARD verkreeg, omtrent deezen tijd, van zijnen broeder OTTO, die tot Bisschop van *Utrecht* verheeven was, de *Veluwsche Tienden* ter leen, die te vooren aan de Kerk van *Utrecht* behoord hadden. Keizer FREDRIK DE II schonk hem, eenige Jaaren laater, de Tol van *Arnhem* naar het Vlek *Lobek*, alwaar men nu nog de overblijfzels van het Tolhuis ziet. In 't Jaar 1323, ontstond 'er twist tusschen GERARD van *Gelder* en OTTO VAN DER LIP, Bisschop van *Utrecht*, die 's Graaven broeder was opgevolgd, over 't invorderen der wederzijdsche Tollen: doch 's Pausen Gezant trad tijdig tusschen beide, en bewerkte een onderling verdrag. De rust duurde maar weinige Jaaren. De Bisschop van *Utrecht* zag zig genoodzaakt, het harnas wederom aan te schieten tegen RUDOLF, zijnen Stedehouder in *Drenthe*, die tegen hem was opgestaan. Graaf GERARD, met den Bisschop verbonden zijnde, moest hem nu bijstaan. Men trok op RUDOLF aan, die *Groningen* dreigde te overmeesteren. Doch op de aankomst van 't Bisschoppelijk Leger, week hij, langs onbekende wegen, naar *Koeverden*, alwaar hij stal hield. Men volgde hem op de hielen; doch onkundig van de gelegenheid des Lands, raakte het Leger des Bisschops in den slijk bezet, alwaar het van RUDOLF overvallen, en met weinig moeite vernield werd. De Bisschop zelf sneuvelde in 't gevegt. Graaf GERARD, zwaar gewond, werd, nevens andere Heeren van aanzien, gevangen genomen; doch kort daar na wederom op vrije voeten gesteld. Hij gaf zedert, om de verwoeste *Veluwe* wederom te bevolken, vrijheid aan alle vreem-

delingen, om zig daar neder te zetten; beloovende, onder anderen, dat hunne bastaarten zo wel als die der Inboorlingen van hun zouden kunnen erven, mids dat dezelven, bij hun afsterven, de keurmeed, dat is, het beste stuk huisraads, aan den Graave overleverden. Graaf GERARD DE III stierf in 't Jaar 1229.

Zijn zoon OTTO DE III, bijgenaamd *met den Paardenvoet*, was zijn opvolger. Hij heeft verscheidene *Geldersche* Vlekken met muuren omringd, en in sommige Steden de vesten verbeterd. Ook zijn verscheidene *Geldersche* Steden hunne oudste en waardigste voorregten aan hem verschuldigd. Eenige Jaaren laater werd hij betrokken in eenen krijg, dien de Bisschop van *Breemen* tegen die van *Stade* had aangevangen. De gelegenheid tot deezen onlust is te zonderling, om niet met een woord aangeteekend te worden. Een Priester te *Stade*, misnoegd, om dat hij van zekere aanzienlijke vrouwe te gering een geschenk ontvangen had, stak haar, op eenen Paaschdag, den Offerpenning, in plaats van het Misbrood, in den mond. Dit ontstelde en verbitterde haar en haaren Egtgenoot geweldiglijk, welke laatste zijnen slag waarnam, en den Priester van kant hielp. Men liet den daader ongestraft; maar dit werd van den Bisschop van *Breemen* zo euvel opgenoomen, dat alle de Inwooners in den ban werden gedaan. Zij, dus getergd, onthielden den Bisschop zijne inkomsten, die daar op man en maag te hulp riep, en op de *Stadingers* af kwam. De Graaf van *Gelder* was één zijner Bondgenooten. De strijd liep gelukkiglijk af voor den Bisschop; de arme *Stadingers* werden deerlijd vernield, en de Bondgenooten keerden, gekruist en gezegend, wederom naar huis. Niet lang hier na kogt Graaf OTTO van HENRIK VAN BORKELO het Vlek *Grunloe*, nu *Groenlo* of *Grol* geheeten. Men bedong, dat de misdaadigen niet gevangen zouden mogen worden, zo lang ze zig op den naasten berg onthielden. Eenige Jaaren laater werd het Slot van *Bredevoort*, door HERMAN VAN LOON, aan Graave OTTO in eigendom opgedraagen. Graaf WILLEM DE II van *Holland*, midlerwijl tot *Roomsch'* Koning verkooren zijnde, had geld nodig, om zig van 't Rijk tegen zijnen mededinger FREDRIK te verzekeren. Men wil, dat Graaf OTTO hem zestien duizend

of zo anderen schrijven, zesentwintig duizend mark zilvers opschoot; waar voor de Koning de Stad *Nijmeegen* aan den *Gelderschen* Graaf verpandde, hem daarenboven bevestigende in het bezit der *Lobeker* Tollen. Eenige Jaaren laater, werd hem, voor zijne diensten, vijf duizend mark zilvers toegelegd. waar voor *Nijmeegen* op nieuws werd verpand; en van dien tijd af, wil men, dat hij de Regeering binnen die Stad besteld hebbe. Omtrent deezen tijd betrok men hem in eenen binnenlandschen krijg, die in 't Bisdom *Munster* ontstaan was. Hij werd 'er gevangen genoomen, en gaf de streek van *Goolland* tot *Losloon*, welke hij, voor zig en zijne nakomelingen, van den Bisschop, als een erffelijk Leen, beloofde te zullen verheffen. Koning WILLEM overleeden zijnde, werd het Graafschap van *Holland*, geduurende de minderjaarigheid van FLORIS DEN V, door Voogden bestierd. Eerst werd 'er FLORIS, oom van den jongen Graaf, en toen Graaf OTTO van *Gelder* toe gekooren. De *Zeeuwen* kantten zig hier egter tegen, en noodzaakten Graaf OTTO, een Leger tegen hen op de been te brengen. Hij behaalde de overwinning, en stelde zig in 't bezit van zijn Voogdijschap. Eenige Jaaren hier na, werd 'er een verdrag aangegaan, tusschen de Graaven van *Gelder* en van *Kleef*, over de Tollen, Munt, Visscherij en andere zaaken; waar in men te vooren oneens was geweest. In 't Jaar 1270, ontstond 'er een krijg, tusschen JAN DEN I, Hertog van *Braband*, en den Graaf van *Gelder*, over den eigendom der Stad *Thiel*, die, nu slapper dan sterker voortgezet, eerst onder REINOUD DEN II een einde nam. Graaf OTTO DE III overleed, in hoogen ouderdom, den 10 Januarij des Jaars 1271. Sommige *Fransche* Schrijvers noemen hem den edelsten der *Duitsche* Vorsten. Ook heeft hij de paalen zijns gebieds grootelijks uitgebreid. Aan Godvrugtige Gestigten zijn door hem merkelijke sommen verspild. Hij liet, bij eene nigte des Konings van *Frankrijk*, eenen zoon na, REINOUD geheeten, die hem opvolgde.

REINOUD, de *Strijdbaare* gebijnaamd, had de bestiering van *Gelder* al eenige Jaaren in handen gehad, toen de *Munstersche* twist, van welken wij hier vooren gewaagden, bijgelegd werd. Naderhand kogt hij den Graave van *Kuilenburg* zijn Slot te *Kuilenburg* af, voor honderd *Hollandsche* ponden,

den, voor de voldoeninge van welken hij zijne goederen, bij *Beksmond* en *Lanksmeer* geleegen, onder den *Kuilenburger*, verpandde. REINOUD was gehuwd met eene dogter of zuster des Hertogs van *Limburg*, en dit Hertogdom was hem, bij erffenis, ten deel gevallen. Immers hij gaf zulks voor. Doch zijn regt werd hem, door JAN DEN I, Hertog van *Braband*, betwist. Deeze had het regt, dat ADOLF, Graaf *van den Berg*, op *Limburg* had, voor geld gekogt. REINOUD van *Gelder* had alle de sterke Plaatzen van het Hertogdom in zijn geweld, en was daarenboven met verscheidene aanzienlijke Heeren verbonden. Men bragt, van weerskanten, een goed getal volks in de wapenen. De Hertog van *Braband* trok, over de *Maaze*, in het Land van *Valkenburg*. Daar vielen eenige schutgevegten voor, en eerlang werd 'er een stilstand van wapenen getroffen. Doch deezen, met het Jaar 1285, ten einde geloopen zijnde, deeden de *Gelderschen*, met den aanvang des volgenden Jaars, eenen inval in de Landen des Hertogs. REINOUD zelf had ondertusschen genoeg te doen, om *Arnhem* voor de *Brabanders* te beveiligen, terwijl hij met eigen oogen zien moest, dat die van *Bommel* hun de Poorten öpenden, en den Hertog van *Braband* voor hunnen Heer aannamen. Toen ontzonk den *Gelderschen* de moed, en werden zij te vergeefs van den *Brabander* genoopt, om hun regt op *Limburg* aan den uitslag van een gevegt te wagen. In 't volgende Jaar werd 'er wederom eene wapenschorsing beraamd, en eer die ten einde liep, verkogt Graaf REINOUD zijn regt op *Limburg* aan den Graave van *Luxemburg*. De Hertog van *Braband* had hier zo dra geene kennis van, of hij rukte alle zijne magt bij een. Men kwam omtrent *Woeringen*, in 't Stift *Keulen*, tot eenen veldslag, in welken de Hertog van *Braband* eene volkomene overwinning behaalde, schoon zijne magt, in vergelijking van die der vijanden, zeer gering was (*). Graaf REI-

(*) *De* Brabandsche *Schrijvers verheffen deeze overwinning hemelhoog. Ziet hier, hoe 'er de oude Rijmers van zingen:*

REINOUD werd hier, zwaarlijk gewond zijnde, gevangen genomen, en op 't Slot *Battersem* gebragt. Hij bekwam zijne vrijheid niet weder, voor dat hij al zijn regt op *Limburg* aan den Hertog van *Braband* had afgestaan. Dit geschiedde in 't Jaar 1290. In Oogstmaand deszelfden Jaars, stelde Keizer RUDOLF Graaf REINOUD in 't opperbewind over *Oostfriesland*, van 't *Flie* tot aan de *Eems*. Zedert bouwde hij een Klooster te *Zutphen*, zo men wil, om zekere geweldige bloedstorting te boeten, door hem, kort te vooren, in 't Land van *Utrecht* gepleegd. Hij gaf naderhand verscheidene voorregten aan eenige *Geldersche* Steden. Aan die van *Harderwijk* schold hij zeker vischregt kwijt, onder voorwaarde, dat zij den Graave, zo lang hij te veld lag, weekelijks, drie karren van zes paarden getrokken en met visch gelaaden, verschaffen zouden, als mede, alle zes weeken, een geregt van visch, wanneer hij zig te *Harderwijk* ophield. Eenigen tijd hier na, stigtte hij een Gasthuis op de *Veluwe*, *Godswaard*, geheeten; alwaar hij beloofde, jaarlijks, omtrent Paaschen, veertig arme mannen de voeten te zullen waschen, hen van onderhoud voor éénen dag te zullen verzorgen, en elk hunner eenen goudgulden vereeren. Hij verzelde zedert Keizer HENDRIK DEN VII, zijnen bloedverwant, op eenen togt naar *Italie*, dat, door den tweespalt der *Guelfen* en *Gibellijnen*, in een geduurig bloedbad stond. De Keizer was hem gunstig, en had de *Gelderschen* kort te vooren ontheeven van de verpligting, om voor

---

In 't jaer twelf hondert ende tachentich acht
Heeft den iersten Hertoghe Jan van Brabant
Het heijr van seven Heeren omghebracht,
Al quamen sij thien tegen een ter handt,
Door Godts help ende zijne Brabanders vaillant
Heeft hij om Limborch desen Strijt aanveert,
Bij Woeronk, enz.

Zie P. SCHRIVERIUS ad HENR. AQUILII Chronicon Gelriæ, p. 23.

voor 't Keizerlijk Hof te *Spiers* te regt te staan, zo lang de Graaf of deszelfs Rigters hun geen regt weigerden.

Dus lang scheen REINOUD de *Gelderschen* te vriend gehad te hebben; doch nu begonnen zig verscheidene Steden tegen hem te verklaaren. Onder deezen worden *Nijmeegen*, *Zutphen*, *Roermonde*, *Emmerik* en *Doesburg* met naame gemeld. De jonge REINOUD, zoon van den Graaf, trok eene lijn met deeze Steden. Die van *Nijmeegen* zonden den Graaf een scherp briefje toe, waar bij zij verklaarden, dat zij zig zijner bestieringe onttrokken, en hem van den eed ontsloegen. De Graaf viel eerlang zijnen zoon in handen, en werd als een kwistgoed en krankzinnige op 't Slot te *Montfoort* vastgezet. De jonge REINOUD trad in 's vaders Ampt, en voerde, in de opene brieven, den naam van zoon des Graafs van *Gelder* (*). De oude Graaf, eens, op voorspraak des Graaven van *Holland*, ontslagen; doch naderhand wederom vast gezet zijnde, bleef in hegtenis tot zijnen dood toe, die van sommigen op het Jaar 1326 gesteld word.

REINOUD DE II begon, terstond na zijns vaders dood, den titel van Graaf te voeren. Eenigen tijd te vooren had hij zig in huwelijk begeeven met SOPHIA, dogter des Heeren van *Mechelen*. Hij woonde zedert, als Leenman des Keizers, eenen Krijgstogt tegen de *Guelfen* bij. Nog in *Italie* zijnde, kreeg hij tijding, dat de *Luikenaars* tegen zijnen bloedverwant ADOLF, hunnen Bisschop, opgestaan waren. Straks spoedde hij zig naar huis, trok alle zijne magt bij een, viel aan op de *Luikenaars*, die de *Gelderschen* verre in getal overtroffen, en behaalde 'er eene volkomene overwinning op. Tot verzoening voor de ijsselijke slagting, in dit gevegt voorge-val-

(*) *Zie onder anderen een Handvest aan die van* Tieleren Bommelerwaard, *gegeeven in den Jaare* 1325, *en beginnende Wij Reynolt oltste Soene des Greven van Gelre maeken kondt enz. in 's* Groot Geldersch Plakaatboek, *II. Deel*, I *Append. Kol.* 70.

vallen, deed REINOUD een Klooster, *Monnikhuizen* geheeten, bij *Arnhem* stigten. De oude *Munstersche* geschillen begonnen, eenigen tijd hier na, wederom te herleeven. De gesmoorde onlust scheen eindelijk tot eenen degelijken Krijg te zullen uitbarsten. REINOUD bemagtigde het Slot *Bredevoort* en het Steedje *Vreden*. In 't volgende Jaar werd, 'er egter, door bemiddeling des Bisschops van *Utrecht*, een vedrag getroffen, volgens het welke het Slot *Bredevoort* alleen aan den Graaf van *Gelder* werd afgestaan, blijvende de *Munsterschen* in 't bezit van het Land van *Bredevoort*. Omtrent het Jaar 1332, is REINOUD in een tweede huwelijk getreden, met LEONOOR, dogter van EDUARD DEN III, Koning van *Engeland*. Kort na dit huwelijk verkogt Graaf REINOUD het regt, dat hij op *Mechelen* had, aan den Graaf van *Vlaanderen*. Doch dit was oorzaak van nieuwen tweespalt. De Hertog van *Braband*, JAN DE III, beweerde, dat het hem alleen toekwam, de Heerlijkheid van *Mechelen* ter leen uit te geeven. Men verbond zig wederzijds met verscheidene nabuurige Heeren, en deed geweldige invallen in elkanders Landen. De *Geldersche* en andere benden bemagtigden de Stad *'s Hertogenrade*, die zedert den Heeren van *Valkenburg* ten deel viel. REINOUD verraste de Stad *Thiel*, die tot nog toe *Brabandsch* geweest was. Eerlang werd 'er, door bemiddeling des Konings van *Frankrijk*, een verdrag getroffen, volgens het welke *Mechelen* aan den Hertog van *Braband* kwam, mids dat hij den Graave van *Vlaanderen* daar voor eene zekere somme betaalde. Ook sloot men, in 't Jaar 1334, eene bijzondere overeenkomst, volgens welke *Thiel* aan *Gelderland* gehegt werd. De Hertog beloofde zijne jongste dogter, MARIA, aan 's Graaven zoon, REINOUD, ten huwelijk, onder beding dat de inkomsten des Graafschaps *Zutphen* den Egtgenooten zouden worden afgestaan. Graaf REINOUD werd zedert in den oorlog ingewikkeld, die tusschen *Frankrijk* en *Engeland* ontstaan was. Ook had hij, omtrent dien tijd, merkelijk geschil met de *Friezen*, die op de *Gelderschen* gebeeten waren, om dat dezelven, uit het Slot te *Vollenhove*, dat hunnen Graave in pandschap was afgestaan, van tijd tot tijd, op den *Frieschen* bodem strooptten. Men

kwam

kwam tot een treffen, dat voor de *Friezen* ongelukkig afliep. In Lentemaand des Jaars 1339, werd *Gelderland*, door Keizer LODEWYK DEN. V, op den Rijksdag te *Frankfort*, tot een Hertogdom, en REINOUD tot Hertog en *Rijksvorst* verheeven; met dit voorregt, dat hij den Keizer den wapenrok zou mogen aantrekken, en hem, bij deszelfs inhuldiging, de *Keizerlijke* Kroon op 't hoofd zetten (*). Voorts werd hem vergund, vier Vorstelijke Ampeluiden, eenen Hofmeester, eenen Maarschalk, eenen Kamerling en eenen Schenker, te mogen aanstellen, en geld met zijn beeltenis slaan. Alles nogthans onder dit beding, dat hij den *Roomschen* Rijke altoos eerbiedenis en gehoorzaamheid bewijzen zou. Twee Jaaren laater verkreeg hij het gantsch gebied van *Friesland* met alle deszelfs inkomsten, tot aflossing van veertig duizend mark zilvers, welke hij den Keizer verstrekt had. Zo mild waren de Vorsten van dien tijd dikwils met Eerampten, die hun niets kostten, en met Landen, over welke zij niets te zeggen hadden, of die zij niet behouden konden. Hertog REINOUD, eindelijk wat rust krijgende, versterkte sommige Steden van zijn gebied. Te *Harderwijk* stigtte hij een Blokhuis. Ook word hem het bemuuren van *Grol* en *Lochem* toegeschreeven. Hij is, onder 't pleegen van den Godsdienst, op den elfden of twaalfden van Wijnmaand des Jaars 1343, zeer schielijk overleeden.

REINOUD DE III volgde zijnen vader op, in den ouderdom van omtrent elf Jaaren. De *Gelderfche* Steden, geduurende zijne minderjaarigheid, eenig onheil dugtende, verbonden zig onderling, om allen geweld te weeren, en 's Lands voorregten te handhaaven. De keuren van *Nijmeegen* werden, in 't Jaar 1344, door den jongen Hertog, op nieuws beëedigd en bezegeld. Hij raakte, in 't zelfde Jaar, in eenen oorlog, tusfchen *Bra-*

(*) *Van dit Voorregt hebben de Hertogen van* Gelder *egter nimmer gebruik mogen maaken. Ook heeft* KAREL DE IV *hier omtrent zedert andere schikking beraamd. Vide* B. G. STRUVII Corpus Hist. Germ. *Tom. I. Per. IX.* §. *V. p.* 612.

Braband en *Luikerland*, ingewikkeld. Eenige Jaaren laater werd het huwelijk voltrokken, dat tusschen hem en MARIA, dogter van *Braband*, al voor lang gesloten was. Bij zijnen tijd was Nederland vrugtbaar in vinnige partijschappen. In *Holland* waren de *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen* tegen elkanderen geduuriglijk in de wapenen. In *Friesland* hoorde men niet dan van den tweespalt tusschen de *Vetkoopers* en de *Schieringers*, en in *Gelderland* woelden die van *Hekeren* en *Bronkhorst* zo hevig, dat hunne tweedragt eenen volslagenen binnenlandschen oorlog, verwekte. *Hekeren* en *Bronkhorst* waren twee van de aanzienlijkste Huizen van *Gelderland*. Het Huis van *Heekeren* stond diep in 's Hertogs gunst, 't welk die van *Bronkhorst* met geene goede oogen scheenen te konnen aanzien. Zij gaven EDUARD, broeder des Hertogs, den smaak van 't zoet der Regeeringe, hem poogende tegen zijnen broeder op te hitzen. Dit gelukte. De broeders kwamen tegen elkander in de wapenen. Elk had zijnen aanhang. Van weerskanten werden verscheidene Steden en sterkten ingenomen en verwoest. Verraad, moord, trouwloosheid van vreemden en vrienden, branden en blaaken bragt het Land in de uiterste verwarring en elende. Het woeden van Burgers tegen Burgers werd met den schoonen naam van vrijheid verglimpt, en deeze droevige broedertwist *de vrije oorlog* geheeten. Veele Jaaren duurde deeze oneenigheid. Hevig was zij in 't Jaar 1354. De Hertog had een groot deel der Ingezeetenen van de *Veluwe* vrij van schattingen verklaard, en daar door in zijne belangen overgehaald. Deeze waren daar op, tot in de vrijheid van *Arnhem* toe, aan 't moorden en blaaken geslagen. Omtrent de Heerlijkheid *Loenen* trokken hun EDUARDS aanhangers, onder Heer WILLEM VAN BRONKHORST en den Heer VAN BAAR, tegen. Bloedig werd 'er gevogten, niet zonder merkelijk verlies aan weerskanten, tot dat de eene en de andere partij zig gedrongen zag af te wijken. EDUARDS aanhang vermeerderde midlerwijl hand over hand, terwijl Hertog REINOUD zig genoodzaakt zag, verscheidene *Geldersche* Heerlijkheden en Sloten aan nabuurige Vorsten te verpanden. Daar EDUARD meester was, gaf hij openbaare Wetten uit, en gedroeg zig als Hertog. Men vind eene Wet van den Jaare 1357, door

door hem aan die van *Doesburg* gegeeven, het meeten van koolen, zout, zaad enz. betreffende. Omtrent het einde van 't Jaar 1358, werd 'er een verdrag, tusschen de verdeelde broeders, getroffen, dat binnen 't Jaar wederom gebroken werd. Men viel wederzijds op nieuws aan 't stroopen en plonderen. Reinoud bragt, in 't Jaar 1361, eene tamelijke magt op de been, van zins om *Thiel* te overmeesteren. Terstond was eduard ook in de wapenen, om zijnen broeder den pas af te snijden. Daar viel, op den vijfentwintigsten van Bloeimaand, een hevig gevegt voor, niet verre van *Thiel*. De *Heekerens* werden geslaagen en reinoud zelf gevangen genoomen. Men bragt hem eerst op het Huis te *Roozendaal* bij *Arnhem*, en van daar naar *Nieuwenbeek*, tusschen *Deventer* en *Zutphen*, alwaar hij tien Jaaren in eene ligte gevangenis sleet. Men wil, dat hij, in dien tijd, zo overstallig vet werd, dat hij twee middelmaatige menschen niet behoefde toe te geeven. Ook heeft men hem zedert *den Vetten* gebijnaamd.

Eduard nam dan, terstond na zijns broeders gevangenis, de Regeering van *Gelderland* in handen. Verscheidene aanhangers zijns broeders moesten het Land ruimen. De Adelijke Huizen, door hun bewoond, werden tot puinhoopen gemaakt of aan het Hertogdom vervallen verklaard. Maria, Gemalin van den gevangen Hertog, naar *Braband* geweeken zijnde, bewoog haaren zwager Hertog wenzelaus, om haar leed te wreeken. Hij rukte eenig volk te hoop, en viel in de *Bommelerwaard*, van welke streek hij zig meester maakte. Eduard, dus onzagt gewekt, trok op de *Brabanders* aan, en verdreef hen, na dat hij hun *Bommel* ontweldigt had, wel haast uit *Gelderland*. Hij moest zedert, om de *Gelder-sche* Steden aan zig verbonden te houden, haar verscheidene vrijheden en voorregten toestaan. In 't Jaar 1366 kreegen zijne Tollenaars, onder anderen, streng bevel, om die van *Arnhem* tolvrij langs den *Rhijn*, *Waal* en *Maas* te laaten vaaren. Twee Jaaren laater sloot hij een huwelijk met katharyne, dogter van Hertog albregt van beijeren, waar over, behalven een goed getal van *Geldersche* Edelen, de *Veluwsche* Steden als getuigen stonden. Hij was nog in *Holland*,

land, om zijne bruid af te haalen, toen hij, door zijnen schoonvader, Hertog WILLEM VAN GULIK, die met den Hertog van *Braband* overhoop lag, te huis onthooden werd. EDUARD vreesde voor den *Brabander*, die al voor heen getoond had, hoe gaarne hij den gevangen Hertog, in 't gebied van *Gelderland*, hersteld zag. Hij trok dan in allerijl naar huis, rukte zijne benden zamen, en viel de *Brabanders* zo onverhoeds op 't lijf, dat zij merkelijke schade leeden, en hun Hertog gevangen genomen werd. Doch EDUARD zelf verloor in dit gevegt het leeven, dat hem, volgens sommigen, door eenen geschutkogel, en volgens anderen, door eenen zijner eigene dienaaren, op eene verraderlsche wijze, benomen werd. Dus stierf Hertog EDUARD nog voor het daadelijk voltrekken van zijn huwelijk. Terstond na zijnen dood werd zijn broeder REINOUD, volgens goedvinden van 's Lands Staaten, uit deszelfs gevangenis geslaakt, en in 't gebied van *Gelderland* hersteld. Hij behield het egter geene volle vier maanden, en stierf, zonder wettige kinderen na te laaten. Met hem hield het gebied op, dat het Huis van *Nassau*, meer dan drie hondert Jaaren, over *Gelderland* gevoerd had.

De partijschap der *Heekerens* en *Bronkhorsten*, die eenen tijd lang gesmoord was geweest, begon nu te herleeven. De *Heekerens* zogten MAGTELD of MARGARETT (want beide deeze naamen worden haar gegeeven) in 't gebied van *Gelderland* in te dringen. Zij was de oudste zuster van REINOUD en EDUARD, en, op raad van de *Heekerens*, met JAN VAN CHATILLON, Graave van *Blois*, gehuwd; die zig terstond daar na Hertog van *Gelder* en Graaf van *Zutphen* begon te noemen. De *Bronkhorsten* droegen daarentegen WILLEM VAN GULIK, eenen zevenjaarigen Prins, gebooren uit MARIA, ook eene zuster van REINOUD en EDUARD, die met WILLEM DEN IV, Hertog van *Gulik*, gehuwd was. Hun aanhang dreef boven; de jonge WILLEM werd, door den Keizer, tot Hertog van *Gelder* en Graaf van *Zutphen* aangesteld, terwijl de Voogdije, geduurende zijne minderjaarigheid, aan zijnen vader werd opgedraagen.

WILLEM van *Gulik* was wel tot Hertog benoemd, doch de aanhang zijner moeije daar mede geenzins betengeld. De

Hee-

Heekerens vermeesterden de eene sterkte na de andere, en gaven den ouden Hertog WILLEM de handen vol werks. De jonge Hertog werd wel in sommige Steden gehuldigd; doch die van *Zutphen* zwoeren zijner moeije getrouwheid, mids zij, wanneer hij meerderjaarig zou geworden zijn, van hunnen eed zouden ontslaagen weezen. Vrouw MAGTELD, die *Harderwijk*, *Elburg*, *Hattem* en eenige *Veluwsche* Dorpen in haare magt had, verpandde dezelven aan den Bisschop van *Utrecht*, alzo zij geld noodig had, om haaren aanhang te stijven. Zedert verbond zij zig, nauwer nog dan te vooren, met de *Veluwsche* Steden, *Arnhem* uitgenoomen, aan welke zij verscheidene heilzaame Keuren gaf. De Hoofdsteden des Landschaps hielden ondertusschen WILLEMS partij, die, nu in zijn veertiende Jaar getreeden zijnde, met KATHARYNE van *Holland*, bruid van Hertog EDUARD, in 't huwelijk trad. Ter zelfder tijd, ontving hij het Hertogdom van *Gelder* en 't Graafschap *Zutphen* op nieuws ter leen van Keizer KAREL DEN IV. In 't volgende Jaar deed hij dien van *Zutphen* belofte, hunne Stad met geene Blokhuizen te zullen bezwaaren. De *Geldersche* onlusten waren egter nog op verre na niet gestild. Te *Thiel*, raakte de Burgerij, op Paaschdag, tegen elkanderen in de wapenen, waar door de Stad tot een deerlijk bloedbad gemaakt werd. De oude Hertog van *Gulik* ontsloeg zig eerlang van de Voogdijschap over zijnen zoon, die, plegtiglijk Ridder geslaagen zijnde, op de Stad *Thiel* aantrok, dezelve vermeesterde, en den Ingezeetenen den eed van getrouwheid aan zig deed afleggen. Zedert trok hij 't gantsche Land door, en bewees de beiderlei partijen, *Heekerens* zo wel als *Bronkhorsten*, zo veele toegenegenheid, dat hij 'er veelen aan zijne belangen verbond. De Graaf van *Blois* en Vrouw MAGTELD, zig van geld en hulp ontbloot vindende, lieten den moed t'eenemaal zinken. WILLEM werd alomme voor Hertog erkend, en zijne moei overleed te *Huissen*, omtrent het Jaar 1380.

Gelderland dus, na veel woelens, eindelijk in rust geraakt zijnde, trok Hertog WILLEM, in 't Jaar 1383, onder 't gezelschap der *Duitsche* Ridderen, naar *Lijfland* en *Pruissen*, om de ongelovige Ingezeetenen dier Landen, door de wape-

nen, tot de belijdenis van den Christelijken Godsdienst te dwingen, 't welk toen *bekeeren* genoemd werd. Terwijl hij hier vertoefde, kreeg hij berigt, dat de *Brabanders* eenen inval in 't Rijk van *Nijmeegen* gedaan hadden; waar op hij spoedig naar huis keerde, om zijn Land, tegen diergelijke strooperijen, te beschermen. Hij deed meer; hij wierp bezetting in *Graave*, dat te vooren aan Hertog EDUARD ter leen was opgedraagen geweest, en dreigde JOANNA, Hertoginne van *Brabrand*, met eenen zwaaren krijg. Door bemiddeling van Hertog ALBREGT VAN BEIJEREN, WILLEMS schoonvader, werd 'er, egter, eene soort van vergelijk getroffen, volgens het welk *Graave* aan *Braband* blijven moest. Doch dit verdrag werd haast verbroken. WILLEM maakte zig wederom meester van *Graave*, dat hij maar pas geruimd had. Hij verbond zig zedert met *Engeland* tegen *Frankrijk*, en werd zelfs een Leenman des *Engelschen* Konings, hoe zeer zulks zijnen vader tegen de borst was, die plegtiglijk beloofd had, zig nimmer tegen *Frankrijk* te zullen reppen. Met den aanvang des Jaars 1388 bragten de *Brabanders* en *Gelderschen* alle hunne magt tegen elkanderen op de been. De *Brabanders* niet verre van *Graave* over de *Maaze* gekoomen zijnde, raakte men slaags; de *Gelderschen* behaalden merkelijke voordeelen in dit gevegt, en bekwamen een groot deel gevangenen. Zij trokken zedert in *Kempenland*, alwaar zij verscheidene fraaije Dorpen in de asche leiden. De Hertogin van *Braband* zogt toen hulp bij den Koning van *Frankrijk*, die, met een magtig Leger, naar *Gulikerland* afzakkende, den schrik dermaate onder de *Gelderschen* bragt, dat Hertog WILLEM den moed vallen liet, en bijkwam. Hij moest het verbond met *Engeland* vaaren laaten, en men bedong, dat de bezitters van *Graave* die Stad van *Braband* ter leen zouden houden.

Na 't eindigen van den *Brabandschen* krijg toog Hertog WILLEM wederom naar *Pruissen*. In 't te rug trekken, werd hij van den Hertog van *Pomeren* vastgehouden, alzo hij, zonder vrijgeleide, ondernomen had, zijne reis, in Pelgrims gewaad, te voet voort te zetten. Zes maanden sleet hij in de gevangenis. Toen, op vrije voeten gesteld zijnde, keerde

hij t'huiswaards. Omtrent deezen tijd verdroeg zig Hertog WILLEM met zijne Raaden, Ridderschap en Steden, over 't stuk der munte, en 't slaan van eenige gouden en zilveren penningen. In 't Jaar 1393 kwam hij, door het overlijden zijns vaders, in 't bezit van het Hertogdom *Gulik*, en in 't volgende Jaar stond MARIA van *Gelder*, zijne moeder, alle haare bijzondere bezittingen aan hem af. De *Keulsche* onlusten over 't invorderen der Tollen, die wat laater voorvielen, werden spoedig beslist. Doch de *Brabandsche* begonnen eerlang wederom op te borrelen. Het overloopen van eenen *Brabandschen* Edelman tot de *Gelderschen*, en het onthalzen van eenen *Gelderschman* binnen *'s Hertogenbosch* gaf 'er gelegenheid toe. Men viel wederzijds in elkanders Landen, en deed elkanderen met branden en plonderen merkelijke schade. De Hertogin van *Braband* verbond zig met de *Luikenaars*, die met magt van volk eenen inval in *Gelderland* deeden; doch eerlang, bij gebrek aan leeftogt, genoodzaakt werden naar huis te keeren. Zij verdroegen zig zedert met de *Gelderschen*. Ook werd 'er een stilstand van wapenen, of, zo sommigen willen, een eeuwige vrede, tusschen de *Brabanders* en *Gelderschen*, getroffen. De Hertog van *Gelder* ging naderhand een verbond aan met Hertog LODEWYK van *Orleans*, die met zijne oomen, de Hertogen van *Bourgonje* en *Bourges*, oneenig was. WILLEM van *Gelder* verscheen, niet verre van *Parijs*, in 't slagveld, aan de zijde van LODEWYK, met vijf hondert ruiters. De Legers der twee Hertogen stonden 'er insgelijks geschaard. Doch men kwam tot geenen veldslag. Hertog WILLEM, wederom naar huis gekeerd zijnde, viel in eene kwijnende ziekte, waar aan hij, in den aanvang des Jaars 1402, overleed.

REINOUD DE IV, broeder van Hertog WILLEM, volgde hem op in 't gebied van *Gulik* en *Gelderland*. Bij zijne inhuldiging, bezwoer hij de voorregten der Steden, in welke hij aangenomen werd. In 't Jaar 1405 begaf hij zig in 't huwelijk; doch over den naam en 't geslagt zijner Gemalinne is bij de Schrijvers verschil. ANTONI, zoon van FILIPS DEN STOUTEN, Hertog van *Bourgonje*, tot Hertog van *Braband* zijnde ingehuldigd, verzuimde Hertog REINOUD het

Leen

Leen van *Graave* en *Kuik* voor hem te komen verheffen. Dit gaf tot oorzaak nieuwe oneenigheid. De Hertog van *Braband* trok met zijn Leger op *Gelderland* aan, en noodzaakte REINOUD, het gemelde Leen voor hem, met eenige duizenden kroonen, te komen verheergewaaden. Dit geschiedde in 't Dorp *Empel*, bij *'s Hertogenbosch*, in 't gezigt van eene talrijke meenigte volks. Hertog REINOUD was, ter zelfder tijd, gemengd in den twist, die, tusschen zijnen zwaager, Heer JAN van *Arkel*, en Hertog WILLEM van *Beijeren*, Graaf van *Holland*, ontstaan was. Terwijl Heer JAN naar *Gelderland* getoogen was, om den Hertoog van den staat zijner zaaken verslag te doen, had zijn zoon WILLEM de koenheid van de hand aan 's Lands Regeeringe te slaan, en te *Gornichem* en elders de Wet te veranderen. Heer JAN, t'huiswaards keerende, vond de Poorten alomme gesllooten. Die van *Gornichem* zonden zedert Booden aan den Graave van *Holland*, zijne hulp tegen de beide Heeren van *Arkel* verzoekende. Ook kwam hij terstond met zijn volk naar 't Land van *Arkel* af, en werd in verscheidene Steden tot Heere aangenoomen. Vader en zoon zig dus van hunne Heerlijkheden versteken ziende, sloegen de handen wederom samen. De zoon overmeesterde *Gornichen* met hulp der *Geldersche* wapenen. Die Stad werd naderhand wederom van de *Hollanders* belegerd; doch toen trok 'er Hertog REINOUD met het *Geldersch* Krijgsvolk op af, en het beleg werd zedert opgebrooken. De Heeren van *Arkel*, zig onmagtig vindende om hunne Landen te beschermen, droegen al hun regt over dezelven op aan Hertog REINOUD. En dit was de grond van eene geweldige verbittering, tusschen de *Gelderschen* en *Hollanders*. Men trof eerlang een bestand voor drie Jaaren, die zo dra niet waren verstreeken, of de *Hollanders* zonden eenige Schepen in de *Zuiderzee*, en bestonden daarenboven te Lande door de *Veluwe* te stroopen, waar toe hun, door die van *Amersfoort*, de weg gebaand was. De *Amersfoorters* moesten dit eerlang ontgelden; en schoon 'er, tusschen hen en de *Gelderschen*, een verdrag was gemaakt, ontzagen deezen zig niet de Voorstad van *Amersfoort* te overmeesteren, en wel twintig huizen aan brand te steeken. De onlusten, die, in deezen tijd, tus-

schen

schen den Hertog van *Gelder* en den Graave van *Kleef*, ontstonden, werden door een minzaam vergelijk beslist. Eenigen tijd hier na, kwam Hertog REINOUD met Graaf WILLEM van *Holland* overeen, dat de Graaf het Land van *Arkel* bezitten zou, mids hij den Hertoge hondert duizend *Fransche* Schilden uitkeerde. Van dien tijd af is de aloude Heerlijkheid van *Arkel* met *Holland* vereenigd geworden. Hertog REINOUD en Graaf WILLEM, nu goede vrienden geworden, kwamen elkanderen over en weder bezoeken. De Hertog kreeg zedert bevel van 't *Keizerlijk* Hof, zig gereed te houden, om ten allen tijde derwaards te konnen trekken, en de misbruiken, die, zo wel in 't weereldlijk, als inzonderheid in het Kerkelijk bestier zijner Landen ingeslopen waren, te konnen aanwijzen. Ook werd hij eerlang, door Keizer SIGISMUND, op de Kerkvergadering te *Konstans* beschreeven, alwaar zig onder anderen ook *Doesburgsche* Geestelijken bevonden hebben. De *Gelderschen* zijn gemengd geweest in de hevige onlusten, die tusschen Vrouw JACOBA, Gravinne van *Holland*, en derzelver oom, JAN van *Beijeren*, ontstaan waren. Verscheidene *Geldersche* Steden en eenigen uit de Ridderschap slooten, omtrent deezen tijd, een onderling verbond van vereeniging (*), malkanderen beloovende, bij afsljvigheid des Hertogs zonder wettige kinderen na te laaten, geenen Heer of Hertog aan te neemen, dan met de meeste stemmen van Ridderschap en Steden. Hertog REINOUD, ze-

(*) *De Ridderschap en Steden klaagden bij dit verbond over het schenden haarer voorregten, met deeze woorden: Ende want die Ridderschap in den Lande van Geldere ende in der Greefschap van Zutphen in oeren Landtrechten ende gewoenten ende die Burgeren ende Ingesetenen in den Steden der Lande ende der Graefschap voirsz. in eire Stederechten ende Privilegien ende gewoenten in voirtijden seer verkort sijn, enz. Zie* Groot Geldersch Plakaatboek, II. Deel, I. App. Kol. 176.

zedert een verbond met JAN van *Beijeren* getroffen hebbende, waar bij deeze beloofde, *Amersfoort* en *Gelderland* te zullen begten, indien hij meester dier Stad werd, haalde zig daar door den haat des Bisschops van *Utrecht* op den hals. Hij bereidde zig ten strijde, en viel, terwijl de Bisschop zig gereed maakte om *Leiden* te ontzetten, met zijn volk in 't Stigt. Gaarne had hij *Amersfoort* overmeesterd; doch verneemende, dat de Stad van volk en voorraad wel voorzien, en dat de Bisschop zelf, op 't gerugt van onraad, van *Utrecht* vertrokken, daar binnen gekoomen was, staakte hij zijn voorneemen, en trok onverrigter zaake naar de *Veluwe* te rug. De *Utrechtschen*, de geleedene schade den *Gelderschen* betaald willende zetten, lieten niet na in de *Veluwe* alomme te plonderen en te branden. Omtrent deezen tijd werd de Kruisvaart tegen de *Hussiten*, die in *Boheemen* de hervorming predikten, en zig niet ontzagen de waarheid met de wapenen te verdedigen, ook in *Gelderland* afgekondigt, alwaar zig veel volks op de Monsterrolle liet aantekenen. 't Jaar 1422 bragt in 't eerst niet dan wederzijdsche strooperijen van *Gelderschen* en *Utrechtschen* voort. De Bisschop verraste de Stad *Wageningen* in eenen donkeren nagt, na dat hij, om zijn oogmerk beter te ontveinzen, 's avonds te vooren, den Kerkendienst te *Utrecht* nog waargenoomen had. Voor 't einde van 't Jaar, werd 'er egter een verdrag getroffen. De Bisschop beloofde daar bij eene merkelijke somme gelds aan den Hertog te zullen tellen. Doch REINOUD beleefde de volbrenging deezer voorwaarde niet. Hij overleed in 't Jaar 1423, zonder wettige kinderen na te laaten.

ARNOUD, zoon van JAN, Heer van *Egmond*, en agterneef van de Hertogen WILLEM en REINOUD (*), werd, door 's Lands

(*) JOANNA van Gelder, *zuster van* WILLEM *en* REINOUD, *was met Heer* JAN VAN ARKEL *gehuwd geweest. Uit dit huwelijk was, behalven eenen zoon,* WILLEM *geheeten, eene dogter gesprooten, die* MARIA *genaamd, en met Heer* JAN *van*

'ſ Lands Staaten, tot Hertog van *Gelder* en *Gulik* en tot Graave van *Zutphen* ingehuldigd. Hij had den ouderdom van veertien Jaaren nog niet bereikt, waarom 's Lands Staaten, immers het grootſte gedeelte derzelven, Heere JAN van *Egmond* de Voogdije over zijnen minderjaarigen zoon opdroegen. Men bedong de bezweering der aloude en eenige nieuwe voorregten, die door het gezag der voorige Vorſten al vrij wat geleeden hadden. Voor 't einde van 't Jaar 1423 trouwde Hertog ARNOUD met KATHARYNE, dogter van ADOLF, Hertog van *Kleef*. En in 't volgende Jaar werd hij, door Keizer SIGISMUND, voor wettigen opvolger van Hertog REINOUD erkend. Doch 't Jaar 1525 was naauwlijks half ten einde geloopen, of de Keizer ſcheen hier van berouw te hebben, alzo hij ADOLF, Graaf *van den Berge*, bij opene brieven, voor Hertog van *Gelder* en *Gulik* verklaarde. De *Gelderſchen* bekreunden zig des egter luttel, en bleeven Hertog ARNOUD aanhangen. Te *Utrecht* dongen 'er twee naar den Mijter, ZWEDER van *Kuilenburg* en RUDOLF van *Diephout*. Beide hadden ze hunne Voorſtanders. ZWEDER werd van de *Gelderſchen* gedraagen: doch RUDOLF was met geweld ten Biſſchoppelijken Zetel ingedrongen. ZWEDER, die wijken moest, verzogt *Gelderſche* hulp, en maakte zig, bij verrasſing, meester van *Amersfoort;* doch werd 'er eerlang, door RUDOLF, wederom uitgedreeven. Hertog ARNOUD, begaan met den verjaagden Biſſchop, wiens verkiezing bij 't *Roomſche* Hof zelf goedgekeurd was, ijverde zo ſterk, om hem in 't bezit van deszelfs Bisdom te ſtellen, dat hij zijn eigen belang voorbij zag, en gedoogde, dat hem het Hertogdom *Gulik*, door Graaf ADOLF *van den Berg*, ontweldigt werd. ARNOUD was in verbond met FILIPS DEN GOEDEN, Hertog van *Bourgonje*, en ſtak zig diep in ſchulden, om hem, tegen den

van Egmond *in 't huwelijk getreeden was, wien zij, in 't Jaar* 1410, *deezen* ARNOUD *van* Egmond *gebaard had. Vide* H. AQUILII Chronicon Gelriæ, *p.* 36.

den aanhang van Vrouw JAKOBA, Gravinne van *Holland*, met geld te onderfteunen. Eene vergeeffche belegering van *Amersfoort* had den *Gelderfchen* ook veel volks gekost. RUDOLF van *Diephout* liet niet na gedurige invallen in *Gelderland* te doen, en 't Land van de *Veluwe* in 't bijzonder alomme plat te branden. Kortom, daar kwam haast zulk een verloop in de *Gelderfche* zaaken, dat 's Lands Staaten naar vrede begonnen te haaken. Terwijl men op middelen dagt, deed DIEPHOUT den *Gelderfchen* allen leed dat hij kon, poogende *Thiel* te verrasfen, en toen hem dit mislukte, zijnen moed op de naaste Dorpen koelende. Men trof eindelijk een beftand voor den tijd van eene maand, dat eerlang in een altoosduurenden vrede verwisfeld werd. Ook werd 'er, door bemiddeling van den Graave van *Meurs*, een vierjaarig beftand beraamd, tusfchen den Hertog van *Gelder* en ROBERT *van den Berg*, die, nevens zijnen vader ADOLF, het Hertogdom *Gulik* bemagtigd had. Doch dit beftand werd binnen den tijd gebrooken. ADOLF, want ROBERT was overleeden, zig met WILLEM, Vrijheer van *Buuren*, verbonden hebbende, zeide Hertog ARNOUD den oorlog aan. Deeze, die nu 't geduld verlooren had, bereide zig ten ftrijde. Het Steedje *Buuren* leed den eerften aanval, en werd wel haast genoodzaakt zig aan Hertog REINOUD over te geeven. Zijn broeder, die Heer van *IJsfelftein* was, werd, door hem, met goedvinden der Staaten van *Gelderland*, in 't bezit der Heerlijkheid *Buuren* gefteld. ADOLF *van den Berg* verworf zedert brieven van den Keizer, waar bij Hertog ARNOUD gedagvaard werd, om zijn regt op het Vorftendom *Gelder* te bewijzen. Dit deed hij beide met woorden en wapenen, gaande ADOLF op de grenzen van *Gulikkerland* te keer. Deeze, hier door nog meer verbitterd, verkreeg eindelijk van Keizer SIGISMUND, dat Hertog ARNOUD in den Rijksban gedaan, en in 't openbaar vogelvrij verklaard werd. Toen beweerde Hertog ARNOUD, in openbaaren gefchrifte, zijn regt op het Hertogdom *Gelder*, verklaarende rondelijk, dat dit Hertogdom, na den dood van REINOUD DEN IV, geenzins aan 't *Roomfche* Rijk vervallen kon; maar op den naasten mannelijken erfgenaam overgaan moest. Hij vergde naderhand 's Lands Staaten eenen eed van getrouwheid

heid af, en daagde ADOLF VAN DEN BERG opentlijk tot eenen veldslag uit. De *Gelderschen* bragten hun volk in de wapenen; doch toen ADOLF, met *Keulsche* magt gesterkt, hun de tanden zien liet, droopen ze af. Eenigen tijd hier na viel *Buuren* wederom af. Doch Hertog ARNOUD, van eenige *Geldersche* Steden bijgestaan, bragt de Burgerij haast andermaal onder zijne gehoorzaamheid. De *Gelderschen*, die den Hertog, met geld en volk, in deezen tijd, merkelijken dienst deeden, bedongen, bij deeze gelegenheid, meest allen tolvrijheid, tot dat zij van hunne kosten zouden voldaan zijn. Ook werden, op eenen Landdag te *Nijmeegen*, verscheidene vaststellingen gemaakt, strekkende tot staaving van 't gezag der Staaten (*). In Lentemaand des Jaars 1436 werd 'er een bestand van vier Jaaren getroffen, tusschen Hertog ARNOUD en ADOLF VAN DEN BERG. FILIPS DE GOEDE, Hertog van *Bourgonje*, wiens gezag, door het aanwinnen van verscheidene Landen, merkelijk toegenomen was, tot scheidsman, tusschen Hertog ARNOUD en verscheidene andere Heeren, verkooren zijnde, deed zedert over eenige geschillen uitspraak. Ondertusschen waren de inkomsten van Hertog ARNOUD zo zeer verminderd, dat hij

(*) *Onder anderen moest Hertog* ARNOUD *belooven, geenrehande Landen, Sloeten, Steden, renten, guederen, noch gueden die hij had off verkregen heeft, te versetten, verpanden, verkopen, cwegh geven, nog anders in geenreleij wijs afhandigh te maecken buijten raede, weten ende wille sijnre Ritterschap en Hoifsteden, gelijck sijnre G. in sijne eirster ontfanginge ende huldinge den Lande dat hoich gelaeft ende besegelt hebben. Voirt soe onse G. Heer in sijne hullinge hoichgelick gelaeft heeft, dat hij mit sijnre Ritterschap en vier Hoifsteden eens werden sal, eenre munte daer in hij na oere guedtduncken sal doen slaen golt ende silveren gelt, dat dat soe geschiede, ende dat dat oick niet gelicht en warde buijten hoere weten en guetduncken. Zie* Groot Geldersch Plakaatboek, *II. Deel, 1 Append. Kol.* 183.

nigte van Sloten en Heerlijkheden vervreemd, zig zelf diep in schulden gesteken, den Lande zwaare schattingen afgeperst, en den uitheemschen Koophandel onderdrukt. Kortom, de Staaten waren zo wars van ARNOUDS Regeering, dat men, op eenen Landdag, besloot, zijnen zoon ADOLF het bestier op te draagen. Men schikte ADOLF naar *Venlo*, uit welke Stad hij het platte Land des *Roermondschen* Kwartiers, dat het met zijnen vader hield, door geduurige strooperijen, onveilig maakte. Hertog ARNOUD sloeg zijne Krijgsmagt voor *Venlo*, en maakte 't zijnen zoon daar binnen zo bang, dat hij 't opgaf, zig met zijnen vader verzoende, en beloofde nimmer de wapenen tegen hem te zullen opvatten. Die van *Nijmeegen* vielen zedert in de ongenade des Keizers, en werden in den Rijksban gedaan. ADOLF trok, omtrent deezen tijd, naar *Jeruzalem*, waarschijnlijk om zijn hartenleed, over 't mislukken zijner verre ziende aanslagen, een weinig te verzetten. Zedert werden aan Hertogin KATHARYNE, die ook met haaren man Hertog ARNOUD oneenig geweest was, de *Lobeker* Tollen, tot een onderpand van zeventien duizend goudguldens, afgestaan. Men wil, dat zij haaren zoon, na dat hij van zijne *Jeruzalemsche* reize te rug gekeerd was, tot nieuwe buitenspoorigheden aanzette. ADOLF ondernam zedert eene tweede reis naar *Jeruzalem*, en sloot, te rug gekoomen, eene huwelijksverbintenis met KATHARYNE, dogter van KAREL van *Bourbon*. Hij en zijne moeder verzoenden zig, daar na, op nieuws, met Hertog ARNOUD: doch de vrede was van korten duur. KATHARYNE en ADOLF, van zins om, 't ging hoe 't wilde, den Hertog den voet te ligten, verbonden zig op nieuws met eenige Heeren en de meeste *Geldersche* Steden. Die van *Roermonde* alleen bleeven den Hertog onverzettelijk aankleeven. Men kwam overeen, dat men, met hulp van de Hertoginne en ADOLF, den Hertog gevangen neemen, en voor al zijn leven, op 't een of 't ander Slot, bewaaren moest: moeder en zoon lieten zig ligtelijk beweegen, om de hand tot dit gruwelstuk te leenen. De Hertog onthield zig op het Slot te *Graave*, werwaards zig de Hertogin, omtrent Kerstijd des Jaars 1464, begaf, wordende minzaamlijk van haaren Egtgenoot ontvangen.

ADOLF volgde haar, op den zesden van Louwmaand des volgenden Jaars, en werd, zonder dat men hem eenigzints verdagt hield, binnen gelaaten. Het vroor, in dien tijd, zo sterk, dat de Graften en Rivieren, digt en vast, met ijs bezet lagen. Hertog ARNOUD beval, uit voorzorg, het ijs rondsom 't Slot te breeken. Doch ADOLF, vreezende voor 't mislukken zijns aanslags, verwierf, dat men een plek van de Graft digt liet, alwaar hij voorgaf zig met de Jufferschap te willen vermaaken. De tiende van Louwmaand, dag tot uitvoeringe van 't schelmstuk bestemd, werd op 't Slot, in volle vreugde, doorgebragt. ADOLF hield zig, tot laat in den nagt, met speelen bezig. De Hertog was wat vroeger te bedde gegaan, en nog in zijne eerste rust, toen hij van eenige vermomden, die gewapend ter slaapkamer kwamen instuiven, onzagt gewekt werd. Bedugt, dat de vijand 't Slot overmand mogt hebben, vroeg hij terstond naar zijnen zoon; maar toen deeze, kort daar op, binnen tradt, zag hij haast wat 'er gaans was. *Zoon*, zeide hij toen, zig met weenende oogen naar den ontaarden ADOLF wendende, *lieve zoon, wat begint gij? Beminde vader*, was het antwoord, *geef u gevangen, het moet nu zo zijn.* Hem, dien de naam van zoon en 's vaders traanen 't hart hadden moeten breeken, werd naauwlijks zo veel als eene vleiende uitspraak van het wreedste vonnis ten halze uitgeperst. Men liet den rampzaligen vader zo veel tijds pas, dat hij een onderkleed aanschoot, en leidde hem over 't heelgelaaten ijs, dat zijnen vijanden eene brug verstrekt had. Voorts hem over de *Maaze* gebragt hebbende, werd hij, te paarde, naar 't Huis te *Lobek*, of het Tolhuis, en van daar, den volgenden nagt, naar 't Slot te *Buuren* gevoerd, alwaar hij meer dan zes Jaaren gevangen gezeeten heeft (*). 't Gerugt

(*) *Die der* Latijnsche *taale magtig, en belust zijn, deeze treurige Geschiedenis, met alle de sieraaden van welzeggen, beschreeven te zien, konnen bij* JUSTUS LIPSIUS (Monit. & Exempl. Politic. *Cap. V.* inter Violentiæ, *Num* 9.) te

rugt der euveldaad, dat in 't eerst alle de nabuurige Landen doorklonk, verdween allengskens. ADOLF nam de Regeering in handen en werd alomme, behalven te *Roermonde*, ingehuldigd.

WILLEM VAN EGMOND, broeder van Hertog ARNOUD, was egter zo zeer tegen zijnen neef ADOLF verbitterd, dat hij hem de vriendschap opzeide. Hij verbond zig met Hertog JAN van *Kleef*, broeder van de Hertogin KATHARYNE; en deeze begon terstond vijandlijkheden, in 't Kwartier van *Nijmeegen* te pleegen. ADOLF zat niet stil, maar deed den Ingezeetenen des Lands van *Kleeve*, door geduurige invallen, geene kleine schade. Ook viel hij in de Heerlijkheid van *Kuilenburg*, welker Heer, GERARD geheeten, zig met den Hertog van *Kleef* verbonden had. Hij was, waarschijnlijk om het gevangen neemen zijns vaders, of om eenige Kerkschenderij, in den Pausselijken ban geraakt; doch wist, nog voor 't einde van 't Jaar 1466, brieven van ontheffinge te bekomen. Voorts liet hij zijnen oom in 't Land van *Kleef* geene rust; maar plonderde de Voorsteden van *Kalker* en *Kraanenburg*; voor welke laatste Plaats hij verscheidene braave Edellieden verloor. Daar werd wel een stilstand van wapenen, voor weinige maanden, getroffen; doch deezen verloopen zijnde, ging het plonderen en verwoesten op nieuws zijnen gang. ADOLF, den vierden man uit *Nijmeegen*

te regt raaken. HEIMRICIUS *verhaalt*, (Sophiol. *Libr.* I. *Cap.* 3.) *dat Hertog* ARNOUD, *naderhand uit zijne langduurige gevangenis verlost, en gevraagd zijnde*, wat hem, in al dien tijd, 't ondraaglijkst gevallen was? *dit merkwaardig antwoord gaf:* „ *'t Schelmstuk van mijnen eigen' zoon. Anderzints ontving ik 'allen leed en smaad als uit de hand der Hemelsche Voorzienigheid, en met een onverschrokken geest, wel bewust, dat de grootste Vorsten de grootste wederwaardigheden onderworpen zijn.*" Zie W. TESCHEMACHER Annales, *P. II.* §. 3. *p.* 521.

gen ten strijde opontbooden hebbende, sloeg zig voor *Arnhem* neder, dat door WILLEM van *Egmond* overmeesterd was. Hij verleet 'er twee weeken zonder vrugt, en moest toen de belegering opbreeken. De Hertog van *Kleef* maakte zig zedert, door verrasfing, meester van *Doesburg*; doch moest het binnen drie maanden wederom ruimen, alzo 'er eene soort van verdrag, tusschen hem en ADOLF, getroffen werd. Dit verdrag was egter van korten duur. Hertog JAN en ADOLF bragten, niet lang hier na, hunne benden wederom in de wapenen, en deeden nieuwe invallen in elkanders Landen. In 't volgende Jaar viel 'er een veldslag voor bij *Straalen*, tusschen ADOLF en den Hertog van *Kleef*. Voor 't aangaan van den strijd, deed ADOLF eene belofte, dat hij zijnen vader op vrije voeten zou stellen, indien hij de overwinning bekwam. 't Gebeurde: ADOLF behaalde veel voordeels op den *Kleevenaar*; 't welk gelegenheid gaf tot het sluiten van een nieuw vredensverdrag, waar in Heer WILLEM VAN EGMOND ook begreepen was. ADOLF, scherpe brieven van den Paus, over 't mishandelen zijns vaders, ontvangen hebbende, dagt aan de beloften bij *Straalen* gedaan, en begon met die van *Nijmeegen* van 't ontslaan des ouden Hertogs te spreeken. Zij, te zeer op Hertog ARNOUD gebeeten, verklaarden 'er zig rondelijk tegen. ADOLF, die van zelf genoeg helde, om zijnen vader klein te houden, stelde de volbrenging zijner belofte nog eenigen tijd uit.

Ondertusschen vielen de Hertog van *Kleef* en de Heer van *Egmond* klagtig over ADOLF bij Hertog KAREL DEN STOUTEN, die zijnen vader FILIPS DEN GOEDEN opgevolgd was. Deeze, borg zijnde voor de geslootene verbonden, ontbood ADOLF bij zig, en hield toen zo lang bij hem aan, met bidden en dringen, dat ADOLF schriftelijken last gaf, om zijnen vader te ontslaan. Deeze werd daar op, over *Thiel* en *'sHertogenbosch*, naar *Hesdin* gebragt, alwaar Hertog KAREL zig ophield. Vader en zoon beide verantwoordden zig meermaalen, in tegenwoordigheid van Hertog KAREL en deszelfs Hofgezin. Deeze deed zijn best, om hen te bevredigen; dat niet gelukte. ADOLF, bedugt voor zijn lijf, pakte zig heimelijk weg. Te *Namen* werd hij ontdekt, op bevel van

Hertog KAREL vastgehouden, eerlang naar *Vilvoorden* en van daar na *Kortrijk* gevoerd, alwaar hij, tot aan 's Hertogen dood toe, gevangen gezeeten heeft. Hertog ARNOUD trok vervolgens naar *Graave*, werd minzaamlijk in de Stad ontvangen, doch van het Slot niet dan met geweld meester. Die van *Roermonde* en *Gelder* namen hem ook terstond aan. Doch de andere *Gelderſche* Steden hielden 't nog met ADOLF, en verkooren VINCENT, Graaf van *Meurs*, tot Ruwaard over de Landen (*). Hertog ARNOUD vermaande ondertusſchen die van *Arnhem* en *Zutphen*, dat ze zig onder zijnen eed begeeven moesten, en de Paus ſchreef, tot dat zelfde einde, aan die van *Nijmeegen*, hen ontſlaande van den eed, dien zij aan ADOLF gedaan hadden. Al dit hielp weinig: de Graaf van *Meurs* liet niet na het Land, omtrent *Roermonde* en *Graave*, geduuriglijk af te loopen. Hertog ARNOUD zat ook niet ſtil. Eindelijk ſloot men een beſtand voor eenige weeken, dat van tijd tot tijd verlengd werd.

Her-

(*) *De drie Kwartieren van* Gelderland, *dat van* Nijmeegen, Zutphen *en* Arnhem, *ſlooten, in den Zomer des Jaars* 1471, *een verbond, waar bij zij elkanderen beſchermiug beloofden. Voorts verklaarden ze de een den anderen gelijkerhandt daar toe te zullen helpen dat eenen jegelijck in ſijnen Lande ſeijne verſcheininge ſegele en de brieve van onſen genedigen Heere gehalden moegen worden, ind vervolgen ze, onſen genedigen Heere en ſal geen Schattinge boeren ofte laaten baeren; dan na der alder gewoonten. Ende off hijer in tat eenigen tijd gebreek viel, dat Godt verhuede ind ſijner Genade dat terſtont uit onſen gevolch niet aff en dede ſtellen, ſoe ſijn wij voirt met malkanderen averkommen, dat wij als dan ſijner genaden in geenen dienſten, Schattingen, beden, off andere ſaken ſijner genaden aangaende te wille weſen en ſullen, ſijner Genaden en hadden dat ijerſt affgeſchaft. Zie* Groot Geldersch Placaatboek, *II. Deel*, 1. *App. Kol.* 193.

Hertog ARNOUD zat zo diep in schulden, èn had zo weinig in koomen, dat hij eindelijk besloot, alle zijne Landen aan Hertog KAREL DEN STOUTEN, voor tweeënnegentig duizend *Rhijnsche* goudguldens, te verpanden, mids dat hij, geduurende zijn leven, de inkomsten derzelven trekken, en 't bewind over dezelven behouden zou. 't Verdrag werd, te *St. Omer*, omtrent het einde des Jaars 1472, geslooten. Doch naauwlijks was Hertog ARNOUD te *Graave* wederom gekeerd, of hij overleed 'er, zeer schielijk, op den drieëntwintigsten van Sprokkelmaand des volgenden Jaars.

Hertog KAREL DE STOUTE poogde zig, terstond na Hertog ARNOUDS dood, in 't bezit van *Gelderland* te stellen. Brieven hielpen niet: hij trok dan zijne magt bij een, en maakte zig schielijk meester van schier alle de Plaatzen des *Roermondschen* Kwartiers. *Thiel*, *Bommel* en *Buuren* vielen ook in zijne handen. Eerlang trok hij voor *Nijmeegen*, daar men zig, onder 't beleid van REINIER VAN BROEKHUIZEN, in staat van tegenweer gesteld had. Doch de Hertog zette de belegering zo fel voort, dat men de Stad eindelijk opgaf. Toen hij zegepraalende door de Stad reed, baden hem mans en vrouwen op de knieën om genade. De plondering der Stad werd voor tagtig duizend goudguldens afgekogt, en het uitheemsch Krijgsvolk moest zonder geweer vertrekken. Na 't overgaan deezer aanzienlijke Stad werd KAREL hier niet alleen, maar door 't gantsche Land tot Hertog van *Gelder* en Graaf van *Zutphen* ingehuldigt. Zedert ging hij deeze Landen, als Leenman des *Keizerrijks*, van Keizer FREDRIK DEN III verheffen. Heer WILLEM VAN EGMOND, door hem tot Stadhouder over dezelven aangesteld, moest al terstond volk in *Gelderland* werven, om Hertog KAREL in eenen *Keulschen* krijg behulpzaam te zijn. In *Gelderland* viel ondertusschen niets bijzonders voor, tot op den dood van Hertog KAREL, die, weinige Jaaren hier na, in den slag voor *Nancij*, sneuvelde. Toen besloten de *Gelderschen* ADOLF VAN EGMOND, die nog te *Kortrijk* gevangen zat, voor hunnen wettigen Hertog te verklaaren, gelijk geschiedde. Midlerwijl werd het bestier der Landen, bij voorraad, aan zijne zuster KATHARYNE opgedraa-

Staaten onderſteund, deed door 't gantſche Land de trom roeren, en poogde zig allezins in ſtaat van tegenweer te ſtellen. De Keizer kwam midlerwijl zelf aan 't hoofd van zijn Leger, en bemagtigde *Nieuwſtad* en *Straalen*. Hertog KAREL werd, niet lang hier na, door *Franſche* hulpbenden merkelijk onderſteund. Toen viel men in 't Land van *Kleef*, en noodzaakte den Hertog, die *Deutichem* beſlooten hield, van zijn voorneemen af te zien. De Koning van *Frankrijk* bragt eerlang te weeg, dat 'er te *Aken*, tusſchen Hertog KAREL en de Vorſten van *Gulik*, *Kleef*, *Saxen* en *Beijeren*, een verdrag geſlooten werd, volgens het welke men beloofde, de wapenen, een Jaar lang, neder te leggen, en de onderlinge geſchillen aan 's Konings uitſpraak te verblijven. Het vreemd Krijgsvolk zakte allengskens uit *Gelderland* naar *Friesland* af, alwaar het nieuw werk vond. Na 't eindigen van 't beſtand ontſtonden 'er wederom nieuwe onlusten, tusſchen de Hertogen van *Gelder* en *Kleef*, die, in 't Jaar 1501, door een verdrag geeindigd werden. Doch alzo de Koning van *Frankrijk* het zelve niet tijdig genoeg bevestigden, werden de afgelegde wapenen wederom opgenomen. De Hertog van *Kleef* kwam met eenige vaartuigen den *Rhijn* afzakken, deed eene landing bij *Huisſen*, en verſtrooide de benden van Hertog KAREL, die hem tegen getrokken waren. Hij behaalde nog eenige andere voordeelen op de *Gelderſchen*, 't welk hem den moed niet weinig deed rijzen. In 't Jaar 1503 ontſtond 'er merkelijke onlust, tusſchen Hertog KAREL en FREDRIK VAN BADEN, Bisſchop van *Utrecht*, die tot ſcheidsman in een geſchil, tusſchen den Aartshertog FILIPS en den Hertog van *Gelder*, verkooren was. De wederzijdſche Landen leeden merkelijken last; doch alzo de Burgerij van *Utrecht* zig niet in den twist mengde, werd dezelve eerlang geſmoord. FILIPS, uit *Spanje* wederom in de *Nederlanden* gekoomen zijnde, verbood, op 't ſtrengst, allen handel met de *Gelderſchen*. Hij rustte zig ook toe ten ſtrijde, zond een Leger over de *Maaze*; doch rigtte dit Jaar weinig uit. De Hertog van *Kleef* hield het Land insgelijks in eene gedurige onrust: terwijl Hertog KAREL eenige Schepen in de *Zuiderzee* zond, die de *Hollandſche* Kusten onveilig maakten, en den Scheepvaart belemmerden. De Graaf van *Anhalt*

kwam

kwam met eenige *Keizerlijke* benden in *Gelderland*, en floeg het beleg voor *Bommel*. In 't Jaar 1505 deed Hertog KAREL, terwijl FILIPS, nu Koning van *Spanje* geworden, naar *Duitschland* gereisd was, eenen inval in *Gooiland*, en bragt den fchrik onder de *Hollanderen*, die hij zelfs, tot onder *Dordrecht*, beftooken kwam. Naderhand kwam Koning FILIPS met een magtig Leger in *Gelderland*, beftormde *Arnhem*, van welke aanzienlijke Stad hij eerlang meester werd. Toen vielen hem nog eenige andere Steden toe, waar door zijn gezag in *Gelderland* merkelijk aanwies. KAREL hier door geheel moedeloos geworden, lei het hoofd in den fchoot, floot een beftand van twee Jaaren met Koning FILIPS, en beloofde het gefchil over *Gelderland* aan de uitfpraak van aangeftelde Regters te zullen verblijven. Hij volgde zedert den Koning naar *Braband*, doch dugtende dat hem daar laagen gelegd mogten worden, trok hij heimelijk weg, kwam in *Gelderland*, en maakte zig terftond, boven beftand boven al, van eenige vestingen meester. Ook vielen hem eenige Edelen toe, die te vooren den Koning hulde geboo-den hadden. Ondertusfchen was 't gantfche Land in de uiterfte verwarring, en Steden en Leden verdeeld. Koning FILIPS overleed in *Spanje*, in 't agtentwintigfte Jaar zijns ouderdoms, en deeze dood fcheen eenige verandering in de *Gelderfche* zaaken te zullen brengen. Hertog KAREL, die nu uit *Frankrijk* onderftand van volk bekoomen had, wendde alle zijne pogingen aan, om den vijand eenen kans af te zien. Hij viel in *Braband* en *Holland*, en hield de *Zuiderzee* met zijne Schepen onveilig. Doch, in 't Jaar 1508, werd den *Gelderfchen* het Slot *Pouderoijen*, waar uit zij de *Hollanders* geduuriglijk beftookten, door den Graave van *Anhalt* afhandig gemaakt. KAREL, om dit verlies te verzetten, viel wederom in *Gooiland*, en maakte zig vervolgens meester van *Muiden* en *Weesp*, welke Steedjes, egter, kort daar na, bij verdrag, wederom ontruimd werden. In 't Jaar 1510 vielen *Harderwijk* en *Bommel* Hertoge KAREL in handen. De Bisfchop van *Utrecht*, die, eerst met de *Gelderfchen* oneenig geweest zijnde, in dit zelfde Jaar, een verbond met hen aangegaan had, hielp hen *IJsfelftein* belegeren, voor welke Stad

dering der gemoederen gevolgd werd. In den Herfst deezes Jaars ging Hertog KAREL eene huwelijksverbintenis aan met ELIZABET, dogter des Hertogs van *Brunswijk-Lunenburg.* En in 't volgende Jaar werd Koning KAREL, na den dood van zijnen grootvader MAXIMILIAAN, tot Keizer verheeven, zijnde hij den vijfden van dien naam. De Hertog van *Gelder*, schoon hij veele partijen onder de *Friezen* en *Groningers* had, zag zig, egter, in 't Jaar 1520, tot Erfheer der *Ommelanden* verklaaren. Al voor eenigen tijd was 'er merkelijke twist, tusschen de Steden *Kampen* en *Zwol*, over 't invorderen der Tollen, ontstaan. Elk trok zijnen streng; maar die van *Zwol*, om hunne banden vaster te leggen, namen Hertog KAREL, onder zekere voorwaarden, tot hunnen Overheer aan, en ontsloegen zig, in zo verre, van hunne onderwerping aan den Bisschop van *Utrecht*. Straks daar op volgde een krijg, tusschen de *Overijsselsche* Edelen en Steden en den Hertog van *Gelder*. Hij belegerde *Hasselt* en versterkte *Geelmuiden*. De *Overijsselschen* vielen daarentegen in de *Veluwe*, en vervulden 't gantsche Land met den schrik voor brand en plondering. Wel haast werden ze, egter, door de *Gelderschen* geslaagen en verjaagd. De Bisschop van *Utrecht*, niet van zins om zig *Overijssel* zo gemakkelijk te laaten ontweldigen, kwam met geworven krijgsvolk, van *Hoorn* over de *Zuiderzee*, te *Kampen* aan, en ging terstond op de *Gelderschen* los; doch regtte weinig uit. *Groningerland* werd, met den aanvang des Jaars 1522, ernstig van Keizer KAREL gedreigd; doch de Hertog van *Gelder* schikte 'er op nieuws volk naar toe, 't welk den Landzaaten moed gaf. De Bisschop van *Utrecht*, zig te zwak bevindende om den *Gelderschen* 't hoofd te bieden, zogt hulp bij Keizer KAREL, die hem eenig volk toeschikte, waar mede men den *Gelderschen* in *Overijssel* eenige afbreuk deed. Zij daarentegen verlostten *Geelmuiden*, vermeesterden *Koeverden*, en behaalden verscheidene andere voordeelen in *Overijssel* en *Drenthe*. In *Friesland* werden hun midlerwijl verscheidene sterkten ontweldigd. Die van *Overijssel*, des vegtens moede, slooten een verdrag met Hertog KAREL, waar bij zij zig verbonden, na 's Bisschops afsterven, geenen Heer aan te nee-

neemen, dan die beloofden zou met de *Gelderschen* in vrede te leeven. Maar in *Friesland* stond het nog slegt geschapen. 't Jaar 1523 begon met werwingen van 's Keizers en 's Hertogs zijde. *Warkum* werd door de *Keizerschen* ingenomen; en naderhand *Dokkum* en *Bolswaard.* De *Gelderschen*, wier zaaken in *Friesland* langs hoe meer verliepen, besloten daarentegen tot in 't hart van *Holland* te plonderen en te rooven. Ook maakten zij zig meester van *Steenwijk*; doch moesten die vesting, nevens *Sloten* en de *Lemmer*, eerlang aan de *Keizerschen* overgeeven. Zedert verlieten zij *Friesland*, dat den Keizer gehoorzaamheid zwoer. In *Groningerland* waren zij nog meester; doch de voorspoed des Keizers deed de Ingezetenen om verandering denken. Hertog KAREL, om erger te voorkomen, sloot toch een jaarig bestand met den Keizer. Te *Zwol* werd, omtrent deezen tijd, de *Geldersche* bezetting uit Stad uitgedreeven, en de Hertog zelf daar buiten gehouden. De nieuwelings verkoozene Bisschop van *Utrecht* maakte zig gereed, om de *Gelderschen* geheel uit *Overijssel* te verdrijven. Doch de toebereidselen duurden te lang, om veel vrugts te doen.

De Geloofshervorming, door LUTHER in *Saxen* aangevangen, begon nu ook in de *Nederlanden* door te dringen. Doch gelijk zij eenen merkelijken Voorstander had aan Graaf EDZARD, zo leed zij veel van Hertog KAREL. Immers hij schreef brieven aan den Paus, waar in hij, onbezonnen genoeg, beloofde, de minste ketterij met den dood te zullen straffen. 't Jaar 1525 werd besteed, om de geresene geschillen tusschen de *Groningers* en 's Hertogs Stadhouder te bemiddelen, 't bestand, tusschen den Keizer en den Hertog nog voor een jaar te verlengen, en eenen vrede met de *Utrechtschen* te sluiten. Keizer KAREL deed, geduurende het bestand, de *Groningers* ondertasten, of zo zig, gelijk de *Friezen* gedaan hadden, onder zijne gehoorzaamheid wilden begeeven. Doch MEAWYK, Stadhouder van Hertog KAREL, ijverde te zeer voor 't gezag zijns meesters, zo dat 's Keizers poogingen, voor als nog, weinig vrugt deeden. Tusschen Hertog KAREL en die van *Zwol* was merkelijke oneenigheid gerezen, waar over te *Appeldoorn*, tusschen de *Gelderschen* en *Utrechtschen*,

 schen,

schen, gehandeld werd. De Hertog zogt den Bisschop tegen de *Zwolschen* op te hitzen, om dus in drabbig water te visschen, alzo hij 's oog had op de heerschappij over 't Beneden- en Boven-Stigt, dat is, *Utrecht* en *Overijssel*. Ook waren de Staaten van *Utrecht* met den Bisschop oneens: 't welk zo hoog liep, dat men den Bisschop de Poort van *Utrecht* voor 't hoofd geslooten hield; waar op hij, eenige benden bijeen gerukt hebbende, de Stad met geweld poogde te overmeesteren. De verlegene Burgerij schikte toen om hulp naar Hertog KAREL. Men liet *Geldersch* Krijgsvolk binnen. De Bisschop maakte zig middelerwijl meester van de *Vaart*, van waar hij der Stad den toevoer kon afsnijden. De *Gelderschen* hielden zig niet slegts op met het platte Land af te loopen; maar overweldigden zelfs, bij verrassing, de Stad *Hasselt*. De Bisschop, die zig voor *Utrecht* gelegerd hadt, werd, door eenen krijgslist, genoopt, de Stad te verlaaten. Nog voor 't einde van 't jaar 1527 werd 'er eene handeling over een verdrag aangevangen, die vrugteloos afliep. De Bisschop van *Utrecht* werd eerlang door de *Gelderschen* van alle kanten zo geweldig benaauwd, dat hij, geenen kans ziende om zijne vervallene zaaken te redden, het weereldlijk gebied van *Utrecht* en *Overijssel* aan Keizer KAREL opdroeg.

De voorspoed der *Gelderschen* was met het jaar 1527 ten einde geloopen. Het volgende bragt hun; behalven de gelukkige *Haagsche* togt, naauwlijks iet dan rampen aan. Die van *Overijssel* verbonden zig met den Keizer, beloovende Hertog KAREL te zullen beoorlogen, zo lang hij nog iets in *Overijssel* bezat. De *Gelderschen* ondernamen *Schoonhoven* te verrassen, doch hun aanslag liep te loor. Te *Dordrecht* werd besslooten, de *Gelderschen* met alle magt te keer te gaan; 't welk den schrik bragt onder de dappersten. MARTEN VAN ROSSEM, Veldmaarschalk van 't *Geldersch* Leger, dien 't minst aan moed ontbrak, spoorde, egter, zijne onderhebbende benden aan tot eenen togt naar *Holland*. Hij had het op den *Haage* gemunt. De Plaats werd overvallen, en deerlijk geplonderd: waar na zig de onbezuisde hoop, rijkelijk met buit belaaden, wederom naar *Utrecht* begaf. Hier werd eerlang, door bestel van Hertog KAREL, een

nieu-

nieuwe Bisschop gekooren, die, buiten de Stad, schier nergens erkend werd. De *Gelderschen* leeden midlerwijl veel afbreuks van JURIAAN SCHENK, dien Keizer KAREL tot Stadhouder van *Friesland* en *Overijssel* had aangesteld, en van verscheidene anderen. Zij verlooren *Hattem*, *Elburg*, *Harderwijk* en eenige andere Plaatzen. En tot eene overmaat van rampen, werden ze eerlang uit *Utrecht* verdreeven. De verjaagde Bisschop, de Stad, door geheim verstand met eenige Burgers, ingekreegen hebbende, viel met veel hevigheid op de *Geldersche* bezetting aan, die na eenigen tegenstand overmand werd. *Thiel* werd zedert ook van de *Keizerschen* bestormd; doch niet bemagtigd. *Wageningen*, voor erger dugtende, besloot brieven van vrijwaaring van den Bisschop van *Utrecht* te verzoeken. Hertog KAREL, zig van alle kanten geprangd vindende, was genoodzaakt, in Herfstmaand deezes Jaars, een verdrag met Keizer KAREL te maaken, volgens het welke hij zijne Landen beloofde van den Keizer ter leen te zullen houden, zullende dezelven, indien hij zonder wettige erfgenaamen overleed, op den Keizer vervallen. Men hield den inhoud van dit verdrag zeer geheim. De *Geldersche* Steden werden den Hertog wederom ingeruimd, en alles scheen zig tot rust te zullen schikken. De bloedige Plakaaten tegen de Ketters, omtrent deezen tijd, door Hertog KAREL, uitgegeeven, verwekten alleenlijk eenige nieuwe opschuddingen onder 't volk. Ook was de Hertog, omtrent twee Jaaren hierna, gemengd in eenen twist, tusschen Graaf ENNO van *Embdem* en eenen Heer uit den Huize van *Oldenburg*, die wel spoedig werd bijgelegd; doch daar na wederom ontvlamde. De *Gelderschen*, die den *Oldenburger* bijstonden, behaalden toen de overwinning in een gevegt tegen Graaf ENNO. Zedert eischten zij *Embden* op, en belegerden het Slot *Greet*, dat, door lafhartigheid van den Bevelhebber, aan hun werd ingeruimd. Graaf ENNO begon toen tot vrede te neigen, die eerlang getroffen werd.

De vrede, met Keizer KAREL gemaakt, was niet magtig, het hart van den *Gelderschen* Hertog, dat met eenen onverzoenlijken haat tegen 't Huis van *Oostenrijk* vervuld was, eenigzins te veranderen. Des droeg hij, in Wijnmaand des

Jaars 1534, alle zijne Landen, en zelfs *Groningen*, aan den Koning van *Frankrijk* op. Verſtoord op de *Groningers*, die hem, in den jongſten oorlog tegen den Graave van *Embden*, hulp geweigerd hadden, ondernam hij zedert, een verbond met den Koning van *Deenemarken* gemaakt hebbende, hen, op den naam der *Deenen*, te beoorlogen. Doch zij, al lang wars van de *Gelderſche* Regeering, onderwierpen zig eindelijk geheel aan Keizer KAREL. Dus bevorderde de *Gelderſche* Hertog, die zijne eigene verheffing zogt, zijns ondanks de grootheid van den Huize van *Oostenrijk*, dat hij gaarne op 't laagst vernederd gezien had. Zijne heerschzugt was oorzaak, dat het ééne Land voor het ander na den Keizer in handen viel. De *Keizerſchen* benamen den *Gelderſchen* verſcheidene Plaatzen, welke zij in *Groningerland* bezet hielden. Hertog KAREL was blijde, dat hij den vrede, jongst met den Keizer geſlooten, wederom vernieuwen mogt; 't welk binnen *Graave*, in Wintermaand des Jaars 1536, geſchiedde. Ondertusſchen bleef hij nog al geduurig op zijne luimen leggen, poogende nu *Enkhuizen*, dan *Gornichem*, en eindelijk *Dordrecht* te verrasſen: doch alles liep hem tegen. In Wijnmaand des Jaars 1537, 's Lands Staaten bij een geroepen hebbende, zogt hij hen te beweegen, om zig, na zijn overlijden, onder de *Franſche* heerſchappij te begeeven. Doch niemand was 'er, die hier ooren naar had, alzo *Frankrijk* te verre van de hand lag, om *Gelderland* te beſchermen. Men vatte zelfs, uit 's Hertogen voorſlag, zo groot een misnoegen tegen hem op, dat men, in verſcheidene Steden, zijne Blokhuizen, bij verrasſing, innam, en tot den grond toe ſlegten deed. Hevige beſchuldigingen werden 'er daarenboven tegen hem ingebragt. In Louwmaand des Jaars 1538 beſloot men, WILLEM, zoon des Hertog van *Gulik* en *Kleef*, tot opvolger van Hertog KAREL te verklaaren, indien hij zonder kinderen overleed. Doch men draalde zo lang niet met hem in te huldigen; 't welk, in de volgende maand, binnen de voornaamſte Steden, geſchiedde. Al dit en nog meer trof Hertog KAREL zo diep, dat hij van ſpijt in 't ziekbed ſtortte, en, op den laatſten van Zomermaand des Jaars 1538, binnen *Arnhem*, overleed.

WIL-

WILLEM DE II, oudste zoon des Hertogs van *Gulik* en *Kleef*, een jongeling van omtrent twintig Jaaren, werd, na KARELS dood, op nieuws tot Hertog aangenomen. Ondertusschen liet Keizer KAREL niet na, zijn regt op *Gelderland*, door brieven, aan de Staaten gerigt, te beweeren. Hij had nog eenen Mededinger, ANTONIE, Hertog van *Lotharingen*, gebooren uit FILIPPE, zuster van Hertog KAREL. Doch de Staaten scheenen in 't algemeen meer tot WILLEM gezind te zijn. Deeze ondertusschen, bedugt voor zo magtigen vijand als de Keizer was, ging hem, in 't Jaar 1540, te *Brussel* spreeken, en poogde, met zijne bewilliging, in 't bezit van *Gelderland* te blijven. FRANCOIS DE I, Koning van *Frankrijk*, zogt zedert met Hertog WILLEM een verbond te sluiten, en zig van hem tegen den Keizer te bedienen. Ook werd 'er, tusschen hem en JOANNA, dogter van HENRIK, Koning van *Navarre*, en van eene zuster des *Franschen* Konings, eene huwelijksverbintenis aangegaan. De Keizer had ondertusschen Hertog WILLEM, op den Rijksdag te *Regensburg*, gedagvaard, alwaar de *Geldersche* Gemagtigden verscheenen, en den Keizer zijn regt op *Gelderland* hoorden verdedigen. WILLEM was zedert op zijne hoede, en deed, door MARTEN VAN ROSSEM, een goed getal knegten werven, die, zo 't heette, tegen den *Turk* gebruikt zouden worden. VAN ROSSEM, met een deel volks over de *Maaze* gekoomen, verzogt aan die van *Luik* den vrijen doortogt naar *Frankrijk*; doch dit werd hem niet slegts geweigerd, maar die van *Antwerpen* vielen de *Gelderschen* onverhoeds op 't lijf, en dwongen hen over de *Maaze* te rug te keeren. VAN ROSSEM vertoefde hier niet lang; maar zijn volk wederom over de Rivier gezet hebbende, liep hij 't platte Land van *Braband* wijd en zijd af, vermeesterde 't Slot *Hoogstraaten*, en sloeg een Legertje, dat door RENÉ VAN CHALONS, Prins van *Oranje*, tegen hem werd aangevoerd. Naderhand durfde hij zelfs *Antwerpen* opeisschen; doch weigerend antwoord bekoomende, toog hij voor *Leuven*, welke Stad hij insgelijks, op den naam des *Franschen* Konings, opeischte. Ook werd 'er een verdrag met hem gemaakt, dat naderhand wederom verbroken werd; zo dat hij hier niets uitregtte. Hij trok zedert naar huis, wordende zijn

hier uit twee Leden bestaan, de Ridderschap en Steden. Alle de Riddermaatigen worden, na dat zij in de Kwartieren aangenomen zijn, op de Lands- en Kwartiersdagen beschreeven. Doch de Steden zenden alléenlijk Afgevaardigden derwaards, om 'er de Opper-Regeering, van haarentwege, te helpen waarneemen. Het eerste verbond, tusschen de Ridderschap en

Algemeene Landschaps-vergaderingen uitmaaken. Hij is niet zeer vroeg, noch algemeen, zo't schijnt, gegeeven aan de Algemeene Landschaps-vergaderingen, bestaande uit Afgevaardigden van de bijzondere Leden van den Staat, noch ook aan derzelver Afvaardigers. Bij de Latijnsche *Schrijvers der middeleeuwe worden de Algemeene Staatsvergaderingen doorgaans* Generalia Placita *genoemd. Vide* DU CANGE voce PLACITUM, *Tom. V. p. m.* 517. *In* Engeland *hebben de Staatsvergaderingen al van ouds* Parlamenten *geheeten.* Id. voce Parlamentum, *Tom. V. p.* 19?. *Eene plaats vind ik bij* DU CANGE (Voce STATUS, *Tom. VI. p.* 721.) *uit welke blijkt, dat de naam van Staaten, ook in de middeleeuwe, aan de Algemeene Landsvergaderingen, in* Frankrijk, *gegeeven werd. In* Holland *werd nog, in den Jaare* 1387, *de Dagvaart der Staaten de Hooge Raad des Lands geheeten. Zie* H. DE GROOT *in de* Holl. Consl. *en* Adv. *III. Deel, Consl. CCCXXVI.* §. 14. *p.* 619. *Welke naam zelfs, zo wel als die van Staaten, aan de Vergaderingen der Leden eener bijzondere Heerlijkheid, gelijk die van* Voorne *was, gegeeven werd. Zie* ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, Beschrijving van den Briel en Voorne, *I. Deel, Cap. IV. bl.* 8. *Men is thans zo gewoon, deezen naam alleen aan die Vergaderingen te geeven, dat men vreemd op zou hooren, als iemand nu van Staaten van bijzondere Steden repte. Voor twee honderd Jaaren sprak men, egter, nog van de Staaten van* Haarlem, Leiden, *en* der Gouwe. *Zie* Regist. der Dagv. van Holland, *door* MR. AERT VAN DER GOES, *bl.* 27.

en Steden, van 't welk men melding gemaakt vind; werd, op den 3 Maij des Jaars 1418, bezegeld. Tot het opregten van dit verbond schijnt het verkorten van 's volks voorregten, door de heerschzugt der Vorsten, gelegenheid te hebben gegeeven. Men beloofde onderling, onscheidbaar met elkanderen vereenigd te willen blijven, en elkanderen aan regt te helpen, zelfs dan, wanneer 't van den Vorst geweigerd werd. Ondertusschen verbond men zig ook, om 's Vorsten voorregten, naar vermogen, te helpen voorstaan. Een goed getal van Ridderen en Knaapen, benevens de Gemagtigden der Steden *Nijmeegen*, *Thiel*, *Salt-Bommel*, *Graave*, *Maas-Bommel* en *Gend* tekenden dit verbond. In 't Jaar 1436 werd 'er een diergelijk verbond van eenigheid, tusschen eene veel grooter menigte van Ridderen en Knaapen en de gemelde Steden, benevens de Stad *Leerdam* en het Schependom van *Schoonerwoerd*, gemaakt en bezegeld. De Hertog en veele Ridders en Steden bleeven nog eenen geruimen tijd buiten dit verbond: doch, na dat hij 'er zig, in 't Jaar 1441, in begeeven had, werd zijn voorbeeld door de meesten gevolgd. Een nader verbondbrief is 'er nog voorhanden, gemaakt tusschen de Gemagtigden der drie Kwartieren, *Nijmeegen*, *Zutphen* en *Arnhem*, in den Jaare 1471: en in 't Jaar 1491 werd 'er een diergelijk verbond getroffen, in 't welk het Kwartier van *Roermonde* ook begreepen was. Deeze verbonden schijnen de grondslagen van vereeniging tusschen de bijzondere deelen van *Gelderland* geweest te zijn, en de eerste gelegenheid tot de Landschaps-vergaderingen, of bijeenkomsten van Ridderschap en Steden, gegeeven te hebben.

Voor de tijden der *Nederlandsche* beroerten werd *Gelderland* geregeerd, behalven door den Vorst of Hertog, door Bannerheeren, Ridderschap en Steden. De Bannerheeren, die allen in 't Graafschap *Zutphen* woonden, waren vier in getal: te weeten, die van *Bronkhorst*, *'s Heerenberg*, *Baar* en *Wisch*. Zij maakten 't eerste Lid van den Staat uit, en hadden alleen zo veel gezags in 't bestier des Lands, als de gantsche Ridderschap, die uit een onbepaald getal van Edelen bestond. Doch in den *Spaanschen* oorlog vielen zij den vijand toe, en worden zedert geheellijk buiten de Regeering gehouden.

Vergadering, de wagt uitkomt, de trom geroerd, en met vaandel en piek, naar krijgs gebruik, gegroet word. De Leden van het Hof vertrekken hier op terstond, of zo ze Leden der Landschaps-vergadering zijn, gelijk dikwils gebeurt, neemen ze onder dezelven plaats. Vóór 't aanvangen der Raadpleegingen steld ieder Kwartier uit de zijnen eene Directeur en zes Gecommitteerden *ad Causas* of Gemagtigden ter zaaken aan, drie uit de Ridderschap en drie uit de Steden, te samen één getal van agttien uitmaakende. Zie hier voor het Art. GECOMMITTEERDEN.

Op den gewoonlijken Landdag in 't voorjaar scheiden 's Lands Staaten doorgaans op Reces, dat is, met vastftelling van eenen dag, om de begonnen raadpleegingen te hervatten; doch wanneer een gewoone of buitengewoone Landdag finaal en zonder Reces scheiden zal, worden alle ingekoomene zaaken vooraf, zo veel mogelijk is, tot een besluit gebragt, en de Resolutien wederom opgenoomen of gereformeerd. De Gecommitteerden *ad Causas* vervolgens opgestaan zijnde, plaatzen zig de drie Directeurs wederom, op gelijke wijze als in den aanvang der Vergaderinge, aan 's Landschaps Tafel. De Secretaris der Stad is gehouden, als dan, het geheel Reces, of ten minsten eenige voornaame Resolutien uit het zelve, voor de drie Directeurs te leezen; welke, dezelven overeenkomstig met de genomene besluiten vindende, de Leden der Vergaderinge voor hunne moeite bedanken; waar mede de Landschap volkomenlijk scheid.

De drie Kwartieren van *Gelderland* hebben elk hunne bijzondere huishouding, Regten en Gewoonten; en zijn, ten dien opzigte en vooral in 't stuk der geldmiddelen, onafhankelijk van elkanderen, en zelfs van het Hof Provinciaal en de Vergadering der Afgevaardigde Staaten. Hierom houd elk Kwartier zijne bijzondere Kwartiersdagen, op welken alles verhandeld word, wat de geldmiddelen van elk Kwartier betreft. De drie Hoofdsteden hebben regt om eenen Kwartiersdag te beschrijven, zo dikwils zij zulks goedvinden, op welken de Ridderschap en Stedengezanten des Kwartiers verschijnen. De Kwartiersdagen worden alleen in de Hoofdsteden gehou-

houden. Van 't geene dezelve bijzonders hebben, zullen we, hier na, in de beschrijving van ieder Kwartier, afzonderlijk spreeken.

De Afgevaardigden op de Kwartiersdagen voeren den naam van Staaten der bijzondere Kwartieren. Men verkiest, uit dezelven, in ieder Kwartier, zes persoonen, drie uit de Ridderschap en drie uit de Steden, die Gedeputeerde Staaten genoemd worden. Als zij over zaaken van de Provintie bijeenkomen, worden zij het Gecombineerd Collegie genoemd, en zitten gewoonlijk binnen *Arnhem;* behalven als zij geduurende de Landschapsvergadering bijeenkomen, wanneer zij zitten, daar de Landdag is. Doch als zij over Kwartier zaaken vergaderen, houden zij hunne zittingen in de Hoofdstad van elk Kwartier. Hunne bezigheid bestaat in het doen der verpagtingen van de gemeene middelen des Kwartiers. Ook bezorgen zij de ontvangst der middelen, welke ingezameld moeten worden. Voorts zijn zij Regters over alle verkortingen van de middelen des Kwartiers, ten platten Lande voorvallende. De Regtsoefening, over zaaken van geldmiddelen, word, door de Steden, ook wel, voor zekeren tijd, aan de Gedeputeerde Staaten verbleeven. Het Hof is gemagtigd om te onderzoeken, of eene zaak de geldmiddelen betreft of niet, en indien ja, gelast, dezelve aan Gedeputeerden te wijzen; indien neen, zelf regt daar in te doen. Ook geeven de Gedeputeerde Staaten Ordonnantien tot betaalinge der Wedden, Jaargelden, enz. op de Ontvangers. De Kapiteins te paarde en te voet en de mindere Officieren moeten den eed voor de Gedeputeerde Staaten komen afleggen. De Gedeputeerde Staaten zijn somtijds langer, somtijds korter in deeze Commissie; wordende zulks gemeenlijk onderling en bij overeenkomst geregeld.

De lasten, welke door de Provintie van *Gelderland*, ten behoeve der gemeene zaak, worden gedraagen, worden op den volgenden voet verdeeld. Volgens eene overeenkomst tusschen de drie Kwartieren, gemaakt in den Jaare 1700, word uit de posten, ten laste van *Gelderland* staande, getrokken eerst eene somme van viermaal hondert eenenvijftig duizend drie hondert agtenderdig guldens. In deeze somme draagt het

„ Regeeringen onvolmaakt waren, en dat de ondervinding „ van voorgaande tijden niet geleerd had, dat de zaaken, on„ der eene Stadhouderlijke Regeering, beter bestierd waren „ geworden. Dat 'er geen gevaar in 't uitstellen was, enz." De brief werd beslooten met eene aanbieding, om over dit stuk met *Gelderland* in onderhandeling te willen treeden. De Gecommitteerde Raaden van *Holland* hadden, al te vooren op den 7 September over het zelfde onderwerp, aan de Raaden 's Hofs van *Gelderland* geschreeven. Beide deeze brieven werden te gelijk, op den 19 October, door de Staaten van *Gelderland* beantwoord. Zij weezen de aangebodene onderhandeling van de hand, alzo de verkiezing reeds beslooten was. Ook verklaarden ze geenzins voor oneenigheden bedugt te zijn; alzo zij den Stadhouder geen deel aan de oppermagt, gelijk men zig in *Holland* scheen te verbeelden, maar een bepaald gezag hadden opgedraagen. Midlerwijl zat men in *Holland* niet stil. De Staaten deeden eene bezending naar *Zeeland*, en eene andere naar *Utrecht* en *Overijssel*, om die Provintien niet alleen te vermaanen tot het handhaaven der tegenwoordige Regeeringe, maar om *Utrecht* ook, ware 't mogelijk, te beweegen, om Gemagtigden, nevens die van *Holland*, naar *Gelderland* te zenden. De Staaten van *Utrecht* beslooten hier op, den 20 October, onveranderlijk te zullen blijven bij de vastgestelde Regeering, volgens de eenpaarige Staatsbesluiten van de Jaaren 1651 en 1702; doch van eene bezending naar *Gelderland* beloofden ze zig geene de minste vrugt, alzo zij verzekerd waren, dat de verkiezing reeds vastgesteld was. De Staaten van *Overijssel* verklaarden zig, op den 3 November, even rond voor de handhaaving der tegenwoordige Regeering. Zij betuigden geenen wil altoos te hebben, om af te wijken van het Reglement, dat bij hen deswegen, op den 4 April des Jaars 1705, gemaakt was, en dat van elk nieuw Lid der Regeering moest beëedigd worden. In *Zeeland* had men, al op den 30 October, diergelijke betuigingen gedaan. Men verklaarde zelfs gezind te zijn, om Gemagtigden naar den *Haage* te schikken, en met de Staaten van *Holland* middelen te beraamen, om de nadeelige gevolgen, die men van de verkiezing eens Stadhouders vreesde, te voorkomen. Zie daar vier Provintien even

zeer ingenomen tegen de Stadhouderlijke Regeering. Ondertusschen was de verkiezing van den Prins van *Oranje* in *Gelderland* voorgegaan. Zijne Doorluchtigheid bekleedt nog tegenwoordig, in die Provincie, de waardigheid van Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal.

Men kan een begrip van zijne ampten krijgen uit zijn berigtschrift, waar van wij hier den korten inhoud volgen laaten. De Stadhouder moet van den Hervormden Godsdienst zijn, en dien, zo als hij bij het *Dordsche* Sinode van de Jaaren 1618 en 1619 vastgesteld is, helpen handhaaven. De Kerkenorde van het Sinode is hier egter van uitgezonderd. De Stadhouder mag zig geen gezag altoos aanmatigen over de oppermagt of Souverainiteit van de Provintie, welke de Staaten volstrektelijk aan zig willen blijven behouden. De Stadhouder zal niets te zeggen hebben, in het begeeven van politieke ampten of commissien, in het ontvangen van eenige Leden in de Ridderschap, of in het bestellen der Wethouders in de Steden. Hij moet het *Utrechtsch* Verbond van het Jaar 1579 nakoomen, de Vrijheden, Voorregten en Wetten van Ridderschap en Steden en de Hoogheid der Provintie helpen handhaven en voorstaan. Hij mag, te *Arnhem* zijnde, in den Raad van den Hove Provintiaal, als President, zitting neemen, en zullen alle handelingen, beleven en afvaardigingen van het Hof, op den naam van Stadhouder en Raaden uitgegeeven worden (*). De geschillen, tusschen de drie Kwartieren, of tusschen de Ridderschap en Steden voorvallende, worden, door den Stadhouder, bij minzaam vergelijk of beslissende uitspraak, afgedaan. Als Kapitein en Admiraal-Generaal over het Krijgsvolk der Provintie, is hij verpligt, goede Krijgstugt onder het zelve te be-

(*) *De Plakaaten, Octroijen, Reglementen en andere openbaare Geschriften, die van der Staaten wege, door het Hof, afgekondigd worden, beginnen gemeenlijk op deeze wijze:* Wij Stadhouder en Rade, in name van die Edele Mogende Hee-

bewaaren. De Stadhouder en Kapitein-Generaal mag geene verandering maken, in het geene, bij de gezamentlijke Provintien, in den Jaare 1651, is besloten, aangaande het geeven van Patenten, het bewaaren der Sleutelen en het geeven van het woord, binnen de stemmende Steden. Ook mag hij geene bezettingen in de Steden verleggen of veranderen. Het geeven van Patenten en het verleggen of veranderen van bezettingen word verbleeven aan de bijzondere Kwartieren of derzelver gewoonlijke *Afgevaardigden*, en het bewaaren der Sleutelen en het geeven van het woord aan de Overheden der stemmende Steden. De Stadhouder en Kapitein-Generaal mag geene Gouverneurs, Kommandeurs of Majoors, in de Steden of sterkten van de Provintie, aanstellen. De Stadhouder en Kapitein-Generaal heeft geene magt, om eenige openvallende Krijgsampten te begeeven; behalven wanneer hij, in tijden van oorlog, in persoon te velde is. Als dan zal de begeeving der openvallende Krijgsampten aan hem staan, zo lang de veldtogt duurt, en langer niet. De Stadhouder en Kapitein-Generaal zal een Regiment voetvolk hebben, uit de Regimenten op de repartitie van *Gelderland* staande. De Krijgsampten, in het zelve openvallende, zullen door hem begeeven mogen worden (*); mids dat hij daar toe verkiese persoonen van meer dan veertien Jaaren, en ingeboorlingen boven uitheemschen. De Commissien tot deese ampten, zullen, volgens gewoonte, door de Geheimschrijvers [illegible] der

[illegible]

Heeren Staaten des Furstendoms *Gelre* en Graafschaps *Zutphen*, *doen te weten*, *enz*. *Zie* Groot Geldersch Plakaatboek, *III. Deel*, *Kol*. 537, 594, *enz*.

(*) *De aanstelling der hooge Officieren, als Kolonel-Kommandant, Luitenant-Kolonel en Majoor, in het Regiment van* Oranje-Gelderland, *door den Stadhouder*, *geschied zijnde*, *werd*, *door de Staaten van* Gelderland, *goedgekeurd*.

der Kwartieren, moeten worden afgevaardigd. De Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal zal, uit de heerlijke goederen der Provintie, genieten eene jaarlijksche Wedde van vijf duizend negen honderd guldens, welke somme daar toe van ouds bepaald is, behalven de voordeelen, welken hem, uit de verheffing en afvaardiging der Leenen, toekomen (*). De Stadhouder zal geene verandering van dit zijn berigtschrift mogen verzoeken, bij de Provintie in 't algemeen, noch bij eenige Leden van dezelve in 't bijzonder: behoudende de Staten wel uitdrukkelijk aan zig al het geene, door hun, bij deezen, niet duidelijk is afgestaan. Men vergelijke dit berigtschrift bij de tegenwoordige gesteldheid van *Gelderland*, alwaar thans genoegzaam alles aan eene Stadhouderlijke overheersching onderworpen is.

Van de beschrijving van het ampt van Stadhouder gaan wij over tot die van het Hof, in 't welk hij voorzitten kan, wanneer hij zig te *Arnhem* bevind, alwaar het Hof gehouden word. Het werd, in den Jaare 1547, volgens belofte, gedaan in 't vierde Artikel van 't Traktaat van *Venlo*, door Keizer KAREL DEN V, ingesteld, en bestond toen uit den Stadhouder, eenen Kantzeler en zeven Raaden, twee uit de Ridderschap en vier

(*) *De Stadhouder geniet van het verheergewaaden der meeste* Geldersche *Leenen twee guldens en twee stuivers van ieder Leen. Van de Zadel- of Mannen-Leenen alleen trekt hij vier guldens en vier stuivers. Zie* Groot Geldersch Plakaatboek, *II. Deel, Kol. 574. Men wil, dat hier van niet meer dan zes of zeven honderd guldens 's Jaars komen zou. De Stadhouder liet het voorheen den Leen-Griffier genieten; doch onlangs heeft hij 't wederom aan zig gehouden. Als Kolonel van het Regiment voetvolk, geniet hij twee duizend twee honderd agtenveertig guldens en zestien stuivers, en als Kapitein van de Lijf Kompagnie in dat Regiment, negen honderd guldens, wordende het overschot bij den Kapitein-Luitenant genooten.* Uit medegedeelde Berigten.

vier Regtsgeleerden; behalven eene Momber of Fiskaal, eene Substituit-Momber en een Griffier. Na de verandering der Regeering hier te Lande, was het Hof, tot op vier Raaden en den Kantzeler, verminderd. In 't Jaar 1590, besloot men, bij de vier ouden, twee nieuwe Raaden te voegen. En eenige Jaaren laater werden hier nog drie buitengewoone Raaden bijgevoegd. Naderhand vind men, dat het Hof, uit omtrent twaalf Raaden, behalven den Stadhouder en Kantzeler, bestaan heeft, onder welken, buiten twijffel, de buitengewoone Raaden zullen zijn begreepen geweest. Zij werden toen, door Stadhouder en Raaden, gekooren uit een dubbel getal, door de bijzondere Kwartieren benoemd. Doch in en na den Jaare 1675, gedurende het Stadhouderschap van WILLEM DEN III, geschiedde de aanstelling door den Stadhouder alleen. Tegenwoordig is 'er geen Kantzeler; maar alleenlijk negen gewoone en drie buitengewoone Raaden, op welk getal de Leden van het Hof, in den Jaare 1675, gebragt werden.

Van de gewoone Raaden worden 'er drie, en van de buitengewoonen één uit ieder Kwartier aangesteld. Ieder Kwartier benoemt tegenwoordig zijne Raaden uit de Ridderschap en Steden, en doet daar van opening ter Landschapsvergaderinge, door welke de Raaden vervolgens worden aangesteld. In afwezigheid van den Stadhouder, heeft de oudste gewoone Raad het regt van voorzitting. Doch indien een buitengewoone Raad de oudste in verkiezing is, en de vergaderingen des Hofs goedvind bij te woonen, waar toe hij, en de twee andere buitengewoone Raaden altoos regt hebben, mag hij voorzitten, en den voorslag ten Landdage doen, zonder egter de Commissiegelden, daar toe staande, te mogen genieten. Ook moeten alle handelingen van Leen dan voor hem, als Stadhouder van de Leenen, verlijd worden. De vergaderingen des Hofs worden gehouden, volgens de jongste schikking, in April des Jaars 1739 gemaakt, het gantsche Jaar door, van negen tot elf en van elf tot een uuren, zijnde deeze twee bijzondere zittingen; behalven des Maandags en op de Zondagen, Feesttijden en Vacantien.

Het

Het Hof is al vroeg na de verandering der Regeeringe hier te Lande van veel aanziens in *Gelderland* geweest. Het had, in afwezigheid van den Stadhouder, de gantsche bestelling der Lands Regeeringe. Zelfs werden, vóór de opregting der Rekenkamer, 's Lands geldmiddelen door 't Hof bestierd. Kortom het verbeeldde, gelijk men toen sprak, allenthalven de Landsvorstelijke Overigheid. Doch in 't gezag en de bezigheid des Hofs is nu en dan eenige verandering gekoomen. De Raaden 's Hofs zijn thans verpligt, 's Lands hoogheid en geregtigheid te helpen voorstaan, en onbevoegd, om tot eenige vrijkooping of verandering van Leenen verlof te geeven. Zij zijn ook gehouden den Hervormden Godsdienst voortestaan, en alle nieuwigheden en *Roomsche* Amptenaars te weeren. De Recessen of Besluiten en de Plakaaten van de Landschap worden, door het Hof, ter uitvoeringe gebragt. De Afgevaardigden der Provintie ter Generaliteit houden briefwisseling met het Hof, over 't geene ter Generaliteit voorvalt. Als de Landschap niet vergaderd is, opent en beantwoord het Hof alle brieven, die aan de Landschap koomen. Wij hebben reeds aangemerkt, dat de Landdagen, door het Hof, beschreeven en geopend worden. Ook neemt het Hof, in zaaken, die spoed vereischen, en over welken men niet nodig oordeelt de Landschap te beschrijven, dikwils het gevoelen der bijzondere Kwartieren in, die hunne Resolutien aan het Hof overzenden, 't welk dan, uit dezelven, een landlijk besluit opmaakt. Alle hooge Officiers van de Justitie en meer andere Amptenaars leggen den eed voor 't Hof af, en ontvangen van het zelve hunne Lastbrieven. Het Hof stelt de Wethouderschap te *Groenlo* of *Grol* aan; 't welk eertijds ook te *Thiel*, en mooglijk op meer andere plaatzen in de Provintie, plagt te geschieden. Ook beraamt het Hof, op verzoek van de *Deputati Sijnodi*, de uitschrijving van het Provinciaal Sinode, en zend twee Gemagtigden, zijnde gemeenlijk twee Raaden uit het Kwartier, alwaar dat Jaar het Sinode word gehouden, op het zelve, die de Kerkelijke vergaderingen bijwoonen, en derzelver handelingen maatigen en bestiéren, tot rust en eenigheid der Kerke. 't Hof doet misdadigen, binnen *Arnhem*, bij voorkooming,

vatten en straffen. Doch over 't Regtsgebied van 't Hof binnen die Stad is meermaalen verschil met de Wethouderschap geweest (*). Het Hof bestiert ook verscheidene zaaken te gelijk met de Rekenkamer, van welke wij, hierna, nader verslag zullen doen. In alle de gemelde en meer andere opzigten, kan het Hof als een Hof van Regeeringe of Politie aangemerkt worden. Doch het is te gelijk een Geregtshof, of Hof van Justitie. Het erkent of spreekt regt tusschen Leden van den Staat; doch niet dan na dat het daar toe door de Landschap gemagtigd is. Dikwils heeft het Hof erkend tusschen Jonkers en Geërfden, Schepens en Geërfden, Wethouderschap en Burgerije, Heer en Predikant, Leenheer en Leenpligtigen, Tiendheer en Tiendpligtigen, enz. Als het dagelijks Geregt in gebreke blijft, of van de ééne partij verdagt gesteld is, word de zaak ook voor 't Hof gebragt. Zaaken van bezwaar en roof, zaaken van huwelijk en huwelijksgoed, wettigheid en anderen komen insgelijks voor 't Hof. Kerkelijke gunsten, door de Staaten uitgegeeven, staan ook ter kennis van den Hove. Doch over bijzondere Geestelijke goederen, komt het petitoir ten Land- en Stadregten, staande het possessoir ter Keure van den Aanlegger. Alle andere possessoire zaaken koomen voor den gewoonlijken Regter, alwaar zij, in 't plenair possessoir en petitoir, moeten dienen. Het Hof doet egter nog regt over de possessie of 't gebruik van Leengoederen, en over Heeren en andere dienstschuldige goederen der Provintie. Men is ook veeltijds gewoon, in contracten en andere handelingen, de geschillen, die 'er over mogten vallen, in 't bijzonder, aan 't Hof te onderwerpen, wanneer het zelve insgelijks daar over erkent. Voorts erkent het Hof over alle Regten, tot 's Lands Domeinen betrekkelijk, tusschen Heeren, Steden, Ampten of Dorpen onder een verschillend Regtsgebied be-

(*) *Zie* J. SCHRASSERT, Codex, *Tit.* Arnhem, §. *II. bl.* 47. *en een Reglement deswegen bij* Landd. Recessen 15 *Febr.* 1708.

behoorende; als mede over Drossaarden, Schouten en andere Amptluiden en Officieren, aangaande de bediening van derzelver ampt. Doch wegens schade door hun, boven regt, iemand aangedaan, mogen zij zo wel voor Land- en Stadgerigten als voor het Hof betrokken worden. De huisgezinnen van den Stadhouder en Raaden staan, wegens verdragen en misdaaden, te regt voor het Hof of elders, ter keure van den Aanlegger. Het Hof mag geene zaaken aan zig trekken, welken, ter eerster aanleg, ten Land-, Stad-Leen of Dijkgeregten behooren; noch de uitvoering van de vonnissen dier Geregten stremmen: het moet daarom, op het ontwijkend verzet en dat van hangend geschil, uitspraak doen, eer men over de zaak ten voornaamen deele voortpleit. Zaaken van geldmiddelen, die voorheen tot kennis van den Hove behoorden, zijn nu der zelve t'eenemaal onttrokken. De meeste zaaken, die Geregtsoefening betreffende, en aan de Landschap, bij verzoekschrift, voorgedraagen wordende, behalven verscheidene andere zaaken, worden, door dezelve, aan het Hof gesteld, of om deszelfs gevoelen vooraf daar over te hooren, of om daar over uitspraak te doen. Onder 't Regtsgebied van 't Hof, behooren de Raaden des Hofs, de Raaden en Rekenmeesters, de Bedienden en Onderhoorigen van deeze twee Kollegien, onder welke laatsten de ingeschreevene Advocaaten ook vervat zijn, benevens den Kastelein van 't Provinciaal Beter- en Tugthuis te *Arnhem*. De Inwoonders van *Schenkenschans* staan, zo wel in burgerlijke als strafbaare zaaken, onmiddelijk onder het Regtsgebied van 't Hof. Alle misdadigen, op de *Veluwe* gegreepen, worden in de gevangenis van 't Hof gebragt, en voor het zelve te regt gesteld. Ook worden de misdadigen, gevat in het Landdrostampt en Schoutampt van *Zutphen*, in het Regterampt van *Doesburg*, in het Schoutampt van *Lochem*, en in eenige Steden van het Graafschap *Zutphen*, na dat de Informatien en Confessien, door de bijzondere Officieren en Magistraaten, zijn overgezonden, door het Hof gevonnisd. Daarenboven zijn 'er nog verscheidene Plaatzen en Gerigten in de Provintie, welke de vonnissen, door hun, in strafbaare zaaken, geweezen, met de stukken, daar toe betrekkelijk, aan het Hof moeten overzenden, om aldaar, na on-

onderzoek van zaaken, te worden goedgekeurd of hervormd. In gewigtige gevallen heeft het Hof zig nu en dan, eenige Regtsgeleerden, tot bijgevoegde Regters, verkooren.

Behalven de zaaken en persoonen, die, ter eerster aanleg, voor 't Hof gebragt en te regt gesteld worden, oordeelt het ook van alle burgerlijke zaaken, die bij beroep voor het zelve worden gebragt. Men plagt zig voor deezen, van de vonnissen, in de Hoofdsteden, en bij verscheidene Regtbanken ten platten Lande geweezen, niet op het Hof te konnen beroepen. Van vonnissen in de *Veluwe* geveld, over zaaken van twee honderd daalders en daar onder, viel, bij voorbeeld, beroep aan 't *Engelanderholt* (*), omtrent drie uuren ten Noorden van *Arnhem*. Eertijds werden de Appellen hier, onder den blooten Hemel (†), afgedaan. Doch in den Jaare 1620, werd vastgesteld, dat men, om het ongerijf, dat hier uit rees, de plaats van *Engelanderholt* zou mogen verleggen ter naaster en bekwaamster plaatze; terwijl ondertusschen de benaaming van Appellen of Klaaringen aan *Engelan-*

(*) *Zo genaamd naar de Hertogin* ELEONOOR, *Gemalin van Hertog* REINOUD DEN II, *dogter van* EDUARD DEN II, *en zuster van* EDUARD DEN III, *twee Koningen van* Engeland. *Zie* PONTANUS, *Libr. VII. p.* 266.

(†) *De gewoonte van Staats- en Regtzaaken in een Woud, onder den blooten Hemel, te verhandelen, is van de Afgodische Inwooners deezer Landen herkomstig. Men hield het daar voor, dat de Goden de Bosschen bewoonden, en dat men, in dezelven, hunnen gunstigen invloed, onder de Raadpleegingen, te wagten had. Wat* TACITUS (Hist. *Libr. IV. Cap.* 14.) *van het Heilig Woud, alwaar* CIVILIS *eene samenkomst beriep, verhaale, is bij elk bekend. Meer van diergelijke Wouden en ook een woord van het* Engelanderholt *is te vinden bij* L. SMIDS, Schatk. der Nederl. Oudh. *op 't woord* BOOMEN, *bl.* 37. *des druks van* 1711.

landerholt behouden zou worden. Van vonnisfen in de *Overbetuwe* geveld, werd ook voorheen op de Praast geklaard. Nog andere Appellations-Gerigten waren 'er, als te *Thiel*, van tusfchen *Maas* en *Waal*, en van 't Graaffchap *Zutphen*; op alle welken, door het Hof, Kommisfarisfen werden gezonden. Doch alle deeze Appellen komen nu onmiddellijk ten Hove. Ook werd, in het Jaar 1675, bij voorraad, vastgefteld (*), dat van alle vonnisfen, zo wel bij de Landgerigten als bij de Steden geweezen, beroep zal mogen vallen op het Hof Provinciaal, uitgenoomen alleen van de vonnisfen de Jagt, en de zaaken van Regeering en geldmiddelen betreffende: alle welken het Regtsgebied, waar onder zij van ouds behoorden, zouden moeten onderworpen blijven. De Dijkgerigten in 't Kwartier van *Nijmeegen* werden insgelijks van 't beroep aan 't Hof ontflagen verklaard. Voorts werden 'er ook eenige bepaalingen gemaakt, volgens welke men, in zekere bijzondere omftandigheden, zig op geene hoogere Regtbank beroepen mag. Zo valt 'er, bij voorbeeld, geen beroep op het Hof van vonnisfen, beneden de vijf honderd guldens, geweezen bij de Steden *Nijmeegen*, *Zutphen* en *Arnhem*; noch van vonnisfen beneden de drie honderd guldens, geweezen bij de Adelijke Gerigten, daar onder gerekend het Drost- en Schout-Ampt en de andere hooge Gerigten van het Graaffchap *Zutphen*, als mede de hooge Banken van *Bommel*, *Thieler*- en *Bommelerwaard*. Ook niet van vonnisfen, beneden de twee honderd guldens, in de andere Steden, en in het Landgerigt van *Borkelo*. De vonnisfen, te *Nijmeegen*, *Zutphen* en *Arnhem* geweezen, worden, onder borgtogt, ter uitvoeringe gebragt, wanneer zij de

(*) *Deeze provifioneele vastftelling werd, in Maart des Jaars* 1688, *op eene gewoonlijke Landfchapsvergadering, door 't Lands Staaten, op den raad des Erfftadhouders, nader bevestigd. Zie* Groot Geldersch Plakaatboek, *II. Deel, Kol.* 560, *enz.*

Iemand, die oordeelt, dat 'er, in een vonnis, waar in Revisie plaats heeft, een misslag begaan is, heeft regt, om, binnen zes maanden, herziening van 't zelve te verzoeken; 't welk hem egter niet word toegestaan, dan na dat hij den Griffier des Hofs eene somme van honderd en twintig guldens ter hand gesteld heeft, tot eene boete, in geval 'er naderhand verklaard word, dat 'er geen misslag in 't vonnis is begaan. Die Revisie verzoekt, moet, binnen zes weeken, na dat ze hem toegestaan is, zijne partij voor 't Hof dagvaarden. De wederzijdsche stukken den Hove overgeleverd zijnde, worden 'er, bij de Landschapsvergadering, of zo dezelve niet zit, bij het Hof, *Adjuncten* of toegevoegde Regters verzogt. Deeze worden door 't Hof, of ook wel door de bijzondere Kwartieren benoemd, en zijn zes Leden der Landschap, of zo veel Regtsgeleerden uit de Provintie, of uit de nabuurige Geregtshoven, die, bij de partijen niet verdagt gehouden wordende, nevens drie Raaden 's Hofs, welken te vooren over 't vonnis gezeeten hebben, de zaak op nieuws in overweeginge neemen. Indien 'er onder de Raaden over 't vonnis geschil is geweest, moet 'er één onder de drie zijn, die tegen 't vonnis geweest is. Eer de toegevoegde Regters nog ten Hove worden ontbooden, moet de verzoeker van Revisie de kosten, die 'er op vallen zullen, volgens de schatting van het Hof, den Griffier in handen stellen. Wijders word 'er geen Revisie van een Revisie toegestaan. Ook stremt de Revisie de uitvoering van het vonnis niet.

De Raaden des Hofs van *Gelderland* worden beëedigd, op gelijken voet, als de Raaden der Geregtshoven in *Holland*. Zij moeten inboorlingen, en in *Gelderland* wel gegoed zijn. Ook zijn ze verpligt hun vast verblijf te *Arnhem* te houden. Volgens de jongste Landschaps-Resolutie van den 18 October des Jaars 1739, moeten de Raaden, buitengewoonen zo wel als gewoonen, den ouderdom van vierentwintig Jaren bereikt hebben. Zij mogen niet in dienst van uitheemsche Heeren zijn, noch wedde of jaargeld van dezelven trekken. Voorts moeten zij belijdenis van den Hervormden Godsdienst doen: de Riddermaatige Raaden moeten goede kennis der Lands-

ge-

gewoonten hebben, en die uit de Steden moeten gepromoveerde Doctoren in de Regten zijn. Doch het is geenen Raaden toegelaaten, partijen te bedienen, of schriftelijken raad te geeven in zaaken, de hoogheid, geregtigheid en domeinen van den Lande betreffende; ook zelfs niet, mondelijk of in persoon, in zaaken voor eenige laagere Regtbanken hangende; vooral niet, op eenigerhande wijze, in zaaken, die voor 't Hof reeds gebragt zijn, of waarschijnlijk gebragt zullen worden. De Raaden mogen niet stemmen in zaaken, in welken hunne zoonen als Advocaaten dienen. Zij moeten hunne stemmen met goede redenen bekleeden: doch men besluit met de meerderheid. Als 'er, op de Landschapsvergadering, iets wegens de Appellen voorkomt, terwijl zij 'er als Leden zitting hebben, moeten ze zig zelven kennen en de Vergadering verlaaten. De extraordinaris of buitengewoone Raaden hebben regt, om, zo wel over zaaken van Regeeringe als over Regtszaaken, te helpen raadpleegen; en moeten, op verzoek van één der dingpligtigen, verschreeven worden, om over een vonnis te zitten; met dien verstande egter, dat zulks niet dan over gewigtige zaaken, waar over het oordeel aan 't Hof verbleeven is, geschieden mag. In 't vonnissen ten Hove schikt men zig naar de Cancelerij-Ordening, door 's Lands Staaten, in den Jaare 1622, uitgegeeven, en in den Jaare 1651 merkelijk vermeerdert; voorts naar de Plakaaten en Wetten, bij de Staaten gemaakt of goedgekeurd, en daar geen Landregt, Leenregt, Stadregt, Dijkregt, Waterregt, Laatregt, Thinsregt of goede oude kenbaare costumen of gewoonten van bevonden worden, volgt het Hof de gemeene beschreevene Regten. De Stads Keuren, die niet door den Vorst of Staaten goedgekeurd zijn, worden door het Hof niet gevolgd, ten ware de Steden zulks bijzonderlijk verkreegen of bedongen hadden, gelijk *Nijmeegen* en andere Steden gedaan hebben. Den 24 April des Jaars 1735, is 'er ook een Reglement op de verkortinge der Regtsgedingen en de verdere wijze van pleiten voor den Hove gemaakt, waar naar men zig thans insgelijks gedragen moet. Het vervat zevenenzestig Artikelen.

De voornaamste Amptenaars van het Hof zijn een Griffier, wien een Substituut Griffier is toegevoegd, welke, volgens Landschapsbesluit van den 4 Maij des Jaars 1740, bij openvalling van 't Griffiersampt, in het zelve opvolgt. Ook is 'er nog een Leen-Griffier. Zij worden alle drie door de Staten der Provintie aangesteld en ontvangen hunne Lastbrieven van 't Hof.

De ontworpene Instructie voor den Griffier is, al voor veele Jaaren, in handen van den Stadhouder gesteld geweest, en het Reglement zijner *Jura* [Regten] naderhand aan bijzondere Gemagtigden overgelaaten; doch of omtrent het een en 't ander eenige vastelling gemaakt zij, is mij onbekend. Over de Instructien voor de Raaden, den Momber en 't geheele Hof is ook dikwils door bijzondere Gemagtigden gehandeld; zonder dat dezelven immer tot volkomenheid gebragt zijn. In 't Jaar 1709 werd de Wedde van den Leen-Griffier verhoogd, mids dat hij zig verbonden rekende, om, des gevorderd zijnde, ten Landdage te verschijnen. De mindere bedienden van het Hof zijn een Deurwaarder, vier Klerken, negen Boden en een Cipier.

Wij komen tot de Rekenkamer van *Gelderland*, die ook te *Arnhem* gehouden word, en eenige zaaken in 't gemeen met het Hof bestiert. Wanneer de Rekenkamer ingesteld zij, hebben wij niet konnen opspooren. In 't Kwartiersreces der *Veluwe* van den 17 December des Jaars 1600 word gezegd, dat de Rekenkamer, van den Jaare 1481 tot den Jaare 1600 toe, het bestier over de Geestelijke goederen gehad heeft; waar uit blijkt, dat dezelve, al voor den Jaare 1481, moet zijn ingesteld geweest. Filips de II, Koning van *Spanje*, heeft, op den 9 Februarij des Jaars 1558, eene Instructie voor de Rekenkamer beraamd, welke, in den Jaare 1593, op last der Staaten van *Gelderland*, in verscheidene opzigten, veranderd en vermindert geworden is. In Maart des Jaars 1603 was 'er eene nadere Instructie, door Gemagtigden der Staaten, ontworpen; doch zij werd, in Maijmaand daar aan volgende, in bedenken gehouden. Op den 27 Maart des Jaars 1612 werden 'er wederom eenige Heeren gemagtigd, om die ontworpene Instructie nader te onderzoeken; doch 't verslag, 't

welk

welk zij daar van, op den 19 December des Jaars 1622, wilden doen, werd opgehouden. In Junij des Jaars 1651 werd 'er wederom last gegeeven, tot het nader onderzoeken der Instructie, 't welk, in de Jaaren 1686, 1690, 1691 en naderhand meermaalen geschied is. Op den 13 Junij des Jaars 1699 deeden de Gemagtigden verslag van verscheidene Instructien, en onder anderen van die voor de Rekenkamer, 't welk zig de Staaten lieten welgevallen, te gelijk bevel geevende, dat die Instructien in 't net gesteld en den Erfstadhouder overgeleverd zouden worden. Ondertusschen werden 'er verscheidene aantekeningen, over en weder, tegen gemaakt, en ons is niet gebleeken, dat eenigen van die Instructien, en dus ook niet die voor de Rekenkamer, immer zijn vastgesteld geworden. De ontworpene Instructie van den Jaare 1603, die in veele opzigten gevolgd word, is vervat in eenentagtig Artikelen. Schoon 't ons gebeurd is, een afschrift van die Instructie te zien, deelen wij 'er den korten inhoud egter niet van mede, om dat zij, onzes weetens, nimmer vastgesteld geweest is. De Rekenkamer heeft, na dat het Kwartier van *Roermonde* van de overige drie Kwartieren gescheiden geweest is, altoos bestaan, en bestaat nog tegenwoordig uit drie Rekenmeesters, gemeenlijk Raaden en Rekenmeesters genoemd, wien een Auditeur, tot het opneemen der Rekeningen (*) en een Secretaris, toegevoegd is. Bij openvalling der Auditeursplaats, moet dezelve, volgens Landschapsbesluit van den 4 Maij des Jaars 1740, door den Secretaris vervuld worden. Meermalen en zelfs voor weinige Jaaren heeft men in overweeging genoomen, om 't getal der Rekenmeesteren te vermeerderen; doch zulks is tot nog toe agter gebleeven.

De

(*) *Men heeft den Auditeur van de Rekenkamer somtijds, bij bijzondere gunst, toegestaan in alle voorvallende zaaken der Kamer te mögen raadgeeven en stemmen. Landd. Rees,* 13 *Maart* 1623. *bij* SCHRASSERT Codex Gelro-Zutphanicus, *Tit.* Auditeur §. *I. p.* 57.

De Rekenmeesters moeten inboorlingen en wel geërfd zijn. Zij mogen elkanderen niet nader dan in den derden graad bestaan, en zijn gehouden onpartijdig te stemmen. Ieder Kwartier benoemt eenen Rekenmeester, uit de Ridderschap of Steden bij beurte, die vervolgens, door de Landschap, aangesteld worden. Volgens 't Kwartiers-Reces der *Veluwe* van den 19 Februarij des Jaars 1593, kan iemand, die geen Lid van dat Kwartier is, niet tot Rekenmeester van het zelve verkooren worden. Het Ampt van Rekenmeester bestaat in opzigt te hebben over 's Lands Domeinen en Tollen, welker Ontvangers rekening van dezelven aan Rekenmeesteren doen moeten. Zij mogen de inkomsten der Domeinen niet anders dan in 't openbaar, en niet langer dan voor zes Jaaren verpagten. De Landrentmeesters der Domeinen in de bijzondere Kwartieren doen hun ook rekening: als mede de Hoofdofficieren, wegens de breuken of boeten, van welken de Rekenkamer een derde geniet. Twee Rekenmeesters moeten 'er ten minsten bij het doen deezer rekeninge tegenwoordig zijn. De Landrentmeester Generaal der Provintie, die dikwils eenen Verwalter-Landrentmeester in zijne plaats stelt, doet Jaarlijks rekening voor twee Gemagtigden uit ieder Kwartier, één uit de Ridderschap en één uit de Steden, die door de Rekenmeesters verschreeven worden; welken ook bij het doen deezer rekening tegenwoordig zijn.

De Rekenkamer betaalt, onder anderen, de kosten, vallende op de uitvoering der lijfstraffelijke vonnissen des Hofs. Geene Ordonnantien mogen 'er, door de Rekenkamer, gegeeven worden, dan die, ten minsten door twee Rekenmeesters, getekend zijn. Ook moeten alle Acten der Rekenkamer, voor dat men ze uitgeeft, door den oudsten aanweezenden Rekenmeester geparaphreerd worden. De Rekenmeesters, Landrentmeester Generaal en Momber hadden eertijds vrijen toegang in de Raadsvergaderingen des Hofs; doch de twee laatstgemelden verschijnen 'er thans zelden, en nooit anders dan geroepen. De Rekenmeesters worden egter nog al dikwils, over eenige zaaken, in 't Hof verzogt, en stemmen dan als een Raad. Die aan de Rekenkamer comptabel zijn, moeten den eed voor het Hof en voor de Rekenmee-

teren afleggen. Ook vergeeft het Hof eenige laage bedieningen bij Raade van de Rekenkamer. Zaaken, de munt betreffende, worden door het Hof en de Rekenkamer bestierd: in 't bijzonder word de Munthuisse door deeze twee Kollegien geopend. Zelfs zijn de *Geldersche* Afgevaardigden ter Generaliteit, volgens herhaalde besluiten der Landschap van den 15 December des Jaars 1701 en den 21 Julij des Jaars 1702, verpligt, met het Hof en de Rekenkamer te handelen, over de muntzaaken, ter Generaliteit voorvallende; en mogen zij, in geene besluiten, deswegen, bewilligen, dan bij raad en goedvinden van deeze twee Kollegien. De Raaden 's Hofs en de Rekenmeesters genieten verscheidene voorregten. Die uit de Kwartieren van *Nijmeegen* en *Zutphen* zijn, te *Arnhem*, vrij van personeele Kwartierslasten en paardegeld. De Roedraagers of andere dienaars der Stad, alwaar het Hof en de Rekenkamer zitten, mogen aan de huizen van de Leden dier Kollegien geene geregtelijke daaden van Arresten, Insinuatien, Exploicten, Visitatien enz. doen, dan op goedvinden van 't Hof of den oudsten aanweezenden Raad of Rekenmeester, en in 't bijzijn van den Deurwaarder des Hofs. De Leden, Bedienden en Onderhoorigen der beide Kollegien zijn vrij van togten, wagten en ijzen of bijten, behalven wanneer ze Burgerneering doen, of in Stads dienst zijn. Ook zijn ze allen vrij van personeele Stads omslagen.

De mindere Bedienden van de Rekenkamer zijn een Deurwaarder en twee Boden. Doch een voornaam Amptenaar van beide de Kollegien is de Momber of Advocaat Fiscaal, wien een Substituut-Momber toegevoegd is, die, volgens Landschapsbesluit van den 4 Maij des Jaars 1740, den Momber moet opvolgen. De eerste Momber, na de verandering der Regeeringe hier te Lande, werd, in den Jaare 1579 of 1580, aangesteld, en de eerste Substituut, op den 22 December des Jaars 1606. De Momber ontvangt zijn beeigtschrift van de Rekenkamer; doch zijnen Lastbrief van 't Hof. Hij is gehouden opzigt op 's Lands Domeinen te hebben, en de hoogheid en geregtigheid der Provintie voor te staan, elk, die 'er eenige inbreuk op poogt te doen, na bekoomen last,

sprooken worden (*). Ook zijn 'er Hofgerigten in *Gelderland*, welker gewijsden bij den Heer van den Lande worden gehandhaafd en van welken hem een derde der breuken, na aftrek der kosten, toekomt.

Gelijk alle de *Nederlandsche* Provintien, zo heeft *Gelderland*, ja ieder Kwartier, Stad en Ampt dier Provintie, ook zijne bijzondere Regten, Landsgebruiken en oude gewoonten, naar welken men zig, in de Regtspleegingen, schikt. De bijzondersten zijn de volgende. 1. Niemand kan te gelijk zijn lijf en zijne goederen verbeuren, behalven in gevallen van verraad, gekwetste hoogheid, vadermoord en geweldige ontschaakinge. 2. Broeders en zusters kinderen mogen met malkanderen geen huwelijk aangaan, dan met bijzondere bewilliging van de Landschap of 't Hof. 3. Men mag over roerende en onroerende goederen geene uiterste wilen maaken, dan onder zekere bepaalingen bij Land- en Stadregten bekend, en over Leengoederen niet, dan met believen van den Leenheer. In 't *Nijmeegsch* Kwartier, en bijzonderlijk te *Thiel* en te *Bommel*, heeft men, in 't maaken van uiterste willen, wel de meeste vrijheid, alzo deeze twee Steden, eertijds onder *Braband* of *Utrecht* behoord hebbende, de *Brabandsche* en *Stigtsche* gewoonten volgen. 4. De gewoonte van Boedel-afstand te doen, is in *Gelderland* nimmer in gebruik gebragt geweest. 5. Het regt van Naasting, waar van in *Holland* zo veel werks gemaakt word, heeft in *Gelderland* geene plaats. Alleenlijk hebben zig eenige Bosschen en Gemeenten dit regt, in hunne districten, aangematigd.

Ook

(*) *Welke Regten men bij 't verheergewaaden van een Leen in* Gelderland *te betaalen hebbe, zie in 't* Groot Gelдersch Plakaatboek, *II, Deel, Kol.* 574. *Het doen van Leeneeden, bij 't verheergewaaden, is op den* 16 *October des Jaars* 1736, *in* Gelderland *afgeschaft. Kort te vooren was zulks ook in* Holland *geschied.*

Ook vind men eenige navolging van dit regt, in de *Veluwsche* Landregten. 6. Een man kan, buiten toestemming zijner Huisvrouwe, geene vaste goederen vervreemden, behalven in *Thieler- en Bommelerwaard.* 7. Tusschen man en vrouw is, zo 'er, bij de Huwelijksvoorwaarden, geen ander beding gemaakt is, gemeenschap van goederen. Het regt van Huwelijksgave werd in *Gelderland* voorheen zelden, doch nu meest altijd gebruikt. De vrouw is, volgens verscheide Land- en Stadregten, aan alle de schulden van den man gehouden, zonder zig met het verzet van het *Vellejaansch* Raadsbesluit te mogen behelpen, ten ware het tegendeel bij huwelijksvoorwaarde bedongen ware: in welk geval de Huwelijksvoorwaarde, op sommige plaatzen geregistreerd, of door eene Secretaris ondertekend, op anderen, openlijk afgekondigt moet worden. 8. Het regt van aanwas strekt zig, ten opzigt van aanschietende brokken, tusschen welken en het vast Land eenig water vloeit of staat, zo ver uit als men met zijnen belaaden wagen, van zijn Land af over 't tusschenloopend water rijden kan (*), mids dat men de aangewassene plaats ter-

(*) *Het berijden, of gelijk men in* Gelderland *spreekt, de bevaaring van een aangewassene streek of hoek Lands geschied op zulk eene bijzondere wijze, dat ze kortelijk verdient te worden aangetekend. Die eene bevaaring doen wil, moet 'er voor af den Schout, en ook, veertien dagen voor den bestemden tijd, de belanghebbende partijen kennis van geeven. Ten bestemden dage word de bank op het Land van den bevaarder gespannen, en elk, die iets tegen de voorgenoomene bevaaring in te brengen heeft, door den Officier gedaagd. Vervolgens word 'er een wagen met mist, bespannen met vier of zes paarden, die door twee voerluiden geleid, gedreeven of gereeden worden, naar het aangewassene Land gevoerd. De voerluiden hebben brood en wijn bij zig, en moeten, op bevel van den Officier, driemaal stil houden, en t'elken reize eeten en drinken. Op het*

terstond met rijst of geboomte bezette. Een aanwas, zonder zulk water, behoort hem toe, aan wiens Land het grenst. 9. Een vonnis word, in *Gelderland*, na verloop van Jaar en dag, dat is na een Jaar zes weeken en drie dagen, voor verjaard gehouden, en heeft geene kragt meer, ten zij 'er eene nieuwe verklaaring des Regters bij kome. De Sententien van het Hof Provinciaal, die eerst na verloop van een derde van een eeuw verjaaren, zijn hier egter van uitgezonderd. 10. Men heeft in *Gelderland* nog onvrije huisluiden, die in *hofhoorige*, *eigenhoorige*, *keurmoedige*, *schotbaare* en *volschuldige vrije luiden* onderscheiden zijn. Zij mogen hunne Landerijen verbeteren, mids dat het den Landheer vrij sta, na hunnen dood, de erffenis, gelijk men 't noemt, te bescheeren, of het beste pand uit den huize weg te haalen. Doch men kan dit regt bij tijds afkoopen, gelijk dikwils geschied. Voorts zijn de onvrijen nog tot meer diensten ver-

---

het nieuw Land gekoomen zijnde, moeten ze de paarden uitspannen en te rug brengen; doch de wagen word met vier paalen vastgezet, en moet zo zes weeken staan blijven: waar na de Officier den bevaarder in het nieuw Land moet zetten, heeren en weeren, tot dat hij met beter regt daar uit gezet worde naar Landregten. *Zie* Waterregt van Gelderland. *Art. VII-XI. De middelzanden, of opkomend Land in 't midden der stroomen komen den Heer, dat is, der gemeene schatkist toe; doch moeten ook bevaaren worden, eer de Heer ze zig kan toeëigenen. De bevaaring, veertien dagen te vooren in de Kerken afgekondigd zijnde, geschied met eene gemeene markschuit, die een last koorns voeren kan, en bij middelbaar water. In de schuit moeten twaalf volwassene menschen zitten, en men moet 'er mede rondsom het middelzand konnen vaaren, zonder ergens grond te raaken* Waterregt, *enz. Art. XVI-XXIII. Zie ook* Groot Geldersch Plakaatboek, *III. Deel, Kol.* 278. en breeder ons Eerste Deel, op 't Art. AANWAS.

verpligt, over welken, bij anderen, uitvoerig gehandeld is (*).

In de drie bijzondere Kwartieren van *Gelderland*, heeft men verschillende Regten en gewoonten. Wij hebben reeds gewag gemaakt van eenige gewoonten, waar in het *Nijmeegsch* Kwartier, of een gedeelte deszelfs, van het overig gedeelte van *Gelderland* verschilt. In 't Graaffchap *Zutphen* heeft men tweederlei Regten. Eenigen zijn bekend onder den naam van Landregten, gebruiken en gewoonheden des Graaffchaps *Zutphen*. Deezen werden, ten tijde van FILIPS DEN II, door de Edelen en Steden des Graaffchaps, bij een vergaderd, en aan de Landvoogdes MARGARETA gezonden, om daar op derzelver goedkeuring te erlangen; die 'er, uit hoofde der gereezene beroerten, niet op gegeeven werd. Naderhand werden dezelven, op eene Landfchapsvergadering te *Arnhem*, in den Jaare 1604, bevestigd. De ftemmende Steden des Graaffchaps zijn niet gehouden zig naar dit Landregt te gedraagen. Zij hebben hun bijzonder Regt, dat of het Stadregt van de Stad *Zutphen* is, in zo verre het bij de andere Steden aangenoomen is, of zekere bijzondere Regten, elke Stad in 't bijzonder eigen. En deeze Stadregten zijn het tweede foort van Regt, dat in het Graaffchap *Zutphen* plaats heeft. Voorts zijn 'er, in 't Kwartier van de *Veluwe*, ook bijzondere Regten en gewoonten bekend onder den naam van Landregt van *Veluwe* en *Veluwenzoom*. Deeze Regten zijn, op eenen Landdag, in den Jaare 1604, te *Arnhem* gehouden, nagezien en bevestigd geworden.

In

(*) *Zie* F. A. SANDE de Confuetud. feudal. Gelriæ. *Tract. Prælim. Cap. I. N.* 28, 36. *p.* 6. *&c. en Cap. II. p.* 9. *en* J. SCHRASSERT Codex. Gelro-Zutphanicus *Tit.* Hofhorige *bl.* 249. *Tit.* Keur *en* Keurmoedige, *bl.* 296 *en* 299. *Zie ook* VAN DER SCHELLING, Hollandsch Tiendregt, *II. Deel*, *Bijvoegzels. bl.* 353.

In den aanvang deezer eeuwe, zijn 'er merkelijke opschuddingen in *Gelderland*, en daar door merkelijke veranderingen, in de Regeering der *Geldersche* Steden, voorgevallen. Wij hadden voor, om 'er onzen Leezeren een omstandig verslag van te doen; 't welk om redenen moet agter blijven. Wij moeten alleenlijk zeggen, dat 's Lands Staaten, kort na de dood van WILLEM DEN III, Koning van *Groot-Brittanje*, besllooten hebbende, dat de bestelling der Regeeringe in de Steden voortaan blijven zou aan de bijzondere Magistraaten derzelven, met leedweezen zien moesten, dat dit besluit alomme, in de Steden merkelijke opschuddingen verwekte. De Gemeensluiden oordeelden, dat hun, gelijk van ouds, deel in de Regeeringsbestelling toekwam. Veelen uit de Burgerij stemden met hun samen. De Regeering in de meeste Steden werd veranderd, dat, op veele plaatzen, niet zonder geweld, op sommigen niet zonder bloedstorting toeging. Na verloop van eenigen tijd geraakten de oude Heeren, hier en daar, wederom op 't kussen. Op anderen bleeven de nieuwen 't verkreegen gezag behouden. In 't Jaar 1706, werd, bij de meeste Steden, beraamd, dat de Regeering, om de drie Jaaren, los zijn en veranderd worden zou. Deeze driejaarige Regeering duurde tot in 't Jaar 1717. Op den 21 October des gemelden Jaars, werd dezelve afgeschaft, en besllooten, dat de Regenten der Steden voortaan hunne ampten voor hun leven zouden blijven behouden. Deeze Regeeringsvorm houd nog, in de *Geldersche* Steden, stand. De openvallende Regentsplaatzen worden vervuld door de Regenten zelven, uit een dubbel getal, door de Burgerije en Gilden, Gemeensluiden of Gecommitteerden, naar de gewoonte van elke Stad, benoemd. Het gezag der Gemeensluiden, dat, zedert den aanvang der gemelde beroerten, merkelijk toegenoomen was, is, na het afschaffen der driejaarige Regeering, wederom vrij wat verminderd. Omtrent de Regeering der bijzondere Steden, zal op derzelver Art. tot op deezen tijd van beroering vermeld worden.

Wij komen tot de Kerkelijke Regeering in *Gelderland*. De Kerkenorde van het Sinode van *Dordrecht*, in de Jaaren 1618 en 1619 gehouden, is, op den 21 Julij des Jaars 1620, door

door 's Lands Staaten, met eenige verandering, aangenoomen; egter alleen bij voorraad, en tot dat daar in, bij de gezamenlijke Bondgenooten of bij *Gelderland* in 't bijzonder, andere schikking zou worden gemaakt. Wij hebben te vooren reeds aangeteekend, dat de Stadhouder, volgens zijn berigtschrift, niet gehouden is, de Kerkenorde van het Sinode te handhaaven. De Predikanten zijn, volgens een Plakaat van den 25 Februarij des Jaars 1622, verpligt, des Zondags na den middag, den *Heidelbergschen* Katechismus te prediken. Het Sinode van *Gelderland* dat Jaarlijks, in 't begin van AUGUSTUS ouden stijl, gehouden word, gaat alle Jaaren rond in de Steden *Nijmeegen*, *Zutphen*, *Arnhem* en *Harderwijk*; zo nogthans dat het eerste derde Jaar te *Arnhem*, en het tweede derde Jaar te *Harderwijk* word gehouden. Het bestaat uit negen Klasfen. Het Klasfis van *Nijmeegen* zit driemaal in 't Jaar, op belooken Paaschen, den eersten maandag in Augustus vóór het Sinode, en den eersten maandag, dingsdag en woensdag in September, of agt dagen laater, bij eenen inkomenden Bededag. Het heeft vijfenvijftig Predikanten. De Predikanten en Kerkenraad van *Stevenswaard* zijn, op den 25 Julij des Jaars 1726, in die Klasfis ingelijft. De Klasfis van *Thiel* zit driemaal 's Jaars, op den tweeden maandag en dingsdag na Paaschen, op den eersten maandag in Augustus vóór het Sinode, en op den tweeden maandag en dingsdag in September. Bij eenen invallenden Bededag, komen deeze bepaalde tijden een week vroeger of laater. Onder de Klasfis van *Thiel* behooren, maar zeventien Predikanten. De Klasfis van *Zalt-Bommel*, die tweeëndertig Predikanten heeft, zit insgelijks driemaal 's Jaars, op den derden maandag en dingsdag na de Paaschweek, op den laatsten dingsdag in Julij vóór het Sinode, en op den derden maandag en dingsdag in September; doch bij eenen invallenden Bededag agt dagen laater. De Klasfis van *Zutphen* zit maar eens 's Jaars, den eersten dingsdag na belooken Paaschen, of agt dagen laater, zo 'er tegen dien tijd een Bededag word uitgeschreeven. Doch zij houd, agt of veertien dagen vóór het Sinode, een zogenaamd *Clasfis Contracta*. Onder de Klasfis van *Zutphen* behooren zesenveertig Predi-

't welk den Algemeenen Staaten, bij het Barriere-Traktaat des Jaars 1715, in volkomene eigendom, afgestaan is. Het Landschap *Gelderland*, daar men het oud Graafschap *Zutphen* ook onder begrijpt, werd eertijds in vier deelen verdeeld, naamlijk, in de Kwartieren van *Nijmeegen*, *Roermonde*, *Zutphen* en de *Veluwe*. Het eerste en de twee laatste Kwartieren maaken tegenwoordig de Provintie *Gelderland* uit. Het tweede of *Roermondsche* Kwartier is, voor deezen, onder den naam van *Spaansch Gelderland* bekend geweest, en in den oorlog met *Spanje*, of geheel of ten grooten deele, onder deszelfs magt gebleeven. De Staaten hebben wel hunne poogingen aangewend, om dit afgerukt Kwartier van *Gelderland* wederom met de overige drie te vereenigen: doch dezelven zijn vrugteloos geweest. In den jongsten oorlog om de *Spaansche* Kroon, waren de Staaten eenige Plaatzen van het Overkwartier van *Gelderland* in handen gevallen; van welken zij, te gelijk met eenige anderen van minder belang, den volkomen eigendom zedert bedongen. Deeze Plaatzen zijn niet met de Provintie *Gelderland* vereenigd geworden; maar hangen onmiddelijk van de Algemeene Staaten af.

Het Kwartier van *Roermonde* is van de drie andere Kwartieren t'eenemaal afgescheiden, en legt beslooten tusschen *Kleefsland*, 't Graafschap *Meurs*, 't Keurvorstendom *Keulen*, *Gulikerland*, *Luikerland* en *Staatsch Braband*. De voornaamste Steden van dit Kwartier zijn *Roermonde*, *Venlo* en *Gelder*, de drie Hoofdsteden der drie gedeelten van het zelve, welken door den Keizer, de Algemeene Staaten en den Koning van *Pruissen* bezeeten worden. Het Steedje en Ampt van *Erkelens*, ook in het Overkwartier van *Gelderland* geleegen, is, door den Keizer, in den Jaare 1719, aan den Keurvorst van de *Palts* afgestaan, en door deezen, in den Jaare 1727, aan den Baron FRANCQUEN verpand: zo dat deeze kleine Landstreek tegenwoordig tusschen vier Mogendheden verdeeld is. De Koning van *Pruissen* bezit 'er verre het grootst gedeelte van. De Algemeene Staaten hebben het grootst der drie overige deelen in bezit, en de twee kleinsten staan onder den Keizer en den Keurvorst van de *Palts*.

Wij moeten thans alleen van het gedeelte der Algemeene Staaten spreeken.

Volgens het agttiende Artikel van het Barrière-Tractaat, bezitten de Staaten, in het Overkwartier van *Gelderland*, de Stad en het Regtsgebied van *Venlo*, de Forten *Stevenswaard* en *St. Michiel* en het geheele Ampt van *Montfoort*, uitgenoomen twee Dorpen, *Zwalmt* en *Elmt*, die, al lang te vooren van het Ampt afgescheiden geweest zijnde, door den Keizer aan zig behouden zijn geworden. Toen deeze Plaatzen nog onder het Huis van *Oostenrijk* stonden, vervoegde men zig, in Regtzaaken, tot het Geregtshof te *Roermonde*; doch bij het gemelde agttiende Artikel kreegen de Algemeene Staaten regt, om een Geregtshof over hun deel van het Overkwartier, ter plaatze, daar zij goedvonden, op te regten. Zedert is 'er, in 't Jaar 1717, te *Venlo*, een Geregtshof aangesteld. Wij moeten 'er eenig berigt van geeven, eer wij tot de bijzondere Beschrijving van Staatsch *Opper-Gelderland* overgaan.

Het Hof van *Venlo* bestaat uit vijf Raaden, één Momboir of Fiskaal, en één Griffier. Die onder de Raaden voorzit, trekt geene grooter wedde dan de anderen, en voert alleenlijk den titel van eersten presideerenden Raad. De vonnisfen, door de Wethouders van *Venlo* enz., of door de Banken van *Montfoort*, in Burgerlijke zaaken geweezen, konnen, bij weege van herziening, voor het Hof van *Venlo* gebragt worden. En indien één der partijen zig bij de uitspraak des Hofs bezwaard vind, staat het hem vrij een groote herziening te verzoeken. Ten dien einde vervoegt hij zig bij het Hof zelf, 't welk hem zijn verzoek doorgaans, onder het Groot-Zegel, toestaat. Vervolgens keert hij zig tot de Algemeene Staaten, van welken hij bijgevoegde Regters verzoekt, die één of twee minder in getal moeten zijn dan de Leden van den Raad. Na dat de bijgevoegde Regters benoemd zijn, bied hij den Hove een nieuw smeekschrift aan, verzoekende dat de tijd van den aanvang des gedings, en de onkosten, welken op deeze groote herziening loopen zullen, bepaald mogen worden. Het beloop derzelven moet, vóór den aanvang van 't Regtsgeding, in eene vereenigde vergadering van het Hof en de bijgevoegde Regters, beslist worden, en is dan geen hooger beroep of herziening

meer onderworpen. Tot het verzoeken van deeze groote herziening, heeft men, na het uitspreeken van het vonnis, een Jaar en een dag tijd. 't Vonnis word egter midlerwijl onder borgtogt ter uitvoeringe gebragt. De zwaare kosten, welken op de groote herziening loopen, zijn ondertusschen oorzaak, dat dezelve zeer zelden verzogt word.

Het Hof van *Venlo* heeft magt, om uit den naam van Hunne Hoog Mogenden, brieven van kwijtschelding, wettiging, *Veniam Ætatis*, enz. te verleenen. Het vonnist ook over zaaken, de Domeinen van den Staat betreffende, over de geschillen tusschen gemeenschappen, over het regt van bezitting, over de geschillen wegens uiterste willen, over zaaken de bedienden des Hofs aangaande, over misdaaden van gekwetste hoogheid, landverraad, muiterij, valsche munterij en verscheidene andere gevallen, breeder in de instructie voor het Hof uitgedrukt. Wijders is het ook een Leenhof, oordeelende in de hoogste plaats, over alle zaaken van Leenen, welken, in Staatsch *Gelderland* geleegen zijnde, van Hunne Hoog Mogenden afhangen.

De Raad-Fiscaal heeft kleiner wedde dan de andere Raaden. Hij kan geene Fiskaalsche zaak onderneemen, zonder verlof van het Hof bekoomen te hebben, 't welk hij schriftelijk verzoeken moet. In alle zulke zaaken heeft hij ook alleenlijk raadgeevende, geene besluitende stem: doch in Burgerlijke zaaken heeft hij zo wel eene besluitende stem als de andere Raaden. Hij heeft regt, om alle misdaaden te doen vatten, en kan zulken, die de bevelen van Hunne Hoog Mogenden overtreeden, en zelfs de mindere Regeerings-Bedienden, welke hunnen pligt te buiten gaan, in regten betrekken.

Aan de Leden van deezen Raad en zelfs de Deurwaarder en de twee Boden zijn vrij van de gewoonlijke belastingen, en van het huisvesten van 't Krijgsvolk; welk laatste ook niet, door de drie oudste Advocaaten en Procureurs voor het Hof, behoeft te geschieden. Ondertusschen moeten, volgens het Barriere-Traktaat, alle Ampten van Regeering in Staatsch *Opper-Gelderland* aan *Roomschgezinden* begeeven worden. Het Hof van *Venlo* bestaat derhalven tegenwoordig, op één Lid na, geheel uit lieden van den *Roomschen* Godsdienst.

De

De algemeene Regeering van het Ampt *Montfoort* word waargenomen door eenen *Drosſaard*, door eenen Scholtus of Schout en eenen Landſchrijver; welken alle drie, voor hun leven, door den Heer van *Montfoort* aangeſteld worden. Hij is gewoon deeze Ampten aan de meestbiedenden te laten verkoopen.

De Drosſaard heeft geene vaſte wedde; doch hij trekt alle de geldboeten, welken boven de drie *Brabandſche* guldens beloopen. De minderen worden, tusſchen hem en den Scholtus, gedeeld. Hij heeft daarenboven de vrije Jagt door het gantſche Landſchap. Hij verbeeld den perſoon van den Heere van *Montfoort*, en ſtelt, uit zijnen naam, de Schepenen in alle de Regtbanken aan.

De Scholtus heeft ook geene vaſte wedde; hij geniet de helft van de geldboeten, die minder dan drie *Brabandſche* guldens beloopen, gelijk wij reeds gezeid hebben. Hij roept de Regtbanken, op den gewoonlijken tijd, ſamen, en trekt eenig voordeel van Gerigtsdagen, welken voor dezelven gehouden worden. In alle de Regtbanken zit hij aan 't hoofd der Schepenen, behalven in die van *Nieuwſtad* en *Egt*, welken haaren bijzonderen Scholtus hebben. Wijders doet hij de vonnisſen der Regtbanken ter uitvoeringe brengen, zonder, in eenigerlei opzigt, van den Drosſaard af te hangen.

De Landſchrijver of Griffier houd aantekening van de vonnisſen der bijzondere Regtbanken, die door hem ook opgeſteld en getekend worden. De Regtbanken van *Egt* en *Nieuwſtad*, die haaren bijzonderen Secretaris hebben, moeten hier egter van uitgezonderd worden. De Landſchrijver houd wijders aantekening van de beſluiten der algemeene vergadering des Lands, welke door den Drosſaard beſchreeven, en de Landdag geheeten word. De Dorpen en Gehugten hebben ook hunne bijzondere vergaderingen, op welken de Schepens en voornaamſte eigenaars der Landerijen verſchijnen. Hier worden de gemeentelijke rekeningen opgenomen, welken, door den Landſchrijver, ondertekend worden. Ook regelt men 'er de ſommen, die elk tot de gemeene lasten opbrengen moet. De Landen der vier Mogendheden, onder

welke het Overkwartier van *Gelderland* verdeeld is, draagen hun aandeel in de gemeene lasten, in de volgende evenredigheid.

Oostenrijks Opper-Gelderland.	*f*	87	-	15
Pruisſisch Opper-Gelerland.	-	710	2	6
STAATSCH OPPER-GELDERLAND.	-	171	2	11
De *Stad* en 't *Gebied* van *Erkelens.*	-	31	14	-
	f	1000	—	—

In geheel Staatsch *Opper-Gelderland* zijn niet meer dan twee *Gereformeerde* Kerken, te *Venlo* en te *Stevenswaard.* De vier Predikanten, die deeze Kerken bedienen, behooren onder de Klasſis van *Nijmeegen*, de eerſte van het Sinode van *Gelderland.* Alle de *Roomſche* Kerken ſtaan onder het Geestelijk Regtsgebied van den Bisſchop van *Roermonde.*

De Algemeene Staaten houden te *Venlo* eenen Onvanger der verpondingen en imposten. Het Kollegie ter Admiraliteit op de *Maaze* heeft 'er eenen Ontvanger der inkomende en uitgaande Regten, twee Kontrarolleurs en vijf Kommizen ter Recherche. Te *Stevenswaard*, *Vlodorp* en *Roosteren* zijn ook Admiraliteits-Komptoiren, die onder het Komptoir van *Venlo* ſtaan. Te *Stevenswaard* is een Ontvanger en een Kommis ter Recherche, en in ieder der twee andere Plaatzen een Kommis-Kollecteur.

Alle de Papieren, die tot het Overkwartier van *Gelderland* behooren, moeten, volgens het Barriere-Tractaat, te *Roermonde* bewaard worden. Doch daar is bedongen, dat de Algemeene Staaten, zo wel als de Koning van *Pruisſen*, eene algemeenen lijst van die Papieren zullen hebben, en vrijen toegang tot dezelven, wanneer zij 'er gebruik van begeeren te maaken.

De Koning van *Pruisſen* bezit, in *Opper-Gelderland*, de Stad en het Regtsgebied van *Gelder*, met al deszelfs onderhoorigheden, bijzonderlijk de Steden, Baljuwſchappen en Heerlijkheden van *Straalen*, *Wagtendonk*, *Middelaar*, *Walbeek*, *Aarſen*, *Afferden* en *Weel*, als mede *Racij*, *Klein Kevelaar*, het Ampt van *Kriekenbeek* en het Land van *Kesſel*

met

met al wat 'er onder behoort. Dog bij het *Utrechtsche* Traktaat is bedongen: 1. Dat de *Roomsch-Katholijke* Godsdienst, in dit gantsche gedeelte van *Opper-Gelderland*, op dezelfde wijze als te vooren en onverhinderd zal worden toegelaaten. 2. Dat 's Lands Staaten en Onderdaanen alle hunne voorregten zullen blijven behouden. 3. Dat alle Overheden en Gouverneurs van Steden en Plaatzen van den *Roomsch-Katholijken* Godsdienst zullen moeten zijn. 4. Dat noch de Keizer noch de Koning van *Pruisfen* geene nieuwe vestingwerken, in het Overkwartier van *Gelder*, langs de *Maaze*, zullen mogen maaken.

In *Pruisfisch Gelder*, leggen de volgende Steden en Dorpen: 1. *Gelder*, 2. *Wagtendonk*, 3. *Straalen*, 4. *Veirsen* en 5. *Kevelaar*.

GELRE, of GELRE (PIETER VAN) een vermaard Regtsgeleerde, was de zoon van PIETER VAN GELRE, Secretaris der Stad *Thoolen*, wiens vader, JACOB VAN GELRE, in het Jaar 1577 gecommitteerd werd, om, volgens de Pacificatie van *Gend*, de Stad *Thoolen* aan WILLEM DEN I over te geeven. Deeze, waar van wij hier spreeken, werd gebooren in het Jaar 1622. Schoon hij Lid der Regeering was, begaf hij zig naar *'s Hage*, om aldaar de praktijk te oeffenen, en werd, kort voor zijnen dood, Fiskaal van den Hoogen Krijgsraad. Hij overleed den 23 Februarij in het Jaar 1668. Men heeft van hem een klein digtwerkje, ten tijtel voerende: *Vrouwen Lof*. Ook wil men dat 'er eenige Psalmen door hem berijmd zijn; dan hier van is geene zekerheid.

P. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 447.

GELDER, (AREND DE) gebooren te *Dordregt*, op den 26 October van 't Jaar 1645. Na zig in de Schilderkonst te hebben doen onderwijzen, door S. VAN HOOGSTRAATEN, begaf hij zig naar *Amsteldam*, om zig in den trant van REMBRAND te oeffenen, waar in hij bij uitmuntendheid wel slaagde.

de. Hij volhardde daar in tot aan zijnen dood. Hij had zig meest bepaald tot het schilderen van Bijbelsche Historien.

Zie HOUBRAAKEN, III. Deel.

GELDERMALSEM, zegt zo veel als *Gelders-Malsem*, ter onderscheidinge van *Buur* of *Buurens-Malsem*, dat daar tegen over, in 't Graafschap *Buuren*, legt. Dit *Geldermalsem* is een vermaaklijk Dorp, in de *Thielerwaard*, alwaar een voornaam Veer is over de *Linge*, zijnde de gemeene overtogt van alle die geenen, die tusschen den *Bosch* en *Utrecht* heen en weder reizen. Dit Dorp behoort aan het Aloud en Adelijk *Zeeuwsch* Geslagt VAN BORSSELEN. Het Heerenhuis, dat, niet verre van de *Linge*, buiten het Dorp staat, is deftig, en omringd met fraaie plantaadjen en wandeldreeven. In het Choor der Kerke is een fraaie Tombe van opgemelde Familie. Men heeft 'er een vermaarde Brouwerij.

BACHIENE, A. bl. 325.

GELDERSOORT, eene nieuwe Schans, in de Banner-Heerlijkheid van *'s Heerenberg*, tegen over *Huisen*, aangelegt door den Directeur ROY; dezelve dient insonderheid om door opstopping van 't water eener beek, die aldaar in den *Rhijn* valt, door behulp van Sluizen, het *Ommeland* onder water te zetten, ter beveiliging der grenzen; en op dat, in tijd van nood, daar door 't Land van *Zeventer*, (anders de *Lijmers* genaamd, behoorende aan 't Hertogdom *Kleef*) te gelijk zou de overstroomen. Bij den aanleg veroorzaakte dit eenig verschil, tusschen den Staat en de Regeering van *Kleef*; welk, egter, spoedig werd bij geleid. Deeze Schans, beginnende te verzwakken, is, in de Jaaren 1769 en 1770, weder verbeterd. Ook word zij, door eenig Krijgsvolk, dat uit de bezetting van *Arnhem* derwaard gezonden word, onder bevel van een Majoor, bewaard.

Ibid. bl. 343.

GEL-

GELDERSCHE FRIEZEN. De Zeefchuimerijen van deeze zullen vermeld worden op het Art. van den beruqten GROOTE PIER, *Friesch* Overste.

GELDERSCHE TOREN, een Adelijk Huis, na bij *Spankeren*, in het Regterampt van de *Veluwezoom*.

GELDORP of GELDROP, eene Hooge Heerlijkheid in *Peelland*, aan het Riviertje de *Kleine Dommel*, twee uuren gaans ten Zuidwesten van *Helmond*, een weinig minder ten Zuidoosten van *Eindhoven*. De naam deezer Heerlijkheid wil bij verkorting zo veel zeggen als *Geldersdorp*, als zijnde van ouds leenroerig geweest, (en ook nog) aan *Gelderland:* en daarom ook niet onderhoorig aan den Kwartier Schout van *Peelland*. Daar dit Dorp aan *Gelderland* onderhoorig was, verdient het eenige verwondering, dat de *Gelderschen*, in het Jaar 1512, konden goedvinden, dit eertijds zo aanzienlijk pragtig Dorp, met Kerk en al, aftebranden. De Kerk is daar na uit de puinhoopen opgehaald. Dezelve pronkt met een zwaaren en hoogen gemetzelden tooren, welke, in het Jaar 1627, door het onweder, vernield zijnde, weder hersteld is. Van deeze Heerlijkheid heeft een oud Adelijk *Brabandsch* Geslagt zijnen naam ontvangen. Naderhand heeft ze behoord aan den Graave VAN HOORN, en is, door koop, de eigendom geworden van den Heer PAULUS EKRINGA.

Het Kasteel, dat in een groot vierkant zwaar gebouw bestaat, is een tijd lang vervallen en onbewoonbaar geweest. EKRINGA heeft het zelve merklijk doen verbeeteren, en op het voorplein een nieuw gebouw stigten. Het is met graften omgeeven, en staat een weinig van 't Dorp afgezonderd. In het Dorp zelve zijn verscheidene aanzienlijke gebouwen, die merktekenen van oudheid draagen. De *Gereformeerde* Predikant neemt den dienst mede waar in de Kapelle te *Riel*. De Heer van *Geldorp* bezit aldaar groote voorregten; onder anderen de aanstelling van een Drost en zeven Schepenen, een Secretaris en den Vorster. Bij deeze Leeden berust de Regeering deezer plaats, die hoog, laag en middelbaar Regtsgebied oeffent. Behalven de gemeene Hei-

 de,

de, heeft deeze Heerlijkheid 144 morgens bruikbaar bouw- en weiland, en 183 huizen. De Landbouw en Veefokkerij maaken het bestaan der Ingezeetenen uit, schoon de wolleweeverijen aldaar mede zeer aanzienlijk zijn.

Geldorp, (....) een Schilder, die niet zo zeer om zijne konst, als om zijnen ijver verdient geroemd te worden. Hij verstond wel het bereiden der verwe, maar genoegzaam niets van de Tekenkonst, en bediende zig dus van de voorwerpen van anderen; hij nam daar uit het geen hij van noden had, en plaatste dat in zijne stukken, waar mede hij veel geld won.

Philips, *Leven der Schilders.*

Gelduba, een Legerplaats der *Romeinen*. Plinius noemt het een *Kasteel op den Rhijn*. Dan in de Reistafelen van Antonyn word het geplaatst tusschen *Neus* en *Kalenhusen*. Sommigen hebben daar door willen verstaan het aloude *Gelder*; dan dit met de standplaats niet overeenkomende, is het waarschijnlijker dat men 'er *Gelb* of *Gelout* door verstaan moet. Na dat civilis de *Romeinen*, te *Asciburgium*, overvallen en geslagen had, overviel hij vokula te *Gelduba*. De Ruiterij der *Romeinen* daar op uitgeborsten zijnde, werd van civilis zodanig ontvangen, dat zij haast te rug keerde: waar na het doodslaan binnen de Legerplaats algemeen werd. De hulpbenden der *Nerviers* verlieten, uit vreeze of ontrouw, de zijde der *Romeinen*, en stelden het op een vlugten. Eerlang verlooren ook de Keurbenden haare Krijgstekenen, en werden bij meenigte binnen den wal afgemaakt. Onvoorziens keerde de kans, door de aankomst der *Vaskonsche* hulpbenden. De dapperste der *Bataven* werden toen ter neder geveld; doch de Ruiterij ontkwam met Krijgstekenen het gevaar. Na dat civilis zig van de koornhaalders der *Romeinen* had meester gemaakt, ligte vokula duizend Keurbendelingen uit *Vetera*; waar door civilis gelegenheid kreeg om die Legerplaats te omringen. Vokula naar *Novisium* geweeken zijnde, maakte civilis zig meester van *Gelduba*.

Zie tacitus, *Historien*, IV. Boek.

Ge-

GELEEN, (DE) een Rivier in *Staatsch Limburg*, die niet verre van *Herle* haaren oorsprong neemt; loopende van daar door 't Hertogdom *Gulik* naar *Stevenswaard*, daar ze zig met de *Maas* vereenigt.

BACHIENE, B. bl. 989.

GELEKINGEN, (GELICONDARUM CASTRUM). MENCO, Abt van *Wierum*, maakt gewag van een Slot in *Lenerdawinkel*, alwaar, in den Jaare 1242, de *Geliconiden* de toevlugt genomen hadden. Deeze plaats is hedendaags onbekend. Men kan, egter, niet twijffelen, of zij lag in het Land van *Drenthe*: eensdeels, om de verbintenis, die de *Geliconiden* met de *Drenthenaars* hadden; anderdeels, om dat zij geleegen is geweest tusschen *Groningen* en *Eelde*. Wie de *Geliconiden* waren, leert ons de Abt EMO, als hij zegt, dat het eenige oproerige *Groninger* Burgers waren, die, in het Jaar 1226, eene verbintenis gemaakt hebben met de *Drenthenaars*, te saamgespannen zijnde tegen OTTO, den tweeden Bisschop van *Utrecht*, en tegen ROBERT DEN JONGEN, Stadhouder van *Groningen*. Het Perkamentenboek van *Utrecht* noemt ze GELEKINGEN, en zegt dat het geweest zijn rijke en magtige Burgers van *Groningen*, die een zwaar geschil gehad hebben met den Stadvoogd EGBERT, en de *Groenebergers*, 't welk kort daar na in een oorlog veranderd is, waar in men zelfs binnen de vesten gevogten heeft, terwijl Bisschop OTTO te vergeefs arbeidde, om den vrede te maaken; en eindelijk na dat hij verstaan had, dat de *Gelekingers* door die van *Koeverden* en de *Drenthenaars* werden geholpen, zig openlijk bij de *Groenenbergers* voegde. Hier uit is ontstaan een zwaare oorlog, die voor den Bisschop zelfs nadeelig en verderflijk, en naauwlijks ten einde te brengen was (dewijl beide partijen, door de nabuuren versterkt, dagelijks magtiger wierden) voor dat 'er een verdeeltheid tusschen de *Schieringers* en *Vetkoopers* ontstond. In de eerste vijftien Jaaren van deezen twist leed *Groningen* de grootste ramp, wijl de Stad tweemaal geplonderd en verbrand werd. Doch na het Jaar 1251 keerde de kans, en was het overige van den oorlog in haar voordeel.

Dus meld het U. EMMIUS, welke ook de *Gelekingen* tot het hoofd van de partijſchap maakt, alhoewel men, in den geheelen oorlog, niemands eigen naam gevoegd vind bij dien van het Geſlagt; ja, dat 'er zelfs in de Jaarboeken geen gewag gemaakt word van iemand der *Gelekingen*. En, egter, is het onbetwistbaar, dat het Geſlagt van dien naam beſtond, en zelfs een Huis of Slot in de Stad gehad heeft, gelijk de meeste grooten, welker Huizen men toen *Steenhuizen* noemde, waar van de naaste ſtraaten haaren naam ontleenden. Hier komt nog bij, dat SUFFRIDUS GELEKINGA, hoewel hij was uit *Hunſingo*, onderteekend heeft een brief, waar in het Regtsgebied van *Selwerd*, in het Jaar 1283, aan de *Groenenburgers* word toegeſtaan. Ook doet EMO ons vermoeden, dat het *Gelekingers* waren, die men in de Registers ziet, en om den anderen, nu eens den voornaam van WIGBOLD, dan dien van EVERHARD gehad hebben, hoe wel de Geſlagtnaam verzweegen word. Hij verhaalt, naamlijk dat die van *Hunſingo*, die van de *Groenenbergſche* partij waren, in het Jaar 1232, *Wiboldenwerf* hebben in brand geſtooken, zonder iets verder te onderneemen, derwijl het hem genoeg ſcheen, het geleden ongelijk gewroken te hebben, aan het hooft der vijanden, met zijn Slot te verbranden. En MENCO verhaalt, op het Jaar 1241, dat WIGBOLD WIGGERSZOON, op *Gelekingenberg*, van de *Groenenbergers* dood geſlaagen is.

GELENTE of GELENTHE, een Polder onder *Oudtjesplaat*; waar van het oude Land, in het Jaar 1483, bedijkt, en in het Jaar 1612 verkogt is, aan FRANCOIS VAN AARSEN, voor 60000 kroonen. Deeze Polder is, in het Jaar 1524, ter grootte van 1400 gemeten, ingedijkt.

VAN DER HOUVE, *Handv. Kron.* I. Deel, fol. 117.

GELEYNSEN of LEYNSE, (CORNELIS) van *Vliſſingen*, was Schout bij Nacht, op der Staaten Vloot, die onder den Admiraal

naal Jonker JAN VAN DUIVENVOORDE, Heer van Warmond, streed met de Engelsche Vloot, onder bevel van den Opper-Admiraal CHARLES HAWARD, Calis Malis overmeesterde. In die zelfde waardigheid werd hij, onder bevel van den Luitenant Admiraal Jonker PIETER VAN DER DOES, in het Jaar 1599, tegen Spanje, naar de Westindien gezonden; een togt, waar bij meer eer dan voordeel behaald werd, ter oorzaake van de groote sterfte op de Vloot, die den Admiraal VAN DER DOES mede uit het leven rukte. GELEYNSSEN nam het oppergezag aan, en bragt de Vloot, met een tamelijken buit en veele gevangenen, in de maand Februarij van het Jaar 1600, behouden binnen de havenen van het Vaderland.

Zie VAN METEREN, fol. 367, 435, *Leven van* MAURITS, bl. 120. *Leven der Zeehelden*, bl. 466. *Notulen van Zeeland*, 1600, p. 238.

GELKENES, een Dorp en Ambagt in de *Alblasserwaard*, onder de Baronnie van *Liesveld* behoorende geleegen aan de *Lek*, en zig uitstrekkende, tot aan het Ambagt van *Ammerts-Graveland*, groot 307 Morgens en 405 Roeden Lands. In het Jaar 1732 werden te *Gelkenes* geteld 76 Huizen. Men heeft 'er geen Kerk; de Opgezeetenen behooren tot de Gemeente van *Groot-Ammers*. Nog kort na het Jaar 1740 stond schuins over *Schoonhoven* het Slot of Kasteel van *Gelkenes*, dat wel eer een der grootste en sterkste in *Holland* plagt te weezen; men meent, dat het reeds in het Jaar 1042 zou gestigt zijn. Na dat Hertog ERYK VAN BRUNSWYK, die, in de *Nederlandsche Beroerten*, de zijde van *Spanje* hield, het zelve, in het Jaar 1572, verlaaten had, werd het door de *Staatschen* bezet, doch door die van *Dordrecht*, *Gouda* en *Schoonhoven* afgebrand, maar naderhand ten deele weder opgebouwd. Het vertoonde zig nog lang met deszelfs sterke muuren en ronden Toren, en diende tot eene wooning van den Drossaard. Bij den gedugten watervloed in het Jaar 1741 werden 'er meer dan 150 persoonen in gehuisvest. Na dien

dien tijd het grootste gedeelte afgebroken zijnde, werd de puin tot zinksteenen aan de Dijken gebruikt. Ten dienste van den Drossaard, en der vergadering van de Hooge Vierschaar, is, in het Jaar 1745, in plaats van het oude Slot van *Liesveld*, een nieuw gebouw aangelegd. Het Geregt van *Gelkenes* in civiele zaaken, dat des Dingsdags zit, bestaat in den Schout, een Waardsman en vier Schepenen. De Waardsman is tevens President Scheepen, zo in dit als in de volgende Geregten van *Liesveld*, die ook alle hunnen bijzonderen Bode en Secretaris hebben.

Staat der Nederlanden, VII. Deel, bl. 435, enz.

GELLEKUM, een Dorp en Heerlijkheid, geleegen aan de *Linge*, bij *Asperen*, waar van Heer is de Baron TENGNAGEL. De Predikant aldaar bedient ook de Gemeente van *Renoi*. Digt bij de Kerk staat een fraai steenen Slot, in een diepe Graft, dat ten deele geheel vernieuwd is.

GELLICUM, (CORNELIS VAN) was te *Heusden*, indien niet gebooren, ten minsten van der jeugd af aan opgevoed, en werd 'er een van de vermaardste Geneesheeren.

ODDERHOVEN, *Beschrijving van Heusden*, bl. 188.

GELOOFSONDERZOEK; zie INQUISITIE.

GELOOFSVREDE. Na dat de Hervormden, in de *Roomsche Nederlanden*, zig meer en meer vrijheid hadden aangematigd, namen ze, in het Jaar 1578, het besluit, om vrije Godsdienstoeffening te verzoeken; doch hun verzoek was van geen vrugt. Eenige dagen daar na leverden ze een tweede smeekschrift in. De Aartshertog en de Raad van Staaten, die beide verzoekschriften ontvangen hebbende, maakten een *ontwerp*

eener Religions, of *Geloofsvrede*, waar in zij meenden dat alle de Landschappen genoegen zouden neemen.

Het Ontwerp was van den volgende inhoud, volgens de Copie van *Antwerpen*, aldaar gedrukt bij PLANTYN, in het Jaar 1579.

De Religions-vrede geaccordeert en gepubliceert binnen Antwerpen den 12 Junij MDLXXIX.

,, Alsoomen wel hadde verhoept, dat deur middele van de ,, Pacificatie van Gheudt, ende de Vnien van de Prouincien ,, daer naer ghevolgt, alle de lanckdurighe troublen, mis- ,, verstanden, tweedrachten ende diffidentien in dese Neder- ,, landen souden hebben gheceffeert, ende door middelen van ,, alsulcken accoorde ende ouerdrach de ghemeyne ruste ende ,, vrede (oock in respecte vande Religie) souden onderhou- ,, den hebben gheweest, om alsoo eendrachtelijck ende eent- ,, samentlijck dese landen, ende besundere de stadt van Ant- ,, werpen te brengen in heuren ouden steure van negociatie, ,, handelinghe van coopmanschappen, manufacturen, zee- ,, vaert, discipline militaire, ende andere goede deuchdelijcke ,, policien (daer inne sy eertijden meer dan eenige andere ,, prouincien is geweest) nochtans wantme beuonden heeft ,, dat de voorsz. Pacificatie van Ghendt ierst door expres ,, toedoen vande Spaengnaerden vyanden van dese landen en- ,, de heure aenhangheren, ende daer naer oock door oorsaec- ,, ken van dien bij eenighe andere is gevioleert, ende in di- ,, uersche puncten ghebroken gheweest, waer doore de diffi- ,, dentie ende waentrouwe tusschen die vande Catholijcke ,, Roomsche en ghereformeerde religie met eenighe andere ,, begost wederom te rijsene ende opte staene, ende in som- ,, mighe steden ende vlecken vandt ghevbieerde prouincien ,, soo te vermeerderen, dat apparentelijck ende onghetwijf- ,, felt daer deure geschapen waere op te staene groote verbit- ,, teringe, diuisie, ende meerdere scandalen, die naemaels ,, sonder groot bloedt te verghieten niet en soude zijn reme-

„ diabel, Soo hadde, omme al tselue te verhoeden, ende de
„ voorf. tweedrachten, diuisien, diffidentien ende wantrouwen
„ wte wegen te nemene, ende alle bloetstortinge te verhoe-
„ den, sijne Hoocheyt ende Excellentie bij aduijse vanden
„ Rade van Staten neffens heur wesende, doen conceptieren
„ sekere Ordonnancien inhoudende diuersche poincten die-
„ nende totten Religionsvrede ende onderhoudt vande po-
„ licie.

„ Alle welcke poincten alsoo gheaduiseert ende ghesloten,
„ oock by brieuen van sijnder Hoocheyt vanden 14 Julij lest-
„ leden, zijn ghesonden aen alle ghevnieerde Prouincien,
„ om op die admissie ende onderhoudt van dien te hebben
„ heur aduoy en consent.

„ Ende dien volghende zijn de selue poincten en artijcles
„ van Religionsvrede oock ghesonden aende wethouders de-
„ ser stadt van Antwerpen: de welcke, om daer inne perti-
„ nentelijck te besoingneren, ghelijckmen in alsulcke ghe-
„ wichtighe saken behoort ende schuldich is te doene, heb-
„ ben tot dien eynde doen vergaderen alle de leden der sel-
„ uer stadt, ende den seluen ghecommuniceert de voorf.
„ brieuen ende intentie, mitsgaders ghedaen lecture ende visie
„ vande voorf. artijclen van Religionsvrede, ende is nae rij-
„ pe ende langhe deliberatie daer op oock ghehadt d'aduijs
„ van de Colonnellen, Dekens vande gulden, ende Capitey-
„ nen deser stadt eyntelijck gheresolueert ende ghesloten,
„ dat men binnen deser stadt soude publiceren de voorf. Reli-
„ gions-vrede, en den selue wel strictelijck onderhouden,
„ welcken achtervolghende wordt van s'Heeren ende de Stadts
„ weghen beuolen ende gheordonneert, dat eenyeghelijck van
„ de ingheseteene deser stadt hun voortane reguleren sal vol-
„ ghende de voorf. Religions-vrede op den voet ende vne-
„ ghen, na beserenen.

„ Ierst *alsoo egheen religie met ghewelt oft wapenen en
„ can oft en mach onderhouden noch ingedruckt worden;*
„ maer dat de selue als een sonderlinge gaue van Godt al-
„ machtich moet verwacht worden, ende dat het betaemt dat
„ alle Christelijcke menschen van wat religie die zijn, onder-
„ linghe leuen eendrachtelijck en peysselijck, hun regulerende

„ nae

„ nae de loffelijcke politicque ordonnancie van heure Ouer-
„ heyt, *Soo ist goet ghevonden dat die vande voorf. Catho-*
„ *lijcke Roomsche, ende ghereformeerde religie, mitsgaders*
„ *die vande Confessie moghen blijuen, soo sy voor Godt tot*
„ *salicheyt van heurder sielen sullen willen ende in meynin-*
„ *ghen zijn, naer elcks verstant ten uuytersten daghe te*
„ *verantwoorden.*

„ Item dat ter saecken vande diuersiteyt vande voorf. reli-
„ gien, *d'een den anderen niet en sal mogen stooren,* hin-
„ deren noch letsel doen in sijne ceremonien, predicatien,
„ scholen, oft andere exercitie ende oeffeninge, oft andersins
„ yet attenteren, tzy binnen oft buyten de ghewoonlijcke
„ oft gedesigneerde plaetsen van heurder religie, in egheender-
„ hande manieren, maer eenyeghelijck int sijne met ruste en-
„ de vrede te laten, ende oock alle heure goeden te laten
„ besitten, behouden ende ghebruycken, emmers soo langhe
„ ende ter tijt, dat met aduijse vande Staten generaal, oft
„ ten minsten met een Nationnael consilium (eenenyeghelijc-
„ ken vrijelijck ghehoort) anders deshaluen ghesloten ende
„ ghetermineert zal wesen, op pene van exemplaerlijck ge-
„ straft te worden aen lijf ende goet, als perturbateurs vande
„ gemeyne ruste, sonder verdrach.

„ Ende omme binnen middelen tijde goede politicque or-
„ dre te stellene onder bequame ende lijdelijcke condisie die-
„ nede tot versekerheyt ende ruste van een yegelijck, Is
„ geordonneert *dat elck vande voorf. religien metten kercken*
„ *die sy iegenwoordelijck zijn besittende, hem sal te vreden*
„ *houden, Ten waere dat de kercke der twee, te weten*
„ *vande gereformeerde religie en vande Ausburgsche confessie*
„ *respectiue te cleyn waren,* dat alsdan byde Magistraten de-
„ ser stadt henlieden sal bewesen ende ghedesigneert worden
„ eenighe andere kercken oft plaetsen tot hunnen gerieue, en
„ sulle aldaer openbaerlijck en liberlijck exerceren heure reli-
„ gien: En nopende de begraeffenissen, sullen de Supposten
„ van elcke religie daertoe ghebruycken de kercken ende
„ kerckhouen daer zy hunne religie exerceren, ende dat elck
„ volghende hunne ceremonien, behaluen soo verre deur
„ cleynicheyt, distantie, noot, oft andersins yemant vande

„ voorsz.

„ voorf. religien begheerden *te ghebruycken d'een des anders* „ *kerckhof*, dat sy respectiue t'selue selen moghen doen, „ nochtas sonder eenige vermaninge daer te doene, oft te „ singen oft ander ceremonien te gebruycken.

„ Ende omme te schouwene de inconuenientie die meest „ deur petulantie en broodronckenschap ghesehieden bij veer- „ lose, seditieuse ende twistighe gheesten, anders niet suec- „ kende dan alle goede ordonnantien onder de voete te bren- „ ghen, Is gheordonneert *dat elck hem abstineert ende ver-* „ *draghe te comen oft hem te vinden ter plaetsen daermen* „ *andere religie dan de sijne, is exerterende; Ten waere* „ *hy hem reguleerde naerde ghewoonte* ende exercitie van „ alsulcke kercken oft templen daer hy hem inne vindt, op „ pene als vooren.

„ Insghelijcks om alle irritatien, bitterheden ende questien „ te schouwen ende te cohiberen, de licentien die deur eeni- „ ghe worden voortsghestelt contrarie diuersche gheboden te „ meer reysen ghedaen ende gepubliceert: *Soo verbiedtmen te* „ *maecken, singhen, printen, vercoopen oft int openbaere te* „ *brenghen eenighe schampere afdraghende oft iniurieuse* „ *liedekens*, balladen, refereynen, pasquillen, ghescriften, „ *figueren oft schilderijen* daerdoore d'een oft d'andere religie, „ oft oock yemant int particulier ende generael soude worden „ ghediffameert ende ghescandaliseert, op pene ende correctie „ als vooren.

„ Voorts dat die vande voorf. religien ghehouden sullen zijn „ heure Predicanten ende Ministers te presenteren in persoone „ aende Schouteт en den Wethouders deser stad, om sijnen „ name opgheteeckent zijnde met voorgaande deliberatie by- „ den voorf. Schoutet ende Wethouders geadmitteert ende ont- „ fangen te wordene, ende daernae te doene eedt van getrou- „ wicheyt ende onderdanicheyt in alle politicque saecken, son- „ der anderssins oft voorder te vsurperen oft te doene eenighe „ acte van iurisdictie oft hun nopende d'authoriteyt vande Ma- „ gistraet te moghen moeyen directelijck oft indirecte- „ lijck, in wat manieren t'selue soude moghen wesen.

„ Verbiedende de voorf. Predicanten ende Ministers inder „ manieren als voor ghepresenteert ende gheadmitteert zijnde,

ende

„ ende allen anderen int openbaer oft int heymelijck te spre„ ken oft preken, oft anderssins te gebruycken proposten oft „ woorden dienende tot tweedracht, oproer ende seditie, „ maer hen te leeren, instrueren ende spreken tot ruste, liefde „ ende eendrachticheyt vande ghemeynte.

„ Dat niemant en sal moghen draghen eenighe mercken oft „ teecken daer door zy elck anderen souden irriteren oft ver„ wecken tot diuisie, tweedracht ende questie.

„ *Dat de Suppoosten van elck* der voors. religien by proui„ sien ende tot dat daer naerder oft anderssins byde ghevnieer„ de prouincien in sal wesen versien, *sullen moghen houwe„ lijcke contracteren* elck op den voet van sijne religie: ende „ sulle de kinderen alsoo ghe procreeert staen tot succeßie, „ oock op goeden verstoruen achter persoonen van een ander „ religie.

„ Ende om voort al te houden equaliteyt, soo en sal ter „ oorsaken vande diuersiteyt vande voors. religien egheen re„ gard ghenomen worden int ontfanghen van eenighe scho„ liers, siecken oft armen in eenige Schole, Gasthuysen, „ Godshuysen, hospitalen oft Sieckhuysen: Dat oock alle „ aelmoessen ende gratien vanden goeden lieden sullen verga„ dert, gheColligeert ende gedistribueert worden nae den voet „ alsoede daer inne ghenomen ende teghenwoordich daer inne „ ghebruyckt.

„ Item dat *eenyghelijck sal ghehouden zijn t'onderhouden* „ *de ghewoonlijcke feestelijcke daghen* hier nae ghespecifideert, „ te weten den Soendach, Kersdach, Apostteldagen, Onser „ lieuer vrouwen bootschap, Hemelvaert en Lichmisse: en „ en sullen opde selue daghen niet moghen openbaerlijck „ wercken, besoingneren, vercoopen, noch winckels op „ doen.

„ Dat oock *op alsulcke dagen als van ouds verboden is* „ *vleesch te vercoopen ende te eten, alle vleeschuysen sullen* „ *ghesloten* blijuen, ende sal hem elck draghen politiequelijck, „ nae d'ordonnancie deser stadt.

„ Voorts dat *int confereren van eenighe officien Magistra„ ten*, ende andere politijcke lasten *egheen regard en sal* „ *ghenomen worden op eenighe religien*: maer men sal eenye-

" ghelijck ghequalificeert daer toe noemen, kiesen ende doen
" bedienen alsulcke officie daer toe by sal bequaem gheuon-
" den worden: dies sal alsulcke genomineerde ende ghecosene
" schuldich zijn te doen den eedt van ondes tot sijnen dienste
" staende, ende daer en bouen sweeren wel solemneelijck t'on-
" derhouden desen Religions-vrede, sonder andere ceremonien
" daer toe te gebruyckene. Ende soo verre in eenighe eeden
" tzy van Magistraten, oft andere publicque diensten ende offi-
" cien eenighe clausulen begrepen zijn, astringerende tot obser-
" uantie oft conseruatien van eenighe sekere religie, sullen de
" selue gheomitteert worden.

" Sal voorts eenyeghelijck gehouden zijn d'Ouerheyt ende
" Magistraet van deser stadt alle behoorlijcke reuerentie ende
" obedientie te draghen, de selue allessins te assisterene int
" vanghen ende straffen van alderhande oproerighe, seditieuse,
" ende sunderlinghe vande ouertreders van deser Ordonnan-
" cie.

" Ende oft geviele (d'welck Godt verhoede) datter yemant
" waere die contrarie van dese Ordonnancie dede, of der sel-
" uer int gheheele oft deele teghen quame, oft yemanden
" eenighe stoornisse, quellinghe oft schandale aen dede, soo
" is gheordonneert van wegen als voore, datmen van stonden
" aene sal procederen tot apprehensie vanden ouertredene naer
" ouder ghewoonte: Ende op dat d'examinatie ende informa-
" tie sonder achterdencken ofte wantrouwe geschiede, so selen
" die vande voors. religie respectiue moghen committeren twee
" notable verstandighe mannen, liefhebbers vande ghemeyne
" ruste, om in hennen presencie de voors. Informatie byde
" heere ende byde Weth ghenomen te worden: Om t'selue
" ghedaen voorts gheprocedeert ende geordonneert te worden
" naer behooren.

" Onder stondt gheschreuen:

" Dese Ordonnancie inde Raedcamere der Wethouderen der
" stadt van Antwerpen gelesen zijnde, is bij den seluen
" gheordonneert datmen die sal publiceren. Actum 12. Ju-
" lij, anno 1574.

" *me præsente.*

Martiny.

Poine;

Poinčten ende articlen by ſijn Hoocheyt, ende by ſijn Excellencie, ende by die leden der ſtadt van Antwerpen gesloten, tot ghemeyn weluaren ende ruste der ſeluer ſtadt. Ghepublicеert den 12 dach Junij, MDLXXIX.

„ Alſoo ſeker misverſtant ende inconuenient binne der ſtadt
„ van Antwerpen den 28 Meye laetſtlede opgeſtaen is ge-
„ weeſt, daer vuyt meer ſwaricheden ſouden mogen rijſen tot
„ verachteringhe vande voorſ. ſtadt ende ghemeyne landen,
„ ten grooten voordeele vande ghemeyne vyanden, Soo
„ EEST dat nae diuerſche communicatien, om ruſt, vrede
„ ende eendracht te maken en onderhouden onder die ghe-
„ meyne borgeren ende ingeſetene vande voirſ. ſtadt, en te
„ remedieren de voirſ. ſwaricheden ende inconuenientien,
„ voor ſoo veele in deſen tijt mogheliјck is: Heeft ſyne
„ Hoocheyt met aduijs van ſyne Excellentie ende Rade van
„ State, ende nae voirgaende communicatie ende aduijſe van
„ Borghemeeſteren, Schepenen, oude Schepenen, Wijckmeeſ-
„ ters, ende Dekenen vande ambachten, mitſgaders vande
„ adioinčten vande voirſ. Schepenen vanden Colonnellen, De-
„ kens vande gilden ende Capiteynen deſer ſtadt, niet alleen-
„ lijck by vorme van vergaderinghe vanden breedenraedt,
„ maer oock vande voirſ. particuliere Leden ende collegien
„ gereſolueert de poinčten ende articlen hier nae volghende.

I.

„ Ierst houdt ſijne Hoocheyt voor vergeten ende geabo-
„ lieert al tghene dat voor date van deſen daghe ghebuert
„ is, ſonder dat yemant desſhaluen ſal moghen gerechercheert
„ oft begrepen worden, maer eer contrarie by de voirſ.
„ verghetenisse een yeghelijck ſal hem gheuen tot eendracht,
„ liefde ende accoord met malcanderen te houde, ſonder
„ deen den anderen te verwijten, te iniurieren oft achter-
„ dencken te draghen, Op alſoo het weluaren vander ſtadt

„ bat te voorderen, ende den gemeynen vyant eensamendlijck
„ te wederstaan.

I I.

„ Dat men sal publiceren d'Vnie op den voet soo die t'V-
„ trecht gemaeckt is, refererende die moderatie vande punc-
„ ten, wesende differential tusschen het concept by sijne
„ Hoocheyt den Staten ouergegeuen ende de voors. Vnie,
„ Om by de Staten generael vande ghevnieerde ende noch te
„ revnieren prouincien ende steden ghedecideert te worden in
„ heure eerste vergaderinghe.

I I I.

„ Item te publiceren *een Religions-vrede voor eeuwelijck*
„ *ende irreuocable*, soo die by de Leden deser stadt goet
„ gheuonden ende geapprobeert is geweest, Behoudelijck de
„ moderatie en restrictie, als d'articlen van dese ordonnancien
„ zijn inhoudende.

I V.

„ Item dat de Roomsche catholijcke sullen wederomme co-
„ men inde possessie en gebruycke vande kercken van Onser
„ vrouwen, Sint Jacops, en ter Borcht, aldaer sy sulle moge
„ vryelijck neur exercitie doen, volgende den voet vande
„ Religions-vrede: ende tot dien eynde sulle mogen in deser
„ stadt wedercommen de weerlijcke Priesters ende gebenifi-
„ cieerde vuytgesundert de ghene die ghespecifieeert staen in
„ seker billet, op heden geteekent, ouerbracht; die om rede-
„ nen wille ende tot meerdere ruste vande stadt noch ter tijt
„ sullen vuytblijuen.

V.

„ Welverstaende, dat die gheestelijcke persoonen niet en
„ sullen hebben eenige iurisdictie op de werelicheyt, noch en
„ sulle hun oock niet moeyen mette politijcke saken, maer
„ sullen, dien aengaende, subiect zijn den Magistraet, ende
„ daerenbouen sullen mede dragen accijsen, imposten, thien-
den,

„ den, en honderften penninck, ende borgherlijcke laften, „ fonder oock te ghenieten den vrijdomme van papen oft an- „ dere keiders.

VI.

„ Ende om te fchouwen alle oproer ende feditien, en fullen „ voortaen niet mogen ontfangen worden eenige Predicanten „ tot het exercitie van predicke, van wat religie die zijn, fy „ en fullen eerst ghepresenteert zijn den Magiftrate ende negen „ mannen te kiefen, tot onderhoudt vande ieghenwoordighe „ ordonnancie, ende gedaen hebben den behoorlijcken eedt.

VII.

„ Item om alle inconuenienten ende fchandalen te fchou- „ wen, fullen die vande voornoemde Roomfche religie heur „ exercitie doen in heure kercken alleen; *fonder dat fy hun* „ *proceffien fullen moghen doen int openbaer.*

VIII.

„ *Sullen oock heur Sacramenten draghen fonder pompe* „ *oft gheclanck, maer int bedeckt.*

IX.

„ Soo veele die biddende ordenen aengaet, fullen die noch „ ter tijt metten Boegaerde vuyt blijuen.

„ Die van finte Michiels en Peeter Pots fullen moghen in- „ necommen, ende die begheeren vuyt te blijuen fullen mo- „ ghen doen, mits redelijcke alimentatie, ende en fullen „ gheen andere moghen innemen, fonder aduoy vande ghene „ die t'heure lafte genomen fullen hebben die fauuegarde van „ defe ordonnancie.

vormden bestaan aldaar uit weinige huisgezinnen, hebbende een onderscheiden Kerk, welke voorheen behoorde aan de Dominikaanen of Predikheeren, welken, na de verovering van *'s Hertogenbosch*, in het Jaar 1629, door Prins FREDRIK HENDRIK, deeze plaats hebben moeten verlaaten. De Predikant en Schoolmeester worden, de eerste met een Jaarwedde van 600, en de andere van 200 guldens, uit het Comptoir der Geestelijke goederen der Majorij betaald.

De Kardinaal DAMIAAN HUGO, Grave van *Schonborn*, Bisschop van *Spiers*, is een tijd lang Commandeur van *Gemert* geweest, en werd, in het Jaar 1743, door den Baron VAN DER NOOT, broeder van den toenmaligen Bisschop van *Antwerpen*, opgevolgd; na wiens overlijden deeze Commanderij, eenige Jaaren, is open gebleeven, ten einde uit derzelver inkomsten de schulden te voldoen, welke de Land-Commanderij van den *Ouden Biezen*, gedunrenden den laatsten oorlog in *Duitschland*, heeft moeten maaken, door haare Contigenten aan het Rijk te leveren. In den aanvang van 't Jaar 1603 werd der Staaten Ruiterij door GROBBENDONK geslagen.

Vaderlandsche Hist. XII. Deel, bl. 26. BACHIENE, B. bl. 685. VAN HEURN, *Beschrijving van 's Hertogenbosch*, III. Deel, bl. 13, 121, 124. II. Deel, bl. 260.

GEMMA FRISIUS, anders RAINERUS GEMM, een *Fries*, te *Dokkum* gebooren, in het Jaar 1508, en wel op den 8 December. Hij was een zeer vermaard Genees- en Wiskundige, daar zijne uitgegeevene boeken getuigen van zijn. Hij overleed te *Leuven*, den 25 Maij des Jaars 1555. Zijn zoon CORNELIUS oeffende te gelijk de beide weetenschappen.

BRANDT, *Dagwijzer der Geschiedenissen.*

GE-

GEMOND of GEMONDE, een Dorp in de Meijerij van *'s Hertogenbosch*; zie GESTEL.

GENA, GENE; dus was de naam van de Gemalin van DIRK DEN I, Graaf van *Holland*. MELIS noemt haar GHEVE; en zegt, dat zij, met haaren man, dien zij DIDERIK DEN II gebaard heeft, te *Egmond* begraaven legt. Onzeker is het, wie haar vader geweest is. Sommigen houden daar voor PEPYN, Koning van *Italie*; doch deeze was reeds honderd Jaaren voor dien tijd overleeden.

MELIS STOKE, fol. 11 en 12. VOSSIUS, *Jaarb.* pag. 43.

GENDER (DE) een Rivier in *Staats Braband*, bij *Eindhoven*, die haaren uitloop in den *Dommel* heeft.

GENDEREN, een Dorp in het Land van *Heusden*, en in het Kerklijke gecombineerd met *Doveren*, doch heeft eenen bijzonderen Ambagtsheer.

GENDERINGEN, eene der bijzondere Heerlijkheden, in 't Graafschap *'s Heerenberg*, een groot en schoon Dorp, voorzien met eene fraaije Kerk, omtrent een half uur gaans beoosten *'s Heerenberg*. Door de Heerlijkheid loopt een gemeene weg voor de Hessenkarren, Postwagens, enz. de *Voorsterstraate* genaamd; om welke te verbeeteren, op gemeene kosten der buurschap, in het Jaar 1735, door de Landschap, verlof gegeeven werd. In de maand April van het Jaar 1738 verzogt de Drossaard van *Gendringen* en *Elten*, dat de gemeene wegen voortaan allen op gemeene kosten der Amps-Ingezeetenen mogten onderhouden worden; dan daar toe werd niet beslooten. De Aartsbisschoppen van *Keulen* hebben de Heeren VAN DEN BERG wel eer begunstigd gehad met het voorregt om Bisschoppelijke Munte te mogen slaan; en deeze hebben dit Regt aan hunne Heerlijkheden van *Genderingen* en *Elten* geschonken.

ben. Men vind nog eenige zilveren Munten, die te Genderingen geslagen zijn.

Zie *Staat der Nederl.* III. Deel, bl. 403.

GENEMUIDEN, doorgaans verkeerdelijk genaamd *Geelmuijen*, in *Overijssel*, onder het Landdrostampt van *Salland*, zeer nabij de plaats, daar de *Vegt*, of 't eigenlijk genoemde *Zwarte Water*, in het *Zwolsche Diep* zig ontlast. Deeze gelegenheid aan den mond der Rivier word, door de laatste lettergreepen deezes naams, duidelijk te verstaan gegeeven, wijl *Mude* zo veel zegt als *Munde* of *Mond*. Dan, waarom die plaats *Genemuide* toegenaamd word, daar de Rivier, die daar bij uitwatert, voorheen met geen anderen naam dan de *Vegt* (in 't *Latijn Vidrus*,) is bekend geweest, zal men bezwaarlijk konnen verklaaren. Dit *Genemuiden* is een Steedje of Vlek, met Stadsgeregtigheid begiftigd, en wel door JAN VAN NASSAU, in het Jaar 1272; die, ter zelver tijd, de Parochiekerk aan ST. NICOLAAS toegewijd, benevens het Regt van Patronaatschap aan 't Kapittel van *Deventer* heeft opgedraagen. De Regeering is, gelijk in alle de *Overijsselsche* Steden, aldaar in twee Kollegien onderscheiden: namelijk, de Magistraat, saamgesteld uit VIII Leden, waar van 4 Schepenen en 4 Raden zijn, benevens den Secretaris; en een Gezwooren Gemeente, die insgelijks uit agt Leden bestaat.

Keizer KAREL had aldaar, ter bescherming van den ingang van 't *Zwarte Water*, een Slot doen stigten; door de *Spaanschen* werd dit, in het Jaar 1580, in brand gestooken. De Inwoonders hebben grootendeels hun bestaan van het maaken van allerlei soorten van fijne en grove Matten, alle zijnde aldaar de grootste voorraad van biezen. Dit is ook oorzaak dat men aldaar zeer zorgvuldig voor brand is: te meer, dewijl men het gevaar daar van 'er eenmaal ondervonden heeft.

GE-

GENERALITEITS LANDEN, zijn die Landschappen, welke buiten onze grenzen leggen, en doordien ze niet aan de eene of andere bijzondere Provintie, maar aan de geheele Republiek onderhoorig zijn, daarom onder den gemeene naam van *Generaliteits Landen* begreepen worden. Ook noemt men dezelve *het Resfort van de Generaliteit*.

Deeze Landen worden aangetroffen ten Zuiden der vereenigde Provintien: zij hebben eertijds behoord tot die andere zogenoemde (*) X Provintien, die, uit kragt der *Munsterfche* vrede, in het Jaar 1648, (waar bij de VII vereenigde Provintien, van de andere afgescheiden, en voor een vrij en onafhanglijk Gemeenebest verklaard werden,) tot de heerschappij des Konings van *Spanje*, FILIPS DEN IV, moesten te rug keeren.

Deeze Landen zijn de vrugten der zegenrijke wapenen van onzen Staat, gedurende 't Stadhouderlijk bewind der twee na elkander gevolgde Prinsen, eerst MAURITS, en daar na, voornaamlijk, FREDRIK HENDRIK van *Oranje*; die, na dat alles binnen de grenzen van vijanden gezuiverd was, zo dra, in het Jaar 1621, het twaalfjarig bestand met *Spanje*, een einde genoomen had, hunne gantsche Krijgsmagt naar deeze buiten de grenzen geleegen Gewesten wendden; met dat gelukkig gevolg, dat derzelver voornaamste vooraanliggende sterkten verwonnen, en onder het Staaten gebied gebragt werden. Men

(*) *Wij zeggen, voorbedagtelijk: de zogenoemde dewijl zij in vroegere tijden tot een tiental zijn bepaald geweest: naamlijk*, Braband: Vlaanderen: Artois: Henegouwen: Namen: Luzemburg: Limburg: *'t Overkwartier van* Gelderland: Mechelen: en Antwerpen. *Dan, dewijl de twee laatstgenoemde, daar na, der Provintie* Braband *ingelijfd zijn; konnen ze thans niet meer dan VIII Provintien gereekend worden: welke alle, bij de Uitlanders, inzonderheid de* Engelschen, *naar de grootste en magtigste, onder den gemeenen naam van* Vlaanderen *bekend zijn.*

Men agtte dit zeer noodzakelijk; ten einde, door de vermeestering deezer Steden, met derzelver Ommelanden, welke dienen zouden tot een voormuur, de grenzen van 't Gemeenebest des te meer in veiligheid te stellen. En, in de uitvoering deezer onderneeming, werden de Staaten niet weinig onderfteund, door LODEWYK DEN XIII, die 's tijds Koning van *Frankrijk*; die, ingevolge 't met hem aangegaan verdrag, in het Jaar 1627, en daar na, in het Jaar 1634, eene afwending (diversie) maakte, in *Artois*, *Vlaanderen* en andere naast aan zijne grenzen paalende Provintien, waar door de magt der *Spaanschen* verdeeld, en zij des te meer buiten staat gesteld werden, om, aan de onderneemingen der Staaten, tegenstand te bieden.

Gemelde *Generaliteits Landen* van onzen Staat werden, eerst, en onmiddelijk na den *Munsterschen* vrede, bepaaldelijk aangetroffen, in niet meer dan drie der *Spaansche* Provintien: naamlijk in *Vlaanderen*, *Braband*, en *Limburg*. Eenigen tijd te vooren, naamlijk, in den Jaare 1632, was ook het geheel Overkwartier van *Gelderland*, met de daar in liggende Steden, *Roermonde*, *Venlo*, enz. door Prins FREDERIK HENDRIK bemagtigd: dan, in het Jaar 1637, werden deeze plaatzen, door de *Spaanschen* herwonnen, en gedurende de volgende Jaaren, bewaard: en ter deezer oorzaake, kon van deeze Provintie, bij den gemelden vrede, aan de *Nederlandsche* Republiek, voor als nog niets afgestaan worden: 't welk daar na, door 't Barriere-Tractaat des Jaars 1715, eerst gevolgd is.

Men kan niet ontdekken, dat der Staaten toeleg ooit geweest zij, om hunne heerschappij, in de *Spaansche* Nederlanden, zeer verre uit te breiden. Met het bezit van zulke sterke Steden, als *Bergen op den Zoom*, *Breda*, *'s Bosch* en *Maastrigt*, beneyens sommige sterkten in *Vlaanderen*, wilden zij, (in gevalle dezelve door den vrede aan hen bevestigd mogten worden) zig gaarne vergenoegen: dewijl de *Spaanschen*, daar door, verre genoeg van de grenzen verwijderd waren, om, bij eene opkomende vredebreuk geen onverhoedschen overval te moeten dugten. Menschlijker wijze gesprooken, zouden de Algemeene Staaten veel meer hebben konnen gewinnen.

ben. Nimmer was hun de gelegenheid daar toe zo voordeelig, als in de 3 of 4 laatste Jaaren, eer de vrede te *Münster* gesloten werd: dewijl Prins FREDRIK HENDRIK, telkens, met eene talrijke Krijgsmagt in 't veld verscheen; daar de *Spaanschen*, in tegendeel, van volk en geld uitgeput, hunne zaaken overal zagen agter uitgaan. En, wat wel meest tot den vrede medewerkte, was de veel te groote voorspoed, die de *Fransche* wapenen in *Artois*, *Vlaanderen*, en de andere aan hun Rijk paalende Provintien, die's zelven tijds verzelde; waar door 't zig liet aanzien, dat wanneer de zaaken dus bleeven voortgaan, en de Krijgsbedrijven van der Staaten zijde, met gelijken ernst waren voortgezet, de *Spaanschen* eindelijk alles verliezen, en geheel uit de *Nederlanden* verdreeven zouden worden. In zodanigen gevalle, zouden de door de *Franschen* overheerde Landschappen aan de onze onmiddelijk gepaald hebben: en dit kon niet dan ten uiterste gevaarlijk zijn voor onzen Staat; die 't altijd heeft gehouden, ten zetregel, dat 't beter ware, *Frankrijk* ten vriend, dan ten nabuur te hebben. Om deeze reden, meend men, dat de onderneemingen van Prins FRDRIK HENDRIK, in de laatste Jaaren van den gemelden oorlog, door eene voorzigtige Staatkunde, overeenstemmende met 't doelwit der Algemeene Staaten, dus bestierd werden, dat den Koning van *Spanje* niet alles in deeze *Nederlanden* mogt worden ontvreemd; neen, maar een goed gedeelte van *Vlaanderen*, *Braband*, *Henegouwen*, enz. ten allen dage, ten scheidsmuur, tusschen het *Fransch* en het *Staatsch* gebied, zou konnen dienen.

En dit oogmerk is, aan de zijde der Staaten, door den *Munsterschen* vrede, in 't Jaar 1648, tusschen hen en den Koning van *Spanje*, met uitsluiting van 't *Fransche* Hof, getroffen, dadelijk bereikt. Immers, werd in het III. Artikel der gemelde vrede, als eene der wezenlijkste voorwaarden, het zogenoemd *uti possidetis* bepaald, 't welk zeggen wil: „ dat elk der twee Mogenheden zou blijven in het daadlijk „ en ongestoord bezit der Landen, Steden enz., welke zij, „ voor 't sluiten deezer vrede, door hunne wapenen ver„ meesterd hadden." En dit Artikel strekte ten grondslag,

waar op de *Spaanschen* hun aandeel in die Provintien (behalven, wat door de *Franschen* hun ontnomen was,) bleven behouden: terwijl de Algemeene Staaten, in 't bezit der door hen gemaakte Wingewesten, in *Vlaanderen*, *Braband* en *Limburg*, bevestigd werden.

Zo dra, derhalven, de wederzijdsche Ratificatie van 't gemeld verdrag, den 15 Maij deszelven Jaars, tusschen die twee wederzijdsche Mogenheden, was uitgewisseld, hebben de Staaten, uit kragt van dit III Artikel, de hun aanbedeelde Steden en Landen, der drie genoemde Provintien, in bezit genomen: op derzelver Regeering goede order gesteld: en gezorgt dat de inkomsten, welke de Koningen van *Spanje* van dezelve eertijds plagten te trekken, voortaan, in hunne schatkist gebragt wierden.

Desgelijks gingen de zaaken van den Godsdienst hun niet min ter harte.

Hier voor hadden Hunne Hoog Mogende, geduurende de vredehandeling te *Munster*, ernstiglijk gezorgt. Doch, die zaak leed, in den beginne, bij de *Spaansche* Afgezanten, veel tegenstand; die, aan den Staat, eeniglijk wilden hebben toegestaan, de Souverainiteit over het temporeel, en niet het spirituëel: 't welk zo veel wil zeggen, als dat de Staat eeniglijk de waereldlijke Regeering zig zou toeëigenen, over deeze Landen, met uitsluiting van het Geestelijk Regtsgebied, in zaaken, die den Godsdienst betroffen. Zij gaven voor, dat dit laatstgenoemde niet van de willekeur des Konings van *Spanje*, maar van den Paus van *Rome*, afhing. Zij wilden, daarom, ten aanzien van den Godsdienst, een Separaat-Artikel hebben vastgesteld; uit kragt van welk, de temporeele Souverainiteit, over de Majorie van *'s Bosch*, de Baronie van *Breda*, en elders, aan den Staat zou blijven: maar dat ook, den *Roomschgezinden*, vrijheid van conscientie zou worden vergund: eene vrijheid, waar van zij de beteekenisse zo verre konden uitrekken, dat eene volkome onbelemmerde oeffening van hunnen Godsdienst in 't openbaar, met al haar toebehooren, daar onder mede begreepen mogte worden. Immers, was zonder zodanige voorbehouding, (*reservatie*,) die uitdrukking in dat Artikel onnodig geweest: dewijl ze

zeer

zeer wel wisten, dat bij geene Protestantsche Mogenheden, en allerminst bij onzen Staat, eene conscientiedwang, ten aanzien van eenige Geloofsgezindheid, plaats grijpt, als iets, dat tegen den aart van den Hervormden Godsdienst regtstreeks aanloopt. Behalven dat men zeer wel begreep, dat, ingevalle de Koning van *Spanje*, ten einde den Paus niet te belgen, (gelijk men voorgaf,) de spirituëele Souverainiteit aan den Staat niet mogte overlaaten, in de *Generaliteits Landen*, hij dit al zo min hadde mogen doen, binnen de VII Vereenigde Provintien. Gemelde verklaaring der *Spaansche* Gevolmagtigden werd, derhalven, niet anders beschouwd, dan als een bedrieglijk voorwendzel, verzonnen, met oogmerk, om, in zaken van den Godsdienst, op de onderdaanen van den Staat, een zeker Regt te behouden; en daar van, bij voorkomende gelegenheden, zig te konnen bedienen: 't welk niet zou konnen nalaaten, ten allen dage, aanleiding te geeven tot verdrietelijke verschillen, tusschen deeze beide Mogenheden. En, belangende de verklaaring, van, aangaande de bestelling van den Godsdienst, een separaat Artikel te willen maaken, buiten het algemeen vredesverdrag: dezelve scheen niet anders ingerigt, dan om onzen Staat de Guarantie der andere Mogenheden van Europa, ten aanzien van dit Artikel, te doen missen.

Zeer waarschijnlijk komt mij voor, dat die JOSEPH van *Bergaigne*, Aartsbisschop van *Kamerijk*, maar bevoorens Bisschop van '*s Bosch* geweest, die één der *Spaansche* Gevolmagtigden tot de vredehandelingen te *Munster* was, wel de voornaamste aanlegger zal geweest zijn van alle die zwarigheden, op 't stuk van Godsdienst: des te meer, dewijl de vrijheden, die men eischte, inzonderheid den *Roomschgezinden*, in de Stad en Majorie van '*s Bosch* betroffen: voor 't belang van welke, als zijne geweezen Stiftsonderhoorigen, hij wel meest scheen te mogen en moeten zorgen. Na dat dan, over deeze zaak, tusschen de wederzijdsche Gevolmagtigden tot den *Munsterschen* vrede, een tijd lang was getwist geweest, hebben de Algemeene Staaten hunne Gevolmagtigden, bij herhaaling, en meer uitdruklijk in last gegeeven, om geene vrede met *Spanje* te sluiten, 't en zij daar bij met

duidelijke bewoordingen zou bepaald worden, de volstrekte Souverainiteit, zo in 't spiritueel als temporeel.

Daarom hebben Hun Hoog Mogende, onmiddelijk na den gesloten vrede, de zaaken van den Godsdienst naar hun welbehaagen geregeld: zig meester maakende van alle de Kerken, Kloosters en andere zogenoemde Godshuizen; de eerstgenoemde, na dat zij van Altaaren, beelden en andere versierselen gezuiverd waren, ter oeffening van den Hervormden Godsdienst doende inruimen: gelijk mede, ter zelver tijd, alomme, over de Gemeenten, Leeraaren werden aangesteld. In de Majorie van *'s Bosch*, werd deeze zaak, egter niet zonder veel tegenkanting, van de zijde der *Roomsche* Geestelijken, uitgevoerd: vermits de Priesters en Monniken, onmiddelijk na de teekening der *Munstersche* vrede, in hoope, (zo 't schijnt,) van door den Koning van *Spanje* daar in te zullen gehandhaafd worden, hunne Kerken en Kloosters behouden wilden: weshalven zij bevel ontfingen, om ze, binnen den tijd van agt dagen, te verlaaten; waar door de rust, dies tijds, ten eenemaal hersteld werd.

De bezittinge deezer *Generaliteits Landen* heeft, middelerwijle, voor en na, geene kleine moeielijkheid veroorzaakt aan ons Gemeenebest, dat altijd zeer veel belang stelde in derzelver behoudenisse. Alle de oorlogen, waar in de Republiek, zedert den *Munsterschen* vrede, telkens werd ingewikkeld, hadden niet anders ten doelwit, dan, om deeze haare voormuuren, tegen de onderneemingen van 't Hof van *Frankrijk*, te beschermen. Alreeds, voor meer dan anderhalve eeuw, hadden de *Fransche* Staatsdienaaren, de Kardinaalen RICHELIEU en MAZARYN, getragt, de gezaamlijke *Spaansche*, nu *Oostenrijksche Nederlanden* aan *Frankrijks* Kroon te hegten: en lieten geene middelen onbeproeft, ter bereiking van deezen toeleg; welke, zo wel aan *Groot-Brittanje*, als aan den Staat, zeer gevaarlijk zou geweest zijn: reden genoeg, waarom deeze beide Zeemogenheden, meesttijds, gelijkerwijze, die zaak zig hebben aangetrokken, en met vereenigde kragten, tegen de listige en geweldige aanslagen van 't gemeld Hof, zig hebben aangekant.

Naauw-

Naauwlijks zal men, daarom, eenig Land op den gantschen Aardbodem aantreffen, waar in meer menschenbloed gestort is, dan in deeze nabuurige Gewesten. Nergens vind men, ter zelver oorzaake, zo veele vestingen, binnen een zo kleinen omtrek, als in deeze Landen: vermits de Mogenheden, die de Steden onder haare magt gekreegen hadden, dezelve terstond naar de nieuwste Krijgsbouwkunde deeden versterken, ten einde ze niet gereedelijk te verliezen. Die zelve zo na bij elkander liggende vestingen maaken de oorlogen binnen deeze Landstreek des te bloediger en langwijliger: dewijl men hier veele vestingen moet winnen, (welker beleegering, bijaldien zij naar behooren verdeedigt worden, veel volk en tijd kost,) eer men eenig Land van merkelijke uitgestrektheid onder zijn gebied kan brengen. Ter andere zijde, is al dit Land bekwaamer om 'er den oorlog te voeren, dan binnen de Vereenigde Provintien, waar de grond, aan de meeste plaatsen, doorsneeden en gebrooken is. Hier heeft men veele wijd uitgestrekte vlakten, op welken de Heiren zig konnen neerslaan. Daar bij kan het oorlogstuig en allerlei andere oorlogsvoorraad, zeer gemakkelijk, door de Rivieren de *Maas* en de *Schelde*, op- en afgevoerd worden. En eindelijk ziet men, in deeze Landstreek, van Stad tot Stad, meenigte van steenen bevloerde straatweegen; waar van 't Krijgsvolk in 't voorjaar, wanneer de andere weegen nog onbruikbaar zijn, zig bedienen kan, ten einde Krijgsverrigtingen vroegtijdig aan te vangen.

Dewijl 't van groote aangelegenheid is, voor onze Landgenooten, de gesteldheid deezer Provintien, waar in de Algemeene Staaten mede hun aandeel hebben, wel te verstaan, agten wij 't der moeite waardig, deeze zaak, in haar begin en voortgang, kortelijk aan te wijzen, uit de gedenkschriften dier tijden.

In den tijd, toen de *Nederlandsche* Republiek nog in oorlog, tegen de Koningen van *Spanje*, zig bevond, naamlijk, in het Jaar 1635 hadden de *Franschen* reeds begonnen, in deeze *Nederlanden*, en wel in de naast bij hunne grenzen geleegen Provintien, zodanig een vuur te ontsteeken, wel onder 't schoonschijnend voorwendzel van door eene afwending, (*diversie*,) aan de *Nederlandsche* Republiek eenige lugt te gee-

geeven; doch in waarheid, om al wat de *Spaanschen* dus lang in de *Nederlanden* behouden hadden, onder hun eigen geweld te brengen.

Deeze toeleg heeft nimmer zo klaar zig ontdekt, als in de Jaaren 1646 en 1647, toen de onderhandelingen tusschen de *Spaansche* en *Staatsche* Gevolmagtigden, te *Munster*, reeds begonnen waren, welken de *Franschen* telkens poogden te overdwarsschen: gelijk dit ook de reden was, waarom de vrede, van der Staaten zijde, des te meer verhaast, en in het Jaar 1648, tot stand gebragt werd.

Koning LODEWYK DE XIII zou, ter zelver tijd, ook wel met *Spanje* den vrede hebben willen sluiten: doch onder geene andere voorwaarde, dan van eene voorgeslagen verwisseling zijner gemaakte Wingewesten op den *Spaanschen* bodem, (naamlijk het Graafschap *Rousillon*, en verscheiden plaatzen in *Katalonie*,) tegen deeze *Spaansche Nederlanden*: en dit doelwit missende, werd de oorlog, door de *Franschen*, tegen *Spanje*, noch elf Jaaren, na den vrede van *Munster* voortgezet: naamlijk tot het Jaar 1659, toen dezelve, door den *Pijreneeschen* vrede, eindigde; waar bij de meeste, door de *Franschen* gemaakte Wingewesten, in deeze Landen, plegtiglijk aan dezelve werden afgestaan.

De bezittingen, door de *Fransche* Kroon, bij den gemelden vrede aangewonnen, waren zeer aanzienlijk; bestaande in de geheele Provintie *Artois*; alleenlijk uitgezondert de Steden *Air* en *St. Omer*: in *Vlaanderen*, de Steden *Grevelingen*, *l'Ecluse*, beneevens de kleine sterkten, *Filips*, *Hurnuts* en *Bourburg*: in *Henegouwen*, *Quesnoi*, *Landrecij*, *Avesnes*, *Filippeville* en *Marienburg*: en eindelijk, in *Luxenburg*, *Diedenhoven*, *IJvoix*, *Damvilliers*, *Montmedij*, enz.

Gaarne hadden de Zeemogenheden, inzonderheid de Staaten van *Neêrlands* Gemeenebest, gezien, dat *Frankrijks* gebied, binnen de paalen, door dien *Pijreneeschen* vrede daar aan gesteld, bij vervolg altijd hadden mogen blijven: maar, dit Hof rustte niet, voor en al eer ook het overige in die Provintien zou vermeesterd zijn; en, terwijl geweld van wapenen alleen niet genoegzaam vermogt werd men van hunne zijde bedagt, om ook allerlei listige wegen in te slaan. Daar-

toe strekte, in 't bijzonder, eene looze kunstgreep, door den Kardinaal MAZARYN, in 't werk gesteld, die bij dien *Pijreneeschen* vrede des Jaars 1659 bedongen had, dat de *Spaansche* Infante, DONNA MARIA THERESIA, dogter van FILIPS DE IV, aan zijnen Koning, LODEWYK DEN XIV, zoude worden uitgehuwelijkt: gelijk, in den volgende Jaare 1660, daadelijk geschiedde. Niet alleen werden, uit kragt van dit huwelijk, de in de *Spaansche Nederlanden* gemaakte overwinningen, aan Koning LODEWYK, ten bruidschat medegegeven; maar dit zelve huwelijk zou ook, in 't vervolg, ten grondslag dienen, om daar op te konnen bouwen, een eisch tot alle de gezamenlijke *Spaansche* bezittingen, in deeze Landen; niettegenstaande gemelde Prinsesse, voor 't aangegaane huwelijk, plegtiglijk afstand gedaan hadde van alle aanspraake op *Spanje*; niet alleen, maar ook op alle de andere deezer Kroon onderhoorige Erflanden. Deeze eisch steunde op iets, 't welk de Regtsgeleerden, *jus Devolutionis*, dat is, het Regt van afwenteling, noemen: in zig behelzende: *dat, al wat een vader, die aan meer dan ééne vrouw is gehuwd geweest, gedurende zijn eerste huwelijk aanwint, alleenlijk door het kind, of de kinderen, uit dit eerste huwelijk voortgesproten, moge geërft worden:* gelijk, *wat aangewonnen word, staande het tweede huwelijk*, ook *bij erfenisse overgaat, tot die kinderen, bepaaldelijk*, die uit *dit tweede huwelijk zijn verwekt.* Van deeze wet, welke in *Braband*, en in de andere *Spaansche* Provintien, stand grijpt, meenden de *Franschen* zig te mogen bedienen, tot hun voordeel. De *Nederlanden* werden naamlijk bij hen aangemerkt, als een nieuw conquest, of aangewonnen erfgoed. Zij waren tog, aan de *Spaansche* Infante, KLARA ISABELLA EUGENIA, de zuster des Konings FILIPS DEN III, in den Jaare 1599, ter gelegenheid van haar huwelijk met den Aartshertog van ALBERT van *Oostenrijk*, Gouverneur deezer *Nederlanden*, in vollen eigendom opgedraagen; onder beding, egter, dat, in gevalle zij geene kinderen zou verwekken, die zelve Landen weder aan de *Spaansche* Kroon gehegt zouden worden. Elk weet, dat het *Spaansch* Hof deeze Staatkundige streek had uitgedagt, tot een geheel ander oogmerk, om de *Nederlanderen*, als zij aan eene andere,

 en

en kwanswijze, van de *Spaansche* Monarchie onderscheiden Mogenheid, behooren zouden, door dien weg, der te gemaklijker, met der tijd, weer onder de gehoorzaamheid des Konings van *Spanje* te mogen brengen. Vermits nu gemelde Vorstinne, in het Jaar 1633, zonder kinderen was overleeden, zo werden deeze Landen, onder de Regeering van FILIPS DEN IV, in den boezem der *Spaansche* Monarchie weder ingelijft. Wijders was deeze inlijvinge geschied, bij 't leven der eerste Gemalinne des Konings FILIPS DEN IV; naamelijk ISABELLA, de dogter des Konings HENDRIK DEN IV, van *Frankrijk*, die gestorven is in den Jaare 1644. En, dewijl de Infante MARIA THERESIA, die aan LODEWYK DEN XIV ten huwelijk gegeeven wierd, uit dit eerste huwelijk voortgesprooten, en zij, na den dood van haaren broeder BALTHASAR, in het Jaar 1646, de eenige afstammeling uit dit huwelijk was, zo wilde men deeze MARIA THERESIA doen doorgaan, voor de eenige Erfgenaame der *Nederlanden* (*);

Zo dra daarom FILIPS DE IV, den 17 September des Jaars 1665, overleeden was, deed LODEWYK DEN XIV, in den volgenden Jaare 1666, zijne aanspraak op de *Nederlanden*, we-

(*) *De Schrijvers der Algemeene Hedendaagsche Historie* (Boek I. Hoofdst. I. bladz. 745.) *hebben die zaak, 't jus devolutionis betreffende, eenigermaate anders voorgesteld: naamlijk, dat de kinderen van 't eerste huwelijk, 't zij manlijke, 't zij vrouwelijke nakomelingen, elkanders Erfgenaamen zijn, bij præferentie, boven de kinderen van het tweede huwelijk: naar welke verklaaring, dit voorgewend Regt van* MARIA THERESIA, *tot de* Nederlanden, *haar zou toebehooren, als Erfgenaame van haaren broeder,* Don BALTHASAR, *die, beneven haar, van het eerste bedde was, boven Koning* KAREL DEN II, *van* Spanje, *en deszelfs zuster* MARGARETHA THERESIA, *welken beiden van het tweede bedde waren. Doch, die zaak zal op één en 't zelve uitkomen.*

wegens zijne Gemalinne, gelden, bij de Koninginne weduwe van

Ondertusschen zal de onderstaande Geslagtkaart, aan dit gezegde, 't nodig ligt konnen geeven.

FILIPS II.

Koning van Spanje † 1598.

FILIPS III.

Koning van Spanje † 1621.

ISABELLA KLARA EUGENIA, *getrouwd met* ALBERT, *Aarts-Hertog van* Oostenrijk. † *zonder kinderen in 't Jaar* 1633.	FILIPS DEN IV, *Koning van* Spanje, *eerst getrouwd met* ISABELLA, *dogter van* HENDRIK DEN IV, *Koning van* Frankrijk: *daar na met* MARIA ANNA, *dogter van Keizer* FERDINAND DEN III. † *in 't Jaar* 1665.

Uit 't eerste huwelijk.		*uit 't tweede huwelijk.*	
BALTHASAR † 1646, *zonder kinderen.*	MARIA THERESIA, *Gemalinne van* LODEWYK DEN XIV, *Koning van* Frankrijk.	KAREL DE II, *Koning van* Spanje, *met wien de* Oostenr. Karolijnsche *tak in* Spanje, *in het Jaar* 1700, *is uitgestorven.*	MARGARETHA THERESIA, *getrouwd met Keizer* LEOPOLD, *van den* Duitschen *tak van 't* Oostenr. *Huis.*

van *Spanje*, die gedunrende de minderjaarigheid van haaren zoon, KAREL DEN II, als Regentesse, 't roer der Regeering in handen had. En, vermits een weigerend antwoord volgde, van de zijde der *Spaanschen*, die zig beriepen, op den plegtigen afstand, door MARIA THERESIA, bij 't aangaan van 't huwelijk gedaan, nam de *Fransche* Koning terstond zijn toevlugt tot de wapenen: vallende met een ontzaglijk heir, onder anderen, in deeze *Spaansche* Provintien, die onder het bewind des Gouverneurs, Markgrave van *Castel Rodrigo*, in een zoberen, en genoegzaam weerloozen toestand, zig bevonden: zo verre, dat de *Franschen* in éénen veldtogt meer wonnen, dan in verscheiden Jaaren, gedunrende den laatst voorigen oorlog; maakende, daar beneven, in den volgenden winter, zo door verraad, als door geweld, zig meester van 't Graaffchap *Bourgonje*, ook *Franche Compté* genoemd. Weshalven de Algemeene Staaten, begrijpende dat *Spanje* alleen niet magtig ware, het overschot deezer *Nederlanden* te beschermen, en des te vreezen scheen, dat, bijaldien men den *Franschen* dus liet geworden, binnen kort alles onder hun geweld zou moeten bukken, eindelijk te raade werden, in het Jaar 1668, om met *Groot-Brittanje* en *Zweeden*, dat vermaard drievoudig verbond, (*Triple alleantie*) aan te gaan, 't welk ten doelwit had, om met alle magt te verhinderen, dat *Frankrijk* van alle de *Spaansche* Provintien meester zoude worden. Dit verbond had ten gevolg, dat *Frankrijk* zig genoodzaakt vond, in denzelven Jaare 1668, met *Spanje* den vrede te sluiten; die den 2 Meij deszelven Jaars, te *Aken* geteekend werd: waar bij LODEWYK DEN XIV wel *Franche Compté* weder aan *Spanje* heeft te rug gegeeven, maar, van de in de *Nederlanden* veroverde Steden, zeer veele, beneven haare onderhoorigheden, behield: als het geheel Graaffchap *Artois*: in *Vlaanderen*, *Douai*, met 't Fort *Escarpe*, *Armentieres*, *Doornik*, *Kortrijk*, *Oudenaarde* en *Veurne*: In *Henegouwen*, de Steden *Bergen*, *Binch* en *Aath*: in de Provintie *Namen*, de sterkte *Charleroij*. Zo dra waren deeze Steden niet in *Fransche* handen, of Koning LODEWYK spilde veele schatten, om dezelve, door zijnen vermaarden vestingbouwer, den Generaal DE VAUBAN, zo veel de konst

konst daar toe vermogt, in eenen onverwinbaaren staat te stellen; ten bewijs, dat hij nimmer voorneemens was, dezelve weder aan *Spanje* in te ruimen. De *Spaansche* Gevolmagtigden tot dit Congres van *Aken* gebruikten, egter, bij 't sluiten van dit verdrag, die voorzigtigheid, dat zij, ten einde allen schijn van erkentenisse van eenig Regt der Koninginne van *Frankrijk* op de afgestaane plaatzen te vermijden, in 't zelve deeden invloeien: „ Dat zij, om den vrede in *Europa* te „ herstellen, en op de tusschenspraake van den Paus, dezel„ ve aan den Koning van *Frankrijk* hadden afgestaan."

Middlerwijl heeft dit drievoudig verbond, dewijl het, door toedoen der Staaten, wel meest was tot stand gebragt, daar na de grondoorzaak moeten worden van dien verderflijken aanval der *Franschen*, op de voor aanliggende Gewesten van 't vereenigd *Nederland*, in den Jaare 1672. Koning LODEWYK DE XIV, door deezen stap der Staaten, in de bereiking van zijn oogmerk, om naamlijk alle de *Spaansche Nederlanden* in te slokken, zig verijdeld ziende, was bedagt op allerlei middelen, om zig op de *Nederlandsche* Republiek te wreeken: en dit niet wel doenlijk agtende, zo lang het drievoudig verbond, ('t welk, in het Jaar 1659, door het bijkoomen van *Spanje*, viervoudig geworden was,) in stand bleef, was zijn eerste werk, om Koning KAREL DEN II van *Engeland* daar van aftetrekken; die zelfs kon goedvinden, in het Jaar 1672, met *Frankrijk* aan te spannen, in de oorlogsverklaaring tegen deeze Republiek; in eenen tijd, als dezelve door onderlinge tweedragt jammerlijk gescheurd was.

Het verdrag, tusschen de beide Vorsten aangegaan, behelsde in zig, dat LODEWYK te Land, en KAREL ter Zee, de Republiek bespringen zou: en, vermits de *Fransche* Krijgsmagt, in gevalle zij den kortsten weg naar onze grenzen hadde willen inslaan, door *Braband* en *Vlaanderen*, dus over den *Spaanschen* bodem, zou hebben moeten trekken; 't welk niet zou hebben nagelaaten, een argwaan te geeven, als of 't den *Franschen* om de *Spaansche Nederlanden* mede te doen ware; zo had Koning LODEWYK, alreeds in 't voorig Jaar, met den Aartsbisschop van *Keulen*, en met den Bisschop van *Munster*, een verdrag geslooten; waar bij aan de *Fransche* troepen, den

vrije

vrije doortogt door hunne Landen werd toegestaan: gelijk ook deeze beide Geestelijke Vorsten hunne Krijgsmagt bij die der *Franschen* voegden; ten einde deeze Republiek des te zekerder te mogen te onder brengen. De *Franschen* trokken, gedeeltelijk langs de *Maas*, en gedeeltelijk langs den *Rhijn*, derwaard: en 't gelukte hun, in éénen zomer, de Provintien *Gelderland*, *Overijssel* en *Utrecht* te overweldigen: gelijk zij ook niet zouden hebben nagelaaten, tot in het hart van *Holland* door te dringen, ten ware niet het water, 't welk men, door 't openen der Sluizen, de Binnenlanden had doen invloeien, den verderen voortgang hunner wapenen gestremd hadden.

De verheffing van Prins WILLEM DEN III, tot Stadhouder over deeze, immers de meeste en magtigste Provintien, mogt, in deezen dringenden nood, het middel zijn, om *Neêrlands* Gemeenebest uit het gevaar van haaren gantschelijken ondergang te redden. Deeze Vorst stelde terstond order, om de vervallen zaaken van 't Krijgsweezen te herstellen: terwijl de Algemeene Staaten, met Keizer LEOPOLD DEN I, een verdrag aangingen: waar van de vrugt was, dat deeze met der haast een talrijk heir naar den *Rhijn* zond, 't welk met eenige *Spaansche* en *Staatsche* troupen zig vereenigde. Deeze, de Keurvorstelijke Residentiestad *Bon*, benevens andere Plaatzen in 't *Keulsch* gebied, vermeesterende, werd daar door den *Franschen*, in de vereenigde *Nederlanden*, de toevoer van levensmiddelen afgesneeden: 't welk hen noodzaakte, in het Jaar 1673, de door hen verwonnen Provintien met zo veel spoed te verlaaten, als zij, in den voorigen Jaare, dezelve overweldigt hadden.

Vermits, daar beneven, *Spanje*, den 15 October deszelven Jaars, aan *Frankrijk* den oorlog verklaarde, en den 9 Februarij van het Jaar 1674, de vrede tusschen *Groot Brittanje* en den Staat hersteld werd; zo bekwam men gelegenheid, om den oorlog, tegen Koning LODEWYK, buiten onze grenzen, in de *Spaansche Nederlanden*, voort te zetten. In deezen oorlog zijn de veldslagen bij *Senef*, in het Jaar 1674, en bij *Mont-Cassel*, in het Jaar 1677, voorgevallen: beiden onder de aanvoering van Prins WILLEM DEN III van *Oranje*; in welker eer-

eersten de verwinninge twijffelagtig, dan, in den laatsten aan de zijde der *Franschen*, was overhellende. Ook waren de *Franschen* zeer gelukkig, in de veelvuldige belegeringen der gesterkte Steden; die veele, de ééne na de andere, verlooren gingen: welker meesten, bij den *Nijmeegschen* vrede, in het Jaar 1678, aan dezelve plegtiglijk werden afgestaan. Door deezen vrede, die met te veel verhaasting, en tegen den zin van den Staat, geslooten was; werd het gebied der *Franschen* weder merkelijk vergroot. In *Vlaanderen* verkreegen zij, bij hunne voorheen gemaakte wingewesten, ook *Duinkerke*, *Wijnoxbergen*, *Cassel*, *IJperen*, *Meenen* en *Rijssel*: in *Henegouwen*, *Condé*, *Valencienne*, *Bouchain*, *Quesnoi*, *Bavaij*, *Maubeuge*, beneven de Stad en 't distrikt van *Kamerik*: in *Namen*, de vesting *Charlemont*, waar tegen zij *Charlero* moesten wedergeeven: in *Luxemburg*, *Diedenhoven*, beneven meer andere Steden. Van de in voorige oorlogen veroverde Plaatzen, behielden zij alles, behalven *Oudenaarden* en *Kortrijk*. Waar bij eindelijk andermaal in hunne handen viel, het geheel Graafschap *Bourgonje*, anders *Francke Compté* genoemd.

De Koning van *Spanje*, deeze vrede niet hebbende willen aanneemen, werden de vijandelijkheden der *Franschen* in de *Spaansche Nederlanden* voortgezet: hoe wel niet met dien ernst, als te vooren; en wel door toedoen der Algemeene Staaten, die, beneven den Koning van *Groot-Brittanje*, alle poogingen aanwendden, om den vrede te herstellen: konden de, egter, niet anders uitwerken, dan dat, in het Jaar 1684, een bestand voor 20 Jaaren getroffen werd.

Doch als KAREL DE II, Koning van *Groot-Brittanje*, den 16 Februarij van het Jaar 1685 overleed, en deszelfs broeder, de Hertog van *IJork*, met den naam van JACOB DEN II, den throon beklom, begonnen alle voortekenen van eenen nieuwen oorlog zig op te doen; voornaamlijk, zedert hij den *Roomschen* Godsdienst openlijk aangenoomen hebbende, allerlei middelen van geweld in 't werk stelde, om dien zelven Godsdienst, en te gelijk een onbepaald gezag, in zijne Koningrijken in te voeren: ter volbrenging van welke onderneeming hij door *Frankrijk* onderstennd werd. Weshalven 't Parlement

van

van *Groot-Brittanje*, den Prins WILLEM DEN III van *Oranje*, die met Prinsesse MARIA, JAKOBS oudste dogter, getrouwd was, te hulpe riep; dien de Staaten eene aanzienlijke vloot, bemand met 15000 Krijgsknegten, bijzetteden met welke hij naar *Engeland* overstak; aldaar belandende, den 19 November in het Jaar 1689. Koning JAKOB vervolgens zijne Rijken verlaatende, en onder de bescherming van LODEWYK DEN XIV zig begeeven hebbende; draalden de Leden van 't Parlement niet lang met den Prins en Prinsesse van *Oranje*, den 21 April van het Jaar 1689, tot Koning en Koningin van *Groot-Brittanje* en *Ierland* uit te roepen. Om deeze reden verklaarde LODEWYK DE XIV, in het Jaar 1690, den oorlog, niet alleen aan Koning WILLEM DEN III, maar ook aan onzen Staat, door wiens hulpe hij tot den throon bevorderd was geworden. Die zelve oorlog gold weder voornaamlijk de *Spaansche Nederlanden*: alwaar 't *Fransch* heir geboodent werd, door den Hertog van *Luxemberg*; dien 't gelukte, in drie veldslagen, den eersten bij *Fleurij*, in het Jaar 1690, den tweeden bij *Steenkerke*, in het Jaar 1692, en den derden tusschen *Landen* en *Neerwinden*, in het Jaar 1693, het veld te behouden. Ook werd, gedaurende deezen oorlog, onder meer andere Steden, *Namen*, in het Jaar 1692, door de *Franschen* gewonnen: doch ook, door Koning WILLEM DEN III, herwonnen, in het Jaar 1695: waar na, in het Jaar 1697, de vrede te *Rijswijk* geslooten werd, en daar bij bepaald, dat, ten aanzien der wederzijdsche bezittingen, alles op den ouden voet hersteld zou worden.

't Hof van *Frankrijk*, deezer wijze, in zijne ondernee- mingen, ter verkrijging van alle de *Spaansche Nederlanden*, met geweld van wapenen, door de andere Mogenheden, telkens verhinderd wordende, verloor daarom den toeleg, om het den éénen of andere tijd daar toe te brengen, geenzints uit 't oog; doch beproefde, of 'er geene mogelijkheid ware, om het zelve door een anderen weg te mogen uitwerken: een verdeeling deezer Landen voorslaande met onzen Staat, welke door den Koning van *Groot-Brittanje* zou geguarandeerd worden.

Aan een soortgelijk ontwerp was al rede gearbeid, in den jaare 1635, toen de Republiek nog in vollen oorlog tegen *Spanje* zig bevond: willende de *Franschen*, dat men gezaamlijk de handen zou in één slaan, ter volkomen overheering en verdeeling deezer *Nederlanden*. Doch de Algemeene Staaten, die 's tijds klaar ontdekkende, waar op *Frankrijks* heerschzugtig oogmerk doelde, waren toen 't zelve voorgekoomen, door, in het Jaar 1648, met *Spanje*, te *Munster* eene afzonderlijke vrede te sluiten: gelijk hier voor is aangemerkt. Daarom werd, in het Jaar 1700, een ander verdrag van verdeeling door LODEWYK DEN XIV voorgesteld; die aan *Groot-Brittanje* en den Staat een gedeelte der *Nederlanden* aanbood, ten einde daar door de verkrijging van het overige, voor zig zelven te bevorderen. De beide Zee-Mogenheden omhelsden deeze aanbieding; hoe wel meer als een noodzakelijk kwaad, dan als een verkiesbaar beding: en dat alleen, ter voorkoming van een nieuwen oorlog, dien men te gemoet zag, zo dra Koning KAREL DE II van *Spanje*; wiens zwakke toestand geen lang leven voorspelde, zou overleeden zijn.

Dit tijdstip was niet den 1 November deszelven Jaars 1700 vervuld, of Koning LODEWYK vormde een aanspraak van veel verder uitzigt, dan, eeniglijk, betreffende de *Spaansche Nederlanden*: brengende ten voorschijn een Testament, 't zij door Koning KAREL DEN II waarlijk gemaakt, 't zij op deszelfs naam bedrieglijk ontworpen; waar bij zijn kleinzoon FILIPS, Hertog van *Anjou*, tweede zoon des *Dauphins*, ten eenigen Erfgenaam der geheele *Spaansche* Monarchie verklaard werd. En ten einde zijn oogmerk, betreffende deeze *Nederlanden*, des te zekerder te bereiken, had hij, met MAXIMILIAAN, Keurvorst van *Beijeren*, *Spaanschen* Gouverneur dier gemelde Provintien, een heimelijk verdrag geslooten, om deeze Landen, onmiddelijk na KARELS dood, aan de *Fransche* troupen, die daaromstreeks reeds in gereedheid lagen, in te ruimen: gelijk dadelijk geschiedde. Het *Spaansch* Krijgsvolk, 't welk de gesterkte Steden bewaarde, verklaarde zig, door de bestelling deszelven Keurvorst, voor den Hertog van *Anjou*; wordende, ten zijnen dienste, in den eed ge-

genoomen. Dat meer is: zedert den *Rijswijkschen* vrede, waren eenige vestingen, als Barriereplaatzen, aan *Staatsche* troupen ter bewaaring toevertrouwd: deeze werden, ten getale van 14000, door de *Franschen*, in éénen nagt, naamlijk van den 12 Februarij in het Jaar 1703, in die plaatzen overvallen, en zo veel als Krijgsgevangen gemaakt: welke ook niet ontslagen werden, dan na dat de Algemeene Staaten den Hertog van *Anjou* voor Koning van *Spanje* verklaard hadden.

Gemelde Staaten zouden ongetwijffeld aan deeze verklaaring zig gehouden, en ter vermijding van verdere onlusten, die reeds zo lang geduurd, en 's Lands Schatkisten genoegzaam uitgeput hadden, allerlei voorwaarden hebben aangenomen: eisschende eeniglijk, voor zig zelve, genoegzaame verzeekering; welke verzeekering voornaamlijk zou hebben bestaan, in het terugroepen der *Fransche* troupen uit de *Nederlanden*: doch deeze eisch volstrektelijk wordende afgeslaagen, deed de Republiek dien stap, welke aan 't *Fransche* Hof zo onverwagt voorkwam, en aldaar zo groote verbittering tegen dezelve verwekte: naamlijk, die verbintenisse, met Keizer LEOPOLD en WILLEM DEN III, als Koning van *Groot-Brittanje*, welke ten oogmerk had, om den Aartshertog KAREL van *Oostenrijk*, Keizer LEOPOLDS jongsten zoon, zo 't doenlijk ware, op den *Spaanschen* throon te stellen (*):

ge-

(*) *Deeze Aartshertog* KAREL *van den* Duitschen *tak van 't* Oostenrijksche *Huis, toen een Prins van 17 Jaaren, gebooren den* 1 *October van het Jaar* 1685, *is dezelve, die daar na, in het Jaar* 1711, *na 't overlijden zijns broeders*, JOSEPH, *met den naam van* KAREL DEN VI, *den* Keizerschen *throon beklommen, en tot het Jaar* 1741 *bezeeten heeft: zijnde de vader der beroemde Keizerinne* MARIA THERESIA. *Gemelde Aartshertog werd, om meer dan ééne reden, geagt, de naaste Erfgenaam tot de* Spaansche *Monarchie, en dus mede tot de* Spaansche *bezittin-*

gen,

gevolgt van eene oorlogsverklaaring tegen *Frankrijk*, den 15 Maij des Jaars 1702.

Koning LODEWYK DE XIV, ten bewijze, dat hij naast de kroon van *Spanje*, 't weder voornaamlijk gemunt had, op dee-

---

gen, in de Nederlanden: *uit kragt, naamlijk, van een vroeger Testament, door Koning* KARELS *vader*, FILIPS DEN IV, *ontworpen; die, ten einde te verhoeden, dat* Spanjes *en* Frankrijks *kroonen op één hoofd gezet zouden worden, zijne jongste dogter* MARGARETHA THERESIA, *die met Keizer* LEOPOLD *in huwelijk trad, tot Erfgenaame der* Spaansche *Monarchie verklaard had: welk Testament, door den gedaanen afstand zijner oudste dogter*, MARIA THERESIA, *als zij in het Jaar* 1666 *trouwde, met den* Franschen *Koning* LODEWYK DEN XIV, *nader bekragtigd was geworden. Ten minsten werd geoordeeld, dat de wijduitgestrekte Landen der* Spaansche *Monarchie, tusschen de afstammelingen dier beiden zusters van Koning* KAREL DEN II, *behoorden verdeeld te worden: onder welke nakomelingen, als de eerste, in aanmerking kwam, de Keurprins van* Beijeren, JOSEPH FERDINAND, *de zoon van Keurvorst* MAXIMILIAAN *van* Beijeren, *verwekt bij de Aartshertogin* MARIA ANTONIA, *de eenige dogter, uit Keizer* LEOPOLDS *eerste huwelijk, met voornoemde* Spaansche *Infante*, MARGARETHA THERESIA *voortgesprooten: terwijl de beide zoonen van Keizer* LEOPOLD, JOSEPH *en* KAREL, *uit deszelfs derde huwelijk, met* ELEONORA MAGDALENA, *van 't Huis* Paltz-Neuburg *waren voortgesprooten: dan deeze jonge Keurprins, was in het Jaar* 1699, *in zijn zevende Jaar, gestorven: des nu de Aartshertog* KAREL *en de Hertog van* Anjou, *de eenige Mededingers tot deeze rijke nalaatenschap konden gereekend worden: de laatste, inzonderheid, wegens zijne grootmoeder*, MARIA ANNA, *de zuster van* FILIPS DEN IV, *Koning van* Spanje. *Ten aanzien deezer twee Mededingers, was ook het Traktaat van verdeeling, in 't Jaar* 1700, *tusschen de Huizen van* Oostenrijk *en* Bourbon *werkelijk gemaakt*,

deeze *Nederlanden* wendde, naar ouder gewoonte, zijn meeste magt derwaard. Om die reden was 't voor *Groot-Brittanje*, zo wel als voor onzen Staat, van 't uitterst belang, om aldaar den oorlog te ontginnen: dewijl zij, al wat de Koningen van

---

maakt, en door de guarantie der beide Zee-Mogenheden bekragtigd: welk Traktaat, door LODEWYK DEN XIV, *onder voorwendzel van het gemelde Testament zijns schoonbroeders,* *Koning* KAREL DEN II *van* Spanje, *terstond na deszelfs overlijden, verworpen werd. Uit de onderstaande Geslagtlijst zal deeze zaak best worden opgehelderd.*

FILIPS IV.

Koning van Spanje † 1665.

MARIA THERESIA *getrouwd met* LODEWYK DEN XIV. † *in 't Jaar* 1712.	KAREL DE II, *Koning van* Spanje, † *in 't Jaar* 1700. *zonder kinderen.*	MARGAR. THERES. *getrouwd met Keizer* LEOP.
LODEWYK DAUPHIN, † *in 't Jaar* 1711.		MARIA ANTONIA, *getrouwd met* MAXIMILIAAN, *Keurvorst.*
LODEWYK DAUPHIN, *zonder kinderen.*	FILIPS, *Hertog, na Koning van* Spanje.	JOSEPH FERDIN. *Keurprins, gebooren in het Jaar* 1692, *gestorven in 't Jaar* 1699.
LODEWYK DE XIV en XV, *laatst overleedene Koningen van* Frankrijk.		

van *Spanje* in deeze *Nederlanden* bezeeten hadden, aan den Aartshertog KAREL hadden toegelegt. Koning WILLEM DE III, alrede den 19 Maij des Jaars 1702, in zijn 52 Jaar, te *Londen* overleeden, heeft deezen oorlog dus niet beleeft: dan, deszelfs opvolgster, Kouinginne ANNA, de jongere zuster zijner Gemalinne MARIA, in die zelve maatregelen tredende, zond haare troupen derwaard, onder bevel des Graven, naderhand Hertog van *Marlborough*; met welke de *Nederlandsche* Krijgsbenden, onder Graave MAURITS van *Nassau Ouwerkerk*, zig vereenigden; die nog in denzelven Jaare 1702, van *Venlo*, *Roermonde*, *Stevenswaard* en *Luik*, dus genoegzaam van de geheele *Maas*, tot *Namen* toe, zig meester maakten. Wat 't verder beloop van deezen zo zeer bekenden oorlog, wegens de *Spaansche* throonsopvolging, die niet voor den Jaare 1713, door den vrede te *Utrecht* eindigde, in deeze *Nederlanden* geweest zij; ook voornaamlijk, na dat de *Keizerlijke* troupen, onder bevel van den waereldsvermaarden Prins EUGEEN, zig daar bij vervoegt hadden, is door verscheiden Geschiedschrijveren naauwkeurig aangetekend. (*) Kortelijk zij genoeg gezegt, dat dezelve in zijn begin en voortgang, ten aan-

(*) *Daar toe mogen we bijzonder aanprijzen*, *'t Leven des Hertogs van* Marlborough, *van eenen ongenoemden* Engelschen *Schrijver; in* *'t* Nederduisch *vertaald*, *en gedrukt te* Amsterdam *bij* NICOLAAS TEN HOORN; *en uitvoeriger*, *'t Leven des gemelden Hertogs*, *door* ABRAHAM DE VRYER, *in IV. Deelen: als mede 't Leven van Prins* EUGEEN *van* Savoijen, *door dien zelven Schrijver*, *in III. Deelen*, *beiden in Octavo; gedrukt te* Amsterdam, *bij* J. LOVERINGH *en* J. ROMAN *de jonge*. *De laatstgenoemde Schrijver bezat eene zonderlinge kennisse*, *niet alleen van Staats- maar ook van Krijgskundige zaaken; waar door hij aan de gevallen van den oorlog*, *'t zij beleegeringen*, *'t zij veldslagen*, *'t zij andere Krijgsverrigtingen*, *door zijne oordeelkundige aanmerkingen*, *telkens een helder ligt heeft bijgezet*.

aanzien der drie Bondgenooten, ongemeen voorfpoedig was: in alle de veldflagen, die in het Jaar 1703 bij *Ekeren*, in het Jaar 1706 bij *Ramillies*, in 1708 bij *Oudenaarden*, als ook in denzelven Jaare bij *Wijnendaal*, en in het Jaar 1709 bij *Malplaquet* voorvielen, behaalden zij op de *Franfchen* de overwinninge: daar bij waren de meeste en voornaamfte vestingen, in *Braband*, *Vlaanderen*, *Henegouwen*, en zelfs fommige in *Artois*, door de Bondgenooten vermeesterd. 'Er was, tusfchen alle deeze vestingen, een genoegzaam breede weg gebaand, tot aan de grenzen van *Frankrijk*. *Landrechies* was de eenige Stad, die nog moest bemagtigd worden, om tot in 't hart van dit Rijk te konnen dringen: maar, terwijl Prins EUGEEN, in het Jaar 1712, met de beleegering deezer fterkte bezig was, kwam, door de konstgreepen van 't *Franfche* Hof, zeer onverwagt eene groote verandering in 't *Engelsch* Staatsbeftier; die ten gevolge had, dat dit drievoudig fnoer ongelukkig moest verbroken worden.

De Hertog van *Ormond*, die naar de *Nederlanden* gezonden werd, om MARLBOROUGH in 't bevél over het *Engelsch* Leger te vervangen, verkondigde terftond eene wapenfchorzing, ten aanzien der *Franfchen:* en zonderde zig af van 't heir der Bondgenooten. Hier na werd de Graave van *Albemarle*, in zijne legerplaats, bij *Denain* aan de *Schelde*, door den *Franfchen* Marchal de VILLARS, verrast en geflagen; waar door al de leeftogt naar 't Leger voor *Landrechies* was afgefneeden. De belegering werd terftond geftaakt: en, terwijl het vereenigd heir met groote moeite den terugtred naar *Mons* nam, gingen de Steden *Quesnoij*, *Bouchain*, *Douaij*, *Marchienne*, *St. Amand*, beneven 't Fort *Mortaigne*, in dat zelve Jaar verlooren: terwijl binnen de eerstgenoemde vesting, ook de geheele *Nederlandfche* Artillerie, in 's vijands handen kwam.

Terwijl dit alles gefchiedde, waren de Gevolmagtigde Minifters der meeste Europifche Mogenheden, te *Utrecht*, reeds in onderhandeling, om den vrede te herftellen; die ook in den volgende Jaare 1713, voor zo verre, immers *Frankrijk* en de Algemeene Staaten, beneven *Groot-Brittanje* aanbe-

belangde, dadelijk gesloten werd: dan op geene zo voordeelige voorwaarden, als men, zonder deeze tusschenkomende tegenspoeden, ongetwijffeld zou bedongen hebben. De Koning van *Frankrijk* eischte, behalven de door hem herwonne plaatzen, te rugge, de Steden *Air*, *St. Venant* en *Bethune*, in *Artois*: in *Vlaanderen*, de Stad *Rijssel*, met haare onderhoorigheden. Ook behield hij, in *Henegouwen*, *Conde*, *Valenchienne* en *Maubeuge*; die in den voorigen oorlog, door de Bondgenooten niet waren aangeroerd. Ter andere zijde stond hij af van zijn Regt op *Veurne*, *IJperen*, *Meenen*, *Doornik* en *Namen*; welke Steden de Algemeene Staaten wel in voorraad zouden bezetten: dan, te gelijk, onder verbintenisse, van dezelve te zullen overgeeven, aan 't Huis van *Oostenrijk*, zo dra zij met dat Huis zouden overeengekoomen zijn, aangaande de manier, hoe deeze, dus lang genoemde *Spaansche*, maar nu voortaan te noemen *Oostenrijksche Nederlanden*, voor de Republiek zouden dienen tot eene Barriere en zekerheid: welk Huis dezelve dan onherroepelijk en voor altoos zou blijven bezitten. Met één woord, het Huis van *Oostenrijk* zou nu treden in het volle bezit deezer Landen, zo als Koning KAREL DE II dezelve bezeeten had, of had behooren te bezitten, uit kragt van den *Rijswijkschen* vrede, des Jaars 1697. Alleenlijk werd aan den Koning van *Pruissen*, van het Overkwartier van *Gelderland*, in vollen eigendom overgegeeven, de Stad *Gelder*, beneven *Straalen* en *Wagtendonk*, en het Land van *Kessel*, aan de overzijde der *Maas* geleegen.

In den volgenden Jaare 1714, werd den 5 Maart, ook de vrede, tusschen den Keizer en den Koning van *Frankrijk*, te *Rastat* gesloten: gelijk den 26 Junij, de vrede tusschen Hunne Hoog Mogende en Koning FILIPS DEN V van *Spanje*: en na dien tijd, heeft men begonnen, de zaaken tusschen deezen Staat en Keizer KAREL DEN VI, in de *Nederlanden*, op een vasten voet te brengen: 't welk daadelijk tot stand gebragt werd, door het zogenoemde Barriere-Tractaat, dat den 15 November van het Jaar 1715, te *Antwerpen* gesloten werd: waar in Koning GEORGE DE I van *Groot-Brittanje*, als een derde, mede deel nam. In het II.

Artikel van dit verdrag werd vastgesteld, dat zijne *Keizerlijke* Majesteit en Hunne Hoog Mogende, tot hunne wederzijdsche beveiliging, elk op zijne eigen kosten, zouden onderhouden, gezaamlijk 30,000 tot 35,000 man: waar van de Keizer drie, en de Staat twee vijfde deelen moest opbrengen. De *Staatsche* troupen zouden bewaaren, de Stad en Kasteel van *Namen*: beneven de Steden *Doornik*, *Meenen*, *IJperen*, met 't Fort *Knocque* en *Veurne*: en eindelijk, ook *Dendermonde*, voor de helft; zijnde daar de Krijgsbezetting, half *Oostenrijksch* en half *Staatsch*. Terwijl de *Keizerlijke* troupen zouden gelegt worden, in *Luxemburg*, *Charleroij*, *Mons*, *St. Guislain*, *Brussel*, *Gent* en andere plaatzen naar welgevallen.

Ter voldoening der kosten, door den Staat te besteeden, zo aan 't onderhoud der vestingwerken der gemelde Steden, als der daar in geplaatste Krijgsbezettingen, verbond zig de Keizer, ingevolge Art. XIX. van dit Tractaat, Jaarlijks aan den Staat te zullen betaaten, 550,000 gulden.

Bij dit zelve Barriere-Tractaat, (Art. XVIII.) werden mede tot eenige vergoeding der zwaare kosten, door den Staat, geduurende den oorlog, ten behoeve van het Huis van *Oostenrijk* gespild, aan de Republiek, in vollen eigendom, in het Overkwartier van *Gelderland* afgestaan, de Stad *Venlo*, beneven de Schans *St. Michiel*, de Schans *Stevenswaard*, en het Ampt *Montfoort*, met zijne onderhoorige Dorpen. Dit gedeelte kon, bij 't sluiten van den *Munsterschen* vrede, aan den Staat nog niet worden overgelaaten: dewijl die geheele Provintie in dien tijd onder de magt van *Spanje* was. In het Jaar 1668 hadden egter de Algemeene Staaten een zeker Regt daar toe verkreegen, door het opschieten van twee millioenen gulden, aan KAREL DEN II, Koning van *Spanje*: waar voor gemelde plaatzen in dit Overkwartier, dies tijds waren verpand geweest.

In deeze gesteldheid bleven de zaaken in de *Nederlanden*, tot den Jaare 1740; toen, onmiddelijk na den dood van Keizer KAREL DEN VI, die den 20 October voorviel, een nieuwe zwaare oorlog ontstond, wegens de Pragmaticque Sanctie, betreffende de opvolging in de *Oostenrijksche* Erflan-

landen, door zijne oudste dogter, de Aartshertoginne MARIA THERESIA. (*) Deeze oorlog was in *Duitschland* en in *Italie* reeds begonnen: maar sloeg, in het Jaar 1744, mede over tot de *Oostenrijksche Nederlanden*. De Algemeene Staaten, in het Jaar 1731 dit verdrag mede onderteekend hebbende, oordeelden zig verpligt, gemelde Vorstin, als Bondgenooten, bij te springen. En vermits zij, ongelet al den sterken aandrang daar toe, door 't Hof van *Frankrijk*, ongenegen waren, de onzijdigheid te omhelzen, en daar tegen, in 't Jaar 1744, hunne hulptroupen, onder bevel van den Vorst van *Waldek*, bij de *Keizerlijke* en *Groot-Brittannische* vereenig-

(*) *Deeze Pragmatique Sanctie was alreeds in 't Jaar* 1713 *door Keizer* KAREL DEN VI *gemaakt, die geene manlijke lijferven hebbende, door dit ontwerp, alle de Erflanden van 't Huis van* Oostenrijk *onverdeeld wilde gehouden hebben. Mitsdien was daar in vastgesteld, dat de erfvolging in de vrouwelijke lijn, naar 't Regt der eerstgeboorte, versterven zou: en wel,*

Eerst op de dogters des gemelden Keizers, MARIA THERESIA, *en* MARIA ANNA.

Daar na op de dogtere van Keizer JOSEPH, MARIA JOSEPHA *en* MARIA AMELIA.

Vervolgens op de dogters des Keizers LEOPOLD, *vader der twee gemelde Keizers: naamlijk,* MARIA ANTONIA, MARIA ELISABETH, MARIA ANNA *enz.*

Vermits deeze erfvolging voornaamlijk ten oogmerk had, om het Huis van Oostenrijk *ten genoegzaamen evenwigt te doen strekken, tegen de toenmaals dagelijks meer en meer aanwassende magt van 't Huis van* Bourbon, *was dit de reden, waarom verscheiden andere Mogenheden van* Europa *veel belang stelden, in de bewaaring deezer Pragmatique Sanctie: daar onder ook de Koning van* Groot-Brittanje, *die in het Jaar* 1731, *en de Staaten der Vereenigde* Nederlanden, *die in 't Jaar* 1732, *mede daar in getreeden waren.*

nigde Krijgsmagt voegden, werden de *Nederlandsche* Barriereplaatzen in *Vlaanderen*, door den *Franschen* Generaal Veld-marchal, Graave MAURITS van *Saxen*, terstond aangetast; die, dewijl ze onvoorzien waren van genoegzaame Krijgsbezettingen, zonder veel bloed vergieten, binnen korten tijd overgingen: eerst *Meenen*: daar na *IJperen*, 't Fort *Knocque* en *Veurne*. In het Jaar 1745 volgden *Doornik*, en alle andere Steden in *Oostenrijks Vlaanderen*. In het Jaar 1746, de Steden *Antwerpen*, *Mons*, *St. Guislain*, *Charleroij* en *Namen*. Zelfs ontzagen zig de *Franschen* niet, in het Jaar 1747, alhoewel in geenen oorlog zijnde tegen de Republiek, in *Staats Vlaanderen* te vallen: alwaar de Generaal Graave van *Lowendaal*, zonder veel tegenstand, alle de sterkten vermeesterde: naamlijk, *Sluis*, *Filippine*, *Sas van Gend*, *Hulst*, beneven de Schansen aan de *Schelde*; overal de Krijgsbezettingen, ten getale van bijna 3000 man, krijgsgevangen maakende: en eindelijk *Bergen op den Zoom*; 't welk, na een beleg van twee maanden, in den nagt van den 16 September overrompeld werd: waar door den *Franschen* de weg gebaand scheen, om de Provintie *Zeeland* te bemagtigen. Niet min ongelukkig was der Bondgenooten heir in alle de veldslagen, welke die zelve oorlog heeft uitgeleverd: als, die bij *Fontenoij*, den 11 Maij van het Jaar 1745, bij *Rocoux*, den 11 October van het Jaar 1746: en bij *Laveld*, den 2 Julij van het Jaar 1747. In 't midden van April des Jaars 1748, werd ook *Maastrigt* belegerd. En deeze Stad was de laatste, die eenig vijandelijk geweld heeft moeten uitstaan: want geduurende dit beleg werden de Preliminaire Vredes-Artikelen tusschen de wederzijdsche *Fransche* Gevolmagtigden en die der andere Mogenheden, te *Aken* geteekend: waar bij te gelijk een stilstand van wapenen tusschen de beide heiren beraamd was: dan dewijl de *Franschen* deezen stilstand niet wilden uitgestrekt hebben tot *Maastrigt*, vond men goed, de Stad bij verdrag in handen der belegeraars te stellen tot den dag der wederinruiming, na dat de vrede volstrekt elijk zou gesloten zijn.

Al wie naar de groote overwinningen, door Koning LODEWYK DEN XV, toen behaald, eenige gissingen maakte aan-

gaan-

gaande den uitslag van deezen vrede, kon niet anders vermoeden, dan dat hij de paalen zijns gebieds ongelijk verder in deeze *Nederlanden* zou uitgezet hebben, als zijn overgrootvader LODEWYK DE XIV ooit gedaan had in alle de voorige oorlogen. Tot elks verwondering heeft hij egter alle de veroverde plaatzen, zo in de *Oostenrijksche* als in de *Generaliteits Landen* van onzen Staat, bij den gemelden vrede te rug gegeeven.

'T Schijnt dat de andere nabuurige Mogenheden zeer sterk daar mede zig bemoeid hebben: en dat de afgunst der Mogenheden, onderling, die men al voor lang gezegt heeft, een voornaam middel ter behoudenisse der *Nederlandsche* Republiek te wezen, ook in dit geval in 't middelijke veel toegebragt hebbe, om haar in 't bezit te doen blijven deezer *Generaliteits Landen*, die ten voormuur haarer veiligheid verstrekken: gelijk men mede hier aan mag toeschrijven, de oorzaak, waarom 't Huis van *Oostenrijk* in 't bezit zijner verlooren Landen en Steden ter zelver tijd hersteld werd: want deeze gezaamlijke X Provintien een al te vetten brok uitmaaken, om ze aan éene Mogenheid alleenlijk te mogen gunnen: 't welk oogenschijnlijk aan *Frankrijk* zou gelukt hebben, ten ware de andere Mogenheden, welker Gevolmagtigden in de vredehandeling te *Aken* mede tegenwoordig waren, zig niet daar tegen aangekant hadden.

Onder alle nabuurige Mogenheden is 'er, behalven de Staaten der Vereenigde *Nederlanden*, geen één, die zo veel belang ten allen tijde gesteld heeft in de verdeeling deezer Landen tusschen verscheiden bezitteren, als *Groot-Brittanje*, in aanmerking neemende, de noodlottige gevolgen, die zeer natuurlijk zouden te vreezen zijn, bij aldien daar tegen de kroon van *Frankrijk* dit altijd zo zeer geliefd doelwit haarer onderneemingen den eenen of anderen tijd bereiken mogt. Men begrijpt in *Engeland* zeer wel dat de *Nederlandsche* Republiek de groote magt van *Frankrijk* niet lang zou konnen weêrstaan, bij aldien deszelfs grondgebied tot aan haare grenzen reikte: en in gevalle deeze Republiek door *Frankrijk* verrast en vermeesterd wierd, zou *Groot-Brittanje* zig versteken zien van den magtigsten en getrouwsten haarer *Protestant-*

ftantfche Bondgenooten. Daar benevens zou de Koning van *Frankrijk* meester zijn van alle die voortreflijke Zeehavens in *Vlaanderen*, uit welke de gantfche Scheepvaart der *Engelfchen* op de *Noordzee*, in tijden van oorlog, ontrust en geftremd zou konnen worden.

Bijaldien nog de eenige haven van *Duinkerken*, altijd, voor en na, zo veele bekommering in *Engeland* gebaard heeft, wat zou te wagten zijn, wanneer alle de havens in der *Franfchen* handen waren? Hier bij komt dat men in *Engeland* niets gevaarlijker agt voor hunnen Koophandel, dan dat *Antwerpen* door de *Franfchen* bezeeten, en van daar de Zeevaart door de *Schelde* zou geopend worden: want *Londen* is zo wel als *Amfterdam* haaren Koophandel en de daar door verkreegen fchatten aan 't verval van *Antwerpen* verfchuldigt: en even zo gereedlijk zou de neering van beiden vervallen moeten, zo dra *Antwerpen* in handen kwam van een zo naarftig, vernuftig en fpaarzaam volk, als de *Franfchen* bij de geheele waereld bekend ftaan.

Al wie deeze dingen weet en gadeflaat, zal zig niet verwonderen, dat noch voorheen de Koningen van *Spanje*, noch daar na de Keizers uit 't Huis van *Oostenrijk* zelve veele kosten en moeiten hebben aangelegd, om deeze *Nederlanden* tegen de aanvallen der *Franfchen* te befchermen: maar dat zij dezelve in tijden van oorlog fomwijlen genoegzaam geheel ontbloot, en de verdeediging deezer Landen aan de zorge der beide Zeemogenheden overgelaaten hebben; wel verzekerd, dat 't eigen belang deezer Mogenheden van zelf medebrengt om deeze Landen tegen *Frankrijk* te verdedigen (*)

Alle

(*) *Die zelve zaak is zeer oordeelkundig betoogt, door een ongenoemden* Engelfchen *Schrijver, in een werkje, uit 't* Engelsch *in 't* Nederduitsch *vertaald, en uitgegeeven te* Amfterdam *in 't Jaar* 1738: *tot titel hebbende:* Aanmerkingen over het gevaar, dat de Oostenrijkfche Nederlanden in handen van Frankrijk vervallen zullen.

Alle deeze gezamenlijke Landen zijn en blijven derhalven nu tusschen vier Mogenheden verdeeld: naamlijk het Huis van *Oostenrijk*, den Koning van *Frankrijk*, den Koning van *Pruissen*, en de Republiek der vereenigde *Nederlanden*. En deeze verdeeling is dus ingerigt, dat geen ééne dier gemelde Mogenheden, bijaldien men *Frankrijk* uitzonderd, waar aan de geheele Provintie *Artois* behoort, eene geheele Provintie is bezittende: maar alleen zekere gedeelten van die Provintien, die naast bij hunne grenzen liggen.

Het aandeel, 't welk 't *Oostenrijksche* Huis daar in bezit, is ongelijk grooter dan dat van ééne der andere genoemde Mogenheden; bestaande vermoedelijk weinig minder gronds, dan die der drie andere Mogenheden gezaamlijk. Het legt in 't midden, en strekt zig uit door alle de Provintien, uitgezonderd *Artois*: naamlijk door *Vlaanderen*, *Braband*, *Henegouwen*, *Namen*, *Luxemburg*, *Limburg*, en het Opper-Quartier van *Gelderland*.

Door dit *Oostenrijks* aandeel word het *Fransche* gebied van dat der *Nederlandsche* Republiek ten eenemaal afgescheiden, dat 't nergens daar aan paalt: weshalven men al wat 't *Oostenrijks* Huis bezit, ten regte mag aanmerken als de Barriere of Voormuur ter onzer beveiliging tegen *Frankrijk*; ten einde bij onverwagte vredebreuk, door 't zelve niet gereedelijk verrast te konnen worden. En om aan dit oogmerk des te meer te voldoen, strekten in 't bijzonder de zogenoemde Barrieresteden in *Vlaanderen*: als mede de Stad en Kasteel van *Namen*, die met een goed getal *Neêrlands* Krijgsvolk plagten bezet te wezen; waar in egter, zedert den laatsten oorlog, wegens de Pragmatique Sanctie eene merkelijke verandering gekoomen is: waar van hier na. Met deeze *Oostenrijksche Nederlanden* als aan die zijde onze naaste gebuuren, hebben de Onderdaanen van onzen Staat meest te doen. Daarom zijn ten aanzien van den wederzijdschen Koophandel, tusschen die tweederlei Landen plegtige Tractaaten gesllooten: bijzonder, aangaande de tollen en in- en uitgaande regten der Koopgoederen, die over en weder verzonden worden: hoewel die Koophandel van de zijde deezer nabuuren ons thans zeer besnoeid word,

Deeze

Deeze Landen ſtaan onder de beſtiering van een Gouverneur Generaal, die te *Brusſel* zijnen Zetel heeft. Thans word die waardigheid bekleed door Prins ALBERT van *Saxen-Tesſen*, gehuwd met eene zuster des Regeerenden Keizers JOZEF DEN II. De Gouverneurs der bijzondere Provintien zijn daar aan onderhoorig.

De Koning van *Frankrijk* heeft de Provintie *Artois* geheel, en zijn aandeel in de Provintien *Vlaanderen* en *Henegouwen*, waar toe mede gereekend word de Stad *Kamerijk* met haar onderhoorig Regtsgebied, voorts in *Namen* en in *Luxemburg*: welke Landen in verſcheiden Gouvernementen onderſcheiden zijn.

De Koning van *Pruisſen* bezit zijn aandeel in niet meer dan ééne Provintie, die naast zijn Hertogdom *Kleef* en aan zijn Vorſtendom *Meurs* paalt: naamlijk het Overkwartier van *Gelderland*, en wel het grootſte gedeelte daar van.

Eindelijk aan de Algemeene Staaten der vereenigde *Nederlanden* behooren eenige diſtricten in de Provintien *Vlaanderen* en *Braband*, waar onder ook de Stad *Maaſtrigt*, benevens het Graafſchap *Vroenhoven* begreepen worden, een gedeelte der Provintie *Limburg*, of liever der drie Landen van *Over-Maas*, en eindelijk in het Overkwartier van *Gelderland*.

Het Graafſchap *Artois* is dus de eenige Provintie, welke aan éénen Heer, naamlijk den Koning van *Frankrijk*, toebehoord. Alle de andere zijn, 't zij twee- 't zij drieheerig. Tot 't eerſte ſoort brengt men vijf Provintien: van welke drie gedeeld zijn tusſchen het Huis van *Oostenrijk* en *Frankrijk*; naamlijk *Henegouwen*, *Namen* en *Luxemberg*: en twee, naamlijk *Braband* en *Limburg*, tusſchen het Huis van *Oostenrijk* en onzen Staat. De Drieheerige Provintien zijn, *Vlaanderen* en *Opper-Gelderland*, welker eerstgenoemde gedeeld is, tusſchen het Huis van *Oostenrijk*, *Frankrijk* en onzen *Staat*, en de laatſte, tusſchen 't Huis van *Oostenrijk*, *Pruisſen* en onzen Staat. En ter oorzaake deezer veelerlei verdeelinge, is men bij de aanwijzing der bijzondere plaatzen in deeze *Nederlanden* gewoon, niet alleen de Provintie te noemen, maar ook het onder-

derscheid en grondgebied, in welke dezelve geleegen zijn, met te zeggen, ten voorbeelde, in *Oostenrijks-* of *Staats-Braband*, in *Oostenrijks-* of *Fransch-Henegouwen*, enz (*)

. Met de *Oostenrijksche*, *Fransche* en *Pruisische Nederlanden* hebben we ditmaal niet te doen: terwijl wij ons eeniglijk bepaalen tot het aandeel, 't welk de Algemeene Staaten der vereenigde *Nederlanden* in dezelve bezitten, 't welk alles samen met den naam van het Resfort der Generaliteit bekend staat, waar toe, (gelijk meermaalen reeds gezegd is) behooren, zekere afgestaane deelen in 't Graafschap *Vlaanderen*, en in de Hertogdommen *Braband*, *Limburg* en *Opper-Gelderland*.

De Inwooneren deezer genoemde Provintien hadden zo wel als die der VII Vereenigde, van de *Spaansche* heerschzugt veelerlei verdrukkingen ondergaan, en naar maate de Hervormde Leere ook in deeze Landen bij veelen aangenomen werd, hadden zij mede beproefd de bitterheden der *Spaansche* Inquisitie. Ook bevonden zig de meesten, zo wel 's Lands Staaten als de Gemeenten, wel geneegen om van de *Spaansche* heerschappij verlost te mogen worden. Zelfs scheen de weg daar toe gebaand door de Pacificatie van *Gend*, in het Jaar 1576, ter algemeene bevreediging der Provintien, door toedoen voornaamlijk van Prins WILLEM DEN

I

(*) *In de Kaarten deezer Provintien van vroegeren tijd word die verdeeling niet aangetroffen, maar wel die, welke na den* Utrechtschen *vrede van het Jaar* 1713, *en voornaamlijk na het Barriere-Traktaat van het Jaar* 1715, *zijn voor 't ligt gebragt, als die der X, en die der XVII Provintien, de eerste door* JOACHIM OTTENS, *en de andere door* REINIER en JOSUA OTTENS, *te* Amsterdam, *ook in de Kaart van* N. DE FER, *te* Parijs, *enz. waar in de wederzijdsche grensscheidingen, zo als zij van de* Noordzee *beginnende, voortgaan over de* Maas *tot aan de Rivier de* Moezel, *met bijzondere stippen en koleuren worden afgetekend.*

dat is, als een geassocieerd of aan de Republiek verknogt Landschap erkend, en dus ontslagen te mogen worden van de afhanglijkheid van het gebied der Algemeene Staaten, de bestelling hunner eigen Regeering, en aanstelling hunner Amptenaaren te hebben, hunne eigen geldmiddelen te bestieren; zonder dat hun eenige belastingen, dan met hunne volkomen toestemming, mogten worden opgelegt: ook dat de Raad van *Braband* geen Zetel hebben mogt buiten de Provintie, enz. bekledende hunne vertogen met verscheiden redenen. Dan deeze redenen werden in het daar op genomen besluit der Algemeene Staaten opgelost, en hunne voorslag van de hand geweezen; zonder dat daar na door de *Brabanders*, zo min als door die der andere Provintien, eenige verder aanzoek daar toe gedaan is.

Alle deeze gezaamenlijke *Generaliteits Landen* staan derhalven, als door de wapenen overheerde en door verscheiden Traktaaten aan de Republiek afgestaane wingewesten, onmiddelijk onder het gebied Hunner Hoog Mogende, de Algemeene Staaten der vereenigde *Nederlanden*, uit de Afgevaardigden der Staaten der bijzondere Provintien saamgesteld, welke de Souverainiteit of Regt van oppermagt over dezelve oeffenen. Zij geeven mitsdien, naar voorkomende omstandigheden aldaar, hunne bevelen door Plakaaten, die door Staatenboden overgebragt, en in 't openbaar in de Steden en Dorpen moeten afgekondigd worden; zij stellen daar de Overheden der Steden door hunne Gedeputeerden, die ten tijde, wanneer de Regeering zal verzet worden, in persoon derwaard overkoomen. Ook stellen zij aan de Gouverneurs in de gesterkte plaatzen; gelijk mede de aanzienlijkste Ampten, als die van Drossaart of Baljuw, Schout, Secretaris, enz. ter hunner begeeving staan.

De heffing en bestiering der geldmiddelen in deeze Landen, is in 't bijzonder aan de Edel Mogende Heeren Raaden van Staaten toevertrouwd. Deeze bepaalen de hoeveelheid der belastingen op de levensmiddelen, bezaaide Landen, enz. welke als de gereedelijkste wijze van inzameling, gemeenlijk, aan de meestbiedende verpagt worden; zijnde de pagters verpligt hunne pagtgelden aan de Ontfangers der bijzondere

districten, die door den Raad van Staaten worden aangesteld, op te brengen. Zij stellen ook aan de Ontfangers der Verpondingen, Contributien, Geestelijke goederen, en meer anderen, die van hunnen ontfang en uitgave aan den Ontfanger Generaal rekening moeten doen. Desgelijks hebben de Raaden van Staaten het opzigt over de Vestingwerken, Ammonitiehuizen en Magazijnen, en over de Krijgsbezettingen der Steden deezer Landen, waar toe Jaarlijks naar de bijzondere districten twee hunner Afgevaardigden gezonden worden. Die zelve Heeren hebben ook, beneven den Thesaurier Generaal, het bewind over de betaaling der onkosten, die daar toe besteed worden.

Doch de regten op de in- en uitgaande Koopmansgoederen, zo te water als te land, worden geheeven door de Heeren Gedeputeerden ter Admiraliteit, die daar toe in de Steden en ten platten Lande hunne Ontfangers, Contrarolleurs en Commiezen hebben.

De Republiek heeft hier geene Landvoogden en Gouverneurs der bijzondere Provintien, gelijk de andere Mogenheden, die, beneven hen, de Medebezitters deezer Landen zijn, maar wel Gouverneurs, Commandanten en Groot-Majors, in de bijzondere gesterkte Steden, die egter geen verder bewind dan over het Krijgswezen hebben. Niet te min hebben deeze Landen eenen Gouverneur Generaal, op de zelve wijze als de *Oostenrijksche Nederlanden*, die over de gezaamlijke *Generaliteits Landen* van den Staat een even gelijk gezag voerde als de Gouverneurs der bijzondere Provintien, over zaaken, die zo wel de Politie, als 't Krijgsweezen aangaan.

Prins WILLEM DE IV van *Oranje*, was de eerste (*), on-

(*) *Hier bij zij aangemerkt dat de voorige Prinsen van* Oranje *in de regte lijn uit Prins* WILLEM DEN I *van* Nassau-Dillenburg *afstammende, naamlijk* MAURITS, FREDRIK HENDRIK, WILLEM DE II en WILLEM DE III, *het Erfstad-*

 hou-

onder alle *Neêrlands* Stadhouders, dien deeze hooge waardigheid over gemelde Landen opgedraagen werd in het Jaar 1748, waar toe aan deezen Vorst tweederlei Diploma overhandigd werd door Heeren Gedeputeerden ter vergadering Hunner Hoog Mogende, wegens elke Provintie; eerst als Erf-Kapitein en Admiraal-Generaal der Unie, den 2 Augustus, en daar na als Erf-Gouverneur Kapitein en Admiraal-Generaal van *Staats Braband*, beneven de Landen van *Over-Maas*, *Vlaanderen* en het Overkwartier van *Gelderland*, den 13 December deszelven Jaars. En deeze waardigheid word thans bekleed door zijne tegenwoordige Doorl. Hoogheid, Prins WILLEM DEN V.

Alhoewel de Hervormde Godsdienst in deeze Landen de predomineerende Godsdienst is, in zo verre de hooge en laage Regeeringspersoonen deezen Godsdienst toegedaan zijn, omhelzen tog verre de meeste Inwoneren overal, zo wel in de Steden als ten platten Lande den *Roomschen* Godsdienst, waar van in het middellijke de oorzaak is, dat deeze Landen te lang gebleeven zijn onder de heerschappij

---

houderschap der Unie niet welvoegzaam verkrijgen konden, dewijl geen één derzelver Stadhouder was geweest over alle de gezaamlijke vereenigde Provintien, alzo het Stadhouderschap van Friesland *altoos, en dat van* Groningen *en* Ommelanden *meesttijds aan een anderen tak van dit Vorstelijk Huis, naamlijk* Nassau-Dietz *behoorende, van dat der vijf andere Provintien,* Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht *en* Overijssel *afgezonderd gebleeven was. Dan Prins* WILLEM DE IV *de eerste zijnde geweest, dien deeze waardigheid over alle de Provintien is opgedraagen, kon deeze daar door de eerste benoemd worden tot Stadhouder of Erfstadhouder der Unie, en dus te gelijk der Generaliteits Landen, die niet aan deeze of geene bijzondere Provintien, maar der geheele Unie onderworpen zijn.*

bij der Koningen van *Spanje*, om aldaar de Reformatie zo kragtig en zo algemeen te doen doorbreeken, gelijk in de VII vereenigde Gewesten, die zedert de Unie van het Jaar 1579 zig reeds dit juk onttrokken hadden. In den tijd, toen de Landen der *Generaliteit* door den *Munsterschen* vrede des Jaars 1648, aan onzen Staat verzekerd werden; was die eerste ijver ter verandering van Godsdienst merkelijk gesleeten, en daarom bleven de zaaken van den Godsdienst in deeze Landen genoegzaam in die zelve gedaante, waar in zij zig bevonden, toen zij aan onze Republiek werden overgegeeven en dadelijk ingeruimd; niettegenstaande 's Lands hooge magten, door de overgaave der Kerken en aanstelling der Leeraaren, die 't Euangelie zuiver verkondigen, de behoorlijke middelen ter voortplanting der Hervormde Leere, bij deeze hunne nieuwlings verkreegen onderdaanen, genoegzaam hebben in 't werk gesteld. (*) 't Getal der Hervormden schijnt zelfs in sommige oorden eer af- als toe te neemen. En bijaldien, behalven de Predikanten, Voorzangers, Schoolmeesters en andere Kerkebedienden, ook alle de hoogere en laagere Amptenaaren in de Steden en Dorpen, geene belijdenisse moesten doen van den Hervormden Godsdienst, noch in die plaatzen zelve moesten woonen, zo 't ware te dugten, dat het getal der Hervormden veel merkelijker zou verminderen, zo niet geheel versmelten; waar van de oorzaaken zeer wel zijn na te gaan.

Den

(*) *De voornaamste Staatsbesluiten door Hunne Hoog Mogende vastgesteld, ter zaake van den openbaaren Godsdienst in deeze Landen, en wat daar toe eenigzints betrekkelijk is, ziet men bij een verzameld in een bijzonder geschrift, in het Jaar 1661, door den druk gemeen gemaakt, ten tijtel hebbende:* Reglement op de Politieke Reformatie in de Meijerij van *'s Hertogenbosch* en andere Quartieren van gelijke natuur, onder de Generaliteit behoorende.

Den *Roomschgezinden* is wel, onder eene Regeering, bij welke geen geweetensdwang plaats grijpt, overal waar zij hunne voorheen bezeeten Kerken aan die van den Hervormden Godsdienst hebben moeten afstaan (*), bij oogluiking vergund, om zekere gebouwen ter oeffening van hunnen Godsdienst te gebruiken, doch deeze mogen geen uitwendig aanzien van Kerken hebben. Desgelijks mogen zij hunne Pastoren, en daar hunne Gemeenten zeer talrijk zijn, Kapellaanen op hunne eigen kosten onderhouden, die binnen hunne zogenoemde Kerkhuizen, alle die plegtigheden, welke deeze Godsdienst medebrengt, onverhinderd kunnen verrigten. Doch zeer zorgvuldig hebben zij zig te ontzien van eenigen der gemelde plegtigheden in het openbaar te doen, ten einde geen voedzel te geeven tot meer verbittering, noch aanleiding tot eenige feitelijkheden tusschen lieden der tweederlei Godsdiensten, die daar uit gereedelijk zouden ontstaan. (†) Zij worden dus in zaaken, die hunnen Godsdienst betreffen, zeer beteugeld, uit kragt van verscheiden Plakaaten, door Hunne Hoog Mogende, van tijd tot tijd gemeen gemaakt, die, in gevallen, waar in de *Roomschgezinden* de paalen, hun gesteld,

(*) *Deeze afstand der* Roomsche *Kerken is niet algemeen geweest, immers niet in de drie Landen van* Over-Maas, *in de nabuurschap van* Maastrigt, *daar zij overal hunne Kerken behouden hebben, en zelfs in sommige plaatzen, waar geene* Gereformeerden *zijn, dezelve ook nog alleenlijk gebruiken; doch in de andere, gemeenzaamlijk, benevens de* Gereformeerden.

(†) *Hier van egter zijn uitgezonderd alle plaatzen, welke Hunne Hoog Mogende in het Overkwartier van* Gelderland *bezitten, dewijl deeze later, naamlijk in het Jaar* 1715 *aan hen overgegaan zijn, zijnde onder andere voorwaarden, in 't XVIII Artikel van 't Barriere-Traktaat, vast-*

steld, somwijlen te buiten gingen, dikwerf vernieuwd zijn, als in de Jaaren 1721 en 1744, waar bij den *Roomschgezinden* onder andere verboden word, hunne Kerkhuizen te vergrooten of te vernieuwen, zonder uitdrukkelijke vergunning van Hunne Hoog Mogende. Bij nadere Resolutie van den 20 Januarij van het Jaar 1753, zijn de voorige Resolutien derwijze nader verklaard, dat onder die hun verboden vernieuwingen mede begreepen zijn, de timmeragien en melioratien, die binnen hunne voorsz. Kerkhuizen zouden worden gedaan, en te gelijk vastgesteld, dat dit verbod zig niet tot *Staatsch Braband* alleen bepaalde, maar zig mede uitstrekte over *Staats Vlaanderen*, en den Lande van *Kuik*; zo wel in de Steden als ten platten Lande. Voor de uitvoering deezer Staatsbesluiten, en wel zonder eenige oogluiking of verschooning, zijn de Drossaarten, Schouten en andere bedienden der Justitie verpligt, met alle zorgvuldigheid te waaken.

Gelijk hier voor van de Baanderheeren, Edelen en Steden in *Braband* is aangemerkt, die dat gedeelte hunner Provintie, 't welk aan den Staat geraakt is, gaarne als eene afgezonderde en van de Republiek onafhanglijke, doch te gelijk daar mede verknogte Provintie wilden hebben erkend, dit zelve heeft men in den aanvang mede getragt, ten aanzien van het Kerkbestuur, in te voeren. Men leefde daar in hope, dat, als de vrede zou hersteld zijn, alle de *Gereformeerde* Gemeenten onder het Resfort der *Generaliteit*, in verscheiden Klassen verdeeld, samen tot eene afzonderlijke Sijnode, die de *Brabandsche* zou genoemd geweest zijn, mogten vereenigd

vastgesteld: dat de Roomschgezinden *aldaar, niet alleen hunne Kerken en Kloosters, benevens de onderhoorige goederen behouden mogten; maar ook hunnen Godsdienst met alle plegtigheden in 't openbaar oeffenen, op de zelve wijze, als zij geduurende de* Spaansche *Regeering gewoon waren.*

nigd worden. Doch de onderneemingen daar toe zijn van geen gevolg geweest: en hebben Hunne Hoog Mogende beter geoordeeld, deeze Kerken, (immers de meesten) wel te brengen tot bijzondere Klasſen; maar te gelijk ze ſaam te voegen met de Sijnoden der Provintien, waar bij zij naast geleegen zijn.

De bijzonderheden, raakende deeze Kerkelijke verdeeling, als mede het Kerkelijk beſtuur, die in deeze en geene der Provintien, eenigzints van elkander verſchillen, zullen gevoeglijker worden aangewezen, in de Beſchrijving van elke Provintie, in het bijzonder.

Vermits daar benevens, deeze *Generaliteits Landen* eene zo merkelijke verſchillenheid hebben in Gronds- en Lugtgeſteltenisſe, gelijk mede in aart en levenswijze der Inwooneren, zullen de deswege te maaken aanmerkingen bij die bijzondere beſchrijving zig best laaten voegen.

Genenarete of genezaret, door verbastering *Gennaart*, *Genauwerd* genoemd, was voorheen een Vrouwenklooster in *Friesland*, in de Grietenij *Ferwerderadeel*, doch in de *Spaanſche* tijden om verre gehaald.

Gent, (sas van) een klein ſterk Steedje of Dorp, in *Vlaanderen*, omtrent 2½ mijl van de Stad *Gend*, in *Vlaanderen*; zie sas van gend.

Gent of gend, de Hoofdſtad van het Graafſchap *Vlaanderen*, legt aan de *Schelde*, ter plaatze daar die Rivier de *Lije* ontvangt. De Stad word, behalven van deeze twee Rivieren, van de Riviertjes de *Lieve* en de *Moere* doorſneeden. Ook loopen 'er verſcheide Graften door, die de Stad in zesentwintig kleine Eilandjes verdeelen. Ze legt in 't midden van vier voornaame Steden. *Antwerpen* legt Noordoostelijk, *Mechelen* Oostelijk, *Brusſel* Zuidwestelijk en *Middelburg* in *Zeeland* Noordwestelijk van *Gend* af; elk op eenen afſtand van omtrent elf uuren, uitgenoomen dat *Mechelen* een weinig verder legt. Men wil dat *Gend* drie *Duitſche* mijlen in den omtrek groot

zij;

zij; zo dat deeze Stad voor een der grootste Steden van *Europa* moet gehouden worden. Zij is met groote Buitenwerken, breede Graften en goede Vesten versterkt. Sommigen oordeelen dat *Gend* te groot van omtrek zij, om voor eene sterke Plaats te konnen gehouden worden. Ondertusschen wil men dat Koning WILLEM van *Engeland* plagt te zeggen, dat het veel beter voor de Bondgenooten was, *Gend*, in tijden van oorlog, te bewaaren, dan *Brussel*.

Wanneer deeze Stad gestigt zij, is met geene volle zekerheid aan te wijzen. Het omleggende Land werd oudtijds door de *Gorduinen* bewoond, daar CÆZAR van gewaagt, en die hij Bondgenooten der *Nerviën* noemt. Sommigen hebben hem voor den eersten Grondlegger van *Gend* willen doen doorgaan. Anderen willen dat de Stad van de *Wandaalen* aangelegd, of ten minsten verbeterd zij. Deezen zouden 'er den naam van *Wanda* of *Wenda* aan gegeeven hebben, die zedert in *Gend* veranderd is. Men schijnt nog eenig overblijfzel van dit oude volk te vinden, in den naam van *Wandelaars Kasteel*, die aan een overoud Slot binnen *Gend* gegeeven word. In de zevende eeuw werd de Stad in 't Latijn *Ganda*, en het omleggende Land *Pagus Gandensis* geheeten. Naderhand veranderde de naam *Ganda* in *Gandavum*, die van de dertiende en twaalfde eeuwen af in gebruik geweest is.

Gend is dikwils uitgelegt, en op het einde van de zestiende eeuw, toen de Stad nog meer van haaren ouden luister dan tegenwoordig behouden had, werden 'er vijfendertig duizend Huizen in geteld. MEIJER verhaalt in zijne *Vlaamsche* Jaarboeken, dat men binnen *Gend* tagtig duizend Burgers, van vijftien tot zestig Jaaren oud, geteld heeft.

De Inwooners van *Gend* handelen veel in Wollen en Zijden Stoffen. Ook worden 'er veele Lijwaaten gemaakt, en groote handel in Graanen gedreeven. Van *Gend* naar *Brugge* is, in den Jaare 1613, en vervolgens, op bevel van de Staaten van *Vlaanderen*, eene schoone vaart gegraaven; waar door deeze twee Steden gemeenschap met malkanderen hebben. Ook loopt 'er eene vaart van *Gend* naar *Sas van Gend*, die in 't Jaar 1554 begonnen, en in 't Jaar 1561 voltrokken werd.

S 4 De

De Stad is op verre na zo aanzienlijk niet, als zij voor twee of drie eeuwen geweest is. De helft van den grond binnen de muuren is onbebouwd, en bestaat uit Weiden en Tuinen. Evenwel pronkt *Gend* met verscheide ruime Markten en eenige deftige Gebouwen. De zogenaamde Vrijdagsmarkt overtreft de anderen niet alleen in grootte; maar is daarenboven met een kooperen Standbeeld van KAREL DEN V versierd, die in deeze Stad gebooren zijnde, op 't midden van de Markt, in zijn *Keizerlijk* Gewaad, afgebeeld is.

Het Stadhuis van *Gend* is een Gebouw met twee Voorgevels. De oudste werd, in 't Jaar 1481, begonnen. Men begon aan den nieuwsten, in 't Jaar 1600, te arbeiden, en hij werd, twintig Jaaren daar na, eerst voltrokken.

Digt bij het Stadhuis staat de Toren van *Belfort*, daar men langs meer dan drie honderd trappen opklimt. Deeze Toren is van een goed Uurwerk voorzien, en van eene geweldig grooten Klok, die elf duizend ponden zwaar is, en *Raeland* genoemd word. Rondsom den rand van dien Klok leest men dit versje:

Rolant, Rolant, als ick kleppe dan is 't brant,
Als ick luije, dan is 't Oorloge in Vlaenderlant.

Het Prinsen-Hof is een zeer oud Gebouw. LODEWYK VAN MALE kogt het, in 't Jaar 1368, en veelen van zijne opvolgers hebben 'er hun Hof gehouden. Keizer KAREL DE V is, op den 24 Februarij des Jaars 1500, in dit Huis ter waereld gekoomen.

Het Kasteel van Keizer KAREL is regelmaatig gebouwd. Die Vorst leidde 'er zelf den eersten steen aan, in 't Jaar 1540. In 't Jaar 1573, werd het, door de *Nederlanders*, om verre gehaald, en elf Jaaren daar na, op bevel van den Hertog VAN PARMA, Gouverneur Generaal der *Nederlanden*, wederom opgeregt.

De *Gentenaars* houden ST. AMAND en ST. BAAF of BAVO voor hunne Beschermers. De eerste was Bisschop van *Tongeren*, en

en de andere een rijk Edelman. Men wil, dat zij beide, in de zevende eeuw, het Euangelie aan de *Gentenaars* kwamen prediken. AMAND stigtte verscheide Kerken en Kloosters, uit de goederen van zijnen rijken Medgezel. Deeze stierf te *Gend*, omtrent het Jaar 630. De voornaamste Kerk der Stad is hem toegewijd. In den Jaare 1559, werd zij, door Paus PAULUS DEN IV, tot eene Bisschoppelijke Kerk verheeven. KORNELIUS JANSENIUS werd tot eersten Bisschop benoemd. Het Bisdom van *Gend* staat onder het Aartsbisdom van *Mechelen*, en gebied, in 't Geestelijke, over zeven Dekenschappen; *Evergem*, *Waas*, *Hulst*, *Dendermonde*, *Oudenaarden*, *Deinze* en *Thielt*; en honderd drieëntagtig Kerspels. De Stad word door eenen Aartspriester bediend.

De Hoofdkerk van S. BAAF, die in 't midden der Stad staat, is groot, schoon en zeer oud. Men vind, dat zij, in 't Jaar 941, door TRANSMARIUS, Bisschop van *Doornik*, is ingewijd. Men ziet 'er eene fraaie Grot of onderaardsche Kerk. Aan 't Oosteinde van de Kerk staat een wit marmeren Beeld, met één Hoofd en drie Aangezigten, die elk eenen bijzonderen weg heenen zien. Men schrikt te zeggen, wat 'er door te kennen gegeeven worde.

Behalven de Hoofdkerk, heeft men te *Gend* zes Kerspelkerken, en een groot getal van Mannen- en Vrouwenkloosters. De *St. Pieters* Abtdij en de Abtdij van *Bandelo* binnen, en die van *Drongen* even buiten de Stad, zijn zeer vermaard. De eerste is eene van de rijkste Abtdijen van *Nederland*. De Abt heeft waereldlijk Regtsgebied over een groot gedeelte der Stad. De Kerk deezer Abtdij is pragtig herbouwd, in 't Jaar 1718.

Men heeft binnen *Gend* meer dan drie honderd Bruggen geteld. Op eenen van de zelve, de *Hoofdbrug* genaamd, daar men gewoon is halsregt te doen, staan twee metaalen Standbeelden, vertoonende eenen zoon, die zijnen vader het hoofd willende afslaan, daar in belet werd, doordien het zwaard, terwijl hij zijnen arm ophief, onverhoeds aan tweeën brak. 't Geval zou, in 't Jaar 1371, gebeurd zijn: doch het word van verscheide Schrijvers met zulke verschillende omstan-

digheden verhaald, dat daar door de geloofwaardigheid der vertelling merkelijk verzwakt word. Ondertusschen is dit voorval ook in eene Schilderij op het Stadhuis afgebeeld.

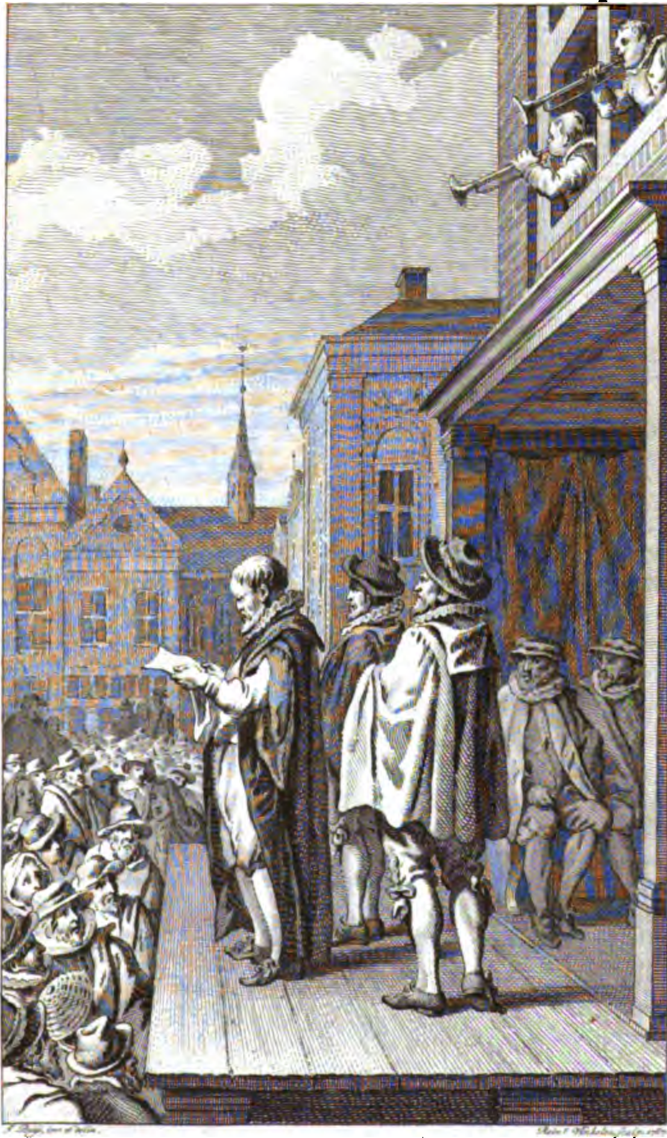
In den Regeeringsvorm van *Gend* is dikwils verandering voorgevallen. Omtrent den Jaare 1200, werd de Stad door dertien, en somtijds niet meer dan agt Raadsheeren of Scheepens, bestierd. Zo dra 'er een stierf, werd 'er, door de overigen, een ander in zijne plaats, gekooren. Graaf FERDINAND beval, in 't Jaar 1212, dat de dertien Raadsheeren voortaan alle Jaaren veranderd moesten worden. Zestien Jaaren daar na, stelde hij eenen Raad van negenendertig Persoonen aan. Gravin MARGARETE en GUY, haar zoon, schaften naderhand deezen Raad wederom af, en stelden dertig Opzieners van het Gemeenebest, in deszelfs plaats, nevens dertien Scheepenen, dertien Raadsheeren en vier Penningmeesters. Het Negenendertig-manschap verzettede zig tegen deeze nieuwigheid, en beriep zig op het Hof van *Parijs:* 't welk beval, dat het Negenendertig-manschap stand grijpen en de nieuwe Regeering afgeschaft zou worden. FILIPS DE SCHOONE, Koning van *Frankrijk*, in 't Jaar 1301, voor Opperheer van *Vlaanderen* erkend geworden zijnde, maakte wederom verandering in de Regeering. Hij beval, dat de Burgers, alle Jaaren, 's daags voor *Maria Hemelvaart*, bij een komen moesten; wanneer de Graaf of zijne Gevolmagtigden vier Persoonen uit hun verkiezen zouden. Zij moesten 'er, van hunne zijde, ook vier benoemen, en deeze agt moesten zevenentwintig agtbaare en bekwaame Mannen verkiezen, die van den Graaf of zijne Gevolmagtigden in dertien Scheepenen en even zo veele Raaden verdeeld zouden worden. Omtrent het Jaar 1340, werd het gantsche Lichaam der Ingezeetenen in drie Leden verdeeld; Burgers, Ambagtsluiden en Wevers; en men stelde vast, dat de zevenentwintig Raadsheeren alleenlijk uit deeze drie Leden verkooren zouden worden. Drie Jaaren laater werden de Dekens van de drie gemelde Leden der Inwooneren tot algemeene Hoofden hunner Gildebroeders aangesteld. De Deken der Burgers was de eerste Raadsheer der Stad, en had het ge-

bied over alle de Burgers, die geen handwerk oeffenden, en van hunne inkomsten leefden. De Deken der Ambagtsluiden, die den naam van Aartsdeken droeg, had tweeenvijftig andere Dekens van verscheide Handwerken onder zig. De Deken der Wevers had het bevel over zevenentwintig Genootschappen, die ieder hunne bijzondere Vaandels hadden. Groot was het gezag van deeze Hoofddekens. Zo dra 'er eenige beroerte in de Stad ontstond, trokken zij, om die te stillen, aan het hoofd van de Gilden der Werkluiden, op het luiden van de groote Klok *Roeland*, naar de Markt, in zo groot een getal, dat de Vaandels van ST. JORIS, van *Vlaanderen* en van *Gend*, onder den eersten Raadsheer, en de tweeenzestig Gildevaandels, onder den Aartsdeken, somtijds een getal van dertig duizend mannen uitmaakten. FILIPS DE GOEDE schafte deeze magt der Dekens af, die, egter, naderhand wederom werd ingevoerd; doch eindelijk, door Keizer KAREL DEN V, voor altoos vernietigd. Tegenwoordig hebben de Dekens der Gilden niet meer dan de schaduw van hun voorgaande gezag behouden. Geen Ambagtsgild mag, zonder toestemming van Scheepenen, die Jaarlijks ten getale van tweeentwintig verkooren worden, bij een koomen. De Verkiezers der Scheepenen zijn drie Edelluiden van het Land, die door den Graave voor hun leven aangesteld worden, en een vierde, die Jaarlijks of bevestigd of veranderd word. Deeze vierde heeft het meeste aanzien, en den voorrang boven de drie anderen. Het Regtsgebied van *Gend* en *het Vrije* strekt zig niet alleen over de Binnen- en Buiten-Singels der Stad, maar ook tot aan *St. Margareeten-Graft* uit. Binnen dat gebied heeft de Overheid van *Gend* dat zelfde Regt, als binnen de vesten der Stad, het welk zij door haaren *Amman* laat handhaaven, die verscheide Bedienden onder zig heeft. Allen, die zig binnen dit Gebied nederzetten, zijn, even als de Burgers, vrij van alle Landlasten, gemeenlijk Pointingen en Zettingen geheeten. Zij betaalen alleenlijk Stads Excijns en Tol.

De Landstreek van *Gend* behoorde oudtijds niet tot *Vlaanderen*. Ten tijde van KAREL DEN GROOTEN en LODEWYK DEN VROOMEN hing *Gend* van *Braband* af. Dit blijkt uit de brieven van deeze twee Keizeren, in welken van *Gend*, in het

Brach-

Brachbants Land, *Ganda in Pago Bragbando* of *Bracbbantensi*, gewaagd word. *Gend* werd, door KAREL DEN KAALEN, aan zijnen schoonzoon BOUDEWYN, eersten Graave van *Vlaanderen*, geschonken. De *Gentenaars* werden zedert op de wijze van eenen vrijen Staat bestierd, en gehoorzaamden den Graave van *Vlaanderen* niet, dan wanneer zij 't goedvonden. In 't Jaar 1539 stonden zij tegen Keizer KAREL DEN V op. Zij gaven voor, dat men hen te zeer met schattingen bezwaarde, en verzogten FRANÇOIS DEN I, Koning van *Frankrijk*, om bijstand. Deeze wees hen af. De Keizer kwam uit *Spanje*, door *Frankrijk*, naar *Gend*, en oeffende strenge straf over de wederspannige *Gentenaars*. Hij deed zesentwintig van de voornaamste Burgers, door Beuls handen, ombrengen, zond een veel grooter getal in ballingschap, verklaarde alle hunne goederen verbeurd, en beroofde hen van hunne wapenen en voorregten. De Stad werd in eene boete van twaalf honderd duizend kroonen beslaagen, en de Leden der Regeering veroordeeld, om de openbaare ommegangen, met den strop om den hals, te verzellen. De Keizer liet toen, om zig voor het toekomende van de Stad te verzekeren, het Kasteel opregten, daar wij te vooren van gesproken hebben. Ondertusschen bragt zijne strengheid niet weinig toe, tot het verval van den handel, binnen deeze voornaame Stad. In 't Jaar 1576, werd te *Gend* het vermaarde verdrag, tusschen alle de *Nederlandsche* Provintien, uitgenomen *Luxemburg* en *Namen*, gesloten, dat gemeenlijk de Pacificatie van *Gend* of *Gendsche* vrede genoemd word. Het bestond in vijfentwintig Artikelen, en behelsde voornaamlijk, dat de vreemde Troepen uit het Land zouden gezonden worden; dat de Provintien *Holland* en *Zeeland* met de overige vereenigd zouden blijven, en dat de *Roomsch-Katholijke* Godsdienst en de oude voorregten des Lands gehandhaafd zouden worden. Dit verdrag werd, door de voornaamste Geestelijken, Edelen en Afgevaardigden der Steden, ondertekend. De Koning van *Spanje*, FILIPS DE II, zelf bevestigde het. Kort daar na deed de Hertog VAN AARSCHOT, als Gouverneur van *Vlaanderen*, te *Gend* zijne intreede. Drie dagen laater liep de gantsche Burgerij, door de Heeren IMBIZE, RYHOOVE en anderen opgeruid,

HET AFLEEZEN DER PACIFICATIE VAN GENT.

ruid, schielijk te hoop, roepende dat men hun de voorregten zou wedergeeven, die Keizer KAREL hun benomen had. Dit werd geweigerd; en daar op verzekerden zij zig van den Hertog, van de Bisschoppen van *Brugge* en *IJperen* en van eenige andere Heeren, die zij geruimen tijd gevangen hielden. Vervolgens deeden zij den eed van getrouwheid aan den Prinse VAN ORANJE, onderschreeven de vereeniging van *Utrecht*, en stelden IMBIZE tot Voorschepen aan. In 't Jaar 1584 onderwierpen zij zig wederom aan den Koning van *Spanje*; IMBIZE werd afgezet, en den 4 Augustus van het Jaar 1585 in 't openbaar onthoofd. LODEWYK DE XIV, Koning van *Frankrijk*, maakte zig, in 't Jaar 1678, na eene belegering van tien dagen, meester van de Stad *Gend*; doch hij stond haar, bij de *Nijmeegsche* vrede, in 't zelfde Jaar, wederom aan *Spanje* af. Na den slag bij *Ramillies*, in 't Jaar 1706, werd zij van de Bondgenooten des Keizers ingenomen, en op den 5 Julij van het Jaar 1708 bij verrasfing door de *Franschen*; die 'er, egter, maar weinige maanden Meesters van bleeven. MARLBOROUGH en EUGENIUS kwamen 'er, op het einde van het zelfde Jaar, voor, en de Stad ging, bij verdrag, aan hun over, op den 30 December. De Graaf DE LA MOTTE, die 'er van *Frankrijks* wegen het bevel gehad had, trok, nevens de bezetting, die 14000 man sterk was, op den 2 Januarij des Jaars 1709, ter Stad uit.

Een groot deel der onderhoorigheden van *Gend* legt in die Landstreek, welke men, vóór deezen meer dan tegenwoordig, in 't bijzonder, het *Keizerlijk Vlaanderen* plagt te noemen. Deeze Landstreek werd, door OTTO DEN GROOTEN, omtrent het midden van de tiende eeuwe, aan het *Duitsche Keizerrijk* onderworpen, en strekte zig toen uit tot aan de Poorten der Stad *Gend*. Zij werd aan Keizer OTTO afgestaan, ten tijde van LODEWYK VAN OVERZEE, Koning van *Frankrijk*, die een verbond met den Keizer maakte. Men vind dat beide deeze Vorsten, in 't Jaar 948, op de Kerkvergadering van *Ingelheim*, bij *Ments*, geweest zijn. OTTO, de grenzen des Keizers tegen den Graave van *Vlaanderen* willende beveiligen, deed, in den Jaare 949, eene sterkte opwerpen, om de *Gentenaars* in bedwang te houden. Zij werd

werd het Nieuwe Kasteel genoemd, en de Stad is 'er veele Jaaren agter een zeer van gekweld geweest. De Keizers stelden 'er Bevelhebbers in, die den naam van Graaven voerden; en 'er, tot het het Jaar 1000 toe, meester van bleeven. BOUDEWYN MET DEN BAARD, Graaf van *Vlaanderen*, maakte zig toen meester van *Gend* en van dit Kasteel. Hij verdreef de *Keizerschen*, en stelde eenen Kastelein of Burggraaf te *Gend* aan, die LAMBERT genaamd was, en wiens nakomelingen Erfgenaamen en Eigenaars van dit Burggraafschap geweest zijn. Keizer S. HENRIK deed *Vlaanderen* den oorlog aan, ter verdediging van de grenzen des *Keizerrijks*, en nam het Kasteel wederom in. Eenigen tijd daar na kwam het andermaal onder de gehoorzaamheid van *Vlaanderen* en van den Kastelein. VOLKAART, zoon van LAMBERT, bekwam eindelijk den eigendom van dit Burggraafschap. Hij liet eenen zoon na, LAMBERT geheeten, die verscheiden kinderen had. VENMAR, Burggraaf van *Gend*, was de vader van ARNOUT, Graave van *Guines*. BOUDEWYN, oudste zoon van ARNOUT, volgde hem op, in het Graafschap van *Guines*. SIGER, een van ARNOUTS jonger zoonen, werd Burggraaf van *Gend*. De mannelijke nakomelingen van deezen SIGER zijn in 't bezit van dit Burggraafschap gebleeven, tot op HUGO, die eene dogter, MARIA geheeten, tot zijne Erfgenaame had, welke, in 't Jaar 1280, met GERARD, Heere van *Sotenghien*, trouwde. Uit dit huwelijk is HUGO van *Sotenghien* gesprooten, die geene kinderen kreeg, en zijne zuster, MARIA VAN SOTENGHIEN, tot Erfgenaame had. Deeze trouwde met HUGO, Heere van *Antholng* en *Espinoi*; wien zij eene dogter baarde, ISABELLE geheeten, die aan JAN, Burggraave van *Melun* en Kamerling van *Frankrijk*, trouwde, wien zij het Burggraafschap van *Gend* mede ten huwelijk bragt. Dus kwam dit Burggraafschap in het Huis van *Melun d'Espinoi*.

De Kasselrij van *Gend* heeft nog tegenwoordig verscheide Onderhoorigheden en Heeren-Regten. Zij is onderscheiden van de Kasselrije van den ouden Burgt van *Gend*, daar zevenentwintig Dorpen, die over de *Schelde* en de Vaarten geleegen zijn, onder behooren. *Somerghem* is het grootste van deeze Dor-

Dorpen. De gantsche Landstreek heeft den Keizeren toebehoord, van de tijden van OTTO DEN GROOTEN af; maar na den dood van DIRK, Graave van *Aalst*, die, in 't Jaar 1174, voorviel, maakte FILIPS VAN DER ELZAS, Graaf van *Vlaanderen*, zig meester van den ouden Burgt van *Gend*, en vereenigde die Landstreek met het Regtsgebied der Stad. Deeze Graaf en zijne Opvolgers hielden 't een en 't ander zedert ter leen van de Koningen van *Frankrijk*, tot op de tijden van KAREL DEN V.

GENT, (OTTO VAN) Heer van *Dieden*, Gouverneur van den Staat binnen *Emmerik*, was een dapper Krijgsman, die den Staat groote diensten beweezen heeft, inzonderheid in de gelukkige verovering van *Wezel*, ten tijde dat *'s Hertogenbosch* door FREDRIK HENDRIK belegerd, en Graaf HENDRIK op de *Veluwe* was; waar over hij, wegens zijn goed beleid, in den aanslag betoond, met het Gouvernement werd vereerd.

Zie COMMELIN, *Leven van* FREDRIK HENDRIK.

GENT, (WILLEM JOSEPH VAN) gesprooten uit een zeer oud en Edel Geslagt, waar uit ook de bovengemelde Heer OTTO en meer anderen zijn voortgekomen. Hij was Admiraal van 't Collegie ter Admiraliteit te *Amsteldam* en hoofd van de eerste bende Mariné: een man, die zig, in den *Engelschen* oorlog, in alle gevallen, zeer kloekmoedig heeft gedraagen. In het Jaar 1667, wanneer de Admiraal DE RUITER, hem, toen Luitenant-Admiraal, met 17 der ligtste Oorlogschepen, nevens eenige Branders, uitzond, om de Rivier van *London* op te loopen, voerde hij die stoutmoedige daad zeer gelukkig uit, veroverde het Fort *Charnesse*, op den mond der Rivier te *Chattam*, beroofde het *Engelsche* Magazijn, en verbrandde al wat moest agter gelaaten worden. Ook bragt hij het beroemde Schip, *the Roijal Charles*, en nog een *Engelsch* Fregat op; hij deed daarenboven nog drie anderen vernielen en verbranden, Een bedrijf, dat *London* en gantsch

En-

Engeland den uiterſten ſchrik aanjaagde, en Koning KAREL zeer ſpoedig deed neigen tot vrede, die in dat zelve Jaar geſlooten, doch in het Jaar 1672, op de ſchandelijkſte wijze, weder gebrooken werd.

In den eerſten Zeeſlag van dien oorlog tegen de *Engelſchen*, trof deezen braaven Held het ongelukkig lot der allerdapperſten in 't gevegt; een vijandelijke kogel benam hem het leven.

Ter zijner eere werd, in de *Domkerk* te *Utrecht*, een pragtige Tombe opgeregt. Het bovenwerk, rustende op een zwaaren lijst van wit marmerſteen, beſtaat in een hooge Pijramide van zwarten gepolijsten toetſteen, weerzijds verſierd met Scheeps Vlaggen en Wimpels, zeer zwierig en levendig uit wit marmer gehouwen. Al het bovenwerk is mede van dergelijke ſtoffe; desgelijks de Scheeps- of Stevenkroon, die op het toppunt van dergelijke Pijramide ſtaat, en het Comportement, behelzende de woorden *Quo fas & fata vocarunt;* daar onder, als dienende tot een Pedeſtal of Voetſtuk, ziet men twee Dolphijnen, en wederzijds een gevleugeld kind, dat ter Regterhand houd het Wapen der zeven Provintien, en ter Slinkerhand het Wapen van *Utrecht*. Aan de zelve Regter en Linkerzijde ziet men, op het lijstwerk, een gepluimden helm en belauwerd doodshoofd. Beneden, regt onder de gedagte Pijramide, een Tafreel van zwart marmer, en daar in, met vergulde letteren, het volgende grafſchrift uitgehouwen.

„ Ter eere van den allergoedſten en allergrootſten Godt.
„ Hier legt Willem Joſeph Baron van Gendt, geſprooten
„ uit een zeer oud en Edel Geſlagt in Gelderland, Admiraal
„ van 't Edel Mog. Collegie ter Admiraliteit van Amſterdam:
„ hoofd van de eerſte bende Marine, een voorbeeld van de
„ Erfdeugd zijner voorouderen, waar onder hij teld den
„ Oorlogs Blixem *Maarten van Rosſem*. desgelijks *Walraven*
„ en *Otto* Baronnen van Gent, zijnen oomen, naamen vermaart in de Oorlogen tegen de drie *Filippen*. Een dapper, voorzigtig en onverwinnelijk man, der vijanden ſchrik
„ en ſchroom te Water en te Lande, doorlugtig door geheel
„ Europa, wegens den vermaarden Inval en intogt op de *Teems*

de

„ de regte klip der Zeeroveren, die hij, toen ze de Zee voor „ de *Batavieren* onveilig maakten, verstrooit, genoomen en „ verbrant heeft. Dees dapperen Heldt, zulke groote dingen „ manhaftig en getrouwelijk hebbende uitgevoert, en op den „ 9 Junij 1672, in den oorlog tegen de Engelsche en Fransche „ Vlooten, door een Kanonkogel dood geschooten, heeft „ zijn kloekmoedige ziel, aan Godt zijnen Schepper wedergegeeven. Vaar wel wandelaar! De Ed. Mog. Heeren van „ het Doorlugtig Kollegie ter Admiraliteit te Amsterdam, hebben dit gedenkteken t' zijner eere en gedagtenisse doen opregten."

Wederzijds van dit Tafreel vertoont zig allerlei Oorlogstuig, in marmer uitgehouwen. Vervolgens ziet men zijn Wapen, van twee Leeuwen vastgehouden, en daar onder zijn leggende Beeltenis, geheel in 't Harnas, met een Regiments stok in de hand, en de slinker geslagen aan 't gevest van zijn degen. Aan het Hoofd en Voeteneinde, ook in het onderste gedeelte der Tombe wederzijds, ziet men in wit marmer uitgehouwen en afgebeeld den Zeeslag. Rontom staan zijn Heerlijke Wapenschilden: *Gent*, *Arnhem*, *Bommel*, *Wachtendonk*, *Stepraadt*, *Bommel Raasvelt*, en *Merode van Slaasburg*.

L. VAN AITZEMA, VI. Deel, fol. 128, *Holl. Mercurius*, XVIII. Deel, pag. 88. SYLVIUS, vervolg op AITZEMA, I. Deel I Stuk, fol. 248. BORROT, *Med. Hist.* pag. 27 en 28.

GENT of GEND, (BARTHOLD VAN) Heer van *Loenen* en *Meinerswijk*, werd, in het Jaar 1646, wegens *Gelderland*, gedeputeerd tot de vredehandeling te *Munster*, en gekend als een der afhangelingen van den Stadhouder.

GENT, (JOHAN VAN) Heer van *Ooije*, was een van hun, welke met den Heer van *St. Aldegonde*, in het Jaar 1578, naar den Rijksdag te *Worms* werden afgezonden, om de genegenheid der Rijksvorsten te winnen. Wegens *Gelder-*

 land,

land, werd hij met den Kanfelier E. LEONINUS, afgezonden naar *Frankrijk*, om de opdragt der heerfchappij aan den Koning te doen. Elders hebben we reeds van de bezendingen berigt gegeeven.

GENT, (JOHAN VAN) Heer van *Oosterweide*, die, van wegens *Gelderland*, nog tot middernagt van zondag den 6 November van het Jaar 1650, (den dag, waar op Prins WILLEM DE II overleeden was,) moest voorzitten in de Staatsvergadering, deed de Algemeene Staaten terftond bij een koomen, aan welken hij de onverwagte verandering, die door deezen dood, in den ftaat van 's Lands Regeeringe gekoomen was, op eene beweeglijke wijze voordroeg, en te gelijk afvraagde, wat best, tot 's Lands dienst, in deezen toeftand van zaaken, behoorde gedaan te worden?

In het Jaar 1660 was hij een der buitengewoone Afgezanten na *Frankrijk*. Na dat, in het Jaar 1666, de Prins van *Oranje*, door de Staaten van *Holland*, als kind van Staat was aangenoomen, werd de Heer JOHAN VAN GENT als deszelfs Gouverneur aangefteld, op eene wedde van vijf duizend guldens Jaars. Terwijl Koning LODEWYK DE XIV zig in de *Nederlanden* onthield, werd eene bezending aan zijn Majefteit afgevaardigd, om met dezelve in onderhandeling te treeden; dit Gezantfchap werd bekleed door JAN VAN GEND, WILLEM VAN NASSAU, Heer van *Odijk*, en PIETER DE GROOT. Deeze Heeren namen hunnen weg door *Rheenen*, dat geheel van Ingezeetenen ontbloot, en door het *Staatfche* Krijgsvolk leeg geplonderd was; zij kwamen, den 21 van de maand Junij, op het Huis te *Keppel*, daar tafel, bed, noch fpijs te bekoomen was. Aldaar kwamen de Heeren POMPONE en DE LOUVOIS, daags daar aan, hen uit naam des Konings afvraagen, *of zij last hadden, om met zijn Majefteit te handelen?* Hun antwoord was, dat zij van den Koning begeerden te hooren, op welken voet hij met de Staaten zou willen overeenkoomen. De *Franfche* Gemagtigden hernamen, „ dat zij volmagt hebben moesten, zo men in onderhandeling zou treeden, dat „ al wat de Koning gewonnen had, het zijne was, en wederom zou moeten vrij gekogt worden; dat men hem,

„ daaren-

„ daarenboven, de onkosten van den oorlog zou moeten voldoen, en eindelijk zijne Bondgenooten genoegen geeven." Ook vraagden zij, „ of men om de Regeering te behouden, „ den Koning niet eenige andere plaatzen, in ftede des „ overwonnene Gewesten, zou konnen afftaan?" POMPONE voegde hier bij, „ dat men fpoedig befluiten moest tot de „ handeling, zo men het uitterfte bederf ontgaan wilde." Dan *Amfterdam* tot de handeling niet willende verftaan, liep de bezending te niet.

Vaderl. Hiftorie, XII, XIII en XIV. Deel.

GENT, (KORNELIS VAN) Heer van *Loenen* en *Meinerswijk*, was een der Gemagtigden wegens *Gelderland*, tot het beftand met *Spanje*, in het Jaar 1608.

GENT, (*Walraven*, Baron van) werd, in den berugten flag van *Nieupoort*, in het Jaar 1600, gewond, doch herftelde daar van fpoedig. Hij bewees den Staat aanmerklijke dienften, onder anderen, in 't Jaar 1625; in welk Jaar hij, naar het Graaffchap *Mark* afgezonden zijnde, zig meester maakte van *Onna*, *Kaam*, *Zoest* en andere plaatzen.

Vaderlandfche Hift. IX en XI. Deel.

GENTMAN, (CORNELIUS) was gebooren te *Goes*, in het Jaar 1628, uit eene Familie, die ten tijde van PARMA, om dat dezelve den *Gereformeerden* was toegedaan, *Vlaanderen* had moeten verlaaten. Zijn vader was te *Goes*, in *Zeeland*, een Koopman in Zijde Stoffen. Deeze was eerst voorneemens hem tot den Koophandel bekwaam te maaken; dan de geaartheid en bekwaamheid van den jongeling deeden hem van befluit veranderen, en hem zijne neiging volgen. In zijne Geboorteftad leerde hij de taalen, en de Godgeleerdheid te *Utrecht*, onder den vermaarden G. VOETIUS. In het Jaar 1640 werd hij Predikant te *Heininkszand*, in het Jaar 1649 te *Hulst*, in het Jaar 1654 te *Utrecht*, alwaar hij, in het

Jaar 1696, den 25 Januarij, overleed. In het Jaar 1640 was hij getrouwd met MAGTELINA VAN DRIEWEGEN; uit welk huwelijk zijn voortgekoomen 2 zoonen en 3 dogters. Zijne schriften zijn genoeg bekend.

LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 399, enz.

GENUM en LIGTAARD, twee kleine Dorpen, in de Grietenij *Ferwerderadeel*; welke beide Combinatien zijn van *Reidsum*, het eene Oost-, en 't ander Westwaard, die elk slegts agt stemmen hebben.

GEORG WILHELM, Keurvorst van *Brandenburg*, werd den 3 November des Jaars 1595 gebooren, en in den Jaare 1611 van zijn vader, Keurvorst JOHAN SIGISMUND, op de universiteit te *Frankfort aan den Oder* gezonden. Maar in 't volgende Jaar ging hij naar *Frankfort aan den Main*, om de verkiezing van den Keizer MATTHIAS bij te woonen. Wanneer in den Jaare 1613 de Markgraaf ERNST, geweezen Gouverneur van 't *Gulikerland*, gestorven was, begaf hij zig op vaderlijk bevel derwaards, en nam de Regeering van dat Land op zig. In den Jaare 1619 gaf hem zijn vader, weinig tijds voor zijn dood, ook de Keurvorstelijke Regeering over, die om de ellendige tijden in geen voordeeligen stand was: want hij moest gedoogen, dat zijn ongelukkige zwager FREDERIK DE V, van den Throon van *Boheemen* gestooten, verder naar *Holland* moest vlugten; ook erkende hem de Hertog MAXIMILIAAN van *Beijeren* niet eer voor in den Jaare 1627. Daarenboven werd hem van de *Spanjaarden*, die zig met den Paltsgraave van *Nieuburg* hadden verbonden, de oorlog aangedaan over 't Erfregt van de *Guliksche* Landen; en schoon hij de *Hollanders* te hulpe had, wierd nogthans de vesting *Gulik* met het Graafschap *Mark* en *Ravestein*, mitsgaders een groot gedeelte van 't Hertogdom *Kleef*, aan den Paltsgraaf van *Nieuburg* toegedeelt. In den Jaare 1622 nam Hertog CHRISTIAAN van *Brunswijk Lipstad*, en eenige plaatzen in de *Mark*, van de *Spanjaarden*, maar hield in *Soest* en elders zeer slegt huis. In het vol-

volgende Jaar namen de *Keizerlijken Sparenberg*, en het overige van de Graafschappen *Mark* en *Ravenstein* weer in, hoewel de *Hollanders* in 't Jaar 1628 *Sparenberg* voor den Keurvorst wederom veroverden. In den Jaare 1626 vielen de *Keizerschen*, onder den Graave VAN MANSFELD, onder voorwendzel van de *Deenen* te vervolgen, in zijn Land, bemagtigden eenige vestingen, en bezetten zelfs *Berlijn*, schoon de Keurvorst tot dus verre zig onzijdig gedragen had. Hij trok ondertusschen in 't Jaar 1627 naar *Pruissen*, genoodzaakt zijnde daar orders te stellen, en zig te hoeden voor de onheilen, die uit den *Poolschen* en *Zweedschen* oorlog ontstaan konden, vermits dat Land reeds door de winterlegeringen van beide de strijdende partijen bedorven werd. In den Jaare 1629 schepte hij wederom adem, inzonderheid door eene bemiddeling of zesjaarig bestand, waar bij hij nogthans de *Marienburgsche* Werder, benevens de voornaame havens *Memel* en *Pillau*, tot den Jaare 1635 in *Zweedsche* handen laten moest. In dat Jaar trad de Keurvorst ook in een provisioneel verdrag met den Graave van *Palts-Nieuburg*, dien de keuze gegeeven werd, het Hertogdom *Kleef* of *Berg* voor zig te verkiezen; maar vermits de *Hollanders* deezen nabuur in 't *Kleefsche* niet hebben wilden; en reeds in dat Jaar *Wezel* uit der *Spanjaarden* handen ontwrongen hadden, bragten zij het zo verre, dat 'er in 't volgende Jaar een verandering in gemaakt werd, volgens welke de naastkomende 25 Jaaren de Keurvorst het Hertogdom *Kleef* en 't Graafschap *Mark*, en *Nieuburg* het Hertogdom *Gulik* en *Berg*, te gelijk met de Graafschappen *Ravestein* en *Brekesant*, bezitten zouden, en 't Graafschap *Ravensberg* zo lang onverdeeld geregeerd worden. Men vorderde in dat zelve Jaar 1629, uit hoofde van de Herstellingsplakaaten, van den Keurvorst de Bisdommen *Brandenburg*, *Havelberg* en *Lebus*, mitsgaders veele bijzondere Kloosters: maar hij bewoog zijnen zwager GUSTAAF ADOLF, Koning van *Zweeden*, de *Duitsche* onlusten met ernst ter harte te neemen; was ook van voorneemen verder onzijdig te blijven, schoon de Koning van *Zweeden* reeds in den Jaare 1630 in *Pomeren* gevallen was. De Keizer kon ook door zijne Afgezanten op de *Leipziger* bijeenkomst bij *Brandenburg*, al zo weinig als bij de andere *Pro-*

maar moest deeze plaats op 't aanmaaderen van den *Keizerlijken* Generaal PAPPENHEIM verlaaten. Hij rukte daar op naar *Eischveld*, veroverde *Duderstad*, en belegerde *Wolffenbuttel*, maar vrugteloos. Hier op vereenigde hij zijne benden met die van den Keurvorst van *Saxen*, bij *Torgau*, kort voor den slag bij *Lutzen*, en behield na de dood van den *Zweedschen* Rijkskanselier het Generaalschap in den *Neder-Saxischen* en *Westphaalschen* kreits; sloeg hier op den *Keizerlijken* Generaal MERODE, bij *Oldendorp*, den 28 Junij des Jaars 1633. en veroverde *Hameln*, *Osnabrugge* en *Petershagen*. In den Jaare 1634 werd hij op nieuw tot Generaal in den *Neder-Saxischen* kreits benoemd, en hem de *Zweedsche* Generaal Veldmaarschalk bijgevoegd. Hij belegerde hier op *Hildesheim*, voegde zig bij den *Hessischen* Generaal MELANDER, nam verscheide plaatzen in *Westphalen* weg, sloeg de *Keizerschen* bij *Hoxter*, veroverde in de Jaaren 1634 en 1635 *Bukkeburg* en *Nieuwstad*, als mede door zijnen Luitenant Generaal USLER, *Hildesheim*. In het Jaar 1635 hielp hij, na de dood van FREDRIK ULRICH, Hertog van *Brunswijk*, de Erfstaaten te regt brengen, en bekwam voor zijn aandeel *Hanover*. In dat Jaar nam hij het *Praagsche* vredeverbond aan, en deed aan den Keurvorst van *Saxen*, JOHAN GEORG, eenige Regimenten tegen de *Zweeden* over. In den Jaare 1636 nam hij de Regeering aan, en bragt den 17 September des Jaars 1637 de Stad *Luneburg*, benevens den Kalkberg, die de *Zweedsche* Overste STAMMER opgaf, in zijn geweld. In den Jaare 1639 nam hij de onzijdigheid met de *Zweeden* aan; maar wanneer de Keizer het Stigt *Hildesheim*, 't geen de Hertog of zijne Familie meer dan honderd Jaaren bezeeten had, zig aanmatigde, voegde hij zig weder bij de *Zweeden*, en belegerde *Wolffenbuttel*; viel hier op in eene ziekte, en stierf den 2 April des Jaars 1641 te *Hildesheim*. Zijne Gemalin was ANNA ELEONORA, dogter van LODEWYK, Landgraave van *Hessen-Darmstad*, bij wie hij in 't Jaar 1618 teelde MAGDALENA, die kort daar na stierf; CHRISTIAAN LODEWYK, GEORG WILHELM, JOHAN FREDRIK, SOPHIA AMALIA, Gemaalinne van FREDRIK DEN III, Koning van *Denemarken*, ERNST AUGUSTUS en DOROTHEA MAGDALENA.

MA. Hij had voor zijnen dood deeze schikking gemaakt; dat na zijn overlijden twee van zijne zoonen in het *Lunenburgsche* regeeren zouden, namentlijk de eerstgeboorne CHRISTIAAN LODEWYK te *Zel*, en de andere GEORG WILHELM te *Kalenberg*, en dat, bijaldien deeze oudste broederen stierven, de derde, en vervolgens de vierde, in de Regeering zouden volgen. Dus maakte hij hier van twee bijzondere Heerschappijen, eene te *Zel*, en de andere te *Kalenberg*, waar van de oudste altijd de keuze hebben zou. *Bunting Chron. Brunswic.* P. II. p. 462. WINKELMAN, *Stam- en Regentenboom der Hertogen van* Brunswijk. PUFFENDORF, *comment. de reb. Suec. A.*

GEORG CHRISTIAAN DE II, Vorst van *Oost-Friesland*, zoon van ULRICH, Graave van *Oost-Friesland*, en JULIANA, dogter van LODEWYK, Landgraave van *Hessen-Darmstad*, werd den 6 Februarij des Jaars 1634 gebooren. Wanneer na de dood zijns vaders zijn oudste broeder ENNO LODEWYK, reeds tot den Vorstenstand verheeven, de Regeering aanvaardde, werd hij met zijn jonger broeder, Graaf FERDINAND EDZARD, onder 't opzigt van hunnen Hofmeester JOHAN FILIPS VAN GRANNE, in den beginne van het Jaar 1651 naar *Braband* en andere Provintien, vervolgens naar *Frankrijk* gezonden. Hij bevond zig bij de afgezondenen van den Keurvorst MAXIMILIAAN HENRIK van *Keulen*, bij de verkiezing en kroning van den Keizer LEOPOLD, te *Frankfort aan den Main*; en wanneer zijn gemelde oudste broeder in den Jaare 1660, den 4 April zonder mannelijke erven deezer waereld overleed, volgde hij den zelven, doch maar als Graaf, in de *Oost-Frieslandsche* Regeering; en vermits hij aanstonds een Landdag uitschreef, stelden hem daar de Landsgevolmagtigden voor, dat hij eerst de bezwaarnissen afdoen moest, eer hij met hunne toestemming des Lands Regeering aanneemen mogt. Hij geraakte in den beginne van het bestier, in den Jaare 1660, met eenige Landstanden van de Steden *Norden* en *Aurich*, en een gedeelte van de Ridderschap en Boerenstand in een hevigen twist; de Boeren in *Renderland* gaven op den Overste AILVA en zijne Krijgsbenden vuur, wanneer

zij te *Wener* des Graaven bevelen wilde uitvoeren: zo dat deeze onlusten aan de Staaten der Vereenigde *Nederlanden* gebragt werden, dewelke den 23 November des Jaars 1660 een zeker decreet afzonden; en alschoon de Staaten-Generaal den 31 Maij des Jaars 1661 eene uitspraak deden wegens het geschil, werd egter daar door de twist niet weg genoomen, maar ontstak in den Jaare 1662 veel heviger: zo dat beide de partijen andermaal hunne zwaarigheden voordroegen. De Staaten sloegen voor om een nieuwen Landdag te *Embden* te houden, die egter naar *Hinten* uitgeschreeven werd, en zijn schoonvader, de Hertog van *Wirtemberg*, zond D. FORSTNER in den *Haag*, om de zaak voor zijnen behuwdzoon te bevoordeelen. Gedagte Landdag werd ook door bemiddeling van gemelde Staaten naar *Embden* verplaatst, daar hij in persoon verscheen, en de zaak wegens het uitsluiten van eenige persoonen uit de Ridderschap onderzogt en bemiddeld werd, zo dat de Stad *Embden* aannam 72,000, en de overige Landstanden 30,000 guldens in drie Jaaren te betaalen. Hij vergeleek zig ook met de weduwe van zijnen oudsten broeder (wiens testament hij in twijffel getrokken had) en met de twee nagelaatene dogters, beloovende, dat hij aan de Vorstsen tot den ouderdom van 10 Jaaren 1200, en tot haar 16 Jaar 1600 gulden zou uitkeeren. Met zijn jonger broeder, Graaf EDZARD FERDINAND, geraakte hij wegens het moederlijk erfgoed mede overhoop; maar dit werd door bemiddeling van CHRISTIAAN LODEWYK, Hertog van *Brunswijk* en *Luneburg*, bijgelegt. Wanneer Vorst HERMAN van *Ligtenstein* aan het *Keizerlijke* Hof, door uitspraak van het gerigte, een grooten eisch gewonnen had, van wegens zijne moeder, die de stiefzuster van den Vorst van *Oost-Friesland* geweest was, en de uitvoering daar van aan CHRISTOFFEL BERNHARD, Bisschop van *Munster*, toevertrouwd was, kwam hij te *Hummerling* met den Bisschop in gesprek; en verzogt, dat hij den Vorst beweegen wilde met den afstand van *Reiderland* zig te vergenoegen; maar het werd door de afgezondenen van de Staaten der Vereenigde *Nederlanden*, die zig hier in mengden, te *Aurich* vergeleeken, dat in plaats van de Heerlijkheden *Esfens*, *Witmunde* en *Stedesdorp*, die de Vorst van *Ligtenstein* hem afvorderde, hij op *St. Michielsdag* des Jaars

1663,

1663, wegens de intresfen 135.000 rijksdaalders, en de hoofdfomme, zijnde 300,000 rijksdaalders, in vier Jaaren betaalen zoude: doch vermits de Vorst van *Oost-Friesland* daar voor verbond zijn Vorstendom, protesteerden de Landstanden daar tegen, en vermits de eerste termijn van de betaaling zonder dezelve verloopen was, nam de Bisschop van *Munster* des nagts tusschen den 8 en 9 December des Jaars 1663 de *Deilerschans* in; waar op tot herneeming van dezelve de Vereenigde *Nederlanden*, Vorst WILLEM FREDRIK van *Nassau* met eenige Regimenten daar voor liet rukken, die ook zulks den 25 Maij des Jaars 1664 volvoerde. Eindelijk werd den 25 Maart des Jaars 1665, door tusschenkomst van den Hertog EVERHARD van *Wurtemberg*, deeze zaak te *Weenen* vergeleeken, op deeze wijze, dat hij 285,000 rijksdaalders in 8 weeken zou betaalen, daarenboven 45,000 in tien Jaaren bij termijnen afdoen, en 165,000 rijksdaalders, dat het *Berunsche* kapitaal genoemd werd, zouden blijven staan. Met Graave ANTHONY GUNTHER van *Oldenburg*, vergeleek hij zig in September des Jaars 1664, wegens de grensscheidingen van *Stikhuizen*, *Friedeburg*, *Aperen* en *Nieuwburg*. Wanneer het weinig tijds voor zijne dood tot een opentlijken oorlog, tusschen de Staaten-Generaal en den Bisschop van *Munster*, uitborst, en de eerstgemelde het *Oost-Friesche* sterke Slot *Stikhuizen* bezetten wilden, zo verzogt hij van zijne Landstanden, dat zij die plaats zelf met bezetting wilden voorzien, en de benodigde gelden opbrengen; maar het werd hem geweigerd. Hij trouwde den 14 Maij des Jaars 1662, met CHRISTINA CHARLOTTA, dogter van EVERHARD, Hertog van *Wirtemberg* en *Teck*, en de Keizer verhief hem ter zelver tijd in den Vorstenstand, in welke hoedanigheid hij ook Gezanten zond in 't volgende Jaar naar den Rijksdag te *Regensburg*. Hij stierf den 6 Junij des Jaars 1665, 's avonds ten 9 uuren. Zijne Gemalin was zwanger, en baarde na zijnen dood den opvolger van zijne Vorstendommen, den 6 October van 't zelve Jaar. Dezelve werd onder de Voogdij van zijne moeder, die den 14 Maij des Jaars 1699 gestorven is, en den Hertog van *Brunswijk* GEORG WILHELM, opgevoed, was

ge-

genaamd CHRISTIAAN EVERHARD, en is den 14 October des Jaars 1700 overleeden.

GEORG EBERHARD, Graaf van *Solms*, was te *Hogen-Solms*, den 30 Julij des Jaars 1563 gebooren. Zijn vader was Graaf ERNST van *Solms*, in 't Jaar 1590 gestorven, en zijne moeder MARGARETHA, dogter van FILIPS, Graave van *Solms Braunveld.* Hij trouwde den 4 Maart des Jaars 1594 met SABINA, dogter van den onthoofden Graave van EGMOND, bij wie hij egter geen kinderen gehad heeft. Hij begaf zig in den dienst der *Hollanders*, en werd Gouverneur van *Hulst*, toen deeze Stad in 't Jaar 1591 veroverd was. Ook heeft hij de zelve vesting in den Jaare 1596 dapper verdedigd tegen den Aartshertog ALBERT, tot dat hij gedwongen werd dezelve bij verdrag over te geeven. In 't Jaar 1597 woonde hij den slag van *Turnhout* bij, werd daar na tot Generaal over den *Opper-Rhijnschen* kreits benoemd, maar bleef in den dienst der *Nederlanden*, in welken hij des Jaars 1600 de *Albregtsschans* voor *Oostende* van de *Spanjaarden* nam, ook in dat zelve Jaar den slag van *Nieuwpoort* bijwoonde, waar in hij de Middenhoede aanvoerde, en zeer veel tot de overwinning toebragt. In den Jaare 1602 de Staaten der Vereenigde *Nederlanden* voorgenoomen hebbende een nieuwe wervinge te doen in *Duitschland*, werd hem zulks aanvertrouwd. Hij reisde ten dien einde in *Westphaalen*, maar werd te *Arensberg* krank, en stierf den 2 Februarij van 't zelve Jaar in den ouderdom van 36 Jaaren. *Bilge Solmsch Stamregister*; *van Meteren*; *Bizot Medall. Hist. van Holland.* p. 87.

GEORGE DE I, Keurvorst van *Hanover*, werd te *London*, terstond na den dood van Koninginne ANNA, die op den 12 Augustus van het Jaar 1714 overleeden was, voor Koning van *Groot-Brittanje* uitgeroepen. Hij was daar toe geregtigd, om dat zijne moeder, de Keurvorstinne SOFIA, die in de maand Maij van dat zelve Jaar in hoogen ouderdom overleeden was, eene kleindogter was geweest van Koning JACOB

DEN

DEEL I. Volgens eene schikkinge, in voorige Jaaren tusschen de Staaten en den Keurvorst beraamd, hadden deeze zig verbonden, den Keurvorst een bepaald getal Scheepen te leveren, om hem tot het bezit der Kroon te helpen, na den dood van ANNA. 't Parlement erkende den Keurvorst nog dien zelven dag, en zond hem tijding van zijne verheffing. De Staaten, aan welken de Regeering van *Engeland* terstond kennis van die gewigtige verandering gegeeven had, bereidden zig om den Koning te ontvangen. Hij kwam in de maand September te *Utrecht*, en van daar in den *Haage*, alwaar hij ook door de *Fransche* en *Spaansche* Gezanten begroet werd. Hij ging, vergezeld van den Prins zijnen zoon, te scheep in de *Oranje Polder*, en werd door een Esquader *Engelsche* en *Staatsche* Oorlogschepen begeleid naar *Engeland*, alwaar hij behouden aanlandde. Na dat de Koning groote veranderingen onder de hooge Amptenaars gemaakt had, leidde hij zig ijverig toe op de bevordering van de slegting van *Duinkerken*, waar toe LODEWYK DE XIV, bij den vrede van *Utrecht* met *Groot-Brittanje*, zig verbonden had. De Staaten, zo wel als de Koning en het Parlement, rekenden van het grootste aanbelang, dat *Duinkerken* geslegt en de haven gedempt werd. Het *Fransche* Hof had wel de voornaamste vestingwerken doen slegten, maar de haven was niet gedempt; ook waren de Dijken langs de vaart nog in wezen. Daarenboven arbeidde men, zints eenigen tijd, aan een nieuwe vaart te *Mardijk*, een groot uur gaans van *Duinkerken*. De Koning liet niet na, hier over te klaagen aan het *Fransche* Hof; doch het antwoord van daar was alles behalven voldoende; het hield zig stipt aan de letter van het verdrag, waar in men las, *dat de Vestingwerken*, *Haven*, *Sluizen en Dijken van* Duikerken, *nooit wederom zouden mogen worden hermaakt.* Doch men had gewisselijk niet beoogt, den Koning de vrijheid te laaten om dergelijke Haven en Sluizen, op de zelfde kust, en slegts een uur gaans van de oude, aan te leggen. De misslag bestond alleenlijk daar in, dat men dit oogmerk niet had uitgedrukt; waar van het *Fransche* Hof zig ten voordeele bediende. 'Er verliepen

nog

nog wel bijna twee Jaaren, eer zig de gelegenheid opdeed om de werken van *Mardijk* geslegt te krijgen.

Terwijl men daar aan arbeidde, werd, in het volgende Jaar, ten behoeve van den *Pretendent*, een opstand in *Engeland* en *Schotland* verwekt. Het Parlement verzuimde niet, de *Staatsche* Ambassadeurs 'er terstond kennisse van te geeven, die het naar den *Haag* overschreeven: waar op de Staaten den Koning de plegtigste verzekering deeden geeven van het nakoomen van hunne gemaakte verbindtenissen, ter handhaaving van den *Protestantschen* Godsdienst. Ze zonden terstond bevel naar *Oostende*, om de weinige *Engelsche* troepen, die nog te *Nieuwpoort* en in 't Kasteel van *Gend* lagen, ten spoedigste in te scheepen; verder gaven zij last aan de *Schotten* in Staatendienst, zig tot de reize gereed te houden. In *Zeeland* waren twee Fregatten uitgerust, zo 't heette, naar de *Spaansche* Westindien; doch te laat ontdekte men, dat het was ten dienste van den *Pretendent*. Op de *Maaze* werden verscheide Schepen, met buskruid naar *Ierland* gelaaden, aangehouden; aan de Admiraliteiten werd geschreeven, dat zij naauwkeurig hadden toe te zien, dat geenerleie oorlogsbehoeften werden uitgevoerd naar verdagte plaatzen, en alle voorzorge te werk gesteld om de oogmerken van den *Pretendent* te verijdelen. Na dat men de stoutheid had gehad om den *Pretendent*, in *Schotland* en aan verscheiden Oorden in *Engeland*, voor Koning te verklaaren, vonden de Staaten raadzaam, aan de verzoeken des Konings te voldoen, en hem, volgens de Tractaaten, met 6000 man te ondersteunen, mids zijne Majesteit dezelve betaalde, en de Staaten, in plaats derzelver, voorzag van *Hanoversche* manschap. Ook werden, tegen betaaling, aan hun toegestaan, 1200 snaphaanen met bajonetten, die te *Amsterdam* geleverd werden. Men stelde zelfs order, om de wederspannelingen, hier te Lande komende, aan te houden.

De Patenten voor de hulptroepen, middelerwijl gereed gemaakt, en de nodige mondbehoeften bij een gebragt zijnde, werden zij te *Oostende* ingescheept. Zij stonden onder bevel van den Majoor Generaal VAN DER BEEK, landden op de *Teems*,

Teems, te *Harwich*, *Greenwich* en elders, tegen het einde van Slagtmaand, en trokken, in twee hoopen, naar *Schotland*. Hier werden zij, voor eenen korten tijd, in *Edenburg* gelegd om uit te rusten. Kort voor hunne aankomst was een groot getal weerspannelingen, welke zig, onder beleid van THOMAS FORSTER, in *Pareston* geworpen hadden, door den Generaal CARPENTER genoodzaakt geworden, zig op genade en ongenade over te geeven.

Terwijl deeze en andere zaaken aldaar voorvielen, vaardigde de *Pretendent* brieven af aan verscheiden Mogendheden, waar bij hij aan dezelve kennisse gaf, dat hij bezit ging neemen van zijn Rijk. De Staaten ontvingen een' brief, die reeds den 18 van October te *Bar* geteekend, en door deszelfs Secretaris HIGGONS aan den Griffier FAGEL gezonden was. De Heer BUIS, Ambassadeur aan 't Hof van *Frankrijk*, had mede een brief ontvangen; doch dezelve werd met verontwaardiging aan eene zijde gelegt. De *Pretendent*, in *Schotland* geland zijnde, werd 'er zo wel ontvangen, door de *Engelsche* en de *Staatsche* hulptroepen, dat hij blijde was, wederom scheep gegaan te zijn, en te *Grevelingen* te landen; waar na de opstand spoedig gedempt werd; zo dat de Koning gerustelijk een keer naar zijne *Duitsche* Staaten deed.

Geduurende dit Jaar was men in onderhandeling geweest, over een verdedigend verbond, tusschen *Frankrijk*, *Groot-Brittanje* en de Staaten; dan dezelve werd sleepende gehouden. De overeenkomst, wegens de onzijdigheid der *Oostenrijksche Nederlanden*, bleef agterwegen, inzonderheid ter oorzaake der handelingen over een verdedigend verbond tusschen *Groot-Brittanje* en 't *Weener* Hof, waar in men de Staaten ook wilde doen deel neemen. Der Staaten Afgezanten in *Engeland*, de Heeren van WASSENAAR DUIVENVOORDE en VAN BORSSELEN, hadden eindelijk, op den 17 van Februarij van het Jaar 1716, een verbond geteekend met *Groot-Brittanje*, waar bij de verdragen en verbonden van de Jaaren 1667, 1668, 1674, 1675, 1678, 1689 en 1713 vernieuwd en bevestigd werden. Ook werden sommige punten deezer verdragen en verbonden naderhand breeder verklaard en uitgelegt, en wederzijds behoorlijk bekragtigd.

Den 15 Maij van dat zelve Jaar werd te *Westmunster* een verdedigend verbond gesloocen, tusschen den Keizer en *Groot-Brittanje*, waar in men de Staaten mede wilde doen treeden; aan dezelve was reeds in de maand Maart daar van een afschrift ter hand gesteld. *Frankrijk*, hier van onderrigt, wendde alles aan om de Staaten daar van te rug te houden, doende zelfs voorslagen tot een Plan van onzijdigheid voor de *Oostenrijksche Nederlanden*, en kort daar op tot een verbond, tusschen dat Hof en den Staat, ter handhaving van de *Utrechtsche* vrede. De *Keizerlijken* verzuimden niet, daar tegen te arbeiden. Zij dreeven, dat *Frankrijk* alleen de *Utrechtsche* verdragen zogt te handhaven, en derhalven den Keizer te versteeken van allen regt op *Spanje* en op *Sicilie*; dat men de Staaten ook zogt te verpligten, om den Hertog van *Savoijen* te erkennen voor Koning van *Sardinie*, 't geen zij tot hier toe zorgvuldig vermijd hadden: al het welk hen, dagt men, behoorde te beweegen, om het verbond met *Frankrijk* van de hand te wijzen, en zig te verbinden met den Keizer en *Groot-Brittanje*. Maar de Staaten, van elk op het zeerst gedrongen, bleeven besluiteloos; te meer, dewijl eenige van de voornaamste Staatsmannen 't geheim van GEORGE DEN I meenden ontdekt te hebben.

Terwijl men in de Gewesten ijverde, om de Eendragt en goede order in den Staat te bewaaren, door het beschrijven eener buitengewoone vergaderinge, waren eenigen, 't zij in of buiten de Regeering, van verstand dat men deeze heilzaame einden beter bereiken kon, door het aan stellen van een Stadhouder; iets, waar aan niemand, zedert eenige Jaaren, ernstig gedagt had. Men vind dat de Staaten, in 't Jaar 1713 en zedert, in overleg hadden genoomen, om de inkomende en uitgaande Regten in *Admodiatie* te geeven, gelijk voor hen wel geschied was. Dan, zo wel als dit agter bleef, waren ook de meeste Regenten der onderscheidene Gewesten en Steden geheel afkeerig van een Stadhouderlijk bestier, hoe wel anderen daar toe geneigd waren. Men ontving zelfs, zo als sommigen verhaalen, ten deeze tijde, geheime berigten uit *Engeland*, dat de Koning, op zijne reize naar *Hanover*, tot herstelling der Eendragt onder de Gewesten, den Staaten de aan-

stel-

stelling van eenen Stadhouder wilde voorslaan, en dat hij hun, tot die waardigheid, zijnen broeder ERNST AUGUSTUS, Bisschop van *Osnabrugge*, zou aanprijzen, mids dezelve in den Egt trad met de Prinsesse Weduwe VAN NASSAU, moeder van den jongen Erfstadhouder van *Friesland*. Dan, 'er waren, die dit voorneemen des Konings wisten te keeren.

De voornaamste Hoven arbeidden inmiddels, om *Frankrijk* en *Engeland* te beweegen tot het aangaan eener onderhandeling tusschen die beide Hoven en de Staaten der Vereenigde Gewesten; men bediende zig daar toe van de reize des Konings. De Abt DU BOIS, de grootste vertrouweling van den Hertog VAN ORLEANS, ontmoette den Koning te *Maasland-sluis*, verkreeg een geheim gehoor bij hem, en stelde alle zijne bekwaamheid te werk, om den Koning over te haalen tot een verbond met *Frankrijk*. Hoewel de zaak thans niet geklonken wierd, kreeg hij verlof om zijne Majesteit te volgen tot *Hanover*, daar men het haast eens werd. De Abt keerde daar op in den *Haag* te rug, alwaar hij zig een geruimen tijd in stilte onthield, en met de voornaamste Staatsmannen handelde, bij nagt en ontijde, in 't bijzonder met den Raadpensionaris HEINSIUS. Niet lang, egter, duurden deeze onderhandelingen, of de *Keizerlijken* kreegen 'er de lugt van, en deeden al wat zij konden om ze te breeken. In plaats van dat, ligtte men het masker af. De Abt DU BOIS verscheen in 't openbaar, onder den tijtel van buitengewoon Ambassadeur van *Frankrijk*. De zaak werd zo verre gebragt dat op den 4 Januarij van 't Jaar 1717, in 's *Hage*, het drievoudig verbond, tusschen *Frankrijk*, *Groot-Brittanje* en den Staat, geteekend werd.

Na dat, in het daar op volgende Jaar, *Frankrijk* den oorlog aan *Spanje* had verklaard, en in het Jaar 1719 met zijne magt naar *Spanje* zond, was de toeleg van den Kardinaal ALBERONI ten behoeve van den *Pretendent* mede openbaar geworden, naamelijk om andermaal een landing in *Schotland* te beproeven. De Hertog VAN ORMOND voerde het bevel over twee Oorlogschepen, gereed gemaakt om nevens anderen, gepropt met Krijgsvolk, den *Pretendent* naar *Engeland* over te voeren. De Hertog VAN ORLEANS had Koning GEORGE in tijds

daar van verwittigd; dus was men daar op zijn hoede. De Staaten voldeeden aan het verzoek van 't Parlement, met de levering van den bepaalden onderstand. Te *Amsteldam* werden, omtrent deezen tijd, eenige Krijgsbehoeften en volk van oorloge ingescheept, welke men vermoedde te zullen strekken tot ondersteuning van den *Pretendent*; dan 'er werd zorge gedraagen dat dezelve niet uitliepen. De *Spaansche* Vloot werd van zo een geweldigen storm beloopen, dat dezelve geheel verstrooid raakte. 't Admiraalschip verloor zijne masten, en keerde, gelijk meest alle de overige, geheel reddeloos te rug naar de *Spaansche* Kust. Twee Fregatten, die met eenige manschap en wapenen uit *Passage* in Zee gesteoken en de Vloot mis gezeild waren, kwamen tegen 't einde van Grasmaand, te *Kintail* in *Schotland* aan. De *Spanjaards* zig eerlang gevoegd hebbende bij een kleinen hoop *Schotsche Hooglanders*, maakten zig meester van *Donan Castle*. Doch de plaats werd kort daar na herwonnen, door den Kapitein BOYLE, die 'er zig met eenige Oorlogschepen voor vertoonde. De Generaal WIGTMAN, omtrent het einde van Zomermaand, van *Invernefs* zijnde opgetrokken, tegen de wederspannelingen en *Spanjaards*, versloeg ze ligtelijk in de engte van *Glenshilk*, welke zij ondernoomen hadden te verdedigen. De *Staatsche* manschap deed hier ook merklijken dienst. De meeste *Spanjaards* werden gedood of gevangen. En hier mede liep die aanslag te niet.

Terwijl, in het Jaar 1721, de bijeenkomst te *Kamerijk* van tijd tot tijd verschooven werd, handelde de Koning van *Groot-Brittanje*, aan 't Hof van *Madrid*, over eene bijzondere vrede, die eindelijk, op den 13 van de maand Junij van dat Jaar, geteekend werd. Ook zorgde de Koning onophoudelijk om door andere verdragen zig meer en meer te versterken. Het gelukte hem, in het Jaar 1725, het verdrag van *Hanover*, waar in de Koning van *Pruissen* mede begreepen was, tot stand te brengen. Nogthans was de vreeze voor andere verdragen, zo van 't *Weener* Hof als van andere *Duitsche* Hoven en in 't Noorden, daar mede niet weg genoomen. Om de uitwerkzels daar van voor te koomen, werd, in de Lente van het volgende Jaar, een aanzienlijke

Vloot

Vloot in Zee gebragt, verdeeld in drie Esquaders. Een van dezelve was naar de West-Indien geschikt, om op de *Spaansche* Koopvaardijvloot, die in de *Havana* lag, en op de Galloenen, die zig in de haven van *Porto Bello* onthielden, te passen, met oogmerk om *Spanje* daar door te benadeelen. 't Hof van *Rusland*, in het *Weener* verdrag getreeden zijnde, ontstak GEORGE DEN I tot wraak daar over, en deed hem besluiten, een Esquader naar de Oostzée te zenden, om voor te koomen dat van daar niets ten voordeele van den *Pretendent* kon verrigt worden. Bovendien werkte de Koning aan een verdrag met de *Porte*, om te verhoeden dat *Rusland* hem daar in niet voorkwam; zonder, egter, het oogmerk te hebben van het tot stand te brengen.

In den aanvang van het Jaar 1727 begonnen de *Hanoversche* Bondgenooten de toebereidzelen tot den oorlog, die reeds in 't voorgaande Jaar waren aangevangen, ernstig voort te zetten. GEORGE DE I, het Parlement in Januarij bij een geroepen hebbende, zogt het Huis der Gemeenten te beweegen tot het verleenen van den vereischten onderstand, en drong daar op, met een wel doorwrogte aanspraak, ernstig aan. Na hevige debatten, dreef de Hof-Partij boven: waar op de toebereidzelen tot den oorlog met nog meerder ernst dan te vooren werden voortgezet. Het Hof van *Weenen* bragt wel een nieuw ontwerp ten voorschijn; doch het werd door *Groot-Brittanje* en de Staaten van de hand geweezen. Evenwel wist de Kardinaal DE FLEURY daar in zo veel verandering te bewerken, dat de voorafgaande punten van het ontwerp, door den beroemden Staatsman gesmeed, te *Parijs* geteekend werden. De opschorting van de maatschappij van *Oostende* werd openlijk in *Holland* verklaard. Toen men de tijding daar van in *Engeland* met even zo veel vreugde als in *Holland* ontving, werd dat Rijk in rouwe gedompeld, door de tijding, die men daar uit *Duitschland* bekwam, van het onverwagt overlijden van zijne Koninglijke Majesteit GEORGE DEN I. Deeze Vorst, die zo veel deel had aan het leggen van den grondslag der vrede, was daags na het tekenen der voorafgaande punten te *Weenen*, naar *Holland* scheep gegaan, om zijne *Duitsche* Staaten te bezoeken. Op den 19 Junij vervorderde zijne Majesteit zijne

reize over *Utrecht*, en kwam den volgenden nagt, zo het scheen, in goeden welstand te *Delden* in *Twenthe*. Hij deed hier een hertig Avondmaal, at veele meloenen, en dronk daar op eenige glazen koud water. 's Nagts wel gerust hebbende, reed hij 's morgens om 4 uuren af, met oogmerk om 's middags te *Lingen* te eeten. Onderweeg kreeg hij een zoort van beroerte, waar van de Vorst, na gedaane aderlaating, in zo verre bekwam dat hij kon beveelen, hem naar *Osnabrug* bij zijnen broeder te brengen. Hij kwam 'er met 'er daad, doch overleed 'er ook, op den 22 Junij, in den ouderdom van agtenzestig Jaaren. Zijn lijk werd te *Hanover* ter aarde gebragt, en hij opgevolgd door zijnen zoon GEORGE DE II, zo als wij in het volgende Artikel zullen zien.

GEORGE DE II. Zo ras de tijding van den dood van Koning GEORGE DEN I, over *Holland*, naar *Engeland* was overgebragt, gaf 'er de Ridder ROBBERT WALPOLE den Prinse en Prinsesse VAN WALLES kennis van; vooraf had hij de Stad *London* met dubbele wagt doen bezetten. Hunne Koninglijke Hoogheden, die zig te *Richemond* bevonden, kwamen nog dien zelven avond te *London*. De Prins werd terstond, van de Leden des Geheimen Raads, die in de Stad waren, voor Koning erkend, en des anderen daags uitgeroepen, onder den naam van GEORGE DEN II. De Staaten verzuimden niet om zijne Majesteit, in de Lente van 't Jaar 1728, wegens zijne komste tot den throon geluk te wenschen, door een buitengewoon gezantschap, 't welke door de Heeren BERNARD, Graave van *Welderen*, en KORNELIS SILVIUS, Burgemeester en Raad der Stad *Haarlem*, bekleed werd. Deeze Gezanten slooten, op den 27 Maij, een verdrag met den Koning, waar bij de voorige verdragen, en bijzonder die van de Jaaren 1716 en 1726, vernieuwd en bekragtigd werden.

De dood der Keizerinne van *Rusland*, en die van den Koning van *Groot-Brittanje*, indien ze eerder voorgevallen waren, zouden, naar alle waarschijnlijkheid, grooten invloed gehad hebben op den staat der zaaken in *Europa*. Maar nu vervolgde men de handelingen, die te *Weenen* en te *Parijs* waren aangevangen. De bekragtiging der vooraf gaande punten,

zen, die ook op zijn tijd in den *Haag* geschied was, werd op den 29 van Julij, tusschen den Keizer, *Frankrijk*, *Groot-Brittanje* en de Staaten te *Parijs* uitgewisseld, en de *Oostendische* maatschappij daar mede opgeschort.

De *Oostfriesche* onlusten verschaften, in dit en het volgende Jaar, de Staaten oneindigen arbeid. Al wat men aanvong, scheen vrugteloos te zijn, dezelve weg te neemen. Buiten de brieven, die derwaard gezonden werden, zogten de Staaten de Koningen van *Groot-Brittanje* en *Pruissen* te beweegen, hunne vermogens mede te werk te stellen, om dezelve te doen eindigen. Ten laatste bewoog men die van *Embden* tot onderwerping.

De Staatkunde der Vorsten van Europa vorderde, in het Jaar 1731, dat ieder van hun een waakend oog hield, om het evenwigt te doen bewaaren; en wel voornaamelijk dat het Huis van *Bourbon* geen te groote magt in *Italie* kreeg. Om dit te beletten, handelde GEORGE DE II heimelijk, met de Staaten, aan het *Weener* Hof; zij bewilligden om de Pragmatike Sanctie tot een voorwaarde van het aanstaande verdrag te maaken. Doch deeze handhaaving werd door *Frankrijk* van de hand geweezen.

Vermits het vuur des oorlogs in *Duitschland* en *Italie* reeds ontstooken was, zo verzuimde de Keizer niet, bij de Leden van 't *Duitsche* Rijk om onderstand aan te houden. Ook vervoegde hij zig, ten zelven einde, in 't Jaar 1733, bij de Staaten der Vereenigde Gewesten, die, zo als de Keizer dagt, uit hoofde der verdragen, verpligt waren, hem bij te staan; dan deeze begreepen het gantsch anders, en weezen dus die aanzoeken van de hand. Zij maakten, ten dien tijde, met *Frankrijk* een overeenkomst, wegens de onzijdigheid der *Oostenrijksche Nederlanden*; welke overeenkomst, in het Jaar 1735, nog voor een Jaar verlengd werd.

De Staaten zuimden niet, den Koning van *Groot-Brittanje* terstond daar van kennis te geeven, welke daar mede niet zeer voldaan scheen. Een weinig laater floegen de Staaten den Koning voor, om met hen te arbeiden tot bemiddeling en bijlegging der gereezene onlusten; waar toe de Koning zig, na lang aanhouden, liet beweegen.

Sommigen hebben vermoed, dat GEORGE DE II niet wel te vrede was, over het bedingen van de onzijdigheid voor de *Oostenrijksche Nederlanden*, doordien de Staaten zig hier door hielden buiten den oorlog, welken hij, indien zij 'er in gemengd geweest waren, zou hebben aangezien, als een dienstig middel ter bevorderinge van de verheffinge van den Prins VAN ORANJE, die tot hier toe alleenlijk Stadhouder was van drie Gewesten, en nog wel op een bepaalden lastbrief. Na dat het huwelijk van den Prins met de dogter des Konings (1734) voltrokken was, gaf 'er de Koning den Staaten, bij eenen brief, kennis van, die ook door de Staaten beantwoord werd. Bij dit antwoord gaven zij ten duidelijkste te kennen, dat men nog niet gezint was, eenige de minste verandering in den vorm van Regeering te gedoogen. De twisten, die daar na ontstonden, over de vernietiging van 't Markgraafschap van *Veere* en *Vlissingen*, zijn te bekend om 'er hier breedvoerig gewag van te maaken. Nogthans konnen wij niet voorbij, hier te melden, dat de Koning van *Groot-Brittanje*, in den zomer van het Jaar 1736, een keer naar *Hanover* gedaan hebbende, eenen brief zond, inhoudende een verzoek aan de Algemeene Staaten, om de Staaten van *Zeeland* te beweegen, om het Leen van *Vlissingen* en *Veere* niet te vernietigen, schoon het zelve reeds vier Jaaren te vooren geschied was. Hij hield zig daar van onkundig, met oogmerk zeker, om de Staaten van *Zeeland* daar door gelegenheid te geeven tot eene gevoeglijke herstelling van 't geene zij te vooren, ten nadeele des Prinsen van *Oranje*, 's Konings schoonzoon, besloooten hadden.

Op den 30 van de maand October van 't Jaar 1739, verklaarde de Koning van *Groot-Brittanje* aan den Koning van *Spanje* den oorlog, daar van voor reden geevende, „ dat de „ *Spaansche* Kustbewaarders, veele Jaaren herwaards, groote „ geweldenarij gepleegd hadden tegen zijne onderdaanen, hunne Schepen neemende, tegen het regt der volken en der „ geslootene verbonden; dat hij onlangs vergeefsch om vergoeding aangehouden had; dat men eindelijk, in Louwmaand laatstleden, eene overeenkomst getroffen had, waar „ bij de Koning van *Spanje* zig verpligt had, tot de betaaling

„ van

„ van zekere fomme, binnen een bepaalden tijd, die reeds „ lang verftreeken was, zonder dat men de beloofde penningen ontvangen had." De Koning van *Spanje* gaf geene bijzondere reden bij zijne oorlogsverklaaring. Hij betuigde alleen, „ dat hij de ongeregelde eisfchen van *Groot-Brittanje*, „ bij deszelfs verbreeking van verfcheidene verdragen, en zelfs „ bij de jongfte oorlogsverklaaring, niet langer verdraagen „ kon, en hierom allen handel met de *Engelfchen*, en den in„ voer van *Engelfche* Waaren, Gewasfen en Stoffen, op het „ ftrengst verbood."

De Staaten der vereenigde Gewesten, dit wel voorzien hebbende, hadden befloten, in dit geval, tusfchen die beide Mogenheden, zig volkoomen onzijdig te houden, vooral indien *Frankrijk* naliet, de zijde van *Spanje* te kiezen. Zij wezen ook de aanzoeken, door *Engeland* gedaan, van de hand, om daar door te beletten dat de oorlog algemeen werd, voornamelijk ook om het belang van den Koophandel.

In *Engeland* had men zig, zedert eenigen tijd, zo fterk ter Zee toegerust, dat de oorlog tegen *Spanje* zo dra niet verklaard was, of men vond zig in ftaat om de vijandelijkheden te kunnen beginnen, aan verfcheiden Oorden, en vooral in de *Indiën*, die *Spanje* in ftaat ftelden om den oorlog te konnen uithouden, en daar men meende Koning FILIPS met het meeste voordeel te konnen aantasten: zo als ook gedaan werd; doch de onderneemingen der *Engelfchen* op *Carthagena* en *Cuba* mislukten, uit hoofde van het misverftand, tusfchen de Bevelhebbers te Land en ter Zee.

Maar niets veroorzaakte grooter veranderingen en verdeeldheden in Europa, dan de dood van Keizer KAREL DEN VI, onder de Vorften, die zig verbonden hadden om de Pragmatike Sanctie te handhaven, en anderen, die eene verdeeling in 's Keizers nalaatenfchap wilden bewerken. Hier uit ontftond een felle agtjaarige oorlog. *Groot-Brittanje* en de Staaten beijverden zig voornamelijk om die nalaatenfchap, zo veel mooglijk, in haar geheel te houden. *Groot-Brittanje* was het eerst gereed om de Koninginne van *Hongarijen* in haar wettig regt te handhaven.

Maar het was belemmerd met den oorlog met *Spanje*, en vreesde een vredebreuk met *Frankrijk*. De Staaten, die insgelijks de gevolgen van een openbaaren oorlog schroomden, waren bedagt om de gerezene geschillen, door minlijk verdrag, bij te leggen; waar toe de Koning van *Engeland* mede de hand bood. Dan dit alles, zo als bekend is, was vrugteloos. Terwijl de Koning van *Pruissen* in *Silesien* gevallen was, deeden zig andere Vorsten op, die aanspraak op een en ander gedeelte van 's Keizers nalaatenschap maakten. GEORGE DE II, als Keurvorst van *Hanover*, sloot, in het Jaar 1741, met *Frankrijk* een verdrag van onzijdigheid. Wat aanbelangt den krijg tusschen *Engeland* en *Spanje*, dezelve werd van wederzijde met veel ijvers voortgezet; men ontnam elkander veele Koopvaardijschepen. Van de zijde van *Engeland*, en ook van die van *Spanje*, werd de *Nederlandsche* Scheepvaart ten sterksten benadeeld. Van *Spanje* kreeg men eenige voldoening; doch aan het Hof van *Engeland* waren alle klagten te vergeefsch. Te meer reden had men om daar over onvergenoegd te zijn, dewijl men met dat Rijk op het naauwste verbonden was, en in het Jaar 1674 het bekende verdrag van Zeevaart gesloten had. De Koning verklaarde wel, in het Jaar 1744, dat men zig, ten opzigte der Ingezeetenen van deezen Staat, zou hebben te gedraagen naar het opgemelde verdrag; dan de schending daar van hield stand, zo lang de oorlog duurde; tot groot nadeel van veele Ingezeetenen.

De Koningin van *Hongarijen*, die langs hoe meer in de engte gebragt werd, liet onophoudelijk bij den Staat aandringen om haar te ondersteunen. *Frankrijk* stelde alle mogelijke middelen te werk, om den Staat de onzijdigheid, in weerwil van de gemaakte verbonden, te doen aanneemen. Koning GEORGE DE II, die tot hier toe met den Staat had gearbeid aan minlijk vergelijk, zond, in de maand April des Jaars 1742, den Graaf VAN STAIRS, als buitengewoon Ambassadeur, naar den *Haag*, met last om de Staaten over te haalen tot het verleenen van kragtdadigen onderstand aan de Koningin, en hun te ontraaden het sluiten van een verdrag van onzijdigheid. Anderen zogten den Staaten een wantrouwen tegen *Groot-Brittanje* in te boezemen. In de Provintien en Steden was men

het

het op verre na niet eens, wat besluit men moest neemen: of men namelijk de Koningin zou ondersteunen met geld, of met manschap. Zij, wien het geheime oogmerk van het *Engelsche* Hof bekend was, drongen op het laatste, als wel voorziende, dat zulks zoude uitloopen op den oorlog, die van verandering in de gesteldheid der Regeering zou moeten gevolgd worden. Van agteren is ten duidelijksten gebleeken, dat alle de snaaren dus moesten gespannen worden, om den Prins van *Oranje* tot de Stadhouderlijke waardigheid te bevorderen. Terwijl men in de *Nederlanden*, en bijzonder in *Holland*, nog onledig was met beraamen der middelen, om aan de gemaakte Tractaaten te voldoen, en buiten den oorlog te blijven, werden de toerustingen ten oorlog, in *Frankrijk* en *Engeland*, met alle magt doorgezet. Door den invloed der *Engelschgezinde* Cabaal werd hier te Lande, niettegenstaande alle de aanbiedingen van *Frankrijk*, ja zelfs het betoonde misnoegen van dat Hof, besloten, de Koningin, volgens de gemaakte Tractaaten, te ondersteunen met twintig duizend man. Spoedig werden dezelve naar *Duitschland* gezonden, en kwamen in de maand September van het Jaar 1743 te *Frankfort*; doch zij keerden eerlang naar de *Oostenrijksche Nederlanden* te rug. GEORGE DE II, die zig, in de gemelde maand September, te *Worms* bevond, sloot daar een verdrag met den Koning van *Sardinie*, waar bij de gemaakte overeenkomst van den 1 Februarij des voorigen Jaars bevestigd werd. In dit verdrag weigerden de Staaten te treeden, als oordeelende het ondienstig, ten behoeve van de Koninginne, zig in nog andere verbonden in te laaten, na dat zij reeds, door het verleenen van hulptroepen, getoond hadden, aan de voorheen gemaakte te willen voldoen.

Met het einde van dit Jaar werd *Groot-Brittanje* weder ontrust, door een beraamden aanslag, ten voordeele van den zoon des *Pretendents*. De Staaten draalden geen oogenblik om zijne Majesteit wederom met 6000 man, op de eerste aanvraag, te ondersteunen; welke manschap in de maand April des Jaars 1744 behouden in *Engeland* aanlandde. De Vloot, ten dienste des *Pretendents* in Zee gestooken, werd in de maand Maart door zo een geweldigen storm beloopen, dat

de

de gesmeede aanslag te niete liep. *Frankrijk*, om niet langer bedekt te handelen, verklaarde, op den 30 van de maand *Maart*, openlijk den oorlog aan *Groot-Brittanje*, het welk, weinige dagen daar na, in *Engeland* mede tegen *Frankrijk* geschiedde. Hier door moest de oorlog meer algemeen worden. Van dat oogenblik af aan, zag men in de *Nederlandsche* Gewesten meer en meer aandringen op de bevordering van den Prinse van *Oranje*. Hoewel men het als nog geen tijd oordeelde om openlijk voor den dag te koomen, sloegen, egter, vier van de zeven Gewesten voor, om den Prins aan te stellen tot Generaal van 't voetvolk van den Staat. De Koning van *Engeland*, om den Staat al dieper in den oorlog in te wikkelen, stond 'er op, dat dezelve openlijk met *Frankrijk* zou breeken; doch beide oogmerken mislukten thans. Evenwel volbragt men aan *Groot-Brittanje* dat geene, waar toe men volgens de Tractaaten verpligt was. *Frankrijk*, niet vergenoegd met *Groot-Brittanje* den oorlog aangekondigd te hebben, deed zulks ook aan de Koningin van *Hongarijen*, waar van zijne Majesteit de Staaten deed kennis geeven. Het groote oogmerk van dien oorlog was, met voegzaamheid de wapenen van *Frankrijk* in de *Oostenrijksche Nederlanden* te kunnen overbrengen. Hier van ontdekte men ras de gevolgen: want, zonder dat 'er eenige agt geslaagen werd op de voorstellen, door een buitengewoon gezantschap aan het *Fransche* Hof gedaan, openden de *Franschen* den veldtogt in *Vlaanderen*, en namen alles weg, waar zij voor kwamen. De Staaten, nu te verre in het gevaar gesleept zijnde, ondersteunden de Koningin met nog 20,000 man, terwijl *Engeland* zorge droeg dat de gemoederen hier te Lande tegen *Frankrijk* te zeer verhit werden, om aan eenige voorslagen tot onzijdigheid gehoor te willen geeven.

In dat zelve Jaar 1744 deed de Koning van *Groot-Brittanje*, als Hertog van *Brunswijk Lunenburg*, op den Rijksdag te *Frankfort* beweeren, „ dat hij, uit hoofde van een „ verdrag van Erf-Broederschap, tusschen zijnen voorzaat „ ERNST AUGUSTUS en CHRISTIAAN EVERHARD, Vorst van „ *Oost-Friesland*, in het Jaar 1691, en dus vóór het ver„ drag, tusschen Keizer LEOPOLD en het Huis van *Branden*„ *burg*

„ *burg* gesloten, vóór alle anderen geregtigd was tot het „ Vorstendom *Oost-Friesland*." Ten zelven tijde werd, uit zijnen naame, verzogt, „ dat de stem van *Oost-Friesland* „ niet gereekend mogt worden op de Rijksvergaderingen, zo „ lang het geschil, over het regt van dit Vorstendom, nog „ niet beslist was." Doch het Hof van *Berlijn* gaf eerlang een geschrift uit, waar in de zaak gantsch anders beweerd werd.

Op den 8 van de maand Januarij van het Jaar 1745 werd te *Warschouw* het bekende viervoudig verbond, tusschen *Groot-Brittanje*, de Koningin van *Hongarijen*, den Keurvorst van *Saxen* en de Staaten gesloten.

Sints *Frankrijk* en *Groot-Brittanje* elkander den oorlog verklaard hadden, viel 'er, in geruimen tijd, niets vijandelijks voor, als het neemen van eenige Koopvaardijschepen. Dan, in dit Jaar 1745 begaf zig de zoon des *Pretendents* in *Frankrijk* te scheep, met oogmerk om heimelijk in *Schotland* aan Land te treeden, en zig aldaar aan het hoofd der oproerigen te stellen. Het Hof van *Londen*, berigt van zijn vertrek gekreegen hebbende, beloofde 30,000 ponden sterlings, aan eenen jeder, die hem in handen van het Geregt wist te leeveren. De Staaten van nieuws om onderstand verzogt zijnde, werden de gewoone hulptroepen terstond toegestaan. De Abt DE LA VILLE gaf zig veel moeite om het inscheepen te beletten. Hij beweerde dat deeze troepen, in *Doornik* en in andere Steden der *Nederlanden*, welke in dit Jaar aan *Frankrijk* waren overgegaan, hebbende geleegen, zig verbonden hadden, tot den eersten van Louwmaand des Jaars 1747, niet tegen *Frankrijk* of deszelfs Bondgenooten te zullen dienen. Doch alzo LODEWYK DE XV nog niet openlijk verklaard had, dat hij den zoon des *Pretendents* voor zijnen Bondgenoot hield, antwoordde men den Abt DE LA VILLE, dat de *Staatsche* troepen, naar *Engeland* geschikt, in geene vreemde soldij zouden overgaan, en alleen tegen de wederspannelingen gebruikt worden. Wat laater, egter, besloot men, op een nieuw vertoog van den Abt, waar bij hij beweerde, dat de bezettingen zig verpligt hadden, om geen den minsten Krijgsdienst te zullen doen, den Koning van *Frankrijk* genoegen

te

te geeven, en geene troepen te zenden, die, volgens de verdragen, in zekeren tijd niet mogten dienen tegen *Frankrijk.* De *Staatsche* hulptroepen, staande onder bevel van Graave MAURITS VAN NASSAU, midlerwijl in *Engeland* zijnde aangekoomen, floegen zig neder te *Newcastle*, daar zij geland waren. De oudste zoon des *Pretendents*, KAREL EDUARD, was, intusschen, aan 't hoofd van een hoop *Bergschotten*, getrokken naar *Edenburg*, daar men hem terstond de Poorten geopend, en zijnen vader voor Koning had uitgeroepen. Onderweg had hij zig van verscheiden opene Steden meester gemaakt. De Generaal JOAN COPE, die over eenige Koninglijke manschap gebood, den wederspannelingen te gemoet getrokken zijnde, werd door hen aangetast en op de vlugt gedreeven. De *Pretendent* ontving eerlang eenige manschap en Krijgsbehoeften tot onderstand, die te *Duinkerken* waren ingescheept. Doch 's Konings Leger, dat uit vijf duizend man bestond, naar *Schotland* opgetrokken zijnde, verstrooide den hoop der weerspannelingen, en doodde 'er veelen. *Edenburg* onderwierp zig wederom aan den Koning. De oudste zoon des *Pretendents*, naar *Walles* wijkende, werd bij *Clifton* aangetast en geheel verslagen; doch hij redde zig door middel van de vlugt. En hier mede werd de opstand gedempt.

Met reden zou men hebben mogen verwagten, dat *Engeland*, den dienst, door de *Nederlanders* aan dat Rijk beweezen, zou erkend hebben. Integendeel gingen de *Engelschen* voort, door hunne Kapers, onder allerlei voorwendzels, onze Koopvaardijschepen te doen aanhouden, en de goederen en Schepen verbeurd verklaaren. Ook belemmerden de *Spaansche* Kustbewaarders den handel op de *West Indien* geweldiglijk. De schade, door de *Spaanschen* en *Engelschen*, geduurende deeze onlusten, den *Hollanderen* ter Zee toegebragt, werd, door die van *Haarlem* en *Amsterdam*, die het meest geleeden hadden, op tien millioenen guldens begroot. De *Engelschen* inmiddels voortgaande, om *Frankrijk* in *Noord-America* allen mooglijken nadeel toe te brengen, veroverden in dit Jaar *Kaap-Breton*, 't welk gerekend werd, de nadeelen, door de Koningin van *Hongarijen*

en

en derzelver Bondgenooten, in deezen veldtogt in de *Nederlanden* geleeden, rijklijk te vergoeden.

Daarentegen verowerden de *Franschen* in de *Oostenrijksche Nederlanden*, de eene Stad voor en de andere na; waar door de Staat langs hoe meer in gevaar gebragt werd. Trouwens, dit moest, volgens het Plan van *Engeland*, geschieden, om den Prins van *Oranje* te doen bevorderd worden tot de waardigheden, hem door *Engeland* en de Inlandsche Prinsgezinde Cabaal toegedagt, waar van *Neerland*, onder het bestier van deezelfs ontaarten zoon, thans de bittere en wrange vrugten smaakt. Met den aanvang van het Jaar 1746 hield men eene bijeenkomst tusschen de *Fransche*, *Engelsche* en *Staatsche* Gevolmagtigden; dan deeze moest vrugteloos scheiden, alzo de *Engelschen* duidelijk toonden (in gevolge van het gemaakt ontwerp) den vrede niet te begeeren. Hierom werd dan ook wederom de veldtogt geopend, doch even nadeelig als de voorgaande voortgezet. Groote hoope schepte men, intusschen, uit het verbond, tusschen de Hoven van *Petersburg* en *Weenen*; doch het is bekend, dat de gevolgen daar van ook zeer weinig vrugt aanbragten.

De onderhandelingen te *Breda*, die, volgens 't geen wij zo even zeiden, vrugteloos moesten afloopen, werden door de *Engelschen* gestremd, doordien zij begeerden dat de Gevolmagtigden van de Hoven van *Weenen* en *Turin* daar bij zoude worden toegelaaten. Van wegen de verdeeldheid der Staatsleden, was het onzen Staat ondoenlijk, zig in eene afzonderlijke handeling met *Frankrijk* in te laaten. Hierom gingen de *Franschen* voort met den gedreigden inval in 't Land van *Kadzand*, in het noodlottig Jaar 1747, 't welk men te regt mag noemen het tweede Moordjaar der *Nederlandsche* vrijheid.

Zeer listig wisten van dien inval zig de slaaven van het Huis van *Oranje* te bedienen, zo als wij, bij nader gelegenheid, breeder zullen melden. Nog al hoopte men op den bijstand van *Rusland*, in 't bijzonder na dat *Groot-Brittanje* met dat Hof, op den 12 van de maand Junij, een verdrag geslooten had; doch de hulpe, daar bij beloofd, verscheen niet, dan toen men dezelve niet meer nodig had.

Na

Na het afbreeken der onderhandelingen te *Breda*, werd, op den 8 Januarij van het Jaar 1748, tusschen de Keizerin, *Groot-Brittanje*, den Koning van *Sardinie* en de Staaten, eene overeenkomst geslooten, waar bij die Mogendheden zig onderling verbonden om twee honderd tweeënnegentig duizend man in het veld te brengen in de *Nederlanden*. De Keizerin Koningin beloofde daar toe 60,000, de Koning van *Engeland* en de Staaten ieder 60,000 man te zullen leeveren; de 37500 man *Russische* troepen, die tegen de Lente verwagt wierden, doch met loode schoenen aan marcheerden, zouden daar onder begreepen zijn. Doch na dat het oogmerk van *Engeland* en der Prinsgezinde partij genoegzaam volvoerd was, werd de vredehandeling te *Aaken* aangevangen, en enkel om den schijn de veldtogt geopend.

Na het sluiten van den *Akenschen* vrede werd een overeenkomst getroffen, tusschen de Koningen van *Spanje* en *Groot-Brittanje*, waar bij het Hof van *Madrid* afstond van 't *Assientio verdrag*. George de II en de Staaten handelden daarenboven met de Hoven van *Dresden* en *Munchen*, over verdragen van onderstand, strekkende om deeze Hoven nader aan hun belang te verbinden, dan zij geduurende den jongsten oorlog geweest waren. Diergelijk een verdrag werd geslooten met den Koning van *Poolen* en den Keurvorst van *Saxen*.

In het nabuurig *Engeland* had men, reeds in 't Jaar 1749, een ontwerp gemaakt tot het oprigten van eene nieuwe Maatschappij van Haringvaart, die, zo als sommigen vreesden, geschikt was om de Haringvisscherij deezer Landen merkelijke afbreuk te doen. Het Parlement had zedert aan zulk eene Maatschappije, de Maatschappij der vrije *Britsche* visscherij genoemd, en welker hoofdsom op vijfmaal honderd duizend ponden sterlings begroot werd, Octrooi verleend, in het Jaar 1751, voor den tijd van eenentwintig Jaaren; en dit Octrooi was door den Koning bekragtigd. Dan hier te Lande werden middelen beraamd, ter voorkominge dat de Haringvaart daar door geen nadeel leed.

De Heer d'Ayrolles, sints eenigen tijd, met de zaaken van het *Britsche* Hof bij deezen Staat belast, doch in de maand Januarij van het Jaar 1752, van den Koning zijnen meester,

be-

bevel ontvangen hebbende, om te *Brussel* de belangen van dat Hof waar te neemen, had, vóór zijn vertrek, twee Memorien aan de Staaten Generaal overgeleverd. In de eerste betuigde die Minister aan H. H. Mog. het genoegen van den Koning zijnen meester, over de straffe, die te *Batavia* geoeffend was, aan de geenen, welke, twee Jaaren te vooren, den wreeden moord aan het volk van twee *Chineesche* Schepen, die op de kust van *Sumatra* handel dreeven en met paspoorten van den Gouverneur van *Bengale* voorzien waren, gepleegd hadden. In de tweede Memorie nam hij afscheid van H. H. Mog. Op den 5 van de maand Junij van dat zelve Jaar deed de Koning den jongen Stadhouder, toen *Neerlands* lieveling, als Ridder van den *Kousseband* aanstellen; in 's Konings naam werd deeze plegtigheid verrigt door den Ridder JORKE.

Op bevel van H. H. Mog. werd, in de maand Maart des Jaars 1753, door den Heer HOP, Extraordinaris Envoié van den Staat te *Londen*, eene Memorie overhandigt aan zijner Majesteits eerste Secretarissen van Staat, inhoudende, dat drie *Hollandsche* Schepen, genaamd *Groenlandia*, de *Bruinvisch*, en de Juffr. *Eleonora*, in den beginne van het voorgaande Jaar, op den *Groenlandschen* Walvischvangst uitgezonden, den 21 Augustus aldaar in 't ijs vast geraakt zijnde, de manschap daar van naar *Holland* was te rug gekeerd, in het Schip van den Kommandeur HARMSE, na dat alvorens de drie gemelde Schepen, zo veel mooglijk, aan hunne ankers waren vastgelegd, in hope van dezelve weder te zullen vinden, bij hunne terugkomst in *Groenland* in deezen Jaare; dat thans bevel gegeeven was tot het uitrusten van drie andere Schepen, om de gemelde agtergelaatene Schepen op te zoeken; doch dat de Eigenaars en Reeders van dezelve, bedugt zijnde, dat die Schepen genoomen en weggevoerd zouden worden door persoonen, die daar op geen regt hebben, dierhalven zig aan H. H. Mog. hadden vervoegd, met verzoek dat aan een iegelijk mogt worden verbooden, zig met de gemelde Schepen en derzelver ladingen te bemoeien, uitgezondert de zodanigen, die daar toe gemagtigd zouden worden; Dat de Staaten Generaal dienvolgens de nodige bevelen ten dien einde hebbende doen uitvaardigen, thans door hunnen Extraordi-

dinaris Envoié op 't ernstigst verzogten, dat ook dergelijke orders mogten worden gegeeven, met betrekking tot de Onderdaanen van zijne *Groot-Brittannische* Majesteit. Deeze Memorie, in eene groote vergadering te *St. James*, den 7 Maart, aan den Koning overhandigd en in overweeging genoomen zijnde, beval de Koning, op het Advis van deszelfs Geheimen Raad, dat niemand zijner Onderdaanen zig met gemelde Schepen op eenigerhande wijze zou mogen bemoeien, buiten toestemming van de Eigenaaren, of van die geenen, die daar toe gemagtigd zouden zijn.

Kort na dat de vrede, in den Jaare 1748, te *Aaken* tusschen de oorlogende Mogendheden, en dus ook tusschen *Frankrijk* en *Groot-Brittanje*, gesslooten was, reezen 'er wederom nieuwe geschillen, over derzelver wederzijdsche bezittingen in *Noord-America*, die, van tijd tot tijd heviger geworden zijnde, in het begin des Jaars 1756 tot eenen openbaaren oorlog dreigden uit te bersten. Bij die gelegenheid werden, zo wel van de zijde van *Frankrijk*, als van die van *Groot-Brittanje* bij de Staaten Generaal aanzoeken gedaan worden, van welke wij hier kortlijk verslag moeten doen. Van de zijde des Konings van *Frankrijk* werden, door den Graaf d'Affry, buitengewoon Gerant van dat Hof, als ook door den Marquis de Bonac, gewoon Ambassadeur, met H. H. Mog. verscheidene Conferentien gehouden, en onder anderen op den 9 van de maand Februarij; waar in de eerstgenoemde Staatsman, uit naam van den Koning zijnen meester, tragte te onderstaan, welke partij H. H. Mog. zouden kiezen, in gevalle de geschillen, tusschen de twee bovengemelde Mogendheden, tot eenen openbaaren oorlog mogten koomen. De Staaten gaven daar op tot antwoord, „ dat zij met veel smerte „ de oneenigheden, tusschen *Frankrijk* en *Engeland* ont- „ staan, bemerkten, en wenschten dat dezelven in der minne „ mogten bijgelegd worden. Dat het zeer verre van hun „ was, zig in den oorlog te willen begeeven, wegens eene „ zaak, die hun in 't minst niet aan ging, en tot welke zij „ gantsch geen verbintenis hebben. Alzo zij de waarde der „ vriendschap en genegenheid van zijne Allerchristelijkste „ Majesteit jegens H. H. kenden, zo wenschten zij met de „ uiterste pogingen, op allerlei wijze, derzelver aanhouding

„ te

„ te zoeken, in zo verre de onafhanglijkheid en eere der Re-
„ publiek zulks maar eenigzins kon toelaaten. En in gevolge
„ deezer verklaaringe vleiden zig H. H. Mog., dat het gebied
„ zo wel der Vereenigde als der *Oostenrijksche Nederlanden*,
„ welke laatsten hun tot een Barriere dienen, van alle drei-
„ gingen en aanvallen bevrijd mogen blijven. Zij hoopten ver-
„ der, dat zijne Majesteit hun daar van verzekering zoude
„ geeven, en den oorlog in het Rijk van *Groot-Brittanje*
„ niet zoude overbrengen, alzo dit een omstandigheid zoude
„ zijn, die de Republiek in verscheidene opzigten zoude raa-
„ ken."

Den 13 van die zelve maand gaf de Ridder JORKE, Afgezant van den Koning GEORGE DEN II, in *'s Hage*, aan H. H. Mog. een Memorie over, in welker slot hij verzogt om den bijstand van 6000 man, die de Staat, in zekere gevallen, verpligt was aan *Engeland* te leveren, en waar toe de Schepen, die dezel-ve naar dat Rijk zouden overvoeren, wel haast in *Helvoetsluis* kwamen. Dan, eer H. H. Mog. zig in staat bevonden om op dien eisch iets te besluiten, leverde, daags daar aan, de Graaf D'AFRY eene Memorie over, waar bij dezelve het verleenen van dien bijstand den Staaten ten sterksten ontraaden; en met een eene nader verklaaring eischte, wat partij de Staaten kie-zen zouden. Nog in die zelfde maand gaf de Ambassadeur JORKE aan de Vrouwe Gouvernante te kennen, last te hebben om voor het tegenwoordige geen nadered eisch te doen bij de Staaten tot het leveren der zes duizend man. Ook zag men binnen kort, de Schepen, die te *Helvoet* geleegen hadden, uit die haven vertrekken. De Staaten bedankten den Koning voor dit gedrag; en, tot een blijk van de agting, die zij voor zijne Majesteit hadden, gaven zij aan deszelfs Ambassadeur Copie van het antwoord, aan den Graaf D'AFRY ter hand gesteld.

Inmiddels groeiden de onlusten tusschen de twistende Mo-gendheden. In de maand Maij reezen dezelve tot die hoogte, dat aan de zijde van *Groot-Brittanjen*, op den 17 dier maand, aan *Frankrijk*, met de gewoone plegtigheden, de oorlog openlijk verklaard werd; op den 16 van de volgende maand geschiedde dit van de zijde van *Frankrijk*. Onder het Art. van AMSTERDAM hebben wij reeds doen zien, hoe meesterlijk

 de

de Staaten der Vereenigde *Nederlanden* in dien twist de onzijdigheid hebben weten te bewaaren; als mede, hoe schandelijk de *Nederlandsche* Zeevaart, door de *Engelsche* Rovers, benadeeld wierd; wijders, van hoe weinig vrugt alle de vertoogen der Kooplieden aan de Vrouwe Gouvernante waren, die op niets anders drong, dan op de vermeerdering der Landmagt, waar toe de Staaten, om gewigtige redenen, niet konden of wilden besluiten.

In de maand Augustus deed de Ridder JORKE, uit naam van zijnen meester, een naderen eisch, op onderstand in Land- en Zeemagt, volgens het Tractaat van het Jaar 1678.

De Steden *Oostende* en *Nieuwpoort*, in het laatst van de maand Julij 1757, met *Fransche* troepen bezet zijnde, in gevolge van een overkomst tusschen de Hoven van *Weenen* en *Versailles*, gaf de Ambassadeur van den Koning van *Engeland*, op den 28 van de maand November, aan H. H. Mog. eene Memorie over, waar in zijne Majesteit deszelfs bezwaaren daar over aan den dag leide. Dan de handelwijze der *Engelschen* was te schreeuwende ten nadeele van den Koophandel, dan dat men hun iets ten wille konde zijn. Volgens Resolutie van H. H. Mog. werd aan zijne Majesteit, op den 13 van de maand Januarij van het Jaar 1759, per Missive kennis gegeeven en gecondoleerd, wegens het overlijden van haare Koninglijke Hoogheid, dogter des Konings, en dezelve aangesteld tot een der toeziende Voogden over de nagelaaten kinderen, WILLEM en CAROLINA.

De onderhandelingen Hunner H. Mog. met den Ridder JORKE, nopens het berooven, opbrengen en verbeurd verklaaren der *Nederlandsche* Schepen, waar omtrent gemelde Ambassadeur meermaal Memorien had ingeleverd, en allerhande projecten waren beraamd, tot hier toe van geen nut geweest zijnde, werd door denzelven, in de maand Februarij van dit Jaar, eene nadere Memorie en Contra-Project overhandigd, 't welk van even weinig gevolg was. Op het gemelde Art. van AMSTERDAM hebben wij gezien, wat door de Kooplieden daar tegen werd ingebragt; als ook, van hoe weinig vrugt het buitengewoon Gezantschap derwaarts was. Het ontbrak den *Engelschen* niet aan gezogte bezwaaren, zo over het verzenden van oorlogsbe-

hoef-

hoeften aan *Frankrijk*, als over het voorgevallene in *Bengale*. Op gelijken voet ftonden de zaaken, tot aan den dood des Konings, die voorviel in het Jaar 1761. Zijne Majefteit werd opgevolgd door deszelfs kleinzoon, GEORGE DEN III, van welken wij, voor zo veel aangaat de zaaken der *Nederlanden*, onder het meergemelde Art. van AMSTERDAM, en bijzonder betrekkelijk tot den oorlog met denzelven, omftandig gefprooken hebben, gelijk ook in het Derde Deel van onze AMSTERDAMSCHE JAARBOEKEN, waar heen wij den Leezer te rug wijzen.

GEORGIUS VAN EGMOND; zie EGMOND. (GEORG VAN)

GEPIDEN. Deeze waren, volgens het getuigen is van JORNANDUS, een bijzonder foort van *Gothen*. In de V of VI Eeuw hebben zij zig in *Dacie* of *Zevenbergen* en in *Pannonnie* of *Hongarijen* neder geflagen.

GERARD, Graaf van *Gelder*; zie NASSAU. (GERARD VAN)

GERRARD of GERARD VAN VELZEN; zie VELZEN. (GERARD VAN)

GERARDUS, een Leeraar onder de Hervormden; die, met toeftemming van den Graave van *Kuilenburg*, allereerst eenen aanvang maakte met openlijk te prediken.

Zie BRANDT, *Hift. der Reformatie*.

GERBRANDA, een der Hofsteden, in den omtrek van het *Friesche* Dorp *Oosterwierum*, in de Grietenij *Baarderadeel*.

GERBRANDA. (EDO) Hij was afkomftig uit een Adelijk Geflagt in *Friesland*, waar van, in het Jaar 1496, leefde eene DOUWE GERBRANDA, Heerfchip te *Harlingen*. Men meent dat deeze EDO de zoon was van eenen DOUWE. Deeze EDO, die geene kinderen naliet bij zijn Huisvrouw JETS of EETS

DOUMA, was een van die geene, welke door ALBA werden ingedaagd om zig te *Antwerpen* ter verantwoording te stellen. Dan hij geen lust hebbende om zijn leeven en vrijheid in handen van dien tiran te stellen, vlugtte buitenslands, en stierf in ballingschap. Zijne Weduwe hertrouwde daar na met SYDS MECKEMA.

Te WATER, *Verbondschrift der Edelen*, bl. 412.

GEREFORMEERDEN; een naam, welken onze voorvaderen, die zig, ten koste van goed en leeven, tegen de dwaalingen der *Roomsche* Kerke verzetteden, hebben aangenoomen. Zij maakten zig openbaar bekend in het Jaar 1565, wanneer zij, bestempeld met den bijnaam van *Kalvinisten*, het waagden, hunne Geloofsbelijdenisse openlijk in het ligt te geeven. Zij werd verzeld van een brief aan den Koning, waar in zij verklaarden, dat zij wel honderd duizend sterk zijnde, zig, egter, stil hielden en 's Lands lasten nevens anderen droegen; 't welk, zeiden zij, toonde, dat zij geen oproer in den zin hadden. Doch het begrooten van dit getal werd hun tot misdaad aangeduid, en als eene bedreiging beschouwd. Ten Hove, niettegenstaande de verzekering, die ORANJE en EGMOND daar van gaven, werd aan de meenigte van hun geen geloof geslaagen. Toen zij, in het volgende Jaar, met bidden en smeeken niets konden verwinnen, en gestaag in hunne Godsdienstoeffening gestoord werden, besloten zij dezelve gewapend bij te woonen. Allereerst geschiedde dit buiten *Antwerpen*, en daar na in *Holland*, zo als wij, op bijzondere Artikelen, en bijzonder dat op van AMSTERDAM, reeds gezien hebben. Zij, die de Leere van LUTHER en KALVYN volgden, verzogten, in dat zelve Jaar, schriftelijk den bijstand der zaamverbondene Edelen. Het ging tamelijk wel, zo lang ORANJE zig in *Antwerpen* bevond; doch hij was niet vertrokken, of de beroerten ontstonden op nieuw. De *Gereformeerden* hadden aldaar een verzoek overgeleverd aan den GRAAVE VAN HOOGSTRAATEN, aan den Koning gerigt, waar bij zij aanbooden dertig tonnen gouds, indien men hun vrijheid van Godsdienst wilde

toe-

toestaan. Dit verzoekschrift was in veele Steden in de *Nederlanden* geteekend, en aan de Wethouders overgeleverd, om derzelver voorspraak daar op ten Hove te verzoeken. Zelfs las men 'er onder de naamen van veele *Onroomschen*, Edelen en Gemeenen, onder anderen van JOSUA VAN ALVERINGEN, Heer van *Hofwegen*, voor vijf honderd kroonen, en van MAXIMILIAAN VAN BLOIS, gezegd DE KOK, voor vier honderd kroonen. Uit de Sententien van ALBA blijkt, hoe dit aanbod almede voor een hoofdmisdaad gereekend wierd. Ook is het bekend, dat naar maate de vervolging ſtrenger woedde, de aanwas grooter werd. Reeds in het volgende Jaar werd hun getal in *Amsteldam* op meer dan 1000 begroot, en naar gelange van de bewooners dier Stad waren zij hier nog verre de minſten, in vergelijking van andere Steden. Wenſchelijk ware het geweest, dat de *Lutherschen* en *Gereformeerden* zig te zaamen hadden konnen of willen vereenigen; doch drie of vier Leeraars der *Gereformeerden*, aan welke de zaak hing, wilden niets toegeeven. Geweldig speet dit WILLEM DEN I; en, egter, hoe groot ook zijn gezag ware, kon hij die mannen tot geen reden brengen. Allereerst nam het getal der *Gereformeerden* toe in de *Roomsche Nederlanden*; doch hun verzoek om vrijheid van Godsdienstoeffening aldaar was mede vrugteloos. Zij waren in een onverzoenlijken haat geraakt, door de schenddaad der beeldſtorming, zo als wij op 't Art. daar van hebben aangetoond. Op bijzondere Artikelen van perſoonen en plaatzen, is reeds van de vervolging, die zij verduuren moesten, omſtandig geſprooken. Vergeefsch boden zij zig, in het Jaar 1582, den Hertog VAN ANJOU te *Antwerpen* aan, alwaar de *Roomschgezinden* verre den voorrang hadden en behielden, niettegenſtaande de Godsdienst der *Gereformeerden* in de *Nederlanden* reeds de heerſchende was. Geen kleinen afbreuk leeden zij door de omwenteling, die in *Frankrijk*, in 't Jaar 1572, had plaats gehad. De twisten, tusſchen de *Gereformeerden* en *Lutherſchen*, en de zulke, die zig naderhand *Remonſtranten* noemden, zullen op die beide Artikelen vermeld worden. Om, egter, van hunne waare gevoelens overtuigd te zijn, doen wij hier volgen een afſchrift van hunnen ſmeekbrief, aan den wreeden FILIPS gezonden, zijnde van deezen inhoud.

Sendbrief in Forme van Supplicatie, aen de Coninckliicke Majesteyt van Spaengien: van wegen des Princen van Oraengien, der Staten van Hollandt ende Zeelandt, midtsgaders alle andere zijne getrouwe Onderfaten van dese Nederlanden, die haer van des Hertoghen van Alba, ende der Spaegniaerden tyrannie ende ghewelt, teghen alle recht, verdrucket ende vervolghet vinden. Aenwijsende den rechten oorspronck van alle teghenwoordige beroerten in dese Landen, om daer inne by zijne Coninclijcke Majesteyt voorsien te moghen werden, zaamgesteld door Franciscus Balduinus.

Ghenadichste Heere.

Uwe onderdanighe ende bedruckte Onderfaten deser Nederlanden, soo menichmael als zy by haer selven overleyt ende bedacht hebben, die aengheborene goedertierenheydt, ende goede Vaderlicke ghenegentheyt, die uwe Majesteyt tot dese hare Erff-landen ende alle Inwoonders der selven, vanden tijt aen dat uwe Majesteyt die heerschappie ende regeringe der selver van God Almachtich ontfinck, altijts ende geduerichlick heeft bewesen. Also menichmael hebben zy eene vaste ende gewisse hopeninge, ende ongetwijffelt vertrouwen gehadt, als dat uwe Ma. soo wt hare dagelicxsche claghen ende karmen, als wt het medelijdissche aengheven ende verthoonen van sommige Vorsten ende Potentaten inde Christenheyt, soude haer hebben genadichlick laten onderrichten van onse jammerlicke ende cativige onderdruckinghe, daer wy, overmidts de groote ende overdragelicke gewelden, moetwil, ende Godtloose regeringe des Hertogen van Alba, in gecomen zijn. Ende mede met

met een barmhertich ende Vaderlicke ooge hebben aengesien, die erbarmelicke verwoestinge ende verderffenisse, daer dese uwe Erfnederlanden, die uwe Majesteyt, ende uwe Majesteyts Voorvaderen, altijts soo groote ende ghetrouwe diensten bewesen hebben, door dessfelven Hertogen van Alba onmenschelicke wreetheyt ende verwoede tyrannie, in gevallen zijn.

Niet twijffelende, of het soude uwe Ma. grootelicx verdroten hebben, dat hy onder het dexsel van de Roomsche Religie voor te staen, ende onder den Naem van uwe Ma. hem aldus vervoordert alle de Reechten ende Privilegien des Lants (die uwe Ma. ende zijne Voorsaten, hoochloflicker ghedachtenisse, beswoten hebben) te niet te maken, ende als met voeten te vertreden: Vervolgende uwe getrouwe Ondersaten in lijf ende goet, ende verwoestende het gantsche Lant, niet anders dan of hij hem voor een openbaer vyant van uwe Ma. ende uwer Majesteyts Ondersaten hadde weggegeven.

Ende derhalven hebben sy altijts met een hertgrondelic verlangen gewacht, dat uwe Ma. sulcx willende niet langer ghedoogen, soude met goede bequame middelen hebben voorsien, tot bewarenisse vanden Landen, ende verlossinge van uwe arme bedruckte Ondersaten. Nemende daerinne voor oogen den schuldigen plicht eenes Conincx, die van Godt Almachtich, den grooten Coninck aller Coningen ghestelt wesende, tot een Stadthouder zijner gerechticheyt, ende een Harder ende Vader des volcx, twelcke hen onderworpen is, dat selve van alle onrecht ende ghewelt behoort te bevrijden ende te beschutten, ende mede indachtig wesende der menichfuldige getrouwe diensten, die uwe voornoemde Landen ende Ondersaten t'allen tijden den Voorsaten uwer Majesteydt, ende uwe Majesteyt, selve met alle gewillicheyt ende trouhertichheyt bewesen hebben.

Maer alsoo zy nu tot haer uterste verdriet genoech bemercken, dat alle haer voorgaende Supplicatien als in den wint geslagen zijn, ende dat oock der ander Vorsten ende Potentaten vertooch, geen vrucht en heeft connen schaffen, ofte hen eenige vertroostinghe by brenghen, ende zij nochtans in hare conscientien vast versekert, dat uwe Ma. gheene

redelicke oorsaecke en heeft, om door onguust ende ongenade, hen selven van haer arme ende bedruckte Ondersaten alsoo af te keeren, ende te vervreemden, soo vermoeden sy genoech alsulcx ontwijfelick te gheschieden, door den arghelist ende het quade aengeven van sommighe, die gheen acht nemende op den dienst van uwe Ma. maer alleenlick op haer eygen lusten ende begeerlickheden altijts ghearbeyt hebben, om dese uwe Landen in uwer Majesteyts onghenade te brenghen.

Het welcke zy van menighen tijt herwaerts ghenoech openlick ende ongheveynsdelick hebben gepooght ende ghearbeyt, niet alleen belettende dat onse ootmoedighe Supplicatien ende ghetrouwe waerschouwingen tot uwer Majesteyts ooren niet en souden moghen comen, maer oock de selve met al t'ghene in deze uwe Landen conde geschieden, ten archsten duydende, ende by uwe Majesteyt verkeerdelick aenbrengende, om also den standt vanden Lande in oneenicheyt, ende tot beroerte gebracht hebbende, de selve onder uwe name met gewelt te mogen overvallen, ende alsdan met uwer Ondersaten goet ende bloet haren moet te moghen coelen, ende haer begeerlijcheyt ende gierigheyt te versaden.

Dit is, O aldergenadichste Coninck, het ghene dat uwe voorgenoemde Ondersaten met grooten rechte gheacht ende ghehouden hebben (alsoo zy noch doen) voor den alder-grootsten ende wtersten jammer ende ellende die hen soude connen wedervaren, als dat zy mercken dat hen ooc den wech des clagens tot hare wettelicke ende natuerlicke Overicheyt, die sy tot eenen toevlucht in haren wtersten noot van Got ontfangen hadden, als namelick, uwe Majesteyt, overmits de groote onbillicheyt haerder vyanden ende misgonners alsoo besloten was, dat selve oock het ghene datmen den onredelicken beesten ende wilden dieren ghenoech pleecht te gonnen, als namelick, haren noot ende kommer te beelaghen, hen met verscheyde boose pracktijcken, ende met eene onmenschelicke wreetheydt werde verboden ende ganschelicken ontnomen.

Daerom hoe wel zy eenen tijt lanck by haer selven beslo-ten ende gheresolveert hadden, met ghedult ende lanckmoe-

dic-

dicheyt den dach te verwachten, dat uwe Majesteydt eenmael selve soude haer oogen ende ooren opghedaen hebben, om te sien ende te hooren, 't ghene zy door haerder voorghenoemder misgunners bitteren haet ende nijdt te sien ende te hooren, verhindert werde. Nochtans aenmerckende nu ten laetsten, dat hare verdruckinghe hoe langher hoe swaerder ende onverdragelicker wort, ende niet alleenlick tot heure schade ende verderf is reyckende, maer ooc uwe Majesteyts Erflanden die voortijts in alle voorspoedicheyt waren florerende, tot eenen uttersten verderf ende onderganck brenghet: Soo en connen zy niet nalaten, van weghen der ghetrouwicheyt, die zy totter doot toe begheeren uwe Ma. ende haren Vaderlande te betooghen, wederom op een nieuws, met dit Schrift uwe Ma. te verwillighen als dat hare eenighe begheerte is, te volherden inde rechte ghehoorsaemheyt ende dienst van van uwer Ma. biddende dat uwe Ma. die waerachtighe oorsake van de desolatie zijner Landen, by wien ende hoe dit toecomende is, wil verstaen: Ende alsoo, achtervolghende uwe aengeborene goedertierenheyt, ende doende t'officie van eenen waerachtighen Coninck, die gherechticheyt voorstaen, ende uwe Landen van dusdanich ghewelt ende oppressie verlossen.

Al vooren versoecken wy seer ootmoedelick uwe Ma. indachtich te wesen, ende te considereren dat dese uwe Landen, wesende eertijts onder verscheyden Landtsheeren, naemaels by Huwelicke voorwaerden ende onderlinge tracktaten, ende alsoo by recht van wettelicke successie ende conventien onder een hooft des huys van Boergoengien ghecomen zijn, ende daer naer oock by middel van Huwelicken metten hoochloffelicken huyse van Oostenrijcke ende ten laetsten metten grootmachtighen Coninckrijck van Spaegnien gheallieert.

Doch altijts by uytghedruckte bespreke ende voorwaerde, dat de selve Landen, ende elcke Provincie bysonder, soude blijven ende onderhouden werden, in zijn eyghen Policien, Rechten ende Vrijheden, daer in zy van allen ouden herco-men waren: Sonder dat den eenen Lande oft Rijcke soude toecomen eenich recht van heerschappie over het ander, om

t'sel-

t'selve eenichsins afhandich te maken van zijn Rechten ende Vryheden, maer souden onder elkanderen verbonden zijn in eendrachticheyt ende gelijcken graet, onder eenen Prince ende hooft, als vele kinderen eenen Vader hebben, om alsoo ghesaemdelick de hoocheyt van haren Prince, ende het welvaren vanden Lande, teghen den vreemdelinghen ende wterlijcke gheweit, voorghestaen ende beschut te werden.

Ghelijckerwijs oock de Prince vanden Lande, om als een Vader zijn liefde ende affectie te bewijsen teghen een yeder ghelijckelick, hem te zijner aencoemste ende inhuldinghe met eenen solemnelen Eedt verplicht, ende belooft elck Landt bysonder, dat hy dat regheren ende bewaren sal, in hare Rechten ende Vrijheden, sonder te ghedooghen dat die eenichsins inghebroken oft vermindert sullen werden: ofte dat die eene Provintie over die andere eenighe heerschappie ofte dominatie sal moghen voeren, ghelwijghe dat sy al te samen eenigher vreemden regeringe ende gherechtshandelinghe souden onderworpen moghen worden: ende wort op die conditie aengbenomen ende bekent als Over-Heer vanden Landen, ontfangende also vanden Ondersaten den Eedt van ghetrouwicheyt ende ghehoorsaemheyt.

Waer van het onnoodich is eenich breeder verhael te doen, dewijle, sonder twijfelen, uwe Ma. ghenoech indachtigh is, hoe dat hoochloflicker ghedachtenisse Keyser Carolus, volgende die voetstappen zijner Edele Voorsaten, ende bekennende dat den voornoemden Eedt van inhuldinghe, is het eenich ende recht fondament, daer op also wel het vermoghen ende authoriteyt vanden Prince, als die trouwe ende ghehoorsaemheydt der Ondersaten ghegront staet. Heeft selfs noch binnen zijn leven, ende in zijn bywesen, uwer Ma. onder den selven Eedt doen ontfanghen, ende zijne blijde Incomste doen bezweeren in alle de Landen, ende meestendeel van alle de Steden: Eerstmael als toecomende ende eenighe Erfghenaem zijner Keyserl. Ma. ende daer naer de selve Keyserl. Ma. vertreckende, ende uwe Ma. aennemende die volle Heerschappie ende administratie vanden Landen, heeft wederom den selven Eedt inde vergaderinghe van den ghedepiteerden van allen den Landen verhaelt, ende sterker bevesticht, soo dat van allen

ou-

ouden tijden, uwe voornoemde Landen by heure voornoemde Rechten, Privilegien ende Vrijheden altijt gheregheert zijn gheweest.

Daer wt ghevolcht is alsulcke ghehoorsaemheyt ende getrouwicheyt, van wegen der Ondersaten tegen heuren Prince; ende alsulcke eendrachtieheyt ende liefde onder elkanderen, datmen de Landen deur de ghenade Gods, in alle voorspoet heeft sien voortgaen ende floreren, ende die Princen van dien, in alder eere ende Hoocheyt verciert, ende van allen haren vianden grootelicx bedachtet ende bevreest werden.

Ende om niet oudts wt der Historien (daer af nochtans vol wesende) alhier by te brenghen, heeft de selve ghetrouwicheyt van uwe Onderdanen claerlick ghebleken, in alle de Oorloghen by den Keyserlicken Ma. wtghevoert, soo dat hy de goede ruste ende beschuttinghe vanden selven Landen, altijts in sonderlinghe recommandatie ghehouden heeft: Soo oock uwe Ma. wel mach ghedencken, dat hy zijnen afscheydt nemende vanden Landen, de selve uwe Ma. boven allen anderen met alder ernst ende goetherticheyt gherecommandeert ende bevolen heeft, Ja oock uwe Ma. selve, wesende te zijner aencoemste in stercker Oorloghe ende zware lasten, ter causen vande voorighe Crijghen, heeft selfs metter daet bevonden, dat alle zijn Ondersaten, groot ende kleyn, elck naer zijnen stant ende vermeughen, bereedt zijn gheweest, Lijf ende goet op te setten in zijnen dienst: inde welcke soo wel die Heeren ende Edelen, als t'gemeen Lant, sich alsoo ghequeten ende verthoont hebben, dat uwe Majesteyt zijn vyanden ghenoech te boven commende, met grooter eerlijckheyt, prijs ende lof by alle Coninghen ende Potentaten, een eynde ghemaeckt heeft van alle de Oorloghen ende twisten, daer mede soo menighe Jaren te vooren uwe Voorsaten ende Landen ghequelt waren.

Nu indien het uwe Ma. sal believen (het welcke uwe bedruckte ende getrouwe Ondersaten ootmoedelick bidden) wel te ondersoecken ende bemercken den oorspronck ende oorsaecken der veranderinghe van soo goede ruste ende voorspoet, in eenen sulcken jammer, beroerten ende ellende daer mede nu ter tijdt uwe Landen overvallen worden: sult bevinden die ner-

nergens uyt te spruyten, dan wt den haet ende nijt, die sommighe omtrent uwe Ma. wesende, opghenomen hebben ende draghende zijn, teghen die welvaert ende voorspoet, daer mede Godt Almachtich uwe Landen ende Ondersaten was begavende.

Welcken haet ende wanguft, wesende voort met onversadelicke eergiericheydt ende andere boose begeerlickheden ontsteken, heeftse tot allen moetwil ende wreetheyt alsoo gedreven, dat zy gantschelicken vergetende alle affectie ende dienst, die zy den Landen (daer van sy soo groote eere ende weldaden hadden ontfanghen) schuldich waren, hebben tot grooten achterdeel vanden dienst uwes Majesteyts ende welvaren vanden voorseyden Landen, den schadelicken brant deser beroerten met allen middelen ende practijcken geprokereert, om alsoo totter hoocheyt (die sy niet alleene boven alle de Staten vanden Lande, maer ooc boven uwe Ma. selfs willen besitten) te mogen gheraken.

Ende wel wetende dat sulcx niet doenlick en was, staende de Rechten ende Vrijheden vanden Lande, die haren boosen voornemen gantschelick waren teghenstrijdende: bemerckende oock daer beneven, hoe neerstich ende ghetrouwe die vanden voornoemden Landen, elck in zijne staet ende beroepinghe waren, om achtervolgende haren Eedt, die selve voor te staen, sonder te ghedooghen datse souden ingebroken worden, Soo hebben zy in sonderheyt ghepooght alle de daden vanden Heeren, Gouverneurs ende Staten vanden Landen (tenderende tot onderhout vanden selven Rechten ende Vrijheden) in sulcker wijse by uwer Ma. aen te brenghen ende wt te legghen, als of de selve tot onwillicheyt ofte rebellicheydt tegen uwe Majesteyt gestercket hadden.

Onder de welcke, in sonderheyt wesende sommighe Gheestelicke persoonen, hebben met allen middelen haer ghepooght ende beneerstight, om onder den mantel van Religie, met andere vreemde, ende oock meest Geestelicke persoonen eenen aenhanc te maken, ende so alleynskens heymelicke aenslagen ende practijcken op te richten, waer door zy dese Landen in onghenade by uwe Ma. souden brenghen, om alsoo haer ende haerder medegenoten (die doch niet aen uwe

Ma.

Ma. maer aen vreemde Heeren ende Landen in Italien ende elders, ende in sonderheyt aen den Paus van Roomen met Eedtsplicht waren verbonden) heerschappije ende dominatie alhier te mogen oprichten &c. Naer haer beste gheleghentheyt die selve verbreyden ende versterken.

Want alsoo sy begonden te bemercken, dat in alle de omliggende Landen, Ja over de gantsche Christenheyt, die groove tastelicke abuysen, dwalinghen ende misbruycken, die door lanckheyt des tijts (overmits die ongheleertheyt, onachtsaemheyt ende gierigheyt der Priesteren) waren ingheresen, begonden nu ten lesten wt te breken ende aen den dach te comen: ende in sonderheyt dat het allen Vromen grootelick bestont te verdrieten, dat zy, die haer hadden enckelick ende alleen behooren te moeyen, met het volck in Godes woort, ende in alle goede Leeringhe ende seden te onderrichten, ende den dienst Godts in alle ghetrouwicheyt na het exempel der Propheten ende Apostelen te pleghen, in stede van dien, niet alleenlick tegen Godts openlick ghebodt, maer oock teghen alle Decreten der voorgaende Pausen, ende teghen alle Ordinantie der oude Concilien, Ja oock teghen alle Keuren en Statuten der Princen ende Landen, haer selven in alle Wereldtlicke ende Borgherlicke gherechtshandelen, Ja oock in Crijchs ende Landtsaecken boven alle leege ende hooghe Overicheden, wilden insteken, ende de selve na haren goetdincken regieren: Soo hebben zy seer bitterlick veel valsche rancken verdacht, ende met menigherley persuasien ende toeghemaeckte beschuldingen, ghesocht alle de ghetrouwe Ondersaten, soo wel van uwe Ma. als van alle andere Coninghen ende Potentaten by haren Overicheden ende Coningen te beswaren, den selven met verbloemde ende valsche calomnien van seditie ende rebellicheydt beschuldighende. Waer door zy in allen Landen, twisten ende tweedracht, Ja Crijghen ende Oorloghen hebben aenghesticht, ende de Onderdanen teghen hare Overheden, ende wederom de Overheden teghen den Onderdanen op gehitset, in somma, het onderste boven om gewent, ende alles in eene afgrijselicke confusie ende werringhe ghebracht, niet veel vraghende wie daer van in schade quam, by dien, slechts dat zy hare aenghevan-

ge-

gene heerschappie ende dominatie voort mochten drijven, om alles onder haer ghebiedt ende ghewelt te brenghen.

Ende hier toe hebben zy die Inquisitie, welc alleen ende enckelick tegen de Joden ende verloochende Christenen in Spaegnien was inghestelt, in dese Landen met gewelt willen in voeren, om door de middel der selven, alle Landtrechten, Privilegien ende oude hercomen, Ja alle gheswoten contracten, voorwaerden ende Conditien, gantschelick omme te stooten ende te niete te maken, ende alsoo eene volcomene Heerschappie te voeren over alle uwe Ma. ghetrouwe dienaren, die haer aenden Eedt die zy uwe Ma. ghedaen hebben, alleen ende getrouwelick wilden houden, sonder eenige vreemde Heeren, Geestelick ofte Wereltlick meer aen te nemen, om de selve met valsche beschuldinghe van Ketterije ende revellicheyt te onderdrucken, ende des te beter tot hare voornemen te moghen gheraken.

Tot welcken eynde, zy oock haer nieuwe Bisschoppen in desen Landen opentlick teghen alle Landtrechten ende gesworene Privilegien, ende oock tot verminderinge van uwe Majesteyts authoriteyt, hebben met ghewelt inghedrongen, de selve niet kiesende nae deucht, vromicheyt oft gheleertheyt, Want zy meestendeel de onghelecrtste ende ontuchtichste hebben daer toe genomen) maer alleenlic daer op siende, dat zy getrouwe dienaers ende hanthouders mochten hebben, die haren moetwil ende wreetheyt in alles, ende over al, sonder eenich ontsich, souden achtervolghen ende wtrichten.

Nu dese hare boose aenslaghen, ende de consequentie van dien, meer ende meer aen den dagh comende, hebben de voornaemste Heeren, Gouverneurs, Edelluyden ende oock de steden vanden Lande, uwe Ma. met continuele Supplicatien ende vertoogen, ende alle andere moghelicke middelen te kennen gegeven, hoe grootelicx dat de hoocheyt ende Jurisdictie van uwe Ma. daer by soude verkort ende vermindert worden, ende onder den voeten gebrocht, vanden selven Inquisiteuren ende Bisschoppen, die meestendeel vreemden ende wtlandisschen waren, ende alle ghelijck aen vreemde Heeren met Eede verbonden, ende (soo zy voor-gheven) van uwe Jurisdictie ontslaghen ende gheeccemteert, ende in sonderheyt heb-

hebben uwe Ma. voor oogen ghestelt, dat het gantsch onmogheliijck was, alsulcke Niewicheden in te voeren, sonder het gantsche Lant in een eewighe verwoestinghe ende wterste verderf te brenghen: overmits men merckelick conde ghespeuren, dat die voorwendinghe vande Religie, niet anders en was dan eenen gheleenden deckmantel, om onder alsulcken schijn uwe Ma. te abuseren: ende voorts omme te brenghen alle de ghene, die de openbare abuysen ende mishandelinghen der voorgenoemde Geestelicke wilde straffen, ofte wederspreken, ofte van haer notoire ende merckelicke misbruycken (die sy selve niet en conden verswijghen) afstaen. Waer van het getal in dese Landen soo groot ende menichfuldig was, ende noch daghelicx soo seer toenemende, dat (soo uwe Ma. hadde willen na der voorghenoemder aenghevers persuasien, inde aenghevanghene strengicheyt ende rigeur voort varen) sy ten lesten een Coninck sonder Volck, ende een Overste sonder Ondersaten hadde moeten blijven, als het merckelick blijcken mach, by de ontallicke meenichte der ghener die in dese Landen onder het pretecxt van de Religie (soo metten Viere als metten Sweerde ende Water) zijn jammerlick om hals ghebracht, sonder den ghenen die noch uyt den Lande zijn wtgheweken, draghende alle handtwercken ende consten van neeringhen in andere Landen, tot onwtsprekelicke nadeel der selver Landen ende uwe Co. Majesteyt.

Hier door is uwe Ma. eyndelinge veroorsaeckt geweest, om met saechtmoedicheyt ende moderatie van Placcaten daerinne te voorsien, doende expresse verclaringe hare meyninghe niet te wesen, d'Inquisitie in te voeren, het welcke ooc van de Hertoginne van Parma, ende den Heeren ende Gouverneurs des Landts, van weghen uwer Ma. den Steden ende Gemeynten, met solemnelicken Eede is toegeseyt ende belooft geweest; ende in allen Steden seer solemnelicken met wtghedruckten bevele der hooger Overicheyt, wtgheroepen ende ghepubliceert.

Maer corts daer naer werde t'self de wederomme gestooten, by de selve voornoemde persoonen, die uwe Ma. schijnen inghebeeldet ende gheperfuadeert te hebben, als oft sulcx teghens uwer Ma. hoocheyt ende reputatie eenichsins ware ghe-

weest, ghevende tegen alle waerheyt ende billicheyt voor, dat uwe Onderfaten sich wilden daer mede ontrecken vande ghehoorsaemheyt die zy uwe Ma. schuldich waren. Soo dat het schijnt dat uwe Majest. door sulck haer aengheven, ten laetsten beweecht is gheworden, den Hertoghe van Alba alhier wt Spaegnien te senden, om met gewelt ende ghewapender hant, de voorghenoemde Onderfaten uwer Ma. te dringhen, tot het ghene daer toe sy haer selven met alle onderdanicheyt ende ootmoedicheyt, altijts gewillichlick ende bereyt hadden laten vinden.

Ende hoe wel dat de voornoemde Heeren ende Steden van den Lande, wel oorsake hadden om te beduchten, van grootelicx verongheliijckt te worden, door t'gewelt van vreemde Soldaten, ende regheringhe van eenen Gouverneur, niet wesende van haren Lande, noch oock van uwer Majesteyts bloet ofte afcoemste: Ja oock tegen haer eenen ouden inghewortelden haet voerende, ende daer beneven oock wel middelen hadden, van hem wt te houden, ende zijne incoemste te beletten. Nochtans om dat hy quam wt de name van uwer Ma. (om opentlic te doen blijcken dat sy niet rebel noch afgeweken en waren van de gehoorsaemheyt uwer Ma. ende derhalven betrouwende op hare goede conscientie ende recht) hebben hem, ende alle de ghene die uwe Ma. belieft heeft met hem te senden, ghewillichlick ende eerlick ontfangen, hem de Poorten van de Steden open ghedaen, die stercke plaetsen over ghelevert ende in handen ghestelt, Garnisoenen ontfanghen: alleenlick om dat hy verclaerde sulcx de begheerte ende wille van uwer Ma. te wesen om daer door versekert te mogen zijn vande getrouwicheyt ende onderdanicheyt uwer Onderfaten, die als wederspannighe ende rebellen aen u bedraghen waren: Daerom is het voorwaer alfo, dat de voornoemde Hertoghe van Alba, in aller weghen behoorde van alsulcke trouwe ghehoorsaemheyt ende gheneghentheyt uwer Onderfaten, uwe Ma. met vlies onderricht, ende aleer hy eenich gheweldt voor de handt ghenomen hadde, voor alles goede kennisse ende volle bericht van hare sacken ghenomen te hebben: Ende voornamelick van t'ghene zy haer (overmits het invoeren der voorghenoemder Bisschoppen ende Inquisitie) teghen Godt ende alle Rechten be-

besweert vonden, om daer af goet ende waerachtich rapport aen uwe Ma. gedaen wesende, in alles na recht ende behooren geremedieert te werden. Maer nu geheel ter contrarien, soo haest als hy ontfanghen was, ende het gewelt vanden Lande in handen ghecregen hadde, soo heeft hy sonder te houden eenighe ordre van Rechte ofte aenschou te nemen op die oude Lantrechten ende Vrijheden, by uwe Ma. besworen, niet alleenlijck ter doodt ghesleypt, ende verjaecht, den meestendeel van den Heeren ende Gouverneurs vanden Lande by uwe Ma. daer toe vercoren ende gestelt, maer oock generalijck verclaert, alle de Privilegien ende Vrijheden verbeurt te wesen, ende dat het Landt te houden was, als een Landt van nieuwes gheconquesteert met wapenen: tot zijn ende zijnes aenhanex behoef, omme alsoo vryelijck ende onghebonden te mogen handelen, met uwer ondersaten lijf ende goet naer haren lust ende goetdancken.

Ende soo het moghelijck ware uwe Ma. voor ooghen te stellen, die onredelicheden, gewelden ende ongehoorde wreetheden, die alhier vanden beghinne zijns Regiments ommegegaen zijn: Int plonderen, rooven, ruyten, verjaghen ende verwoesten, int vangen ende spannen, int bannen, verdrijven ende goederen confisqueren. Ja int bernen ende blaken, hangen, coppen, backen, raybraken, ende met afgrijselijcke ende noyt ghehoorde tormenten, pijnigen, ende vermoorden die Ondersaten uwer Ma. so wel Edelen als onedelen, Armen als Rijck, Jonck als Out, Weduwen ende Wesen, Mannen, Vrouwen ende jonge Maechden, van wat staet, qualiteyt ofte conditie sy oock mochten wesen: Wy en twijfelen niet eens, of uwe Ma. soude eenen schrick ende grouwel hebben van sulcx te hooren vermanen: Ja sy soude haer laten verdrieten, dat onder haren name alsulcke onmenschelijcke wreetheden als noyt Phalaris, noch Nero, noch eenige Pharao, Herodes oft ander Heydensche Tyrant heeft connen bedencken, worden gepleecht tegen uwe getrouwe Ondersaten, die met haer goet ende bloet, voor alle die Wereldt, hebben uwe Ma. die Croon op het hooft helpen houden, teghen hare vyanden.

Sy soude oock haer hebben laten erbarmen, over so menige arme onnoosele kinderkens van hare Vaderlijcke erve in vreemde Landen verdreven, soo menighe arme bedruckte Weduwen ende Weesen, ende het jammerlijck gefchrey des gantschen Landts, die onder den last van eenen soo grousamen Tyranne, moste gantschelijcken beswijcken ende t'ondergaen.

Want daer en was niemant die zijne goederen voor hare giericheyt, zijn Vrouwen ende Dochteren voor hare oncuysheyt, zijn leven voor haer bloetdorsticheydt conde bevrijden ofte verschoonen. Daer was noch Edeldom, noch Rijckdom, noch vroomicheydt, noch eenighe voorgaende diensten, noch yet ter Werelt dat yemandt conde gehelpen, soo verre als hy eenmaels in haren haet gheraeckt was: Oock sonder aenschou te nemen, op de jurisdictien ende ordinare resorten vanden Lande, heeft hy doen sluyten de handt van allen Rechteren, beyde in Criminele ende Civile saken, die eenichsens mochten roeren de confiscatie in zijnen Bloedt-raedt ghewesen: sulcx dat, noch Gheestelicke noch waerlijcke persoonen, Weduwen noch Wesen, arme Gasthuysen, Leproos-huysen, Wees-huysen, noch H. Gheest-huysen, die deuchdelijcken ende gehypotekeerde schulden, op der ghebannen ende geexecuteerden goederen hadden, gheen betalinghe en hebben connen gecrijghen: maer heeft de Hertoge van Alba getrocken, sonder eenighe lasten te willen betalen: niet teghenstaende diversche ende gheduerige sollicitatien, by den Staten des Landts ghedaen, intervenierende voor de schamele verdruckte Inghesetenen, dienen ghegeven heeft vele ongefondeerde dilatoire apostillen, strijdende merckelijk d'eene teghens d'andere, sonder de kennisse vander voorsz. sake te willen renvoieren aende Provinciale Raden ofte ordinaris Rechters, omme des schamele Ondersaten alsoo te doen verlaten heure schulden, door desperatie van betalinghe te Hove te moghen crijghen, daer men elck particulier Crediteur heeft doen intenteren formeel Proces, teghens de Fiscalen, tot heuren swaerder coste ende laste, dan de principale schult bedraghen mochte, oock van Chijnsen van eenen stuyver, drie, vier ofte vijve ende daer ontrent s'iaers, die meest al arme Gods-huysen toecomen,

men, sonder oock dat den eenen heeft moghen zijne deuchdelicke schult cederen ofte transporteren opten anderen. Hoe menighe eerbare Vrouwen ende jonge Dochteren hebben sy met cracht ende gheweldt tot schande ghebracht? ende de selve, de een voor en, d'ander nae, Ja sommighe tot den dood toe seer oneerlick ende onmanierlijck misbruyckt. Hoe menichmael hebben sy de Mans by haer Vrouwen, ende de Vaders by hare Dochteren ghedwongen te blijven, om met hare ooghen aen te schouwen ende betuyghen, Ja dienaers ende helpers te wesen van hare grouwelijcke ende schendelicke oncuysheyt: die sy met alsulcke ontuchtighe ende vuyle beestelijcke manieren ghepleecht ende ghedreven hebben, dat wy het souden schroomen schier te dencken, ick swijghe met eeren uytspreken inde teghenwoordicheyt van uwe Ma. Hoe menichmael ist ghebeurt, als een man zijn Huysvrou oft Dochter van hare vercrachtinghe wilde bevrijden, dat sy alle te samen als verwoede honden wtgheloopen zijn, roepende: Spaengien, Spaengien, ende hebben daer op een deel Borgeren iammerlijcken vermoort. Hoe menighe swangher Vrouwen hebben sy de buycken opgescheurt, ende de vruchten in haer lijven vermoort: Ja hebben eenighe Mans heel levende ghevilt, ende de huyt over hare trommelen gespannen, ende ander met cleenen viere verbrandt, met gloeyende tanghen ter doodt toe genepen, ende met andere onuytsprekelijcke ende onghehoorde tormenten, al levende hondert dooden, de een na den anderen doen sterven. Hoe vele Vrouwen heeft hy van hare Mans verjaecht, ende Kinderen van hare Ouders? Ja maer wat isser onder den Hemel soo eerlijck ende soo heylich, d'welck hy niet en heeft geschent ende als met voeten vertreden? Voorwaer onder alle Natien is altijts de begravinghen der dooden lichamen in sulcker eeren ghehouden gheweest, dat oock de allergrofste ende aller wreetste Volcken vander wereldt, die selve niet en hebben willen verachten noch vercorten: Maer desen Tyrant, als God ende der menschelijcke natuere te trots ende spijte, heeft menighe lichamen (naer datse eenighe daghen onder de Aerde gerust waren) wt den grave doen trekken, ende onder de galge gesleypt: voorwendende dat de eene waer sonder Biechte gestorven, d'ander en hadden het Sacrament

Steden laten wtmergélen met zijne Garnisoenen, de selve verdruckende met het Servitio, dat de goede lieden de Spaensche Soldaten hebben moeten gheven, ende die ghene die het meeste gelt gegeven hebben, soo aen hem, als aen Don Fredrico, ofte aenden heuren, hebben de eerste vande voorseyde slavernie van het Servitio ontslagen gheweest: met welcke Garnisoenen hy oock meest ghevereert heeft den binnelantsche Steden, latende daer en tusschen die Frontier-steden ende ander plaetsen van gewichte, sonder Garnisoen: waer door in sommighe plaetsen de saken tot veranderinge des te lichter gecomen zijn, hier by gevoecht, dat overmits t'ghebreck van betalinghe, hy syne Spaensche Soldaten heeft laten vallen in alle Licentie ende ongheregeltheden diemen soude connen bedencken: Van de goede lieden te dreyghen, smijten, rooven, plonderen, ende alle manieren van exactien ende wtteeringhe voor te wenden, waer wt dat het meer openbaer is, dat alle de verwen die hy voorwent van uwer Ma. dienst, ofte vande Religie, anders niet en zijn, dan ghesochte pretexten, waer mede hy syne onversadelijcke gierigheydt ende bloetdorstighe wreetheyt eenen schijn wil gheven, daermen het contrarie met handen tasten mach, ende met ooghen sien, als dat hy uwer Majesteyts dienst, even soo weynich versorcht, als het welvaren deser Nederlanden, die hy wt den gronde gantschelijck laet vergaen ende verderven.

Maer wat ist van noode dit met woorden te willen bewijsen, als oft hy noch niet genoech gheopenbaert en hadde, waer op dat alle zijne wercken ende aenslaghen zijn streckende, daer hy hem door zijne onversadelijcke eergierigheydt ende opgheblasene vermetenheyt, also heeft laten verblenden, dat hy als tot een Tropheum ende Victoryteecken, van die schoone eerlijcke daden die wy hier voren verhaelt hebben, hem selven binnen het Slot tot Antwerpen een metalen Beelt heeft laten oprechten, hebbende onder die voeten den Adel ende die Staten des Landts? Wy laten nu onverhaelt wat syne meyninge daer mede geweest is: Maer waer, ofte wanneer ist oyt gesien geweest, dat eenighen Tyrant hem selven in zijnen leven heeft laten een alsulcken Beelt oprichten? Voorwaer die Roomsche

Key-

Keysers ende Koninghen, die schier de gantsche Werelt onder haer geweld hadden, hebben haer wel somwijlen steenen oft metalen Beelden laten oprichten, ghelijck als noch hedensdaechs de Pausen van Roomen (die daer segghen Gods plaetse te representeren) oock wel doen: Doch dat is altijdt by Ordinantie ende Keure vanden Raet ofte van het volck, ofte ymmers by haren advyse ende verwillinghe gheschiet: maer dat sy selve by haren leven souden sulcx hebben bestelt en vintmen by geene exempelen noch Chronijcken, overmits dat sulcx oock een al te openbaer teecken van ontsinnighe dwaesheyt ende onverdragelijcke hovaerdie soude gheweest zijn. Men vint alleene dat Nabuchodonozor, die hem selven als een Godt liet aenbidden, een sulcken metalen Beelt heeft opghericht, ghebiedende dat een yeghelijck daer voor soude knielen, maer noch heeft hy dat selve niet derven noch willen doen, sonder die raetspleginghe der voornaemste Heeren ende Lantvorsten.

Maer desen Tyrant, om so wel in dwase vermetenheyt, als in grouwelicke wreetheyt, alle andere Tyrannen te boven te gaen, als woude hy hem selven niet alleen in des Conincx, maer ooc in Godes plaetse opwerpen, heeft sick selven, sonder yemants raet, advijs ofte ordinantie, by zijn leven, tot groote vercleeninghe ende verachtinge van uwer Majesteyts autoriteyt ende hoocheyt, ende als tot eenen roem van alle zijn Tyrannissche feyten ende moetwillighe gewelden, daer mede hy dese uwe Nederlanden, als onder zijnen voeten heeft ghebracht, dit trotzighe Beelt opghericht.

Ghelijckerwijs als hy hem oock niet ontsien en heeft, na het exempel des Tyrants Herodis, tot Antwerpen op de volle marct, uwe Coninclijcker Ma. Stoel (die noyt van eenighe Stadthouders is aengeroert gheweest) selve te beslaen, ende op het goude laken, daer mede den Stoel gants verdeckt was, om het afwesen van uwe Ma. te representeren, als een Afgod te sitten, onder tdecksel van een Pardoen te publiceren, d'welck noyt Hertoch noch Coninginne, noch andere Potentaten, Gouverneurs ofte Gouvernanten deser Landen, op sulcker voegen ghedaen heeft: alles tot openbare verachtinge ende groote verminderinghe van uwer Co. Ma. eere ende Reputatie.

Dese dinghen, aller genadichste Coninc, zijn nu voortaen so openbaer ende kennelijck over de gantsche wijde werelt gheworden, dat alle vreemde Natien ende Potentaten eenen grouwel ende schricken van alsulcken hoochmoet, opgheblasentheyt ende tyrannie beginnen te crijghen: Ja dat des Hertogen van Alba dienaren ende Soldaten selve ghenoech protesteren, dat sy sulcx niet en connen voor goet noch eerlijck aensien, veel weynigher dat uwer Ma. dienst ende het welvaren des Landts, daer inne soude gheleghen zijn.

Derhalven en connen wy ons gheensins laten beduncken, dat uwe Ma. alsulcke grouwelijcke ongherechticheden, groote gewelden ende moetwillighe dertelheyt eenichsins soude willen toestaen, so verre als sy vander saken naer de waerheyt eenichsins ware onderricht: Want waer is oyt Coninck of Potentaet gheweest, die aldus onmanierlijck met zijn Onderdanen heeft ghehandelt? Vwer Majesteydts voorsaten, hoochloflijcker gedachtenissen, hebben haer tegen haer Onderdanen in aller sachtmoedicheyt, goedertierentheyt ende Vorstelijcker maticheyt also ghedraghen, dat sy niet alleenlijcken haren nacomelinghen, maer oock allen Vorsten ende Potentaten der Christenyt, een Loflijck exempel der selver deuchden hebben naghelaten, ende soo wanneer daer eenich misverstant tusschen hare Hoocheyt ende den Onderdanen gheresen was, Ja dat oock die Onderdanen openlijck (overmits eenighe mishandelinghe vanden Officieren ofte ander dusdanighe oorsaecken) de wapenen in handen ghegrepen hadden, ende wederom van haren Heeren ende Vorsten tot gehoorsaemheyt ghebracht werden, so is het nochtans so verre, dat sy aldusdanighe exempelen van wreetheyt ende moetwillicheyt souden hebben willen pleghen, dat sy oock in alle Capitulatien met hare Onderdanen, seer vlijtich voorsien ende versocht hebben, dat van Artijckel tot Artijckel, merckelijcken soude werden ghespecificeert, dat hem alle hare Privilegien ende Vrijheden, souden werden onderhouden ende onverbrekelijck wel bewaert.

So dat wy voorwaer, uwer Coninckelijcker Ma. al te groot onrecht ende ghewelt souden doen, by dien dat wy ons lieten overreden, dat uwe Ma. van uwer Voorvaderen loflijcker exem-

exempel, Ja vanden behoorlijcken plicht aller vromer Coningen ende Vorsten, so wijt soude afghetreden zijn, dat in stede van zijnen ghetrouwe Onderdanen Recht ende Justitie te doene, gehoor ende audientie te gheven, om hare erbarmelijcke clachten, ghenadichlijck aen te hooren, sy haer eenen Tyrant soude schicken, diese alle ghelijck soude wreedelijck vermoorden, verwoesten, ende in eewighe katyvighe slavernije ende dienstbaerheydt brenghen.

Derhalven, dat ons nu den Hertoghe so dicmael zijné Pardoenen voorstelt, als of hy wt name uwer Co. Ma. ons, onse voorgaende mishandelinghe ende rebellie (gelijck als hyse noemt) wilde ghenadelijck vergheven, en connen wy oock geensins aennemen sonder uwer Majesteyts hoocheyt al te grootelicx daer inne te verçorten. Want wy meynen ymmers wel, dat uwe Ma. ons van gheene mishandelinghe noch rebellie en sal willen verwijsen noch condemneren, eer sy ons gehoort heeft, ende onse saecke te rechte ghekent. Nu, waer is doch de ghene die uwe Ma. hier van oyt eenich bericht ghedaen heeft? Ofte wanneer heeft oyt uwe Ma. yemandt verhoort die niet en was onse openbare partije ende vyant? Men weet ymmers genoech, datmen beyde die partien hooren moet, eermen het vonnisse strijcken can, ende daeromme wort inde Chronijcken seer ghepresen Alexander Magnus, welcke, so wanneer hy eene vanden partijen verhoorde, altijt het hooft op arm rustende, d'eene oore ghesloten ende ghestopt hielt, ende ghevraecht zijnde, waerom hy sulcx dede, gaf voor antwoorde, op dat die ander partije oock een volle ghehoor so wel mochte hebben als die eerste ghedaen hadde, het welcke by alle Natien ende volcken altijdt voor recht ende billick is bekent gheweest, ende is den natuerlijcken Rechte gansch gelijckformich. So datmen geenen misdader, al hadde hy alle de archste schelmstucken bedreven diemen can bedencken, nemmermeer en sal verwijsen sonder hem op zijne verantwoordinge gehoort te hebben.

Nu vallen wy, alder ghenadichste Coninck, tot uwer Majesteyts voeten ende bidden in alle ootmoedicheyt, wilt ons doch oock een oore verleenen, ende onse sake inde weechschale der gherechticheydt laten weghen, uwe Majesteydt heeft tot noch

toe

toe des Hertoghen van Alba ende zijnes aenhanckx Posten, Brieven, ende Advertissementen ontfanghen, ende vanden selven alleen bericht gheweest hoe dat de saken hier zijn toegegaen: onse monden zijn tot noch toe ghestopt gheweest, onse tonghen met gloeyende yseren doorsteken, onse lippen met bernende tangen toegeclampt, op dat wy onsen noot niet en souden te kennen geven, die weghen zijn tot noch toe besloten geweest, so dat onse schrijven noch onse geschrey, tot uwer Ma. ooren niet en heeft connen doorbreken.

Hoe soude dan nu uwe Majesteyt ons van eenich misdaet, veel min van rebellie ende wederspannicheyt (daer wy onse leefdaghe lanck eenen grouwel van gehadt hebben) connen verdoemen ende verwijsen. Daerom als nu de Hertoghe met syne Pardoenbrieven voort comt, ende soect ons daer mede onder zijne subjectie weder te brengen, dewijle hy siet dat hy met ghewelt (mits Godts wonderlijcke genade ende barmherticheyt) zijnen moetwil niet en can wtrechten. Hoe souden wy ons des eenichsins connen aentrecken, ofte de selve Brieven aenveerden, al of sy aen ons waren addresserende, die nemmermeer van uwe Co. Ma. ghehoorsaemheyt, ons en hebben laten verleyden noch aftrecken? Het en ware dat wy den Hertoge van Alba in stede van onsen Coninck wilden aennemen ende bekennen. Want hem alleen hebben wy weder ghestaen, ende niet uwe Ma. die wy met goet ende bloet (so lange als ons Godt het leven gunnen sal) getrouwelijck willen dienen, daerom en gaet ons sijn Pardoen geensins aen, het welcke alleen luyt aen de Steden, die haer hebben laten verleyden vande gehoorsaemheyt des Conincx: Maer wy sien seer wel wat hy daer mede meynt, hy soude hem selven gecrne tot onsen Coninc opwerpen, ofte ymmers, dat wy door de aenlockinge van syne listighe Pardoenen, teghen ons selven het vonnisse ende sententie souden willen geven. Want nemen wy syn Pardoen aen, so moeten wy ons voorwaer schuldich maken van rebellie ende wederspannicheyt teghen onsen Coninck, van oproer ende seditie, Ja oock van Ketterie ende afval vanden Christen gheloove, ende in somma, van vercleenighe Goddelijcker ende Co. Ma. dat wilt hy, dat wy met de aenveerdinghe zijner gheveynsde ende

de valfche Pardoenen, fullen als met ons eyghene hant-teeckenen onderfchrijven ende verfeghelen, op dat hy hier namaels by uwe Ma. ende by ander Vorften ende Potentaten, hem felven mach daer mede verontfchuldigen ende zijne grouwelijcke Tyrannie bedecken: Segghende, dat, fo wy in alfulcke mifhandelinghen (die aldufdanighe wreede ftraffen ende tormenten wel verdient hebben) niet en waren vervallen, wy en fouden nemmermeer Pardoenen ende Vergevingen hebben aenghenomen.

Hier moeten wy God, den kenner aller herten, ende uwe Co. Ma. tot ghetuygen, dat, fo wy fulcke mifdaden begaen hebben, als ons met defe Pardoenbrieven opgheleyt wort, dat wy gheen Pardoen en begheeren, maer willen geerne, als dalderfnootfte ende alderarchfte creatueren die opter Aerden leven, onfe mitfdaden metten halfe betalen: ende en weygheren gheenfins, O aller ghenadichften Coninck, datmen ons den eenen voor den anderen naer, met alle wtgelefene tormenten, van ledt tot ledt verfcheure, fo verre alfmen ons bevindt in alfulcke grouwelijcke mifdaden vervallen te wefen: Ja wy bidden den Hertoghe van Alba (fo verre als eenich ghebet plaetfe by hem grijpen can) dat alle die geene die tot hem comen fullen om het Pardoen, bekennende inde voorfeyde deliften gevallen te zijne, dat hyfe fonder eenighe ghenade alfoo tractere, als alfulcke mifdaden na recht ende reden vereyffchende zijn: gheven hem oock recht daer inne, dat hy hem felven gheen trouwe noch geloove en houdet, want waerom foudemen eenen gheloove houden? die God ende zijnen Coninck fo trouweloos gheweeft is, dat hy hem niet en heeft ontfien zijne Majefteyten ende hoocheden fo fchandelijck te mifhandelen ende verfmaden.

Maer wat ift? men fal in eewicheyt niet bevinden, dat wy yet fulcx int minfte hebben bedacht, vele min met wercken hebben begaen, wy hebben van aenbeginne altijt onfen Coninc alle gehoorfaemheyt ende gedienfticheyt bewefen, ende hebben ooc den Almachtigen Godt ende Vader Jefu Chrifti, inden Geeft ende inder waerheyt na zijn heylich Gebot ende nae zijn Woort gefocht te dienen, fo vele onfe crancke vermoghen heeft toegelaten, ende willen noch het felve doen

tot

tot den laetsten druppel onses bloets. Maer als wy gesien hebben dat den Hertoge van Alba, in stede van Recht ende Justitie te doene, van onse clachten ende beswaringen aen te hooren, ende uwe Co. Ma. beloften ende toeseggingen na te comen, heeft ons tegen alle Recht ende redelijckheydt, teghen alle onse Privilegien ende Vryheden, met ongehoorde grouwelijcke tyrannien willen onderdrucken, het gantsche Landt verderven, ende veel wreedelijcker met ons handelen, dan oyt Turcken ofte Joden met haren overwonnen vyanden gehandelt hebben. Ende daer en tusschen heeft by ons uwe Ma. ende by alle Christelijcke Potentaten ende volcken, met valsche beschuldingen van afvallicheyt, rebellie, ende ketterie beswaert, sonder dat wy mochten ergens tot gehoor comen, ofte eenigen troost ende verquickinge inde wijde werelt ontfangen, so hebben wy van nootsweghen gedronghen gheweest, om de wapenen inde hant te nemen, ende met alle moghelijcke middelen te pooghen, dat wy onse arme bedructe Vaderlant, uit eene also grouwelijcke tyrannie verlossen souden: ende liever den eenen op den anderen sterven, dan ons in handen van eenen alsulcken Tyrant overgheven, het welcke wy noch ghesint zijn te doene, so verre als het uwe Ma. niet en ghelieft hare genadighe ooren open te doene tot onse clachten, om ons Recht ende Justitie teghen alsulcken gheweit te bedienen, want wy en zijn (Gode lof) niet soo qualijck in Godes Woort onderrichtet, oft wy en weten seer wel dat onse leven ende onse doot in Gods handen staet, ende dat desen doot, welcken gheenen mensche ter werelt en can ontgaen, slechts maer eenen deurganck en is tot het eewich leven.

Daerom: Nademael datmen met onse doodt vermaect ende beholpen is, hebben wy veel liever eenen eerlicken doot voor de vrijheydt ende voor het welvaren onses Vaderlants te sterven, dan in eene aldusdanige slavernie te comen, dat wy souden moeten de voetsolen wesen, van eenige moetwillige vreemdelingen, die ons eenen eewigen haet ende misgunsticheyt altijt gedragen hebben, wy sullen ymmers nu onse nacomelingen eenen eerlicken roem nalaten, als dat haer Voorvaderen niet en hebben willen gehoorsamen, vanden Spaenschen

schen Inquisiteurs wesen, ende niet en hebben haer gheschroomt een schandelijck leven, met een eerlijcke doodt af te coopen.

Wij strijden voor de vryheyt van onse conscientien, van onse vrouwen ende kinderen, van onse goet ende bloet, te weten, oft den Hertoge van Alba met zijnen aenhanck over de selve een geweldich Heer wesen sal, om daer van na zijn goetduncken ende moetwil te disponeren, ofte dat wy de selve met den sweerde, tot den dienst van Godt den Heere ende van uwer Ma. allergenadichste Coninc, sullen tot den leetsten adem toe, bewaren ende beschermen. Wy weten dat onsen leven sekere palen ghestelt zijn, die wy door t'middel van Pardoenen des Hertogen van Alba niet en sullen overtreden. Daerom bidden wy ende versoecken alleen aen uwe Ma. dat sy haer vernedere om onse clachten aen te hooren ende onse saken te verstaen, sonder dat wy gedronghen werden met alsulcke Pardoenen over ons ende onse nacomelingen, een so leelijcke schandtvlecke van rebellicheydt teghen Godt ende onsen Coninck te halen, die ons noyt en heeft aenghecleeft.

Hoe wel dat wy ons seer wel versekert houden, dat, of wy schoon dese Pardoenen wilden aennemen, so en soude den Hertoghe van Alba ons daerom geensins het leven verschoonen, Jae hy soude veel beter recht hebben om ons met alle wterste strengicheydt te straffen, dan dat hy numeynt te hebben.

Ende soude het oock veel beter connen by alle menschen verdedighen, want so wy ons selven schuldich bekenden van rebellie, beyde teghen Goddelijcke en Co. Ma. so en soude ons niemant behooren te beclaghen, datmen ons als gemeyne vyanden ende verstoorders des ghemeynen vredes omme soude brenghen, want oftmen ons al schoon anders hadde toeghesecht, nochtans soude een yeghelijck ghenoech connen bemercken, datmen alsulcke misdaders niet schuldich en is eenighe belofte te houden, overmits dat het teghen God ende den ghemeynen welvaren is strijdende, datmen alsulcke verstoorders des ghemeynen vredes, ende verachters der Godtlijcker ende Coninckliicker Majesteyts soude laten leven, al

had-

haddemen hun schoon sulcx met alle de swaerste Eeden toeghesеyt die moghelijck is te verdencken, want het is openbaer datmen sich met gheenen Eedt en can verbinden, om te doen, het ghene dat God verboden heeft, ofte te laten dat hy bevolen heeft.

Ende offschoon sulcx niet en ware, so is nochtans wt alle des Hertoghen van Alba wercken ende aenslaghen ghenoech openbaer, dat hy ons gheensins en is ghemeynt eenich gheloove te houden: Want beneven dat hy voortijden openbaerlijck overtreden heeft, den Eedt die de Hertoginne van Parme, met alle de Heeren ende Gouverneurs des Landts, van weghen uwer Ma. den Steden soo solemnelijcken ghedaen hadde: noch heeft hy in alle de steden die hy in desen laetsten crijch heeft overcomen, zijne meynedicheyt ghenoech bewesen: te Berghen in Henegouwe heeft hy teghen zijnen Eedt ende Contract eenen grooten hoop Borgheren opghehanghen. Tot Naerden heeft hy oock teghen zijne duydelijcke beloften, eenen so grouwelijcken moort begaen, als in eene so cleyne Stadt ymmermeer is gehoort gheweest: ende nu tot Haerlem hadde hy, ofte ymmers Don Fredrico in zijnen naem, den Soldaten het leven toegheseydt, ende daer toe hadden haer eenighe Heeren als borgen verbonden ende verplicht, ende nochtans heeft hyse alle, deen nae den anderen, tot aen die jonghe pagien toe, jammerlijcken doen vermoorden, ende heeft haere lichamen heel moedernaeckt (tot groote schandale van alle Vrouwen ende jonghe Dochteren) op het schavot eenen dach ende nacht laten liggen: Ende de ghene (onder hen) die hem de Stadt hadden overghelevert, ende waren van hem opgheschreven, ende in dienst wederom aengenomen, heeft hy op de Galeyen doen voeren. Ja op de Fuycke voor Haerlem, doen hy den Soldaten het leven hadde belooft, so liet hyse van hongher versmachten, segghende: dat hy hen wel het leven hadde toegheseydt, maer niet het eten. Ende ooc den Borgheren van Haerlem, die hy het leven toegheseyt hadde, heeft hy ghedwonghen omme Pionniers te worden teghens de Stadt van Alcmaer, om aldaer vanden Inwoonderen der Stadt, jammerlijck vermoort te worden: het welcke alle Barbarische tyrannicheyt ende wreet-

wreetheyt te boven gaet, ende is een merckelijcke cavillatie ende uytvlucht, waer mede hy zijne meyneedicheyt soeckt een verwe aen te trecken.

So dat het merckelijck is ende openbaer, dat hy gheene beloften noch Eedtsverbonden ghesint en is te houden, ten ware voor eenen cleynen tijt, op dat hy des te beter zijnen wille vanden anderen mochte ghecrijghen: Ende op dat hy dit hier naemaels soude mogen verdedigen, so by uwe Co. Ma. als by andere Vorsten ende Potentaten, daerom ist dat hy ons dit Pardoen nu voorhout: Want so wy dat aennemen, so bekennen wy in alsulcke mishandelinghe vervallen te zijn, als hy ons oplegt, ende derhalven en is hy niet schuldich eenighe belofte ofte Eedt te houden, insonderheyt, nademael dat het int Concilie van Constance voor hondert Jaren herwaerts besloten is, datmen den Ketters gheen gheloove noch belofte en behoort te houden.

Want dat hy in zijn Pardoen seer listelijcken voorwent, dat sulcke misbruyck als hy ons oplegt, meer gheschiet is door quade suggestie ende ingheven van quaetwillighen, dan wt haerlieder eyghen natuere ende beweginghe, en is slechts maer eenen loosen treck, waer mede hy den onverstandigen soeckt te bedriegen ende onder zijn jock te brengen, ende voorts (hem selven volmachtich) om alle de gheene die hy wil, te mogen omme brengen, sonder datmen hem sal connen verwijten, dat hy tegen zijne belofte gegaen sy overmidts dat sulcx altijt in zijn ghericht ende kennisse staen sal, wie dese quaetwillighe gheweest sullen zijn, ende wie niet.

Maer wilt doch, aller ghenadichste Coninck, eenmael aenmercken, hoe dat den rechtveerdigen Godt, desen schalck in zijne schalckheyt heeft verschalckt: Want in dit selve Pardoen, daer hy ons op het allerswaerste wilt beschuldighen, daer bekent hy selve met duydelijcke woorden, seggende: dat hy hem geensins en can laten duncken, dat wy so ghedegheneceet ende veraert souden zijn, ten waer dat wy door quade suggestie van quaetwillighen beweeght waren, oft wy en souden ghecontinueert in die ghetrouwicheyt ende bereyde willicheyt, die wy ende alle de ghene die voor ons zijn gheweest, uwe Coninckclijcke Majesteyt altijt hebben bewesen.

Want is dit alsoo, dat wy voor desen laetsten misbruycke (alsoo hy die noemt) uwe Ma. alle ghetrouwicheyt ende willicheyt altijt bewesen hebben, ghelijck als hy selve hier bekent staet, waerom heeft hy ons dan al langhe te voren met alle wreetheyt ende onmenschelickheyt also hart vervolght? Waerom heeft hy de Steden alsoo verwoest? Die Dorpen ende Vlecken verbrant? Die inwoonders vermoort ende van alle hare goederen berooft: Heeft hy niet door zijne soldaten Catwijck op Zee, Santwijc ende Alfen, met noch veel ander verscheyden schoone Dorpen schier tot asschen gemaeckt, al lange te voren eer desen misbruycken, die hy nu alleene beclaecht, begaen was? Hebben sy niet willen de Stadt van Wtrecht die hem aldermeest toegedaen was, gantschelijck plonderen ende rooven: Hebben sy niet inde Stadt van Rotterdam (daer sy als vrienden ontfangen werden) eenen grooten hoop Borgheren teghen alle hare beloften wreedelicken vermoort: Is niet by Pacieco bevonden geweest, het billet van ontallijcke, so vanden Adel als vande voornaemste Borgeren, die men wt des Hertogen bevel soude in verscheyden Steden hebben vermoort, ten ware dat de saken (door Godes barmherticheyt) verandert waren gheweest? Ende waer toe diende den eysch des thienden Penninex? anders dan dat hy wilde dat wy daer mede souden onse goederen die na zijn segghen, alle verbeurt waren, wederom van hem afcoopen: So moet hy dan voorwaer met alle den zijnen, wel eene gesworene vyant uwer Ma. wesen, dewijle hy alsulcke getrouwe Onderdanen uwer Ma. als hy selve ons bekent gheweest te zijn, met alsulcke sware tyrannie, moorden ende brantstichtinge, ende met alsodanighe overlast ende slavernie vander eerster ure zijner aencomsten heeft beswaert, soo dat wy van nootswegen ghedrongen zijn gheweest, die wapenen aen te trecken, ende zijnen moetwil ende overlast wederstant te doen: Het welcke zijne dienaers selve niet en souden connen versaecken, nademael, sy dickwils ende opentlijck haer geroemt hebben, dat sy dit Lant ende de Inwoonders desselven, so lange ende so vele souden plagen ende tergen, datse noch ten laetsten souden gedrongen werden te rebelleren, om also oorsake te hebben het gantsche Lant in subjectie te

brengen:

brengen, ende van alle haren Rijckdom te plonderen ende te berooven, het welcke men oock wel wt sommiger brieven soude connen bewijsen, welcke schreven dat sy hier na langen te voren hadden verlanget: Het is wel waer, aller genadichste Coninc, tgene dat den Hertoge alhier seght, als dat uwe Onderdanen nimmermeer en souden gedegenereert ende veraert zijn gheweest, ten ware dat de quaetwillighe sulcx hadden te weghe ghebracht, maer dese quaetwillighe en zijn anders geene, dan den Hertoghe selve, met zijnen Bloetraedt ende bloetdorstighen aenhanck, die wt enckele quaetwillicheydt ende onversadelijcke ghiericheydt, al over langhen tijdt uwer Onderdanen sweet ende bloet hebben ghesogen, ende de selve met alle wreetheyt soo langhe vervolcht, ende op het wterste also beswaert, dat sy tot bescherminghe van haer selven, ende hare vrouwen ende kinderen, ende van al t'ghene sy in dese werelt lief ende weert hebben, gedwonghen zijn geweest gewéér te bieden: Daerom, dat hy hem hier beroemen wil, datmen so ghenadelijck met anderen Steden gehandelt heeft, dat wort ghenoechsaeth wederleyt, met den exempelen van Doornick, van Valenchijne, van Rijsel, van Ypren, van Maestricht, van Deventer, ende daer na van Mecgelen, Oudenaerde, Dermonde, ende van Naerden, daer sy gheene maniere van plunderen rooven, moorden, ophangen, vrouwen vercrachten, ende allerley moetwillicheden ende overlasten, en hebben vergeten noch naghelaten.

Want t'gene dat tot Brussel over de hondert ende dertich Borgeren van den Spaengiaerden op verscheyden tijden, wt enckel moetwil vermoort zijn geweest, al eer oyt dese Crijch aengeheven was: dat oock te Gent in eenen oploop van Spaengiaerden tsestich oft tseventich Borgeren teffens, ende noch ontallicke daer na op verscheyden tijden, beyde Mans ende Vrouwen ommegebracht zijn, en willen wy hier niet verhalen, nademael dat sulcx van haer noch voor groote genade gerekent wort, buyten t'gene dat sy inde voorgenoemde Steden met alle wterste wreetheydt ende moetwillicheyt bedreven hebben. Daerom en behoeft hy ons voorwaer alhier niet te dreygen, hy also verre als wy syn Pardoenen niet aen en nemen, datter geen rigeur noch wreetheydt en is,

hoedanich die zijn mach, die wy van hem niet en zijn verwachtende, so aen onse persoonen, als met verwoestinghe, honghers noot, ende oock met den Sweerde, in sulcker voegen, datter over al geen Reliquien blijven en sullen, van t'gheene teghenwoordelick noch geheel is, &c. Want wy weten seer wel, dat hy sulcx al over lancks ghesocht ende ghearbeyt ende oock int werck gebracht heeft, so vele als hem ymmer mogelijck is geweest: Ende soude ontwijfelijck noch al voorder zijne wreetheydt daer hy hem so seer op beroemt, hebben laten wtbreken, ten ware de vreese die hy hadde van t'gheene dat hem noch overcomen is, als namelijck, dat die Landen eenen alsulcken moedtwil niet en souden willen langher lijden.

Oock en is hem voorwaer den dienst uwer Co. Ma. so weert, noch die Erfnederlanden uwer Ma. so lief niet, dat hy hem soude schroomen die selve wt den gronde te bederven ende vernielen; Ja alle de Reliquien ende overblijfselen der selven, ghantschelijck wt te roeien: In so verre alst hem eenichsins mogelijck ware, ghelijck als menighe brantstichtingen ende landtverwoestingen, die hy, al voren dat desen Crijch aenghevangen was, seer wreedelicken gepleecht heeft, ghenoechsaem connen betuygen: Maer wy verhopen dat God almachtich nemmermeer sulcx toelaten en sal, ende dat uwe Co. Ma. haer Vaderlijcke Erve, nemmermeer en sal laten vallen in het gewelt van alsulcken eenen verwoester ende verderver.

Want dat hy ons hier oplegt, dat wy souden de wapenen teghen uwe Co. Majesteyt aenghenomen ende ghevoert hebben dat ontkennen wy, ende protesteren voor uwe Co. Majesteyt, Ja voor Godt ende voor zijnen Engelen, dat sulcx noyt onse meyninghe noch voornemen gheweest en is: Want wy ons selven, met alle t'ghene wy inder werelt hebben, onder uwer Majesteyts ghehoorsaemheyt ende onderdanicheyt geerne stellen, ende zijn bereyt, ghelijck wy tot noch toe altijts gheweest zijn, ende als onse Voorvaders uwer Majesteyts voorsaten ooc altijt metter daet bewesen en hebben, om uwe Co. Ma. met lijf ende leven alle goeden ende getrouwe diensten te doen, teghen alle zijne vyanden ende quaetwillighen.

Maer

Maer dat willen wy voor alle de wereit gheerne bekent ſtaen, dat wy de wapenen hebben aenghetrocken, ende de ſelvighe ghevoert, als wy noch van noodts weghen doen moeten, teghen de tyrannie ende miſbruycken des Hertogen van Alba ende zijnes aenhancx, om ons, onſe vrouwen ende kinderen, ons goet ende ons bloet van ſyne ende zijner dienaers bloetdorſtighe handen te verloſſen. Oft ſo hy ons te machtich valt, liever eenen eerlijcken doot te ſterven, ende eenen loflijcken roem onſen naevolgheren achter te laten, dan dat wy onſen hals onder eenen alſulcken Tyran ſouden buygen, ende onſe lieve Vaderlant in eene alſulcke ſchendighe ſlavernije laten comen. Waer door niet alleenlijck wy hier namaels in gheene Landen en ſouden het aenſicht met eeren derven toonen, maer uwe Majeſteyts dienſt ende der ghemeene Landen geheele welvaert verachtert ſoude zijn: Ende daer toe zijn alle Steden ſamentlijc ende elck eene byſonder, gheresolveert ende beſloten, de eene voor ende de ander naer, alle beleg te verwachten ſo het noot is, ende het wterſte te wagen, ende ooc alles wterſten noot ende commer te lijden, met verlies oock van hare goederen ende bloet, Ja liever den brandt in haer eygen huyſen te ſteken, dan dat ſy haer in het gewelt ende ſubjectie deſes Tyrants ſouden begheven.

Want wy doch wel verſekert zijn, dat by eenen alſulcken wreeden Tyran, die ons eertijts ſo grouwelijck heeft gedreycht, ende meermael heeft miſleyt, ende zijne beloften ende Eedtſplicht als met voeten vertreden heeft, gheene ghenade noch barmhertícheyt te verwachten en ſtaet, maer hy ſoude liever de beken ende ſtroomen met onſen bloede verwen, ende alle de boomen ende galgen die int Landt zijn, met onſe lichamen behanghen, dan dat hy zijnen bloetgierigen moet aen ons niet en ſoude verſaden.

Daerom vallen wy aen de voeten uwer Co. Ma. ende bidden u inden Name Godts die uwe Majeſteyt de Croon op het hooft ende den Scepter inde handt gegeven heeft, wilt doch eenmael onſe ſake aenſien, wilt uwe ooren neygen tot onſe billicke ende beweghelijcke clachten: wy en verſoecken van uwe gehoorſaemheyt niet ontſlaghen te weſen, maer alleen dat onſe conſcientien voor God den Heere bevrijdt mogen blijven, dat

CHRISTUS geboorte, en eindigende met het Jaar 1417. Zijn Chronijk is meerendeels gevolgd door den Schrijver van de Oude *Hollandsche* Chronijk. Hij leefde onder de Regeering van MAXIMILIAAN DEN I, en heeft ook de Historie van zijne Orde, in tien Boeken, beschreeven. Wijders heeft hij eenige Godgeleerde Schriften nagelaaten. Zijn laatste letterarbeid was, de Chronijk der Abten van *Egmond*. Vóór zijne gemelde Chronijk van *Holland* en *Utrecht*, uitgegeeven door F. SWEERTIUS, had hij bijeengebragt de Historie der *Hollanderen*; welk werk hij, in de Voorreden zijner Chronijk, herroept, om dat hij naderhand van de waarheid der zaaken beter is onderricht geworden, en zulks wel na een Tienjaarigen arbeid. Met dit alles, egter, dient men den Leezer te waarschuwen, dat 'er nog zeer veele onzekerheden in gevonden worden, en de verdichtzelen der Monniken aldaar zeer menigvuldig zijn. Hij is te *Haarlem*, in 't Jaar 1504, overleeden.

BOXHORN, GOUDHOEVEN, PARS, en ORLERS *Beschrijv. van Leiden.*

GERE. Aldus noemt Graaf FLORIS DE V, in zijnen giftbrief van 't Jaar 1275, het Veenland van de drie kleine Regtbanken *Calslagen*, *Aalsmeer* en *Vrisecoop*, liggende aan den Oostkant van 't *Haarlemmer Meir.*

GERKES-KLOOSTER, eertijds, naar uitwijzing van den naam, niet anders dan een Klooster, of liever een Abtdij, der *Cistertiënser* Orde; vermoedelijk dus genaamd naar deszelfs Stigter, eenen GERKE, liggende op de uiterste grenzen van *Friesland*, aan den Noorder oever van 't *Kasper Roblesdiep*, ter plaatze daar de *Dokkummer* Trekvaart naar *Groningen* zig daar mede vereenigt, en na bij de Rivier de *Lauwers*; de scheiding van de nabuurige Provintie *Stad en Landen*. De sterke doortogt voor bij dit Klooster, niet alleen van Schepen, maar ook van Rijtuigen, heen en weer, van de eene naar de andere Provintie, had reeds voor lang aanleiding gegeeven, om verscheiden Herbergen en andere Huizen bij het zelve te stig-

ten:

ten: waar uit, door den tijd, een geheel Dorp ontstaan is, het welk den naam van dit Klooster bekomen en behouden heeft. 't Klooster zelfs, dat oudtijds den naam had van *Jeruſalems* Klooster, is geheel verdweenen; van deszelfs Brouwhuis is daar na de Kerk gemaakt, waar in de dienst voor de Gemeente van het Dorp, door een eigen Predikant, verrigt word.

BACHIENE, A. bl. 1301.

GERLACH DE I, was de tweede Voogt van *Gelder*, zoon van WICHARD, en te gelijk zijn opvolger. Hij kwam, na zijns vaders dood, in het Jaar 910, aan het bewind. Den Keizer heeft hij, in het *Roomſche* Rijk, zeer groote dienſten beweezen, tegen de *Boheemers*, *Hungaaren* en *Sclavoniers*, die, in de Jaaren 911 en 912, voornamelijk *Duitschland* ellendig verwoestten. GERLACH overleed in het Jaar 937. Wie zijne Gemalin geweest is, blijkt niet zeker: men houdt 'er voor, de dogter van den Graave van *Kuik*. Immers hij liet een zoon na, GODEFROI DEN I, en derden Voogt van *Gelder*.

PONTANUS, *Geſch. van Gelderl.* II. Deel, fol. 46.

GERLACH DE II, Graaf van *Zutphen*, en, gelijk ſommigen willen, ook Graaf van *Gelder*. Dit zo zijnde, moest hij geteld worden als de tweede van dien naam, onder de Graaven van *Gelder*. Wij houden hem liever alleen als Graaf van *Zutphen*; welk Graafſchap, na zijnen kinderloozen dood, verviel op Graaf OTTO VAN NASSAU, agtſten Voogd van *Gelder*, die, door gunſte des Keizers, de eerſte Graaf van *Gelder* werd, of wel deszelfs zoon GERARD VAN NASSAU. Vermids nu OTTO reeds Graaf van *Gelder* was, en het Graafſchap van *Zutphen* op hem kwam, ging de tijtel van *Gelder* vóór den naam en tijtel van *Zutphen*, onaangezien *Zutphen*, ten dien tijde, in roem en uitgeſtrektheid de Landen van *Gelder* verre overtrof, en dat naderhand eerst zijn grootſten aanwas bekoomen heeft.

Sommige Historieschrijvers, die hier zeer verward en verschillende zijn, stellen deezen GERLACH vóór den broeder van WILLEM VAN GELDER, Bisschop van *Utrecht*; doch anderen, (mooglijk met evenveel regt) vóór den broeder van WICHMAN, Graave van *Zutphen*, die, wegens de vriendschap, met Bisschop WILLEM onderhouden, zijne zijde, tegen de *Hollanders*, gehouden had. Toen nu OTTO VAN NASSAU, Voogd van *Gelder*, na den dood van zijne Gemaalinne ADELHEID, met SOPHIA, dogter van WICHMAN, broeder van deezen GERLACH, hetrouwd was, zou uit dien Egt een tweede GERLACH gebooren zijn, die kinderloos stervende, 't Graafschap van *Zutphen* aan zijnen vader en moeder overliet: want dat deeze laatste bij *IJsselmonde* zou gesneuveld zijn, strijd tegen de waarheid, vermids hij ten dien tijde nog niet gebooren was. Anderen, en daar onder LA PISE, spreeken hier zeer verschillend van. De laatstgenoemde, verhaald hebbende, hoe sommigen het daar voor houden, dat GERLACH bij *IJsselmonde* zou gebleeven zijn, zegt daar benevens, dat hij, na zijns vaders dood, het Graafschap *Zutphen* een tijd lang bezeeten heeft; doch, vermids hij geene kinderen had bij zijne vrouw, ELIZABETH, dogter van den Graaf van *Saxen*, heeft hij, op begeerte van zijnen vader, op zijn ziekbed, het Graafschap *Zutphen* aan zijnen halven broeder, GERARD VAN NASSAU, die 't Graafschap *Gelder* bezat, opgedragen.

PONTANUS en SLICHTENHORST, *Geldersche Geschiedenissen*, en LA PISE, *Tableau de Maison d'Orange*.

GERLACIUS, (ANTONIE) Burgemeester der Stad *Deventer*, was een van die geenen, welke, in het Jaar 1684, gemagtigd waren tot het sluiten van een verdrag met *Frankrijk*, en ook, niettegenstaande alle de tegenstribbelingen van den Heer FAGEL en andere slaaven van den Prins van *Oranje*, tot stand bragten.

GERMAANEN; zie van hun Land en afkomst het volgende Artikel.

GER-

GERMANIA INFERIOR. *Neder-Germanien*, *Neder-Duitschland*, *Nederland*. TACITUS schrijft in zijn boekje de *Germania* (of *de Moribus Germanorum*: van de zeden der *Germanen*) in het begin aldus. „ Ik zou geloven dat de afgelegenste „ *Celten*, die tusschen den *Rhijn*, den *Donau*, de *Noordzee*, „ en de *Sarmaten* woonen, waarlijk inboorlingen zijn, en „ geenzints vermengd door andere volken, die zig derwaards „ begeeven, of zig als vreemdelingen onder hen nedergezet „ hebben: om dat zij, die weleer van woonplaatzen zogten te „ veranderen, niet te Lande, maar te Scheep derwaards trok„ ken; en dat de afgrijzelijke groote *Oceaan* aan dien kant, „ zodanige overtogten meest tegen, en onbevaarbaar zijnde, „ nauwelijks met Schepen bevaaren werd. Wie zou (zegt „ hij verder) behalven het gevaar van eene barsse en onbekende „ Zee, *Asia*, of *Africa*, of *Italiën* verlaatende, naar *Germa*„ *niën* trekken, daar het Land leelijk en afschouwelijk is, de „ Lugt scherp, en het welk naar en droevig is om aan te zien, „ en te bewoonen, of het moest iemands Vaderland zijn." (Wij hebben hier deeze plaats overgezet, zo als de Heer ALTING haar opgeeft, met eenige veranderinge van de woorden van TACITUS.) Aangaande den waren oorsprong kan men uit de oude Gezangen, die door de verbastering van de oudheid geweldig verward en bedorven zijn, dit alleen afneemen; dat zij den eersten mensch of man, (*Mannus*) van God uit de aarde voortgebragt, erkend hebben voor den voorvader, zo wel van hun volk, als van alle andere volkeren; daar in alleenlijk verbijsterd zijnde, dat het geene wij weeten allezints waar te zijn van den eersten mensch, die op den geschapen Aardbodem geweest is, zij zulks overgebragt hebben tot den eersten Grondlegger van het herstelde Geslagte der menschen na den Zondvloed. Aan wien zij wederom drie zoonen toeschrijven, die zij egter te onregt voor de drie Hoofdvorsten van hun volk alleen verbreid hebben. Want van de drie zoonen van NOACH, of MANNUS, zijn alle de bewoonders des Aardbodems voortgekomen; alle in zeer veele volkeren, met verscheide en eige naamen, onderscheiden; behalven het eene *Over-Rhijnsche* volk, van het oorspronglijke gesprooten, het welk in langen tijd geenen eigen naam aangenomen, maar zig eenvoudig het volk

volk (*Populus*) het *Diet*, *Duit*, *Tuit*. *Teut*, naar dat de uitspraaken verscheiden waren, genoemd heeft. Waar van het bijvoegwoord (*Adjectivum*) *Duitsche*, *Teutsche*, bediedende zo veel als Landslieden, Volkgezinden: en *Duitschland*, *Teutschland*, Volks-Landschap. Egter hebben de Gemeenschappen, die zeer veele onder dit volk zijn geweest, hunne oude en eige namen gehad:, als daar zijn, de *Marsers*, *Gambrivers*, *Suevers*, *Vandaliers*, en andere.; En onder die is ook geweest de naam der *Friezen*, bij wien nog heden ten dage niet onbekend is de oude benaming van 't *Friesch Diet*, dat is, het *Friesche* volk. Doch de oude bijgeloovigheid heeft van *Diet*, dat is volk, eenen God gemaakt van den zelven naam, uit de aarde voortgekomen, als Stigter der volkeren, die de *Romeinsche* TACITUS uit de oude Gedigten verstaan heeft dat TUISTO, of TUISCO, of naar het gevoelen van CLUVERIUS, TUITO genoemd is. CÆSAR noemt den zelven *Dis*: anderen onder de ouden *Teutates*: alle beuzelagtig, gelijk alles is, dat de Goden aangaat. Ondertusschen is dit zeker, dat de *Over-Rhijnschen* in 't algemeen, niet lang voor dat *Gaulen* van JULIUS CÆSAR was te onder gebragt, met hunne bijzondere naamen bij de *Romeinen* onbekend zijn geweest. Verder vind men dit verhaal van hunnen nieuwen en eigen naam bij CÆSAR en TACITUS: dat 'er een volk van vijf Gemeenschappen, als daar zijn, de *Condrusiers*, de *Eburonen*, de *Cæresen*, de *Pæmanen*, en de *Segners*, korteling voor de aankomste van CÆSAR, uit de *Over-Rhijnsche* Natie, den *Rhijn*, daar hij nog niet in twee armen verdeeld word, overgetrokken is naar dat gedeelte van *Gaulen*, waar van de *Romeinen* naderhand dit Nederwingewest gemaakt hebben: en dat dit volk de *Gaulen* allereerst weg gejaagd heeft, (want die te vooren overgekomen waren, hadden alleen de ledige Landen in bezit genomen) die rijk en weerloos waren, en zo geweldig schrikten voor dit wreede soort van Krijgslieden, dat zij dezelve niet anders als *Gerremans*, dat is, oorlogsmannen, of oorlogsvoerders noemden, de een den anderen, met deezen voor allen vervaarlijken naam, een schrik aanjagende. Dat die van de vijf Gemeenschappen dit zeggen der *Gaulen*, hoewel uit kwaadaardig.

digheid voortgekomen, hun voor eere, en als van een goede voorwikkinge rekenende, niet ongaarne van de overwonnenen aangenomen hebben: dat naderhand ook anderen, die over den *Rhijn* aangekomen zijn, naar deeze eerste overwinnaars, wegens den schrik der *Gaulen*, aldus genaamd zijn; dat zij eindelijk het te samen daar toe gebragt hebben, dat deeze naam, die van de *Gaulen* was opgekomen, allengskens naar hen zelfs, als zijnde zeer wakkere Krijgshelden, zig uitgebreid heeft over het geheele *Over-Rhijnsche* volk, dat in 't gemeen even oorlogszugtig was: en dat dezelve niet langer in 't bijzonder is eigen geweest aan eenig volk, dat of eerst, of daar na, den *Rhijn* overgetrokken is. Zoo dat deeze vijf Gemeenschappen, die met malkander eenen Staat uitmaakten, en een tijd lang alleen *Germaanen* genoemd wierden, naderhand door den naam van *Tungeren* hebben moeten onderscheiden worden. Lees, overlees, en herlees aandagtig de zeer duistere plaats van TACITUS over deeze zaak, en gij zult moeten bekennen, zo ik mij niet bedriege, dat dit volkomentlijk de zin van zijne woorden is: en dat hij dit heeft willen zeggen, als zijnde een man die zo wel de Historische waarheid wist, als in agt nam. Want wat is 'er zekerder, dan dat die van de vijf Gemeenschappen ten tijde van CÆSAR, door de *Gaulen*, *Germaanen* genaamd zijn geweest, die ten tijde van TACITUS *Tungers* genoemd wierden? Wie zal verder konnen ontkennen dat de geene, die naderhand uit het *Over-Rhijnsche* Land in *Gaulen* aankwamen, dien zelfden naam met regt en reden gegeeven is van den overwinnaar, die dien van de *Gaulen* wegens den schrik weleer aangenomen had? Wie zal eindelijk loogenen, dat deeze naam van hun te zamen zig met 'er tijd uitgebreid hebbe over de geheele Natie, die deezen en geenen kant van den *Rhijn* besloeg? Met zeer goed regt dan heeft TACITUS, ziende op de tijden van CÆSAR, konnen zeggen, dat de benaaming van *Germanien* den *Over-Rhijnschen* eerst nieuw en onlangs gegeeven was van de *Gaulen*, van den overwinnaar, van hen zelfs, wegens den schrik van allen kanten, die de vreemde oorlogsmagten hen of aangejaagd, of de weerlooze Landzaaten opgevat hadden. Hier uit nu heeft moeten volgen, dat de *Romeinen* den

zoom

van de *Aer*, bij verkorting van *Arent*. Waar van daan de Graaven van *Nieuwen Arent*, gemeenlijk *Nuenaar*, *Nienaar* genoemd zijn: insgelijks *Arwiler*, zo veel als *Arentsheeve* (*Aquilæ villa*.) *Aldenaar*, dat is, *Oude Arent* (*Vetus Aquila*.) *Aerdorf*, dat is, *Arentsdorp* (*Aquila vicus*) *Arentsberg*: waar uit deeze Rivier haaren oorsprong heeft. Daar tot een onwraakbaar bewijs van is, dat in de aanteekening van het Keizerrijk *Antunnacum* (nu *Andernach*) klaar en duidelijk gereekend word onder het Bovenwingewest, het welk staat onder den Veldheer van *Mentz*: en dat tusschen deeze plaats en de naaste van het Nederwingewest geene ander Rivier te vinden is, behalven de *Aer* alleen. Doch op dat hij niets van PTOLEMAEUS, zonder het een streek te geeven, zou laaten voor bij gaan, heeft hij de *Obringa* in *Abringa* liefst willen veranderen. Wat *Neder-Germanien* belangt, dat over den *Rhijn* legt, waar van VELLEJUS verhaald, dat het bijna tot een cijnsbaar Wingewest is gemaakt; het zelve heeft op zijn ruimst zig uitgestrekt van de *Main*, die zig in den *Rhijn* ontlast, en van de *Zoutrivier*, die in de *Elve* valt, tot aan de *Noordzee*. Van de *Zoutrivier*, of de Rivier die zout geeft, getuigen STRABO en TACITUS; (zie dezelve in de eerste Kaart van den Heere ALTING, vallende in de *Albis* of *Elve*.) Van de *Main* dezelfde STRABO, als hij verhaald dat DRUSUS den oorlog gelukkig heeft gevoerd tusschen de *Sala* en den *Rhijn*; het welk zo veel is, als of hij gezegt hadde bij den *Mainstroom*: want de *Main* loopt van den oorsprong van de *Sala* in den *Rhijn*. Van den *Rhijn* en de *Elve* gewaagt ijder een: doch allermeest dat trotze opschrift van het zegeteken, het welk GERMANICUS aan de *Wezer* in de *Idistavisische* vlakte ter eere van TIBERIUS opgeregt heeft, dat vertaald, dus luid:

De volken tusschen den Rhijn *en de* Elve *te onder gebragt zijnde, heeft het Leger van* TIBERIUS CAESAR *deeze Gedenkstukken aan* MARS, JUPITER *en* AUGUSTUS *toegewijd.*

(De zeer geleerde Heer JUSTUS LIPSIUS meent dat deeze vlakte is beneden *Breemen*, naar den Zeekant, tusschen de Rivier en de omleggende heuvelen, omtrent twee gemeene *Duitsche* mij-

mijlen van die Stad, bij een Dorp genaamd *Vegesak.*) Van deeze te ondergebragte volken zijn de beroemdste geweest de *Sicambers*, die nu al onder AUGUSTUS, door het bestier van TIBERIUS zelf, aleer over den *Rhijn* gedreeven, en aan deezen kant des *Rhijns* gevangelijk weg gevoerd waren. Verder de *Chatten* of *Catten*, *Broekters*, *Marsen*, *Angrivariers*, *Friezen*, *Chauken*, *Cherusken*, en andere kleindere Natien, daar zo veel niet van gemeld, of gantsch niet van gewaagt word. In het Wingewest zelf, aan deezen kant van den *Rhijn*, zijn geweest de *Ubiers*, *Menapiers*, *Tungeren*, *Gugernen*, *Suniken*, *Batawers*, *Taxanders* en *Caninefaten*, alle van *Over-Rhijnsche* afkomst: en de vier laatste wel oorspronglijk van de *Catten*: maar niet alle van den zelfden staat en hoedanigheid. De *Batawers*, als broeders en vrienden van het *Roomsche* volk, vrij van schattinge. De *Ubiers* als Bondgenooten, en hun Vaderland afgezwooren hebbende, als *Romeinen*, of ten minsten geregtigd als die in *Italien* woonden. De *Tungers*, *Menapiers*, *Caninefaten*, als die zig overgegeeven hadden; veragtelijker gehandeld wordende in schattingen, lasten, en bezwaarnissen. De *Gugernen*, *Suniken*, *Taxanders*, als Krijgsgevangenen, en weggevoerden, die nauwelijks anders dan onder 't Land daar zij woonden gerekend wierden. De eerste en aanzienlijkste Stad is geweest *Colonia Agrippinensis* (*Keulen*) in het Land der *Ubiers*: de tweede *Atuatuca* in het Land der *Tungeren* (*Attuaca Tungrorum*, in de eerste Kaart van den Heere ALTING, *Tongeren.*) Na deeze zijn de voornaamste geweest *Bonna*, ook in het Land der *Ubiers*, hedendaags *Bon* aan den *Rhijn*; *Castellum Menapiorum*, in de Kaarten van den Heere ALTING alleen genaamd *Castellum*, leggende aan de *Maas*, nu *Kessel*, zo het schijnt. *Vetera*, in het Land der *Gugernen*, aan den *Rhijn*, omtrend *Zanten*, (zie boven op *Castra Ulpia.*) *Colonia Trajana*, op de grensscheiding der *Gugernen* en *Bataweren.* (Zie hier van boven in de Kaarten van den Heere ALTING.) *Noviomagum*, in het Land der *Bataweren* (nu *Nieuwmeegen* aan de *Waal.*) *Lugdunum*, in het Land der *Caninefaten* (nu *Leiden.*) De overige waren slegter, of wierden nog voor Vlekken gehouden. De volken, die, behalven deeze, tusschen den *Rhijn* en de *Schel-*

de woonden, en van *Germanifche* afkomst waren, zijn daar van de *Romeinen* in geplant; gelijk men ziet in de aanteekening van *Gaulen*, van het tweede *Belgica*, dat is, *Nederland*: (zie dit geteekend in de eerste Kaart van den Heere ALTINO) als daar zijn de vrije *Nerviers*, met die onder hen behoorden, en in het eerst verscheide naamen hadden, doch naderhand alleen die van *Sueconen* en *Bethasiers*. Waar van men nauwelijks andere reden kan geeven, dan dat het den oppermagten, die naar hun welgevallen handelen, zo behaagd heeft.

GERMANICUS, de zoon van CLAUDIUS DRUZUS, bevond zig, in het 15 Jaar na CHRISTUS geboorte, in *Gallie*. Aldaar verstaan hebbende, dat 'er eene gevaarlijke muiterij gereezen was, onder de Krijgsbenden, die onder het bevel van CECINA, aan den *Beneden-Rhijn* gelaaten waren, trok hij terstond derwaarts, om de rust aldaar te herstellen; 't geen hem ook gelukte. Naderhand heeft hij verscheiden togten tegen de *Germaanen*, met merkelijken voorspoed, ondernomen. Eenig volk aan deeze zijde des *Rhijns*, vermoedelijk ook onder de *Batavieren*, gelegd hebbende, heeft hij de *Katten* geslaagen, en hunne Hoofdstad *Mattium* verbrand. Ook behaalde hij eenig voordeel op ARMINIUS. Doch deeze, de *Cheruferen* op nieuw opgestookt en zijnen vaderlijken oom INGUIOMIRUS, die van ouds onder de *Romeinen* in aanzien geweest was, in zijne belangen gebragt hebbende, dreigde hij GERMANICUS met eenen fellen oorlog. Om alles last des oorlogs niet op één plaats tevens te hebben, zond deeze CECINNA, met veertig Regimenten, naar den *Eems*, over den bodem der *Bruckteeren*. De Ruiterij werd, door den Overste PEDO, langs de grenzen der *Friezen*, mede derwaard geleid. GERMANICUS zelf volgde te Scheep, met vier Keurbenden, welke hij over de *Meeren*, naar de algemeene zamelplaats aan de *Eems*, bragt. Van daar trok het Leger wederom naar de *Lippe*, in zijnen weg alles verwoestende, wat tusschen die Rivier en den *Eems* lag. Doch de *Kauchen*, die bijstand beloofden, werden in gemeenschap aangenomen. GERMANICUS, eindelijk aan 't Bosch *Teutoberg*, op de grenzen van 't Bisdom *Paderborn*, alwaar, vóór zes

Jaa-

Jaaren, de slag tusschen VARUS en ARMINIUS voorgevallen was, gekoomen zijnde, bekroop hem de begeerte, om den laatsten lijkpligt aan de gesneuvelden, die daar nog onbegraaven lagen, te bewijzen. CAECINNA, die voor uit gezonden was, werd van 't gantsche Leger gevolgd. Men kwam aan VARUS legerplaats, alwaar zig een deerlijk schouwspel vertoonde. GERMANICUS deed alle de daar liggende doodsbeenderen verzamelen, en zonder onderscheid begraaven. Hij zelf sueed de eerste zoode, om 'er eene graftombe van op te rigten, waar in hij van 't gantsche Leger, vol droeffenis en verbittering tegen den vijand, gevolgd werd. GERMANICUS raakte, kort daar aan, met het Leger van ARMINIUS in een hevig gevegt, het welk, met ongelijk voordeel aan weerskanten, ten einde gebragt werd. Zijne Gemaalin AGRIPPINA bragt ongemeen veel toe tot de zege, die hij behaalde, door de soldaaten aan te moedigen en met lofspraak te overlaaden. GERMANICUS deeze overwinning bevogten hebbende, besloot naar den *Eemstroom* te rug te keeren. Op dat zijne Vloot te ligter op de *Zuiderzee* vlotten mogt, zond hij twee Keurbenden, onder het beleid van VITELLIUS, te Lande derwaards. GERMANICUS had een gedeelte van den weg veilig afgelegt, wanneer de Noorde wind, geweldiglijk opsteekende, de ongestuime Zeegolven onvoorziens op het Land joeg. Hier kwam het Jaargetijde bij, dat den *Oceaan* op het hoogst zwellen deed, zijnde het nu in het begin van September. Alles stond blank, gelijk een openbaare Zee. Met groote moeite en arbeid deed hij de Schepen aan het Eiland der *Batavieren* landden.

Na hier den winter te hebben doorgebragt, verzamelde hij, in het Jaar 16, onder opzigt van SILIUS en CAECINNA, een Vloot van omtrent 1000 Schepen, waar onder verscheiden smal van voor- en agtersteeven, en breed van buik waren. Terwijl hij daar mede onledig was, zond hij SILIUS, met een hoop volk, tegen de *Katten*. Vernoomen hebbende, dat de sterkte, door zijnen vader DRUZUS op de *Lippe* gebouwd, belegerd was, voerde hij zelf zes Keurbenden derwaards. Doch alzo de belegeraars zijnen aantogt vernamen, braken zij de belegering op en trokken af, na alvoorens het Altaar, daar omtrent voor DRUZUS opgeregt, en de Graftombe, voor VA-

nus Keurbende gestigt, om verre geworpen te hebben. GERMANICUS herbouwde het Altaar; doch het vernieuwen van de Tombe vond hij ongeraaden.

Intusschen was de Vloot vervaardigd, en aan het Eiland der *Batavieren*, nevens den voor uit gezonden lijftogt, aangekoomen. De Schepen werden hier, onder de Keurbenden en Bondgenooten, verdeeld; waar na de Vloot den *Rhijn* op voer. De Graft van DRUZUS genaderd zijnde, bad GERMANICUS zijnen afgestorven vader, dat hij hem, die nu zijn spoor volgde, met de herdenking van zijnen raad en heldendaaden onderstennen wilde. Hier op zette hij voort, door de *Zuiderzee* en *Oceaan*, tot aan den *Eemsstroom* toe. Hij ontscheepte het Krijgsvolk, aan deeze zijde van die Rivier; 't welk geen kleine misslag was. Met veel moeite kwam hij aan den *Wezerstroom*, alwaar hij de *Cherusen*, onder bevel van ARMINIUS, in slagorde vond. GERMANICUS oordeelde 't ongeraaden, de Keurbenden af te wagen, zonder bruggen te slaan en wagten te stellen. Daar na deed hij de Ruiterij, onder bevel van SERTINIUS en EMILIUS, den Stroom doorwaaden, en om de magt des vijands te verdeelen, op verscheiden plaatzen deszelfs Leger aanvallen. Op het Art. van ARMINIUS hebben wij reeds de nederlaag beschreeven, die dezelve aldaar leed, en dus ook de volkomene overwinninge, welke GERMANICUS behaalde. Hier alleen zullen we herhaalen, dat de overwinnaar, aan den oever van de *Elve*, een zegeteken van wapenen deed oprigten, met een trotsch bijschrift.

Schoon dit te midden van den zomer voorviel, zond, egter, GERMANICUS, terstond daar na, eenige Keurbenden in de winterlegeringen; het overige Leger scheepte hij op de Vloot, en voerde het door de *Eems* in de *Noordzee*, alwaar zij eerlang door een geweldigen storm overvallen werd. Wel haast geraakten de Schepen in verwarring, terwijl de soldaat het bootsvolk in den weg liep, of verkeerden dienst deed. De wind naar 't Noorden zwaaiende, werden de Schepen, of in volle Zee weg gerukt, of gesmeeten tegen de naaste *Friesche* of *Oost-Friesche* Eilanden, die, vermits de blinde Banken, gevaarlijk waren. Die nog Zee hielden, wierpen

paar-

paarden, vee, pakken en wapenen overboord, om het hol der Schepen te verligten, die vast ter zijde water schepten, en alomme aan alle oorden verstrooid werden. De drieriemige Galei van GERMANICUS landde bij de *Cauchen* aan. Hij voet aan Land gezet hebbende, was zo mistroostig over de geleedene schade, dat hij, als zinneloos, dag en nagt, langs de stranden en uithoeken ginds en herwaards liep, zig zelven de schuld van dien ramp geevende. Zijne vrienden konden hem te naauwer nood wederhouden, dat hij zig niet in Zee wierp, waar in zo veelen van de zijnen waren omgekoomen. Na het bedaaren van den storm, kwamen ettelijke Schepen ten voorschijn, die hij spoedig deed herstellen, en voorts uitzond om de Eilanden te doorzoeken, en, ware 't mogelijk, de verdwaalde op te speuren. Hun zoeken was niet geheel zonder vrugt.

De *Angrivarien*, die onlangs met de *Romeinen* bevredigd waren, losten eenige volken, die dieper Landwaards ingetrokken waren, en zonden dezelve aan hun te rug. 't Gerugt van deeze Zeeschade had intusschen de *Germaanen* de wapenen weder doen opvatten. GERMANICUS zond SILIUS, met 30,000 knegten en 3000 ruiters, tegen de *Katten*, terwijl hij zelf, met een nog grooter magt, de *Marsen* aanviel. Rijkelijke vergoeding behaalde hij hier mede van de geleeden schade. Op een van zijne togten werd hem, aan de *Friesche* kust, het *Brittannisch* kruid aangeweezen.

TIBERIUS, onder dit alles, hem zijnen Krijgsroem benijdende, ontbood hem, in 't Jaar 17, onder voorgeeven van de eer der zegepraal te zullen genieten, naar *Rome* te rug. Maar in plaats van dat, werd hij, op bestel van TIBERIUS, met vergif omgebragt. Men wil dat hij, geduurende zijn verblijf hier te Lande, niet verre van *Leiden*, te *Roomburg*, of in het Huis te *Britten*, een School had opgerigt, waar in vervolgens de *Batavische* jeugd in de taal en zeden der *Romeinen* onderweezen werd.

Zie TACITUS, *Jaarboeken*, I. en II. Deel.

GEMERHUIZEN, een der Buitenbuurten van het Dorp *Hantumahuizen*, in de Grietenij *Westdongeradeel.*

GEMERWALDA, een Dorp in *Fivelinge*, 't welk dien naam nog behoud, liggende een gemeene *Duitsche* mijl van de Stad *Groningen*, aan den Heereweg als men naar den *Eem* gaat. De aantekenaar op de Chronijk van MENCO verhaalt, dat deeze plaats zwaare schaden geleeden heeft, wegens haaren laagen grond, in het Jaar 1287, door den watervloed van dien tijd.

Zie ALTING, *Not. Germ.* part. 2. fol. 69.

GEROLF, was een der oude *Friesche* Graaven, die, met mannenmoed, de woeste *Noormannen* te keer ging.

Toen, in het Jaar 837, die verwoesters, te *Egmond* en te *Noordwijk*, alles uitplonderden, werden zij, door GEROLF en TIBBOLD, aangetast; waar door een hevig gevegt ontstond, waar in die beide Graaven sneuvelden.

J. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*, II. Deel, bl. 55.

GEROLF DE II, van dien naam, volgens de oudste Chronijkschrijvers, vader van DIRK DEN I, Graaf van *Holland*, werd, in het Jaar 885, met eenen GARDOLF, door den *Noorman* GODEFRID, aan den Keizer gezonden. Terwijl hij in dit Gezantschap op weg was, maakten de *Noormannen* zig van zijne goederen en Graafschappen meester; 't welk hem derwijze verbitterde, dat hij, terstond na zijne terugkomst, de zijde van GODEFRID verliet en die des Keizers koos. Doch alzo hij daar mede in het bezit zijner goederen niet hersteld werd, zond hij zijne twee zoonen, DIRK en WALGER, naar *Frankrijk*, alwaar hem, door de zuster hunner moeder, een goede opvoeding bezorgd werd. Na de nederlaag van GODEFRID, bekwamen GEROLF en zekere Graaf EVERHARD hunne bezittingen te

rug.

zag. Door gunste des Keizers ARNOLD, werd hij naderhand begiftigd met een bosch en akker, in zijn eigen Graafschap, tusschen den *Rhijn* en *Suitharderskage*, na bij *Bodegrave*, en andere hoeven en wooningen, opgenoemd in den giftbrief, van 't Jaar 889. Men meent dat hij in het Jaar 898 gestorven is, doch onzeker waar en op wat wijze. Ook wil men dat zijn dood, door zijnen zoon WALGER, gewrooken is.

MELIS STOKE en anderen.

GERRIT GERRITSZ, van *Rotterdam*; zie ERASMUS.

GERRITS, (LUBBERT) gebooren te *Amersfoort*, in het Jaar 1531, en overleeden te *Amsteldam*, in het Jaar 1612, is onder de *Vlamingen* geweest Leeraar der Doopsgezinden, eerst te *Hoorn*, en daar na te *Amsteldam*. Hij was zeer beroemd onder zijne tijdgenooten.

Zie SCHYN, *Hist. der Mennoniten*, III. Deel, bl. 1.

GERRITS, (CORNELIS) een gebooren *Veerenaar*, Kapitein op het Schip de *Nephtunus*, behoorende aan den Heer THOMAS BOURSSE, Koopman te *Middelburg*. Hij nam, in maatschappij met Kapitein PIETER HEMERS, in het Jaar 1707, een *Fransch* Oorlogschip, *Bourbon* genaamd, voerende 54 stukken Canon, en bemand met 318 koppen, waar op als Kapitein het bevel voerde de Graaf D'ARQUIN. Deeze daad werd, bij den Raad der Admiraliteit, van die waarde geschat, dat dezelve, volgens Resolutie van den 2 April van het Jaar 1707, beide Kapiteinen vereerde met een grooten zilver verguilden kop, ter waarde van l. 50,134 ponden vlaams. Op denzelven was het gevegt zeer konstig gedreeven, met eenige lofregelen in de *Latijnsche* taal. Ook werd, op een Perkamenten brief, schreeven het verhaal van de

 zaak

zaak en de Resolutie der Admiraliteit, en met derzelver *Zegel* bekragtigd.

LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 173.

GERSHUSEN, een Dorp van *Fivelingo*, omtrend 4 uuren gaans van *Groningen*.

ALTING.

GERROLUMA, eene Staate, in den omtrek van 't Dorp *Holdinga*, en een ander van dien naam in *Leeuwaarderadeel*.

GERSLOOT, een der 10 Dorpen van de Grietenij *Aengweerden*, hebbende 30 stemmen.

GERWEN, een der 26 of 27 Dorpen, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, onder *Palland*.

VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, II. Deel, fol. 367.

GESCHORON, is geweest een Autaar, behoorende tot de Kerke van *Beusichem*, volgens den brief van den Bisschop van *Utrecht*, van het Jaar 1131.

GESELIUS, (CORNELIUS) Predikant onder de *Gereformeerden* te *Rotterdam*. Na dat de Stad *Dordregt*, op zo eene gelukkige wijze, als op het Art. DORDREGT verhaald is, aan den Prins, of aan den Staat gekomen was, geschiedde de eerste predicatie aldaar onder den Lindeboom, in de *Kloveniers Doelen*, tusschen de Schutters Benedenzaal en het Schuthuis: ter zelver tijd (1572) werd 'er ook het eerste kind op de *Gereformeerde* wijze gedoopt, ten doop geheeven door den Heere CORNELIUS VAN BEVEREN, en genoemd CORNELIUS, met

met den bijnaam van GESEL, overleeden in het Jaar 1640, ongetwijffeld is deeze GESELIUS; naderhand Predikant geworden van de *Duitsche* en *Waalsche* Gemeente te *Rotterdam*, die hij beide bediende, en ook beide ongemeen aangenaam was. Een opregt vroom man, zig vast houdende bij de gemelde Religie, van den aanvang der Reformatie aldaar geleerd en aangenomen: doch door de *Remonstrantsche* Overheid (om dat hij de Leere van ARMINIUS niet toeviel, maar integendeel zijnen Amptgenoot NICOLAUS GREVINCHOVEN, Voorstander van de gedagte Leere, zo op den Predikstoel, als in de huizen der bijzonderen, ernstig tegensprak) eerst van zijnen dienst in October van het Jaar 1611 afgezet, daar na in Februarij van het Jaar 1612, op bevel der Magistraat, door Schout en Dienaars de Stad uitgeleid, met onbetaamlijk geweld, zonder ooit in Kerkelijke vergaderinge gehoord of veroordeeld te zijn. Hoedanig zig dit verder toegedraagen heeft, met volkomener berigt, kan men zien uit zijne verantwoordinge, enz. Hij werd, kort na dat hij te *Rotterdam* afgezet en uitgeleid was, tot Predikant te *Edam* beroepen.

GESTEL, een *Brabandsch* Dorp in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, onder *Oosterwijk*. Toen voortijds *Braband* eene schattinge van 140,000 guldens opbrengen moest, stond de *Meijerij van den Bosch* daar in geschat op 19379 guldens, 16 stuivers 3 penningen; in die som was het Kwartier *Oosterwijk*, een der vier Kwartieren van gemelde *Meijerije*, gezet op 4902 guldens 10 stuivers 9 penningen, welke omgeslagen over de 26 of 27 Dorpen van het *Oosterwijksche* Kwartier, kwam het Dorp *Gestel* te zamen met *Gemund*, daar in staan op 242 guldens 14 stuivers 6 penningen. M. VAN DER HOEVE heeft nog een ander *Gestel* in 't zelfde Kwartier, dat hij *Gestel* bij *Oosterwijk* noemt, in de zelfde schattinge gesteld op 191 guldens 2 stuivers.

GESTEL, ook een Dorp in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, doch onder het Kwartier van *Kempenland* bij *Eindhoven*. In de bovengedagte schattinge van gantsch *Braband*, ter somme van 140,000 guldens Jaarlijks, stond het Kwar-

Oranje aan veele uitgewekene *Nederlanders*, wegens de gruwelijke Tirannije van ALBA, commisfien om Oorlogfchepen tegen de *Spaanfchen* te mogen toerusten, te befchadigen, en te neemen, al, waar, en wat zij konden. Hij ftelde over deeze Commisfievaarders, als Admiraal, aan, Heer ADRIAAN VAN BERGUES, Heer van *Dolhain*; de eerfte Kapiteins waren Jonker LANCELOT VAN BREDERODE, Jonker ALBREGT VAN EGMOND, NICOLAAS RUICHAVER, JOHAN BROEK, ADRIAAN MENNINGO, BARTEL ENTES, DIRK VAN BEVEREN, IMBYSE, enz. Deeze Commisfievaarders, of Kapers, dien zij den naam van *Watergeuzen* gaven, hebben niet alleen den *Spaanfchen* groote afbreuk gedaan; maar boven dien den grond gelegt van de *Nederlandfche* vrijheid, door het inneemen van den *Briel*, zie BRIEL.

GEUZEN. (WILDE) De onmenfchelijke dirannijen van Hertog ALBA, en de *Spaanfche* Inquifitie tegen *Roomsch-Catholijken* zelfs, indien zij 'er maar iets tegen wisten; 't zij van de beeldftormerij niet te hebben geweerd, of om dat zij uit nieuwsgierigheid in eene predicatie hadden geweest; of eenen *Onroomfchen*, 't ware vader, broeder, zoon, of moeder, geborgen, of niet aangebragt, raakten aanftonds in lijden, wanneer 'er maar wat veel *in bonis* was, als fchuldig aan *Crimen læfæ Majeftatis divinæ & humanæ*, geftraft wordende aan lijf en leven, of aan hunne goederen, indien ze weg gevlugt waren. Daar bij komende, dat de *Spaanfche* foldaaten zonder onderfcheid roofden en plonderden, ja zelfs de lieden veele folteringen aandeeden; zo hadde zig eene menigte van menfchen, met vrouw en kind, naar de bosfchen van *Vlaanderen* begeeven. Deeze, wel meest van 't geringfte flag, wanhoopig, en van alles ontbloot, ook verder verwilderd, en redelijk fterk geworden, door den toeloop van allerlei fielten en fchuim van volk, overvielen bij donkere nagten de Paapen en Monniken, als ftookebranden der onchristelijke vervolgingen; hen niet alleen hunne gereedfte goederen ontroovende, maar boven dien neus en ooren affnijdende, en meer andere vuile wreedheden bedrijvende; waar door zij ook den naam van *Wilde Geuzen* kreegen. In het Jaar 1568 gaf

gaf ALBA een Plakaat tegens hen uit; beveelende de naastgelegene Dorpen, wagt, ter befcherminge der Geestelijken, te houden: hen te gelijk opleggende van te zullen moeten inftaan, en de fchade te vergoeden, die zij door de *Wilde Geuzen* mogten lijden. Maar dat holp egter zeer weinig: zo dat ALBA Krijgsvolk tegen hen zenden moest; dat deeze verwilderde menfchen anderwegen heene deed vlugten, of elendig om 't leven bragt.

GEUZENBRIL. Eene fterke Schans, van de *Spaanfchen* opgeworpen en dus geheeten; anders bekend geweest met den naam van 't Kafteel van *Saftingen*; ook met den naam van *St. Anna*; geleegen in het Noordoosterdeel van *Vlaanderen*, in *Hulfterambagt*, ten Noordoosten der Stad *Hulst*, aan de *Honte*, of *Westerfchelde*, tegen *Zuid-Beveland*, in *Zeeland*, over. Door deeze fterkte konden de *Spaanfchen* geheel *Zeeland* in geduurige vreeze en alarm houden: maar in het Jaar 1632 wierd ze door Graave WILLEM van *Nasfau* voor den vereenigden Staat veroverd.

GEUL, (DE) een Rivier, in *Staats Limburg*, voortkomende uit het *Akerbosch*, en ftroomende door *Valkenburg*, vallende, een half uur gaans Zuidwaards, tegen over het Steedje *Rekkum*, in de *Maas*.

GEUL, een Dorp, twee uuren ten Noorden van *Maaftrigt*, aan de *Maas*. De Kerkbuurt is zeer gering, beftaande uit flegts eenige weinige Boerewooningen. De Buitenbuurten zijn zeer uitgeftrekt.

GEVAARTS, (JOHAN) gebooren te *Brusfel*, vermaard Regtsgeleerde, en te gelijk een bekwaam Hiftoriekenner. In het Jaar 1607, zond hem den Aartshertog ALBERTUS naar *Engeland*, om de *Nederlanders* in de onderhandelingen tot het beftand te dwarsboomen. Na den dood van zijne vrouw nam hij het Geestelijk gewaad aan, en ftierf in het Jaar 1623.

MIRAEUS; *Vaderl. Hift.* IX. Deel, bl. 237.

GEWANDEN, de tweede Kerkbuurt van het Dorp *Empel*, aan de *Maas*, een uur gaans Oostwaards van de Schans *Crevecoeur*.

GEIJN; zie 't GEIN.

GEIJNS, een Slot of Adelijk Huis in het Dorp *Wommels*, onder de *Friesche* Grietenije *Hennaarderadeel*, in het Kwartier *Westergoo*, behoorende weleer aan die van JONGEMA.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

XVIII. DEEL.

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

XVIII. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

G H.

Na dat WILLEM DE I, Prins van *Oranje*, in het Jaar 1578, de Stad *Truijen*, in het Land van *Luik*, ingenomen, en aldaar grooten buit, zo van leeftogt als anderzints bekoomen, en voorts den Abt van 't Klooster gebrandfchat had, trok hij op de Stad *Tienen* aan, om zig met den Heer VAN JENLIS te vereenigen, die niet meer dan 300 fchreden van daar gelegerd was. Doch alzo de Rivier de GHEETE tusfchen beiden lag, plaatfte hij, aan den oever dier Riviere, om den overtogt te beveiligen, eenige benden ligte ruiters, alzo hij van den Hertog VAN ALBA geduurig agtervolgd wierd. ORANJE had bijna 16000 ftrijdbaare mannen bij zig. VITELLI, Opperveldmarfchalk van ALBA, 's Prinfen voorneemen ontdekt hebbende, deed daar van den Hertoge terftond berigt geeven, als mede, hoe gemakkelijk de Prins, in den overtogt, konde geflagen worden. ALBA zond hem bevel te rug, zorgvuldig op zijne hoede te zijn, en den vijand niet aan te tasten, voor dat hij meerder zekerheid zou bekoomen hebben. Intusfchen had ORANJE reeds de helft van zijn Leger over gefcheept, en de agterhoede gelaaten onder FILIPS DE MORBAIS, Heer van *Louverval*, met 200 musquettiers en 500 ruiters, meest allen *Waalen* en *Gasconjers*, die uit het Leger waren uitgekipt, om die van ALBA in beweeging te houden, terwijl de anderen over den ftroom trokken. VITELLI, een dapper Krijgsman, dit ontwaar wordende, zeer misnoegd, den tijd dus ledig te moeten doorbrengen, en den Prins te zien overtrekken, viel, tegen order, met een groot deel van zijn volk, op een deel van 's Prinfen Leger aan, en gaf 'er, door BARBERINO, berigt van aan den Hertog, die den aanval, om dat dezelve reeds was aangevangen, toen goedkeur-

de, en zijnen zoon DON FREDRIK derwaards zond, om ORANJE van eenen heuvel te verdrijven en zig bij VITELLI te voegen. 't Gevegt, 't welk toen aanving, werd voortgezet, met een genoegzaam gelijk getal manschap. Maar het ongeluk wilde dat 's Prinsen Leger van de vreeze werd bevangen, dat de gantsche magt van ALBA spoedig zou koomen aanrukken. Van die vreeze bedienden zig de *Spanjaarden*, verslaande 's Prinsen Leger in de vlugt. ALBA aanschouwde dit met de zijnen, van verre; ware hij toegeschooten, de Prins met alle de zijnen hadden gewisselijk eene volkomene nederlaag bekoomen. VITELLI zond ten derdemaal BARBERINI aan den Hertog, die hem in toorn antwoordde. Dit, zegt men, was het behoud van het overige gedeelte van 's Prinsen Leger. STRADA begroot het getal der gesneuvelden, aan de zijde van ORANJE, op 2000 man, en eenige gevangenen, onder welke zig bevond de Heer VAN LOUVERVAL, welke daar na te *Brussel* onthoofd werd. De Graaf VAN HOOGSTRAATEN was doorschooten. F. VAN WYNGAARDEN heeft deezen veldslag in prent gebragt.

Zie STRADA, *Nederl. Oorlogen*, VII. Boek, in fol. bl. 279, enz.

GHIBERCIUS, een der voornaamste drijvers en onderteekenaars van het verbond der Edelen. De Heer TE WATER, houd hem voor den zelfden, die, bij BOR en anderen, *Gijbercije* en *Gijverije* genoemd word, en zegt, van zijn Geslagt en bedrijf niets verder te weten.

GHIESSEN, (FILIPS VAN DER) Heer van *Schotervlieland*. Na dat men, in het Jaar 1749, den Prinse van *Oranje*, WILLEM DEN IV, het Opper-Directeur- en Gouverneurschap der O. en W. Indische Maatschappije had opgedraagen; eene waardigheid, nimmer te vooren door eenigen Stadhouder bekleed, werd, in de maand Junij van dat zelfde Jaar, deeze Heer VAN DER

GHIES-

GHIESSEN, nevens den Heer JOSUA VAN DER POORTEN, door dien Prins, als zijne Representanten, bij de O. I. Maatschappij ter Kamer *Amsteldam*, aangesteld, en op eene plegtige wijze geintroduceert. VAN DER GHIESSEN was Hoofdparticipant van gemelde Maatschappij, als mede Directeur van de Kolonie de *Berbice*, en zedert het Jaar 1717, Regent van 't Burgerweeshuis. Alle deeze posten zijn door hem met lof bekleed, tot aan zijnen dood, die voorviel op den 1 Februarij van het Jaar 1757.

GHISTELLES of GISTELLES, eene Ridderhofstad of Adelijk Huis, in *Zeeland*, op *Zuidbeveland*, bij het Dorp *Kapelle*. De Heeren van *Ghistelles* zijn, volgens sommigen, uit de *Scijthische* Natie gesprooten. Van Heer JAN VAN GHISTELLES word op het Jaar 1392 gewag gemaakt, en gezegd, dat hij, op den 2 Maart van dat Jaar, op de Markt te *Brugge*, een pragtig Tournoijspel gehouden heeft, als uitgedaagt zijnde door Heer JAN VAN GRUYTHUIZEN, Ridder, onder wiens nazaaten men vind Heer LODEWYK VAN BRUGGE, Heer van *Gruithuizen*, Prins van *Steenhuizen*, Graaf van *Winchester*, in *Engeland*, Heer van *Haamstede* en *Westerschouwe* in *Zeeland*, twaalf Jaaren lang, met grooten lof, Stadhouder van *Holland* en *Zeeland*. Het gedagte Steekspel werd gehouden door 100 Ridders, te weten 50 van de zijde des uitdaager, en 50 van die des verweerders. De Koningen van *Frankrijk*, *Spanje* en *Engeland* zijn aan het Geslagt van *Ghistelles* vermaagschapt, gelijk blijkt uit de Stamlijst, daar van voorhanden. Heer JAN VAN GHISTELLES trouwde met JOHANNA CHASTILLON, en liet na een eenige dogter, ISABELLA VAN GHISTELLES, getrouwd aan ROBBERT VAN BETHUNE, Burggraave van *Meaux*; uit welk huwelijk verwekt werd JOHANNA VAN BETHUNE, die trouwde met ROBBERT VAN BAR, Graave van *Soissons* en *Mark*, Heer van *Oisij*; uit deeze is gesprooten JOHANNA VAN BAR, die de Gemaalin werd van LODEWYK VAN LUXEMBURG, Graave van *St. Paul*, Constapel van *Frankrijk*; en vervolgens uit haar de vader van PIETER VAN LUXEMBERG, Graave van *St. Paul*, die, bij MARIA VAN SAVOIJE, verwekte MARIA, de Gemaalin van FRANÇOIS DE BOURBON, Graaf van *Vendome*,

die hem baarde KAREL, Hertog van *Vendome*, naderhand, bij FRANCINA VAN ALENÇON, vader van ANTHONIE, Koning van *Navarre*, en van LOUIS, Prinse van *Condé*. ANTHONIE verwekte, bij JOHANNA D'ALBRET, HENDRIK DEN IV, Koning van *Frankrijk* en *Navarre*, grootvader en overgrootvader van de Koningen LODEWYK DEN XIV, van *Frankrijk*; en van KAREL DEN II, van *Spanje*; als mede van KAREL DEN II en JACOB DEN II, van *Engeland*.

Het tegenwoordige Slot van *Ghistelles*, of *Gistelles*, legt een weinig ten Westen van *Bruëlis*, ten Zuiden de Kerk van *Kapelle*, aan de *Biezelingsche* straat, rondom in het water, en behoort thans aan den Hoog Edelen Heere ADOLF JULIUS BURCHARD, Baron van *Huffel*, Heer van *Kloetinge* en *Bruëlis*.

VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, I. Deel; SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, fol. 525 en 526; *Staat van Zeeland*, II. Deel, bl. 290.

GHISTELLES, (CORNELIS VAN) gesprooten uit een hoog aanzienlijk Geslagt in *Vlaanderen*; welk Geslagt zeer oud en van hoogen Adel is, zijnde de Koningen van *Frankrijk*, uit den Huize van *Bourbon*, daar uit voortgekoomen. Het zelve heeft zig ongemeen uitgebreid, door huwelijken, bijzonder in *Vlaanderen*, als met die van HOORNE, ST. ALDEGONDE, MAYLLY, LUXEMBURG, CHASTILLON, STEELAND, BORSSELE, MERODE en anderen, en is nog in wezen. Deeze CORNELIS was onder de eersten, die het verbond der Edelen onderteekenden, schoon sommigen van zijne bloedverwanten zig aan de *Spaansche* zijde voegden: onder andere de Heer VAN MAALSTEDE, die zig liet beweegen, om den Aartshertog MATTHIAS tot de Landvoogdij der *Nederlanden* over te haalen, buiten kennisse van de Staaten, en alleen op begeerte van eenige Grooten, die WILLEM DEN I poogden te dwarsboomen. Doch de persoon, van wien wij hier spreeken, was van gantsch andere denkbeelden. De vrijheid was zijn troetelkind. Hij was van dezelve een ijverig voorstander onder BREDERODE, tot

tot wien hij, door zijn huwelijk met ANTONIE PENELOPE VAN BREDERODE, weduwe van den Graave VAN ISENBURG, eene nadere betrekking had. Sommigen houden hem voor den Schrijver van eenige Tooneelſpelen, die in het Jaar 1555 gedrukt zijn. Men ſchrijft hem een zoon toe, FILIPS genaamd. Uit dit Geſlagt word nog onder anderen genoemd,

GHISTELLES, (JOOST VAN) Heer van *Axel* en *Maalſtede*, die, in het Jaar 1481, eene reize deed naar het H. Land, welke, door zijnen Kapellaan, in de oude *Vlaamſche* taal beſchreeven, en in 't Jaar 1567 te *Gend* gedrukt is.

GHISTELLES, (FILIPS, of, gelijk anderen hem noemen, PETRUS, Vrijheer van) was de zoon van CORNELIS, boven gemeld. Zijne Huisvrouw was ANNA VAN PELDEN, gezegd van CLUTA. Hij diende verſcheidene Jaaren onder GREGORIUS EVERHARD, Graaf van *Solms*, en wel als Luitenant van deszelfs Lijf-Regiment. Prins MAURITS bevorderde hem, in het Jaar 1597, na dat hij de belegering had bij gewoond, tot Gouverneur van *Meurs*. In het Jaar 1600 was hij tegenwoordig in den ſlag van *Nieuwpoort*. Vier Jaaren laater werd hij Gouverneur van *Oostende*. Doch zijn bewind aldaar was van korten duur: want op den 21 Maart van dat Jaar, verloor hij aldaar, door een ſchoot, het leven, en werd, wegens zijne dapperheid en Krijgskunde, van ieder zeer beklaagd.

Zie DE GROOT, *Jaarboeken*; BEYD, *Nederl. Oorlogen*.

GHOIR (W.) of GHORE, vermeld op de oorſpronkelijke lijst der zaamverbondene *Gelderſche* en *Hollandſche* Edelen, word vermoed, behoord te hebben tot het Geſlacht van GHOIR, 't welk in de XV en XVI Eeuwen vermaagſchapt was aan die van GROESBEEK en LANNAYS, ook wel VAN GOIR genaamd. Op deezen grond komt daar bij in aanmerking WILLEM VAN GOOR, Heer van *Eenrade* en *Schimperen*, zoon van DANIEL en MARIA VAN OIJE. Hij overleed in het Jaar 1572, zonder

 kin-

LEICESTER had opgevat. 'Er wierd een man vóor zijnen Herberg geplaatst, die agt gaf, waar hij ging, of wie hem kwam spreeken. Op het Art. van LEICESTER hebben wij reeds gezien, dat zijne aanslagen verijdeld wierden; dus was hier voor GIANIBELLI ook niets te verrigten ten nadeele van de Stad.

Zie BOR; HOOFT; *Vaderl. Hist.* VIII. Deel.

GIDEONSZOON, (JAN) een der vermaarde Zeehelden, welke, in het Jaar 1632, door de Heeren LAMPSINS, waren uitgerust, om de *Duinkerkers* allen mooglijk nadeel toe te brengen; waar in hij, nevens ABRAHAM KRYNSZOON, zeer gelukkig slaagde.

GIEKERK, een der veertien Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Tietjerksteradeel*, word, met de twee Dorpen *Roedkerk* en *Oudkerk*, de *Teijdwolde* genaamd, zijnde van een gescheiden door de Vaart *Mork*; hebbende aan den anderen kant de *Rijd*, welke zig tot aan de *Zwartebroek* uitstrekt. Dit Dorp heeft 20 stemmen.

WINSEMIUS; BACHIENE, A. bl. 1307.

GIELTJESDORP, eene Ambagtsheerlijkheid, in het Nederkwartier van het *Stigt*, aan de Noordzijde van *Nijkoop*, ten Zuiden van 't Zuideinde van *Cortengen*, en ten Zuidwesten van *Breukelen* en *Nijenrodes Geregt*. Het is groot 128 morgens, en heeft 7 huizen.

GIERSBERGEN, in *Staatsch Braband*, onder het Kwartier van *Oosterwijk*, is geen Kerkdorp, maar enkel een gehugt, behoorende tot het Dorp *Drunen*. 'Er staan niet meer dan 9 huizen. Het legt niet verre ten Noorden van den Landweg, die van *Loon op 't Zand* naar *'s Hertogenbosch* loopt.

BACHIENE, B. bl. 647.

Giessen, een Vliet, die tusfchen *Slijdrecht* en *Hardinkxveld* in de *Merwe* uitwatert.

Giessen, Ghiessen of gijzen, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in 't Land van *Altena*, tusfchen *Neder-Andel* en *Rijswijk*; het bevat 604 morgens en 406 roeden Lands, en 51 huizen. Het Dorp legt een uur gaans van *Woudrichem*, aan en binnen den *Maasdijk*, die aldaar veele Uiterwaarden of Voorland heeft. De legging is alleraangenaamst. De Kerk is oud en van middelbaare grootte, met een fpitzen toren. De Gemeente aldaar heeft een eigen Leeraar. De Jaarmarkt, die 'er eertijds plagt gehouden te worden, is vernietigd. Het Slot der Heeren van *Giesfen* is afgebroken, zonder dat men weet bij welke gelegenheid.

Giessen, was wel eer eene der Heerlijkheden, en een gedeelte der uitgebreide eigendommen der Heeren van brederode, in *Zuidholland*, en bepaaldelijk in de *Alblasferwaard*. Men wil dat dezelve aldaar zo uitgeftrekt waren, dat de Heer van brederode, van *Noordeloos* af tot *Dordregt* toe, op zijn eigen goed kon gaan. Dit heeft fommigen aanleiding gegeeven om te denken, dat de Heerlijkheid *Brederode* hier in het bijzonder moet gezogt worden, en wel met uitzondering van die goederen, welke dit Geflagt in *Kennemerland* heeft bezeeten. Maar het is veel waarfchijnlijker, dat de goederen, in *Zuidholland* en in *Kennemerland* geleegen, gezamendlijk de Heerlijkheid *Brederode* hebben uitgemaakt. Dit zegt ook johannes a leidis, wanneer hij van de gifte gewaagt, welke Graaf arnoud aan zijnen zoon sifried deed, waar in de goederen, aan het Water de *Giesfen* geleegen, en die in *Kennemerland*, beiden gemeld worden. Van dit Water hadden de Landen van *Giesfen* hunnen naam. Van ouds waren dezelve minder verdeeld dan tegenwoordig, nu zij beftaan in drie onderfcheidene Heerlijkheden: *Giesfen*, *Ouderkerk*, *Giesfendam* en *Giesfen-Nieuwkerk*.

Giessenburg, legt aan het Water de *Giesfen*. Het is een zeer oud Slot en Heerlijkheid, in *Zuidholland*, onder *Dordregt*.

regt. In het Jaar 1490 behoorde het aan JAN VAN WEINA, Knaap. In het Jaar 1548 werd het gekogt, door WILLEM VAN DRINKEBAART, Burgemeester van *Dordregt*, van AREND VAN NEDERVEEN. Door huwelijk is het gekoomen aan Jonker JACOB TAATS VAN AMERONGEN, van wiens Egtgenoote de gemelde Burgemeester de grootvader was. Dit Slot, met de Heerlijkheid, gelijk ook *Noordeloos*, *Langerak* en andere, maakten een gedeelte van de oude Heerlijk *Brederode* uit.

GOUDHOEVEN, *Holl. Chron.*

GIESSENDAM, legt ten Noorden van *Molenaarsgraaf*, en ſtrekt zig Zuidwaarts heenen langs *Giesſen Ouderkerk*, ten Oosten tot aan de *Merwe*, waar in het met een haven uitloopt; ten Westen paalt het aan *Slijdregt*, en heeft zijnen naam van een *Dam*, die in de *Giesſen* gelegd is.

GIESSEN NIEUWKERK, is een Hooge en Vrije Heerlijkheid, waar van Vrijheer is, Jonkheer JOHAN DANIEL, Baron *d'Ablaing*.

GIESSEN OUDERKERK en GIESSENDAM, werden, in het Jaar 1382, als twee bijzondere Heerlijkheden, van één geſcheiden, volgens overeenkomst tusſchen Heere OTTO VAN ARKEL en Heer WILLEM VAN BREDERODE. Beiden mogten, elk in zijn Ambagt, een Schout zetten en Dingſteden leggen waar zij wilden; doch de Ambagten zouden, ten aanzien van het Polderbeſtier en het gebruik der Kerke, gemeenſchap blijven houden. De Morgentalen deezer Ambagten worden tè zamen, in de Quohieren der Verpondingen, begroot op 1879 morgens Lands, en geſteld op 208 huizen.

GIESSEN OUDERKERK, paalt, ten Oosten, aan *Peurſum*, ten Zuiden aan *Giesſen Nieuwkerk* en *Hardinksveld*; het heeft *Giesſendam* ten Westen, en *Blokland* ten Noorden. Het Dorp ligt ten Noorden van de *Giesſen*, tegen over het Huis *Giesſenburg*. De Kerk, die een vierkanten toren met een

ſpits

ſpits heeft, is redelijk groot, doch vervallen. De Ambagtsheer is de Heer JOH. HOFMAN, Drost en Dijkgraaf van *Leerdam.*

GIETEN, een Dorp in 't Landſchap *Drenthe*, onder het Dingſpel *Oostermoer*, aan den gemeenen rijdweg, tusſchen *Groningen* en *Koeverden.*

GIETHORNE, kortheidshalven *Gieteren*, een groot en volkrijk Dorp in *Overijsſel*, onder het Kwartier van *Vollenhove*, anderhalf uur gaans van *Blokzijl.* De Inwoonders aldaar hebben hun voornaamſte beſtaan van de Veenen. De Griften en Slooten, door welke de daar bewerkte Turf word aangevoerd, doorſnijden het Dorp aan verſcheidene plaatzen, en loopen Westwaarts aan, daar zij ſamen vloeien in een klein Meir, het *Gieterſche Meir* genaamd; van daar word de Turf verder door de Sluizen van *Blokzijl* Zuidwaarts gevoerd. Uit dit Meir loopt insgelijks een Kanaal naar de *Zwarte Sluis*, alwaar het met het *Zwarte Water* zig vereenigt, het welk de *Arenbergſche Grift* genaamd word. In dit Dorp, dat zig zeer verre in de lengte uitſtrekt, en in de Noord- en Zuidzijde onderſcheiden word, woonen zeer veele *Doopsgezinden*, die aldaar twee Kerken hebben, en door zes Leeraaren bediend worden.

BACHIENE, B. bl. 116.

GIFFIANUS, (HUBERTUS) of eigenlijk VAN GIFFEN, was van geboorte van *Buuren*, en een zeer Geleerd Taal- en Oordeelkundige. Zijne eerſte jeugd ſleet hij in *Frankrijk.* Te *Orleans* ſtigtte hij de Boekzaal der *Duitſchers.* Vervolgens werd hij Hoogleeraar in de Zedekunde te *Straatsburg*, en daar na in de Staatkunde en de Rechten. Van daar werd hij, in het Jaar 1583, beroepen naar *Altorf*, en eindelijk te *Ingolſtad*, alwaar hij, geduurende 15 Jaaren, zijn verblijf hield. In de laatſte Stad verliet hij den Hervormden Godsdienst, en omhelsde dien der *Roomschgezinden.* Hij werd daar na Raad van Keizer RUDOLF DEN II, en ſleet het overige van zijn leven te *Praag*,

Praag, tot in het Jaar 1604. Hij heeft veel geschreeven, en naar het oordeel van TEISSIER en SWEERTIUS, zeer bescheiden, schoon LAMBINUS en DOUZA hevig tegen hem hebben uitgevaaren.

GIFFE of GIFFEN, een Dorp in de Meijerij van den *Bosch*.

GILDEN of GULDEN, is een soort van broederschap of samenvoeging van Handwerkslieden of Handelaars. KILIAAN zegt, dat *Gulden* of *Gilden*, is een *Societas Contributionum*, *Contubernium*, en een *Gilden der Ambagten*, een *Collegium Opificum*. De tijd van derzelver oprigting is zo oud, dat dezelve niet naauwkeurig kan bepaald worden. Bij de Beschrijving der Steden, door ons reeds vermeld, hebben wij derzelver getal en ieder Gild afzonderlijk genoemd. Ook hebben wij gezien, dat ze, op sommige plaatzen, deel aan de Regeering hebben, inzonderheid te *Dordregt*. Ieder Gild maakt op zig zelven, in de meeste Steden, een bijzondere huislijke Regeering uit. Aldus hebben zij een Deken, drie of vier Overlieden, of Hoofdmannen, die meest al Jaarlijks, op gezette dagen, veranderen, naar inhoud der *Gildekeuren*, en wel meest al op den vierdag van den Patroon, of zogenaamden Heilige, bij ieder Gild, in oude tijden, daar toe gekoozen. De voornaamste Heiligen, als mede de naamen der Gilden, ieder van welke in de Kerken vóór de tijden der Hervorminge, een Kapel en Altaar had, en aan welke Jaarlijks geofferd werd, waren deeze: NOACH, of het *Wijnkoopers Gilde*; ST. JAN of ST. FRANCISCUS, het *Kleeremakers Gilde*; ST. BARBERA, of *Metzelaars Gilde*; ST. JOSEPH, of *Ewouts Gilde*, waar onder behooren de *Timmerlieden*, *Schrijnwerkers* en *Wielmaakers*; ST. OBERTS, of *Bakkers Gilde*; ST. PIETERS, of *Visverkoopers Gilde*; ST. ANTHONIS, of *Vleeschhouwers Gilde*; ST. NICOLAAS, of *Lakenkoopers Gilde*; DE KLEINE ST NICOLAAS, daar onder de *Kruideniers*, enz.

ADAMS, of *Tuinmans Gilde*; *Cosmi* en *Damiaans Confrerie*; *Chirurgijns Gilde*; ST. LUCAS, het *Schilders Gilde*; ST. ELOY, het *Goud* en *Zilversmits Gild*, enz. ST. CRISPYN, het

het *Schoenmaakers Gilde*; ST. FRANCISCUS, het *Knoopemaakers Gilde*; ST. MARCUS, het *Kuipers Gilde*; ST. JACOBS, het *Hoedemaakers Gilde*; ST. CHRISTOFFEL, het *Tappers Gilde*; ST. VALENTYNS, waar onder, behalven de Schippers, behooren *Huurkoetsiers*, *Voerlieden*, enz. Behalven deeze vind men eene menigte anderen, in deeze en geene Steden. Boven hebben wij gezegd, dat de Gilden, als te *Dordrecht*, deel hebben aan de Regeering. Met meer regt mogt dit gezeid worden vóór het Jaar 1582. Want in het Jaar 1581, op den 23 Maart, namen de Staaten van *Holland*, vrijwillig, eene Resolutie, behelzende: „ dat voortaan geene Steden, over „ gemeene 's Lands zaaken raadpleegen zouden, met eenige „ *best gestaatsten Schutterijen*, *Gilden* of anderen, gelijk „ door sommigen voorheen wel geschied was; ten ware met „ voorgegaane gemeene bewilliging der Staaten." Onze voorvaderen vonden in dien tijd goed, dit zig te laaten welgevallen. In *Amsteldam*, egter, bekreunde de Burgervader C. P. HOOFT zig weinig aan die Resolutie. Want toen men, in het Jaar 1582, de opdragt der Graaflijkheid aan Prinse WILLEM DEN I. met geweld wilde doordrijven, verklaarde die edele Voorstander van 's volks belangen, daar in niet te kunnen bewilligen, voor dat men de Gilden en Schutterijen daar over geraadpleegd had. Men ziet hier uit, hoe het raadpleegen der Gilden bij bijzondere gelegenheden, wel degelijk, in vroegere tijden, in aanmerking gekomen is.

GILDENBURG, is een zeer sterk Kasteel of steenen toren aan de *Vaart*, of *Vreeswijk*, geweest, geen twee uuren van *Utrecht*, aan de *Lek* geleegen, tegen over *Vianen*; gemaakt tot beschuttinge der Sluizen aan de *Lek* en aan de *Vaart*, tegen de vijanden van het *Stigt*. Deeze sterkte wierd *Gildenburg* genaamd, om dat ze op eigen kosten van de Gilden der Timmerlieden, Volders, en andere binnen *Utrecht*, om-

trent

trent het Jaar 1373 gebouwd was. GYSBERT, Heer van *Vianen*, kon deeze bril op zijnen neuze niet dulden, klaagde daar in 't heimelijk over aan Hertog ALBERT van *Beijeren*, toen, wegens de krankzinnigheid zijns broeders Graave WILLEM, Voogd, naderhand Graave van *Holland* en *Zeeland*, maakte hem wijs, dat dit Kasteel tot nadeel van de Graaflijkheid van *Holland* gebouwd was; als gezet in het Ambagt en Gebied van *Vreeswijk*; welke plaats (zeide hij) niet den Bisschop, noch het *Stigt*, maar *Holland* wettig toekwam. Die van *Dordregt* meenden ook dat de Sluis, bij 't gedagte *Vreeswijk*, ten nadeele hunner Stad was gelegt, en vielen derhalven den Heere van *Vianen* toe. Daar op volgde dat de *Hollanders* met eene zeer groote magt voor *Gildenburg* in het Jaar 1374 kwamen. Daar binnen lagen als Kapiteins wegens het *Stigt*, PIETER DOOL, en AREND PRÆYS, die met hun volk eenen uitval deeden, en veele *Hollanders* versloegen. Heer GYSBERT VAN NIEUWENROODE werd 'er zwaar gewond; Heer WILLEM VAN NAALDWYK, Marschalk van *Holland*, Heer WILLEM VAN GEERVLIET, en meer andere voornaame persoonen wierden gevangen. Hertog ALBERT regtte twee groote storm - of schiettorens op, den eenen aan den oever van de *Lek* bij *Vianen*, den anderen beneden den Dijk van die Stad, daar hij *Gildenburg* zeer mede beschadigde. De *Hollanders* deeden 'er vreeslijke aanvallen op, met allerlei Krijgsgevaarten, met steenschieters, en andere zwaare Krijgswerktuigen: maar daartegen verweerden zig de belegerden dapper, en schooten een hunner groote gevaarten met zwaare stukkogels (want, zegt MATTHAEUS VOSSIUS, het buskruid was toen al in gebruik, enz.) om verre. Middelerwijl viel ARNAUD VAN HOORN, Bisschop van *Utrecht*, bij *Zwammerdam* in *Holland*, sleepte al dat hem voorkwam gevangen mede, nevens eenen grooten roof naar *Utrecht*. Na eene maandelijke belegeringe moesten die van binnen voor 't geweld buigen, en gaven zig op goede voorwaarden over.

De bewaaring van het veroverde *Gildenburg* werd Heere GYSBERT van *Vianen* aanbevoolen; maar hij bleef 'er niet lang meester van. Dat ALBERT, door eene zwaare en langduurige belegeringe, die daar bij zeer kostelijk was, gewonnen had, kreegen de *Stigtschen* met weinig moeite, en in eenen korten tijd weder in hun geweld. Op *St. Timotheus* en *St. Symphoniaans* nagt kwamen zij met eenen hoop volks in alle stilheid aan het Kasteel; bestormden het eenen geheelen dag en nagt lang, met groote dapperheid en geweld, schooten 'er ook het vuur in, waar door de bezetting zig genoodzaakt vond, het nog in 't zelfde Jaar weder over te geeven. Terwijl dit geschiedde, trok Bisschop AREND VAN HOORN 't Graafschap *Holland* in, daar hij groote schade deed, inzonderheid aan die van *Naarden*: ook nam hij *Oudewater* met geweld in, en gaf de Stad aan zijn volk ten beste. ALBERT stelde eene bedriegelijke vredehandeling met die van *Utrecht* aan, om hen op te houden, tot dat hij een groot Leger hadde bij een gebragt, om het *Stigt* dan op 't onvoorzienste te overvallen: maar zij ontdekten het, schoon bijna te laat, en maakten ter verweeringe goeden toestel. Bij *Gildenburg* kwamen de twee Legers den anderen in het gezigt: ALBERT lag op geene zijde van de *Lek*, aan den *Vlaanschen* kant; de *Utrechtschen* aan deezen kant, die, *Gildenburg* wel bezet latende, naar huis keerden: want ALBERT durfde zijne tanden niet waagen, om dien harden noot te kraaken; maar ging over de *Lek*, en nam het Huis te *Wulverhorst* met bestorminge in; veroverde ook het Slot *Heemstede* met verdrag; maar het Huis te *Hermelen* geplonderd hebbende, liet hij het in koolen leggen. Daar tegen deden de *Stigtschen* geen minder schade in *Holland*. Dit duurde over en weder, tot dat 'er, in 't Jaar 1375, een vredeverdrag beraamd werd; waar bij die van *Utrecht* aan Hertog ALBERT, voor geleeden schade, zouden geeven 4000, anderen zeggen 3000 oude Schilden; daar tegen zou de Heerlijkheid *Vreeswijk*, of de *Vaart*, ten eeuwigen dage aan *St. Marten*, of de Kerke van *Utrecht* blijven, indien de Bisschop en nog zeven eerlijke mannen wilden zweeren, dat die plaats aan het *Stigt* behoorde, en nooit *Hollandsch* geweest was. Toen zij nu gereed waren

om

Antwerpen, en eindelijk, na dat de Koning het Leger verlaaten had, wederom naar *Parijs*. Op alle deeze plaatzen handelden zij voornamelijk met den Heer D'ARGENSON en den Abt DE LA VILLE, die uit *Holland* te rug gekeerd was. Zij brigten, onder anderen, te wege; dat het flegten der veroverde plaatzen in de *Nederlanden*, waar mede de *Franschen* reeds een begin gemaakt hadden, voor eerst gestaakt, en de *Fransche* wapenen, geduurende den gantschen veldtogt, niet gebragt zouden worden op den bodem van den Staat.

Doch het werk der bevrediging, het groote oogmerk deezer bezendinge, vorderde luttel. De Staaten beoogden, in deeze handeling, in de eerste plaats het meeste voordeel van hun Gemeenebest, en daar na dat van hunne Bondgenooten, bijzonderlijk van *Groot-Brittanje*; met welk Rijk (wiens vertraderlijke oogmerken, om de bekende Staatsverwisseling te bewerken, zij niet scheenen te bemerken) wij toen op het naauwst verbonden waren. *Frankrijk* had eene algemeene bijeenkomst voorgeslaagen, ter bevordering van den vrede. Maar in den *Haag* was men te regt van begrip, dat die bijeenkomst vrugteloos zoude zijn, indien niet vooraf eenige punten werden vastgesteld, die tot een grondslag der handelinge op de bijeenkomst konden strekken. De meeste gesprekken der Heeren VAN WASSENAAR en GILLIS, met de *Fransche* Staatsdienaars, liepen over deeze punten, en men gaf van alles kennis daar het behoorde. Eindelijk werd 'er besloten tot het houden van eene bijeenkomst van de Staatsdienaars der drie Mogendheden, en *Breda* als de plaats daar toe benoemd. Laat ons zien, wat aldaar verhandeld werd. Vooraf moeten wij melden, dat zints het overlijden van den Raadpensionaris VAN DER HEIM, dat Ampt, reeds zedert eenigen tijd, door den eersten Secretaris der Staaten, Mr. WILLEM BUIS, waargenoomen zijnde, met den dood van VAN DER HEIM, het zelve, bij voorraad, bekleed werd door den Heer ADAM ADRIAAN VAN DER DUIN, Vrijheer van *'s Gravenmoer*. Op den negenden van de maand September van het Jaar 1746, werd de Heer JACOB GILLIS tot dit gewigtig Ampt verkooren. Hij maakte veele bedenklijkheden, om dien post te aanvaarden, vooral in die zorglijke tijdsomstandigheid. Men vond hierom geraaden,

den; de waardigheid van Thesaurier Generaal van *Holland*, op eene wedde van vier duizend guldens, hem toe te leggen, boven eene diergelijke wedde als Oud-Raadpensionaris; welke ook zijnen voorzaat toegeleid was, in geval hij, ten eenigen tijde, besluiten mogt; zig van 't Raadpensionarisschap te ontdoen. Ook voegde men hier bij, het voorregt; om, ten allen tijde, in 't Kollegie van Gecommitteerde Raaden te verschijnen en raadgeevende stem te hebben; mitsgaders ter vergadering van *Holland*, en ter Algemeene Staatsvergaderinge. Door alle deeze voorregten en voordeelen overgehaald zijnde, aanvaardde hij dien post, en werd, op den 23 September, beëedigd; en ook, ten zelven dage, als Pensionaris van de Ridderschap voorgedragen.

Thans tot de onderhandelinge te *Breda* te rug keerende, dient vooraf gezegd te worden, welke Gevolmagtigden daar toe benoemd waren. Van wegen *Frankrijk* verscheen aldaar de Markgraaf VAN PUISIEUX, de Graaf VAN SANDWICH wegens *Groot-Brittanje*; en van wegen de Staaten de Graaf VAN WASSENAAR, Heer van *Twikkelo*; en de Raadpensionaris GILLIS. De *Staatsche* Gemagtigden vervoegden zig vroegtijdig te *Breda*; doch de anderen verschenen 'er niet voor het einde van de maand September. Reeds in den aanvang werden de handelingen gestremd, doordien de *Engelschen* begeerden (enkel om tijd te winnen) dat ook Gevolmagtigden van de Hoven van *Weenen* en *Turin* daar bij zouden worden toegelaaten. *Spanje* begeerde mede daar bij tegenwoordig te zijn. Door dit alles deeden de *Engelschen* duidelijk zien, dat zij den vrede niet begeerden. En geen wonder. Hun Plan, om WILLEM DEN IV tot de Stadhouderlijke waardigheid te doen bevorderen, zou als dan geen voortgang gehad hebben. De *Franschen*, die meer tot den vrede geneigd waren, zogten de *Staatschen*, in verscheidene bijzondere gesprekken, smaak te doen krijgen in een afzonderlijk verdrag, waar in zij beloofden dat de belangen der Bondgenooten zouden geregeld worden. Tot ongeluk van de Republiek, handelden de Staaten al te eerlijk, door van al het verhandelde der *Engelschen* kennis te geeven, doch ook te

gelijk van het gevaar, waar in de Staat zig bevond, indien *Frankrijk*, in den aanstaanden Veldtogt, dien zelven voortgang maakte als voorheen en nieuwe overwinningen behaalde.

In deezen toestand van zaaken kwam de Raadpensionaris GILLIS van *Breda* in den *Haag*, om aan de Gemagtigden tot de geheime zaaken verslag te doen van den staat der handelingen. Hij vertoefde in *'s Hage* tot den 18 April van het Jaar 1747. den dag na de overlevering der verklaaring des Konings van *Frankrijk*. Hij keerde terstond daar op weder naar *Breda*. Op den 20 van die maand werden, tusschen den Heer DU THEIL en de *Staatsche* Gevolmagtigden, den Graaf VAN WASSENAAR en den Raadpensionaris GILLIS, eenige punten van eenen algemeenen vrede op het papier gebragt, die, schoon ongeteekend, ter wederzijde verzonden, en ook aan de *Engelschen* ter hand gesteld werden. In den *Haag* kreeg 'er niemand kennis van, behalven de Gemagtigden tot de geheime zaaken. De verklaaring, die wij zo even zeiden door *Frankrijk* gedaan te zijn, was niet geschied, of eenige *Fransche* Knegten vertoonden zig op het grondgebied der Staaten, en deeden den inval in *Staats Vlaanderen*, bijzonder in 't Land van *Kadzand*; veroverende, zo als bekend is, al waar zij overkwamen. Dit alles strekte om de oogmerken van *Engeland* te bevorderen. De verkiezing van WILLEM DEN IV tot Stadhouder, volgde kort daar op. Sommigen verzuimden, ten deezen tijde niet, eerlijke en getrouwe Regenten te belasteren, als of zij het voorneemen gesmeed hadden, om een verdrag van onzijdigheid met *Frankrijk* aan te gaan, en den Koning *Staats Vlaanderen*, tot een onderpand, voor de nakominge van zulks een verdrag, over te geeven. De Heer Raadpensionaris GILLIS, als een der Gevolmagtigden te *Breda*, werd in 't bijzonder beschuldigd, als of hij in zodanig verdrag de hand gehad had. Hij was onlangs van *Breda* in den *Haag* te rug gekoomen, en hield zig zo zeer gebelgd, over het geen ten zijnen nadeele verspreid werd, dat hij gaarne bewilligde, om niet alleen, gelijk te vooren geschied was, aan de

ge-

Gemagtigden tot de heimelijke onderhandelingen, maar aan de volle vergadering der Algemeene Staaten, verslag te doen van het geen 'er tot hier toe te *Breda* gehandeld was.

Hij verscheen dan den 28 April in de vergadering der Algemeene Staaten, en verklaarde aldaar „ Dat 'er nog nimmer te *Breda* getreeden was, in het geene het wezen eener vredehandeling uitmaakte; dat de oorzaak hier van was het verschil, welk zig in 't begin der bijeenkomste had opgedaan, over de toelaating der Staatsdienaaren van de Hoven van *Weenen* en *Turin*; en nog een ander verschil, naderhand ontstaan, over de toelaating van den Heere DE MACANAZ, Staatsdienaar van den Koning van *Spanje* die eindelijk geprotesteerd had tegen alles, wat buiten hem zou verhandeld worden; met verklaaring, dat hij zig niet wilde kanten tegen de toelaating der Staatsdienaaren van de Hoven van *Weenen* en *Turin*: welk verschil tot nog toe onbeslist gebleeven was, om dat de Gevolmagtigde van *Frankrijk* geen last had om in die toelaatinge te bewilligen. Dat hij Raadpensionaris laatstelijk een keer doende naar *Breda*, onderregt was geworden, dat de Heer DE MACANAZ in die week bescheid verwagtte met een Courier, wegens 't gemelde geschil; dat hij hier na vier of vijf dagen vergeefsch getoefd hebbende, in 't afscheid neemen van den Heere DE MACANAZ verstaan had, dat hij geen Courier te gemoet zag. Dat schoon 'er, tot hier toe, nog geene eigenlijke onderhandelingen gehouden waren te *Breda*, men egter wel eenige bijzondere gesprekken gevoerd had over 't werk der vrede, zo met de Staatsdienaars der Bondgenooten, als met die van *Frankrijk* en *Spanje*, met oogmerk om dezelven gemakkelijker te maaken, tegen dat de eigenlijke onderhandelingen zouden aangevangen worden, doch dat deeze gesprekken nergens op hadden gezien, dan op eene algemeene bevrediging, en dat de Gevolmagtigden van deezen Staat zig nimmer hadden ingelaaten, in eenige onderhandelingen over eene bijzondere vrede met de Staaten alleen, noch over eene *Neutraliteit voor de Republiek*; Dat hij *Raadpensionaris*, *hierom voor eene eerlooze lastering hield*, *het geene alomme verspreid werd*; *als of*

„ *de invál der* Franschen *op den* Staatschen *bodem geschied wa-*
„ *re*, VOLGENS AFSPRAAK, EN OM DAAR DOOR ZULK EENE
„ VREDE OF NEUTRALITEIT TE BEVORDEREN."

De Algemeene Staaten, den Raadpensionaris gehoord hebbende, betuigden genoegen te neemen, in 't geene door hem verrigt was, en besloten te weege te brengen, dat door de Staaten van *Holland*, onderzoek gedaan werd op de uitstrooijers van zulke kwaadaartige gerugten, op dat dezelve in regten zouden konnen vervolgd worden.

De gedugte Staatsomwenteling, die in *Holland* en andere Gewesten plaats had, was teffens oorzaak dat de onderhandelingen te *Breda* werden afgebrooken. In de maand Februarij des Jaars 1748 leverden de Heeren VAN WASSENAAR en GILLIS, ter Algemeene Staatsvergadering, een verbaal over van het geene zij te *Breda* gehandeld hadden. Het gemeen, welk bij aanhoudenheid, van het schreeuwen van *Oranje boven*, de Lugt deed weergalmen, raakte, zo als bekend is, in dat zelve Jaar aan het woeden tegen de Pagters. Na dat die dolheid in 's*Hage* haaren rol had uitgespeeld, ja zelfs geduurende de plondering, waren 'er briefjes gestrooid, waar bij het volk voor de huizen van den Raadpensionaris GILLIS en den Fiscal VAN WEZELE genodigd wierd. Men verstoutte zig, die beide Heeren voor Landsdieven uit te maaken, en beschuldigde hun, als of zij veele duizenden van de Pagters getrokken hadden. De Raadpensionaris verzuimde niet, den Staaten 'er kennis van te geeven. Deeze, die reeds te vooren hun uiterste genoegen over zijn gedrag betoond hadden, vernamen met verontwaardiging den laster, tegen hem uitgebraakt, en verklaarden, op raad van den Stadhouder, dat zij die beide Heeren in hunne bijzondere bescherming namen, en hunne persoonen, huizen en goederen kost en schadeloos zouden houden, beloovende daarenboven een premie van 10,000 guldens aan den ontdekker van de Schrijvers, Drukkers en Verspreiders dier Lasterschriften.

Onaangezien de verandering in de Regeering, die hier en elders, geduurende de verheffing van WILLEM DEN IV, was voorgevallen, had de Raadpensionaris GILLIS zijn Ampt behouden. Doch in het begin van de maand Maij des Jaars

1749 werd hij te raade, zig van het zelve te ontslaan. Hij behield den titel van Thesaurier Generaal van *Holland*, op eene wedde van 4000 guldens, benevens eene gelijke somme als Oud-Raadpensionaris, volgens belofte, hem te vooren gedaan; doch van de zitting in de Hooge Vergaderingen, hem mede beloofd, vond men nu geraaden hem te ontheffen. In den gewigtigen post van Raadpensionaris werd hij vervangen, door den Heer PIETER STEIN, Regeerend Burgemeester van *Haarlem*.

Op den 10 van de maand September des Jaars 1765, overleed GILLIS, op zijne Hofstede, niet verre van *'s Gravenhagen*. 's Mans afbeeldzel vind men in 't XX Deel der *Vaderlandsche Historie*.

GILPIN, (GEORGE) was een der geenen, die in het Jaar 1600, van wegen Koninginne ELIZABET, zitting had in den Raad van Staaten, en zig, op dien tijd, sterk beijverde, met en benevens den Agent KARON, om den Raad van Staaten, en zelfs de overige Gewesten, tot eendragt te vermaanen, en zig met Prins MAURITS te bevredigen. Twee Jaaren laater was hij een der Afgevaardigden, die naar *Embden* gezonden werden, om de geschillen met Graaf ENNO te beslissen.

Zie *Vaderl. Hist.* IX. Deel, bl. 88 en 124.

GILSE, of GILST en GILZEN, een der Dorpen in de Baronnie van *Breda*, leggende 3 uuren gaans ten Zuidoosten van *Breda*, te midden in de Heiden, op een droogen en schraalen grond. De Kerk, aan ST. PIETER toegewijd, was, in vroegere tijden, Hoofd- of Moederkerk van verscheide andere Kerken, die naderhand daar van zijn afgescheiden. Heden word dezelve door één Predikant bedient. Als eene bijzonderheid van dit Dorp heeft men aan te merken, dat men, behalven den Regtbank, die in naam van den Baron van *Breda* gespannen word, 'er nog eenen anderen heeft, dien der Abtdisse van *Thorn* of *Thoorn*. Deeze Regtbank, die

die den naam van het *Ouden Hof* voert, word gespannen in naam van de genadige Vrouw van *Thorn*, en bestaat uit een Schout, die den naam van *Meyer* heeft, en zeven Schepenen, die aldaar *Laaten* genaamd worden, waarvan 'er drie uit *Gilsen*, twee uit *Oosterhout*, één uit *Ginneken* en één uit het *Haagje*, of bij aldien aldaar geene voorwerpen zijn, uit *Rijsbergen*, door den Schout gekooren worden. Tweemaal 's Jaars houden de Leden van dit Geregt, binnen *Gilsen*, hunne Vergaderingen, om uitspraak te doen over de geschillen, welke over de Abtdij-goederen vallen konnen. Ook is 'er, in naam van de *Abtdisse*, een Rentmeester, wien de besturing der goederen is toebetrouwd.

BACHIENE; B. bl. 773. enz.

GIMNIG, (H.) een Patroon-tekenaar te *Haarlem*, en, in het Jaar 1747, een van de voornaamste *Doelisten* te *Amsterdam*. Zie zijn gehouden gedrag op 't Art. AMSTERDAM.

GINDERDOOR, een Buurt onder de Heerlijkheid van *Lieshout*, eene der Heerlijkheden van *Peelland*.

GINKEL, een Buurtschap, in 't Landschap van de *Veluwe*, in den omtrek van het Dorp *Eede*. Het oud en aanzienlijk Geslacht van GINKEL heeft daarvan zijnen naam ontleend.

GINKEL, eene Heerlijkheid, in 't Sticht van *Utrecht*, tusschen *Amerongen* en *Rinswoude* gelegen, onder de Heerlijkheid *Leersum*.

GINKEL; (Baron van) zie ATHLONE.

GINNEKE, een der Dorpen der *Baronnie van Breda*, hebbende eene Kerk en Predikant.

GISELINUS, (*Victor*) gebooren te *Zantvoort*, in *Vlaanderen*, in het Jaar 1549, was een voortreffelijk Geneesheer, en boezem vriend van J. LIPSIUS, die te *Dole*, een openbaare

Lofs

Lofreden over hem gehouden heeft. Hij overleed te *Brussel* in 1580, hebbende verscheidene Dichtkundige Werken nagelaaten.

MELCHIOR ADAMI.

GIZELBERT, werd door Koning KAREL DEN EENVOUDIGEN tot Hertog van *Lotharingen* aangesteld, en naderhand door Koning HENDRIK, vader van OTTO, in dat Hertogdom bevestigd. Ten behoeve van HENDRIK, broeder van OTTO, bragt GIZELBERT een magtig Leger te Velde, dat, echter, weinig uitregtte, naardemaal dat van OTTO geslagen werd. Gantsch *Lotharingen* werd toen door den Overwinnaar afgeloopen, en GIZELBERT uit zijn Hertogdom verdreeven. In het Jaar 939, bragt LODEWYK, zoon van KAREL DEN EENVOUDIGEN, een matig leger op den been, en vereenigde zig met de *Lotharingsche* grooten, om GIZELBERT weder in zijn bezit te stellen. Maar GIZELBERT werd bij *Andernach* overvallen en geslagen; hij zelf liet het leeven, naar men wil, in den *Rhijnstroom*.

Zie VAN LOON en WAGENAAR.

GLAUBER, (JOHANNES) bijgenaamd POLIDOOR, gebooren in 't Jaar 1646, te *Utrecht*, bij gelegenheid dat zijne ouders, van *Amsteldam*, door die stad naar *Duitschland* meenende te trekken, zijne moeder aldaar beviel. GLAUBER toonde, van zijne jeugd af aan, eene zeer sterke drift voor de Schilderkonst: zijn vader, als hebbende iets anders met hem op 't oog, tragtte dezelve te smooren. Dit verhinderde hem niet, om van tijd tot tijd, zonder eenig onderwijs, zig dag en nacht in het schilderen en tekenen te oefenen. Dit duurde tot dat eenige bekwaame Meesters, zijne liefde voor de konst ziende, hem uit genegenheid onderwezen. In dien tijd was zeker G. UILENBERG, een der grootste Konsthandelaars in Italiaansche Schilderijen in *Holland* bekend; deeze hield verscheidene jonge Schilders aan 't werk, om de stukken na te schilderen. Bij dezen nam de jonge GLAUBER zijn intrek, en oefende zig onvermoeid, tot in het jaar 1671, wanneer hij, met zijnen

broeder, een Jongeling van 15 Jaaren, en nog twee anderen, een reize naar *Italie* ondernam. Te *Parijs* onthield hij zig een Jaar, en schilderde aldaar voor Mr. PICART, een Bloemschilder. Van daar begaf hij zig naar *Lions*, en vervolgens naar *Rome*. Twee jaaren aldaar vertoeft hebbende, reisde hij, met anderen naar *Padua*, en verder naar *Venetien*, van waar hij naar *Hamburg* vertrok, daar hij bleef tot aan 't Jaar 1684; tusschen beide had hij zig een half Jaar te *Koppenhagen* met schilderen bezig gehouden. Na zijne wederkomst te *Amsteldam*, had hij een kamer in 't huis van den vermaarden G. D. LAIRES, en gaf sedert veele uitmuntende blijken van zijn kunst, zo door het schilderen van Kabinet-stukjes, als van groote werken, voor Zaalen geschikt; waardoor zijn naam vermaard is geworden.

Op het Lusthuis te *Soestdijk*, heeft hij de Eetzaal van Koninginne MARIA met een geestig Landschap beschilderd; als mede te *Amsteldam*, in het huis van den Heer JACOB DE FLINES. Naderhand trouwde hij met de zuster van den vermaarden Boumeester STEVEN VENNEKOOL, en woonde daar mede in het Proveniershuis te *Schoonhoven*.

GLAUBER, (*Jan Gotlief*) de Broeder des straks gemelden, geboren in het Jaar 1656, was, zo als wij boven gezegd hebben, slegts 15 jaaren oud, toen hij, met zijnen broeder naar *Parijs* vertrok, die hem, terwijl hij naar *Lions* vertrok, besteedde bij eenen Konstschilder, JACOB KNUYF, geboortig van *Haarlem*. Naderhand volgde hij zijnen broeder, en verzelde dien op zijne reizen. Maar toen JOHANNES zig naar *Amsteldam* begaf, trok deeze naar *Duitschland*, alwaar hij eenigen tijd aan zeker Hof schilderde. Hij bezogt *Weenen*, *Praag* en *Breslau*, alwaar hij overleed, in het Jaar 1703.

GLAUBER, (*Diana*) de zuster der zo even gemelde, heeft mede de Konst geoeffend en fraaije Beelden en Pourtraitten geschildert. Een ongemak aan 't gezigt noodzaakte haar, het Konstpenceel te laaten leggen.

HOUBRAKEN, *Schouwburg* III. Deel.

GLEIJNE, is een naam, dien men onder de Tekenaars van 't vermaarde *Verbond der Edelen* gemeld vindt: doch verder is 'er niets van bekend.

GLIMES, een Polder in *Staats-Braband*, in het Westerkwartier van *Bergen op den Zoom*, ten noorden van het Dorp *Halsteren*.

GLIMMER, (JAN) of GLUMMER, een man van Burgemeesterlijke waardigheid, in zijne geboortestad *Bommel*, en die meermaalen de hoog aanzienlijke Vergaderingen in 's *Hage* heeft bijgewoond. Naderhand werd hij Pensionaris te *Nijmeegen*, en stierf als Raadsheer in 't Hof van *Arnhem*.

Beschrijv. van Bommel, bl. 27.

GLINS, eene Edele State in *Friesland*, ten Noorden van 't Dorp *Hempens*, in de Grietenij van *Leeuwaarderadeel*, behoorende aan het Geslacht van dien naam, sedert de XIV Eeuw in *Friesland* bekend, en 't welk voornaame mannen heeft voortgebracht. Het Geslachtregister daarvan, door den Heer BURMANIA opgesteld, begint tusschen de jaaren 1300 en 1400; het bevat negen Generatien, waarvan de laatste manlijke oir schijnt gestorven te zijn tegen het einde van de voorgaande Eeuwe. Zij onthielden zig, meest te *Dronrijp*, alwaar zij een adelijk Huis, *Glins* genaamt, bezaten. Naderhand voerde het den naam van 't *Blaauwe Huis*, en is overgegaan aan 't Geslacht van GLINSTRA.

HARING GLINS hadt in Huwelijk ANNA ALBADA, Weduwe van DOUWO DOUMA. Hij hadt drie kinderen, van welke de twee zoonen vroeg gestorven zijn; de dochter JEL, trouwde met JAN VAN BURMANIA. HARING had verscheiden broeders en zusters, onder andere eenen LAAS.

GLINS, (DOUWE VAN) *Friesch* Edelman, afkomstig uit het straks gemelde Geslacht, en zoon van den zo even gemelden LAAS. Ter beveiliginge van zijn persoon, verliet hij zijn Vader-

derland, als zijnde, in het Jaar 1568, gebannen. Om van nut te kunnen zijn, verkoos hij elders zijn verblijf te neemen. Nogthans viel hij in de macht zijner vervolgers, werd naar *Groningen* vervoerd, en aldaar, met vier anderen, onthoofd. Hij was een der Tekenaaren van het Verbond der Edelen.

GLINS, (HARING VAN) Zoon van TAKO, en Oom van DOUWE, Grietman van *Menaldumadal*, overleden in 't Jaar 1551, en zeer beroemd in de Gefchiedenisfen van zijnen tijd. Zijne bewilliging in de opvolging van FILIPS, leide hem niet onder de verpligtinge, om naderhand een flaaf te weezen. Hierom verftoutte hij zig openlijk, zig te verzetten tegen den Inquifitiemeefter LINDANUS, en waakte ijverig voor 's Lands Vrijheid. Ook verklaarde hij zig tegen de invoering van den nieuwen Bisfchop van *Leeuwaarden*. Na dat hij zig bij de zaamverbonden Edelen had gevoegd, gaf hij fpreekende bewijzen van zynen ijver voor hunne zaak, en wist, in de Vergadering van Gedeputeerde Staaten, de voorflagen van ROBLES met voorzigtigheid te verijdelen. Gemagtigd tot beflisfing der Gefchillen, over het Bevelhebberfchap van *Friesland*, tusfchen SCHOUWENBURG en BATENBURG ontftaan, helde zijne keuze meest tot den eerstgenoemden, onder wiens voornaame Raaden hij geteld werd, en die hem ook aanftelde tot Prefident van 't Provinciaale Hof, door de *Nasfaufchen* te *Franeker* opgeregt, om reden dat het Hof te *Leeuwaarden* de *Spaanfche* zijde en BILLIJ aankleefde. Niet lang bekleedde hij die waardigheid; nevens andere Edelen werd hij genoodzaakt in den barren Winter te vlugten; zo veel leed hij, op die reize, van de koude, dat hij eerlang te *Embden*, in 't Jaar 1572, den geest gaf.

Zie TE WATER, bl. 419 en 420.

GLINSTRA, ook wel het *Blaauwe Huis* genaamd, het zelfde, waar van boven, op het Art. GLINS gewag gemaakt is, als zijnde uit het geflacht van GLINS overgegaan in dat van GLINSTRA.

GLINTHIUS, eene Havezate in *Overijssel*, onderhoorig aan het Schoutampt van *Zwolle*, een uur gaans Noordoostwaart van de Stad, behoorende thans aan den waaren Volksvriend, Heer GIJSBERT JAN, Baron van *Palland*, waardig Lid der *Overijsselsche* Ridderschap.

GLINTHORST, een adelijk Huis in *Gelderland*, in de Nabuurschap van het Dorp *Barneveld*, op de *Veluwe*.

GLOCESTER, (*Humfreij, Hertog van*) Broeder van HENDRIK DEN V., Koning van *Engeland*, het voorwerp, waarop de ongelukkige Gravinne JACOBA VAN BEIJEREN haar oog hadt laaten vallen, vóór haare Egtscheiding met den Hertog *van Brabant*, om hem als Gemaal en Beschermer aan te neemen. 't Is hoogst waarschijnlijk dat zij, reeds in het Jaar 1419, haare gedachte daar over heeft laaten gaan, dewijl het bekend is, dat zij in den aanvang van het jaar 1420, daar over, met Koning HENDRIK gehandeld heeft. Hij raadde haar, in *Engeland* over te komen, om aldaar te gemaklijker een Pauslijk ontslag van haar Huwlijk, en de vrijheid tot het aangaan van een ander te bekoomen.

JACOBA, haare Zaaken beschikt hebbende, verliet, in stilte, het Hof van haaren Gemaal, en begaf zig tot haare Moeder te *Valenchien*. In de Lente van 't Jaar 1421 in *Engeland* aangekomen zijnde, werd zij, door Koning HENDRIK DEN V, zeer heusch ontvangen, en haar, zo lang zij zig in *Engeland* vertoeven zou, 's Maands honderd ponden toegelegt. Een geruime tijd verliep 'er, eer haar Huwlijk voltrokken werd. Hertog JAN VAN BEIJEREN verzuimde niet, om hetzelve, ware het mooglijk, te beletten. Doch na dat Paus BENEDIKTUS DE XIII, het Huwelijk van JAN en JACOBA onwettig verklaard, en verlof gegeven had om zig met GLOCHESTER in den Egt te mogen verbinden, werd het Huwelijk, nog vóór het einde van dat Jaar, voltrokken. Zij voerden, van dien tijd af, in opene brieven, den tijtel van Graaven van *Henegouwen*, *Holland* en *Zeeland*. Minder moeite kostte het, dien tijtel te aanvaarden, dan zig in het bezit der Graafschappen te stellen;

te meer, daar *Engeland* werks genoeg had met den Oorlog in *Frankrijk*. De *Brabander* was ligt te berooven; maar den Beijer-Vorst, geholpen wordende door den Hertog van *Bourgondie*, *Holland* en *Zeeland* te ontwringen, viel zeer bezwaarlijk; vooral, toen deeze zig als vermoedelijken opvolger van Vrouwe JACOBA begon te vertoonen. Deeze Overweldiger lokte eerst in zijne belangen door list, den Hertog VAN BETFORT, Broeder van GLOCESTER, die zijnen Broeder de onwettigheid van zijn Huwelijk zocht te doen begrijpen. Maar de jong getrouwden antwoordden uit éénen mond, „ dat zij „ geene andere pauslijke uitspraak nodig: maar besloten had„ den, binnen kort bezit van hunne Graafschappen te nee„ men."

Na eenigen onderstand van het Parlement van *Engeland* te hebben bekoomen, begaven zij zig naar *Henegouwen*. In de Maand October des Jaars 1423, naar *Calais* overgestooken zijnde, trok GLOCESTER met zijne benden, in de Maand November, voort naar *Henegouwen*. *Bauchain* was de eerste Stad, die hun de poorten opende en hulde deed. *Bergen* en alle de Steden van dat Gewest volgden dit voorbeeld; uitgezondert *Halle*, dat zig voor den *Brabander* verklaarde. De Hertog van *Bourgondie*, hier mede verrast, schreef in allerijl een Heirvaart uit, en bragt in 't kort een Leger op de been. In de brieven, welke de beide Hertoginnen over en weder schreeven, daagde FILIPS, den Hertog VAN GLOCHESTER uit tot een Lijfgevegt, om de zaak te beslissen. De *Engelsman* nam de uitdaging aan, en bepaalde den dag daartoe op den 21 April 1421. Doch eer die dag aanbrak, werd 'er een bestand getroffen tusschen de Engelschen en Brabanders; 't welk GLOCESTER gelegenheid gaf om een keer naar *Engeland* te doen; en dus kwam 'er niets van 't Lijfgevegt. GLOCHESTER liet zijne Gemaalin te *Bergen*, welks Ingezetenen onder een Eed aan haar beloofd hadden, alles voor haar te zullen opzetten. Naauwlijks was hij vertrokken, of de *Brabanders* schonden het gemaakt verdrag, en noodzaakten JACOBA naar *Holland* te vlugten. Op het Art. van JACOBA zullen wij zien, welke hulp de Hertog haar toezond, en hoe dezelve geslagen werd. Hier merken wij aan, dat dit Huwelijk van Vrouwe JACOBA niet

ge-

gelukkiger voor haar was dan 't voorgaande. Hertog FILIPS wist, in het Jaar 1427, bij Paus MARTYN DEN V te bewerken, dat het huwelijk van JAN en JACOBA alleen voor wettig verklaard, en aan den Hertog VAN GLOCESTER werd verbooden, JACOBA te trouwen, zelfs na den dood van den Hertog van *Braband*. GLOCESTER, de Pauslijke Bul ontvangen hebbende, toonde zig bereid, JACOBA te verlaaten, en deed het met 'er daad. Na verloop van eenigen tijd, trouwde hij met eene ELEONORA COBHAM, met welke hij reeds te vooren, niet buiten kennisse van Vrouwe JACOBA, onbetaamlijke Gemeenschap had gehouden. HUMFRY en ELEONOOR hadden beiden een ongelukkig einde. Zij werd, in het Jaar 1441, beschuldigd van toverij, en eenen aanslag gesmeed te hebben tegen het leven van HENDRIK DEN VI, en daarop veroordeeld, om openbaar boete te doen, en voor altoos gevangen te zitten. Haar Echtgenoot bij alle Grooten in haat vervallen zijnde, werd, in het Jaar 1477, gevat, en in de gevangenis schieslijk van kant gemaakt.

GNEPHOEK, eene Ambachtsheerlijkheid, in *Rhijnland*, zeer na aan die van *Oudshoorn* gelegen, waar mede dezelve voorheen vereenigd was, en onder ééne Ambachtsheerlijkheid behoorde. Zij worden van elkander gescheiden door de *Hermans Wetering*. Zie verder OUDSHOORN.

GOCH, een Stedeke in het Land van *Kleef*, aan de Rivier de *Niers*, 3 uuren van het *Huis te Gennep*. Dit was een der plaatsen, welke, in het Jaar 1614, door Prins MAURITS, met *Staatsch* of *Brandenburgsch* Krijgsvolk bezet werden. Terwijl de Staatsche bezetting in dit Stedeke lag, werd een der Roomschgezinde Burgemeesteren, met naame GOOSEN EXKEN, door zeekeren Wever aangeklaagd, als of hij heimelijk handelde, om de Stad aan SPINOLA te leveren. De Bevelhebber deed hem en eenigen der zijnen terstond vatten. Een van deze werd zwaar gepijnigd, doch ontkwam kort daarop de gevangenis, en bragt te weege dat de zaak, door Gemagtigden uit den *Haage*, nader onderzogt werd. Het bleek eerlang, dat de Wever tot het beschuldigen van den Burgemeester ver-

leid

leid was, door den Predikant PETRUS CEPORINUS, zeer gebeeten op EXKEN, om dat deeze hem de inkomsten eener Roomsche Pastorij in *Goch* geweigerd had. Na dat dit Stedeken in handen van den vijand was gekomen, was zulks voor de Staatschen een splinter in het oog. De Bevelhebber van *Nijmegen*, LAMBERT CHARLES, dit niet langer konnende dulden, maakte 'er zig, op den 18 van de maand Januarij van 't Jaar 1625, bij verrassing meester van. Doch hij had niet lang het genot van die overwinning, dewijl hij, kort daarna, aan eene beroerte overleed. *Goch* bleef buiten de magt der *Spanjaarden*, tot in het Jaar 1635, wanneer het, door den Kardinaal *Infant*, werd ingenomen, niettegenstaande *Goch* voor onzijdig verklaard was.

Zie *Leven van* MAURITS, in fol. 415. enz.

GOCKINGA, (SCHATO) Raad en Sijndicus der *Groninger Omlanden*, en Afgevaardigde ter Algemeene Staatsvergaderinge, was een der 24 Gedelegeerde Regters over Heer JAN VAN OLDENBARNEVELD.

Zie BRANDT, *Hist. der Regtspleging.*

GOCKINGA, (SCHATO) een ander van dien naam, was, in het Jaar 1672, door de Staaten, onder den Eed van geheimhouding, gemagtigd om met en benevens den Prins VAN ORANJE, VAN BEUNINGEN, BEVERNING en ARLINGTON, in onderhandeling te treden met *Frankrijk*. Ook was hij een der vijf Gemagtigden, die, in het volgende Jaar, te *Utrecht* kwamen, ter bevestiging van de schorsing, door den Graave VAN HOORNE gedaan, en de Regeering van *Utrecht*, bij voorraad, te herstellen.

GOCKINGA, (SCHATO) was een der Gedeputeerden en Lid van den Raad van Staaten, in het Jaar 1714, gemagtigd tot het sluiten van het Tractaat *van Barriere*.

GOEDAERT, (JOHANNES) gebooren te *Middelburg* in *Zeeland*, een man van meer dan gemeen vernuft; 't geen hij op eene zonderlinge wijze heeft doen blijken, in het zamenstellen

van

van zijn vermaard en keurig werkje: *Metamorphosis Naturalis* of *Historische Beschrijvinge van den Oorspronk, Aard en Eigenschappen, van vreemde veranderingen der Wormen, Rupsen, Maden, Vliegen, Witjes, Bijen, Motten enz. door eigen ondervinding, beschreven en naa de konst getekent*, in III. deeltjes gedrukt 1662, 1667. 1669. De twee eerste zijn door hem zelven, en het derde na zijnen dood, onder opzigt van den Hoogleeraar J. DE MEY, in order gebragt en door des Schrijvers weduwe, opgedragen aan Gecommitteerde Raaden van *Zeeland*, in 't licht gegeeven. Voor ieder deeltje ziet men 's mans afbeeldzel. Dit werkje is met de grootste lofspraaken, door REAUMUR en anderen, vereerd. GOEDAERT was mede zeer ervaren in de Geneeskunde, hoewel zijne hoofdzaak de Schilderkonst was. Hij overleed in het Jaar 1667 of 1668, hebbende meer dan dertig Jaaren, in het nasporen der Insecten, doorgebragt.

Zie P. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, p. 60.

GODEBALD, of GODEBOLD, de XXIV Bisschop van *Utrecht*, een *Fries* van geboorte; hij volgde op BURCHARDUS; trad in de Regeeringe in 't Jaar 1112, heeft den naam gehad van zonderlinge devotie en innigheid in zijne Religie: ook was hij zachtmoedig, goedertieren, en wijs; de Geestelijken beminde hij zeer. Aan de Kanunniken der Kerke van S. MARTEN te *Utrecht* schonk hij de Kerk en het Dorp (nu de Stad) *Medenblik*, met de Offerhanden en de Proostdij van *West Friesland*, met al dat 'er toe behoorde, in 't Jaar 1118. Daarenboven heeft hij een Klooster van Monniken en Nonnen, elk op zich zelven, gesticht, ter eere van de H. Maagd MARIA, en den Martelaar S. LAURENTIUS, te *Oostbroek*. Hij joeg de reguliere Kanunniken uit het Convent te *Middelburg*, om hun kwaad leeven, en plante in hunne plaats de broeders van de Order der *Præmonstrenzen*, uit het Klooster van S. MICHIEL te *Antwerpen*. Onder GREGORIUS, derden Aartsbisschop van *Utrecht*, was dit Aartsbisdom, door bestel van den Aartsbisschop van *Keulen*, en verworven Pausselijk vonnis, tot een slecht of gemeen Bisdom vernederd, en tot

Colleglën en Kloosteren van 't *Utrechts* Stift) door de Ridders HERMANNUS en DIRDERIJK, na 't afleggen van 't Krijgsgewaad, eerst begonnen; naderhand, in 't Jaar 1122, door de Keizerinne MACHTILDIS van inkomsten voorzien, en door den Bisschop GODEBALD bevestigd zijn geweest; gelijk hij dan ook, tot stijvinge van de goede meeninge der gemelde Ridderen (volgens zijnen Giftbrief) aan de genoemde Kerke, in vollen eigendom, het zelfde moeras, met het land daar naast aan paalende, te weeten het Veen, met alle inkomsten, de groote en kleine tienden, en alles daar aan behoorende, vrij en wettig heeft vereert. Ook heeft hij (vervolgt de Schrijver) de Reguliere Priesters uit het Klooster te *Staveren* gejaagd, om dat ze wulps en ongebonden leefden, en twaalf Monniken uit *Oostbroek* (aan den bovengedagten strengen tugtregel gewent) in hunne plaats gezonden. Dan verder den Abt van *Egmond*, ANSELMUS, die de goederen der Abtdije deerlijk verkwistte, en zijne onderhoorige Monniken, door zijne al te ruime Regeeringe, ontstigtte, van zijn Ampt afgezet. De *St. Pieters* Kerke te *Leiden* zoude van hem, in 't Jaar 1121, naar blijkbaar bewijs, zijn ingewijd. Vervolgens ziet men daar in eene Ordonnantie van Bisschop GODEBALD, neveus eenige Voorregten door hem aan den Proost van *West-Friesland* toegestaan; waar op de Schrijver eene wijdluftige verhandeling, wegens 't aloud, of nieuwer gebruik der Bisschoppelijke Mijters, laat volgen, waar over zig de aantekenaar nog veel breeder, en niet min als of 'er het grootste Geloofsartijkel aan hing, heeft uitgebreid, daar hij, tegens verscheide hoogaanzienlijken zijner Geloofsgenooten, beweert, dat de *Mijterdragt* al ten tijde der Apostelen zelf in gebruik is geweest, waar toe hij het bewijs uit verscheide oude Schrijveren bijbrengt, welker gewigt, of wettigheid, zijne Tegendingers konnen ter toetze brengen. Jammer is het, daar men zo veele Pauzen en *Roomsche* Bisschoppen blootshoofd ziet uitgebeeld, 't geen de Schrijver is gedwongen te bekennen, doch daar hij zo wat, ter verduisteringe, over heen grolt, dat wij niet een naar 't leven geschildert Apostelbeeld hebben met den *Mijter* op 't hoofd, en 't Schoudermanteltje om den hals; 't geen een oorspronkelijk voorbeeld voor alle *Roomsche* Kerkvoogden,

den, ter navolginge, ware; vooral, daar men ST. LUKAS voor eenen Schilder, naar de overleveringe, wil gehouden hebben. Met reden moet men zig derhalven verwonderen, dat, daar men voorgeeft zo veel gebeenten, en andere overblijfzels, zelfs van de Apostelen en de Apostolische tijden, in bewaringe te hebben, men ook niet slegts zo eene oude vermufte en ingeschoote schilderije heeft verdigt, die men ten minsten met zo veel regt en schijn had konnen beweeren van die oude tijden afgedaald te zijn, als de gedagte Reliquiën; vooral naardien men te *Venetiën* een afbeeldzel van onze L. Vrouwe, van de hand deezes Évangelistischen konstenaars, vertoont: doch het schijnt dat zulks, wegens de eerlijkheid van 't geweeten sommiger verstandigen in de *Roomsche* Kerke, niet zou door den beugel willen; gelijk 'er ook geen eigenbaatig offergeld, als aan de overblijfzelen, zou aan verknogt zijn.

GODEFREDI, (JOHAN) in het Jaar 1484, tot Doctor in de Rechten bevorderd, werd, den 1 December van het Jaar 1487, de opvolger van WILLEM ARENDSZ van *Delft*. Te *Leuven* is hij Voorleezer in de Rechten geweest. In 't Jaar 1519 was hij Deken te *Dole*, als mede bewaarder der Archiven van de Hooge Schoole aldaar. Hij stierf, volgens zijn grafschrift, te *Leuven*, den 12 October van het Jaar 1525.

Zie *Oudh. van Zeeland*, bl. 116.

GODEFRID, Koning der *Deenen*, maakte, in het Jaar 807, zwaare toebereidzelen ten oorlog, om de *Abdoriten*, die door KAREL DEN GROOTEN, ter wederzijde van de *Elve*, in de Landen der *Saxers* geplaatst waren, te beoorlogen. De *Deenen* hadden weleer in verbond gestaan met de *Saxers*; en de Koning oordeelde, veelligt, dat de *Abdoriten*, ten onregte, de Landen zijner Bondgenooten bezaten. Zo dra had de Keizer geen berigt ontvangen van de toerustinge der *Deenen*, of hij gaf, onder anderen, bevel, dat de Graaven en andere *Keizerlijke* Ampteenaars, onder de *Friezen*, zig gereed moesten houden om wel gewapend ten strijde op te koomen. Met den aan-

Barbarische Hunnen, toen zij *Duitschland* verwoestten, ook in *Gelderland* geweest zijn, blijkt daar uit; dat midden op de *Veluwe* in eene broekagtige plaatze, de *Ulkermeer* geheeten, nog heden de ruïnen of puinhoopen gezien worden van een groot Kasteel, voor deezen, en nu nog de *Hunnen-Schans* bij den *Doorewaard*. Het Dorp *Huijnen*, niet verre van *Nieuwkerk*, en de *Hoener-*, eigentlijk *Hunner-Poort*, te *Nijmeegen*, hebben dien naam nog van de *Hunnen* behouden. Keizer OTTO, om de geduurige strooperijen van deeze moorddadige Natie eens voor al in te toomen, verzamelde een magtig heir; daar mede greep hij deeze wilde *Hunnen* bij *Augsburg* zodanig aan, dat hen de lust verging om naderhand de Christenen weer te overvallen. In dien slag heeft de gedagte WICHARD, zoon van GODEFROY, zig ongemeen helddadig gekweeten.

GODEVAART, GOVERT, GODEFROY, enz. bijgenaamd MET DEN BULT, Hertog van *Lotharingen*, en door geweld, Graave van *Holland*, de IX in getal; maar bij veelen onder de wettige Graaven voorbij gegaan. Na den dood van Graave FLORIS DEN I, die een onmondig kind, DIDERIK DEN V naliet, nam zijne Weduwe GEERTRUID, met toestemminge der Edelen en Steden van *Holland*, ten man ROBERT DE VRIES, (zie op GEERTRUID, en ROBERT DE VRIES) die het Land, als ook het onmondige kind, zeer getrouw regeerde, tot dat GOVERT MET DEN BULT, geholpen door WILLEM VAN GELDER, Bisschop van *Utrecht*, geweldadig en onrechtvaardig hem, en den onmondigen Graaf DIDERIK uit *Holland* verdreef; dit geschiedde in het Jaar 1071. De slag, waar in ROBERT DE VRIES deeze zwaare nederlaage kreeg, door GOVERT MET DEN BULT, en den Bisschop WILLEM, viel bij *Leiden* voor. ROBERT vlugtte toen met zijne vrouw en stiefzoon naar *Gend* in *Vlaanderen*. Bisschop WILLEM had den Keizer opgegeeven, dat het Graafschap van *Holland* en *Zeeland* eertijds van zijne voorzaaten bezeeten was: dat die beide Graafschappen ST. MARTEN, of de Kerke, geweldigerhand ontnomen waren, enz. Daar op had hij van Keizer HENDRIK DEN III het Graafschap van *Holland* en *Zeeland* bekoomen.

Toen

Toen hij nu dit verkreegen, en den onmondigen Vorst DIDERIK had helpen verdrijven, beleende hij den BULTENAAR met *Holland* en *Zeeland*. Maar deeze verblijde zig geene vijf Jaaren met deezen zijnen roof: want in het Jaar 1075, te *Antwerpen*, op de heimelijkheid zittende, werd hij door eenen GYSBERT, dienaar van den jongen Graave, van onder op doorstoken of gepriemt. Dus gewond, deed hij zig naar *Maastrigt* brengen, daar hij op den 5 Maart van het Jaar 1075 overleed; en even twee maanden daar na stierf Bisschop WILLEM mede. In den dood, en op wat wijze 't stuk geschied zoude zijn, komen de Schrijvers genoeg overeen; maar over *Maastrigt*, derwaards gevoerd en daar gestorven, is twijffelagtig. In de *Egmondsche* Kronijk staat *Trajectum*, dat zo wel van *Utrecht* als *Maastrigt* is te verstaan. Andere berigten dat hij zou te *Virdunum* begraaven zijn. In den naam des daders verschillen de Schrijvers ook: de meeste en beste noemen hem GISELBREGT, of GYSBERT: andere noemen hem SICARIUS; maar dit *Latijnsch* woord betekent eenen doodslager of moorder. LAMB. SCHAFNABURGENSIS zegt, dat hij een van GOVERTS Lijfwagten was, die de wagt dien nagt buiten de deur hadde, en doet 'er bij, dat ROBERT DE VRIES belegger van dit stuk geweest zoude zijn. MELIS STOKE noemt hem de Knape van Graave DIDERIK, en steld zijnen dood op het Jaar 1075. Maar BERTHOLD VAN CONFLANS, die ter zelver tijd leefde, op het Jaar 1076. Deeze GODEVAART, Hertog van *Lotharingen*, ging in bedaarde voorzigtigheid, geduurige wakkerheid, goed verstand, grooten rijkdom, magt van braave soldaaten, alle de Vorsten van zijnen tijd te boven; hoe wel hij anders, wegens zijne korte gestalte, en mismaaktheid van den bult, veragtelijk scheen. Hij word voor Stigter van de Stad *Delft* gehouden; sloeg, met bijstand van den *Utrechtschen* Bisschop, de *Friezen*, zig meester makende van *West-* en *Oost-* of *Over-Friesland*. Hier dient geweeten, dat in dien tijd al dat buiten de *Dordregtsche* Waard lag (die toen maar alleen de naam van *Holland* hadde) *Friesland* geheeten wierd. LAMBERTUS SCHAFNABURGENSIS noemt deezen GODEVAART, GOZELO; hij was de zoon van GODEVAART DEN GROOTEN,

Hertog van beide de *Lotharingen*, gestorven in het Jaar 1070. De *Bultenaar* is kinderloos overleeden.

Wij stellen deezen gebulten GOVERT ook onder 't getal der *Hollandsche* Graaven, gelijk JAN VELDENAAR, in zijn *Fasciculus Temporum*, fol. CCLVI. b. mede doet, die 'er alleen het volgende, in zijne verouderde taale, van meld.

„ Int jaer ons heren M ende lxxi quam hertoch godeuaert van lothrijk ende biscop willam van vtrecht mit alten groten heer van volck in hollant bi leyden. Ende daer teghens quam greue robbert joncheer dircks stiefvader voecht van hollant ende daer wert alte seer ghenochten Mer int lest most greue robbert wijcken ende verloes den strijt ende wert verdreuen mit sijn wijff ende mit sijn stieffkinder wt hollant ende toech te ghent.

„ Godeuaert hertoch van lothrijck mitter buyl was greue van hollant mit crachte vijff jaer lanck Ende hi wert in allen steden ghehult bi groot bedwanc voer een rechtlants heer Dese hertoch godevaert stichtede die stede van delft Ende hi deder een schoen casteel bi maken daer hi sijn woenstat in hielt langhe tijt.

„ Int jaer M lxxij toech dese hertoch godeuaert mit groter macht op die westvriesen mit hulpe van biscop willams van vtrecht daer hi teghen street ende want hem off ende brocht groten roeff binnen alcmaer Mer doe dat die oestvriesen vernamen quamen si mit groter macht ende belaghen alcmaer ix weken lanck Daer quam biscop willam ende ontsettede den hertoch ende daer wert seer gestreden ende daer bleuen wel viij M vriesen doot verslaghen ende veel werter gheuangen ende veel onthoeff Aldus wert hertoch godevaert gheweldich heer beyde van oestvrieslant ende van westvrieslant."

MELIS STOKE nu zet hem wel niet onder dit getal, maar de *Karmeliter* Monniken hebben hem egter mede onder dien volgreeks der Graaven uitgebeeld, welke beeltenis, naar 't oorspronglijke, wij hier ook den Liefhebberen voor 't gezigt stellen. De Heer ALKEMADE heeft in zijnen druk van MELIS STOKE, fol. 31. de volgende reden opgegeeven, waarom hij vrouwe GEERTRUID, ROBERT DE VRIES, en GOVERT

DEN

DEN BULTENAAR ook onder 't getal der Graaven heeft gebragt, namelijk; „ niet alleen om dat P. SCRIVERIUS en ande-
„ re, voor en na hem, zulks mede gedaan hebben, maar
„ voornamentlijk, om dat de *Haarlemmer* Karmeliten dezel-
„ ve verwaardigt hebben, in zo vroege tijden, te doen af-
„ schilderen, en nevens de andere Graaven hebben konnen
„ goedvinden te plaatzen; welker aloude rang wij (zegt hij)
„ niet hebben konnen, nog mogen verbreeken, daar wij de-
„ zelve met zo veel arbeid naar 't leven hebben doen naschet-
„ zen, en alzo getragt dit zo heerlijk en nooit volpreezen
„ werk deezer Monniken onsterffelijk te maaken, enz.

MELIS STOKE zegt met de volgende duidelijke woorden, van zijnen trant, fol. 37. dat GOVERT MET DEN BULT te *Utrecht*, en niet te *Maastrigt* den geest des levens heeft uitgeblazen, daar hij dus zingt:

Codevaert ghevoelde vreselic
Sine smerte, ende hiet doe recht
Dat men voerde tot Utrecht,
Ende daer dede hi sijn ende
Voor Maerte op die vijfste kalende.

Het bijschrift van zijn Beeltenis luid als volgt:

Godevaert met den Bulte van Lotrijke Hertoghe,
Met hulpe des Bisscops van Wtrecht en veel strijden
Vercreech hy Hollant; en (soo ik betooghe)
Fondeerde hy die Steede van Delft te dien tijden.
Dees Codevaert wert t' Antwerpen (om claer belijden)
Ghequest, en track te Maestricht van daer:
Daer starf hy van die wonde, en (sonder vermijden)
Wert hy daer begraven: en regeerde IIII jaer.

GODEVAART, of GODEFREDUS van *Rheenen*, was de XXVIII Bisschop van *Utrecht*; hij wierd tot deeze waardigheid, na den dood van Bisschop HERMAN VAN HOORN, door toedoen van Keizer FREDRIK BARBAROSSA, verheven; welke Majesteit binnen *Utrecht* gekoomen was, in 't Jaar 1156, om de twee-

dragt

dragt van het Capittel, over de nieuwe keure, te ftillen; alzo de twist onder de Capitulairen zeer groot was. GODEVAART was Domproost toen hij Bisfchop wierd. Hij toonde zig in al zijn bedrijf een eerlijk, maar ook te gelijk een grootmoedig man te zijn: om zig zelven en zijne onderzaaten te befchermen tegen vijandelijke aanvallen der nabuurige volken, zo *Gelderfchen*, als andere. Hij bouwde het Huis *ter Horst*; tegen die van *Holland*, het Kafteel te *Montfoort*; tegen de *Friezen*, het Slot *Vollenhoe*; en om zijne eige onderdaanen te kunnen in dwang houden, dat van *Woerden*. In zijnen tijd gingen de onrusten, zo in *Groningerland*, als tegen *Holland*, weer aan: want der Keizeren gift en hergift, van *Oostergoo* en *Westergoo*, was een geduurige twistappel tusfchen de *Hollandfche* Graaven en de *Utrechtfche* Bisfchoppen. Te *Groningen* was geftorven de Gouverneur LUYTFRIED, of LESFORD, Bisfchop HERIBERTS van *Utrecht* broeder, die tweede voorzaat van GODEVAART was, en hem tot dien ftaat bevordert hadde. Met LUYTFRIEDS dood gaf Bisfchop GODEVAART van *Rheenen* voor, dat het Gouvernement en gebied weer aan 't *Utrechtfche Stigt* vervallen was. Maar de dogters zoonen van LUYTFRIED zogten dien vetten brok naar zig te trekken: immers meenden zij, dat iemand van hen in het Gouverneur- of Burggraaffchap behoorde te volgen; want Bisfchop HERIBERT had twee broeders gehad; de een de gedagte LUYTFRIED, dien hij Burggraave van *Groningen* gemaakt had, en de andere LUDOLPH, tot Erfmaarfchalk van *Drenth*, en Erfkaftelein van *Koeverden*. De erfgenaamen van deezen LUDOLPH, Kastelein der genoemde vestinge, hielden zig, als afkomftig uit de mannelijke linie, meer tot dit bezit dan de andere (genaamd SUPEROTHEN) geregtigd. Zij heetten SUPEROTHEN naar hunnen vader GODSCHALK SUPEROTH, een *Westphalinger*, aan de dogter van LUYTFRIED getrouwd: deeze SUPEROTHEN egter, begunftigd van die van *Groningen*, hielden het nest in, en namen het bewind aan. Bisfchop GODEVAART van *Rheenen* hield het voor een ftout bedrijf, zo lang 't vonnis nog niet geweezen, en de uitfpraak van hem niet gedaan was. Vermits nu nog de *Superothen*, nog de *Groningers*, op eenige vermaningen agt gaven, belegerde GODEVAART de Stad *Gro-*

Groningen, bedwong ze, en verdreef de SUPEROTHEN, die hunne toevlugt tot den Graave van *Gelder* namen; beloovende hem, indien hij hen herſtelde, dat *Groningen* ten eeuwigen dage een Leen van *Gelderland* zoude zijn. De Graaf van *Gelder*, begeerig om zig en zijn gebied te vergrooten, verzamelt Krijgsvolk, neemt DIDERIK, Heer van *Batenburg*, in den arm, en beide maaken zij zig door list, met hulp van die van *Groningen*, meester van de Stad, eer GODEVAART om oorlog dagt; die zig op een Slot bergde. Andere zeggen, dat de *Gelderſchen* ſchielijk voor *Groningen* kwamen, na dat GODEVAART die plaats kort te vooren ingenoomen hadde. Hij, buiten alle verwagtinge dus overrompeld, wist niet of hij blijven, of vlieden wilde; 't blijven was gevaarlijk, om dat de *Groningers* den SUPEROTHEN gunſtig, en hem ongeneegen waren; ook oordeelde hij daar tegen, dat de vlugt ſchadelijk zoude zijn. Onder deeze bekommeringen, begaf hij zig op eenen toren; maar haast daar op kwam Graaf HENDRIK VAN GELDER, met groot gejuig van die van *Groningen*, in de Stad, en belegerde GODEVAART in dien toren. Hij verweerde zig wel dapper, maar uit vreeze dat de zijnen eindelijk bezwijken mogten, beſloot hij bij nagt van daar te gaan: bij liet egter, in 't vlieden, de wagten wel bezet, en kwam bij Graave FLORIS van *Holland*, die hem bijſtand deed. Toen keerde hij ijlings weer, terwijl Graaf HENDRIK met de *Groningers* den toren nog belegerd had, en belegerde *Groningen*: maar hij kon de Stad, hoe wel hij 'er een geheel Jaar voor bleef leggen, niet in zijn geweld krijgen. Keizer FREDRIK BARBAROSSA vernam den twist, en beval Biſchop REINALD van *Keulen* deezen oorlog bij te leggen: deeze werkte den vrede ook uit. De dogters kinderen van LUYTFRIED, of de SUPEROTHEN, zouden, bij vergunninge van den Biſchop van *Utrecht*, het Burggraafſchap van *Groningen* behouden, als een Leen van *St. Marten*, of het *Stigt Utrecht*, en aan GODEVAART van *Rheenen* geeven 300 oude ponden (300 mark zilver, zegt M. VOSSIUS.) Biſchop GODEVAART zou zo ligt van zijn regt niet afgeſtaan hebben; want na de dood van LUYTFRIED was het Leen zekerlijk vervallen, en weer aan

aan het *Stigt* verstorven, indien niet tusschen hem en zijnen helper, Graave FLORIS, eene nieuwe tweedragt ontstaan ware, wegens *Ooster-* en *Westergoo.* Daarom zorgde hij meer om zijn Bisdom in veiligheid te stellen, tegens alle ongelegenheden, dan in twist te blijven. Ten dien einde had hij ook de bovengedagte sterkten doen bouwen. (In het voorbij gaan staat hier aan te merken, dat M VOSSIUS, deeze zaak beschrijvende, zegt, dat Graave HENDRIK van *Gelder* de Stad *Utrecht* door list inkreeg; dat Bisschop GODEVAART zig in eenen torèn begaf, en daar uit vlood; dat GODEVAART, met hulpe van Graave FLORIS, *Utrecht* een Jaar lang belegerde, enz.) Het scheen dat de vonken van twist, tusschen Bisschop GODEVAART en Graave FLORIS, tot eenen fellen oorlogsbrand uitgeborsten zouden hebben, vermits ieder regt op *Ooster-* en *Westergoo* voorwendde. Elk van hen had brieven van Keizeren tot zijn voordeel, als van hem, nu aan het *Stigt*, dan aan *Holland* geschonken. Egter waren de *Utrechtschen* de oudste, en op nieuws bevestigde brieven. Keizer FREDRIK, in de *Nederlanden* gekoomen, en van GODEVAART aangezogt, om Beschermer van de *Utrechtsche* Kerke te willen zijn, zag niet anders dan groote onheilen in den aanstaanden oorlog te gemoet; sprak daarom als Scheidsman aldus het vonnis: dat ze voortaan beide even gelijk regt op *Friesland* zouden hebben; niemand tot het opperbewind over *Ooster-* of *Westergoo* aan te stellen dan met beider toestemminge; ieder van hen zou 'er een Vicarius mogen benoemen, doch zulk eenen, die beide partijen aangenaam was. Dus wierd toen deeze twist wel bijgelegt, doch niet zonder vreeze, dat wel ligt en haast krakeel over dat gemeen goed ontstaan zoude. Bisschop GODEVAART overleed den 6 Junij van het Jaar 1177 of wel 1178, werd in de Domkerk begraaven bij Bisschop BALDERIK. Hij heeft de Stad *Rheenen*, en meer andere zijner aangeërfde goederen, aan de Kerke van *Utrecht* gemaakt. BALDUINUS DE II, gezegt de *Hollander*, volgde hem.

Heel weinig vind men in 't *Batavia Sacra* van deezen Bisschop te boek geslagen, dan alleen dat hij VAN RHEENEN wierd genaamd naar het Kasteel *Rheenen*, dat naderhand bemuurd is ge-

geworden: want (volgt 'er) meest alle de oude Familiën, gelijk BUCHELIUS wel aanmerkt, hebben hunne toenaamen ontleend van Kasteelen, die zij bezaten: van dewelke sommige naderhand vergroot zijn geweest, en de naamen van Steden aangenomen hebben. Na eene korte melding van de tweedragt tusschen deezen Bisschop en den Graave van *Holland* gereezen, daar wij boven een veel breeder verslag van hebben, tekent de Schrijver aan, dat het Jaar 1170 en de volgende Jaaren, onder zijne Regeeringe, ongelukkig zijn geweest, door een groot getal van schadelijke en droevige wondergevallen; zo dat niet alleen *Holland*, maar ook *Utrecht*, door eenen geweldigen watervloed, en den brand, leelijk is gehavend geworden: *de oorzaak van deeze rampen* (schrijft hij verder) *word geleid op het schenden der heilige zaaken*; zonder wijders te melden, wáar in die heilige zaaken en haare schending hebben bestaan, waar van hij egter niet kan onkundig zijn geweest; noch ook de grootheid van den ijsselijken watervloed in 't bijzonder aan te wijzen, en het geene door den brand binnen *Utrecht* vernield is. Naardien dit alles nu tot voldoeninge van de nieuwsgierigheid der verstandigen, en kennisse van de oude geschiedenissen onzes Vaderlands behoort, zullen wij het ten kortsten uit JAN VELDENAARS *Fasciculus Temporum*, hoe wel, wegens de bekortinge, nu niet met zijne eige taale, hier bijvoegen; het volgende getuigt 'er die oude Kronijkschrijver van.

„ In het Jaar onzes Heeren 1170 kwam 'er een groote storm „ van wind op, zo dat het Zeewater heel schielijk kwam „ vloeien tot aan de Staatsmuuren van *Utrecht*, en men in de „ Staats Graft Zeevisch, Bolk, of Wijting genaamd, met zegenen ving. BUCHELIUS, over BEKA schrijvende, zegt: *Deeze watervloed is uit de Groote Zee* (anders bij ons de *Noordzee*) *zoo als de Jaarboeken schijnen te kennen te geeven, opgekomen; 't zij dat de mond van den* Rhijn *bij* Katwijk *toen al verstopt was; 't zij dat de Zee bij* Petten *over Duinen, over Akkers, en overal is heene gestroomd.*

„ In het Jaar 1171 (vervolgt VELDENAAR in zijne taale, „ daar wij den volkomen zin van behouden) wierd 'er op „ Kersnagt veel blixem gezien, en donder gehoord, die lee-

„ lijk

„ lijk en vervaarlijk luidde, tot verwonderinge van alle die
„ het zagen en hoorden. (Zekerlijk mede dieswegen een ge-
„ denkwaardige Kersnagt, gelijk die van het Jaar 1717,
„ daar wij, en zo veele andere Landen, de zwaare en droe-
„ vige uitwerkzels zo jammerlijk van gevoeld en geleden
„ hebben.) Doch het volgende Jaar (tekent hij verder aan)
„ bloeiden de boomen, en het gras wies mede in den Lente-
„ tijd meer en eerder dan het plagt te geschieden; gelijk ook
„ de vogels in dit Land eijeren leiden, broeiden, en jongen
„ kipten, omtrent *Maria Ligtmisse*; dat is, in 't begin van
„ Snoeimaand, of Februarij; dat voorwaar iet vreemds, en
„ der aantekeninge wel waardig is.

Doch laat ons nu eens nader bezien, wat de schennis der heilige zaaken is geweest, dus agterhoudende, in 't algemeen en bewimpeld, in 't *Batavia Sacra*, als wij boven zien, alleen gemeld. VELDENAAR verklaart dat het eene Sacraments dieverije, bij gevolg, eene Godsdieverije is geweest, die te *Utrecht* in twee Kerken, namelijk, de *Buurkerk* en *St. Jacobskerk*, in 't Jaar 1173 is geschied; zonder dat de daders konden ontdekt of agterhaald worden. Doch dewijl 'er over zo eene heiligschending, daar niets bij haalen mag, en waar over de allerijsselijkste straffen geschieden, geen regt kon worden gedaan, daar ondertusschen op het honderd duizendste deel geen zulk eenen zwaaren diefstal te bedenken zij, dan dien van den waaragtigen God, den Schepper van Hemel en Aarde, zelf geschied, en waar over die Opperheer (hij zij dan verhoolen waar hij zij) zekerlijk wraake vordert; zo vervolgt die oude Geschiedenisschrijver; „ dat 'er op den
„ vijfden Idus van Maij een zwaare plaage van water kwam,
„ zo dat de vloed het gantsche Aardrijk als bedekte, en met
„ den fellen stroom, huizen en boomen neder velde; alzo dat
„ veele menschen meenden dat het een nieuwe algemeene
„ Zondvloed zou zijn geweest, en de wereld anderwerf ver-
„ dronken hebben. Had het ook zo lange geduurt (meld
„ hij voort) als de storm fel of hard was, zou de Stad van
„ *Utrecht*, zonder twijffel, niet lang hebben blijven staan.
„ Maar Gods ontferminge minderde den stroom, en het wa-
„ ter viel binnen drie dagen daar na, zo dat het al merkelijk

„ we-

„ weder in de Zee keerde, en alle Dorpen, omtrent de Zee „ geleegen, uit dien zwaaren nood verlost werden.

Hier op verhaald hij verder; „ dat HILDEBRAND, Abt van „ *St. Pauwels* te *Utrecht*, op den Hemelvaartsdag daar aan „ volgende eene predicatie deede, waar in hij de Gemeente „ tot vasten en bidden vermaande, op dat God zijnen toorn „ wilde afwenden, wegens de schenddaad die 'er was ge„ schied aan 't Heilig Lichaam van onzen Heere JEZUS CHRIS„ TUS, dat uit die twee gedagte Kerken (schoon het met de „ ziele en persoonlijk met de Godheid vereenigd, in den „ Hemel aan des Vaders Regterhand verheerlijkt zit) gestoo„ len was, of dat die Stad in 't korte meer plaagen zouden „ treffen. Deeze voorzegginge (volgt 'er) bleef niet zon„ der waarheid; want ten zelven dage op den avond ontstond „ 'er een groote brand, waar door de *Vrouwekerk*, die de „ *Buurkerk* hiet, als ook het meeste deel der Stad in koolen „ wierd gelegt; waar op dan ook de Bisschop GODEFREDUS, „ voor Gods verdervenden toorn bedugt, door zijn gantsche „ Stift vastendagen en boetpleegingen instelde, onder de aan„ roepinge der Heiligen om voor hen te bidden; en zelf, „ anderen ten voorbeeld, blootvoets in de ommegangen ging; „ hoe wel, onder alle deeze ongevallen, zijne kloekmoedig„ heid niet is bezweeken, als blijkt uit de vier bovengedagte „ Kasteelen, die hij naderhand tot beschermingе tegens zijne „ vijanden, en beteugelinge zijner muitzieke onderdaanen, „ gestigt heeft."

Het Jaar en den dag van zijn overlijden, steld het *Batavia Sacra* even als boven, hoe wel met eene klaarder *Nederduitsche* uitdrukking, den 27 Maij, in 't Jaar 1177. Een man (vervolgt de Schrijver) van een kloeken moed, en daar bij groot van lichaam; waar van BUCHELIUS, over HEDA schrijvende, verhaalt, dat hij zo groot is geweest als een reus; en zulks bevonden heeft uit zijn bekkeneel, en uit zijne andere gebeenten, die in in den Jaare 1580 uit het graf gehaald wierden. Men vind hier ook, dat hij in het 22, of, zo andere willen, in het 23 Jaar zijner Regeeringe overleden, en in de *Maartenskerk*, benevens BALDRICUS, begraaven is, naar men steld, met het volgende grafschrift; doch onbeschaamd valsch,

moeten wij, ter liefde van de waarheid, zeggen: want niet een woord is 'er in, dat naar de taale en den rijmtrand van dien overouden tijd het minste zweemt; dies vermoeden wij liever, dat het uit de hersfenen van den vermomden Priesterlijken Schrijver is gevloeid; en waarom dan het met zo eene verdigte oudheid bekleed? Of is 't om dat het al oud moet hieten in 't *Roomsche* Geloof, hoe blijkbaar het de merktekenen van nieuwigheid op 't voorhoofd draagt? Zeker, van dit slag der zogenaamde Priesterorden hadde men wat beter, en opregter verwagt: de Lezer oordeele; dit is dan 't gewaande Graffchrift, daar Bisschop GODEVAART van *Rheenen*, in 't Jaar 1177 mede vereerd, en dat op zijn graft gehouwen zoude zijn, 't geen de woorden immers medebrengen, dat hij 'er mede begraaven is.

De Kerkvoogd GODEFROY *heeft 't magtig Slot van* Rheenen
Geschonken aan het Stift: en nog van klaare steenen
De Sloten Vollenho, Montfoort, *en* Horst *gebouwd.*
En dat van Woerden, *'t welk de Stad geteugeld houd.*

GODEVAART, GODEFRIDUS, enz. van *Amstel.* Bij BOXHORN vind men deeze woorden: „ de eerste die gemeld word (uit „ het Geslagt van AMSTEL) is GODEFRIDUS VAN AMSTEL op „ 't Jaar 1118, en word gezegd te zijn gemaakt Bisschop „ van *Utrecht*, na de dood van DIDERIK. Van deezen „ word geen gewag gemaakt bij eenige Schrijvers, zo nieuwe „ als oude, en indien BEDA niet van hem gesprooken hadde, „ zijnen naam zou tot heden onbekend zijn gebleeven. Het „ geen 'er BEDA van zegt, is dit: ik hebbe ergens geleezen, „ dat na THEODORICUS, of DIDERIK van *Holland*, GODEFRIDUS van *Amstel* zou verkooren zijn tot Bisschop; maar „ nog van zijne daaden, nog van het einde zijns levens, „ hebbe ik nooit iets konnen vinden." Het zal dan ligt een feil bij hem geweest zijn in het uitschrijven, of beschrijven der *Utrechtsche* Bisschoppen uit JOHANNES DE BEKA, die hem voorgegaan is, ook nader aan dien tijd, en zelf Kanunnik is geweest, die 'er egter geen gewag van maakt. A. BUCHELIUS getuigd ook nooit iets van deezen Bisschop GO-

DEFRIDUS van *Amstel* geleezen te hebben. BOXHORNIUS zegt ook; „ de eerste (der *Amstels*) die gemeld word is GODEFRI-„ DUS van *Amstel* in 't Jaar 1118, en word gezegd geweest „ te zijn de tweeëndertigste Bisschop van *Utrecht*, na de „ dood van DIDERIK." Alle lijsten der *Utrechtsche* Bisschoppen hebben 'er twee van den naame DIDERIK, op malkanderen volgende; namelijk DIDERIK den *Hollander*, in scheuringe tegen ARNOUD VAN ISENBURG, en DIDERIK VAN ARE. ISENBURG werd eerst bij den Paus bevestigd, derhalven de XXX; maar alzo hij straks daar na, nog te *Romen* zijnde, stierf, stelde de Paus DIDERIK van *Holland*, die op dien tijd mede te *Romen* was, na ISENBURGS dood, tot Bisschop; doch hij stierf ook in zijne te rug reis, te *Pavia* in *Italiën*. Toen wierd DIDERIK VAN ARE verkoozen: dus moet DIDERIK van *Holland* de XXXI, en DIDERIK VAN ARE de XXXII Bisschop geweest zijn. Ondertusschen vinden wij eenen brief van Bisschop ANDREAS VAN KUIK, geteekend 1131, daar als getuigen over gestaan hebben ENGELBERT en GODEFREDUS van *Amstel*; maar nergens word gerept dat ze Geestelijken, of Prelaaten in een der vijf Godshuizen geweest zouden zijn.

GODEWYK, (PIETER VAN) *Govertsz*; gebooren te *Dordregt*, in het Jaar 1592, was een zoetvloeijend Digter, van wien verscheidene stukken zijn na gebleeven. Ook heeft hij eenige aanteekeningen gemaakt, om te dienen tot eene *Beschrijving van Dordregt*; dan zij zijn onvoltooid gebleeven. Hij overleed den 11 Augustus, in 't Jaar 1669.

Zie BALEN, *Beschrijving van Dordregt*, bl. 224.

GODEWYK. (MARIA) Indien *Utrecht* roemt op Juffer ANNA MARIA SCHUURMANS, zo heeft ook *Dordregt* reden om hoog (schoon niet zo hoog) te weeden op Juffer MARGARETHA GODEWYK. Zij was niet alleen, boven haare moeders taal, zeer ervaren in de *Griekſche*, *Latijnsche*, *Italiaansche*, *Fran-*

Fransche en *Engelsche* Taalen; maar had ook den grond van de *Hebreeuwsche* gelegt. In de Poëzij behaalde zij lof; uitstekende wrogt zij met de naalde; naar het leven borduurde zij de gedaanten van Menschen, Landschappen, Watervallen, Bloemen, Schepen, Zeeën, enz. Zij schilderde konstig; tekende zeer wel met de pen; aardig schreef zij op glas; verstond de muzijk, en speelde deftig op de Clavecijmbal. Haare afbeelding, zelfs van haar gedaan, vind men in de *Beschrijvinge van Dordregt*. Zij was gebooren in 't Jaar 1627, den 31 Augustus, en stierf den 2 November van het Jaar 1677.

GODLINSE, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder *Fivelingo*, met een Adelijk Huis van CLANT. In den vervaarlijken *Groninger* watervloed, den 12 en 13 November van het Jaar 1686, zijn alleen in dit Dorp 53 menschen, 23 paerden, 166 koeien en jonge beesten om 't leven geraakt: 13 huizen en schuuren gantsch weg gespoeld, 9 andere meerendeels beschadigt.

GODSCHALKSOORT, een der zeven Dorpen, behoorende aan het Baljuwschap van *Strijen*, aan de *Oude Maas*, alwaar een voornaam Veer is. Schoon geen Kerkdorp, is het, egter, eene vrije Heerlijkheid, behoorende aan den Heer VAN SLINGELAND. In het Jaar 1624 zijn aldaar bedijkt 104 morgens en 46 roeden Lands.

GOENS, (RYKLOF VAN) de XIII Gouverneur Generaal van *Neerlands Indie*, geboortig te *Emden*, of, zo anderen zeggen, te *Geuns*, een Dorp in *Oostfriesland*. Wat 'er van zij; hij was een dier Helden, die hunnen Adeldom niet door het geboorteregt, maar door daden verkreegen hebben. Onbekend is het, wanneer en waar voor hij de eerste reize naar *Oostindiën* deed. Waarschijnlijk zijn het zijne verdiensten, die hem voortgeholpen hebben. 't Allereerst, dat men van hem gemeld vind, is met den tijtel van eerste Commies, en Lid van 't Collegie van Commissarissen van Huwelijkszaaken, in het Jaar 1646 en 1647. In het Jaar 1652, werd hij in Gezantschap naar den Keizer van *Java* gezonden, waar bij hij ver-

schei-

ſcheide voordeelen voor de Compagnie bedong. In de twee volgende Jaaren vind men hem gemeld als Preſident van de Weeskamer, en in 't laatſte van die had hij eene reize gedaan naar *Perſie*, in hoedanigheid van Commisſaris. In het Jaar 1655 was hij Bevelhebber van de thuiskomende Vloot. Kort daar na vertrok hij weder naar *Indie*, aan boord van 't Schip de *Oranje*, in de waardigheid van Buitengewoonen Raad.

Geduurende het leven van zijnen voorzaat, heeft hij zig op *Ceilon*, *Cormandel* en *Malabaar* beroemd gemaakt. Tweemaalen was hij Gouverneur van *Ceilon*, welke waardigheid naderhand zijn zoon RYCKLOF VAN GOENS de jonge bekleedde, na dat zijn vader, in het Jaar 1661, Ordinaris Raad van *Indie* was geworden. In het Jaar 1675 kreeg hij den post van Directeur Generaal, en werd, den 4 Januarij van het Jaar 1678, de opvolger van den Gouverneur MAATZUIKER. In twee laatſte posten heeft de Heer VAN GOENS niets verrigt, dat aanmerking verdient. De Gouvern.-Generaal, die zig, zedert het Jaar 1681, in een waggelenden ſtaat van gezondheid bevond, verzogt en verkreeg zijn ontſlag, nevens een treffelijk getuigſchrift, waar bij de Heeren Bewindhebberen hun genoegen, over zijne dienſten, aan de Compagnie beweezen, betujgden, laatende het aan zijne keuze, om na het Vaderland te vertrekken, of in den rang te blijven; hij vertrok den 25 November van het Jaar 1681, van *Batavia*, aan boord van 't Schip 't *Land Schouwen*, verzeld van zijne huisvrouw JOHANNA VAN OMMEREN, en kwam, in het Jaar 1682, behouden in *Texel* binnen. Hij ſtierf kort daar na, den 14 November van het Jaar 1682, te *Amſteldam*, en werd in *'s Hage* begraaven. Hij liet drie zoonen na, die allen aanzienlijke Ampten, in de *Indiën* bekleed hebben.

Zie VALENTYN, *Hiſtoriſche Reizen.*

GOEREE of GOEDEREEDE, (*Baljuwſchap van*) in het Land van *Voorn*, legt, met deszelfs onderhoorige Polders, ten Oosten van het Eiland *Westvoorn*, en paalt, ten Noorden, met de oostduinen en ſtranden, aan de Noordzee, of het

Goedereesche Gat; ten oosten aan de slikken, die de *Schurve Zee* genaamd worden, en zig strekken naar den *Hals*; ten ten Zuiden aan het *Brouwershavensche Diep*; en ten Westen aan het oude Land van *Diepenhorst*, het Oude en Nieuwe *Nieuwland*. De omtrek van dit Regtsgebied was, nog in het midden der XVI Eeuwe, niet zo groot, toen *Goeree* naauwlijks eenige Landen onder deszelfs district had. In het Jaar 1592 zijn de vrugten van de Nieuwe Polder, *Oud Westerloo* genaamd, ten Zuiden van de Stad geleegen, voor de eerstemaal ingezameld. Naderhand werden de Polders de *Nieuwe-Oostdijk*, *Nieuw-Westerloo*, *Rooklaasplaat*, en de groote en kleine Zuider Polder bedijkt, waar door het Regtsgebied van *Goereede*, met de oude Polders, volgens de opneeming in den Jaare 1698, thans beslaat 1091 gemeten en 227½ roeden Lands. De oude Polders waren alleen de *Plas van Altena*, die, in het geheel, niet meer dan omtrent 60 gemeten uitmaakten. Alle de nieuw aangewonne Polders zijn ongemeen schoone Zaailanden. Behalven deezen legt 'er, buiten de *Groote Zuider-Polder*, nog een groote Aanwas of Gors, die na verloop van weinige Jaaren bedijkt zou konnen worden. In de Quohieren der verponding van den Jaare 1632, was de grootte van het Regtsgebied van *Goeree* niet onderscheiden, maar onder het geheele Land van *Westvoorn* begreepen. Bij het maaken van de nieuwe Quohieren, in het Jaar 1732, is de aanslag van het Eiland volgens de Jurisdictien verdeeld. In die van *Goedereede* vind men, voor alle de Polders, 1031 gemeten en 247½ roeden Lands aangetekend; benevens 161 huizen en 1 koornmolen. In het Burgerlijke en lijfstraffelijke staan deeze Polders onder de Stad *Goedereede*. De Polderzaaken worden door Dijkgraaven en Heemraaden waargenoomen, die in ieder Polder bijzonder door de Ingelanden verkooren worden. In de *Plas-Polder* en kleine *Zuider-Polder* hebben de Ingezeetenen gezamenlijk het bestier over denzelven.

GOEDEREEDE, of bij verkorting GOEREE, eene Stad in het Land van *Voorne*, bijna een half uur van het Havenhoofd, aan het strand de Rivier *Flakee*. Uit den aanwas der boven-

ge-

gemelde Polders blijkt, dat zij eertijds nader aan Zee geleegen heeft; waar door de Scheepvaart, volgens de verhaalen, in voorige tijden merkelijk bloeide, en de Stad magtiger en volkrijker was. Volgens eene oude Keur was het zelfs ongeoorloofd, met een wagen in een ſtraat of ſteeg te vertoeven, of een paard aan een ſtoep te binden, ten einde om den doorgang niet te belemmeren.

Goeree was voortijds met ſterke muuren omringd; waar van eenige zwaare overblijfzels nog te zien zijn. Van de vijf voorige Poorten, zijn 'er niet meer dan twee, de *Maria*- en de *Hoofdpoort*, overig, met een gedeelte der *Molenpoort*, aan de Westzijde der Stad. De vestingwerken zijn voornamelijk na 't Jaar 1428 in ſtaat gebragt, en wel bepaaldelijk in den oorlog met die van *Zevenbergen*; waar bij de Stad een zwaaren aanval leed, welken de Burgers kloekmoedig doorſtonden, en den vijand manlijk afweerden. Tien Jaaren te vooren waren zij door het Krijgsvolk van Hertog JAN van *Braband* aangetast. Na dat de *Brabanders Dordregt* bemagtigd, en het Land van *Westvoorn* hadden afgeloopen, werd deeze Stad door hen geplonderd en geheel afgebrand. Door het onagtzaam uitwerpen van eenige heete asch, raakte de Stad, in het Jaar 1482, geheel in brand; door de wakkerheid der Burgeren bleeven de Kerk en 't Gasthuis alleen ongeſchonden.

Te gedenkwaardig is de heldendaad der vrouwen van *Goereede*, om hier verzweegen te worden. Op den 22 Julij van het Jaar 1490, kwamen Jonker FRANS VAN BREDERODE en Heer JAN VAN NAALDWYK, met 26 Schepen, voorzien van Krijgsvolk en oorlogstuig, voor de Stad *Goeree*, terwijl dezelve genoegzaam van Krijgsvolk en Burgerij ontbloot was, alzo de mannen, ter haringvangst, op Zee waren. Zij deeden de Stad opeisſchen, en, na gedaane weigering, beſtormen. Hier op begaven zig de vrouwen naar de muuren, weerden de ſtormers af met heete pik, teer en brandende hoepen, en volhardden hier in met zo veel kloekmoedigheid, dat de vijanden, na zeven uuren ſtormens, niet zonder merklijk verlies, moesten aftrekken. In de Stad was niet meer dan ééne vrouw dood geſchooten. Tot loon voor deeze

heldhaftigheid en trouwe, werd de Stad, door MARGARETHA VAN JORK, Vrouwe van *Westvoorn*, behalven honderd *Rhijnsche* guldens, beschonken met de vrijheid der Vlaschtienden.

Goereede, gelijk uit oude aanteekeningen blijkt, werd weleer ter dagvaart van de Staaten van *Holland* beschreeven. Hoe wel zij, door onmagt, zedert het Jaar 1579 geene Afgevaardigden heeft gezonden, zijn, egter, in het Jaar 1609, toen 'er over het twaalfjaarig bestand werd gehandeld, eenige Gemagtigden dier Stad ter vergadering verscheenen.

Door verval van neering is *Goeree* zodanig verminderd, dat men, in 't Jaar 1745, 'er niet meer dan 116 huizen telde; het getal der Inwoonders beliep toen niet meer dan 350 persoonen, behalven de kinderen onder de vier Jaaren. Dit getal vermindert nog meer dan het vermeerdert. De bewooners geneeren zig meest met den Landbouw, behalven die geenen, welke eenige daaglijksche neeringen of ambagten oeffenen, en de Schippers der vaartuigen en Marktschepen, die de vrugten, welke het Eiland voortbrengt, veelal naar *Rotterdam* en elders vervoeren.

De haringvangst was oudtijds aldaar de hoofdneering. Men wil dat de visschers aldaar allereerst de haring in tonnen gezouten hebben. Het aanwassen der droogten en plaaten was de voornaame oorzaak van het verval der Ingezeetenen; die, egter, na het bedijken der nieuwe Polders, wederom een nieuw bestaan en kostwinning kreegen.

De voornaamste Gebouwen zijn het Stadhuis en de Kerk. Het eerste werd in het Jaar 1530 gebouwd, na dat de brand van 't Jaar 1482 het oude Gebouw verwoest had. De Kerk is een schoon Gebouw, 't welk men, in 't Jaar 1708, heeft begonnen te herbouwen. Zij heeft een zwaaren vierkanten toren, die zeer hoog is, waar op, agt maanden in her Jaar, gevuurd word; men wil dat dezelve, in het Jaar 1512, en dus veel laater dan de Kerk zelve, gestigt is. De Gemeente word door één Predikant bediend. Aldaar is ook een Gasthuis, en, buiten het Havenhoofd, een Lazareth, door Gecommitteerde Raaden, in het Jaar 1737, aangelegt.

De Regeering bestaat uit den Baljuw, of liever Substitut Baljuw, en Schout, twee Burgemeesteren, waar van 'er één

The-

Thesaurier is; zeven Scheepenen en één Secretaris, die het Kollegie van het Geregt uitmaaken; waar bij nog twee Weesmeesteren gevoegd zijn. Het aanstellen van den Substitut Baljuw geschied door den Baljuw van den Lande van *Voorn*. Tot de verkiezing der anderen Regenten, word Jaarlijks, op *St. Stevensdag*, den 26 December, door de Leden, die in Regeering zijn, een Nominatie gemaakt van agtien persoonen. Dit dubbel getal word overgezonden aan den Baljuw van *Voorn*, die 'er één Burgemeester en drie Scheepenen uit kiest, en vervolgens aan den Raad en algemeenen Rentmeester, die de vier andere Scheepenen benoemt. De Heeren worden gemeenlijk op den laatsten December gekoozen en beëedigd. De Secretaris ontvangt zijnen last van Gecommitteerde Raaden. De twee Weesmeesteren worden uit de Leden van Regeering gekooren.

Het Wapen deezer Stad is *een Burgt met een Koepel overdekt, en een zwart Anker ter wederzijde op een Gouden Veld.*

Zie ALKEMADE, *Beschrijving van den Briel en Lande van Voorn.*

GOEREESCHE GAT, (HET) een der Zeegaten in 't Land van *Voorn*, loopende digt langs het Eiland *Westvoorn* heenen. Tusschen dit Gat en het Land van *Oostvoorn* legt een groote droogte of zandplaat, de *Hinder* geheeten.

GOERREE, (WILLEM) was de zoon van HUGO WILLEM GOERREE, en ANNA EWOUTS. HUGO WILLEM was Doctor in de Godgeleerdheid en beroemd Geneesheer, te *Middelburg*, in *Zeeland*, alwaar WILLEM, den 11 December van het Jaar 1635, gebooren werd. Hij had, van kindsbeen af, een groote genegenheid voor alle konsten en weetenschappen, en vond zijn grootste vermaak in den ommegang met geleerde mannen. Dan, tot zijn ongeluk, verloor hij te vroeg zijnen vader, en geraakte onder de tugt van een onkundigen en strengen stiefvader, die hem niet wilde vergunnen, zijne geneigdheid te vol-

volgen. Dus vond hij zig genoodzaakt, een andere bezigheid ter hand te neemen; waarom hij, als best met zijne neiging overeen ſtemmende, den loffelijken Boekhandel verkoos. Onder deeze bezigheid liet hij niet na, de weetenſchappen te beoeffenen; met dat gevolg, dat door hem, in vervolg van tijd, de waereld met zijnen ſchoonen letterarbeid is verrijkt geworden: als, zijne *Joodſche Oudheden*, II. Deelen in fol.; *Moſaisch Hiſtorie*, IV. Deelen in fol. 1700, alle met heerlijke plaaten verrijkt; *Kerklijke en Waereldlijke Hiſtorien*, in 4to, 1730; *Algemeene Bouwkunde*, met pl. 1681; *Menschkunde*, in 8vo, 1704; *Inleiding tot de Schilderkonst*, in 8vo, 1704; en *tot de Tekenkonst*, vierde druk, in 8vo, 1705; *Verligtkunde, of regt gebruik der Waterverwe*, in 8vo, 1705. Behalven deeze gedrukte werken, vind men nog melding gemaakt van eenige handſchriften, door hem opgeſteld: als, 1. *Lexicon Vitruvianum*, of verklaaring der konstwoorden, die in de *Architectuur van Vitruvius* voorkomen; —— *Werkwoorden der Bouwlieden, zijnde alle benaamingen van gereedſchappen, ſtoffen, woorden van commando, enz. die bij de werklieden der Bouwkonst daaglijks gebruikt worden; Woordenboek der Architectuur, waar in alle deszelfs konstwoorden verklaard worden. Aanteekeningen over Perſepolis; — Eerſte en tweede vervolg op de Republiek der Hebreeën.*

In het Jaar 1666 trouwde hij, met ELIZABETH VAN WAASBERGEN, en overleed te *Amſteldam*, werwaards hij zig, van *Middelburg*, met der woon begeeven had, den 3 Maij van het Jaar 1711. Zijn afbeelding, is door VAN GUNST in 't koper gebragt.

GOEREE, (JAN) zoon van WILLEM, heeft, behalven andere gedigten, op verſcheidene tijden en gelegenheden, afzonderlijk in het ligt ligt gegeeven:

Alexander, Koning van Ciprus en Cicilien, of gewaande Zeerover, in 8vo;

Godvrugtige Almanach, of Lofgedagtenis der Heiligen;

Hiſtoriſche Gedenkpenningen van Lodewyk den XIV, in 8vo. als mede, eene verzameling van zijne ernſtige en boertige Gedig-

digten, onder den tijtel, *Jan-Goeree's Mengelpoëzij*, 1734, in 8vo. Hij was gebooren te *Middelburg*, den 20 October, van het Jaar 1670, en overleed in *Amsteldam*, den 4 Januarij van het Jaar 1731. Zijn afbeeldzel is door J. HOUBRAKEN in 't koper gebragt.

Voorts heeft hij zig, door zijne Ets- en Teekenkonst, zeer vermaard gemaakt. Men zie de bewijzen daar van, in zijne nog voor handen zijnde konststukken; als ook in zijnen *Wegwijzer door Amsterdam*, in 8vo.

GOES, of TER GOES, de derde in den rang der stemmende Steden van *Zeeland*, en tegenwoordig de eenige Stad in *Zuid-Beveland*, leggende aan de Noordzijde van gemelde Eiland, op eenenvijftig graden en dertig minuten Noorderbreette. Deeze Stad beslaat, in haaren omtrek, langs de wallen, ruim zes honderd roeden. Buiten haare graften, langs de buitensingels, die zig, met de haven, verre naar het Noorden, en tot aan den Zeedijk, uitstrekken, word de omtrek op ruim een uur gaans gerekend; binnen dezelve kan ze naauwlijks een half uur haalen. Aan den Zuidoostelijken hoek heeft zij eene fraaie Voorstad. Men begroot het getal der huizen aldaar, buiten de pakhuizen, op 850, en in de Voorstad op 100, en dat der bewooners op 3500 persoonen. Men vind aldaar drie havens; de oude haven, nieuwe haven en agterhaven. De Stad word, bij het inkomen der haven, gedekt door twee Schansen; de eene legt aan de Oostzijde, tegen de oude haven, en de andere aan de Westzijde, bij den mond der nieuwe haven, digt aan het groote diep; van deeze laatste loopt een linie van communicatie, de groene dijk genaamd, nabij de Hoofdpoort uitkomende. Oudtijds schijnt de Stad, voor het grootste gedeelte, met een steenen muur omtrokken geweest te zijn, waarschijnlijk geschied op vergunning van Vrouwe JACOBA VAN BEIJEREN, in het Jaar 1417. Dit is ten minste zeker, dat *Goes*, vóór dien tijd, geheel open was. Heden vind men nog verscheidene overblijfzelen van een ouden steenen muur: als aan de Oostzijde, bezuiden de Oostpoort; en aan de Westzijde, bezuiden 's Heeren Hendrikskinderen Poort. Ook staat 'er nog een oud overblijfzel van dien muur tegen de Zoute vest aan.

Men

Men heeft thans, hier en daar, nog Bolwerken rondom de Stad, onder anderen een bij de nieuwe Poort, doch onregelmaatig, waar van het halve Gordijn door het water van de Zoute vest bespoeld word. In de Jaaren 1578 en 1585 werd de Stad nog merklijk versterkt, aan wederzijde van de haven, door Bolwerken en Ravelijnen, en twee Schansen aan het einde van den havendijk. Ook werd toen, aan de Oostzijde, bij de Ganzenpoort, de Stad met een tandwerk uitgeleid en vergroot. Het getal der Poorten is aldaar zes: als aan den Westhavendijk de Hoofdpoort, die, in het Jaar 1637, naar de *Dorische* Bouworde geheel verbouwd is; aan de Oostzijde van dezelve legt eene Batterij, Hoogerverwe genaamd, waar op vijf stukken kanon leggen; voorts de *Heer Hendrikskinderen Poort*; de *Ganzenpoort*, de *Oostpoort*, de *Donkere Poort*, en de *Nieuwe Poort*.

De naamsoorsprong deezer Stad is niet zekerder dan die van andere Steden. Sommigen willen den naam afleiden van het woord *Gans*, waar van het wijfje, in de oude *Duitsche* taal, *Goes* heet. Zij geeven voor reden, dat de plaats, daar nu *Ter Goes* legt, eertijds een *Schor* was, waar op zig veele Ganzen onthielden. Anderen zeggen, dat *Goes*, in de oude *Deensche* of *Duitsche* spraake, zo veel beteekent als een weelige en vrugtbaare grond; en om dat *Goes* in zodanigen Landsdouw legt, willen zij den naam daar van ontleend hebben.

Even zeer word 'er getwist over de oudheid en opkomst deezer Stad. Daar zijn 'er, die de opkomst willen toeschrijven aan het oude Slot, aldaar nog in wezen. Maar dit is eerst omtrent het Jaar 1300 bekend geworden; en in de XIII. Eeuw was reeds de Heerlijkheid van *Goes* vermaard, en van Scheepvaart voorzien. Want het is kenbaar, dat Graaf FLORIS DE V, in 't Jaar 1266, ter bede van zijnen neeve, Ridder PETRUS VAN BORSSELEN, aan zijne goede luiden van *Goes*, door alle zijne Landen, vrijheid van tol, voor hunne goederen en koopmanschappen, verleende. De zelve vrijheid gaf JAN, Hertog van *Braband*, drie Jaaren daar na, aan Heere FLORIS VAN BORSSELEN. Waar uit blijkt, dat *Goes* vroeger in wezen was dan het Slot.

Dit

Dit Slot, toen genaamd *Oostende*, werd eerst in het Jaar 1300, kort na deszelfs bouwing, door JAN VAN RENESSE, met de *Vlamingen* belegerd, en door die van *Reimerswaal* ontzet. Van de *Vlamingen* sneuvelden meer dan 1800 mannen. *Goes*, een eigendom van den Huize van *Borsselen*, kwam, met de verbeurdverklaaring der goederen van dat Geslagt, aan de Graaven van *Holland*, en werd dus, in het Jaar 1305, door WILLEM DEN III, aan JAN van *Beaumont* en *Blois*, zijnen tweeden zoon, gegeeven. In het Jaar 1307 schonk Hertog ALBREGT VAN BEIJEREN, aan de *Goezenaars*, vrijheid van 't pondgeld op de visch. JACOBA VAN BEIJEREN, in het Jaar 1417, Vrouwe van den Lande en de Stad *Goes* geworden zijnde, kwam, in het Jaar 1428, toen zij van het Graafschap *Holland* ontzet was, met een klein gevolg, op het Eiland *Zuid-Beveland*, en onthield zig zomtijds binnen de Stad. Op zekeren tijd, wanneer de Eilanders, van alle kanten, samen kwamen, om naar den Papegaai te schieten, begaf zig Vrouw JACOBA, verzeld van eenige Edelen, mede onder den hoop, en voorts op de Schutters baan; alwaar zij den handboog genoomen hebbende, gelukte het haar, den Papegaai zodanig te treffen, dat hij van de steng ter aarde viel. Hier op kwamen de vrouwen der Boogschutters, zo uit de Stad als van de omleggende oorden, Vrouwe JACOBA geluk wenschen, en als Koningin met geschenken begroeten. De Graavin vond hier in zo veel vermaak, dat zij de Ingezeetenen, van het Graaflijk regt op de Vlaschtienden, voor altoos onthefte.

De diensten, welke de *Goezenaars*, in het Jaar 1426, aan Hertoge FILIPS, zo op zijne reize, als in den slag voor *Brouwershaven* en elders beweezen, hadden hen zodanig verarmd, dat veele Poorters zig genoodzaakt vonden, de Stad te verlaaten. Doch FILIPS, zig weinig kreunende aan de armoede der Ingezeetenen, verbood zeer strengelijk het uittrekken van Poorters uit de Stad, dan wanneer zij der Stede van hunne lasten en kosten te bate zouden komen. Zelfs beval hij, in het Jaar 1436, aan den Geregte van *Goes*, *het regt te hanteeren en te pleegen, vonnisse te wijzen, en ter zij-*

ner

ner komste voort te gaan. In vervolg van tijd nogthans verleende hij hun nog zeer aanzienlijke voorregten.

In de Jaaren 1531 en 1532 waren de Ingezeetenen, door verscheidene zwaare overstroomingen, door duure tijden en verval van neeringe, zodanig verarmd en uitgestorven, dat 'er, tot het Ampt van Rentmeester, geen twee goede eerbaare mannen, van vereischten ouderdom, tot twee honderd *Engelsche* Nobelen gegoed, konden gevonden worden; waarom Hertog KAREL hun moest toestaan, daar toe te zoeken mannen van die Jaaren, als zij zouden konnen vinden, en gegoed tot honderd Nobelen. Door deeze verarming der Inwoonders raakte de Stad zodanig ten agteren, dat de schuld, die niet voldaan kon worden, in het Jaar 1543, meer dan agttien duizend guldens beliep. 't Geen het onheil nog treffender maakte, was de brand, die aldaar, in het Jaar 1554, op den 18 Maij ontstond. Dezelve nam zijnen aanvang in een der Zoutkeeten. Door een zwaaren stormwind uit den Noordoosten, verspreidde zig dezelve, eerst in de huizen buiten, en daar na binnen de Stad. Alzo de brand niet kon gebluscht worden, werden, behalven zeer veele Zoutkeeten, bijna drie vierde deelen van de Stad, met al wat 'er binnen was, door de vlamme verteerd. Uit verlegenheid werd de Stad van zeer veelen verlaaten. De voornaamste Ingezeetenen, dit ontwaar wordende, wendden zig tot den Keizer, en gaven hem hunnen nood te kennen, met verzoek om eenige voorregten, om de Stad wederom tot den voorigen bloei te herstellen, en te zorgen dat zij niet geheel ontvolkt werd. Zij verkreegen hier op eenige voorregten, en wierden daar door in staat gesteld, in het Jaar 1596, om aan den eisch van den Hertog VAN ALBA gedeeltelijk te konnen voldoen. Maar hoe geneegen zij ook waren, om alles ten dienste van zijne Majesteit op te brengen, weigerden zij, egter, te bewilligen in den eisch van den 10 en 20 penning. Evenwel bleeven ze den Koning niet minder getrouw, zo als zij zulks ten duidelijksten toonden, in het Jaar 1572. Want TSERAARTS, met eenig volk en twee veldstukken, uit *Vlissingen* voor *Goes* gekoomen zijnde, stelde de bezetting zig zo dapper te weer, dat TSERAARTS genoodzaakt

werd,

weid, te rug te trekken. In de maand September van dat zelfde Jaar, kwamen TSERAARTS en ENTES wederom voor *Goes*, met negen stukken geschut. Zij begroeven zig en plantten 'er hun geschut voor, op den 6 van die maand, en schooten wel haast twee bressen; waar op de *Franschen* en *Engelschen* 's nagts den storm waagden, terwijl de Kolonel KRUYTS, met de *Franschen*, aan de andere zijde, de Stad met ladders meende te beklimmen. Doch alzo deeze te kort waren, gelukte het PACIECO, met 600 *Spanjaarden* en 200 *Waalen*, de Stad te bewaaren en de bresse zo manlijk te verdedigen, dat de belegeraars moesten afdeinzen. Geduurende dit beleg, deed ALBA zijn best om de Stad te water te ontzetten; hij zond, ten dien einde, den wakkeren MONDRAGON, met volk en geschut, naar *Saeftingen*, en deed, met het zelve gerij, eenige ligte Oorlogschepen, met Krijgsvolk, onder SANCHIO D'AVILA, de Rivier afzakken, in de meening van dus den vijand met geweld van voor *Goes* te verjaagen. Doch alzo deeze aanslag niet gelukte, en de Hertog geen mooglijkheid zag, de Stad te water te ontzetten, bedagt hij een ander middel. In de maand October gelastte hij MONDRAGON, eenen nieuwen weg, hem door eenen BLOMMART aangeweezen, in te slaan. MONDRAGON, om zijnen last te volbrengen, trok op, met omtrent 300 man, onder geleide van gemelden BLOMMART, tot drie kwartier uurs van *Woensdregt*, alwaar zij, met laag water, over het verdronken Land konde trekken. MONDRAGON, schoon reeds in den krijg oud geworden, trok, in gezelschap van D'AVILLA en SERROOSKERKEN, voor uit. Het Krijgsvolk, meest *Spanjaarden* en *Waalen*, moest, tot aan den middel, door het water waaden. Elk droeg een zakje met buskruid en lonten, benevens een weinig beschuit, op het hoofd, of om den hals. Zij haastten zig, als duurende het laag water slegts vijf uuren, om twee mijlen wegs voort te trekken. Aldus kwamen ze, tegen den avond, behouden aan den *Krabbendijk*, en gaven, met een vuur, het zein van hunne gelukkige overkomste. TSERRAARTS ging voorts, met al zijn volk, te scheep; waar op de Stad *Goes*, andermaal, van het beleg verlost werd. Niet weinig werden de Landlieden daar door bezwaard; en wel in zo verre, dat 'er, in het Jaar 1574, een

een overslag moest gemaakt worden, van de gegoedheid der Inwoonders en Burgers, op dat ieder, naar zijn vermogen, in die lasten zoude draagen. Ook werd wel strenglijk verbooden, dat niemand zig uit de Stad mogt begeeven, met oogmerk om zig daar door van die lasten te onttrekken. Met den aanvang van het Jaar 1576 werd op het Stadhuis, naar gewoonte, beraadslaagd, hoe veelen de Stad, en elk Dorp in 't bijzonder, van ieder honderd soldaaten moest huisvesten: het besluit was, dat men de niet geërfden naar zijne gegoedheid zou schatten.

Intusschen nam de overlast van het *Spaansche* Krijgsvolk zo geweldig de overhand, dat die van *Goes*, in het volgende Jaar, zig tot DON FILIPPO, Gouverneur van de Stad en het Eiland, vervoegden, met beklag, dat zij, in vergelijking van de Dorpelingen, te veel belast waren, en in gevalle dit aanhield, zij genoodzaakt zouden zijn, hunne Stad en Vaderland te verlaaten. DON FILIPPO sloeg dit alles in den wind; in plaats van de belastingen te verminderen, verhoogde hij dezelven. Daar op wierden de klagten gebragt voor den Raad van *Brussel;* en toen ook hier geen agt op dezelve geslaagen werd, was zulks oorzaak van den schielijken overgang der Stad en Eiland tot de zijde der Staaten. Op besluit van Burgemeesteren en Scheepenen van de Stad, namens de Burgeren en Ingezeetenen, en der Baljuwen, Schouten en Scheepenen van alle Parochien des Eilands, van wegens deszelfs Ingezeetenen, werden eenigen uit de hunnen naar den Prins VAN ORANJE gezonden, om van hem bijstand te verzoeken. Deeze bezending was opgedraagen aan den Burgemeester CORNELIS PIETERS POLDERMAN, JOHAN ANDRIES BLANK, Dijkgraaf *Bewesten Schelde*, en PIETER JASPERS VOSSEMARE, Schepen, en aan den Secretaris Mr. JACOB VALKE. Hun last hield in, om van den Prinse de toestemming te verzoeken op de Artikelen, door gemelde Regenten, in aller naam, opgesteld, en op die voorwaarde, de Stad *Goes* en het Eiland te stellen onder deszelfs Gouvernement. Men begeerde daar bij, de agtervolging van den *Roomschen* Godsdienst, zo in de Stad als ten platten Lande; mids het zo wel aan die van *Holland* en *Zeeland*, als anderen vrij zou staan, daar ter

plaat-

plaatze in gerustheid te handelen, gaan keeren, woonen en koophandel te drijven, zonder in geloofszaaken onderzogt of ontrust te worden; ook, dat men geene knegten of krijgsvolk, binnen de voorschreeven Stad en Eilanden in Guarnisoen zou leggen, dan ten gemeenen koste, en met toestemming van de Magistraat, en zulks nog niet dan in tijden van nood, en dat de sleutels altoos in bewaaring van Burgemeesters zouden blijven. Verder bedong men, dat alle de bedieningen van den Geregte, of Waereldlijk of Geestelijk Regtsgebied, zouden blijven bij den Magistraat, Wet en Officieren, daar toen over gesteld zijnde, of verder, naar ouder gewoonten van regtswege, gesteld zullende worden. Ook zouden die van *Goes* blijven behouden, alle hunne oude voorregten, geregtigheden, handvesten, keuren en costumen, en zijne Hoogheid verzogt worden, hen daar bij te handhaven en beschermen. Na dat de Gemagtigden, verscheidene reizen, in onderhandelingen geweest waren met den Prinse, scheen het werk der satisfactie of genoegdoening te zullen blijven steeken, op het stuk der imposten en lasten, welke men, tot steun der zaaken, zoude behooren te draagen, alzo de Ingezeetenen, geheel verarmd zijnde, zig buiten staat verklaarden, vooreerst eenige lasten te konnen draagen; waar in de Prins geen genoegen nam. Men deed dan eerst verslag aan den Magistraat, welke, op den 25 Februarij van het jaar 1577, den Gemagtigden op nieuw last gaf, tot het sluiten van het verdrag, en omtrent het point in verschil zodanig over een te koomen, als zij ten meesten nutte van den Lande, zouden oordeelen te behooren. Maar het leed nog wel eene maand, eer men het in alles eens was; want de Satisfactie werd van wederzijde niet geteekend voor den 22 Maart, en ten Stadhuize afgekondigd den 27 van die maand.

Het oogmerk van dit verdrag was eeniglijk, Satisfactie, dat is, voldoeninge te bekomen op zekere bevoorens opgegeeven pointen of voorwaarden, op welke de Steden zig onder het Stadhouderschap van den Prinse wilden begeeven, volgens het beslootene bij de *Gendsche* bevrediging; in tegenoverstellinge van de breedere magt, welke de Prins in *Holland* en *Zeeland* oeffende,

uiterlijke plegtigheden van de *Roomsche* Kerk hadden, dewijl de Wethouders, op den 2 October van het Jaar 1566, zwaarigheid maakten, het Placaat des Konings af te kondigen, waar bij gelast werd, algemeene en plegtige ommegangen te doen, ten einde den zegen van den Hemel te smeeken, tot voorspoed van des Keizers wapenen tegen de *Turken*, en tot bevrediging der ontstaane beroerten in de *Nederlanden*. Kort daar na werd aldaar raadzaam gevonden, bij scherpe Placaaten, te verbieden, het houden van conventiculen of heimelijke Godsdienstige vergaderingen; welk nodeloos zou geweest zijn, ware men niet onderregt geweest, dat de Hervorming aldaar haare voorstanders had. Verder vind men, dat, op den 27 September van het Jaar 1766, binnen *Goes* gekoomen waren zes persoonen, welke men hield voor Predikanten, en die men vermoedde, dat daags daar aan zouden prediken; Dat die persoonen, voor de Magistraat ontboden, en gevraagd zijnde, wie zij waren, van waar zij kwamen, en wat zij te doen hadden? vrijmoedig hunnen naamen genoemd, en verklaard hadden, gezonden te zijn van de Hervormde Kerke te *Middelburg*, ten verzoeke van eenige Inwoonders van *Goes*, (welke zij niet begeerden te noemen,) om het waare Woord Gods te prediken, en uit te roeien het venijn, door een *Wederdooper* hier te Lande gezaaid; Dat hun, door de Wethouders, onder het oog gebragt was, een verdrag tusschen de Landvoogdesse en de verbondene Edelen, betreffende het toelaaten der vernieuwde predicatien, ter plaatze daar dezelve, vóór den tijd van het verdrag, waren in gebruik geweest. En dewijl daar ter Stede nooit te vooren zulke predicatien gedaan waren, oordeelde de Magistraat, dat deeze nieuwigheden, zonder uitdrukkelijke bewilliginge der Landvoogdesse, of van den Prinse VAN ORANJE, als Stadhouder van *Zeeland*, niet konden worden toegestaan; en wilden zij, egter, voortgaan, de Regeering zoude 'er zig tegen verzetten en kennis geeven, daar het behoorde; Dat de Predikanten, uitstel verzogt en bekoomen hebbende tot den anderen dag, toen hadden geantwoord, dat zij met hun volk de zaak overleid hadden, en meenden, met de predicatien te moeten voortgaan, en daar toe gebruiken het *Nieuwe Werk*, of de

plaats

plaats onder den Windmolen, twee opene plaatzen, binnen de muuren der Stad; Dat zij, op het dreigen der Magistraat, een weinig verzet, gevraagd hadden, of het hun veroorloofd zoude zijn buiten de Stad? waar op hun ten antwoord was gegeeven: wilden zij prediken buiten de Stad, zij mogten zien, hoe zig voor de Landvoogdesse of bij den Prinse te konnen verdedigen.

Dit antwoord, waarschijnlijk, voor een oogluiking opgenoomen hebbende, waren zij buiten de Stad gegaan, en predikten, eerst op een stuk zaailand, en daar na, nog drie of viermaalen, onder een Olimolen, onder den rook der Stad.

Van dit alles was, door de Regeering, met een Stadsbode, schriftelijk, kennis gegeeven aan den Rentmeester *Bewesten Schelde*, die den zelfden Bode had gezonden aan de Landvoogdesse. Hoedanig het antwoord daar op was, is onbekend gebleeven. Dat het niet zeer gunstig moet geweest zijn voor de Predikanten, blijkt hier uit, om dat zij de Stad en die hun toegedaan waren verlaaten hadden.

Ook schijnen 'er, van tijd tot tijd, nog meer dergelijke predicatien, in 't geheim, zelfs binnen de Stad, gedaan te zijn, tot dat, in het Jaar 1578, hun eene Kerk ten Godsdienstoeffening werd toegestaan.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de Regeering van *Goes* verre af was van den geest van vervolging, die in andere Steden plaats had; als mede, dat door haar voorzigtig gedrag, de haatelijke beeldenstorm geweerd werd, niettegenstaande het aldaar Kermis was, toen men dit haatelijk bedrijf, te *Middelburg* gepleegd, berigt ontving. Zij hield zig aan alle de *Roomsche* Godsdienstpligten, tot in het gemelde Jaar van 1578, doch waakte niet te min ernstig tegen alle geweld der Inquisitie en invoering van de nieuwe Bisschoppen.

Niet lang, evenwel, duurde de ongestoorde oeffening van den *Roomschen* Godsdienst, na de onderteekening der gemelde Satisfactie. En geen wonder! Want vermids de handel tusschen *Holland* en *Zeeland* nu open stond, kwamen 'er, van tijd tot tijd, Kooplieden, uit alle plaatzen, derwaards. Men ijverde zedert om *Goes* en het Eiland, in alles, met de overige Leden van *Zeeland* te vereenigen. En dewijl de *Gereformeerde* aan-

 hang

hang aldaar verre de sterkste was, kon het niet anders weezen, of de zaak moest daar toe overhellen, hoewel de Regeering, met bedaartheid, alles aanwendde, om de zaken op den ouden voet te handhaaven.

De Satisfactie was nog niet afgekondigd, toen de beweegingen om verandering reeds een begin namen. Zekere FRANS SCHAALJE, een Kleermaker van zijn ambagt, had, op den 26 Maart, van het Jaar 1577, aan verscheiden Burgers gevraagd, of zij mede tekenen wilden een verzoekschrift aan den Prinse VAN ORANJE, om hier, gelijk te *Haarlem*, tweeërlei Godsdienstoeffeningen te hebben; dat 'er wel twee honderd waren, die dit begeerden, en dat hij hun Bode wilde zijn, en verzoeken om eenen Mr. QUIRYN tot Predikant te hebben; welke QUIRYN, zedert, de tweede Predikant, in het Jaar 1579, binnen *Goes* wierd.

Doch deeze FRANS, door den Baljuw, in hegtenis genomen zijnde, werd door denzelven veroordeeld, om gestraft te worden met den dood en verbeurdverklaaring zijner goederen. De Regeering, de redenen ter zijner verschooning gehoord hebbende, veranderde den eisch in een vonnis van bannissement, uit *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, voor den tijd van drie Jaaren. FRANS, zig daar mede grootelijks bezwaard agtende, beriep zig op het Hof van *Holland* en *Zeeland*, en verkreeg mandement van Appél; doch moest, na lang twisten, de kosten van 't geding betaalen. Immiddels hadden de *Gereformeerden* eenige heimelijke predicatien gehouden, die bij oogluiking schijnen gedoogd te zijn. Na de Pacificatie van *Gend* geschiedde dit meer openlijk; en wel voor de eerste reize door eenen GABRIEL HAPPART. Op den 28 September van het Jaar 1578, werd aan de Stads Overigheid een verzoekschrift overgegeeven, uit naam van haare *onderdanige Ingezeetenen en Onderzaaten*, (wezende de *Protestanten*) *zo van binnen als ten platte Landen*, waar bij zij verzogten, *om een Kerk, het zij het Klooster, of het Zusterhuis.* De Regeering, met dit verzoek verleegen, verzogt twee of drie dagen uitstel, om de zaak, in het volle Collegie van de Wet, te overleggen. Maar gelijk doorgaans dergelijke verzoeken met niet weinig drift verzeld gaan, weigerden de verzoekers daar in te bewilligen. Waarom de Regeering

goed-

goedvond, onder protestatie van bij de Satisfactie te volharden, aan de verzoekers de Kerk van het Gasthuis toe te staan.

Op dit besluit liet men eenige der verzoekers binnen koomen, om aan hun het zelve te openbaaren. Zij verscheenen gewapend, de eene met een Rapier, een ander met een Roer, en wederom andere met een Hellebaard. Zij verklaarden, in geenen deele met dit besluit zig te konnen vergenoegen, maar veroverden de Kerk van de *Kruisbroederen*, of het *Zusterhuis*, en indien hun een van beiden niet goedwillig werd ingeruimd, zij dezelve met geweld zouden neemen. Mondeling werd hun dan de eerste toegestaan, en een der Secretarissen gelast, met den Predikant te gaan naar den Prior van het Klooster, hem kennis te geeven van 't besluit der Regeeringe, en te beveelen, de Kerk van alle versierfelen te ontdoen.

In plaatze van hier mede vergenoegd te zijn, vorderden zij de bewilliging van vijf Artikelen, welke zij de Magistraat voorstelden: „ 1. dat de Heeren uit hun eerste antwoord zoude ligten, „ *om alle inconvenientien en perijclen voor te koomen.* 2. „ Dat hun zou gegeeven worden, het geheele Convent van de „ *Kruisbroederen.* 3. Dat ze den Predikant zouden toeleggen „ een tractement van 400 guldens, gelijk die op *Walcheren* ge- „ nieten. 4. Dat die van de *Roomsche* Religie hunne omme- „ gangen en andere plegtigheden zouden doen binnen hunne „ Kerken. 5. Dat de *Gereformeerden* hunne dooden zouden „ mogen begraaven, op het Kerkhof van de Groote Kerk." Hier op kwam een antwoord, 't welk niets meer behelsde dan het voorige. Na dat de Predikant hier over nog met de Magistraat in onderhandeling getreeden was, kreegen zij berigt, dat de ongeduldige Gemeente bezig was, met de beelden in de Groote Kerk te verbrijzelen. De Predikant en Magistraat, daar over niet weinig ontsteld, begaven zig derwaard, in hoope van den moedwil te beteugelen. Maar te vergeefsch: de woede, eens gaande geraakt, rustte niet, voor dat genoegzaam alles, dat niet kon geborgen werden, verbrijzeld was. Dit onbestaanbaar bedrijf bepaalde zig niet binnen de Stad, maar sloeg over tot het platte Land. Het duurde meer dan drie dagen, zonder dat de Groote Kerk in dien tijd gebruikt werd: een blijk, dat de plonderaars meer op den roof dan op den Godsdienst gesteld waren.

 Men

uitspraak van WILLEM DEN III, geheel en al vernietigd, door 's Lands Staaten. In de groote Staatsomwenteling van het Jaar 1747 hielden de *Goezenaars* zig zeer vreedzaam; wordende de verheffing van den Prins VAN ORANJE aldaar, op voorslag van éénen Burgemeester, doorgedreeven, zonder dat de Gemeente 'er zig mede moeide.

De openbaare Gebouwen binnen deeze Stad, zijn het Slot *Oostende*; het Stadhuis; de Waag; de Bank van Leening; Stads-schuur en Weeshuis; de drie Schuttershoven, als die van de *Handboog*, *Kruisboog* en *Kloveniers*; de Groote Kerk; het Gasthuis; de *Waale* Kerk; 't *Latijnsche* School, zijnde een gedeelte van het Klooster der *Kruisbroeders*; de *Roomsche* en *Mennoniten* Kerk; het Oude Mannen- en Vrouwenhuis; 's Gasthuis; het Pest- Arm- en Weeshuis.

De Regeering bestaat uit den Baljuw, eenentwintig Raaden, waar onder twee Burgemeesters zijn, en twee Secretarissen, welke ook het Kollegie van het Geregt waarneemen; het welke, boven dien, bestaat uit den Baljuw en negen Scheepenen, die meerendeels uit de Raaden gekooren worden. Een der Secretarissen bekleed ook het Ampt van Pensionaris, doch voert 'er den tijtel niet van. De afgaande Burgemeester word Jaarlijks tot Pensionaris Honorair verkooren.

Tot aan het Jaar 1720, bestond de Regeering alleenlijk in een Kollegie van Burgemeesters en Scheepenen, als Wet en Raad te samen. Dan die van *Goes* kwamen, in dat Jaar, bij een, om, op den voet der Resolutie van den 1 Maij van het Jaar 1651, over eene betere vastselling van hunne Regeering te raadpleegen. Men was toen van oordeel, dat het tot meerder rust en eenigheid in de Regeering, en tot welvaart van de Stad zou strekken, indien 'er een zeker getal van altijd blijvende Raaden werd aangesteld. Dit tot een besluit gemaakt zijnde, werd daar van kennis gegeeven aan de Staaten van *Zeeland*, met verzoek om dit tot een point van beschrijving te maaken, en aan de bijzondere Leden toe te zenden. Het voorstel werd ter Staatsvergaderinge overwogen, en daar in, op den 4 en 6 Junij van dat Jaar, bewilligd, en voorts aan de Stad octrooi daar op verleend;

leend; eenentwintig Raaden werden toen, door Burgemeesteren en Scheepenen, aangesteld en beëedigd, en verder vastgesteld, dat bij overlijden, vertrek of om andere reden, een Raadsplaats open vallende, dezelve, door den Raad, binnen den tijd van dertig dagen, moest vervuld worden, met een persoon, uit de notabelsten en gekwalificeerdsten uit de Burgerij der Stad, hebbende ten minsten geweest drie Jaaren Poorter of Burger, of één Jaar getrouwd met een ingebooréne Burgeresse. Verder moet hij zijn een Lid der Schutterije, en Lidmaat van de *Gereformeerde* Religie. Zedert de weder invoering van het Stadhouderschap, maakt de Raad aldaar een Nominatie van twee persoonen, welke aan den Stadhouder gezonden word, die 'er een uit kiezen moet. De Raad vergadert, gewoonlijk, alle Saterdagen, 's morgens om 10 uuren; dezelve kan geen besluit neemen, dan wanneer 'er ten minsten elf Leden tegenwoordig zijn. De gewoone dag der Jaarlijksche Magistraatsvergaderinge, is de 24 Junij. Buiten dit Lighaam van Wet en Raad, is aldaar een Landregt; welk Kollegie, in het Jaar 1581, door Prins WILLEM DEN I is ingesteld, in plaatze van Provisoor en Deekens. Het zelve bestaat uit drie persoonen, Kommissarissen van 't Landregt der Stede genaamd, en eenen Fiskaal, benevens een der Secretarissen van de Stad. Het eene Jaar verkiest men in het zelve één, en het andere twee nieuwe Kommissarissen, in de plaats der afgaanden, die dan ook den eed voor den Raad afleggen. Dit Kollegie behandelt geene crimineele zaaken, schoon de Vierschaar gaat over het geheele Eiland. De Stedelingen betrekken voor het zelve zo wel de Ingezeetenen van het Land in regten, als de Rentmeesters der goederen van Buitenlieden van verschillend Regtsgebied. Van de vonnissen, door dit Kollegie geweezen, kan men aan Burgemeesters en Scheepenen appelleeren.

De Ambagtslieden en neeringdoende Burgers zijn aldaar verdeeld in veertien Gilden, behalven de Panneluiden, die een Gild op zig zelve hebben. Tegenwoordig zijn 'er niet meer dan 27 Pannen- of Zoutziederijen.

De Burgerij van *Goes* is vedeeld in zes Kompagnien: als twee onder het *Oranje-*, twee onder het *Blaauwe-*, en twee on-

onder het *Witte Vaandel.* De President Burgemeester is altoos Kolonel van de geheele Schutterij. In tijd van nood houden de Officieren en verdere Adelborsten, welke kwaliteit alle de Schutters hebben, de wagt op het Stadhuis, op een plaats, de Hoofdwagt genaamd, alwaar zij beurtelings, met een derde van een Kompagnie, om den agttienden nagt, waaken. Doch in tijden van rust en vrede, word 'er niet gewaakt, dan alleen door vier Klapperlieden.

Goes kan mede roemen op een aantal voornaame Mannen: als, GASPAR BARTIUS, doorgaans GASPAR BELGA, of JASPER DE NEDERLANDER genaamd; JOHANNES RAMUS; JOACHEM POLITUS; LEONARDUS MARIUS; CORNELIS FRANS EVERSDYK; JOHANNES ANTONIDES VAN DER GOES; CORNELIS GENTMAN; BERNARDUS VAN DER GOES en JACOBUS LANDSBERGEN; alle mannen, van wien wij reeds breeder melding gemaakt hebben, of nog moeten maaken.

't Wapen deezer Stad is het zelfde als dat van het geheele Eiland, namelijk *een zilveren of witte Gans op een Zwart Veld, en boven die Gans het Wapen van Beijeren.*

Zie SMALLEGANGE; VAN METEREN; BOR; *Vaderl. Hist. Satisfactie van Goes; Staat der Nederlanden*, enz.

GOES, (AERT of ARNOUD VAN DER) zoon van AERT of ARNOUD en van MARGRETA VAN BANCHEM, gebooren te *Delft.* Zijn Vader was eerst Pensionaris dier Stad, en daarna Advocaat of Raad-Pensionaris van *Holland.* Onze AERT VAN DER GOES werd, om zijne welspreekenheid, Advocaat van 't Parlement en Grooten Raad te *Mechelen*, alwaar hij, op den 26 Maij van het Jaar 1550, overleed, en werd in de *St. Rombouts* Kerk, onder een blaauwe Zerk met agt kwartieren, begraaven; 't welk in dien tijd iets ongemeens was. De vier Kwartieren van 's vaders zijde waren: *van der Goes*, *Hack van Out-Heusden*, *Coeverden* en *van der Colve.* Hij had ter vrouwe MARGRETA BEUKELAAR, waar bij hij verwekte drie dogters; JOHANNA, BARBERA en ANNA VAN DER GOES, welke hem met het volgende Grafschrift vereerden.

Aan

Aan den voorzigtigen en bescheiden Advocaat der beiden Regten, in den Grooten Raad te Mechelen, ARNOUT VAN DER GOES, ARNOUTSZOON, *hebben zijn vrouw en kinderen, de dood van haaren liefsten man en vader betreurende, dit gesteld. Hij is in het Jaar onzer herstellinge* 1550 *den* 26 *Maij in den ouderdom van* 56 *Jaar overleeden.*

Deeze lofrede, gevloeid uit de pen van zo nabestaande bloedvrienden, zou als valsche roem konnen genomen worden, ware het niet dat de geschiedboeken ons duidelijk aanweezen, dat AERT VAN DER GOES met regt den eernaam van voorzigtig en bescheiden, geduurende zijn leven, en ook na zijnen dood, is toegekend.

GOES, (ADRIAAN VAN DER) broeder van AERT of ARNOUD, zo even gemeld, insgelijks gebooren te *Delft*, in dien tijd, dat hun vader Pensionaris dier Stad was. Hem ging de roem na van een groot en verstandig Regtsgeleerde. Hij volgde zijnen vader, in het Jaar 1543, in den gewigtigen post van Advocaat (nu Raadpensionaris) van *Holland.* In het Jaar 1547 ontving hij, in naam der Staaten, MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, Heere van *Beveren;* waar van hij zelfs, in zijn Register der Dagvaarten, dit volgende, op den 2 Maij, heeft aangeteekent: „ wanneer bij den Stadhouder voorsz. mij gelevert sijn commissie, „ die in 't wals was, hebbe (ik) deselve de Staten voorgeleesen, „ en daer na sijne M. Ed. wellekom geheeten, hem gevende „ voor Tijtel Edele, Vermogende, Welgebooren Heere, Hem „ verklaarende dat de Staten seer verblijdt waren, dat Sijne Keizerlijke Majesteit belieft hadde hem in de plaetse van den Heere van Praet te committeeren tot een Stadhouder en Gouverneur van den Lande van Hollandt; biddende dat hij d'affairen „ van den Lande altoos soude willen hebben voor gerecommandeert, sij souden hem altoos weder emploijeeren in sijne M. E. „ dienste en alle behoorlijke obedientie toonen, danckende „ voorts den Heere van Praet van de goede addresse die hij de „ Staten offereerde te doen, en hun weder presenteerende alle „ behoorlijken dienst." Waar op hij het antwoord van den Stadhouder doet volgen, bestaande in beloften en dankzeggingen.

ADRIAAN VAN DER GOES was, te *Delft*, in den Egt getreeden met ANNA VAN SPANGEN, LAURENS dogter, bij welke hij zes kinderen verwekte, eenige van welke hooge Ampten bekleed, en aanzienlijke huwelijken hebben gedaan.

Hij overleed, in zijnen post als Raadpensionaris, in het Jaar 1560. De onmisbaare Registers der Dagvaarten, van zijnen Heer vader, AERT VAN DER GOES, loopen van den Jaare 1524 tot 1543; en die van hem zelven, van 't Jaar 1524 tot den 16 December van het Jaar 1560. Dewijl deeze onmisbaare Staatsstukken, tot zeer hooge prijzen, op auktiën verkogt werden, heeft men, om ze van meer nut te doen, dezelve in 8 stukken, in gr. 8vo, herdrukt.

GOES, (CHRISTIAAN VAN DER) was een zoon van Heer ADRIAAN en ANNA VAN SPANGE, gebooren te *Delft*, in het Jaar 1540. Hij was Heer van *Spijk*, en Hoofdschout te *Delft;* een man, bij de Burgerij bij uitneemenheid bemind. In het Jaar 1558 was hij in den Egt getreeden met ANNA VAN RENOY, GERARDS dogter, Heer van *Spijk*. CHRISTIAAN overleed den 22 September van het Jaar 1600, en zijne Egtgenoote den 12 Augustus, van het Jaar 1608. Zijne kinderen waren: ADRIAAN, MARIA, ANNA, GERARD, LAURENS, ARNOUT en CORNELIS VAN DER GOES.

GOES, (ADRIAAN VAN DER) de oudste zoon, uit het huwelijk van Heer CHRISTIAAN en ANNA VAN SPANGE, was mede een uitmuntend Regtsgeleerde; zo dat hij, niet alleen bij zijne Geboortestad *Delft*, maar ook bij verscheiden andere Steden, als hun gewoone Advocaat werd aangenomen. Prins MAURITS, schoon Heer ADRIAAN den *Roomschen* Godsdienst was toegedaan, vertrouwde hem, egter, de allergewigtigste zaaken en volgde, in veele gevallen, zijnen raad. FREDRIK HENDRIK stelde hem aan als zijnen Raad en Rekenmeester; in welken post hij, in het Jaar 1632, den 7 Januarij, in *'s Hage* overleed, en wierd in de Kloosterkerk begraaven. Hij is getrouwd geweest met PETRONELLA VAN STOPPELAAR, die, den 28 October van het Jaar 1604, overleed. Hij hertrouwde daar na, met MARIA VAN CROMSTRIJEN. Uit zijn eerste huwelijk had hij ver-

XVIII. D[l]. pl. I.

verwekt drie kinderen, waar onder CHRISTIAAN VAN DER GOES, gehuwd met MARGARETA DE GRUITER. Hij overleed den 26 September van het Jaar 1677, en liet na zes kinderen.

GOES, (LIEVEN VAN DER) ADRIAANSZOON, ſtierf ongehuwd, en werd, met meer anderen van zijn Geſlagt, in de Kloosterkerk, in *'s Hage* begraaven.

GOES, (ANNA VAN DER) zuster van LIEVEN, werd de vrouw van Mr. PIETER DE BIJE, Advocaat in *'s Hage*. Haar tweede man was ADRIAAN VAN DER GOES, die bij haar verwekte vijf kinderen; PETRONELLA, ongehuwd geſtorven, in het Jaar 1624; 2. MARTYN, Regtsgeleerde; 3. WILLEM; 4. AGATHA VAN DER GOES, getrouwd, in het Jaar 1641, te *Delft*, met SIMON VAN GRASWINKEL; en 5. ADRIAAN VAN DER GOES, die ter vrouwe nam MARGRETA VAN HOOGENDORP.

GOES, (Jonker GERARD RENOY VAN DER) zoon van CHRISTIAAN VAN DER GOES en ANNA VAN SPANGEN. Den naam van RENOY, zijnde die van zijne moeder, hebbende aangenomen, heeft hij, van zijn jonkheid af aan, den oorlog gevolgd, en als een dapper Officier, ten dienſte van den Koning van *Spanje*, zig gedraagen. Hij werd begiftigd met het Gouverneurſchap van 't Kaſteel van *Gend*, en overleed op het zelve, den 8 Augustus van het Jaar 1623. Dit Geſlagt, als nog in wezen, bekleed, te *Delft*, en op andere plaatzen, de aanzienlijkſte Eerampten.

GOES, (BERNARDUS VAN DER) dus genaamd naar zijne Geboorteſtad *Goes*, in *Zeeland*, is de laatſte geweest, die, in het Jaar 1571, toen bijna 21 Jaaren oud, in 't Convent der Predikheeren, zijne geloſte gedaan heeft, en, in dien haggelijken tijd, Biegtvader der Nonnen zijner Orde te *Wijk bij Duurſteede* was. Naderhand heeft hij het Prioraat te *Kalkar* bekleed; hij was alvoorens, in het Jaar 1605, Procurator van dat Convent geweest. Na een dienst van twee Jaaren is hij, op zijn verzoek, daar van ontſlagen. Geenen kans ziende, om tot zijn eerſte Convent, te *Zierikzee*, te konnen wederkeeren, werd hij,

hij, in het Klooster zijner Orde, te *Gend*, ingelijfd, daar hij, tot zijnen dood, die voorviel in het Jaar 1619, in ruste leefde; laaten verscheiden schriften na.

Zie LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 402.

GOES, (CORNELIS PIETERSEN VAN DER) geboortig in *Zuid-Beveland*, was *Dominikaner* Monnik te *Zierikzee*, van waar hij, in het Jaar 1566, na zijne Geboorteplaats wilde oversteeken, om te prediken en zijnen eersten Priesterlijken dienst te verrigten, met oogmerk om eenige almoessen voor zijn Klooster te verzamelen. Doch, terwijl hij, buiten de Stadspoort, naar den Schipper wagtte, die hem zou overzetten, werd hij, door booswigten, die voorgaven *Geuzen* te zijn, jammerlijk mishandeld, en, na dat deeze hem half dood verlaaten hadden, door anderen naar zijn Klooster te rug gedraagen, waar in hij, weinige weeken daar na, aan eene bloedspuwing overleed. Deeze *Goesenaar* had onder de Geleerden den tijtel van *Athleta fidei*.

Ibid. bl. 525.

GOESSINGE, eene Havezate, in 't Landschap *Drenthe*, binnen de grenzen van het *Diverder Dingspil*.

GOFFREDUS, (HILBRANDUS) was gebooren in *Friesland*, en wel in het Dorp *Huizum*, alwaar hij Pastoor was. Hij was niet alleen een Godgeleerde, maar ook een Wiskonstenaar, en overleed in het Jaar 1500. Hij was de verzamelaar van de Bisschoppelijke Ordonnantien der Bisschoppen van *Utrecht*, die te *Gouda*, in het Jaar 1484, gedrukt zijn, en ook de Schrijver van verscheidene Godgeleerde Geschriften.

SUFFR. PETRI; VAL. AND.

GOGH, (MICHIEL VAN) Regtsgeleerde, is eerst geweest Pensionaris van *Vlissingen*, zijne Geboorteſtad, en werd, in het Jaar 1655, wegens die Stad, gecommitteerd ter Rekenkamer des Lands en Graaflijkheid van *Zeeland*. Kort na dat KAREL DE II, Koning van *Engeland*, uit *Holland* vertrokken was, en den throon van *Engeland* beklommen had, werd goedgevonden, een buitengewoon Gezantſchap derwaard te zenden, waar toe, den 22 Julij van het Jaar 1660, benoemd werden de Heeren van BEVERWAARD, SIMON VAN HOORN, Burgemeester der Stad *Amſteldam*, de Heer VAN GOGH, en RIPPERDA, Heer van *Farmſum*. Na 't ontvangen van hunne inſtructien en genomen afſcheid, van den Staat, vertrokken zij den 29 October, en kwamen den 1 November te *Gravezande*. Wegens eenige verhinderingen voeren zij niet voor den 16 dier maand, verder naar *Greenwich*, daar zij door den Lord RICHARD, (*) tweeden zoon den Marquis VAN AMONT, met vier of vijf Edellieden van 's Konings Kabinet, nevens den geenen, die de plaats des Ceremoniemeesters, toen ziek, bekleedde, ontmoet, en uit naam zijner Majeſteit verwelkomt wierden. Kort daar op vervolgden zij in des Konings Bark hunne reis naar *Londen*, daar zij, voor den Tour, aan de trappen door Lord GRAVEN ontvangen en verwelkomt zijnde geworden, in des Konings koetzen traden, en, met een gevolg van in de twintig koetzen met zes paarden, door *London* tot in 't huis van Sir. ABRAHAM WILLIAMS gevoerd, kosteloos onthaald en ontvangen wierden, op ééne en de zelfde wijze, als dat aan Afgezanten van gekroonde hoofden geſchiedde. Den 19 des namiddags, zijnde opgehaald door den Graaf OSSORY, hadden zij eerst openbaar gehoor, alleen in pligtpleegingen beſtaande, bij den Koning, ſtraks daar op bij de Konin-gin

(*) AITZEMA *zegt, dat de eer van door een* LORD *buiten* Londen *gecomplimenteerd te worden, voor deezen nooit aan iemand der Ambasſadeurs van H. H. Mog. gebeurd was: 't welk* WICQUEFORT, *door 't onthaal van* BOREEL *en* RENSWOUDE *in 't Jaar* 1640, *tegen ſpreekt.*

ginne moeder, en 's anderen daags bij den Hertog van JORK, en de Prinses ROJAAL. Daar na gehoor in 't Kabinet bij den Koning hebbende, droegen zij zijne Majesteit voor, dat de voornaamste reden hunner bezendinge was, om vast te stellen tusschen dezelve en Hunne H. Mog. een goed verstand en vriendschap, als van ouds was geweest, en (om die te bondiger te maaken) eene eeuwigduurende Allliantie, welke zoude bestaan in eene belofte van Guarantie, Commercie en Navigatie. Zijne Majesteit, hunne persoonen en voorstel aangenaam verklaarende, voegde hen eenige *Engelsche* Heeren tot Commissarissen toe, om verder te handelen.

De Ambassadeurs keerden weder in September van het Jaar 1662; laatende in *Engeland*, den Secretaris der Ambassade CUNÆUS, tot onderhouding der correspondentie omtrent de nog hangende zaaken. Den 2 October deeden zij verslag van hunnen handel, en roemden de betuiging van goede genegenheid, door den Koning en den Hertog van JORK gedaan, die, ter dier gelegenheid, ook gerecommandeerd hadden den Heer Prins van *Oranje*. Doch zulke recommandatien van *Engeland* smaakten *Holland* niet; dies volstrekt beslooten was die niet aan te neemen.

De Ambassadeur VAN GOGH gaf ook, den 26 der zelfde maand, ter vergaderinge der Heeren Staaten van *Zeeland*, kortelijk berigt van 't geene geduurende zijn Gezantschap was voorgevallen, en op wat wijze het Tractaat, van nieuws met *Engeland* gemaakt, tot besluit gebragt en wederzijds onderteekend was: voegende daar bij wat ernstige verklaaringen de Koning, op 't afscheid der Gezanten gedaan had tot nakooming van het geslootene, en opregte onderhouding van alle goede vriendschap en vertrouwendheid met deezen Staat; verzeld met nadruklijke recommandatie van den persoon en de belangen zijner Hoogheid, den Heere Prinse van *Oranje*. Al 't welk gehoord zijnde, wierd de Heer VAN GOGH daar over van wegen de vergaderinge bedankt, en wel in 't bijzonder over den ijver, de naarstigheid en het beleid, dat hij, nevens de Heeren zijne Amptgenooten, tot het voltrekken van dat goede werk had gebruikt; 't welk hooggemelde Staaten beloofden bij alle gelegenheden te zullen erkennen. Ook werd die Heer, dewijl toen stond gehandeld te worden tot gestadiging van 't gemelde Trac-

taat,

taat, verzogt, zig onbezwaard en gereed te willen houden, om aan die hooge vergaderinge zodanig verder berigt te geeven, als op eenige deelen of uitbreidingen van 't zelve zoude mogen worden vereischt; waar toe hij zig ook gulhartig en beleefdelijk aan Hunne Ed. Mog. heeft aangeboden.

In het laatst van April des Jaars 1664 wierd goedgevonden, den Heer VAN GOGH aan te stellen tot Ordinaris Ambassadeur van deezen Staat, bij den Koning van *Groot-Brittanje:* gelijk hij dan ook zijne Instructie in Maij ontving. Daarenboven magtigden Hunne Hoog Mog. hem, om, ten koste des Lands, eenige ervarene persoonen tot kundschapgeevers, in de omliggende havens of elders nodig weezende, te mogen gebruiken. Ook werd goedgevonden, dat de schade, die op de wissels zoude koomen te vallen, voor zo veel zijn tractement aanging, bij *Zeeland* zou worden vergoed en betaald; als mede dat hij zijne onkosten en verschot van *Holland* en *Westvriesland* wederkrijgen zou; en eindelijk dat hem, tot zijne toerusting, zouden worden toegelegd zes duizend guldens ééns, mede te betaalen door *Holland* en *Westvriesland*, uit hunnen post op den staat van oorlog daar toe geschikt.

Den 17 Junij vertrok hij van *Scheveningen*, en kwam den 19 in de Rivier van *Londen*, voor de Hoop, twee mijlen van *'s Gravezande;* daar hij, overmids het gedaane verbod van eenige Schepen uit *Holland* (wegens de besmetting der daar toen zijnde pest) te laaten passeeren, tot 's anderen daags verblijven moest. Incognito aldus te *Londen* gekomen, had hij 's avonds ten agt uuren afzonderlijk gehoor bij den Koning, die zijnen persoon en overkomst voor aangenaam verklaarde, met veele minzaame uitdrukkingen, zo omtrent den Staat als omtrent hem zelven; klaagende des niet te min, dat de *Nederlandsche Oost-* en *Westindische* Compagniën dagelijks groote moeiens en schade aan de *Engelschen* deeden, en dat op zijne klagten aan de Staaten Generaal deswegens geene voldoening volgde. De Ambassadeur, zijne Majesteit hier op naar gelegenheid van tijd en zaaken gediend hebbende, zeide de Koning: *Laat ons vrienden blijven.* Waar op de Ambassadeur met de vereischte hoflijkheden afscheid nam. Des anderen daags had hij een dergelijk gehoor bij den Hertog van

JORK: maar den 5 Julij had hij dat in 't openbaar, bij den Koning; twee dagen daar na bij de regeerende Koningin; en, den volgenden dag, bij de Koninginne Moeder, voorts bij den Hertog en Hertogin van JORK.

In de maand December van het Jaar 1665 werd de Ambassadeur VAN GOGH, door Hunne Hoog Mog. ter gelegenheid der ontstaane vredebreuk met *Engeland*, te huis geroepen, bij eenen brief aan den Koning van dat Rijk geschreeven, die hem daar op een scherp antwoord toezond. Eindelijk kwam hij, na genomen afscheid van zijne Majesteit te *Oxfort*, tot *Londen* aan, en van daar met een Jagt naar *Holland*, alwaar hij in den *Haag*, den 11 Januarij van het Jaar 1666, beknoptelijk opening deed van zijne handelingen; roemende voor 't overige des Konings heuschheid in allen opzigte, doch daar bij voegende, dat de Hertog van JORK nog meest den oorlog in 't hoofd had, als die gezegd had: *men moest elkanderen in Zee nog eens begroeten*. Voorts melde de Ambassadeur, dat men in 't gemeen verlangde naar den oorlog met *Frankrijk*; dat in *Engeland* geen gebrek van Zeevaart was; dat de Koophandel daar bloeide, en dat, of nu en dan door de *Hollanders* een Schip genomen werd, men dat niets agtte; dat het den *Engelschen* aan geen geld mangelde, enz. Den 26 dier zelfde maand verscheen hij ter Vergadering der Staaten van *Zeeland*, daar hij aan Hun Ed. Mog. ook een kort berigt zijner verrigtingen gaf, verzoekende te gelijk, eenige weinige Gedeputeerden, om eenige geheime zaaken nader te mogen openen, gelijk hij reeds aan Gedeputeerden Hunner Hoog Mog. in den *Haag* gedaan had. Waar op hij, zo voor zijn berigt als goeden ijver, vlijt en loflijk beleid, tot 's Lands dienst in zijne Ambassade aangewend, bedankt zijnde, werden hem, tot het ontvangen der geheime zaaken, toegevoegd, de Heeren THIBAUT, STAVENISSE, GRUWAART, VRYBERGE, INGELS en REIGERSBERG, met den Raadpensionaris van 't Land.

Den Heere VAN GOGH, die, geduurende den tijd van zijn Gezantschap aan 't Hof van *Engeland*, altijd zijn Ampt als Rekenmeester van *Zeeland* had blijven behouden, werd nu ook, bij Staatlijke Resolutie, den 20 Augustus van het Jaar 1666, toegelegd het volle tractement, zedert dien tijd tot heden toe verloopen; gelijk hij dan mede altijd zijn aandeel genooten heeft

uit

uit de daar toe behoorende Emolumenten (*). In het Jaar 1667 werd hij Raad van *Vlissinge*, zijnde de eerste geweest, die, zedert de opregting der Reekenkamer tot dien tijd toe, wegens die Stad Rekenmeester geweest is, en tevens het Raadsampt bekleed heeft. Hij overleed in het Jaar 1669.

Zie DE LA RUE, *Staatkundig Zeeland*, bl. 45-50.

GOGAVA of GOGAVINUS, (ANTONIUS) gebooren in de Stad *Graaf*, werd één vermaard Doctor en groot Mathematicus in *Italie*. Hij heeft veele geleerde werken nagelaaten.

Zie PONTANUS en PETIT, *Nederl. Republiek*.

GOINGA, eene Edele Staate, nabij het Dorp *Heeg*, in de Grietenije *Wijmbritzeradeel*.

GOINGARIJP, een tamelijk groot Dorp, zig in de lengte uitstrekkende, in de Grietenije *Doniawerstal*. Dit Dorp heeft 29 stemmen.

GOKKINGA, een Adelijk Slot, tusschen de Dorpen *Zuid-* en *Noordbroek*, in het groot Oldampt van de *Groninger Ommelanden*.

GOLBERDINGEN of GELBERDINGEN, een Dorp onder het Graafschap *Kuilenburg*. Volgens PONTANUS behoort het onder *Gelderland*; doch VAN DER HOUVE meent dat het, met *Everdingen*, onder *Holland* behoort. Dan daar *Everdingen* en *Golberdingen* onder het Graafschap *Kuilenburg* behooren, volgen wij PONTANUS.

GOL-

(*) *Notul. ter Rekenk. van Zeeland*, 1 *Aug.* 1663, *en* 8 *Maart* 1667.

GOLDA, is een vaart, met een gedeelte van een natuurlijken stroom, dwars liggende, tusschen den *Rhijn* en den *Hollandschen IJssel*. ANDREAS, Bisschop van *Utrecht*, heeft, in den Jaare 1139, aan de Kerke van *St. Salvator* geschonken, alle de Tienden van de nieuw bebouwde landen, daar aan behoorende, als mede het waereldlijk regt. Graaf FLORIS DE V noemde deeze vaart, in zijn giftbrief van het Jaar 1281, de *Goude*. Daar is 'er ook een tusschen de *Zeeuwsche* stroomen, die Keizer OTTO DE II, in den Jaare 974, de Rivier *Golda* heeft genaamd. MELIS STOKE noemde deeze vaart ook de *Goude*, als hij zegt:

Op de Goude vochten al den nacht
Ende in Middelburg bin der gracht.

ALTING, *Not. Germ. Inf.* Part. II, pag. 71.
M. STOKE, in JAN DE II.

GOLKEHEIM, eene Edele Staate, onder het Dorp *Garijp*, in de Grietenije *Tietzerksteradeel*.

GOLTHORN, een der 33 *Friesche* Dorpen, welke in het Jaar 1277, verdronken zijn.

GOLIUS, (JACOBUS) Hoogleeraar in de Wiskunde en *Arabische* Taale, op de Academie te *Leiden*, werd, in het Jaar 1596, binnen *'s Gravenhage* uit een oude en aanzienlijke Familie, die weleer binnen *Leiden* gewoond had, gebooren. Zijn overgrootvader was FRANCISCUS GOOL. Zijne zoonen en kleinzoonen bekleedden, even als hij, de waardigheid van Scheepen en Raaden te *Leiden*.

GOLIUS (FREDERIK) of GOOL, de vader van JACOBUS, bekleedde mede aanzienlijke Ampten, en heeft zig, gedurende het beleg van *Leiden*, als een waardig Burger gedraagen. JACOBUS, den ouderdom van 20 Jaaren bereikt hebbende, begaf zig, na de Academie verlaaten te hebben, op zijns vaders Hofstede *Naaldwijk*, om zijne studie aldaar in stilte voort te zetten. Ver-

volgens deed hij eene reize naar *Frankrijk*, en daar na, in gevolge van den Afgezant der Staaten, naar *Marrokko*, om zig de gronden der *Arabische* Taale eigen te maaken. Bij zijne terugkomst werd hij, in de plaats van zijnen voorigen meester ERPENIUS, tot gezegde waardigheid beroepen. Hij, over zig zelven nog niet voldaan zijnde, verzogt verlof nog eene reize naar de *Levant* te mogen doen, en keerde, na verloop van vier Jaaren, te rug. Om met één woord alles van hem te zeggen, hij heeft den roem nagelaaten, dat hij in de kennisse dier Taale nooit zijnen wederga gehad heeft. Hij overleed den 28 September van het Jaar 1667, nalaatende twee zoonen, waar van de eene de grootste waardigheid in *Leiden*, en de andere aanzienlijke Ampten in de Staats-Regeering bekleed heeft.

BAYLE, *Dictionaire*.

GOLTZ (HUBERT) of GOLTZIUS. De groote roem, dien LAMBERT LOMBARDUS, door zijne uitmuntenheid in de Schilderkonst verkreegen heeft, als hebbende een nieuwe en betere manier, dan de oude, gevonden, deed denzelven veele leerlingen verkrijgen. Onder deezen was HUBERT GOLTZ, of GOLTZIUS, gebooren te *Venlo*, doch herkomstig van *Wurtsburg*, daar zijne voorouders gebooren waren. Bij den gemelden LOMBARDUS zag en kopieerde GOLTZIUS verscheiden dingen naar de Antieken, zo wel *Roomschen* als anderen, die van de oude *Franken* in *Duitschland* na gebleeven waren, en welken in hem een ijver en lust verwekten, om met behulp van zijne geleerde belezenheid, de *Roomsche* Oudheden te onderzoeken, waar in hij zeer ervaaren geworden is, en door de handleiding van den Heer van WATERVLIET heerlijke zeldzaamheden voortgebragt heeft.

Geduurende twaalf Jaaren hield hij zig onledig met het bijeenzamelen der penningen, pronkende met de afbeeldzels der *Roomsche* Keizeren, welken hij door een zeker Schilder van *Kortrijk*, geheeten JOOST GIETLEUGEN, een welgeleerd en vernuftig man, wiens levenswijs geenzints dien bijnaam verdiende, deed tekenen en in hout snijden, en die hij, op verscheiden gronden gedrukt, in een groot boek uitgegeeven heeft. Dat

 werk,

werk, waar aan GOLTZIUS veel arbeid besteed had, en 't geen de borstbeelden van alle de Keizers bevatte, van JULIUS CAESAR af tot KAREL DEN V en FERDINAND, met inlasfing van eenige ledige ronden voor de troniën der Keizeren, van wien geene gedenkpenningen te vinden zijn, had hij met zwaare kosten in verfcheiden Taalen te *Brugge* in *Vlaanderen*, zijne woonplaats, op zijne eigene Drukkerij doen drukken, die van zeer fraaie letters voorzien was, of fchoon hij geen open winkel hield. Behalven dat boek heeft hij verfcheidene anderen uitgegeeven, die bij de geleerden in agting en aanzien zijn: als in den Jaare 1563 een werk in 't *Latijn*, ten tijtel voerende *Cajus Julius Caesar*, of de Hiftorie der *Roomfche* Keizeren, uit gedenkpenningen opgemaakt, en met het leven van JULIUS CAESAR verrijkt; welk werk hij den Keizer FERDINAND opdroeg. Ook gaf hij in den Jaare 1566 een ander werk, in de evengenoemde Taale, in 't ligt, genaamd *Fasti*, vervattende de overheeringen en Feestvieringen der oude *Romeinen*, van de grondlegging van *Rome* tot den dood van AUGUSTUS; alles met gedenkpenningen eigenhandig door hem gefneden en met uitleggingen verrijkt: 't geen hij den *Roomfchen* Raad of Senaat opdroeg, die hem, in den Jaare 1567, in erkentenisfe van zijne voortreflijkheid en geleerdheid, op het Kapitolium, bij een bezegelden brief, wiens affchrift in zijn zedert uitgegeeven werk, *Caesar Augustus* betijteld, gevonden word, tot een Edel *Roomsch* Burger verklaarde. Het laatstgenoemde werk, in twee boeken verdeeld, waar in de levensbijzonderheden van CAESAR AUGUSTUS in de *Latijnfche* Taale befchreeven zijn, gaf hij uit in den Jaare 1574, en verrijkte het met plaaten der gedenkpenningen en hunne reverfen of tegenzijden. In het Jaar 1576 gaf hij in het ligt een *Latijnsch* werk, onder den tijtel van *Sicilia* en *Magna Graecia*, of de Hiftorie van de Steden en volken van Groot *Griekenland*, met *Griekfche* gedenkpenningen en hunne befchrijvingen.

De reeds gemelde en meer andere werken, door GOLTZIUS befchreeven, en die allen in groote boekdeelen kostbaar en met fraaie letteren gedrukt zijn, ftrekken ten getuigen van zijnen vlijt en kundigheid, en doen de gedagtenis der voortreflijke oudheid van het *Roomfche Keizerrijk* herleeven.

Offchoon ik van zijne Penfeelwerken weinig te verhaalen weet, is mij nogthans bekend, dat hij verfcheiden dingen, onder anderen te *Antwerpen*, ten tijde van het Feest der Orde van het Gulden Vlies, voor de *Oosterlingen* gefchilderd heeft. Voorts was GOLTZIUS ftout in het onderneemen en kloek in het uitvoeren.

Zijne eerfte huisvrouw was de zuster van de laatfte huisvrouw van PIETER KOEK VAN AALST, bij welke hij eenige kinderen teelde, welke hij *Romeinfche* naamen deed geeven, als MARCELLUS, JULIUS en dergelijken. Staande dat huwelijk vertrok hij naar *Rome*, buiten weten van zijne Egtgenoote, die meende, dat hij zig naar *Keulen* begeeven had. Ten tijde als hij te *Brugge* woonde, fchepte hij veel vermaak en uitfpanning in de Sermoenen van zekeren graauwen Monnik, geheeten BROER KORNELIS; en deeze Sermoenen zijn (zo gezegd word,) door hem befchreeven en gedrukt; ook heeft hij dien Monnik op een panneel in olieverf genoegzaam van vooren geportretteerd, en hoe wel uit het geheugen, zeer wel getroffen, met al zulk een verftoord wezen, als hij zettede, wanneer men hem met fchimpdigten en fchotfchriften te vooren had getergd. Dat Portret, 't welk, zo veel de kunst betreft, wel behandeld was, heb ik gezien en in handen gehad.

Zijne huisvrouw overleeden zijnde, begaf hij zig in een tweede huwelijk, met eene vrouw van geen zeer goed gerugte; tot fmerte van zijne kinderen en vrienden, en tot zijne eigene onrust, fchade en fchande, gelijk meer aan wijze en verftandige mannen wedervaren is, die te veel vertrouwen ftellende op zig zelven, de ongeftadigheid van fommige vrouwen gemeend hebben door de reden te zullen konnen matigen, de ingekankerde kwaade gewoonte door goed onderwijs te verbeteren, en de bedorven zeden te hervormen.

GOLTZIUS, die een zeer ftatig man was en veel oorceel bezat, was bij grooten en geleerden in geen gering aanzien. Aan ANTONIO MORO, een zijner penningwerken, zeer fraai gebonden, gefchonken hebbende, zeide deeze, dat gefchenk niet dan met zijne kunst te willen erkennen, en deed hem eens en andermaal 's morgens komen, om hem te portretteeren, doch weder, na hem telkens een ontbijt voorgezet te hebben, ver-

trekken, tot de derde reis toe, wanneer hij hem binnen een uur, of immers een zeer korten tijd, ongemeen fraai en welgelijkend afmaalde; want hij ondertusschen zig het regte wezen van GOLTZIUS in het geheugen geprent had. Naar dat Portret, 't welk nog te *Brugge* berust, is dat gesneeden, 't welk voor een zijner werken geplaatst is. Gelijk zijne boeken met verscheiden *Latijnsche* lofdigten vereerd zijn, is ook op dat Portret door eene *Engelschen* Gezant het volgend bijschrift gemaakt:

In effigiem HUBERTI GOLTZII, *ab Antonio Moro expressam*,
Daniëlis Rogerii Angli *Epigramma:*

GOLTZIUM *arte parem pingendi cernis Apelli*,
Sculpendique parem, culte Lysippe, tibi:
Notitia imperii Graji pariterque Latini
Varroni similem, Pausaniaeque simul.

Puntdigt van DANIEL ROGER, *Engelschman*, op het afbeeldzel van HUBERT GOLTZ, door ANTONIUS MORUS:

Dit's GOLTZ, *wiens kundigheid der* Griekfche *en* Roomfche *Rijken*
Voor geen PAUSANIAS *of* VARRO *hoeft te wijken*,
Voor wien in Snijkunst zelfs LYSIPPUS *onder doet*,
Voor wien in Schilderkunde APELLES *zwigten moet.*

HUBERT GOLTZ, overleed te *Brugge*, in of omtrent het Jaar 1583.

Zie VAN MANDER, *Leven der Konstschilders*, I. Deel, bl. 260-265.

GOLTZIUS. (HENDRIK) Wanneer de veelvermogende en werkzaame natuur jonge lieden tot de Schilderkonst (om zo te spreeken) voorgeschikt en afgezonderd heeft, blijft zij met haaren invloed niet agter, noch laat het zaad, 't geen zij in den boezem van de zulken (als in een goeden grond) gestort heeft, daar in ver-

verborgen blijven, maar doet het heel vroeg te voorschijn komen, mildelijk opwassen, en deszelfs aanhoudende vrugtbaarheid voor 't oog der waereld aan den dag leggen. Hoe waaragtig dit zij, zal met dit leven van HENDRIK GOLTZIUS beweezen worden. Deeze was afkomstig van eerlijke en treffelijke ouders, en tot *Malbragt* gebooren, zijnde een Dorp in 't Land van *Gulik*, niet verre van *Venlo*, in 't Jaar onzes Heeren 1558, in Sprokkelmaand, eenige dagen voor dien van *Paulus Bekeeringe*. Hooger op is zijne herkomst uit een ander Dorp, genaamd *Heinsbeek*, daar zijn bet-overgrootvader den naam van GOLTZ, van oude tijden den stam eigen, reeds gevoerd had. De grootvader van onzen HENDRIK GOLTZIUS woonde te *Venlo*, en was een kunstig Schilder, HUBREGT GOLTZ geheeten, hebbende ook een broeder SYBREGT GOLTZ, een fraai Beeldsnijder. HUBREGT nu had eenen zoon en twee dogters, beiden aan Schilders gehuwd; eene van deezen was de moeder van eenen, ook HUBREGT GOLTZ genaamd, een uitneemend geleerd Historieschrijver, hebbende den naam van GOLTZ van zijner moeders zijde aangenomen, daar hij anders VAN WEERTSBURG geheeten was: hij onthield zig veel te *Brugge*, in *Vlaanderen*, gelijk boven in zijn leven verhaald is. De oude HUBREGT nu (zeg ik) had eenen zoon, JAN GOLTZ geheeten, een redelijk goed Schilder, woonagtig tot *Keizersweerd*, daar hij 't Burgemeester- en andere Regeeringsampten bediende; en wederom, behalven verscheidene dogters, ook twee zoons had, waar van de jongste, mede JAN GOLTZ geheeten, na 't overlijden zijns vaders een Glasschilder werd. Vermids hem 't geluk niet zeer gunstig was, trok hij naar 't voorgemelde Dorp *Mulbragt*, en begaf zig vroeg in den Egt: deezes oudste zoon was onze HENDRIK GOLTZIUS, een vet, wild en lustig kind, niettegenstaande hem zijne moeder, uit oorzaake haarer ziekelijkheid, weinig had kunnen te zuigen geeven. Deeze lustigheid en leevendheid van geest was oorzaak van verscheidene ongelukken, hem in zijne kindsheid overkomen; want eens viel hij op een scherp stoksken, 't welk hem de neus doorboorde; veelmaal is hij uit het water gered; 't vuur, waar mede hij kinderlijk veel op hadde, heeft hij ook beproeft: want een Jaar of meer oud zijnde, en alleen gaan-

gaande, viel hij in 't vuur, en met het aangezigt op eene pan met gebrande olie, verbrandende in de gloeiende koolen beide zijne handen. Zijne moeder ſtelde wel allen vlijt in 't werk, nagt en dag, zonder moeite of ſmert te ontzien, dezelven ſpalkende, ſmeerende, enz. om ze wel te geneezen; maar een neuswijze buurvrouw deed 'er de ſpalken af, zeggende, dat zij het beter beſchikken zoude, en wond ſlegts de regterhand in eenen doek, waar door de zenuwen opkrompen, invoegen, dat hij nooit die hand regt heeft konnen open doen. Nog gebeurde hem een ongeluk in zijne kindsheid: want zijn vader liet hem eens, door een misſlag of uit onkunde, *Auripigmentum* in den mond ſteeken, welk hij daar na, zo veel hij kon, weder daar uit krabde.

Toen nu GOLTZIUS omtrent drie Jaaren oud was, vertrok zijn vader JAN GOLTZIUS uit het Dorp *Mulbragt*, en ging met de woon naar *Duisburg*, een Steedje in 't Land van *Kleef*, waar GOLTZIUS op zijn vierde Jaar ter Schoole ging om 't *A. b. c.*, en verder ſpellen en leezen te leeren. Van toen af wilde de natuur niet langer verbergen, wat 'er in hem lag, en waar toe hij geſchikt was; des, gelijk de katten al vroeg gezind zijn te muizen, zo zag men in hem ook wel haast, werwaard de genegenheid van zijnen geest overhelde, te weeten de Teekenkonst, door de mannetjes, die hij veelal met de pen in plaats van letters maakte. Hier door nam de vader 't beſluit, om hem aan 't Portret- en Glasſchilderen te zetten, en van de Schoole af te neemen. Zeven of agt Jaaren oud zijnde, deed hij niet dan teekenen, zo in zijn huis als elders op planken en muuren; ook was zijn genegenheid meer, om iet uit eigene vinding te doen, dan met geduld zig te zetten, om eenig ſtuk van eens anders arbeid geheel na te maaken. Op dien voet bevlijtigde hij zig van jongs aan in de kunst, en hield zig geſtadig aan den arbeid, met glazen maaken en beſchilderen. Het heugt mij, eenige teekeningen van zijn eerſte kindsheid gezien te hebben, waar in men een uitneemend oordeel en behendigheid, om de meeningen zijner Hiſtorien klaar, volkomen, en met naauwkeurigheid uit te drukken, merken konde. De geduurige ziekelijkheid zijner moeder veroorzaakte, dat hij veeltijds de andere kinderen moest op-

pas-

pasfen, de knegts helpen, en huiswerk doen, tot groot nadeel van zijne genegenheid en voorneemen; egter was de lust zo vuurig in hem, dat hij op alle heilige dagen naarftiglijk, met op muuren en elders kemels, olifanten en andere groote dingen te teekenen, bezig was. De vader dit ziende, liet den jongen maar teekenen, fchilderen en kladden, al wat hij wilde, mids hij maar zijns vaders zaaken niet verzuimde of veragterde; want, (gelijk gezegd is) den man 't geluk niet mede, maar veelal tegen liep. GOLTZIUS merkende, dat zijne hulp en naarftigheid te huis wel noodig was, bedroefde zig dikwils, dat hij niet uit zijner ouderen huis en daar ter plaatze konde koomen, waar hij iet fraais van de kunst hadde mogen zien; doch gedroeg zig hier in lijdzaam. Hij raakte door zijne groote kunstliefde aan 't etfen in 't koper, en beproefde het ook, om met zijn lamme (of verminkte) hand in 't koper te leeren fnijden; 't welk hem van 't begin af zo gelukte, dat KOORNHART, toenmaals vier mijlen van daar woonende, wilde aannenmen, om hem het Plaatfnijden te leeren; want hij hadde voor denzelven alreede veele perken geteekend, die hij zelf voorneemens was te fnijden. De vader toonde zig daar toe overbodig, en maakte met hem een verdrag voor 2 Jaaren. Maar, alzo de voorwaarden of befprekken van dit verdrag aan GOLTZIUS niet bevielen, raakte dat te niet; waar op KOORNHART voorfloeg, dat GOLTZIUS 't bij hem een maand of twee beproeven, en, zo 't hem niet beviel, 'er uit zou mogen fcheiden. Hier in bewilligde GOLTZIUS gaarne, op dat hij dus de behandeling zien mogte; doch toen KOORNHART zeide; „ *zo gij 'er dan uitfcheid, zult gij mij dan beloo-* „ *ven, bij geenen anderen meester, noch bij u zelven, te lee-* „ *ren.*" floeg GOLTZIUS alles af, behoudende zijne vrijheid, en is met zijne vader weder naar huis vertrokken, niet nalaatende zig dagelijks in 't Plaatfnijden te oeffenen. KOORNHART dit merkende, heeft den Jongeling terftond werk gegeeven, en daarenboven geraaden, hem in *Holland* te volgen, 't welk hij deed. Doch zijnen vader of ouders beliefde het, met hem derwaard te trekken, willende hem alleen zulk verlof niet geeven.

GOLT-

GOLTZIUS dan kwam te *Haarlem* woonen, even na den grooten brand omtrend *St. Jansdag*, terwijl KOORNHART vermaak schepte in het begin en aanleeren van GOLTZIUS, en hem dikwerf onderwees op de beste wijze (zijnes bedunkens) en naar zijn uiterste vermogen. Dus te *Haarlem* woonagtig, sneed hij langen tijd voor KOORNHART en FILIPS GALLE; zijne ouders intusschen van daar weder naar *Duitschland* vertrokken zijnde. Hij nu te *Haarlem* blijvende, begaf zig in 't huwelijk met eene weduwe aldaar, die eenen zoon hadde, wien hij van jongs aan vlijtig heeft onderweezen, en door groote naarstigheid tot het Plaatsnijden gebragt; deszelfs naam was JAC. MATHAM (*).

GOLTZIUS nu maar 21 Jaaren oud en gehuwd wezende, begon bezorgd te worden wegens zijne huislijke omstandigheden en middelen van bestaan, en verviel in zulk eene zwaarmoedigheid, dat hij bijna geene gezonde dagen meer hadde, en eindelijk in eene uitteerende ziekte verviel, wel drie Jaaren bloed spuwende. De Geneesmeesters besteedden wel allen vlijt om hem te helpen, doch alles te vergeefsch; zijnde die zwaarmoedigheid te zeer ingeworteld: te meer, vermids hem daar bij ook eenige moeielijke omstandigheden wedervoeren. Hij nu ziende zijn leven (als men zegt) aan eenen zijden draad hangen, en geenen Genees-

(*) *Deeze* JACOB MATHAM, *was in den Jaare* 1571 *op den* 15 *van Wijnmaand gebooren, en heeft het teekenen zo wel als het Plaatsnijden bij zijnen behuwdvader* GOLTZIUS *geleerd. Veele Jaaren heeft hij in* Italie *doorgebragt, en veel in 't koper gesneeden, naar de voornaamste* Italiaansche *en* Nederlandsche *meesters, ook wel naar teekeningen van deezen zijnen behuwdvader, of die van zijne eigen vinding; hij schilderde ook met olieverf, artseerende met het penseel, als of het teekeningen met de pen waren. Hij heeft eenige plaaten van* GOLTZIUS, *die deeze, door den dood verrast, ten halven had laaten liggen, na deszelfs overlijden opgemaakt: onder anderen is 'er eene heel groote prent van twee volle vellen, verbeeldende de bruiloft te* Kana *in* Galilee, *welker eene helft door* GOLT-

teesmeester vindende, die moed had hem te helpen, zeggende zij allen, dat het met hem te verre was gekomen, nam, hoe zwak ook, een vast besluit, naar *Italie* te reizen, hoopende daar door eenige beeteringe te bekoomen, of ten minsten voor zijnen sterfdag de fraaiheid en schoonheid der kunsten in *Italie* te aanschouwen, 't welk hem door zijn huwelijk en meer andere zaaken zo lang was belet geweest. Hij nam dan ten dien einde zijnen knegt mede, te huis laatende verscheidene leerlingen en den Drukker, en is, in het Jaar 1590, in 't laatst van Wijnmaand, over *Amsterdam* naar *Hamburg* vertrokken, hebbende, behalven eene lange reis, zwaar onweder en storm; weshalven hij den verderen togt te voet ondernam, en is ook op deeze wijze met zijnen knegt gantsch *Duitschland* doorgereisd, zonder koude of vorst te ontzien; bevindende zig hoe langer, hoe beter gesteld, waar toe niet weinig hielp de groote geneugte, door 't gezigt van zo veele en verschillende Landouwen en verandering van menschen veroorzaakt. In 't bijzonder vermaakte hij zig op de reis met boertige grappen, die hij op verscheidene plaatzen aanregtte; bij voorbeeld: zo hij ergens in eene Herberg in gezelschap van Schilders, Plaatsnijders, of andere Kunstenaars was, liet hij zijnen knegt voor meester speelen, en hield zelf zig gantsch onweetende, verneemende door dit middel al-

---

GOLTZIUS, *en de wederhelft door* MATHAN *gesneeden is. 't Getal zijner prenten is te groot om hier te melden. Hij overleed te* Haarlem *op den* 20 *van Loumaand van het Jaar* 1631, *in zijn* 60 *Jaar, en liet drie zoons na,* JAN, ADRIAAN en DIRK. *De oudste,* JAN, *was een braaf Schilder, en overleed ook te* Haarlem, *in 't Jaar* 1643, *nog jong zijnde; zijn broeder* ADRIAAN *is mede een kunstig Plaatsnijder geweest, doch meest van portretten, die nog heden bij de liefhebbers met veel agting bewaard worden. De jongste,* DIRK, *sneed veel Historien, ook wel portretten: van deezen is nog voor handen de afneeming van 't kruis, naar de Schilderij van* Geertgen tot St. Jan.

alles, wat zij in 't harte hadden, ook hoe zij hem zelven en zijn werk lasterden, de een uit afgunst, de ander uit onverſtand, doch ook ſommigen met goede redenen. Dit alles vermaakte GOLTZIUS derwijze, dat hij volkomen gezond is geworden. Dan gebeurde het eens wederom, dat de knegt te gast genoodigd werd, of uit last van zijnen meester, op zijne beurt ook eenige kunſtenaars in de Herberg onthaalde, wanneer GOLTZIUS zig heel laag hield, hebbende bijna geene plaats om te zitten, en den knegt boven aan, als Gastheer, liet zitten; die dan van de anderen feestelijk bedankt werd voor 't goed onthaal, dat hij hun aandeed. Te *Munchen* gaf hij zig uit voor zijns knegts reisgezel, en werd als zodanig genoodigd bij den kunstbevorderaar HANS SADELAAR, geevende zig uit voor eene Kaaskoper, of die zig met de Kaasmakerij geneerde, beloovende aan SADELAARS vrouw, dat hij haar uit *Holland* kaas zou bezorgen, 't welk, door ſchrijven naar huis, ook zo geſchiedde. Men wisſelde hier verſcheidene redenen over de prenten van GOLTZIUS, bij voorbeeld deszelfs grooten HERKULES, en andere dingen, waar op de knegt beſcheidenlijk antwoordde; wordende dus alles als onder makkers verhandeld en beter afgenomen.

Het is tog in de wereld veelal 't gebruik of misbruik, dat men van een afwezenden vrijer en met minder ontzag of beleefdheid ſpreekt, dan wanneer hij tegenwoordig ware: want dan is men min of meer ſchroomagtig: daar bij komt, dat thans de veelvermogende vleierij en ſtreelzugt te zeer in zwang gaat. Sommigen mogten hier op vallen, denkende, dat het niet voeglijk nog betaamelijk is, dat iemand zig bij zijne mede-kunſtenaars of andere geesten zo vreemd en onweetend aanſtelt, en hem dus eenigzints van geveinsdheid beſchuldigen; doch mij is bekend, dat GOLTZIUS genoegzaame reden hier toe gehad heeft, en daarom gemakkelijk te verontſchuldigen is, gelijk hij 't zig naderhand genoeg en openlijk gedaan heeft.

Dus reizende, is GOLTZIUS door lust voortgedreeven, in *Italie* gekoomen, bezoekende aldaar de Steden *Venetie*, *Bologne*, *Florence*, en eindelijk, op den 10 van Loumaand van het Jaar 1591, zijn lang gewenscht *Rome*, waar hij zig eenige maanden in ſtilte en onbekend ophield, als een *Hoogduitſcher* en eenigzints als een boer verkleed, zig noemende HENDRIK

DRIK

DRIK VAN BRAGT; hier vergat hij schier zig zelven, door het zien der uitneemende kunstige werken, en zijne ziel was (als 't ware) aan het lighaam ontvloden: het dagelijks beschouwen van versche en nieuwe voorwerpen maakte zijne begeerte nog grooter en vernieuwde telkens zijnen lust. Even als een slegte leerjongen begaf hij zig tot het nateekenen der beste en ongemeenste oude stukken met een gestadigen vlijt. De jongens te *Rome*, die daar veel op straat teekenen, hem in zulke houding ziende, keeken zomtijds over zijne schouders op het papier, belust om te weeten, wat deeze TODESCO tog voor handelinge van 't werk hadde, meenende veel eer iet belachlijks, dan verwonderlijks te zullen ontmoeten. Dan 't ging hun (bij gelijkenis) als den *Roomschen* Raad, met den *Donauischen* boer, ten tijde van MARKUS AURELIUS; want zij wisten elkander niet weinig te vertellen van de handeling van den *Duitscher*, waar voor zij GOLTZIUS aanzagen, en begonnen met hem nu wat gemeenzaamer te worden, terwijl hij hun vriendelijk behandelde en zelfs onderregting gaf. Aanmerkelijk is het mede, dat ten tijde van het verblijf van GOLTZIUS binnen *Rome*, in gantsch *Italie* een ongemeene duurte van levensmiddelen was, en in *Rome* een jammerlijke benaauwdheid, veroorzaakt door besmettelijke ziekten en sterfte, zo dat 'er meenig duizend menschen in korten tijd storven en vergongen. Op alle straaten en gemeene plaatzen lagen de elendigen en zieken te ziektogen, zelfs hier en daar nevens zijne zijde den geest geevende, daar hij bezig was met antieke beelden na te teekenen; vaarende hij niet te min voort met zijnen lust te voldoen, ja niettegenstaande den vuilen stank, die alles te boven ging, en zijne fijnheid van reuk. Ondertusschen strekte het hem tot tijdverdrijf, te gaan, daar zijne prenten te koop hingen, om dus onbekend, en buiten iemands weeten, het oordeel der kunstenaaren daar ter plaatze aan te hooren. Met zulken handel, gepaard met veel oplettendheid, is voordeel te doen.

Omtrent het einde van Grasmaand deszelven Jaars vertrok hij van *Rome* naar *Napels*, met zijnen goeden vriend en rei-

terlijke gedaante en voorkomen kennen zoude; dit werd GOLTZIUS aangediend, dewelke JAN MATTHYSSEN zig voor af liet vertoonen; vermids nu JAN lang van ſtatuur en van een deftige houdinge was, werd hij van anderen voor GOLTZIUS verwelkomd, de JUPITER in de kunst geheeten, en tevens verzogt om eene teekening van zijne hand; maar deeze liet het zijnen makker doen, die 'er den naam van GOLTZIUS ook op ſtelde; tot dat eindelijk de ander zig in zijne gedagten, dat hij van iemand naar de uiterlijke geſtalte kon oordeelen, zelfs bedroogen vond; waar over braaf gelachen, maar hij kwalijk te vrede werd, hoe wel het maar eene grap en kortswijl was. Zij reisden verder van *Venetie* op *Trenten*, en voorts op *Munchen*, waar ter plaatze hij ook zulken, bij welke hij te vooren onbekend was, op de toets zette (*), en sommigen niet weinig beſchaamd maakte. Dus voortreizende, en overal de goede vrienden en kunſtenaars bezoekende, is hij wel te pas en gezond te huis gekomen.

Doch weinig tijds hier te lande geweest zijnde, is hij wederom (de oorzaak is mij onbekend) in de voorgaande ziekte allengs vervallen, die hem dermaate onder heeft gehouden, dat hij uitgeteerd en gantsch uitgedroogd, etlijke jaaren geitenmelk drinken, ja zog uit de borsten van eene vrouw heeft moeten zuigen, of dit nog in ſtaat ware, hem tot beterſchap te brengen. Ten langen leste is hij, egter, na veel zukkelens en zwaare krankten, met Gods hulp, tegen ieders gedagten en gevoelen aan, van die kwaal geneezen, hebbende niet weinig tijds in zijne zaaken verzuimd, vermids hij dagelijks veel tot verlustiging wandelen moest; zo dat hij nu wederom fris werd, en met grooten lust zijne kunst oeffende. Dit is het geene wij kortelijk van 't leeven van GOLTZIUS te melden hadden.

Wat

(*) *Wat zij van hem wisten te zeggen, zig onbekend houdende.*

Wat nu zijne werken betreft, zal ik voor af zeggen, dat zijne geestige teekeningen en prenten genoegzaame getuigen zijn, hoe verre hij in die kunst gekoomen is. 'Er zijn 'er te *Brugge*, die naderhand eenigen zijner dingen gezien hebben, door hem gesneeden naar de teekeninge van ADRIAAN DE WEERD, die al in zijn vroege jeugd gedaan, en als zijne eerstelingen zijnde, egter zeer wel stonden, ja fraai waren: bijzonderlijk hadden deeze veel behaagen in een Historetje van LUKRETIA, door hem zelven geïnventeerd en gesneeden; onder anderen was 'er een maaltijd, waar in hij zeer aardig, veel al de hedendaagsche kleeding gebragt had, 't geen den welstand van 't stukje zeer vermeerderde, en was naar hun oordeel, heel wat anders, dan de gemeene slender onzer *Nederlanderen*. In 't Jaar 1583 tot *Haarlem* met ter woon gekoomen zijnde, kreeg hij kennis aan eenige teekeningen van SPRANGER, waar in hij grooten zin had. Dit moet men van hem zeggen, dat hij van jongs op, niet alleen de schoonheid en verscheidenheid van de natuur getragt heeft na te volgen, maar zig ook wonderbaar gewend heeft, de verscheidene handelingen van de beste meesters na te bootsen, nu eens VAN HEEMSKERK, FRANS FLORIS en BLOKLAND, dan weder van FEDERIK, en eindelijk van SPRANGER, wiens geestige manier hij zeer eigenlijk volgde; en sneed ook kort daar op dat heerlijk stuk, 't Hemels Banket (*) van SPRANGER, waar in ook de kunst haaren nektar rijkelijk en verlokkende opdiste, en aan Teekenaar en Snijder onsterffelijken roem bijzette. In zijn voorhuis, in 't begin van zijne komst tot *Haarlem*, hingen op groot en hoog doek de zeven Planeeten naar zijne vinding, door hem geteekend met geolied kool of zwart krijt, zeer uitmuntend gehandeld, gelijkende met wit en zwarte verf geschilderd te zijn, waar in de kennis der naakten zeer uitblonk. Ter zelver tijd zag men van hem op een groot langwerpig doek, van wit en zwart olieverf, dien Romein (†), die zijne hand verbrandde; zijnde dit stuk ge-

(*) *Of Godenmaal.*
(†) *Mucius Scaevola.*

ten door nabootzing van anderen te konnen herſcheppen. Al in zijn eerſten tijd heeft hij eenige verwonderenswaardige dingen gedaan, te weten, één vrouwtjen met ſlangen en duiven, in het verſchiet CHRISTUS VOOR PILATUS: een zinnebeeld van 't bevel des Heilands, van eenvouwdig te zijn als de duiven, en voorzigtig als de ſlangen: het gaat alles in netheid te boven, en bewijst een zonderlinge ſcherpheid van gezigt. Wat hij nu met teekenen of handelen van de pen vermoogt, mogen anderen des kundigen oordeelen. Op perkament heeft hij verſcheidene ſtukken gedaan, zo kleinen als grooten: onder anderen eenen BACCHUS met CERES en VENUS, waar in een Kupido is, die vuur aanſtookt, waar van 't ligt op de beelden valt: dat is (zo ik meen) te *Rome*. Een ander, verbeeldende eene jongen FAUNUS en FAUNA, een zeer kunſtig ſtukje, is bij den Keizer. Een zeer uitneemend ſtuk kwam aan de Heeren FUGGERS, te *Augsburg*, zijnde een zogenaamde *Pietas*, daar CHRISTUS van 't kruis afgenoomen voor MARIA ligt, welke een inwendige, doch uitneemende droefheid, zonder weenen in 't aangezigt vertoont; men ziet 'er verſcheidene Engelen bij (*), en in 't verſchiet is de legginge in het graf. 't Is een ſtuk, dat van ordonnantie en

(*) *De bijvoeging deezer Engelen brengt mij te binnen, de ordonnantie van eene ſchilderij, in de Hoofdkerk van* Worms, *boven het Autaar van eene der Kapellen in deeze Kerk; hier ziet men, dat de H. Moedermaagd den Heiland van 't kruis afgenoomen, ontvangt, terwijl verſcheidene Engelen de gereedſchappen der kruisſiging ten hemel voeren. Deeze Schilder heeft zekerlijk toen ter tijd zig niet herinnerd, dat deeze allerwegen nog te vinden zijn, en als Heilige Reliquien van de Kerk geëerbiedigt worden; of het moest wezen, dat de Engelen, zedert al die overblijfzels, weder op de aarde gebragt hadden. Zie* MISSONS Reize, *I Deel, bl.* 43. *Mogelijk is de teekening van* GOLTZIUS *wel naar dit ſtuk gevolgd geweest in de ordonnantie.*

en handeling niet te verbeeteren is, en naar *Spanje* voor den Koning gebragt werd, die op den zelfden tijd overleed.

Na deezen kwam 't GOLTZIUS in den zin, op geplummuurde, of tot olieverf bereidde doeken, met de pen te teekenen; want hoe groot de perkamenten ook waren, vielen zij hem vóór zijnen grooten geest en voorneemens nog te klein. Dus ging hij te werk, en teekende op eene tamelijk grooten geplummuurden doek, eene naakte vrouw met eene lachenden Sater, zeer aardig en fierlijk gedaan; hij heeft daar op ook gehoogd, hier en daar het naakte, eenigermaate met verve gekleurd, en 'er een vernis op gelegd: dit ftuk, eerst onder den Schilder FRANCISCUS BADENS, te *Amfterdam*, kwam naderhand in handen van den Keizer, die zig niet weinig over dit werk verwonderde, en om te weten, hoe dit gedaan was, eenigen van de kunst tot zig liet roepen, die mede hunne verwondering te kennen gaven.

Voor den zelven BADENS heeft hij nog zo een ftuk vervaardigd, verbeeldende eene naakte en liggende Venus met Kupido, en in 't verfchiet de fabel van de Nimfe *Periftera*, die, wanneer Venus en Kupido gewed hadden, wie de meeste bloemen zoude leezen, Venus hielp plukken, en om deeze zaak van Kupido in eene duif verandert werd. De ordonnantie van dit ftuk is uitneemend, gelijk mede de aktien der beelden, ftelzel en handeling met gladde lange artfeeringen, zo dat het niet alleen zeer te prijzen is, maar dat 'er ook niets op te vitten valt. Nog was hij bezig, zedert een geruimen tijd, over een zeer grooten doek, waar in eenige groote naakte beelden zouden komen, en moest dit ftuk alle deszelfs voorgaande penwerken te boven gaan, zo als men bij gerugte verftaan had; doch om 'er met eenige zekerheid van te fchrijven, behoorde men ten minften het begin gezien te hebben, 't welk niet gebeurd is: want hij liet zijne dingen, nog onafgedaan zijnde, niet gaarne zien, maar afgedaan, zeer gaarne aan ieder die wilde; waar in, benevens andere zaaken, hij gelijk was aan den uitmuntenden MICHAEL ANGELO. Ik voor mij geloove niet, dat iemand zo vast en vaardig in de kunst was, als hij, om een beeld, ja een gantfche Hiftorie uit de hand,

Tot zijn eigen vermaak heeft hij eenige portretten geschilderd, als: een *Noordsche* boerin, en onder anderen, eenen JAN GOVERTZEN, woonende te *Haarlem*, een minnaar van schelpen en hoorens, hebbende in de hand een peerlemoeren schelp, en andere hoorntjes bij zig leggende, volmaakt aardig van weigelijken en handeling. Dit is 't voornaamst, dat ik weet door hem met de verven gedaan te zijn.

In 't Glasschilderen zou hij elk overtroffen hebben, indien hij zig daar toe wilde zetten, als blijkt uit het weinige van hem, bij den uitneemenden Glasschilder, KORNELIS YSBRANDZEN (*) te *Haarlem* te zien, waar hij, flegts om tijdverdrijf, en zijner eerster oeffeninge indagtig, zo wat gedaan heeft; want deeze kunst, zo wel als 't schilderen en plaatsnijden, ontvangt haar meerdere vordering en volmaaktheid uit de teekenkunde, en in deeze had hij zijnen meester niet, of iemand, die hooger trap van kunst bereikte, en zig boven 't oordeel van 't gemeen meer verheeven heeft; zo dat hij als een hooge rots pal kon staan tegen 't onweder, dat zig tegen hem mogt verheffen; zijn beroemde naam immers zal door zijne edele werken altoos leeven, daar de gedagtenis van onverstandige aanblaffers vergaan zal. Ook was hij iemand, die zig met de onrustigheden der wereld niet bemoeide, uit

(*) *Deeze Schilder, vol uit* KORNELIS YSBRANDZ. KUSSEUS *of* KUFFEUS *genoemd, was een gebooren* Haarlemmer. *In de* St. Janskerk *te* Gouda, *is een groot glas van zijne hand te zien; 't is het glas, welk de Burgemeesters van* Amsterdam, *in den Jaare* 1597, *aan die Kerk vereerd hebben; het onderwerp is de Farisëer en Tollenaar, die in den Tempel gingen om te bidden. In andere Steden ziet men somtijds nog overblijfzels zijner kunst, zo in Kerken als huizen, enz. Naar zijne teekeningen komen nog prenten uit, door* GILLIS VAN BREEN *gesneeden, onder anderen, daar man en vrouw op instrumenten speelen, zijnde een Zinspeeling op den huwelijken staat. Hij overleed te* Haarlem, *op den* 24 *van Bloeimaand, des Jaars* 1618.

uit overklimmende kunstliefde, rust zoekende, en de stilheid en eenzaamheid lievende, vermits de kunst den geheelen mensch vordert. Hij was bij uitstek een beminnaar van zijne eigen vrijheid, zo wel als van beleefdheid en eerbaarheid, hebbende voor zijne zinspreuk *Eer boven Gold:* gelijk hij ook met de daad bevestigde, niet zo geldzugtig als eerlievend te zijn; zijne houding was mede veel eer nederig dan moedig, schoon men van hem mag zeggen, dat hij in de kennis der natuurlijke Wijsgeerte niet onervaaren was.

Eenige vlugge, doch puntige antwoorden of spreuken, heeft men van hem geweeten, die wel aanstonden, maar nu gedeeltelijk uit het geheugen zijn gegaan; bij voorbeeld: onder andere aardige portretstukken, die in geen klein getal van hem gesneeden zijn, had hij 'er, in den Jaare 1583, twee gemaakt, ten voeten uit, op kopere plaaten, verbeeldende twee jonge *Poolsche* Prinsen, die de Landen bezoekende, laatst uit *Frankrijk*, en dus op zijn *Fransch* gekleed, volgens de gewoonte van dien tijd aldaar, herwaard kwamen, welker eene de neef van den Koning van *Polen* was. GOLTZIUS nu te *Amsterdam* bij hen in de herberg zijnde, en met hun over den prijs handelende, vond 'er mede een *Amsteldamschen* Koopman, meer rijk dan verstandig, die deeze personadjen 't nodige geld verschafte; deeze man hoorende, dat 'er meer geld geëischt werd van GOLTZIUS, dan hij staat gemaakt hadde, zeide onder andere uitlaatingen, dat het te veel was, en wierde GOLTZIUS dus voor zijne kunst geloond, dan kon hij meer geld winnen dan een Koopman: waar op GOLTZIUS straks eenvouwdig antwoorde: *Uw Koopmanschap heeft doch geene gelijkenis met onze kunst; met geld kan ik wel een Koopman worden, maar gij kunt met al uw geld geen Kunstenaar worden.* Eens werd hij ontboden bij eenige jonge *Duitsche* Edellieden, onder welken 'er een was, die geschildert wilde wezen op een tafelet, om dan in koper gebragt te worden; deeze kwamen hem straks met drank (volgens der *Duitscheren* gewoonte) aan boord, zettende een deel glazen op de tafel, hem toebrengende, en vermaanende om hun bescheid te doen; waar op hij hun met beleefdheid vraagde, waar toe zij hem hadden ontboden? Zij zeiden: *om te schilderen. Waarom*

om wilt gij dan, Heeren, (antwoorde hij) *dat ik zo veel drank zal inneemen? ik ben immers geen beest, en al deed ik het eens; waar toe zal ik dan bekwaam zijn; of hoe zal ik u dan konnen bedienen?* voegende daar nog iets meer bij, zo dat zij zig begonnen te ſchaamen. Op een zekeren tijd, aan eenen zijner leerlingen zeker gebrek in deszelfs werk aantoonende, antwoordde deeze, hij wist of zag dat zelfs wel; waar op GOLTZIUS hem te gemoet voerde: *Uw vat is vol, gij zijt rijk genoeg;* en zig met eenen wendde naar een anderen, daar meer plaats was, om wat in te ſtorten, die ook de onderrigting dankbaar en bereidwillig aannam. Als hij eens van eenige Schilders hoorde, dat zij hun eigen werk roemden, en zig zelven behaagden, was zijne gewoonte te zeggen, dat zij rijk en gelukkig waren, om dat hij, die vergenoegd is, rijk in overvloed is, en dit heb ik (voegde hij 'er bij) nooit van mijn eigen werk kunnen zijn. Verſcheidenmaal heeft men hem zelfs hooren zeggen, nog nooit iet gedaan te hebben, dat hem volkoomen genoegen gaf, of zo behaagde, of hij wenschte, dat het nog anders of beter geweest ware; dit nu is een goede aart en inborst, om dat de zulken in de kunst niet ligt agter uit raaken, zo als die PYGMALIONS, die blindelijk op hun eigen handenwerk verlieven, en in dien ijdelen waan veeltijds meer te rug gaan, dan zij bevroeden, ſtrekkende dan bij de kunstkenners ten ſpot en belachtinge, als die deeze dwaasheid niet draaglijk, en hen voor de eerſte ſoort van zotten houden.

GOLTZIUS heeft eenige braave leerlingen gehad in 't Plaatſnijden, als DE GEYN, JAKOB MATHAN (*), zijn behuwdzoon, die, *Italie* bezogt hebbende, naderhand te *Haarlem* woonde, zijnde een uitmuntend meester in de kunst; en PIETER DE JODE (†), die mede eenige Jaaren in *Italie* heeft doorgebragt.

GOLT-

(*) *Van dien* MATHAN *zullen wij nader melding maaken.*

(†) *Deeze* PIETER DE JODE *had eene broeder* GERARD DE JODE,

GOLTZIUS overleed binnen *Haarlem*, op den 1 van Louwmaand, in het Jaar 1617, en is daar ter plaatze in de Groote Kerk begraaven, voor het Koor. Op zijn Grafzerk ligt eene koperen plaat, waar op dit volgende Grafschrift voormaals, eer het door den tijd was uitgesleeten, gegraveerd stond:

M. S.

HENRICO GOLTZIO, *viro incomparabili*, *Chalcographo excellentissimo*, *Pictori celeberrimo*, *atque adeo omnis artis graphicæ peritissimo*, *Margareta Joh. Fil. Marito suo conjunctissimo*, *cum quo Harlemi vixit Annos XXXVI.* & *fratri suo carissimo* JACOBUS GOLTZIUS *monumentum hoc fieri curarunt.*

JACOBUS MATHAM, *vitrico suo optime de se merito æri incidit sculpsitque gratitudinis ergo. Obiit Harlemi Anno* CIↃ IↃC XVII. 1 *Januarij. Aetat. suæ* LIX.

Dat is:

Ter gedagtenisse van HENDRIK GOLTZIUS, een man zonder weerga, voortreffelijk Plaatsnijder, zeer beroemd Schilder, ja in alle deelen der Schilderkunste wel ervaaren, hebben dit gedenkteeken doen stellen MARGARETA JANSDR. haaren wel bemin-

---

DE, *mede een vermaard Plaatsnijder*, *van wien onder anderen ook melding gemaakt word*, *in 't leven van* HANS FREDEMAN DE VRIES. *De hier gemelde* PIETER *was een beroemd Plaatsnijder*, *en uitmuntend kunstig Teekenaar*, *zeer rijk van vinding*, *hebbende lang te* Rome *gewoond*, *daar hij zig de lessen van zijnen meester* GOLTZIUS *te nutte maakte. In 't Jaar* 1601, *keerde hij uit* Rome *te rug naar zijne Geboortestad* Antwerpen, *daar hij overleed op den 9 van Oogstmaand*, *in 't Jaar* 1634.

minden Egtgenoot, met welken zij te *Haarlem* 36 Jaaren geleefd heeft, en JAKOBUS GOLTZIUS zijnen zeer waarden broeder ter eere.

JACOBUS MATHAN heeft zijne behuwdvader, aan wien hij de grootste verpligting had, tot een teeken van dankbaarheid, en hem ter eere in koper gesneeden en gegraveerd. Hij is overleeden in *Haarlem*, in het Jaar 1617, op den 1 van Louwmaand, in het 59 Jaar zijnes ouderdoms.

Uit dit Grafschrift blijkt, dat onze GOLTZIUS een broeder had, JAKOB GOLTZIUS geheeten, en uit vergelijking van zijnen ouderdom met het Jaartal van zijn sterven, dat hij in 't Jaar 1557 of 1558 zal gebooren zijn.

Hij heeft zijn eigen portret levensgrootte, zo konstig in koper gebragt, dat de allerbeste Plaatsnijders van deezen tijd, het met de grootste verwondering, als een onnavolglijk meesterstuk beschouwen. Het getal der prenten van zijne hand, zo in hout als in hoogzel, als in 't koper, zo van zijn eigene inventie, als naar andere voornaame meesters gesneeden, en de prenten, die wederom van andere Plaatsnijders naar zijne schilderijen en teekeningen in 't ligt gebragt zijn, is zo groot, dat dezelven te melden, een klein boekdeel alleen vullen zoude; waarom wij daar van niets meer zullen zeggen. *Uit medegedeelde berigten.*

GOMARUS, (FRANCISCUS) Doctor en Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, in de Hooge Schoole te *Leiden*, werd den 30 Januarij, des Jaars 1563 te *Brugge* gebooren. Zijn vader en moeder hadden den Hervormden Godsdienst omhelst, en weken wegens de vervolginge, in 't Jaar 1578, naar de *Palts*, om daar gerust te leven, en lieten hunnen zoon te *Straatsburg*, onder den geleerden STURMIUS, zijne studien voortzetten. Hij was onder de tugt van deezen grijsaard drie Jaaren, waar op hij naar *Neustad* ging, daar zig de Hoogleeraaren van *Heidelberg* ophielden. Hij deed in 't laatst van 't Jaar 1582, eene reize naar *Engeland*, en hoorde te *Oxford* de Godgeleerde lessen van REINALDUS, en te *Cambridge* die van WILLIAM WITAKER. Hij ontving den eernaam van BACCALAUREUS, in de maand Junij

des

FRANCISCUS GOMARUS.
J. Buys, delin.
Reinl Vinkeles, sculp.

des Jaars 1584, bragt de twee volgende Jaaren te *Heidelberg* door, alwaar de Akademie toen weder hersteld was. De *Nederduitsche* Gemeente te *Frankfort aan den Maijn* beriep hem als haaren Leeraar, in den Jaare 1587. Hier bleef hij deezen dienst waarneemen, tot den Jaare 1593; moest toen, wegens de vervolging, van daar wijken, maar werd, in 't volgende Jaar, tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Leiden* beroepen. Hij nam dit beroep aan, en liet zig eerst Doctor in die faculteit maaken, te *Heidelberg*. Dit Ampt nam hij met lof waar, tot dat hij met zijnen Amptgenoot JACOBUS ARMINIUS, wegens de Leere der voorbeschikking, in verschil geraakte. GOMARUS kantte zig tegen hem aan, met een uitneemenden ijver, niet alleen in de openbaare lessen te *Leiden*, maar ook in de tegenwoordigheid van de Staaten van *Holland* en *Westvriesland*. In het Jaar 1608 redentwistten zij beide voor die aanzienelijke vergadering, en in het volgende Jaar was 'er een dergelijke, van vijf tegen vijf. De uitslag van deeze redentwisting was niet, zo als de *Nederlandsche* Kerken wel wenschten. De daar op volgende ziekte van ARMINIUS en zijn dood, kort daar na voorgevallen, nam dit verschil geenzints weg; maar CONRADUS VORSTIUS, een navolger, niet alleen van ARMINIUS gevoelen, maar zelfs verdagt van *Socinianerij*, werd in deszelfs plaats tot Hoogleeraar aangesteld, onaangezien alle vertogen, door GOMARUS en anderen daar tegen gedaan: waarom GOMARUS, zodanig een Amptgenoot niet kunnende dulden, zig van zijnen dienst ontsloeg, en in 't Jaar 1611 naar *Middelburg* week. Hier werd hij Predikant, en hield ook openbaare lessen. Dit duurde tot den Jaare 1614, wanneer hij door de Akademie van *Saumur*, tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, en tot den predikdienst beroepen werd. Deeze bediening nam hij 4 Jaaren waar; trok daar op naar *Groningen*, en werd daar eerste Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en in de *Hebreeuwsche* Taale. Hier stond hij tot aan zijnen dood, die den 11 Januarij des Jaars 1641 voorviel. In den tijd van 22 Jaaren was hij maar twee maalen uit de Stad geweest, eens in het Jaar 1618, om het Sijnode van *Dordregt* bij te woonen, en nog eens in het Jaar 1633 te *Leiden*, toen hij gebruikt werd om de overzetting van 't Oude Testament te helpen nazien. Hij was drie maalen getrouwd, doch had

geene kinderen dan van zijn tweede bedde, bij MARIA LERE-MIT, eene rijke Juffrouw, met welke hij te *Frankfort aan den Maijn* trouwde, en bij welke hij een zoon en twee dogteren had. De zoon ſtierf voor den vader, en liet ook kinderen na. Hij was een zeer bekwaam man, ijverig tegen de *Remonſtranten*, ja zodanig, dat hij met MARTINIUS in twist geraakende, en hem niet pal kunnende zetten, den handſchoen op de tafel wierp, en hem tot een tweegevegt uitdaagde. Zijne ſchriften zijn te *Amſterdam*, in het Jaar 1645, gedrukt. *Baijle, Dict. Crit.*

GONDEBALD, de agtſte Koning der *Friezen*, zoon van ADGILLUS DEN II, kwam, na den dood zijns vaders, omtrent het Jaar 739, aan het bewind. Onder zijne Regeering, en wel na het overlijden van Bisſchop WILLEBRORDUS, nam het Bisdom van *Utrecht* zeer toe in magt en aanzien, inzonderheid door de milde giften van GONDEBALD, daar aan gedaan. Sommige Schrijvers zeggen, dat hij met 8000 *Friezen*, ter hulpe van KAREL DEN GROOTEN, opgetrokken, in een gevegt tegen de *Saraceen*, al vroeger zou geſneuveld zijn. Ware het der moeite waardig, men zou kunnen aantoonen, dat hier mede niet deeze GONDEBALD, maar eene GALIDBOD 'er door moet verſtaan worden. De perſoon, van wien wij ſpreeken, liet twee zoonen na: GONDEBALD DEN II, en JOHANNES. Dewijl deeze, beiden, bij 's vaders overlijden, nog onmondig waren, kwam GONDEBALDS broeder, ROTHAD DE II, uit *Denemarken*, om de *Frieſche* Kroon te ontvangen. Behalven die twee zoonen, had hij ééne dogter, TEKLA genaamd, die de vrouw werd van een *Frieſchen* Edelman, HAJE CAMMINGA. Van GONDEBALD heeft men, op het Huis te *Adelen*, in *Sexbierum*, eene gouden munt gevonden, met dit opſchrift aan de eene zijde: GONDOBALDUS I, ADGILLI FILIUS; en op de andere zijde: MONETA AUREA CIVITATIS DOCUMENSIS, Anno dom 739. Straks na den aanvang zijner Regeering moet deeze munt geſlaagen zijn.

Zie WINSEMIUS, BROUERIUS, *Kronijk van Friesland.*

'T GOOI, een Dorp, in het Overkwartier van 't Stigt van *Utrecht*, een klein uur gaans van het Dorp *Houten*, ten Zuidoosten, en niet wel zo verre van *Werkhoven*, en twee uuren gaans van de Stad *Wijk*. De Kerk aldaar was eertijds flegts eene Kapel, doch is naderhand in eene Parochie verandert, wier Pastoor door die van *Oud Munster* gehuldigd werd. Het is een klein en oud gebouw, staande op een verheeven grond. 'Er word geen dienst meer in gedaan, alzo de Gemeente met die van *Houten* vereenigd is; bestaande het getal der Ledemaaten naauwlijks uit zestig persoonen. Hier omtrent stond eertijds het vermaarde Slot *ten Gooie*, dat met toorens gesterkt was, en voor zo veel men uit de singels en overblijfzels heeft opgemaakt, vrij groot en uitgestrekt moet geweest zijn. Het was, reeds in het Jaar 1126, als een Ridderhofstad bekend; ook als Heer daar van, in het midden van de XIII Eeuw, GYSBERT VAN GOOIE, en in het Jaar 1294, een Marschalk van dien naam. De Heeren VAN GOOIE bouwden het Huis *Plettenburg*, in het Jaar 1300. Eenigen van dit Geslagte zijn Burggraaven van *Utrecht* geweest. De laatste erfdogter daar van trouwde, zo men wil, aan GYSBERT, zoon van Heer HENDRIK VAN VIANEN, en bragt de heerlijke goederen in zijn Geslagt over. Deeze Heer GYSBERT, wil men, zou meer dan eens erkend hebben, dat de groote en kleine Tienden in '*t Gooi* behoorden aan den Deken en het Kapittel van de *Mariekerk* te *Utrecht*. Doch andere melden, dat eene erfdogter van den Heer van het *Gooi* aan ZWEER VAN VIANEN is getrouwd, en dat hier door de goederen aan die van *Vianen* gekoomen zijn, in het Jaar 1330. Het kan zijn, dat zij, zo niet de dogter, althans de zuster geweest is van dien GYSBREGT, van wien wij, op het Jaar 1317, gewaagd vinden, en door diens ontijdigen dood, aan de erffenis gekoomen is. Ten minste schijnt zij eene andere dan MARGRIETE UIT DEN GOOIE geweest te zijn, die Vrouwe van *Hagestein* was. Nogthans is het waar, dat alle de Heerlijkheden uit den *Goole* en van *Hagestein*, na deezer dood, aan ZWEDER VAN VIANEN en HUBERT VAN SCHENKE verkogt werden, ten regte Erfleene, door WILLEM DEN III, Graave van *Holland*, *alfo Joncvrouwe Margrete uijten Gooie van ons helt* (zegt hij)

hij) *uitgenoomen dat Huis ten Gooie, ende dat Gerecht te Houten ende ten Goije, alse alst Gijsbert ten Goije placht te houden, daar 't Huis voorsz. inne staet, welk Huis ende Gerechte Gijsbrecht voorsz. van ons houdt, en daar wij zelve die manschap af behouden wille.* Dit zijn de woorden van zijn verlijbrief van 't Jaar 1331, te vinden bij MATTH. *de Jure Gladii*, Cap. 12, p. 176. GYSBERT VAN GOOI stond, in het bovengemelde Jaar 1317, nog een jongeling zijnde, onder de Voogdij van JAN VAN KUILENBORG en NICOLAAS VAN KATS. Bisschop GUIDO eischte hun rekening af, of afstand van de Voogdij; doch zij weigerden 't een en ander te doen. De Bisschop, door de *Hollanders* ondersteund, belegerde voorts het Slot, dat zij bij verdrag moesten overgeeven. Maar in den zelfden nagt, als dit gebeurde, stierf de Bisschop zeer onverwagt. De uitgeweekene bezetting keerde straks te rug, overrompelde de Bisschoppelijken, en bemagtigde het Slot. Men vermoed dat bij die gelegenheid de jonge Heer van 't *Gooi* gesneuveld is; ten minsten dat JAN VAN KUILENBURG toen de Voogdije over den Heer, of de Vrouwe van 't *Gooi* wederom aanvaard, en 'er nooit rekenschap van gedaan heeft. Naderhand stelde wel Bisschop JAN VAN ARKEL zo veel vertrouwen in JAN VAN KUILENBURG en HENDRIK VAN VIANEN, dat hij hun, met nog vier anderen, toen hij ten tweedemaale buitenslands trok, de zorg over het Stigt aan beval; doch bij zijne wederkomst bevond hij, dat zij niet veel goeds verrigt hadden. Naderhand matigden zig die Heeren allen gezag in het Stigt aan. GYSBERT VAN VIANEN, HENDRIKSZOON, toen Heer van 't *Gooi*, had zijns vaders plaats vervangen, en zig, nevens JAN VAN KUILENBURG, en anderen, tegen Bisschop JAN verbonden; zij stroopten daaglijks, uit het Slot ten *Gooi*, in het Stigt. Dit had ten gevolge, dat de Bisschop, in het Jaar 1354, het Slot belegerde, innam en afbrak. Naderhand spanden GYSBREGT, Heer van 't *Gooi*, en JAN VAN KUILENBURG en anderen, wederom aan, met Hertog WILLEM, Graaf van *Holland*, tusschen welken en den Bisschop, na 't overgaan van 't Huis te *Nijveld*, aan den Hertog, de vrede getroffen werd, op voorwaarde,

dat

dat elk in zijn voorig bezit zou herfteld worden, en GYSBERT VAN VIANEN het Huis te *Gooi* wederom zou mogen opbouwen; dit deed hij op de oude plaats. Door de Stad *Utrecht*, en door het geld van eenige verzoende ballingen, tot omtrent 4000 pond, werd hij daar in onderfteund. Daar na, in het Jaar 1378, hield de Heer van *'t Gooi* het eerst met Bisfchop ARNOUD VAN HOORN, die, reeds tot Bisfchop van *Luik* aangefteld, gaarne Bisfchop van *Utrecht* tevens gebleeven was. Vervolgens onderfteunde hij zijnen broeder REINOUD VAN BREDERODE, die, door CLEMENT DEN VII, tot Bisfchop aangefteld was. Hij nam ook des Bisfchops Tienden, en bragt die in 't *Gooi*. Maar FLORIS VAN WEVELINKHOVEN, niettegenftaande zijnen ouderdom, belegerde het Slot *ten Gooi*, en dwong, in het Jaar 1380, beide de broeders, hem voor Bisfchop, en URBAAN DEN VI voor Paus te erkennen. In 't Jaar 1404 was HENDRIK, Heer van *Vianen*, ook Heer van *'t Gooi*. Eindelijk vind men, dat Heer JACOB VAN GAASBEEK, in het Jaar 1410, door WILLEM VAN BEIJEREN, Graaf van *Holland*, verlijd werd met het Huis *ten Gooi*, en 't Gereg van *Houten*; welke daar na, met zijne andere goederen, wederom aan 't Stigt gekoomen zijn: zo dat ook ANTONIE, Bastaard van *Bourgondien*, in zijnen brief van overdragt en affland van die nalaatenfchap, aan den Bisfchop in het Stigt, uitdrukkelijk melding maakt van 't regt, dat hij zeide te hebben op *Rheenen*, *Amerongen*, *Woudenberg*, *Driebergen*, *Zeist*, *Leerfum*, *Kooten*, *Langbroek*, *Zoest*, *Gooi* en *Houten*.

Hiftorie van 't Utrechts Bisdom, II. Deel, CORTGEEN, *Chronijk*; MATTH. *Anales, de Jure*; HEDA, enz.

GOOILAND of GOEILAND, zo als dit Baljuwfchap in zijn eigenlijke bepaaling moet genomen worden, maakt het Oostelijkfte gedeelte van *Holland* uit, en vervat in zig, behalven de Stad *Naarden* en de Dorpen, die 'er onder behooren, de hooge heiden, bouw- en teellanden, die van *Naarden* af, Oost-, Zuid- en Westwaart, naar de Provintie van *Utrecht* geleegen

zijn (*). Aldus grenst het ten Noordoosten aan de Zuiderzee, ten Oosten aan de Provintie van *Utrecht*, alwaar de landscheiding aan dien kant begint aan den mond van den *Eem*, en Westwaart voortgaat tot aan zekeren paal, van ouds en nog de *Leeuwenpaal* geheeten, en van daar langs de Heerlijkheden van de EEMNESSEN, *Baren* en *Zoest*, waar van het door eene gegraavene Greppel, de *Gooiergraft* genaamd, word afgescheiden van het Stigt van *Utrecht*, rooiende deeze Graft, weinig minder dan in eene regte lijn, van de *Leeuwenpaal* af, op de *St Maartens* of *Doms* tooren van *Utrecht*, en verder door eene gegraavene landscheiding, en verscheidene paalen, waar op aan den eenen kant het *Hollandsche*, en aan den anderen kant het *Stigtsche* Waapen staat, tot aan den hoek bij de drie steenen aan *Maartensdijk*, alwaar dezelve een hoek maakt, en Westwaart voortloopt. Hier grenst *Gooiland* insgelijks ten Zuiden aan de Provintie van *Utrecht*, tegen een gedeelte van *Maartensdijk*, *Agtienhoven*, *Westbroek*, en een gedeelte van *Tienhoven*, tot aan het Regtsgebied van de *Loosdregten* (†); langs welke het ten Wes-

(*) *Wij spreeken hier niet van de* Gooische *Landen, die ten Oosten van de* Gooierschans *of landscheidinge geleegen zijn: als de* Vuursche, Zoest, *de* Eemnesfen, Baren, Maartensdijk *en andere plaatzen, die tot het* Stigt *van* Utrecht, en deszelfs Beschrijvinge *behooren*.

(†) *In de bepaaling der grensscheiding, volgens de oude en laatste overeenkomsten, tusschen de Provintien van* Holland *en* Utrecht, *word de landscheiding ten Zuiden begreepen te gaan, regtstreeks tot aan de Vegt: zo dat de* Loosdregten, Mijnden, Hollands Loenen, *en* Loenderveen *in deezen ook onder* Gooiland *gereekend worden. Maar dewijl wij ons in deeze Beschrijving alleen bepaalen aan het Baljuwschap van* Gooiland, *of eigentlijk* Gooiland, *zo als het aan de Graaflijkheid toebehoort, stellen wij de landscheiding niet verder, dan daar zig het Regtsgebied van den Baljuw uitstrekt.*

Westen grenst aan *Kortenhoef*, onder het *Stigt*, en langs de *'s Gravelandsche* of *Gooische* vaart, en *Kortenhoef* benevens het *Stigts Ankeveen*, tot aan den *Ankeveenschen* Polder, onder *Holland*, daar *Gooiland* door den *Looidijk* bepaald word, en Westwaart heenen strekkende, den *Ankeveenschen* Polder onder *Weesper-Kerspel* ten Zuiden heeft; dat, nevens den Regtsban van *Muiden* heenen gaande, het Baljuwschap van *Gooiland*, ten Westen van *Muiderberg* aan de *Zuiderzee* bepaalt. In deezen ommekring bevat de landstreek over de zes duizend zeven honderd morgen lands, *Rijnlandsche* maat, waar van vier duizend vijf hondert negenenzeventig morgen voor de geheele Heide geteld worden.

Zeer gevoeglijk kan de naam van *Gooiland* afgeleid worden van GOEDELO, Abtdisse van *Elten*, die dit Land, onder de benaaminge van *Nerdincland* of *Nardingerland*, aan Graaf FLORIS DEN V heeft opgedraagen. Vermaarde onderzoekers der Vaderlandsche Oudheden, die de *Chaucen* of *Auchen* in het tegenwoordige *Gooiland* plaatzen, tragten den oorsprong des naams van deeze volkeren te ontleenen; zo dat het voormaals *Gaukland* of *Auchland* zou geheeten hebben: doch de woonplaats der *Chaucen* in *Gooiland* is zeer twijffelagtig. Indien de naam van *Gooiland* of eene andere, hier naar zweemende, ten tijde van *Goedela* in gebruik was, schijnt het vreemd, dat de Abtdis van *Elten* de overdragt deezer Landen zou gedaan hebben, onder de benaaming van *Nardingerland*, gelijk de brieven altoos luiden. Dit Landschap werd, nog in het begin der vijftiende Eeuw, *Nardingerland* genaamd; gelijk blijkt uit een Verlij van zekere Leenen, die de Abtdis bij den verkoop aan zig behouden had: hoewel het in dien tijd insgelijks den naam van *Gooiland* droeg. Dit blijkt uit een handvest van Hertog JAN van *Beijeren*, van den Jaare 1403, en uit eene overeenkomst, aangegaan in den Jaare 1404, tusschen die van *Naarden* en de *Gooilandsche* Dorpen, over de schaaringe der gemeene weiden. Omtrent den Jaare 1440 moet de naam van *Nardingerland* bijna in geen gebruik meer geweest zijn; dewijl de Abtdissen van *Elten* de Verlijen van de bovengemelde Leenen, zedert dien tijd gegeeven hebben, als Leenen in *Gooiland* geleegen.

De grond van *Gooiland* is hoog, zandig, en niet overal even vrugtbaar, als ten grootsten deele met heigras bewassen, waar op eene menigte schaapen geweid word, welker kudden en geringe stallen men hier overal op de eenzaame heiden, doch meest naar den kant van *Hilversum*, verspreid vind. Egter zijn 'er rondsom alle de Dorpen zeer schoone Akkers, op welke, behalven haver en garst, voornaamlijk rogge en zeer schoone boekweit, in vrij grooten overvloed wast; 't welk ook gelegenheid geeft om 'er Bijen te houden, die goede honing en wasch geeven. De *Gooilanders* zijn gewoon, hunne bebouwde Landen, *Eughen* te noemen, in onderscheiding van de hooge hei; aldus is 'er de *Naarder* en *Bussumer*, de *Huizer*, de *Hilversummer*, de *Blarikummer* en de *Laarder Eugh*. Deeze verscheidenheid van grond lokt Jaarlijks veele Inwooners der omgelegene Steden en Plaatzen naar *Gooiland*, om den bloei der boekweit te beschouwen, en zig te verlustigen met de bevallige gezigten deezer Landsdouwe, die om haare menigvuldige veranderingen eene aangenaame verwonderinge baaren, in zulken, die zelden of nooit anders dan laage weilanden gezien hebben. Hier vertoonen zig tusschen de ruwe heide, op de heuvelen en in de daalen, de vrugtbaarste Akkers, sommige bezaaid, sommige afgemaaid, anderen met een witten bloeisem bedekt, die men zig als een Zee van melk kan verbeelden. Op de hoogste heuvelen beschouwt men, als in een oogenblik, de *Zuiderzee*, het laage *Waterland*, de *Blaauwe Veluwe*, Heiden, Bouwlanden, Weiden en Bosschaadjen: zo dat het oog naauwlijks weet, waar het zig zal heenen wenden, waar het zig wil aftrekken, om geene der bekoorlijke vertooningen en verschieten te missen. Onder de heuvelen word wel de voornaamste gereekend en meest bezogt, de *Kooltjes-* of *Tafelberg*, waar op een ronde tafel van blaauwen steen geplaatst is, in welken zestig naamen van Steden, Dorpen, Gehugten, Sloten en Heerenhuizen, ieder volgens de streek, daar men ze zoeken moet, zijn ingehouwen, en van welken ook het meeste gedeelte, bij helder weer, kan gezien worden. Deeze *Tafelberg*, benevens den *Seisjesberg* en den *Leeuwenberg*, alle niet verre van het Dorp *Huizen* geleegen, zijn de hoogste heuvelen in deeze landstreek. Tusschen *Hilversum* en 's *Graveland* is ook het *Trompenbergje*, dat zeer bevallige

lige gezigten oplevert. Omtrent *Hilversum*, en van daar Zuidwestwaart naar *'s Graveland*, is een aaneenschakeling van hoogten, die al zeer verheeven zijn; de omleggende Landerijen schijnen 'er als in eene diepe Valei te zinken; hier ziet men *Utrecht* en *Amersfoort*, met eene meenigte van Dorpen en Gehugten. Het ontbreekt ook in *Gooiland* aan geene welige bosschaadjen; doch deeze vind men meest naar den kant van *Huizen* en *Naarden*. In het beschouwen der bijzondere Dorpen zullen wij 'er breeder van spreeken. Ten Zuiden van *Hilversum* heeft ook een bosch gestaan, en de landstreek heeft hier omtrent nog voor een gedeelte den naam van het *Gooierbosch*. Wanneer dit bosch geheel verdweenen zij, hebben wij niet konnen naspooren; doch men wil dat het nog in 't begin der voorige Eeuw, immers ten deele, in wezen was. De grond van 't *Gooierbosch* is een dorre hooge heide. Dit zogenaamde bosch werd door den Drossaard PIETER KORNELISZOON HOOFT begroot, op omtrent twee honderd morgens, bij gissinge; doch, bij nader metinge, vinden wij het bepaald op drie honderd veertien morgens. Het afkruien van het zand, zo wel in het *Gooierbosch*, als elders in *Gooiland*, zou gelegenheid geeven om de heiden tot goed bouw- en weiland te maaken; doch dit afkruien word niet vergund, dan digt omtrent *Naarden*, daar men de hoogten, volgens den aanleg der vestingwerken, zoekt te slegten, om deeze Stad, bij overval van vijand, des te meer onwinbaar te maaken.

In *Gooiland* zijn eenige Landerijen, die van ouds in onmiddelijken eigendom toekwamen aan de Graaflijkheid, en zedert het vernietigen der Rekenkamer van derzelver Domeinen, overgegaan zijn aan het gemeene land van *Holland*, zonder dat zij aan bijzonderen verder toebehooren, dan voor zo verre derzelver regt tot het gebruik aangaat; zo als zij van zeer oude tijden gebruikt geweest zijn, en nog worden bij de In- of Opgezeetenen van *Gooiland*. Deeze Landen droegen, al voor den Jaare 1400, en mooglijk merkelijk vroeger, den naam van *Gemeente*, *Meent*, *Gemeene Weiden* of *Schaarweiden*; doch of het gebruik deezer weiden zijnen oorsprong heeft uit een zeker voorregt, aan die van *Gooiland* in der tijd vergunt, dan of zij zelven zig dit van vroege tijden hebben

ben aangematigd, en of dit, om de onlusten, waar in het Land door de *Hoekſche* en *Kabeljaauwſche* partijſchappen gewikkeld was, gedoogd zij, is door de oudheid zeer duister. Het vroegst dat men eenig bewijs vind, waar door dit gebruik gewettigd werd, is eene goedkeuring van Hertog ALBREGT van *Beijeren*, op zekere overeenkomst, tusſchen die van *Naarden* en de *Gooilandſche* Dorpen, aangegaan in den Jaare 1404, over de ſchaaringe op deeze gemeene weiden; Hertog JAN van *Beijeren* wilde, drie Jaaren laater, bij handvest, dat de Gemeente in *Gooiland* zou gebruikt worden, gelijk van ouds de gewoonte was. In vervolg van tijd is het gebruik deezer weiden tot grove buitenſpoorigheid vervallen: in zo verre dat de gebruikers zig den eigendom derzelven aantrokken, of immers keuren maakten op hun eigen gezag; zo dat hier uit proces ontſtond, eerst voor den Hove van *Holland*, en bij hooger beroep, voor den Hoogen Raade van *Mechelen*, tusſchen den Procureur-Generaal, in den naame van Hertog KAREL van *Bourgonje*, als Graave van *Holland*, en Heere van *Gooiland*, ter eener, en Burgemeesteren, Scheepenen en Gemeente der Stede *Naarden*, met de gemeene Dorpen van *Gooiland*, als *Busſum*, *Huizen*, *Laaren*, *Blarikum* en *Hilverſum*, ter andere zijde. Dit proces werd in den Hoogen Raade van *Mechelen* beſlist, bij vonnisſe van den 19 November, des Jaars 1474, en daar in aan den Graave toegekend, de eigendom der Gemeente, en van de Beemden, Bosſchen, Houwingen, Moeren, Weiden, Wildernisſen en Veenen, in de Landen van *Gooiland*; behoudens dat de verweerers hun gebruik in dezelven zouden hebben, mids dat zij zig niet zouden onderwinden, de Jagt van de konijnen, of andere beesten in het bosch, en dat de geenen, die Bouwlanden in deeze gemeene Beemden hadden, alleen de Tienden zouden betaalen, en, ten aanzien van de Veenen, het gebruik van turf voor hunne nooddruft, zonder iets aan anderen te mogen verkoopen. In gevolge van dit vonnis, blijven die van *Naarden* en de gemeene Dorpen geregtigd, tot het gebruik dier gemeene weiden, in zo verre dezelve onverdeeld zijn gebleeven. Doch het ſchijnt dat men hier omtrent, voor den Jaare 1404, eene deeling heeft willen maaken, naardien in de overeenkomst, tusſchen *Naarden* en de Dorpen, gezegd word, dat de Meent,

die

die zij te gader leggende hebben op *Gooiland*, ongedeeld zal blijven ten eeuwigen dage, ten ware zij die aan beide zijden eendragtelijk gescheiden wilden hebben, behoudens al zulke slagen, als in voortijden, tot hun beider moedwille gedeeld zijn, welke gedeeld zouden blijven. Bij *Naarden*, *Laren*, *Blarikum*, *Huizen* en *Hilversum* zijn Gemeenten of Meenten; maar de Opgezeetenen deezer districten zijn niet tot het beweiden van hunne bijzondere Meenten bepaald, maar ieder *Erfgooier* mag schaaren op welke Gemeente hij wil; onder welk regt *Bussum* mede begreepen is. Zij leggen alle onder algemeene keuren, die men Schaarbrieven noemt. Vijf schaarbrieven zijn 'er wegens de gemeene weiden. De eerste is van den Jaare 1404, de volgende zijn van de Jaaren 1442, 1455, 1568, en de laatste is van den 9 Maart des Jaars 1741. In deezen word bepaald, hoe veel runderbeesten, paarden, schaapen en verkens, ieder naar gelang mag weiden. *Muiderberg* heeft mede een Gemeente met regt van schaaringe. Over de geregtigden tot de gemeene weiden of schaarweiden, is menigmaal geschil geweest. Zij moeten landwinninge of landweeringe hebben, dat is, landen bezitten, en die bebouwen. Zij moeten ook man uit man in *Gooiland* gebooren zijn; doch dewijl 'er schaaringe verleend is, aan sommige bijzondere Huizen, Landhoeven en Gestigten, zo heeft men in geschil getrokken, of naamlijk deeze Huizen geregtigd zijn tot de Meent, zonder dat de bezitters gebooren *Gooilanders* zijn. In de verdere bijzonderheden, omtrent de keuren over de gemeene weiden, kunnen wij niet treeden (*).

Tot de bestiering der gemeene weiden, word Jaarlijks, op den 27 Maart, te *Naarden* op het Stadhuis, eene vergadering van Stad en Land van *Gooiland* gehouden, bestaande uit drie

(*) *Dit alles hebben wij getrokken uit* medegedeelde berigten, *bestaande, behalven de bovengemelde geschreevene Handvesten, uit zeker Advijs van de Rekenkamer, aan de Staaten van* Holland, *Sententie van den Grooten Raad van* Mechelen, *en andere geschriften.*

drie Burgemeesteren der Stad *Naarden*, en wegens *Laren*, *Hilverfum*, *Huizen* en *Blarikum*, uit den Buurtmeester van ieder deezer Dorpen, benevens derzelver Gemagtigden; welke vergadering door den Secretaris van *Naarden* word bijgewoond, om aantekening te houden. Op dezelve word tusfchen de onderlinge leden verrekend en vereffend, gelijk mede de Schaarmeesters van *Naarden* en de voornoemde Dorpen, door den Schout van *Naarden*, onder eede gebragt worden, uitgezondert die van *Hilverfum*. Deeze vergadering mag ook zo dikwijls bij een koomen als 't nodig is, en keuren en fchikkingen maaken over de vrugten, zo van de Gemeenten als heide van *Gooiland*. Agt Schaarmeesters zijn 'er over de gemeene weiden, vier van *Naarden*, twee van *Huizen*, en van *Laren* en *Blarikum* ieder één. Daarenboven zijn 'er te *Hilverfum* vier Boschbewaarders, die in oude tijden het opzigt hadden over het *Gooijerbosch*. doch zedert dit weg geraakt is, hebben zij mede bewind over de Gemeente en heide van *Gooiland*.

Ten aanzien der oudheid van *Gooiland*, of liever van *Nardingerland*, word getuigd, dat 'er in de Archiven der Stad *Naarden* een brief zou zijn, waar in het volgende geleezen word: Gooiland *ofte* Nardinxland *is bij de Keizers van* Romen *een particulier Heer gegeeven en verleend geweest, eer eenig Bisfchop ofte Graave van* Holland *was.* Van zulk een vroege gifte is ons geen ander befcheid voorgekomen; maar anderen willen, dat Keizer OTTO DE GROOTE (*) zijn regt op *Nardingerland* zou overgegeeven hebben aan WIGMAN, Graave van *Zutphen*. Hier uit kan men afleiden, uit wat regt deeze WIGMAN, onder andere goederen, ook zijnen eigendom in *Nardinx-*

(*) HAD. JUNIUS *fchrijft, in zijn* Batavia, *Cap. XVII, dat deeze Keizer* OTTO *dit Land gegeeven heeft aan* GOEDELA, *Abtdisfe van* Elten; *doch naardien* OTTO DE I, *in het Jaar* 973 *overleeden, en* GOEDELA *omtrent den Jaare* 1280 *Abtdis geweest is, behoeft men zig niet te verwonderen, dat* PONTANUS *hem hier over berispt.*

dinxland heeft geschonken, aan het Klooster te *Elten*, geheeten *Eltenburg*, en geleegen tusschen *Emmerik* en *Arnhem*, onder die voorwaarde, dat zijne dogter LUTGARD Abtdisse van dit Klooster zou zijn. Deeze gift is in den Jaare 970 door Keizer OTTO DEN I bevestigd (*). Hier tegen kantte zig BALDRIK DE III, Graaf van *Kleef*, die aan ADELHEID, eene andere dogter van WIGMAN, getrouwd was. Hij gaf voor, dat zijn schoonvader geene magt gehad had, om deeze goederen weg te schenken. Dit geschil duurde tot onder de Regeering van Keizer OTTO DEN III, die na den dood van LUTGARD te weeg bragt, dat ADELHEID en haar man al hun regt aan hem opdroegen, na 't welk de Keizer voogd en beschermer van 't Klooster werd, en alle de betwiste goederen aan het zelve overgaf. Uit welk een regt Graaf OTTO van *Gelder*, de streek van *Gooiland* aan den Bisschop van *Munster*, tot een losloon uit zijne gevangenisse, in den Jaare 1255, heeft konnen overgeeven, om ze als een erflijk Leen van den Bisschop te verheffen, konnen wij niet beseffen. Zeker is het, dat het Klooster te *Elten*, dit Land, naderhand in zodanigen eigendom bezeeten heeft, dat derzelver Abtdissen, met toestemming der andere Kloosterzusters, niet alleen in staat geweest zijn om het te vervreemden; maar ook Leenen te verheffen, die 'er onder behoorden. De Abtdisse GORDELA, of GODELEVA, of GODELINDA, welke laatste naam meest in de bekende brieven gebruikt word, heeft, gelijk wij ten deele gemeld hebben, *Nardinxland*, in den Jaare 1280, afgestaan, en opgedraagen aan Graaf FLORIS DEN V, voor eene rente van vijfentwintig ponden, wettig *Utrechts* geld, Jaarlijks ten eeuwigen dage op *St. Maartensdag* te betaalen, aan de Abtdissen in

(*) BOXHORNIUS *in zijn* Theatr. Holl. *p.* 333, *schrijft deeze bevestiginge toe aan Keizer* OTTO DEN II, *op het Jaar* 968, *waar in hij met* PONTANUS *maar twee Jaaren verschilt, die dezelve stelt in den Jaare* 970.

in der tijd (*), gelijk dezelve nog ten huidigen dage uit de geweezene Graaflijkheids Domeinen betaald word. Ondertusſchen ſchijnt het, dat GYSBREGT VAN AMSTEL, de derde, die deezen naam gevoerd heeft, door aankoop van de Vasſalen der Abtdisſe, ook eenige aanſpraak op zekere goederen in *Nardinxland* gehad heeft; waar omtrent de Abtdis in haaren brief van overdragt verklaart, dat deeze vervreemding nooit door haare hand of toeſtemming geſchied zou zijn: waarom zij die goederen mede aan den Graaf verleent, en in bezitting geeft. Van dit Land of deszelfs regt van eigendom, kwam de Graaf vervolgens in de geruste bezittinge, door den zoenbrief van GYSBREGT VAN AMSTEL, en zijne broeders, in den Jaare 1285; en zedert dien tijd is *Nardinxland* of *Gooiland* aan de Graaflijkheid van *Holland* gebleeven. In deeze overdragt werden egter, bij de Abtdisſe, uitdrukkelijk en bij naame uitbedongen of voorbehouden, zodanige Vasſalen, die eenige goederen in *Nardinxland* leggende, van haar te leen ontvingen, op welke goederen de Graaf en deszelfs erfgenaamen geen regt zouden hebben. Onder deeze behoorden, volgens kennelijke bewijzen, het Maarſchalksleen en Houtvesterſchap van dien, benevens de Koptienden in *Gooiland*; een regt, 't welk nog tegenwoordig hier in beſtaat; dat alle Land, het welk eens bezaaid is geweest, moet geeven zeker getal van koppen of maaten, naar den inhoud der Tiendenboeken, waar over binnen de twaalf nagten van Kersmis zitdag word gehouden, in ieder Dorp; en moet ieder zijn aandeel daar komen betaalen in rogge, die rog ſchuldig, en in gerſte, die gerst ſchuldig is, of in gelde. Tot het ſtellen van den prijs worden Burgemeesteren van *Naarden* Jaarlijks verzogt, en genieten voor

(*) *Deeze overdragt vind men zeer dikwijls bij de Schrijvers onzer Oudheden, waarom wij alle de plaatzen, daar zij gevonden word, niet aanhaalen. De* Nederduitſche *Lezer zal ze vinden in de* Kerkelijke Oudheden *van* VAN HEUSSEN, *II. Deel, bl.* 271.

voor het zetten van dien, zes guldens; waar na de Tiendpagtingen de keuze hebben, van in geld of in graan te betaalen. Zij, die binnen de twaalf nagten niet betaalen, verbeuren dubbel, het welk fluien genaamd word; en die drie Jaaren agter een verfluien, en in het vierde Jaar niet betaalen, derzelver land vervalt aan den Tiendheer, waar omtrent veele oude verklaaringen zijn. Dit regt heeft van ouds behoord aan den Huize van *Nienrode*, waar van verscheidene Verlijen aan ons zijn voorgekomen; gelijk wij ook vinden, dat het zelve aan de nazaaten uit dien Huize is toegeweezen, bij uitwijzinge van de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, vonnisse van den Hoogen Raade, en berigt van de Rekenkamer aan de Staaten van *Holland*, alle gegeeven omtrent den Jaare 1649 en 1652. Volgens deeze Leenen, had het Huis van *Nienrode* mede het Erfmaarschalksschap van *Gooiland*, met de alinge Tienden, oude en nieuwe, aanvallende en aankomende, en waren ook de Heeren van *Nienrode* in der daad Houtvesters van *Gooiland*. Het Erfmaarschalksschap en het regt van de Koptienden, is een geruimen tijd bezeeten door den Heer GERRIT HOOFT, DANIELSZ., en de Heer Mr. ABRAHAM ALEWYN, Raadsheer in den Hooge Raade van *Holland*, en Houtvester van *Gooiland*.

Van oude tijden zijn 'er menigvuldige geschillen gereezen, over de landscheidinge tusschen het *Stigt* van *Utrecht* en *Gooiland*; gelijk onder anderen, ten tijde van WILLEM van *Beijeren*, Graaf van *Holland*, en JOHAN VAN ARKEL, Bisschop van *Utrecht*; want na dat 'er in den Jaare 1351, tusschen den Graaf en den Bisschop, eene overeenkomst gemaakt was, over het turf delven, in de Veenen deezer landstreek, ontstond 'er naderhand nieuwe twist, over de landscheiding, en werd zelfs in geschil getrokken, of *Eemnes* aan den Bisschop behoorde, het welk hem word toegekend, bij verdrag van den Jaare 1356. De grensscheidinge en het turf delven, bleef nogthans in geschil, en was lang een twistappel tusschen *Gooiland* en 't *Stigt* van *Utrecht*. In of omtrent den Jaare 1472, werd Hertog KAREL van *Bourgonje*, door zijne vleiers diets gemaakt, dat zekere *Veenen* of *Broeklanden* tot het Regtsgebied van *Gooiland* behoorden, of ten minsten dat derzelver eigendom twijffelagtig was; waar door hij met den Bisschop van *Utrecht*, DAVID van *Bour-*

Bourgonje, zijnen bastaardbroeder, in hevigen twist geraakte. Om dit krakeel ten einde te brengen, ftelden zij de zaak aan goede mannen, bij wien de redenen en bewijzen van den Stadhouder des Hertogs weinig ingang vonden. De Bisfchop verdedigde zig aan zijnen kant, met de Handvesten der Keizeren, en zelfs van Graaven van *Holland*: waarom de Stadhouder wist uit te werken, dat de zaak, als door zijn verzuim, tot geene uitfpraak kwam; en aldus bleeven de Bisfchoppen en Staaten van *Utrecht* in hunne oude bezittinge. Hertog KAREL had zig ook nog op eene andere wijze den eigendom der *Veenen* willen aanmatigen, naamlijk door voorgeeven, dat het aangefpoelde Landen waren, van welke de eigendom aan den Graaf behoorde, verbiedende derhalven hier in te delven. Het gefchil over de grensfcheidinge werd weder levendig, in den Jaare 1526, en het komt ons voor, dat 'er geene uitfpraak over gedaan is, voor den Jaare 1532, in welken tijd wij vinden, dat de Graaf VAN HOOGSTRAATEN, Stadhouder over *Holland* en *Utrecht*, welk laatfte, omtrent vier Jaaren te vooren, onder de heerfchappij van Keizer KAREL gekoomen was, bij voorraad, eenige fchikkinge gemaakt heeft, omtrent het delven van turf op de grenzen van ieder der Provintien, en wijders eenen Gemagtigde benoemd, om kennis te neemen over de grensfcheidingen, en hier van een kaart te maaken. Om egter deeze zaak tot een uiteinde te brengen, werd na ingenomen goedvinden van den Hove van *Holland* en den Hove van *Utrecht*, bij vonnis van den Geheimen Raad des Keizers, de grensfcheiding tusfchen het *Stigt* van *Utrecht* en *Gooiland*, ten naasten bij in dier voege vastgefteld, als wij dezelve hier vooren hebben befchreeven, en zouden ten dien einde greppels en paalen gemaakt worden, om ieders grenzen te onderfcheiden. Tot bewaaringe van het regt van ieder der Provintien, verleende Koning FILIPS DE II, in 't Jaar 1566, een Octrooi, dat de Officieren van het *Stigt* en van *Gooiland*, ieder in den zijne, die geenen zoude mogen vangen, welke zij bevinden zouden, tegen de voorgaande overeenkomften en vonnisfen, turf, heiden, plaggen en wat des meer zij te fteeken. Door den tijd kwam 'er, egter, wederom verloop in deeze fchikking, en men bevond, in den Jaare 1600, dat de fteen, die tot een kenmerk van de landfcheiding moest dienen, wel twaalf

roe-

toeden dieper in het *Stigt* gebragt was: waarom dezelve, uit last der Staaten van *Utrecht*, weder op zijne plaats gelegd werd. De Ridder HOOFT meld, in den Jaare 1618, dat 'er toen wederzijdsch redenen van klagten vielen, zo aan de zijde van *Gooiland* als van het *Stigt*, over het misbruik van ieders grondgebied, en getuigt zulks ontstaan te zijn, doordien de greppel, welke tot scheiding diende, alomme was toegeworpen en verduisterd. Het is zeer natuurlijk te denken, dat zulke klagten en misbruik, in deeze Eeuwe, mede gelegenheid gegeeven hebben, tot een nadere overeenkomst en verdrag, tusschen de Staaten van *Holland* en *Utrecht*, waar bij alles op nieuws in orde gebragt is; 't welk geschiedde in den Jaare 1719: en volgens deeze minnelijk beraamde schikkingen, zijn 'er op behoorlijke plaatzen nieuwe greppels gegraaven, en op verscheide afstanden paalen gezet, waar van toen ook een kaart gemaakt is. De schouw over dit werk en deszelfs onderhoud word aan de Schouten van wederzijdsch district aanbevolen.

Van de *Gooilanders* getuigt LAMBERTUS HORTENSIUS, wel eer Schoolvoogd te *Naarden*, in zijne *Latijnsche* Beschrijving van den op en ondergang van *Naarden*; dat zij van zeer oude tijden af, een zeer strijdbaar volk waren, in buitenlandsche oorlogen werden aangenomen, alle anderen in roem en ervarenheid van Krijgskunde te boven gingen, en onder de geoeffendste Krijgsluiden gesteld werden: dat zij, of tot Lijfwagten van den Veldheer werden verkooren, of in de voorste spits pal stonden, in eenen veldslag; dat zij dubbele soldij trokken; de slagorden aanvoerden; de Krijgsampten bekleedden; en in 't kort, dapperer dan alle anderen gerekend werden. In de oorlogen hunner Vorsten, tegen *Gelderland* of *Frankrijk*, en van de Keizers tegen de *Turken*, of eenigen anderen magtigen vijand, werden zij op milde bezolding ten strijde ontbooden; zo dat zij, volgens dit verhaal, ten allen tijde bewijs gegeeven hebben van hunne onvertsaagdheid. Het blijkt ook, dat zij in latere tijden hunnen krijgelen aard niet hebben afgelegd. Dit toonen veele gevallen, die zij man tegen man onder malkan-

der gehad hebben, en waar van de Ridder HOOFT, als Baljuw van *Gooiland*, aan de Hooge Overheid en zijne Hoogheid, den Prinse van *Oranje*, FREDRIK HENDRIK, menigmaal onderrigting heeft moeten geeven; gelijk het moogelijk nog tegenwoordig aan zulke voorbeelden niet zou ontbreeken. Voorts zijn zij goede Landbouwers, en niet onvernuftig in het geene zij onder handen neemen.

De Regeering der Dorpen in *Gooiland* is genoegzaam overal eenpaarig. De Baljuw spant de Hooge Vierschaar, met Scheepenen der Stad *Naarden*. De civiele Regtbank bestaat in den Schout en Scheepenen van ieder Dorp; alle Dorpen hebben vijf Scheepenen; behalven dat 'er voor *Laren* en *Blarikum*, die een samengevoegden Regtbank uitmaaken, zeven Scheepenen zijn, waar van 'er bij beurten, Jaarlijks, drie uit het eene, en vier uit het andere Dorp verkooren worden. Zij hebben te samen ook twee Burgemeesteren, die in de andere Dorpen twee in getal zijn, en waar van 'er Jaarlijks een afgaat. De Schout en Burgemeesters maaken een Nominatie van een dubbel getal, waar uit de Baljuw de Scheepenen verkiest; aan wien dan de verkiezing van den nieuwen Buurtmeester staat.

In het Kerkelijke behooren de Predikanten onder de Klassis van *Amsterdam*.

Onder *Gooiland* behooren de Stad *Naarden*, en de Dorpen *Huizen*, *Blarikum*, *Laren*, *Hilversum*, *'s Graveland*, *Bussum* en *Muiderberg*.

GONZAGA, (OCTAVIO FERNANDO) was, in het Jaar 1576, de geleider van DON JAN VAN OOSTENRYK, naar de *Nederlanden*, voor wiens paadje hij zig uitgaf. Kort daar na zond DON JAN hem, met en benevens OCTAVIO GONZAGA, naar *Antwerpen*, om de *Spaansche* Bevelhebbers tot de reize te beweegen. Doch dit was slegts een list; want hij had geheimen last, om hun in stilte te zeggen, dat zij niet moesten vertrekken, dan ter Zee; gelijk zij deeden. De reden hier van was een geheime Staatkunde, daar niemand op verdagt was. In 's gemeen oordeelde men, dat DON JAN daar door het volk langer

ger zogt in het Land te houden. Dan naderhand ontdekte men, dat het voorneemen was, om met de Vloot, die hun vervoeren zou, zig van *Engeland* meester te maaken; 't geen, egter, mislukte. In het Jaar 1578 zond DON JAN hem tegen de *Franschen*, waar van hij 'er 400, in het Dorp *Barlaimont*, versloeg. Dit was zijn laatste bedrijf in de *Nederlanden*.

Zie BOR, *Nederl. Hist.* V. B. bl. 255, X. B. bl. 207. HOOFT, XIII. Boek, bl. 575.

GONZALES, (DON ANTONIO) was, in het Jaar 1602, Bevelhebber van *Graave*, geduurende het beleg, dat MAURITS voor het zelve geslaagen had. Hij verdedigde die Stad, niet alleen manlijk, maar deed, van tijd tot tijd, veele gelukkige uitvallen, en matte daar door 's Prinsen volk geweldig af. Na een beleg van twee maanden, benaauwde hem, egter, MAURITS zodanig, dat GONZALES, als een eerlijk Bevelhebber, besloot, den 19 September, de Stad, op een eerlijk verdrag, over te geeven.

Zie VAN METEREN, XXIV. Boek, fol. 458.

GOOR, of GOER, een open Steedje of Vlek, in het Zuiderdeel van *Overijssel*, in het Landschap *Twent*, legt aan eene Beek, die te *Diepenheim* in de *Recle* valt, of, volgens OUDENHOVEN (?) GUICHARDYN, een mijl van *Diepenheim*. Geduurende den oorlog met *Spanje* lag aldaar eene zeer sterke Schans, die meermaalen, nu door deeze, dan weder door andere, bemagtigd wierd, al naar dat de partij meester in 't veld was. *Goor* was wel eer een Graafschap op zig zelve, waar van de laatste bezitter ADOLF, Graave van *Goor*, genaamd word. Na in de XI. Eeuw den Geestelijken staat te hebben aangenomen, droeg deeze ADOLF zijn erfgoed in eigendom over aan den *Utrechtsche* Bisschop BERNOLF. Thans is dit plaatsje zeer vervallen, schoon de bewooners 'er een aanzienlijk aantal uitmaaken. De Gemeente aldaar word bediend door twee Predikanten. Men vind 'er

 ook

ook eene vergadering van *Doopsgezinden*, die 'er merkelijken handel drijven in linnens. De Regeering bestaat 'er uit zes Burgemeesters, benevens één Secretaris en vier Gemeenslieden.

Zie RAY, *Dict.* PETIT, GUICIARDYN en BACHIENE.

GOOR, (ADOLF VAN) Heer van *Kaldenbroek*, was een der *Staatsche* Gemagtigden tot de vrugtelooze *Keulsche* Vredehandeling, in het Jaar 1579.

GOOR, (THOMAS ERNST VAN) Regtsgeleerde, heeft zijnen naam vereeuwigd, door de beschrijving zijner Geboorteplaatze, de Stad en Lande van *Breda*, in folio, met keurlijke plaaten versierd. Dit werk, in 't Jaar 1744, in *'s Hage* gedrukt, is verdeeld in III. Boeken, en deeze wederom in onderscheiden Hoofddeelen; het bevat al wat tot eene volledige beschrijving behoort.

'T GOO-REGT, in het bijzonder bij de *Latijnen* genaamd, *Præfectura Suburbana*, een der Landschappen, onderhoorig aan de Stad *Groningen*. In oude schriften draagt het den naam van *'t Goo* en *'t Woldregt*. Hier komt in aanmerking de betekenis van 't woord *Gho* of *Goo*, eigenlijk *Gaauw*, dat, in de oude *Duitsche* taal, zo veel als Land wil zeggen. Dus *Goo-regt* niets anders is, dan *Land-regt*; of *Regtsgebied*, 't welk de Stad over dit Land oeffent. Dit Landschap bestaat een smalle streek Lands, die de Stad omringt, doch inzonderheid naar 't Zuiden of Zuidoosten zig uitstrekt, tot aan de grenzen van *Drenthe*. Men ziet hier de Zand- en Kleilanden zig onder elkander verwisselen. Door het zelve loopt de zogenaamde *Bisschopsrugge*; zijnde een zekere hoogte, die binnen de Stad *Groningen* haar begin neemende, van daar Zuidoostwaard voortgaat, door *Drenthe*, en eindigt in *Munsterland*. Op den bodem van dit *Goo-regt*, leggen tien, meest al fraaie en wel bevolkte Dorpen, als: *Wierum*, *Noorddijk*, *Mid-*

Middelwert en *Engelbert*, *Helpen*, *Haaren*, *Noordlaaren*, *Westerbroek*, *Kropswolde*, *Hogezand* en *Sapmeer*.

Zie BACHIENE, B. bl. 239, enz.

GOOREN, (DE) een Vlek, door VAN DER HOUVE gesteld, onder de Dorpen van *Noordholland*, en wel onder het Schoutampt van *Hoorn*.

GOIJER, (DIRK DE) werd, in het Jaar 1588, door NIEUWENAAR, met DIRK KANTER, aangesteld tot Burgemeester van *Utrecht*, in plaatze van de berugte RUISCH en PROUNINK.

Vaderl. Hist. VIII. Deel, bl. 301.

GOOIJER, (JACOB DE) was een der *Utrechtsche* Gemagtigden, in het Jaar 1618, om met de *Hollandsche* Afgevaardigden, aan het huis van DANIEL TRESEL, over het afdanken der Waardgelderen te handelen. Hij dus de partij van ADOLF DE WAAL en andere toegedaan zijnde, moest, na dat MAURITS dezelven had afgedankt, en die in zijne begrippen stonden, het lot van anderen ondergaan. Hij werd uit de Regeering gezet, om plaats te maaken voor de creatuuren van dien Stadhouder.

Zie *Vaderl. Hist.* X. Deel. bl. 210 en 233.

GORNICHEM, GORINCHEM, en bij verkorting doorgaans GORCUM genaamd, de agtste Stad in den rang der stemmende Steden van *Holland*, legt aan de *Merwede*, ter plaatze daar de *Linge* zig met die Rivier vereenigt; vier uuren gaans ten Noordwesten van *Schoonhoven*, en even zo verre ten Westen van *Dord-*

rigt De *Merwede* stroomt voorbij de Zuidzijde deezer Stad; de *Linge* deelt dezelve in twee deelen, welke, met drie groote houten bruggen, ieder van vier boogen, de *St. Pietersbrugge*, de *Vischbrugge* en de *Koornbrugge*, aan elkander gehegt zijn. Zij maakt hier eene der voornaamste graften der Stad uit, de Haven genaamd. In het Jaar 1542 werd zij, tot in een diepe kreek doorgraven, waar door dezelve vervolgens in de *Merwede* valt. Deeze Stad kan zo wel, als meer andere Steden van *Holland*, meer versterkt zijn, dan ze werkelijk is, te meer nog, om dat de ligging deezer Stad, met weinig moeite, hier toe gelegenheid geeft. Al in den aanvang der voorgaande Eeuwe, hebben om de Stad twaalf bolwerken geleegen; naderhand zijn 'er nog verscheide nieuwe werken bij aangelegt. Dan, wat baat dit alles, indien dezelve van geene genoegzame manschappen, voorzien zijn? Voorheen lagen hier gewoonlijk negen Compagnien voetvolk in bezetting, die door *Holland* betaald werden, en onder bevel van een Majoor stonden. In de maand September 1787 werd *Gorinchem* geattaqueert, door de troepen van zijne Majesteit den Koning van Pruissen, onder bevel van den regeerende Hertog VAN BRUNSWIJK, aan wien deeze Stad naar eene geringe tegenstand, door den Gouverneur Jonkheere ALEXANDER FILIP VAN DER CAPELLEN, Heer van Berkoude en Achterbroek, over werd gegeeven; die den 19 van die maand gevangen naar *Wezel* werd gevoerd, en den 10 December te *Utrecht* overleed. *Gorichem* heeft vier Poorten; de *Dalem*- of *Burgpoort*, naar *Dalem*, in de *Thielerwaard* uitgaande; de *Arkelpoort*, naar 't Land en Dorp van dien naam leidende; de *Waterpoort* en de *Kansepoort*: welke laatste men meent, den naam ontleend te hebben van de *Kanzelerij*, op den *Burgt van Arkel*.

Val-

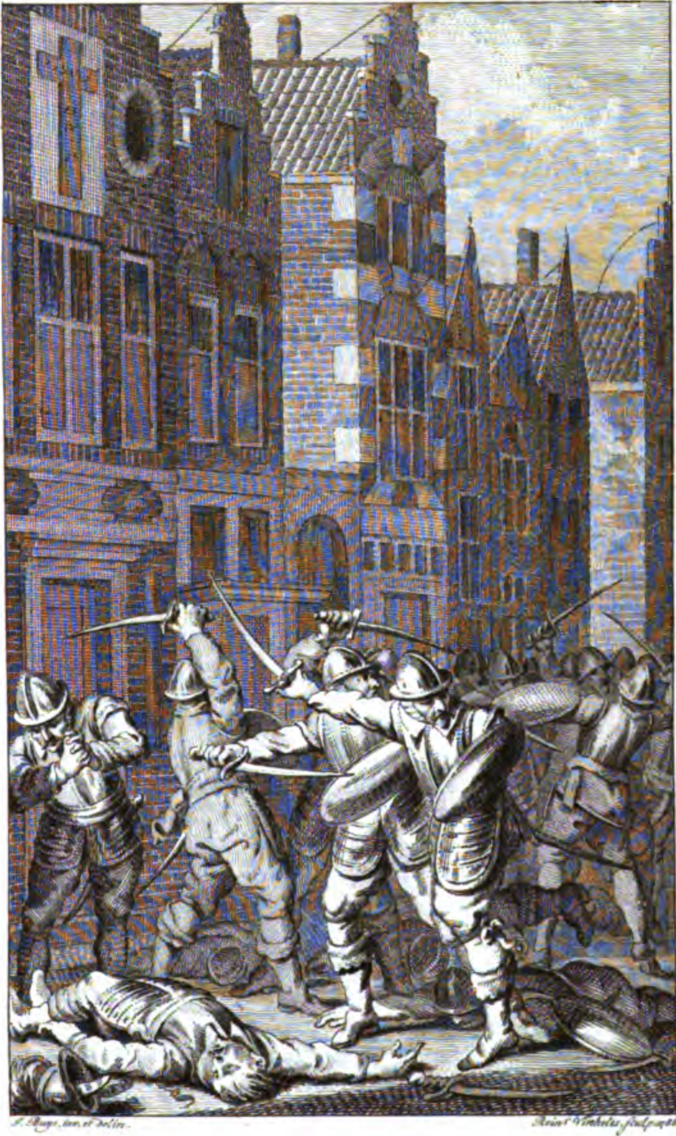
Volgens sommigen zou deeze Stad haaren naam ontleend hebben, van de eerste bewooners, een gering slag van visschers, om hunne *Goore*, of *Goorige* gedaante, spotswijze, *Gorsekens* genaamd. Anderen leiden dien naam af van *Heim*, of wooning van eenen GORIS of JORIS, Heer van *Arkel*. Maar deeze hebben niet bedagt, dat 'er onder die Heeren niemant dien naam gevoerd heeft. Indien ons ook het gissen vrij sta, zouden wij als eene waarschijnlijke onderstelling voordragen, dat *Gorichem* zijnen naam ontleent van *Gor* of *Goor*, 't welk in de oude taal een moerrassige plaats betekende; dit gevoegd bij *Hem* of *Heim*, beduidende eene woning, zou *Gorichem* zo veel zeggen, als wooning, in of aan een moerassigen grond. Dit meenen wij, drukt de gelegenheid deezer Stad zeer naauwkeurig uit.

Even onzeker, als de naamsoorsprong, is de tijd der stigtinge. Sommigen willen, dat de *Romeinsche* Legerplaats *Grinnes* geweest is, daar nu *Gorichem* legt. Anderen verhaalen, dat zekere Heer JAN VAN ARKEL, de Heerlijkheid *Wolferen*, bij de *Merwede* en *Linge* geleegen, van Graave OTTO VAN BENTHEM gekogt hebbende, dezelve met het Land van *Arkel* vereenigd, en daar in, omtrent het Jaar 1230, *Corichem* gestigt heeft. Dan dit alles rust op losse gronden, alzo laater Schrijvers 'er niets van zeggen. Het eerste berigt, dat eenige zekerheid heeft, vind men in twee Handvesten, van Hertog JAN VAN BRABAND, en van FLORIS DEN V, van *Holland*, gegeeven in de Jaaren 1287 en 1289, waar bij die van *Gorichem*, door gantsch *Braband* en *Holland*, tolvrij verklaard worden. In de oude Rijmkronijken word van *Gorichem*, al vóór het Jaar 1300, gewag gemaakt. Ook begint de lijst der Scheepenen van die Stad reeds met het Jaar 1315. Uit een Handvest van den 11 November des Jaars 1182, gegeeven door den Heer OTTO VAN ARKEL, blijkt dat die Stad, toen reeds eenen geruimen tijd, in bloeijenden welstand was geweest. Men vind daar in melding gemaakt van de Schepen der Poorteren van 's Heeren Veer, over de *Merwe*; van zijne Molenaars; van zijn Gevangenhuis; van de Stadsschool en Vischmarkt, enz. In het Jaar 1378 werd aldaar, door OTTO VAN ARKEL, eene Kanunnikdij van twaalf of veertien Kanunniken gestigt. Tien Jaaren laater ontstond 'er geweldige twist, tusschen de Heeren van *Arkel* en *Vianen*,

nen, bij gelegenheid dat vier *Gorichemsche* Poorters eenige Meiboomen te *Meerkerk* wilden haalen, met toestemming van den Landman, doch tegen den zin van deszelfs huisvrouwe, die over geweld schreeuwende, de *Meerkerkers* op de been bragt, en dus oorzaak was, dat de *Gorichemmers* moorddadig om 't leven gebragt werden. Heer OTTO VAN ARKEL nam hier een geweldige wraak over: hij brandde het Land van *Vianen* plat. Door Graaf WILLEM VAN OOSTERVANT werd deeze ongelukkige twist eerlang bijgelegd. In 't zelfde Jaar, den 14 September, verloor *Gorichem*, door een ongelukkigen brand, meer dan 1500 Haardsteden. Hertog ALBRECT, met Heer JAN VAN ARKEL, die, als Rentmeester van *Holland*, weigerde rekening te doen, oneenig geworden zijnde, belegerde, zo als op het Art. VAN ARKEL gezegd is, in het Jaar 1403, die Stad. Daar na maakte Hertog WILLEM VAN BEIJEREN zig meester van *Gorichem*, en deed het, onder bevel van den Ridder FILIP VAN DORP, bezetten, met 500 man. WILLEM VAN ARKEL hernam de Stad, bij verrassing, en dreef de *Hollanders*, die 'er hem wilden uitjaagen, op de vlugt. Hij werd daar in ondersteund, door zijnen oom, Graaf REINOUD VAN GELDER, van wien hij daar na *Gorichem* en het Land van *Arkel* ter leen ontving. De felle oorlog, die vervolgens, tusschen de *Hollanders* en *Gelderschen*, ontstond, eindigde met een verdrag, 't welk in het Jaar 1412 getroffen werd. Bij het zelve werd deeze Stad, nevens *Woudrichem* en het geheele Land van *Arkel*, aan Hertog WILLEM VAN BEIJEREN, Graave van *Holland*, afgestaan. Heer JAN VAN ARKEL verzette zig eerst tegen dit verdrag, 't welk met zijnen zoon gesloten was, doch werd spoedig genoodzaakt, daar in te stemmen. Inmiddels was Hertog WILLEM, op den 24 Augustus van 't gemelde Jaar, gehuldigd, en had reeds twee onderscheidene Handvesten verleend.

Toen, vijf Jaaren daar na, Hertog JAN VAN BEIJEREN, met den onrustigen WILLEM VAN ARKEL, samen spande, werd *Gorichem*, 't welk door de *Hoekschen* bezet was, door de *Kabbeljaauwschen*, onder ARKELS behuwdbroeder, JAN VAN EGMOND, overweldigd. Het Slot bleef onder bedwang van Vrouwe JACOBA, die, een aanzienlijk Leger verzameld heb-

ben-

JONKHEER WILLEM VAN ARKEL SNEUVELD TE GORICHEM.

bende, de *Kabbeljaauwschen* overviel en verfloeg. Jonker WILLEM en veele Edelen sneuvelden in 't gevegt. De straat, waar in dat gevegt voorviel, droeg, zedert dien tijd, den naam van de *Krijt-* of *Krijgsteeg*; thans word zij de *Revetsteeg* genaamd. In den gevel van een huis, voor 't welk Jonkheer WILLEM zou gesneuveld zijn, leest men, in een blaauwen arduinsteen, hebbende de gedaante van een kruis, de volgende regels:

Doe men schreef den I *December* MCCCCVI. *en een*
Doe bleef den Edelen Hooggebooren WILLEM VAN ARKEL
voor deezen steen.

Misschien heeft men dit kruis, volgens het gebruik dier tijden, eerst opgeregt gehad ter plaatze, alwaar Jonkheer WILLEM omkwam, en naderhand, om het geheugen van zijn ongeluk te bewaaren, in den gevel van dit huis gemetzeld.

Gorichem en 't Land van *Arkel* werden naderhand, door de *Hollandsche* Graaven, ter leen uitgegeeven, en, in 't Jaar 1454, bezeeten door Jonkheer JACOB VAN GAASBEEK. In dat zelfde Jaar ontstond 'er een geweldige twist, tusschen de visschers van *Gorichem* en JACOB VAN HOORN, Heer van *Altena*, over de visscherij in de *Merwe*. De Regeering van *Gorichem* was 'er zelfs oneenig over. De Drossaard deed verscheiden Burgers straffen; veele anderen moesten hem en de Scheepenen, op Zon- en Feestdagen, blootshoofds en in 't hemd, om vergiffenis vragen. Hertog FILIPS gaf, in dat zelfde Jaar, vergiffenis uit voor 70 *Gorichemmers*, die, om deezen twist, gebannen waren. Ook moest de Stad, omtrent dien zelfden tijd, ter voldoening der Graavelijke Bede, 226 ponden Jaarlijksche rente; verkoopen. Geen gering aandeel had deeze Stad in den oorlog met de *Gelderschen*; haare Ingezeetenen verbrandden *Vuuren* en *Aalst*, in het Jaar 1479.

Eerlang, egter, slooten de Dorpen van de *Bommelerwaard* een verdrag met *Gorichem*. Op den 10 October van het volgende Jaar kwamen de *Gelderschen*, niettegenstaande dat verdrag, wederom voor de Stad, en schooten dezelve in brand; waar door verscheiden huizen aan koolen werden geleid.

Zestien Schepen, onder LUMEY, kwamen, in het Jaar 1572, voor deeze Stad, en eischten dezelve op, in naam des Prinsen VAN ORANJE, als Stadhouder van *Holland.* De Drossaard gaf een weigerend antwoord, en borg zig, met alle zijne goederen, op het Kasteel. Maar de Burgemeesteren lieten de *Staatschen* binnen komen, die 't Kasteel wel haast bemagtigden. Wreed en allerschandelijkst handelde LUMEY aldaar met eenigen der *Roomsche* Geestelijkheid; negentien van dezelve, na het doorstaan van verschrikkelijk folteringen, werden in *den Briel* opgehangen. De bijzonderheden van dit Treurtooneel zijn bij G. ESTIUS te vinden, zo als reeds op dat Art. is gezegd. In het Jaar 1573 braken die van *Gorichem*, bedugt zijnde voor de *Spanjaards*, hunne Voorsteden af, zelfs die van de *Kansepoort*, alwaar het Leprosenhuis en wel zestig steenen wooningen stonden. Zij versterkten de wallen, verbreedden de graften, en staken den brand in *Woudrichem*, om dezelve voor den vijand ten onbruik te maaken. Zij beveiligden zig daar door.

In het Jaar 1672 smeedden de *Franschen* verscheiden aanslagen op *Gorichem*; die, egter, allen ten leur liepen. Op den 30 Junij eischten zij de Stad op. Doch de Veldmarschalk WURTZ, die 'er het bevel voerde, gaf een zo moedig antwoord, dat zij zonder 'er het beleg voor te slaan, naar *'s Hertogenbosch* trokken. Den 18 van Augustus werden 'er eenige Ruiterij, uit *Utrecht*, naar *Gorichem* gezonden; doch zij moesten met verlies te rug keeren. Daar na zogten de *Franschen*, door verraad, 'er meester van te worden; doch de toeleg werd tijdig ontdekt, en de verrader naar verdienste gestraft. Daarenboven zogten zij, door valsche Patenten, de bezetting uit de Stad te lokken; doch ook dit mislukte, zo als de voorige onderneeming. Behalven deeze rampen, van binnenlandschen twist en buitenlandschen oorlog, heeft *Gorichem* meermaalen, door overstroomingen, bij het doorbreeken der Rivierdijken, zeer veel geleeden, en wel voornamelijk in het Jaar 1740; doch deeze nadeelen zijn telkens spoedig hersteld. Het voorgevallene in die Stad, in de berugte Jaaren 1747 en 1748, behelst niet zo veel bijzonders, als elders: daar hadden ook de twisten, tusschen de Regeering en Burgerij, ten gevolge, dat door Commissarissen, in naam van den Stadhouder derwaards gezonden, de Regee-

geering aldaar veranderd werd.

Men telt aldaar tusfchen de 13 en 1400 huizen. Sommigen bepaalen het getal der Ingezeetenen op meer dan 6000. De Stad zelve is verdeeld in agt Wijken. Men heeft 'er een tamelijk ruime vierkante Markt; in het midden derzelve legt een ronde fteen, waar op, bij het geheugen van eenige oude lieden, paalen ftonden, die men voor overblijfzels hield van het Tooneel, waar op Hertog KAREL van *Bourgondie* gehuldigd is geworden. Daarenboven is 'er een Koornmarkt, een aanzienlijke Vischmarkt, waar op Zalm, Elft, Karper en andere Riviervisch, inzonderheid aangenaam fmaakende Voorn, word ter Mart gebragt. Een der voornaamfte Gebouwen was weleer het Slot, dat men in het Jaar 1578 heeft begonnen af te breeken; dit duurde tot in het Jaar 1600, wanneer de laatfte overblijfzels werden weg genoomen. Reeds in 't Jaar 1598 maakte men eenen aanvang, om op die zelve plaats een aanzienlijk Tolhuis te bouwen. Verder heeft men 'er het Stadhuis, Vleeschhal, Waag, Gevangenpoort, Bank van Leening, de Doele, twee *Gereformeerde* Kerken, *Waalfche*, *Remonftrantfche* en *Roomfche* Kerken, Wees-, Gast-, Pest-, Oude-Mannen en Vrouwenhuis. Nog is aldaar, in 't Jaar 1753, een nieuw Armhuis gebouwd. Ook heeft men hier een *Latijnfche* School. *Gorichem* heeft, zo wel als andere Steden, verfcheidene vermaarde mannen voortgebragt: onder anderen, W. ESTIUS en THOMAS ERPENIUS, waar van reeds gewag gemaakt is. Eindelijk is hier een goede Schutterij, die in de *Oude* en *Jonge* verdeeld is. Door aanfpooring van het Genootfchap, hier ter Stede, is zij begonnen te herleeven.

De Regeering deezer Stad beftaat uit een Kollegie van zeventien Raaden of Vroedfchappen, en een Kollegie van het Geregt, beftaande uit een Drosfaard, drie Burgemeesters, een Schout en zeven Schepenen; voorts Thefaurier, Fabriekmeester, Ontvanger, één Penfionaris en twee Secretarisfen, Weesmeesteren, enz.

De Graaflijkheids tol word aldaar bediend door een Ontvanger, een Kontrarolleur en een Beziender. Het Wapen deezer

Stad

Stad is de afbeelding van de *Arkelpoort.*

KEMP, *Beschrijving van Arkel*; *Vaderl. Hist. Nederl. Jaarboeken.*

GORLEUS, (ABRAHAM) gebooren te *Antwerpen*, in het Jaar 1549, was beroemd wegens zijne kennis in de Penningkunde en Historien. Hij overleed, als een ampteloos persoon, te *Delft*, den 15 April van het Jaar 1609. Zijn Kabinet is, na zijnen dood, verkogt aan den Prins van *Walles.*

Ibid.

GORNICHEM, (HENDRIK VAN) geboortig in de Stad van dien naam, werd, in het Jaar 1420, Leeraar in de Godgeleerdheid te *Keulen*, en naderhand Onder-Cancelier aldaar. Hij leefde onder 't Pausschap van PIUS DEN II. Zijne schriften zijn gedrukt in de *Vlaamsche* Taal.

VAL. AND.

GORNICHEM, (JAN VAN) WILLEMSZOON, mede aldaar gebooren. Hij verliet den *Gereformeerden* Godsdienst, werd *Roomsch* Priester, en onthield zig te *'s Hertogenbosch*, alwaar hij overleed in het Jaar 1628. Bij VALERIUS ANDREAS vind men zijne schriften aangewezen.

GORREDYK, bij verkorting *Gordijk*, word, op de lijst der Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Opsterland*, die gemeenlijk op XIII bepaald worden, niet mede gerekend, en heeft dus ook geene stem, als andere Dorpen in *Friesland.* De reden hier van is, dat toen de lijsten der stemgeregtigden gemaakt wierden, dit Dorp of Vlek nog niet in wezen was; het was toen niets anders, dan een Buitenbuurt van het nabij geleegene Dorp *Kortezwaag.*

awaag. Ter oorzaake der bekwaame Veenen, door den tijd, langs hoe meer bevolkt zijnde, is het eindelijk een Dorp geworden. Thans bestaat het uit twee lange straaten; die kruiswijze elkander in 't midden doorsnijden. Eene deezer straaten word doorsneden van een vaart, aangelegt om de turf te vervoeren; zij draagt den naam van de *Gorrefloot*. De Kerk, die in het Noorden staat, een weinig van de huizen afgezonderd, word door een eigen Predikant bediend, de beroeping van die staat, niet aan de Eigengeërfden, zo als in andere Dorpen van *Friesland* plaats heeft, maar aan den Grietman van *Opsterland*: die een Nominatie van drie persoonen zend, waar uit de mans Ledematen de vrijheid hebben, eene keuze te doen. Ook is aldaar een Gemeente van *Doopsgezinden*, die een Predikant hebben, welke te gelijk de Gemeente te *Lippenhuizen* bedient.

BACHIENE, A. bl. 1376.

GORSSEL, een *Geldersch* Dorp, tusschen *Zutphen* en *Deventer*, aan den *IJssel*.

GORTEL, een Buurtschap, onder het Schoutampt *Eepe*, in 't Landdrostampt van de *Veluwe*.

GORTZ. (Baron) Deeze bevond zig, in het Jaar 1717, al hier in *Holland*, na alvoorens, als Resident der Kroon *Zweeden* geresideert te hebben aan verscheidene Hoven, onder anderen in *Engeland*. Hier had men ontdekt, dat hij, met den Graave van GYLLEMBORG, eenige onderneemingen gedaan had, ten behoeve van den Pretendent. Het voorneemen was, in *Frankrijk* en *Holland* Schepen te koopen, en dezelve naar *Gottenburg* te zenden, om vervolgens van daar 8000 knegten en 4000 ruiters, met eenen bekwaamen voorraad van oorlogsbehoeften, over te zenden naar *Groot-Brittanje*. Doch dit voorneemen werd ontdekt, en GYLLEMBORG in hegtenis genomen. De *Engelsche* Resident LEATHES had, aan Gecommitteerde Raaden, verzogt, om GORTZ insgelijks te doen vasthouden, die zig meest te *Amsteldam* had onthouden. De Koning van *Zweeden* had hem

voor-

voorzien van een algemeene volmagt, om, ten zijnen dienst, met ieder een, te handelen en te sluiten. Gecommitteerde Raaden zonden, den 19 Februarij, twintig man naar de wooning van den Baron, die zig toen in *'s Hage* onthield, met last om zig van zijn persoon te verzekeren; doch, twee uuren te vooren, was hij, te post, verreisd naar *Amsteldam*. Een zijner Secretarisfen, broeder van den Graave van GYLLEMBORG, werd gevat en in de Kastelenij gebragt. LEATHES vertrok, in allerijl, naar *Amsteldam*, daar hij niet voor den volgenden dag verlof bekoomen kon, om GORTZ, die zijnen intrek bij een *Zweedsch* Koopman genomen had, te doen vasthouden. Maar hij was, reeds met het openen der Poorte, naar *Arnhem* vertrokken; daar op bewoog men den bekenden WILLEM VLEERTMAN, om hem na te jaagen; deeze agterhaalde hem te *Arnhem*, alwaar hij met voorkennis van den President Burgemeester, nevens zijnen Secretaris STAMAKE, in verzekering werd genomen. Men vond bij hem twee kisjes met papieren. De Staaten, berigt gekreegen hebbende dat GORTZ gevat was, besloten, op herhaald verzoek van het *Engelsche* Hof, en zonder zig te stooren aan de vertoogen, die hier tegen gedaan werden, door den Secretaris van de *Zweedsche* Ambassade in *'s Hage*, hem met zijne twee Secretarisfen zorgvuldig te bewaaren. In *Engeland* werd des Barons gedrag zo hoog genomen, dat men terstond allen handel met *Zweeden* verbood, en daar toe de Staaten ook zogt te beweegen. In *Zweeden* had men 'er geene tijding van gekreegen, of de *Engelsche* Resident, ROBBERT JACKSON, werd mede in hegtenis genomen, en den Resident der Staaten, WILLEM HENDRIK RUMPF, het Hof ontzegd.

De brieven van GYLLEMBORG en GORTZ werden gedeeltelijk in 't ligt gegeeven; men ontdekte daar uit duidelijk genoeg hunnen toeleg. Koning GEORGE drong 'er sterk op aan, dat GORTZ aan hem overgeleverd, of in naauwer hegtenis, het zij op *Loevestein* of elders, zou worden opgesloten. Doch zo min tot het een als het ander werd geen besluit genoomen. Het *Zweedsche* Hof, daarentegen, drong niet min sterk op zijn ontslag. De Staaten beriepen zig op de naauwe verbintenisse met *Engeland*, welke niet gedoogde, dat men iemand, die verraderlijke aanslagen tegen dat Rijk gesmeed had, op vrije voeten stelde: te minder,

der, om dat hij nooit voor een Gezant van de Kroon *Zweeden* erkend was. KAREL DE XII, niet voldaan met dat antwoord, besloot, aan de *Hollandsche* Koopvaardijschepen, die naar *Zweeden* wilden, paspoorten te weigeren, zo lang de Baron GORTZ niet ontslagen zou zijn. Inmiddels handelde het *Fransche* Hof, om KAREL DEN XII met den Koning van *Engeland* te bevredigen. Zijne *Zweedsche* Majesteit liet zig eerlang overhaalen, om schriftelijk te verklaaren, dat hij geene kennis had van het geen zijne twee Staatsdienaars gehandeld hadden, en dat zijn oogmerk nimmer geweest was, om eenige troepen naar *Engeland* te zenden. De Staaten, hier van kennis gekreegen hebbende, en ziende dat het gevaar van eenen inval in *Engeland* voorbij was, besllooten, den Baron GORTZ en de zijnen te ontslaan, en met den *Engelschen* Gezant te overleggen, op hoedanige wijze zulks gevoeglijkst konde geschieden. Doch *Engeland*, nog geen genoegen neemende in de verklaaring des Konings, kon in dat ontslag tot nog toe niet bewilligen. Evenwel toonde zig dat Hof geneegen, om GYLLENBORG tegen JACKSON uit te wisselen. De Staaten vonden dit zeer vreemd; en 't was op hunne voorstellingen dat dit Hof van denkbeelden veranderde. Koning GEORGE verklaarde, in de maand Julij, in het ontslag van den Baron te zullen bewilligen, mids hij zig te scheep naar *Zweeden* begaf, en het hem niet zoude vrij staan, zig in de *Nederlanden* op te houden. Door bemiddeling van 't *Fransche* Hof werd besllooten, dat GYLLEMBORG, met een Fregat, uit *Engeland* zou gevoerd worden naar de *Maaze*, alwaar GORTZ aan boord zou komen, om gezamenlijk naar *Zweeden* te stevenen, van waar dat zelve Fregat JACKSON zou te rug brengen. De papieren, die bij den gevangenen gevonden waren, zouden, besllooten en verzegeld, aan den Koning van *Zweeden* worden te rug gezonden. Terstond hier na stelden de Staaten van *Gelderland*, op verzoek van den Graave VAN RAVENTLAU, Gezant van den Hertog van *Sleeswijk*, den Baron GORTZ op vrije voeten, mids RAVENTLAU zig voor hem verbond, dat hij terstond naar *Zweeden* keeren zou. Dit besluit werd aldaar op den laatsten Julij genomen. De Secretaris STAMBEK werd ten zelfden tijd, en de Secretaris GUSTAAF GYLLEMBORG, die in den *Haag* zat, weinige dagen laater ontslagen. De Staaten gaven 'er terstond kennis

van aan den Koning, met berigt dat zij vertrouwden, dat de Scheepen hunner onderdaanen niet meer belemmerd zouden worden.

GORTZ, met zijne twee Secretarissen, keerde eerlang naar *Zweeden*. Nog vóór zijn vertrek uit *Gelderland* hield hij een heimelijk gesprek, op het *Loo*, met CZAAR PETER DEN I. Na den dood van KAREL DEN XII, die voorviel in de maand November van het Jaar 1718, werd de Baron GOTZ, zeer onverwagt, op naam van de Hooge Regeering van *Zweeden*, in hegtenisse genomen, en eerlang, als van verscheidene misdaden beschuldigd en overtuigd, ter dood veroordeeld en onthalst.

Vaderl. Historie, XVIII. Deel, bl. 160.

GOSEWINUS VAN AMSTEL, Bisschop van *Utrecht*; zie AMSTEL. (GOSEWYN VAN)

GOSLINGA, eene Edele Staate, in de *Friesche* Grietenij *Ferwerderadeel*, nabij het Dorp *Hallum*. Eene andere Staate, van dien zelven naam, ligt N. O. van het Dorp *Wanswerd*. Beiden behoorden aan 't bekende Geslagt, 't welk dien naam voert, waar uit verscheidene aanzienlijke Staatsmannen zijn voortgekomen: onder anderen,

GOSLINGA, (TJEPKE VAN) die de zoon was van FYE EN SYTS VAN AYLVA. Hij was gehuwd met ANNA LIAUCKAMA, overleeden den 2 Julij van het Jaar 1582, en bij hem te *Driesum* begraaven. Van zijn wedervaaren, zedert het Jaar 1568, is weinig of niets bekend. Uit zijne indaging, naar *Antwerpen*, door den Hertog VAN ALBA, blijkt het dat hij onder het getal der verbonden Edelen behoord heeft. Hij overleed den 20 Maart van het Jaar 1581.

GOSLINGA, (SICCO VAN) mede een der afstammelingen van dat aanzienlijke Geslagt, was, in het Jaar 1712, Grietman van *Franekeradeel*, en tevens een der Gemagtigden, tot de vredehandeling, te *Utrecht*. Naderhand werd de Heere GOSLINGA, met den

den Heer W. BUIS, afgevaardigd, als Ambassadeurs, naar *Frankrijk*. In de maand Januarij van 't volgende Jaar vertrokken zij derwaart. Zij deeden hunne openbaare intreede, te *Versailles*, niet vóór Zondag den 27 Maij, met een ongewoone plegtigheid, en hadden, ten zelven dage, openbaar gehoor bij den Koning, dien zij begroetten wegens den geslooten vrede. Zij werden zeer minzaam ontvangen; en, in de daad, niet zonder reden. Beide die Heeren hadden ongemeen geijverd om dat werk, tot genoegen van 't *Fransche* Hof, door te zetten. GOSLINGA keerde, in 't einde van de maand Junij, naar *Holland* te rug; de Heer BUYS, zo als wij op het Art. van hem gezien hebben, bleef aldaar tot in het volgende Jaar. Geen minder deel had de Heer GOSLINGA, in het Jaar 1718, in de bevordering van WILLEM DEN IV tot Stadhouder van *Groningen*, dan hij in de bevordering der *Utrechtsche* vrede gehad had: in het geheim had hij gestadig gearbeid, met den Burgemeester CORNELIS SCHAY, van *Groningen*, die de eenige oorzaak was, dat dit werd doorgedreeven. Dat hij een bekwaam Staatsman moet geweest zijn, blijkt hier uit, om dat men, in het Jaar 1728, groote moeite deed, om hem den post van Gevolmagtigde, in de bijeenkomst te *Soissons*, te doen aanneemen. Hij had verzogt, daar van verschoond te zijn, deels om zijne hooge Jaaren, deels en nog meer, om dat *Friesland*, van wegen de bekrompenheid van geldmiddelen, bezwaarlijk draagen kon in de kosten dier aanzienlijke bezending. Dit niettegenstaande hielden de andere Gewesten, en bijzonder *Holland*, zeer ernstig aan, dat *Friesland* den Heer GOSLINGA daar toe wilde beweegen. Zelfs bood *Holland* aan, de helft der kosten te willen draagen, geduurende den tijd dat GOSLINGA zig tot de handeling zou laaten gebruiken. Op deeze voorwaarde nam hij eindelijk dien post aan. Het Gezantschap duurde tot in het Jaar 1730, wanneer hij, nevens den Heer HOP, na huis keerde. De Heer GOSLINGA stierf te *Franeker*, in de maand September van het Jaar 1731; eenen loffelijken naam bij zijne Landslieden nalaatende, en ook bij allen, die hem gekend hebben. In den Successie-oorlog was hij Afgevaardigde te velde geweest, en had den slag van *Malplaquet* van zo nabij bijgewoond, dat hem een paard onder 't lijf wierd dood geschooten, en eenigen naast hem sneuvelden. Even kloekmoedig

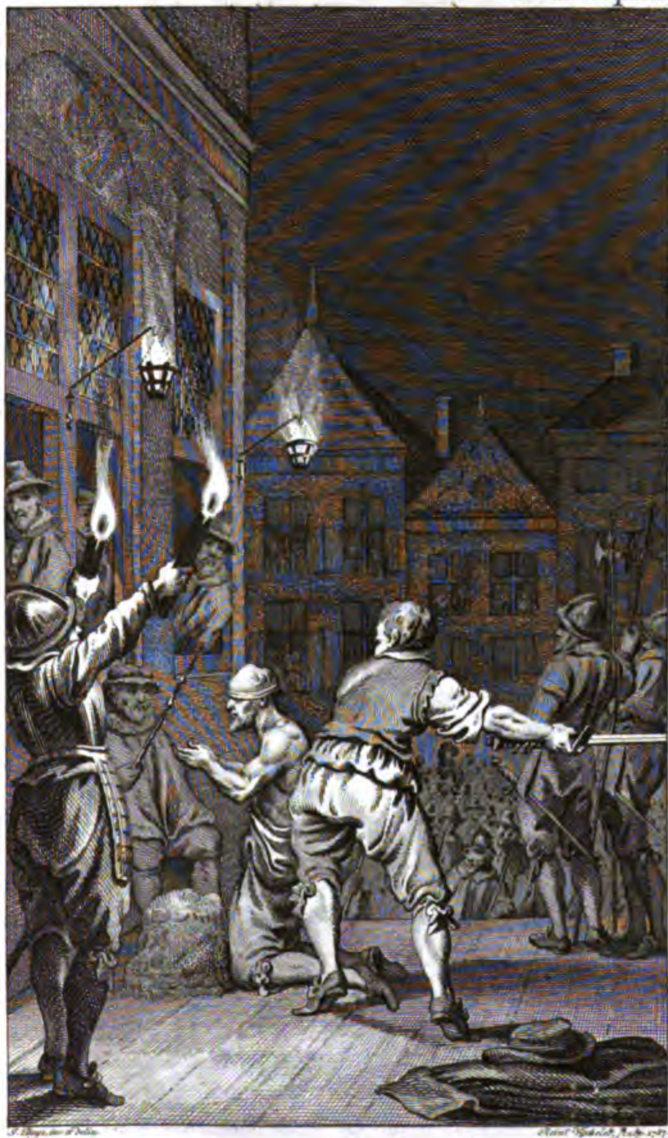
kweet hij zig in alle de posten, waar toe hij benoemd werd. Hij was niet alleen in de hedendaagsche, maar ook in de *Latijnsche* en *Griekfche* Taalen bedreeven. HORATIUS en POLYBIUS las hij met groot genoegen. Keizer LEOPOLD had zo veel agting voor hem, dat hij hem tot den Rijksgraavenstand wilde verheffen. De Regeering van *Bern* bood hem het groot Burgerregt haarer Stad aan. Doch hij, te vrede met zijne Oud-Adelijke geboorte, en niet willende uitmunten boven andere Edelen zijner Provintie, heeft zo wel de eene als andere eerbewijzing van de hand geweezen. Het geschenk, egter, van eenen gouden beker, hem, benevens de Heeren FAGEL en HOORNBEEK, aangeboden, door de Staaten van *Gelderland*, na het bijleggen van eenige hunner geschillen, over het aandeel der bijzondere Kwartierlasten, heeft hij aangenomen. Op zijn overlijden heeft de Hoogleeraar P. WESSELING een Lijkrede, in de *Latijnsche* Taal, gedaan.

Zie *Vaderl. Historie*, XVII, XVIII en XIX. Deel.

GOSSO, (LUDIGMAN) de VI. der Potestaaten van *Friesland*, leefde omtrent het Jaar 1000. Op het Artikel BREDEROODE is reeds gezegd, hoe sommigen van oordeel zijn geweest, dat uit het huwelijk van zijne dogter TETIA, met een der jonger zoonen van ARNOUT, Graaf van *Holland*, de Heeren van BREDEROODE of BREDERORDE, zijn voortgekomen.

Zie WINSEMIUS, *Kronijk van Friesland*; FOEKKE SJOERDS, *Friesche Jaarboeken*, II. Deel, bl. 149.

GOSSON. (NICOLAAS) Onder alle de Edelen, die zig met Koning FILIPS verzoend hadden, word geteld CAPRES, Gouverneur van *Utrecht*, schoon hij daar bij niet volhardde. De Aartshertog MATTHIAS, niet veel vertrouwen in hem stellende, beval hem en de Magistraat, het optigten van een Collegie van vijftien aanzienlijke mannen, die gekooren moesten worden uit de Bur-

DE RAADSHEER GOSSON, EEN MAN VAN OMTRENT 70 JAÅRĖN,
IN DE NACHT BIJ TOORTSLICHT, TE UTRECHT, ONTHOOFD.

gerij, en wier post zijn zonde, de Stad in rust te houden, en bij de Unie te bewaaren. CAPRES en de Magiſtraat hadden hier toe weinig lust, doch moesten 'er evenwel toe beſluiten. Een van hun, welke tot dat vijftiental gekooren werden, was deeze NICOLAAS GOSSON, een voornaam Regtsgeleerde. Schoon deeze Heeren zig in het geheel niet moeiden, noch met het Ampt van den Gouverneur, noch met dat van de Magiſtraat, konden zij, egter, van dezelve niet geduld worden. Zij hielden zig ſtil, tot den 17 October, op welken dag de Magiſtraat alle de Burgers op het Stadhuis ontbood, en beval, dat de Schutterije zig zonde wapenen. Een groot gedeelte der Burgerij, ziende dat hier iets agter ſchool, maakte zig meester van de hoofdwagt der Schutterij. Van daar zig begeevende naar de Kamer van de Magiſtraat, namen zij de vergaderde Heeren in verzekering, zonder dat zij daar in door iemand verhinderd werden, of zij zelven iemand eenig leed toebragten. Door middel van de Schutterij, werd de Magiſtraat, na een gevangenis van vier dagen, ontſlagen. CAPRES daar na binnen de Stad gekoomen zijnde, was men bedagt, hoe men zig zoude wreeken van die Burgers, welke tegen de Magiſtraat waren. Een der voornaamſte van dezelve werd terſtond met de koorde geſtraft. Ook werden de vijftien Gecommitteerden afgezet, en een van hun, met naame PIETER BERTOUL, een man van 71 Jaaren, in den nagt van den 23 October, opgehangen, nevens den Advocaat ALLARD CRUGEOT. NICOLAAS GOSSON, een wijs en geleerd man, oud 72 Jaaren, die, als Edelman, den Lande zeer veele dienſte beweezen had, werd, na een regtspleeging van 7 uuren, op den 24 der gemelde maand van het Jaar 1578, 's nagts van zijn bed gehaald en voorts onthoofd. Hier mede ſcheen de wraakzugt van den Gouverneur en de Magiſtraat voldaan te zijn.

BOR; BAUDART.

GOTHEN, GOTH of GOTTI, een oud en magtig volk, 't welk, ten allen tijde, zeer beroemd geweest is. Over hunnen oorſprong en eerſte verblijfplaats zijn de gedagten zeer ver-

 ſchil-

ſchillende. 'Er zijn 'er, die willen, dat zij in *Duitschland*, langs de *Eisſel*, tot aan de *Baltiſche* Zee, gewoond hebben. Anderen zeggen, dat het de *Geti* uit *Aſie* geweest zijn, die, om een ander Land te zoeken, hun Vaderland verlieten, zig in *Bosnie*, *Tracie* en *Bulgarie* nederſloegen, en zig van daar tot in *Scandinavie* hebben uitgebreid. Best volgt men 't gevoelen van JORNANDES, die hun uit *Zweeden* doet voortkómen, alwaar nog heden eene Provintie, *Gotland* genaamd, bekend is. PETREUS leid hunnen naam af van eenen hunner Regenten, GUTHI. Het ging dit volk als veele anderen. De vermenigvuldiging van hun Geſlagt noodzaakte hun, andere Landen te zoeken, om voedzel te vinden. Eenige van hun trokken uit, en ſloegen zig elders neder: dus hebben zij zig eerst in *West-Gotland*, op het Eiland *Bornholm*, en in het *Gotland*, verder in *Estland*, en eindelijk in *Duitschland* uitgebreid. Eenige Jaaren vóór CHRISTUS geboorte, verkooren zij een nieuwe wooning, ſloegen zig in *Pommeren*, *Pruisſen* en *Saxen* neder, en werden daar door in *Oost-* en *Wester-Gothen* verdeeld. Ook heeft de plaats, daar zij zig eerst in *Zweeden* nederſloegen, nog dien naam behouden. Onder de Regeering van Keizer DECIUS, dat is, omtrent het Jaar 250, begonnen zij hunnen inval in het *Keizerrijk*, en verſloegen DECIUS. Onder de Regeering van GALIENUS vielen de *Gothen* in *Tracie*, *Griekenland* en *Zevenbergen*. Doch onder Keizer CLAUDIUS leden zij een groote nederlaag in *Meſie*, alwaar men wil dat wel 32,000 van hun geſneuveld zouden zijn. De Keizer zou hier van den bijnaam van GOTHICUS ontleend hebben. De weinigen, die nog in *Illirie* waren overgebleeven, deeden den Christenen, onder CONSTANTYN, veel onregt. Onder het beſtier van VALENS werden 'er eenigen van hun Christenen, doch meestal *Arianen*. VALENS liet hun in *Thracie* woonen; doch die gunst beloonden zij zeer ondankbaar, door hem den oorlog aan te doen. Hij overwon hun, driemaal, doch moest in den vierden veldſlag de vlugt neemen. De Keizer in een huis zig verborgen hebbende, ſtaken zij 'er den brand in, en deeden hem door vuur verteeren. Keizer THEODOSIUS DE GROOTE verdreef hun uit *Thracie*. Maar hun Vorst ATHANARICUS begaf zig onder zijne beſcherming. Na het overlijden van deezen, onderwierpen zij zig gezamentlijk aan den Keizer, tot aan

zij-

zijnen dood. Na den dood van THEODOSIUS, het Rijk zeer verdeeld zijnde, maakten zij gebruik van die onrust, tot dat RUFFINUS, onder Keizer ARCADIUS, ALARIK voor Koning der *West-Gothen* in *Griekenland* uitriep, welk Land zij niet alleen, maar ook *Hungarie*, en eindelijk, in het Jaar 413, de Stad *Rome* zelfs veroverden. Na dat de *West-Gothen*, door de *Wandalen*, uit *Italie* verdreeven waren, bragt THEODORICUS, Koning der *Oost-Gothen*, ODACER, Hertog of Veldheer der *Herulen*, in 't Jaar 493, overwonnen hebbende, *Italie* onder zijn gezag; zedert welken tijd de *Gothen* van *Italie* meester bleeven. Schoon *Rome* hun ontweldigd was, wierd deeze Stad, egter, door TOTILA, in de Jaaren 546 en 549, van nieuws veroverd. JUSTINIAAN maakte, door zijn dappere Veldheeren BELIZARIUS en NARSES, na dat hij TOTILA en TEJAS overwonnen had, een einde van het *Gothische* Rijk in *Italie*. De *West-Gothen*, egter, onthielden zig nog in *Spanje*; zij hadden aldaar, onder hunnen Koning AISTULPHIUS, een Rijk opgerigt, 't welk tot aan het Jaar 713 ſtand hield: om welken tijd de *Saraceenen* het Koningrijk *Spanje* overmeesterden. Ook had AISTULPHUS, in *Aquitanie*, een Rijk der *West-Gothen* geſtigt, 't welk als nog den naam van het *Gothiſche* Markgraafſchap draagt. Zij hadden hunne bijzondere inrigtingen, munten en gewoonten. Dat deeze volkeren, reeds vóór de belegering van *Frije*, en ten tijde van HERCULES, al in *Zweeden* zouden gewoond hebben, word met regt voor beuzeltaal gehouden.

Men zie hier over breeder JORNANDES en anderen, die over de oudſte volkeren geſchreeven hebben.

GOUDA, de zesde Stad in den rang der ſtemmende Steden van *Holland*, legt aan het water den *IJsſel*, 't welk wel eer uit de *Lek*, een weinig beneden *Vreeswijk* of de *Vaart*, zijnen oorſprong ſchijnt gehad te hebben, doch naderhand, boven *IJsſelſtein*, afgedamd geworden is: het vereenigt zig, bij de Stad, met eene gegravene vaart, de *Gouwe* genaamd, loopende in den *Rhijn*, bij *Alphen*, en met denzelven voort tot in

Paapen deelden den Schoolkinderen van *Der Goude* koek uit, mits dat zij de glazen van den gemelden Barbier zouden uitwerpen; 't welk nog dien zelfden avond geschiedde. In 't Jaar 1572, op den 21 Junij, werd *Gouda*, door omtrent zeventig mannen, onder beleid van Jonkheer ADRIAAN VAN ZWIETEN, voor den Prins van *Oranje* en de *Staatsche* partije verzekerd. LUMEY, Graaf *van der Mark*, die zig, door 't mishandelen en ombrengen van verscheidene onnozele Geestelijken, bij *Onroomschen* en *Roomschen* gehaat gemaakt had, werd, niet lang hier na, op 't Slot *Ter Goude*, en niet te *Woerden*, gelijk sommigen schrijven, gevangen gezet. Naderhand, van zijn bewind verlaaten, trok hij ten Lande uit. In den aanvang des Jaars 1574, zogt men *Gouda* wederom aan de *Spaansche* zijde te brengen. JAN HEI of HEIN, die zig te *Utrecht* onthield, en zig verstond met ADRIAAN PIETERSZOON, zijnen schoonzoon te *Gouda*, was één van de hoofdbeleiders des aanslags. Men had voor, de Stad op den 5 Februarij te overvallen. Doch kort te vooren, was Jonkheer ALBRECT VAN EGMOND, met een vendel knegten, binnen de Stad gekoomen, 't welk den samenspanneren geenen kleinen schrik aanbragt. ADRIAAN PIETERSZOON schreef aan zijnen schoonvader, dat de toeleg haperde; doch bewimpelde den zin zijns schrijvens met woorden, meldende de krankheid eener nigte, wier kwaal verergerd was, zulks haar thans de beraamde geneesdrank geene baat kon doen. Zekere boer zou den brief overbrengen, die, terwijl hij eerst eene wijl in de Poort staat te trantelen, en naderhand naar den stroom gaande, schrijlings schuit en oever bestapt houd, niet weetende hoe hij wilde, de wagters tot agterdenken brengt en aangegreepen word. In 't wagthuis betast zijnde, vind men eenig geld bij hem, en een kluwen garens, om 't welk hij, meer dan om 't geld, begaan scheen. Dit gaf nieuw bedenken. Men wond den draad af, en vond den brief. De boer, gevraagd zijnde, *wat hem zo bedremmeld gemaakt had*, antwoordde, *dat het water, schijnende als klaar bloed tegen hem op te rijzen, hem in zig zelven had doen zeggen, Heere God, zou ik wel eene bloedige boodschap draagen!* 't Verraad zedert volkomener

ner ontdekt zijnde, werden verscheidene medepligtigen met de dood gestraft. Toen men in den Jaare 1583 arbeidde, om den Prinse van *Oranje* de Graaflijkheid op te draagen, waren *Amsteldam* en *Gouda* de eenigste Steden, welke hier in zwaarigheid maakten. Ook stelde *Gouda* zig, in den Jaare 1584, ernstelijk tegen den handel met *Frankrijk*. Toen, in 't Jaar 1618, de Regeering der meeste *Hollandsche* Steden, buitenstijds, verandert werd, kwam Prins MAURITS, op den 31 October, ook tot dat zelfde einde, binnen *Gouda*. Doch hier geschiedde minder verandering dan elders, 't zij om 't groot getal van *Remonstrantsgezinden*, dat zig in deeze Stad, en zelfs onder de Regenten, bevond, niet te zeer te stooten; of om andere redenen. Op den 27 December des volgenden Jaars, geschiedde 'er, egter, door Gemagtigden van den Stadhouder, eene nieuwe verandering in de Vroedschap, 'en werden toen wel dertien Leden, die te vooren in bediening geweest waren, van hunne Ampten verlaaten. In 't Jaar 1658, werd de Trekvaart, tusschen *Amsteldam* en *Gouda*, voltrokken, en op den 18 April voor de eerste reize gebruikt. In de maand Junij des Jaars 1672, na dat de *Franschen Oudewater* reeds ingenoomen hadden, kreegen die van *Gouda* schrijvens van de Staaten, om hunne groote Sluizen te openen, en 't omleggend Land onder water te zetten. Dit was zo dra niet geschied, of de Boeren der naaste Dorpen, de overstrooming te gemoet ziende, trokken gewapend op de Stad aan; doch vonden de Poorten geslooten. Zij wilden de groote Sluis toe hebben; 't welk geweigerd werd: waar op zij, tegen den avond, de *Tolpoort* open braaken, en in merkelijken getale ter Stad in trokken. Zij bezetten terstond het Stadhuis, alwaar de Regeering vergaderd was. Vierentwintig uuren hielden zij hier stal; binnen welken tijd, Gemagtigden, zo van Stads- als van hunnentwege, aan den Prinse van *Oranje* gezonden werden. Midlerwijl viel het graauw aan op het huis van den Burgemeester GERARD CINQ, 't welk geplonderd werd. De Burgerij, in de wapenen gebragt, deed de Boeren wel haast verstuiven, en ter Stad uitvlugten. 't Gemeen was, egter, nog niet gestild. Men riep, dat de Prins Stadhouder zijn moest. Men dreigde de huizen van eenige Regenten, die men zeide dat hem tegen waren, om verre te haalen. De Wethouderschap besloot,

half radeloos, van 't Stadhuis te laaten afleezen, dat men den Prins zou verzoeken binnen *Gouda* te koomen, alwaar men hem, met alle agtinge, ontvangen zou. Dit geschiedde twee dagen daar na. De Prins werd op 't Heeren-Logement deftig onthaald. 't Volk waande in 't eerst, dat hij nu Stadhouder was, en hield zig stil; doch naderhand verneemende, dat men eenigen van *Dordregt* en *Rotterdam* afzond, om hem 't Stadhouderschap nog eerst aan te bieden, floeg het op nieuws aan 't muiten, de Heeren voor bedriegers uitmaakende. Men moest dan, gedwongen, besluiten, den Prins tot Stadhouder te verklaaren. Men liet de *Oranjevlag* terstond van den Stadhuistoren waaien; waar mede de morrende menigte gestild werd. Kort daar na ontstond 'er nieuwe beroerte. Men wilde verandering in de Regeering gemaakt hebben: 't welk, op den 25 September en den 2 October, door den Stadhouder geschiedde. Zedert heeft *Gouda*, zo verre ons bekend is, eene volkomene rust genooten, tot in het Jaar 1747. Hier, zo wel als elders, heerschte toen een geest van beroering, onder de smalle Gemeente, om den Prins VAN ORANJE tot de Stadhouderlijke Waardigheid te doen verheffen. De Regeering besloot 'er toe, op den 1 Maij; 't welk oorzaak was, dat hier alles in rust kwam. *Gouda* was niet eene van de laatste Steden, welk alles toebragten, om *Bergen op den Zoom* van het nodige te voorzien. Maar dit blijk van Vaderlandsliefde werd, kort daar na, onluisterd, door een hevigen twist, tusschen de Pijpemakers en Pottebakkers, over het bakloon der pijpen. Zo lang dwongen de laatsten de Burgemeesters, dat zij hun moesten toestaan, om ovens in hunne huizen te mogen zetten, tot het bakken der pijpen. Doch 't gevolg deed ras zien, dat dit voor die beide Fabrieken nadeelig was. De onbestaanbaare drift, tot het verkoopen der Ampten, uit *Rotterdam* en *Amsterdam*, naar *Gouda* overgewaaid zijnde, zag men aldaar, ten dien zelfden einde, op den 28 October, aan den Raad en Vroedschap een Request ten voorschijn komen, 't welk door den Hoofdofficier dier Stad allereerst geteekend was. Doch de verstandigsten, naderhand ziende, hoe zij, door drift vervoerd, iets gedaan hadden, dat zelfs bij den Stadhouder, te *Rotterdam*, was afgekeurd, leverden, op den 4 December van dat zelve Jaar, een nader vertoog in, waar in zij verklaarden,

mis-

misleid te zijn. Het was onderteekend door een twaalftal Burgers, welker naamen, bij Resolutie van de Vroedschap, op het eerstgemelde geschrift werden doorgehaald. Anderen maakten daar op eenige aanmerkingen, met oogmerk om de billijkheid van het eerste Adres staande te houden, en den Heer Hoofdofficier MOERING vrij te spreeken van alle oogmerk om oproer in de Stad te verwekken; als hebbende hij niemand verzogt, veel min gedrongen om te teekenen. Ligt vermoed men, dat de steller van die aanmerkingen niet verzuimde, om de twaalf Burgers, welke het tweede Request geteekend hadden, van lafhartigheid te beschuldigen. De schikkingen, naderhand op het stuk der Ampten gemaakt, bragten de gemoederen tot bedaaren.

Maar in het volgende Jaar, ontstond 'er een nieuwe beroerte, door gebrek aan *Friesche* turf; 't welk oorzaak was, dat de Pottebakkers bakken, noch de Pijpemaakers konden werken. Op den 16 van de maand Maij van het Jaar 1748, vergaderde een hoop van 4 of 500 gemeen volk, voor het huis van den Pottebakker PLUIM, en bedreef aldaar grooten moedwil; die, egter, door den Heer Hoofdofficier gestuit, en door de aankomst van eenige Schepen met Turf geheel tot bedaaren gebragt werd. De geweldadige plonderingen, die, in *Amsteldam* en elders, om de pagten te doen vernietigen, hadden plaats gehad, deeden de Vroedschap van *Gouda*, ter voorkoominge van dat onheil, op den 26 Junij, door het doen eener Publicatie, aan de Burgerij kennis geeven, dat de pagten waren afgeschaft. Met een groot gejuich werd dit aangehoord, en door de waakzaamheid van meergemelden Heer Hoofdofficier bezorgd; dat de Pagters, terstond, de invordering staakten. Hier door voorkwam hij allen moedwil.

Niets, ondertusschen, waren alle deeze beweegingen, in vergelijking van de opschudding, welke aldaar ontstond, op den 13 van de maand October des zelfden Jaars. Reeds eenige dagen had binnen *Gouda* een gerugt geloopen; dat in de Stad een Regiment Krijgsvolk zou koomen, om Guarnisoen te houden. De Burgerij, van oordeel dat zulks onbestaanbaar was met de Kapitulatie, in het Jaar 1673 geslooten, tusschen de Regeering en den

Stad-

Stadhouder WILLEM DEN III, toonde daar over haar ongenoegen. Verscheiden van de aanzienlijkste Burgers begaven zig, daags daar aan, bij Burgemeesteren, terwijl het grootste gedeelte der Ingezeetenen, voor het Stadhuis, naar raport bleef wagten. Zo dra de Burgers binnen gestaan waren, meende de Pensionaris het woord te voeren; doch werd door de Burgers gelast te zwijgen: alzo zij tot Burgemeesteren, en niet tot hem spraaken. Op hunne vraage, wat 'er van de komst van Krijgsvolk ware, zeide de eene ja, een ander neen, en een derde, het niet te weeten; welke onbepaalde en verschillende antwoorden den agterdogt nog meer gaande maakten. Een der Burgers, die het woord voerde, wat driftig zijnde, riep tot de buitenstaande meenigte: *Burgers, gij moet in de wapenen en de Poorten toe.* Naauwlijks was dit gezegd, of het geschiedde; loopende den een naar deeze, en geene naar eene andere Poort, om zig daar van te verzekeren. De Poortier van de *Potterspoort* weigerde de sleutels te geeven; doch naauwlijks was hij, met een kolf van een snaphaan, tusschen hals en schouders geslagen, en hem den dood gedreigd, of hij gaf de sleutels over. De vijf tamboers sloegen alarm, en de Stadsroeper riep, *dat ieder in de wapenen had te komen, op straffe van met geweld gehaald te zullen worden.* Binnen een half uur waren de vier Compagnien in de wapenen, en alle de Poorten, Boomen en Sluizen gesllooten. Aan den ingang der haven, aan den *IJssel*, plantte men drie, en bij de *Doelepoort*, alwaar een stuk van den muur, om dien te vernieuwen, afgebrooken was, vier stukken kanon; van daar werd eenen ieder, die naderde, toegeroepen: *niet verder!*

Dien geheelen dag wierd de *Rotterdamsche* Poort voor eenen ieder geslooten gehouden, vooral voor Rijtuigen. Een voerman, zig daar tegen willende verzetten, werd wel haast genoodzaakt, de Burgers te gehoorzaamen. De Heeren, om den angst te stuiten, deeden, bij klokkeslag, afkondigen, *dat ze niets van de aankomst van soldaaten wisten;* niets baatte deeze afkondiging: want zij hadden, daags te vooren, al hun vertrouwen verbeurd. Opmerkelijk is het, dat van de vier Kapiteinen, slegts één in de Stad, en de Kolonel in *Amsteldam*

dam woonagtig was. Een fraaie schikking, voorwaar! Tegen den avond kwamen de drie Kapiteinen in de Stad. Inmiddels vonden Burgemeesteren goed, den Pensionaris SNELS, die bij de Burgerij in geen goed vertrouwen was, met den Burgemeester VAN DEN KERKHOVEN, en als Adjunct den Heer H. GOUDANUS SNELS naar den *Haag* te zenden, om met den Stadhouder, over den toestand van zaaken, te raadpleegen. De Burgers, die voor hunne vrijheid waakten, kwamen in de *Doele* bij een, en beraamden een order, dat twee Compagnien des nagts zouden waaken. Ook raadpleegden zij over het stellen van een Request, om bij den Heer Stadhouder eenige schikkingen en veranderingen te verzoeken.

Daags daar aan, den 15, betrokken wederom twee andere Compagniën de wagten. Burgemeesteren deeden, van nieuws, afkondigen, *dat 'er niets te vreezen was, en dat ieder gerust kon zijn*; doch dit holp weinig, alzo de voorige bekendmaaking. Te diepe wortels van wantrouwen had geschooten; en dit werd nog grooter, toen, met den middag, de reizende Bode uit den *Haag* kwam, en den Burgeren toeriep; *Mannen, zijt gerust; zij zullen niet komen: het Patent is hertekend. Hoe*, zeide men, *wat wil dit zeggen? Zijn 'er geen orders gegeeven, waar toe dan het Patent hertekend.* Dus bleef alles in de wapenen. Gelijk een kwaad zelden alleen komt, ging het ook hier. Een commando van zestien man, met een Serjeant, was, voor eenige maanden, door den Stadhouder, gezonden aan de groote Sluis, bij de *Rotterdamsche* Poort, om te passen op de doorvaarende Schepen, die na het afschaffen der pagten, geweigerd hadden, passagiegeld te betaalen, niet wetende, dat het geld voor den armen was, en Stad noch Land raakte. Eenigen van dit volk hadden de onvoorzigtigheid, om de Burgers over hunne verrigtingen te berispen, met de bijvoeging, van wel in staat te zijn, om de gantsche Burgerij naar hunne pijpen te doen danzen, of weg te jaagen. Dit tarren, niettegenstaande de Officier reeds twee in arrest had doen neemen, ging zijnen gang, tot dat de wijven en jongens, zulks moede wordende, hun ontwapenden, en het geweer op het Stadhuis bragten. De soldaaten, nevens hunnen Officier, begeleid door eenige Burgers, om hun voor mishandeling te beveiligen, begaven zig hier op naar 't Stadhuis,

om

om van de Regeering te hooren; wat hun te doen stond. 't Antwoord was, dat zij de Stad moesten verlaaten. Straks werden zij, onder het voorig geleide, naar hunnen post aan de Sluis, doch zonder geweer, te rug gebragt, van waar zij de marsch naar den *Haag* aannamen. Nog meer werden de gemoederen der Burgers verbitterd, toen eenige vreemde Officiers ondernamen om in de Stad te koomen; doch afgeweezen wordende, den Burgeren toeduwden: *wij hebben u maar eens willen beproeven*. In den avond liep 'er een gerugt, dat 'er eenige honderden soldaaten te *Haastregt* waren aangekoomen. Dit deed de beweeging tot eene ongemeene hoogte rijzen. Vijfentwintig Burgers, met een Serjeant, trokken derwaart; doch vonden 'er niets.

. Van nieuws vergaderden de Burgers in de *Doele*, en werden het aldaar eens over 9 Artikelen: 1. over de Ampten; 2. over het armen geld van de Sluis; 3. een vrijen Krijgsraad; 4. het handhaven der Gilden; 5. op het bestier der Godshuizen; 6. het benoemen van twee Kerkmeesteren uit de Burgerij; 7. beter agtgeeving op de Stads Gebouwen; 8. verbetering van 't opzigt van Curatoren over de *Latijnsche* Schoole, en wel te zorgen, dat Burgerkinderen, in het uitdeelen der prijzen, niet voorbij gegaan worden; 9. dat de *Roomschgezinden*, voortaan, ontheven mogten zijn van 't zogenaamde Schoutgeld, als strijdig tegen de Unie. Na dat deeze Artikelen, door eenige honderden Burgers, onderteekend waren, werden de vier geweezen Hoofden der Burgerij, te weeten de Heeren MOERING, DR. DE MOOR, RAVENSBERG en VRYALDEHOVEN, verzogt op de *Doele* te koomen. De drie laatstgemelden verscheenen terstond; doch de eerstgenoemde niet dan na herhaald verzoek. Bij zijne komste aldaar deed hij een aanspraak, die alle harten bewoog, en waarin hij aantoonde, dat hij, in alle gevallen, niet als Burger kon worden aangemerkt. Evenwel weigerde hij niet, eenen weg aan te wijzen, dien men moest inslaan. Ook bleef hij niet in gebreke, schoon hij vertrok, goeden raad te geeven. De drie andere besflooten, dat men eene commissie moest benoemen aan den Stadhouder, met een Notariaal Request. Tot deeze commissie werden de drie gemelde Heeren benoemd, met bijvoeging van nog drie anderen. Den zestienden bleef de Burgerij in denzelven

staat.

staat. Op de *Doele* deed men het Request aan den Stadhouder, door een Notaris, opstellen, en daar in voegen een verzoek aan zijne Hoogheid, dat het hem mogt gelieven, in de Stad te komen, of, bij verhindering, Commissarissen te zenden, om op der Burgeren bezwaaren agt te geeven. Het Request werd dadelijk door 300 Burgers ontertekend. Dan, voor dat het werd afgezonden, kwam des avonds om 7 uuren, onder de Bedestonde, eene missive van den Heer Stadhouder aan de Regeering, welke daar na aan het volk, bij wijze van Publicatie, werd voorgeleezen.

De missive was van den volgenden inhoud.

„ *Erentfeste, Wijze, Voorzieninge,*
„ *onze Lieve Bijzondere!*

„ Wij hebben met geen mindere bevreemding, als ongenoegen „ vernoomen, dat 'er in uwe Stad eenige gerugten verspreid „ zijn, als of 'er militie in Guarnisoen stond te komen, en dat „ daar toe door UE. of eenige Leden van de Regeering aan„ zoek zouden gedaan zijn. Het een en ander verdigt zijnde, „ hebben wij UE. bij deezen, daar van wel willen kennisse gee„ ven. In 't particulier moeten wij 'er bijvoegen dat ook on„ waar is, 't geen gedebiteerd werd, dat door den Pensionaris „ *Snels*, daar over presentatien zijn gedaan, daar wel verre van „ dien, al een geruimen tijd geleden, door den gem. Pensionaris „ verzogt is, niet alleen van Guarnisoen, maar zelfs van door„ marschen, verschoont te worden."

„ Het is nog met vrij grooter ongenoegen, dat tot onze ken„ nisse is gekomen, dat eenige Ingezetenen, zig hebben durven „ verstouten om een Detachement van 16 man, tot opzigt van „ de Sluis gesteld te disarmeeren, en twee man, daar van in „ arrest te neemen.

„ Wij hebben zulks voor ditmaal aan een verkeerde opvatting „ van de Burgerij wel willen toeschrijven, doch requireeren „ UE. tessens om ten spoedigsten order te stellen, dat aan 't „ gem. Detachement de wapenen wederom gegeeven, en de „ twee gearresteerde gerelaxeerd worden. Zullende wij in gebree-

„ ken

„ ken van dien, genoodzaakt zijn zodanige kragtdadige maatre-
„ gelen tegen de Autheurs van deeze ongeregeldheden te nee-
„ men, als wij zullen oordeelen te behooren."

Waar mede enz.

Deeze brief, waar uit duidelijk was af te neemen, dat men zijne Hoogheid, omtrent de waare gesteltenis van zaaken, geenzints naar behooren onderregt had, verbitterde de gemoederen nog meer, en wel zodanig, dat de Heeren Burgemeesteren, van het Stadhuis naar hunne huizen, door de goede Burgerij moesten begeleid worden. Een Oud-Burgemeester, bij veelen bekend voor een Aristocraat, werd, door sommige van het gemeen, na geschreeuwd: *sla dood dien die en die.* Voorts vergaderde het gemeen voor deszelfs huis; verwoedheid en plonderzugt straalde veelen ten oogen uit. Dan deeze gevaarlijke menigte werd verstrooid, eerst door het gezag van den bij den Burger beminden Hoofdschout MORRINO, en daar na door een Detachement gewapende Burgers.

In den morgen van den zeventienden reden de zes Gecommitteerden naar *'s Hage*, om den Stadhouder van alles verslag te doen, en vervolgens het gemelde Request over te leveren. Terwijl deeze op reize waren, vervoegde zig iemand bij Burgemeesteren, met verzoek: I. dat de brief van zijn Hoogheid, des avonds te vooren voorgeleezen, gedrukt mogt worden. Dit werd toegestaan. II. De copie van den brief, die 's morgens aan zijn Hoogheid gezonden was; om te zien, op welke wijze men de zaaken daar in had voorgedragen, vooral ten aanzien van de soldaaten. Doch Burgemeesteren gaven tot antwoord, aan dat verzoek niet te konnen voldoen, buiten bewilliging van de Vroedschap; doch dat hij afgezondene de vrijheid kon krijgen, om op de Secretarij den brief te mogen zien en leezen. Inmiddels bleef de Burgerij nog in de wapenen, en alle Poorten en toegangen bezet.

Des avonds om half zeven uuren kwamen de Gecommitteerden uit den *Haag* te rug, reden het Stadhuis om, en riepen: *Goede tijding.* Op de *Doele* deeden zij verslag van hunne commissie; zij berigtten, „ dat zij bij zijne Hoogheid, bijna een half uur

„ ge-

„ gehoor gehad hadden, en dat die het Request had aangeno-
„ men, met bijvoeging, dat hij het gedrag der Burgeren goed-
„ keurde, en hun bedankte voor betoonde zorge en bravoure.
„ Dat het gerugt van inkwartiering ontstaan was, door abuis van
„ den Kwartiermeester Generaal, die, bij misslag, *Gouda*, ge-
„ schikt had voor een Battaljon van het Regiment van Gardalie-
„ re, doch dat zijn Hoogheid den naam van *Gouda* had doorge-
„ schrapt, en den *Briel* in de plaats gesteld. Dat hij voorts de
„ braave Burgerij recommandeerde de wapenen neder te leg-
„ gen, wijl de zaak, waarom zij die hadden opgevat, nu ver-
„ vallen was. Dat hij, dan doch ook niet eerder Commissaris-
„ sen zoude zenden, om zodanige middelen van redres te be-
„ raamen, als zijne Hoogheid best geraden zoude vinden. Dat
„ hij na het afvaardigen van dien brief beter was onderregt ge-
„ worden, en die hield als nooit geschreeven. En dat hij de
„ Burgerij van zijn Vorstelijke gunste verzekerde."

Dit rapport, 't welk met groot genoegen door de gantsche Stad werd verstaan, had ten gevolge, dat men de wapenen nederleide. Daags daar aan werd hier van, bij Missive, kennis gegeeven aan den Heer Stadhouder. Het Detachement soldaaten, welk wederom aan de Sluis kwam, werd aldaar een huis aangewezen, en hun eene order voorgeleezen. Men vorderde, egter, van Burgemeesteren de copie van twee brieven; die men nu bevond, niet aan den Stadhouder, zo als men vermoedde, maar aan de Stads Gedeputeerden geschreeven te zijn, op den 15 en 16 October. Na dat dezelven in druk verscheenen waren, zag men ook, dat dezelven niet behelsden het geene men verwagt had. Alles bleef in rust, tot den 25 October, wanneer men verstond, dat Commissarissen van zijne Hoogheid, als Stadhouder, eerlang verwagt werden. De Burgerij, hier op in de *Doele* vergaderd, revideerde, corrigeerde en amplieerde het Request in dier voegen, zo als men meende te behooren. In den avond van den volgenden dag verscheenen aldaar de Baron VAN WASSENAAR, Mr. WILLEM PAAUW, en de Heer PIELAT, als Secretaris. Terwijl zij reden naar de *Doele*, stond de Burgerij onder de wapenen. Hier werd aan H. Ed. Mog. het gemelde Adres der Burgerij, en een ander van de Vendrigs der Burgerij,

overhandigd, inhoudende verzoek om zitting te mogen hebben (gelijk voorheen) in den Burger-Krijgsraad. Hun Ed. Mog. de verzoeken gehoord hebbende, vertrokken, den negenentwintigsten, naar *'s Hage*, om aan den Stadhouder verslag te doen, en kwamen op den eersten November te rug. Het eerste werk was nu, verandering in de Regeering; wordende eenige van de Vroedschappen, Burgemeesteren en Schepenen bedankt, en anderen aangesteld en beëedigd; en voorts zodanige nadere dispositien, op de Requesten der Burgerij, gemaakt, dat dezelve daar mede volkomen genoegen nam. Zie daar het voornaamste van het voorgevallenen in gemelde Jaar. Dewijl, in de tegenwoordige tijdsomstandigheden, de zaaken aldaar, zo min als elders, nog niet haar volle beslag hebben, zullen wij 'er niets van zeggen.

Wat de Grootte deezer Stad aangaat; deeze kan eenigermaate worden afgeleid, uit het getal der huizen en derzelver bewooners. Het getal der eerste word geschat op 3974, en dat der laatsten op 20,000. Onder de voornaamste Gebouwen binnen *Der Goude* behoorde weleer het aanzienlijk Slot, 't welks in het Jaar 1577 geslegt is. Thans zijn dezelve het Raadhuis; de Vleeschhal; Korenbeurs; Waag; Boterhuis; Lombard; de *Doele*; *Groote* of *St. Janskerk*, door gantsch Europa vermaard, wegens derzelver konstig geschilderde glazen; *Kleine* of *Gasthuiskerk*; Gasthuizen; Oude-Manhuis; Weeshuis; Aalmoesseniers en Leprozenhuis; Pesthuis; Tugten Proveniershuis; *Latijnsche* School en Boekerij.

Onder de vermaarde mannen, welke deeze Stad heeft voortgebragt, muntten onder anderen uit: KORNELIS en WILLEM HERMANS VAN DER GOUDE; PIETER KORNELISZOON BOKKENBERG; HIERONYMUS VAN BEVERNINCK; KORNELIS en FREDRIK HOUTMAN, en meer anderen.

Deeze Stad, zo wel als anderen, is voorzien van aanzienlijke Voorregten: als de Tolvrijheid, door *Holland*, *Zeeland*, *Gelderland* en *Zutphen*. Ook is, niet aan de Regeerders, maar aan de Ingezeetenen, door Vrouw JACOBA, in het Jaar 1428 verleend, en bevestigd door FILIPS, in het Jaar 1505, het voorregt, om door hunne Regeerders, als Landpoorters,

te

te mogen doen aanneemen, de Opgezeetenen van de Dorpen *Moordregt*, *Nieuwkerke Kapellen*, *Zevenhuizen*, *Waddinxveen*, *Boskoop*, *Middelburg*, *Sluipwijk*, *Reewijk*, *Zwammerdam*, *Bodegrave*, *Haastregt*, *Stolkwijk*, *Bergen en Bergambagt*, uitgezeid die van *Oudkoop*, welken te *Sluipwijk* ter Kerke koomen; alle welken gelijken vrijdom met de andere Poorters genieten. Ook moet de Vierſchaar van *Bloemendaal* binnen *Gouda* geſpannen worden.

Gouda is heden de zesde onder de ſtemhebbende Steden van *Holland*, terwijl dezelve voorheen de vijfde was.

De Regeering aldaar beſtaat uit een Kollegie van Raaden, en een Kollegie van den Geregte, beſtaande uit een Baljuw en Schout, vier Burgemeesteren en zeven Schepens, behalven de andere Amptenaars.

De Raaden waren 'er oudtijds veertig, dienden voor hun leeven, en verkooren, bij het overlijden van een derzelven, eenen hunner in deszelfs plaats. Ook benoemden ze Jaarlijks een dubbel getal, waar uit, door den Graaf, of deszelfs Stedehouder, Burgemeesteren en Schepenen gekozen wierden. Hertog KAREL VAN BOURGONDIEN ontnam den Raaden dit voorregt. Zij werden, in het Jaar 1476, daar bij herſteld, door Vrouw MARIA. Toen naderhand deeze brief, door eenigen, die na de Regeering ſtonden, geſcheurd was, werd dezelve hernieuwd, in 't Jaar 1494, en bekragtigd door Hertog FILIPS. In het Jaar 1650 verzogten Burgemeesteren en Raaden, bij Hun Ed. Groot Mog. Octroi, om het getal van 40 te verminderen tot op 28 Raaden, waar uit het nog tegenwoordig beſtaat. Ook verkreegen zij toen het Octroi, om voortaan hunne eigen Wethouders te mogen kiezen, bij openbaare ſtemmen, op een enkel getal. Hier van maakten ze gebruik, tot in het Jaar 1672, wanneer de verkiezing van Burgemeesteren en Schepenen aan den Stadhouder werd opgedraagen, zo als van nieuws geſchiedde in het Jaar 1747.

De Baljuw en de Schout van *Gouda* worden aangeſteld door Hun Ed. Groot Mog. De nieuw verkooren Burgemeesters doen den eed van zuivering in handen van den afgaanden Oud-Burgemeester, en den eed van aanſtelling in handen van den Baljuw.

Schepenen leggen den eed van zuivering af in handen van den President Burgemeester, en dien van aanstelling in handen van den Baljuw.

Zedert het Jaar 1476, is het getal van Burgemeesteren aldaar van twee tot vier vermeerderd. Eer iemand die waardigheid aldaar kan bekleeden, moet hij ten minsten 40 Jaaren oud zijn. Het getal der Schepenen is zeven, en de dag der Jaarlijksche verandering der Magistratuure, de 1 Januarij. Aan de Kollegien van Regeering zijn toegevoegd één Pensionaris en drie Secretarissen, en verdere Thesauriers en mindere Amptenaaren.

't Regtsgebied van *Gouda* was voortijds bepaald binnen de muuren der Stad, doch, volgens Privilegie van FLORIS DEN V, in het Jaar 1272, tot 350 Gaarden daar buiten bepaald. In het Jaar 1484 werd het, door MAXIMILIAAN en FILIPS, uitgebreid tot op een vierde deel van een mijl rondsom de Stad, *Gouda* bezit mede veele Heerlijke goederen, zo binnen als buiten de Stad: als de Heerlijkheid van de Landen van *Steen*; een kamp Lands, genaamd *Kalverbroek*; de Heerlijkheid van *Vrijkoef*; *Korte Haarlem*; *Willens*; *Gouderak*; *Kapelle* en *Nieuwkerk op den IJssel*. Onder het Baljuwschap van *Gouda* behooren ook de Ambagtsheerlijkheden van *Gouderak*, *Bloemendaal*, *Broekhuizen*, *Broek*, *Tuil* en *'t Wegje*.

Gouda is de eerste stemmende Stad, in de Klassis van *Gouda* en *Schoonhoven*. Aldaar zijn vijf Predikanten, doch hebben te samen niet meer dan vier Predikbeurten ieder Zondag. Het getal der *Remonstranten* is aldaar grooter, dan in eene der *Hollandsche* Steden; zij worden aldaar door twee Predikanten bedient. 'Er zijn vijf *Roomsche* Staatjen. De beroeping der Predikanten geschied door den Kerkenraad, na verkreegen handopening, van den Wel Ed. Groot Achtb. Magistraat, uit een Nominatie van zes en drie, door de Magistraat geapprobeerd, welke ook de beroeping, door haare goedkeuring, haar volle beslag doet genieten. 't Wapen deezer Stad is een zilveren Baar, hebbende ter wederzijde drie gouden Sterren op een gouden Veld, omringd door een Doornkrans, waar op deeze spreuk: PER ASPERA; *door zwaarigheden ten Hemel*. In de oude Zegels der

Stad

Stad ftonden maar twee Sterren; doch, in 't Jaar 1616, werden 'er zes in geplaatst.

Zie JUNIUS, *Batavia*; WALVIS, *Befchrijving van Gouda*; VAN LEEUWEN, *Bat.* VAN LOON, *Aloude Hift.*; HOOFT, *Nederl. Hiftorie*; BRANDT, *Reform. VI. Boek*; VALKENIER, *Verward Europa*, bl. 690. *Staat der Nederlanden*; *Nederl. Jaarboeken*; BACHIENE, *Kerkl. Geographie.*

GOUDA, (WALTERUS en JACOBUS NICOLAI DE) beide mannen van naam en geleerdheid. De eerfte overleed in 't Jaar 1475.

GOUDA, (WILHELMUS A.) een vermaard Minnebroeder, fchreef, in 't Jaar 1504, uitlegging van de geheimen der Misfe.

GOUDA, (FRANCISCUS) een Inboorling van die Stad, leefde, in het Jaar 1520, in 't Klooster *Zion*, buiten *Delft.*

GOUDANUS, (HENRICUS), een geleerd *Goudenaar*, die leefde in het Jaar 1435. Hij begaf zig onder het getal der Kloosterlingen, die men de *Eremiten van St. Augustinus* noemde; fleet zijnen tijd in Godgeleerde boeken, waar door hij zig boven de zijnen verhefte. Hoogleermeester te *Heidelberg* geworden zijnde, overtrof hij allen in 't fchrijven van boeken, die door AND. VALERIUS zijn opgenoemd. Den tijd van zijn overlijden vind men niet aangetekend.

GOUDANUS, (JACOBUS) Predikheer te *Keulen*, was teffens een vermaard Zededigter. VALERIUS hield deezen voor een *Gentenaar*; doch van dien misflag heeft hem BOXHORN overtuigd.

AND. VALERIUS; WALVIS, *Befchrijving van Gouda.*

GOUDSWAARD; zie KROONDYK.

GOULART, (SIMON) zoon van SIMON GOULART, Predikant te *Geneve*. GOULART, daar wij hier van spreeken, was *Fransch* Predikant te *Amsteldam*, in tien tijd, als de verschillen met de *Remonstranten* aldaar het hevigst waren; zo als wij, onder de Kerklijke Geschiedenissen van die Stad, reeds vermeld hebben. In zijnen dienst geschorst zijnde, trok hij, met de gebannen *Remonstranten*, naar *Antwerpen*, en na het einde van 't Bestand, naar *Frankrijk*. Hij overleed in de *Frederikstad*, in 't *Holsteinsche*.

BRANDT, *Hist. der Reform.* LE CLERC, enz.

GOUTUM of GOUTHEM, een der Dorpen in de Grietenij *Leeuwaarderadeel*, hebbende 28 stemmen.

BACHIENE.

GOUWE, (DE) een Vaart of Rivier, loopende in den *Rhijn*, bij *Alphen*, en met denzelven voorts tot in de *Haarlemmer Meer*.

GOUVERNEUR GENERAAL; zie STADHOUDER.

GOVERWEL, is een Sluis aan den *IJssel*, tusschen *Oudewater* en *Gouda*, welke, geduurende den inval der *Franschen*, in het Jaar 1672 en 1673, zeer berugt was, en nu wederom dikmaals word genoemd, om het tegenhouden van de Gemaalin van den Stadhouder, WILLEM DEN V, in derzelver voorgenomene reize na *'s Gravenhage*.

GOZEWYN DE WILDE; zie WILDE. (GOZEWYN DE)

GRAAF, (DIRK JANSZOON DE) was een dier Burgeren der Stad *Amsteldam*, welke te vooren, uit hoofde van het slegt gedrag der Regenten, als ballingen, eenigen tijd, hadden omgezwor-

zworven, zo als wij reeds, op het Art. AMSTELDAM, hebben aangeweezen. Zedert werd hij, bij den omkeer van zaaken, in het Jaar 1578, na dat de Regeering ter Stad was uitgeleid, door de nieuwe Raaden tot Burgemeester verkooren. Doch ik vinde niet dat hij die waardigheid naderhand bekleed heeft.

Van nieuws ontmoet men den naam van JACOB DIRKSZ. DE GRAAF, op de lijst der Burgemeesteren, op het Jaar 1615, die, nevens SEBASTIAAN EGBERTSZOON, ten aanzien van de Kerklijke geschillen, instemde met den beroemden C. P. HOOFT, en daarom met anderen, op den 3 November van het Jaar 1618, door Prins MAURITS, als Raad en Oud-Burgemeester werd afgezet, en, met nog zes andere Heeren, nooit wederom in 't bewind kwam.

Zie WAGENAAR, *Vaderl. Historie* en *Beschrijv. van Amsterdam.*

GRAAF, (KORNELIS DE) was de zoon van JACOB DE GRAAF, Vrijheer van *Zuidpolsbroek*, welke, tusschen de Jaaren 1628 en 1637, de Burgemeesterlijke waardigheid meermaalen heeft bekleed. KORNELIS DE GRAAF, Vrijheer van *Zuidpolsbroek*, werd Burgemeester in het Jaar 1643, en bekleedde die waardigheid negenmaalen, tot in het Jaar 1661. In het Jaar 1650 werd hij, benevens SIMON VAN DER DOES en NICOLAAS TULP, Schepenen, en PIETER KLOEK, Raad, door de Regeering afgevaardigd aan WILLEM DEN II, die zig aan hun verklaarde, met te zeggen, dat hij Krijgsvolk in de Stad wilde laaten koomen, en dezelve bezetten. In dat zelve Jaar werd DE GRAAF, met verscheiden andere Heeren, gezonden naar *Gelderland* en *Overijssel*, om die Gewesten tot eenigheid met *Holland* over te haalen. In het Jaar 1655 vertrok hij andermaal naar *Overijssel*, met den Raad-Pensionaris DE WITT, om de geschillen in dat Gewest bij te leggen; 't welk hun gelukte. Dit alles toonde het groot vertrouwen, welk de Staaten van *Holland* in den persoon van den Heere DE GRAAF stelden.

Ibidem.

GRAAF, (PIETER DE) was een der Raaden, die, den 15 September van het Jaar 1672, van hunnen post ontzet werden. Diergelijk lot trof ook,

GRAAF, (ANDRIES DE) welke, in het Jaar 1657, tot de Burgemeesterlijke waardigheid verheeven was. Deeze is de laatste, dien men op de Regeeringslijst der Stad gemeld vind. In het berugte Jaar 1672, niettegenstaande de Vroedschap, als mannen van eer, verklaard had, gezind te zijn, de Stad tot het uiterste te verdedigen, en zelfs den uitvoer van graanen verboden had, morde de Gemeente onophoudelijk. De Heer ANDRIES DE GRAAF, Oud-Burgemeester, werd zelfs naar den *Haag* afgevaardigd, om, uit naam der Stad, in de verheffing van WILLEM DEN III te bewilligen. Aan den postwagen gekoomen zijnde, werd hij, door 't graauw, aangevallen, hem de paruik van het hoofd gehaald, en hij gedreigd, hem te zullen doorschieten. Intusschen scholden hem anderen voor verraader, en riepen dat hij geld en brieven bij zig had, om de Stad aan den vijand te leeveren. De Schutters, die de wagt boven het Heeren-Logement hadden, op dit gerugt toeschietende, deeden den postwagen stilstaan; waar op de Burgemeester het dreigende gevaar in 't Logement ontkwam. Bij het sluiten van de deur werd naar hem met een degen gestooken: waar door een jongman, OLFERT MEIJEN genaamd, aan de hand gekwest werd. De Burger-Kapitein, PIETER VERLO, zijne Kompagnie onder de wapenen gebragt hebbende, trok naar het Heeren-Logement, deed het graauw verstuiven, en geleidde den Burgemeester naar 't Stadhuis; waar na hij eerlang, tusschen de Burgemeesteren CORNELIS DE VLAMING VAN OUDSHOON en HENDRIK HOOFT, en de Kolonellen GEELVINK en ROETERS, gevolgd van eene groote meenigte weldenkende Ingezeetenen, naar de *Haarlemmerpoort* geleid werd. Hier deed men eene verklaaring aan de Burgerij, dat de Heer DE GRAAF, om Stads zaaken, ten beste van de Ingezeetenen, naar den *Haag* vertrok. Toen liet men hem ongemoeid zijnen weg vervolgen naar den *Haag*, alwaar hij, ter Staatsvergadering, ernstig aandrong op de verheffiing van WILLEM DEN III, tot Stadhouder; onder andere voor reden geevende, dat

alle

DE RAADPENSIONARIS J. DE WIT AANGEVALLEN EN SWAAR GEWOND.

stille uitstel het volk ten uiterste zou verbitteren. Men weet dat kort hier op volgde, de aanstelling tot Kapitein Generaal van de Unie.

Ibid.

GRAAF, (PIETER EN JACOB VAN DER) zoonen van den Raadsheer VAN DER GRAAF, die, benevens ADOLF BORREBACH en KORNELIS DE BRUYN, overleg gemaakt hadden, om den Raadpensionaris DE WITT te vermoorden, en daar toe gelegenheid meenden gevonden te hebben, in den nagt van den eenentwintigsten Junij van het Jaar 1672. De Raadpensionaris, die, tot omtrent middernagt, in de Vergaderplaats der Staaten van *Holland* had geschreeven, keerde thans naar huis, verzeld van zijnen knegt, die een brandenden flambouw droeg. Bij het zogenaamde *Groene Zootje* gekoomen zijnde, werd de Heer de WITT aangevallen van de gemelde persoonen, die het ligt hebbende uitgeslaagen, hem een houw in den hals gaven, vervolgens op den grond smeeten, en daar na nog eene wonde, tusschen de schouders, en eene andere tusschen de ribben, toebragten. Ook was, door den val, zijn hoofd gekneusd. De moorders, meenende hun doel bereikt te hebben, namen de vlugt. 't Leed, egter, niet lang, dat de booswigten ontdekt werden. JACOB VAN DER GRAAF werd alleen gevat, en terstond voor het Hof te regt gesteld. „ Hij beleed, „ buiten pijn en banden, dat zij, met hun vieren, aan het „ huis van den Raadsheer, die naar *Delft* was, gegeeten „ hebbende, uitgaande, en ziende dat 'er nog ligt in de ver„ gadering van *Holland* was, daar uit afleidden, dat de Raad„ pensionaris daar nog tegenwoordig zou zijn, dien zij uit„ maakten (zo als reeds meer gedaan was) voor een schelm, „ voor een landverraader, en daar op beslooten, hem van kant „ te maaken. Dat DE BRUYN hem het eerst had aangetast, en „ dat hij gevangene hem met een mes tusschen de schouderen „ gesteeken had; voorts geen reden wetende waarom hij dat „ stuk had helpen uitvoeren, dan dat hij van God verlaaten „ was."

„ was." De jonge VAN DER GRAAF werd, op ſterk aanhouden der Staaten van *Holland*, ſpoedig door 't Hof gevonnisd, 't welke hem verklaarde, begaan te hebben misdaad, van gekwetſte Hoogheid, en veroordeelde, om onthalsd te worden, met verbeuring van zijne goederen. Het vonnis werd aan hem ten uitvoer gebragt, op den 29 van gemelde maand. Hij ſtierf als een waar Christen, indien men mag geloof ſlaan aan het gedrukt verhaal, kort daar na, onder den tijtel van *Jacobs Worſteling*, in het ligt gegeeven. De vrienden van *Oranje* beſchouwden den jongen VAN DER GRAAF als een Martelaar van Staat. Alle weldenkenden hadden wel gewenscht, dat de Raadpenſionaris de edelmoedigheid bezeeten had, om pardon voor hem te bewerken. Doch de Heer DE WITT, welke moeite daar toe ook werd aangewend, was daar toe niet te beweegen. Ondanks alle naſpooring, heeft men de overige medepligtigen nooit kunnen ontdekken.

Hollandſche Mercurius van 1672, bl. 88.

GRAAF, (WILLEM DE) van *Gend*, was een der wakkere helden, door wier beleid en moed, in het Jaar 1572, den *Briel* werd ingenomen.

GRAAF, (REINIER DE) een vermaard Geneesheer te *Delft*, gaf, in 't Jaar 1664, eene verhandeling in het ligt, over de ſtoffe en het gebruik, van 't *Succus pancreaticus*. Ook heeft hij geſchreeven over de Teeldeelen der mannen en vrouwen, en getragt aan te toonen, dat alle dieren, zonder de menſchen uit te zonderen, voortkomen uit eijeren.

HOOGSTRATEN.

GRAAVEN en GRAAFLIJKHEID. De Graaven waren, oudtijds, zo veel als Landvoogden der *Franſche* Vorſten, en bekleedden bijzondere Ampten, als die van Regter, Dijkgraaf, Woudgraaf,

graaf, Vrijgraaven, Markgraaven, Burggraaven, Heirgraaven en Watergraaven, en onder meer soortgelijke benaamingen. Zij bekleedden het Ampt van Regter, over zeker Distrikt of Landschap, hun door den Vorst opgedraagen. In tijd van vrede waren zij gehouden, regt en geregtigheid te oeffenen, zo wel in 't Geestelijke als in 't Waereldlijke. De kwaaddoenders moesten, diensvolgens, naar de Wetten van het Distrikt, waar over zij waren aangesteld, door hun gestraft worden. Van hier dat alle nieuwe Wetten en Ordonnantien, door den Vorst gemaakt, aan hun gezonden werden, om in hun Graafschap openlijk te worden afgekondigd. Daarenboven waren zij gehouden, in tijd van oorlog, in hun onderhoorig Distrikt, een bepaald getal manschap op de been te houden, om den Vorst daar mede ten dienst te zijn; over welke manschappen zij als Krijgsoversten het bevel voerden. Over een zeker getal dier Graaven werd doorgaans een Hertog aangesteld. Ook gebeurde het somtijds, dat één Graaf met twee of drie Graafschappen werd begunstigd; onder de jonge *Frankische* Vorsten vind men hier van verscheiden voorbeelden. Wanneer, daarentegen, een Landschap te groot was, om van wegen de meenigte van Inwoonderen, door één Graaf behoorlijk te kunnen bestuurd worden, werd het wel eens in verscheiden Landschappen verdeeld. Sommigen zijn stout genoeg geweest van te willen bepaalen, dat één Hertog twaalf Graaven onder zig moest hebben. Doch dit was geene vaste wet. Want, gelijk zo even gezegt is, en in 't vervolg nog nader zal blijken, de eigenlijke Graaven hadden geenen Hertog boven zig. Ook vind men dat sommige Hertogen niet meer dan vijf of zes Graaven onder zig hadden. Alle deeze Graaven bezaten, in den aanvang, hunne Graafschappen niet in eigendom, maar in den naam van hunne Oppervorsten, en enkel als Leenmannen van den Keizer of Koning. Zij en hunne Bijzitters in 't Geregt, genooten, gemeenlijk, een derde deel van alle geldboeten en verbeurd verklaarde goederen. Somtijds hadden zij hunne erfgoederen, of wierden, indien zij hunne posten vlijtig waarnamen, of indien zij hunne vrienden ten Hove hadden, of om hunne aanzienlijke Huwelijksverbintenissen, door den Vorst met eenige erfgoederen in eigendom begiftigd, het zij binnen of buiten hun Graafschap. Deeze Graafschappen, welke zij als

Leen-

Leengoederen bezaten en beſtierden, waren, in den beginne, niet erflijk, maar voor een zekeren tijd, of ten hoogſten voor hun leven, aan hun opgedraagen. Niet altoos ging dus die waardigheid op hunne kinderen over. Zonder aan een bepaalden tijd gebonden te zijn, gaf hun de Vorst een opvolger naar zijn welgevallen. Hunne zoonen droegen den naam van Jonkers. Hoewel deeze waardigheid niet erflijk was, werden, nogthans, de zoonen, bij 's vaders overlijden, indien zij bekwaam geoordeeld werden, om deeze waardigheid te bekleeden, anderen voorgetrokken. Wijders, zo als wij reeds hebben aangemerkt, waren 'er verſcheiden ſoorten van Graaven. Door verloop van tijd, toen de Vorſten hunne Vorſtendommen of Staaten erflijk gemaakt hadden, volgden de Rijksgraaven dit voorbeeld, en ontvingen dezelve als onſterffelijke Leenen. Anderen maakten zig, door magt of geweld, van de Regeering ten eenemaale meester. En dit was de reden, dat ſommige Graafſchappen, in 't *Roomſche* Rijk, reeds ten tijde van CONSTANTYN DEN GROOTEN, erflijk waren; welke Vorst de wet *Lex Flavia de hæredit.* uitgaf, waar in bepaald word, dat de Steden, Landerijen en Dorpen, welke den Graaven, als mede den Hertogen, Krijgsoverſten en uitgediende ſoldaaten, tot hun onderhoud, waren toegeweezen, op hunne kinderen en erfgenaamen zouden overgaan. Wat *Frankrijk* aangaat; ſommigen zijn van gevoelen, dat de gemelde waardigheden, van Hertog, Graaf, enz. in dat Rijk, van de ouders op de kinderen hebben begonnen over te gaan, onder KAREL DEN EENVOUDIGEN; en dat de groote Heeren, die in 't bezit van de gemelde bedieningen waren, en weinig ontzag voor KAREL hadden, of hem overal werk verſchaften, zig in het bezit vestigden, en het aan hunne kinderen nalieten, zonder dat de Koning met dezelve anderen durfde begiftigen. Dien 't lust, kan hier over nazien DOUZA, in het V. Boek zijner *Jaarboeken*. Anderen daarentegen gelooven, dat de waardigheid van Graaf, nevens andere Ampten, hier boven gemeld, erflijk zijn geworden onder HUGO KAPET, die dubbele reden had, om de Grooten aan zig te verbinden.

Wij gaan over, om de opkomst en magt der *Hollandſche* Graaven na te ſpooren. De oude Kerklijke Schrijvers, BEKA,

HEDA en anderen, die hun gevolgd zijn, weeten veel van die oude Graaven te vertellen. Doch alles is zeer twijffelagtig en onzeker, zo als wij reeds, op de Artikelen van DIRK DE I en DIRK DE II, hebben aangetoond. Even onzeker is ook de aanwijzing van hunne magt, en van de voorwaarden, op welke DIRK DE I zijn Graaffchap ontvangen heeft. Doch alzo, vóór hun, aan de zogenaamde Koningen der *Batavieren*, niet zo zeer eene onafhanklijke magt, als 't gezag om de beveelen van hooger hand uit te voeren, gegeeven was, en zelfs uitlandfche Schrijvers hebben aangetekend, dat de heerfchappij der Vorften, in deeze Landen, door wetten bepaald, en door de befluiten der Staaten gematigd werd, kan men daar uit zekere gisfing maaken, dat de Regeering der Republick van *Holland*, in die tijden, als tusfchen beide is geweest, en de zelfde, welke zij van hunne voorouderen ontvangen, en vervolgens aan hunne nakomelingen nagelaaten hebben. Dit is waarfchijnlijk, inzonderheid om dat het bezwaarlijk valt te gelooven, dat zo wel de magtigfte Steden, als de Edelen, aanzienlijk door hunne middelen, uit hunne gewoone gelijkheid, fpoedig tot eene ongewoone ongelijkheid zouden hebben willen vervallen. Van de andere zijde is 't kennelijk, dat de grootheid der volgende Graaven, door de aaneenkoppeling van Vorftendommen, voornamelijk onder het beftier der Huizen van *Bourgondie* en *Oostenrijk*, zeer toegenomen zijnde, de vrijheid op den oever van haaren ondergang gebragt was; zo als op de Artikelen van ieder dier Graaven blijken zal, en reeds op eenige is aangetoond.

De voorwaarden van de heerfchappij der Graaven waren deeze: 1. Geene Graavin neeme een man ten huwelijk, anders dan op goedvinden der Staaten. 2. Geene Ampten van Raaden, Rentmeesters, Schouten, Baljuwen, zullen anders dan aan inboorlingen gegeeven worden. 3. Den Staaten ftaa het vrij, Staatsgewijze te vergaderen, zo vaak en daar het hen gelieven zal, zonder daar toe alvoorens aan de Graaven verlof te vraagen. 4. Geen nieuwe tollen of belastingen mogen geheeven worden, dan met goedvinden van de Staaten. 5. Geen oorlog aan te vangen, tot befcherming van buitenlandfche goederen, of om verbintenisfe met andere Vorften gemaakt, dan met goeddunken der Staaten. 6. Dat die Vorften in hunne brieven de

Duitsche Taal gebruiken. 7. De Vorstelijke munt niet te verhoogen of te verminderen, dan met bewilliging der Staaten. 8. Geen gedeelte van het Graafschap te verminderen of te vervreemden. 9. De Staaten noch Ingezeetenen buiten het Graafschap te regt ter dagvaart te mogen roepen. 10. Dat de Graaf verpligt zal zijn, alle beden in persoon te doen, en niet door zijnen Stadhouder, en geene schatting vorderen, dan die, waar in vrijwillig geconsenteerd is. 11. Het Regt en de Justitie, door den gewoonen of ordinairen Regter, te doen bedienen. 12. De oude Gewoonten, Wetten en Costumen onverbreeklijk in waarde te laaten blijven; en indien de Vorst daar tegen eenig besluit neeme, dat niemand der Ingezeetenen verpligt zal zijn, daar aan te gehoorzaamen.

Deeze regten en voorregten des volks zijn wel een tijd lang onderhouden; doch naderhand, op dat de aart der Vorsten, door kwaade konstenarijen der hoofsche vleiers, niet tot de hoope eener onwettige heerschappij zou verleid worden, eerst stukswijze beschreeven, en door de Vorsten ondertekend; en ten laatsten, op de klagten der Staaten, dat veele grondwetten van de oude Republiek, door onbruik, werden om verre gestooten, zo van anderen, als voornamelijk van Vrouwe MARIA VAN BOURGONDIEN, bij een vergaderd, en ter eeuwige gedagtenisse bezegeld. Alhoewel die van *Holland*, in navolging eens Vorstendoms, de orde van de Geslagten volgden, hebben zij niettemin, om te toonen dat de heerschappij niet voortkwam uit des vaders erffenisse, maar uit eene algemeene toestemming des volks, dat is, door deszelfs Souveraine vertegenwoordigers, niemand voor hunnen Vorst erkend, ten ware zig dezelve alvoorens, onder eede, aan de Staaten had verbonden, 's Lands Wetten, Gewoonten, enz. te zullen onderhouden. Na dat de Vorst dit had bezworen, werd vervolgens aan hem de eed van getrouwheid gedaan.

Wij laaten hier volgen, eene Lijst der Graaven van *Holland*, zo als zij, uit bijzondere Huizen, elkander zijn opgevolgd.

Uit

Uit den Huize van Holland.

1. Dirk de I.	ſtierf	901. of	903. regeert	40 Jaaren.
2. Dirk de II.		987. -	988.	85
3. Arnout.		993.		5
4. Dirk de III.		1039.		46
5. Dirk de IV.		1048.		9
6. Floris de I.		1061. -	1062.	13
7. Geertr. van Saxen.	afgeſ.	1064.		2
8. Robbert de Vries.		1071.		7
9. Govert met de Bult.		1075.		5
10. Dirk de V.	ſtierf	1091. -	1092.	17
11. Floris de II.		1123. -	1124.	31
12. Dirk de VI.		1157. -	1163.	40
13. Floris de III.		1190.		27
14. Dirk de VII.		1203. -	1204.	13
15. Ada.		1204.		1
16. Willem de I.		1223.		19
17. Floris de IV.		1234. -	1235.	12
18. Will. de II. R. Koning.		1255. -	1256.	20
19. Floris de V. vermoord.		1296.		41
20. Jan de I.		1300.		4

Uit den Huize van Henegouwen.

21. Jan de II.	1305.	5
22. Willem de III.	1337.	32
23. Willem de IV.	1346.	9
24. Margreta. Keizerin.	1351.	5

Uit den Huize van Beijeren.

25. Will. de V. word krankz.	1371.	26
26. Albert.	1404.	33
27. Willem de VI.	1417.	13
28. Jan de III.	1424.	7
29. Jacoba. doet afſtand.	1433.	9

Uit den Huize van Bourgondien.

30. Filips de Goede I. ſtierf	1467.	. regeert	34	Jaaren.
31. Karel de Stoute.	1477.	. .	10	.
32. Maria. .	1482.	. .	5	.

Uit den Huize van Oostenrijk.

33. Maximil. doet afſtand.	1494.	. .	12	.
34. Filips de II. geſtorven.	1506.	.	12	.
35. Karel de II. doet afſtand.	1555.	. .	49	.
36. Filips de III. afgezworen	1581.	. .	26	.

Met de afzweering van filips is het Graafſchap vernietigd, zo als op het Artikel daar van omſtandig is aangetoond.

Graave, graaf, of de graaf, legt aan den linker oever der *Maaze*, ruim twee uuren gaans ten Zuidwesten van *Nijmeegen*, en zes uuren ten Noordoosten van *'s Hertogenbosch*. De Stad is klein binnen haare Wallen, en kan in een vierdendeel uurs rond gegaan worden; doch zij is van verſcheidene goede Vestingwerken voorzien, en daarenboven zeer ſterk, uit hoofde van haare gelegenheid.

De *Maas* ſtroomt langs de Stad aan de Noordzijde, en vult derzelver wijde en diepe graften. Aan den anderen kant, heeft men veele laage Landen, die door het Riviertje de *Raam*, dat uit de *Peel* komt, en ſomtijds over zijne boorden vloeit, vogtig en diep gemaakt worden. In de wintermaanden, ſtroomt de *Maas* over de Landerijen, die onder de Stad geleegen zijn, en zet dezelven zo diep onder water, dat zij met kleine ſchuitjes bevaaren konnen worden. De Stad is, op zulke tijden, volſtrekt ongenaakbaar voor den vijand. De Vestingwerken beſtaan uit vijf goede Bolwerken, die door vier Halvemaanen beſtreeken worden. De oude muur der Stad is, op ſommige plaatzen, nog overgebleeven, en van verſcheidene ronde toorens voorzien. Aan den anderen kant der *Maaze*, tegen over de Stad, heeft men eene Schans, zijnde een Kroonwerk, opgeworpen, door welke de Vaart langs de Rivier beſchermd

word.

word. De Vestingwerken van *Graave* zijn zeer regelmatig, en worden wel onderhouden.

In den aanvang van den *Spaanschen* oorlog, maakte ALVA zig meester van *Graave*, voorgeevende dat deszelfs Baron, WILLEM DE I, Prins van *Oranje*, tegen zijnen wettigen Vorst was opgestaan. De Stad werd, egter, op den 27 April des Jaars 1568, door zekeren SANDER TURK, den *Spaanschen*, bij verrasfing, ontweldigd, en in den naam des Prinsen van *Oranje* overmeesterd. De tijding hier van kwam zo dra niet te *Brussel*, of men zond eenig volk naar *Graave*, om die Stad wederom te bemagtigen. TURK, de aankomst van deezen hoop verneemende, verliet de Stad, daar toen eene goede bezetting, onder den *Spaanschen* Overste BRACCAMONTE, in gelegd werd. De Ingezeetenen leden veel van de wreedheid deezes Oversten, tot dat zij, in 't Jaar 1577, beslooten, zig van zijne dwingelandij te ontslaan. De Regeering lokte hem ten dien einde op het klein Kasteel aan de *Maaze*, alwaar zij, in stilte, eenige gewapende Burgers had doen komen; en zo dra had men 'er hem niet binnen, of de brug werd opgehaald, en hij gevangen genoomen. Na eenige dagen, voerde men hem, te scheep, naar *Maastrigt*. De Prins van *Oranje* kreeg tijding van deezen wel gelukten aanslag, en zond de Stad eenig Krijgsvolk toe, met welks hulp men de *Spaansche* bezetting verdreef. De Stad bleef in de magt der *Staatschen*, tot in 't Jaar 1586, wanneer zij door PARMA werd ingenomen. MAURITS, Prins van *Oranje*, kwam 'er, in 't Jaar 1602, voor, en maakte 'er zig, in 't gezigt van 't *Spaansche* Leger, na twee maanden, meester van. De *Spaanschen*, en in 't bijzonder GROBBENDONK, stelden zedert verscheidene poogingen in 't werk, om *Graave* wederom magtig te worden. Doch vergeefsch. De Staaten bleeven meester van de Stad, tot in 't Jaar 1672. Wij hebben te vooren gesproken van den aanslag, dien de *Franschen* op *'s Hertogenbosch* voor hadden. Die Stad was slegt van volk voorzien, en in *Graave* lag eene bezetting van ruim vierentwintig honderd man, onder den Heere VAN WALENBURG. De Staaten, bedugt voor *'s Hertogenbosch*, waar aan veel meer dan aan *Graave* geleegen was, gaven WALENBURG bevel, om *Graave* te verlaaten, en *'s Hertogenbosch* te bezetten. WALENBURG sammelde, en wilde het besluit van

 den

den Prins van *Oranje* eerst afwagten; doch, door vernieuwde boden en scherpe bedreigingen verschrikt, trok hij, op den 2 Julij, ter Stad uit, en kwam dien zelfden avond, omtrent tien uuren, binnen *'s Hertogenbosch.* TURENNE, die voor *Nijmeegen* lag, kreeg zo haast geen berigt, dat *Graave* verlaate was, of hij deed de Stad opeisschen. De Regeering gaf voor, onzijdig te willen blijven; doch TURENNE stond stijf op het inneemen van *Fransche* bezetting. Men moest hem dan Gemagtigden toeschikken, om over de voorwaarden te handelen. Ondertusschen ontving WALENBURG te *'s Hertogenbosch* eenen brief van den Prins van *Oranje*, en daar bij bevel, om *Graave* niet te verlaaten, of zo zulks reeds geschied was, zig in allerijl wederom naar die Stad te begeeven. Hij rijdt 'er dan, op den 4 Julij, met eenig volk naar toe. Voor de Poort gekoomen, eischte hij, dat men hem binnen liet, voorgeevende, dat hem een aanzienlijke Krijgsmagt volgde. Ook kwam hij in de Stad. Doch de *Franschen*, die kondschap gekreegen hadden, dat men hun *Graave*, met eenen kleinen hoop volks, zogt te ontweldigen, zonden 'er eenige troepen op af, door welke WALENBURGS manschap onder weg geslaagen werd. De Stad moest zig vervolgens aan de *Franschen* overgeeven. Toen zij, in 't volgende Jaar, de overmeesterde Steden in de *Nederlanden* verlieten, hielden zij *Maastrigt* en *Graave* nog in. *Graave* werd, in 't Jaar 1674, door den Generaal RABENHAUPT belegerd. Het beleg duurde eenige maanden, tot dat de Prins van *Oranje* zelf voor de Stad kwam, en dezelve, op den 26 October, tot de overgave noodzaakte. Zedert dien tijd is *Graave* in der Staaten magt gebleeven.

Men heeft binnen *Graave* niet meer dan omtrent vier honderd huizen geteld, die voor 't grootste gedeelte oud en zeer slegt gebouwd zijn. Daar zijn ook eenige soldaatenwooningen, in welke een gedeelte van de bezetting gehuisvest word. Men telt omtrent drie duizend Ingezeetenen binnen *Graave.* De Stad is van drie Poorten voorzien: de *Maaspoort*, de *Haampoort* en de *Brugpoort.* De *Haampoort* is een deftig gebouw: zij is zo groot, dat men 'er, in eenen tijd van belegering, wel twee Bataillons voetvolk in kan bergen, en men kan 'er met geene bomben bij komen. Men had te *Graave* eertijds een fraai

Kasteel, alwaar de Heeren van *Kuik* gewoonlijk hun verblijf plagten te houden. Het was veel ouder dan de Stad; doch, in de laatste belegering van 't Jaar 1674, zeer beschadigd zijnde, heeft men het, eenige Jaaren daar na, afgebroken, om de Vestingwerken der Stad aan dien kant te bekwaamer te konnen verbeteren. De Stallen en Voorpoort van dit Kasteel zijn alleen overgebleeven. Van de Stallen heeft men een Wapenhuis gemaakt, waar in wapens voor drie of vier duizend man bewaard worden. Het staat onder het opzigt van eenen Kommis, die door den Raad van Staate word aangesteld. De Voorpoort dient tot eenen Kruidtooren. Het klein Kasteel, waar van wij te vooren, met een woord, gewag gemaakt hebben, en waar door de *Maas* beschermd word, is, ter gelegenheid van het vermeerderen der Vestingwerken langs die Rivier, ook te eenemaal geslegt.

Van negen of tien Straaten, uit welke de Stad *Graave* bestaat, loopen 'er vier uit op een groot Plein, rondsom het welke de beste huizen staan; behalven het huis van zijne Hoogheid, 't welk door den Rentmeester der Domeinen bewoond word, en dat van den Prins van *Hessen-Filipsdal*, welke voor de fraaiste huizen van de Stad te houden zijn.

Men heeft twee Kerken binnen *Graave*. De voornaamste staat op de Markt, en was weleer aan St. ELIZABET toegewijd. Zij word van de *Gereformeerden* gebruikt, welker getal veel kleiner dan dat der *Roomschgezinden* is, en door twee Predikanten bediend. Een groot deel van deeze Kerk, is in 't Jaar 1674, door de bomben, verwoest geworden. De inkomsten derzelve zijn gering, en worden door twee Kerkmeesters bestierd, die 'er Jaarlijks aan de Regeering rekening van moeten doen. Door de spaarzaame bestiering dier inkomsten, is men in staat geweest, om deeze Kerk, in het Jaar 1739, merkelijk te verbeteren en te versieren. De andere Kerk werd, in den Jaare 1686, door WILLEM DEN III, Prins van *Oranje*, tot gebruik der *Fransche* vlugtelingen geschikt. Zij werd voor deezen door éénen Predikant bediend; doch alzo 'er maar twee of drie *Fransche* huisgezinnen te *Graave* zijn, is 'er, zedert het Jaar 1731, geen vast Predikant geweest.

Men heeft te *Graave* nog Nonnen van *St. Franciscus* Orde, die haar Klooster bewoonen, en deszelfs inkomen blijven genieten; mits dat zij eene Jaarlijksche erkentenis voor deeze gunst aan den Raad des Prinsen van *Oranje*, in den *Haag*, betaalen. Zij neemen haaren Godsdienst waar in eene Kamer van 't Klooster, die egter te klein is, om alle de *Roomschgezinden* van *Graave* te bevatten: welken daarom nog een ander Kerkhuis, tot het pleegen van hunnen Godsdienst, vergund word. De Algemeene Staaten hebben, in 't Jaar 1731, besslooten, dit Klooster te laaten uitsterven.

Daar is een Gasthuis voor kranken en elendigen te *Graave*, dat, onder andere inkomsten, de Tienden geniet van de Landen, die, braak gelegen hebbende, wederom op nieuws bebouwd worden. Het staat onder de bestiering van drie Proviseurs of Opzigters, en één Ontvanger, die Jaarlijks aan de Proviseurs, welke uit de Regeering gekooren worden, rekening doet.

Vóór de laatste belegering der Stad, stond 'er, agter de Groote Kerk, een Weeshuis, dat, in die belegering, te eenemaal verwoest werd, en waar van men zedert eenen Tuin gemaakt heeft. De inkomsten van dit Huis staan onder de bestiering van twee Directeurs, die met de zorg voor de opvoeding der Weezen belast zijn, en Jaarlijks rekening aan de Regeering moeten doen.

Het Stadhuis, dat op de Markt staat, is het fraaiste openbaar Gebouw van *Graave*. De plaats, in welke de gevangenen bewaard worden, was voor deezen onder 't Stadhuis; doch men heeft 'er onlangs eenen Vleeschhal van gemaakt. De Vleeschhal is nu tot een Wagthuis geschikt.

Het Burgerregt van *Graave* was eertijds zeer gewild. Een vreemdeling rekende zig gelukkig, als hij een Burgerdogter van *Graave* ten huwelijk kreeg, zonder eenige andere Bruidschat, dan haar Burgerregt. Men heeft agt Ambagtsgilden te *Graave*. Onder de *Roomschgezinden* zijn nog zeven of agt Schutterijen, die ieder eenige inkomsten hebben, tot ondersteuning der armen. De Burgerij is in vier Kompagniën verdeeld, die ieder eenen Kapitein, eenen Luitenant en eenen Vendrig hebben. De Kloveniers schieten Jaarlijks naar den vogel. De Burgers van *Graave* hebben van ouds veele voorregten gehad, en onder an-

anderen vrijheid van tollen in *Braband*, *Gulikkerland*, *Gelderland*, *Holland* en *Zeeland*.

De Regeering der Stad bestaat uit den Amptman, twee Burgemeesters, zeven Schepens, en agt Gezwoorens. De Amptman en de twee Burgemeesters neemen de Burgerlijke Regeering der Stad waar. De Amptman trekt Jaarlijks van de Stad twee honderd guldens wijngeld, en honderd en vijftig guldens correspondentiegeld. De eerste der twee Burgemeesteren word Burgemeester van den Heer, en de andere, Burgemeester van de Stad genoemd, welker Zegel hij bewaart. De Burgemeesters worden Jaarlijks, door den Baron, op de benoeming van den Amptman, verkooren. Zij genieten ieder honderd guldens 's Jaars, behalven vijftig guldens comparitiegeld, en drie guldens negen stuivers wijngeld. De Schepens, welke het Regterampt waarnemen, trekken, boven het Regt, dat zij van de handelingen genieten, welke voor hun verleeden worden, niet anders dan vijftig guldens comparitiegeld, en drie guldens negen stuivers wijngeld. Zij oordeelen over alle Burgerlijke en Lijfstraffelijke zaaken. Ten opzigte van de eersten kan men herziening van hunne vonnisfen, bij den Raad van *Braband*, in den *Haag*, verzoeken. In de laatsten vellen zij beslisfend vonnis, volgens een voorregt, dat *Graave* gemeen heeft met de andere *Brabandsche* Steden. De agt Gezwoorens woonen den Raad alleen bij, wanneer 'er over eenige nieuwe belasting zal gehandeld worden, of over andere zaaken, welke de gantsche Stad aangaan. Zij genieten ieder niet meer dan een eerengeschenk van eenenveertig stuivers wijngeld in 't Jaar. De Schepens en Gezwoorens worden insgelijks Jaarlijks door den Baron, op de benoeming van den Amptman, aangesteld.

De Regeering heeft eenen Geheimschrijver in haaren dienst, die twee honderd guldens in 't Jaar trekt, behalven vijftig guldens comparitiegeld. De Ontvanger der Stad word, voor zijn leven, door den Baron, aangesteld, en trekt twee honderd guldens, behalven een wijngeld van drie guldens negen stuivers in 't Jaar. Zijne ontvangst, waar van hij Jaarlijks aan de Regeering rekening moet doen, is niet zeer groot, en bestaat alleenlijk in de Stads excijnzen op de tabak, wijn, bier, enz. welke weinig opbrengen. Daar is ook een Onderschout binnen *Graa-*

ve, die te gelijk het Ampt van Rigterbode waarneemt. Als Onderſchout moet hij, nevens drie Geregtsdienaars, en drie Poorters, den Amptman en Schout ten dienst ſtaan. Voorts is 'er nog een reizende Bode binnen *Graave*. De Stad *Graave* doet Jaarlijks een geſchenk van honderd guldens aan den Griffier van den Raad des Prinſen van *Oranje*, en betaalt honderd en vijftig guldens aan den Agent, dien zij, gezamentlijk met het Land van *Kuik*, in den *Haag* houd.

Het Regtsgebied der Stad ſtrekt zig alleenlijk over eenen kleinen Polder uit, die *Mars* en *Wijth* geheeten is. De Schout is 'er Dijkgraaf over, zo wel als van de Dorpen *Eetſcharen* en *Casſel*. Hij is van zeven Heemraden verzeld, wanneer hij den ſchouw over de Dyken doet: en dit Kollegie van Dijkgraaf en Heemraden oordeelt over de boeten, welke men zulken moet opleggen, die verzuimd hebben, de Dijken behoorlijk te onderhouden.

De Leenkamer, die binnen *Graave* gehouden word, beſtaat uit den Amptman, als Stadhouder van de Leenen, zeven Leenmannen, een Griffier en een Bode. Zij doet rekening aan den Raad des Prinſen van *Oranje*, in den *Haag*, en alle de Agterleenen, welke van de Baronnie afhangen, moeten voor deeze Leenkamer verheven worden. De Griffier is te gelijk Ontvanger van 's Heeren Geregtigheden.

Het Kollegie van de Admiraliteit, ter Kamer op de *Maaze*, houd een Komptoir te *Graave*, alwaar de regten op de inkomende en uitgaande goederen ontvangen worden. Men heeft 'er, ten dien einde, een Ontvanger, een Kontrarolleur, en vier Kommiezen ter recherche. De Baron houd ook een afzonderlijk Komptoir te *Graave*, om zijne tollen van de goederen, die langs de *Maaze* gevoerd worden, te heffen. Het beſtaat uit een Ontvanger, een Kontrarolleur en twee Viſitateurs der vaartuigen. Zedert het verminderen van de Vaart langs de *Maaze*, zijn de inkomſten van beide deeze Komptoiren merkelijk minder dan voor deezen.

De Stad *Graave* heeft, na tijds gelegenheid, doorgaans eene redelijke bezetting. Dezelve heeft haar verblijf, ten deele in de Kazernen of wooningen, voor haar geſchikt, en ten deele, bij de Ingezeetenen in huis. Schoon deeze Stad een der voor-

naam-

naamste sleutels van den Staat is, naar den kant van de Landen des Konings van *Pruisfen*, voert, echter, de Bevelhebber derzelve, alleenlijk den Titel van Kommandeur. Zijn Ampt brengt hem omtrent duizend guldens in 't Jaar op. Hij heeft daarenboven eene gemakkelijke wooning, die op kosten van het Land onderhouden word. Over de bezetting heeft hij het zelfde regt, als de Gouverneurs in andere sterke Plaatzen hebben; doch in de Regeering en over de Burgerij heeft hij geen gezag altoos. De Kommandeur heeft eenen Majoor onder zig, die, echter, geene vrije wooning heeft. Ook is 'er gewoonlijk een Ingenieur binnen *Graave*.

Het Wapen der Stad is een Hemelsblaauw Veld mes agt zilveren Meerlen, tusschen twee zilveren Balken, in welks midden een roode ronde Burgt staat.

GRAASBEEK, (JOOST VAN) van Ambagt een Broodbakker te *Brussel*, en, door den daaglijkschen omgang, een zeer gemeenzaam vriend van ADRIAAN BROUWER; zij waren als broeders met elkander: zo dat in den drinkwinkel, daar de eene was, de ander ook werd gevonden. JOOST, zo ras hij zijn brood had gebakken, was straks bij BROUWER, welken hij, onder 't smooken van een pijp, en het drinken van een potteke bier, gezelschap hield, tot dat deeze zijn werk verrigt had: waar na zij te saamen naar de kroeg gingen, om te drinken, of deeze of geene pots te verrigten. JOOST, die een vernuftigen geest bezat, vatte insgelijks, door den tijd, het Penceel bij de hand. BROUWER gaf hem eenige vaste lessen, en wekte daar door nog meer zijnen Schilderlust. Hij maakte zo goede vorderingen, dat BROUWER zig zelven in JOOST, als in een spiegel, kon zien; beiden werden eerlang even slordig in leven, drinken, potzen maaken en schilderen; zo dat de een in den anderen volkomen en in alles genoegen nam. Doch al wat JOOST schilderde, was niets dan vuiligheid: schijters, spuwers, dobbelaars, bordeellopers, luizeknippers, en andere verbeeldingen, die grappig heetten. 'Er word van hem verhaald, dat hij, vermoedende dat zijn vrouw een ander man liever zag dan hem, daar van op deeze wijze de proef nam. Hij trok zijn wambuis open, en beschilderde zijnen blooten

borst, als of hij zwaar gewond was; voorts zijne lippen en wangen met een witte doodkleur bestreeken hebbende, maakte hij een naar geluid, terwijl hij uitgestrekt op den grond lag. Zijn wijf daar op toeschietende, maakte een groot misbaar, en viel huilende op hem neder, meenende dat hij dood was. Toen rees hij over einde, en sprak: *nau gij zottinne, houd u bakkus: ik zie wel dat gij mij lief heb; ik ben niet dood.* Meer soortgelijke kuuren regtte hij aan. Op meer dan ééne wijze heeft hij zig zelven geschilderd: zo dat zijn gantsche levenswijze in zijn afbeeldzel te zien was.

Zie HOUBRAKEN, I. Deel, bl. 333.

GRAAT, (BARENT) insgelijks een oeffenaar van de edele Schilderkunst, doch op een gantsch andere wijze dan de zo even gemelde. Op den 21 September van 't Jaar 1628 werd hij te *Amsteldam* gebooren. Na dat zijne moeder hem in zijne eerste kindsheid had opgevoed, nam hem zijn oom, die een fraai Beestelchilder was, en in de wandeling Meester HANS genaamd werd, in zijn huis. Deeze, een grooten geest en natuurlijke zugt tot de kunst in hem bespeurende, werd te raade, zijner neiginge bot te vieren. De zugt des Jongelings tot de Tekenkunst ging alle maat te boven. Naderhand aan 't schilderen geraakt, liet hij niet na, ijverig naar 't leven te teekenen. Des zomers, zo ras de Poort open ging, begaf hij zig naar buiten, om in 't Land paarden, ossen, koeien, schapen en geiten naar 't leven te teekenen; hier mede hield hij aan tot 7 of 8 uuren, wanneer hij met dien zelven ijver aan 't schilderen ging. Tot zijn ongeluk maakten de vrouw en dogter van Meester HANS meer werks van spreeken over Godgeleerde geschillen, dan van het huishouden; en om dat zijn oom, die op krukken liep, weinig voort konde, moest BARENT veeltijds voor keukenmeid speelen. Na dus een Jaar zes of zeven bij zijnen oom gewoond te hebben, keerde hij tot zijne moeder te rug, om zijne konstoeffening onvermoeid voort te zetten. Eerlang bragt hij het zo verre, dat zijne beestjes voor kunststukken van P. VAN LAAR werden aan-

aangezien; zelfs werd een van dezelve voor dat van BAMBOOTS, in openbaare veiling, verkogt, schoon de kooper nader bevond, dat 'er B. GRAAT *fecit* onder geschreeven stond. Met deeze vorderingen nog niet vergenoegd, beproefde hij zijne kragten op andere stukken, en ging over tot het zwaarste in de konst, namelijk het schilderen van Historien. Terwijl hij daar mede bezig was, beving hem de reislust; weshalven hij zijne Schilderijen, Teekeningen en al wat hem niet dienen kon, verkogt, met voorneemen om een reize te doen naar *Rome*. Doch hier in werd hij verhinderd, eerst door den raad zijner vrienden, en vervolgens door zijn huwelijk met MARIA BOOM, weduwe van JAN VAN BELLEN. Hier door werd hij meer bekend dan voorheen, en kreeg handen vol werk, vooral van 't schilderen van Pourtraitten. Dus vervaardigde hij de vier Regenten van 't Ouden-Mannenhuis, in één stuk; de zes Overlieden van 't Leertouwers Gilde; folder en schoorsteenstukken, en grauwen en nisfen in portaalen. Nog heden zijn veele van zijne stukken in wezen. Vijftien agtereen volgende Jaaren, hield hij, tweemaal ter week, in zijn huis, een Kweekschool, op de wijze der Koninglijke Academie, niet alleen om anderen te onderwijzen, maar ook om zig zelven te oeffenen. De voornaamste Konstschilders lieten zig daar bij vinden, om naar het leven, zo wel vrouwen als mannen, te tekenen. Zijn ijver diende voor anderen tot een spoorslag.

Hij had een ligtvaardige en vaste wijze van tekenen, zo met rood als met zwart krijt. Aan alles wist hij, zonder veel moeite, de waare natuur en leven te geven. Weinig leerlingen heeft hij tot de konst opgekweekt, alzo hij afkeerig was van de moeite, daar aan vast. Zekere JOH. HENDRIK ROOS, van *Frankfort*, is evenwel, door zijn onderwijs, een bekwaam meester geworden. Met vermaak oeffende hij de konst, tot het laatst zijns levens, en stierf in hoogen ouderdom. Zijn afbeeldzel gaat in prent uit.

HOUBRAKEN, II. Deel, bl. 2000, enz.

GRAAUW, (HENDRIK) gebooren te *Hoorn*, genoot het eerste onderwijs in de Schilderkonst van P. FRANSE GREBBER van *Haar-*

Haarlem. Daar na raakte hij, geduurende agt Jaaren, onder het opzigt van JACOB VAN KAMPEN, den vermaarden Bouwmeester van 't Stadhuis van *Amsteldam*; geduurende welken tijd hij niets deed dan tekenen en ordineeren van allerhande voorwerpen. Daar na beschilderde hij, voor VAN KAMPEN, vier groote vakken, op de vermaarde Zaal van 's Prinsfen Huis in 't Bosch. In het Jaar 1648 begaf hij zig naar *Rome*, oeffenende zig eerst naarstig in het natekenen der beroemde marmeren Standbeelden, en vervolgens in het schilderen naar de beste voorwerpen. Zo groote vorderingen maakte hij daar in, dat POUZY, hem de hand op 't hoofd leggende, zeide, nooit eenen *Hollander* gezien te hebben, daar grooter verwagting van was. Na een driejaarig verblijf aldaar, keerde hij weder naar *Holland*, onthoudende zig nu te *Amsteldam* en dan te *Utrecht*. In het Jaar 1672 dreef hem de vreeze voor de *Franschen* naar *Hoorn*. Hij overleed te *Alkmaar*, alwaar hij agt of tien Jaaren had gewoond.

Ibidem, bl. 189, enz.

GRÆVIUS, (JOHANNES GEORGIUS) broeder van GODFRIED GRÆVIUS, een beroemd Historiekenner en Staatkundige, Hoogleeraar der Geschiedenissen en Welsprekenheid te *Utrecht*, op den 29 Januarij van het Jaar 1682 te *Naumburg*, in *Saxen*, gebooren. Bij zijne komst in de *Nederlanden*, vervoegde hij zig allereerst bij GRONOVIUS, te *Deventer*. Deeze vraagde hem, of hij de *Latijnsche* Taal wel verstond; daar hij ja tot antwoord op gaf. Waarop GRONOVIUS hem verder vraagde, *of hij dan de brieven van* CICERO *wel verstond*. GRÆVIUS dit zeer vreemd vindende, bood aan, eene proef daar van te willen geeven: waarop GRONOVIUS hem eenige brieven in de *Hoogduitsche* Taal deed overbrengen. GRONOVIUS, uit deeze proeve ras bemerkende, dat hij de Taal wel verstond, maar geenen stijl bezat, onderrigte hem vervolgens in de waare kragt der Taale, en verder in de *Romeinsche* Geschiedenissen; waarom GRÆVIUS, in 't vervolg, altoos plagt te zeggen, dat hij 't meeste van 't geene hij wist, aan GRONOVIUS was verschuldigd. Twee Jaaren bragt hij aldaar door. SALMASIUS en HEINSIUS, inmiddels, te *Leiden*

ge-

gestorven zijnde, begaf hij zig naar *Amsteldam*, en hoorde daar ALEXANDER MORUS en DAVID BLONDEL. Op hun aanraden oeffende hij zig in de Historien en Godgeleerdheid, en deed belijdenis van den Hervormden Godsdienst. Na een verblijf van twee Jaaren, werd hij, in de plaats van SCHULTING, naar *Duisburg*, en zedert het vertrek van GRONOVIUS naar *Leiden*, in 't Jaar 1658, in deszelfs plaats, tot Hoogleeraar te *Deventer* beroepen, en van daar, in 't Jaar 1661, naar *Utrecht*, alwaar hij een meenigte Leerlingen tot zig trok. Zo veele gunst werd hem aldaar beweezen, dat hij alle beroepen, te *Amsteldam*, *Leiden*, *Venetie*, van den Koning van *Pruissen*, van den Keurvorst van den *Paltz* en elders, door den roem zijner geleerdheid, hem aangeboden, beleefdelijk van de hand wees. Koning WILLEM DE III gaf hem den rang en tijtel van Historieschrijver. In het Jaar 1702 werd hij met duizelingen, schemeringen der oogen en andere toevallen geplaagd; waar bij nog kwam, de droefheid over het overlijden zijner huisvrouwe, met welke hij, veele Jaaren, in liefde en eendragt had geleeft. Na dat hij, 's morgens, den 11 Januarij van 't Jaar 1703, aan eenige voornaame personaadjen nog les had gegeeven, ging hij dien nademiddag uit, doch werd, onverwagt, door eene beroerte overvallen, en voorts in 't huis van PONTANUS gebragt, alwaar hij, nog dien zelven dag, overleed. Bij zijne huisvrouwe ODILIA, uit *Dusseldorp*, had hij 18 kinderen verwekt, waar van vier dogters hem overleefd hebben. Zijne uitgegevene schriften, waar onder vrij aanzienlijke werken, beloopen een aantal van 37 Deelen. Zijn leven is, door den Hoogleeraar F. BURMAN, in eene lijkrede, omstandig vermeld.

GRAES, eene Havezate in *Overijssel*, een uur ten Z. O. van *Delden*.

GRAFT, eertijds een zeer welvaarend Dorp, in de *Schermermeer*, doch, in laater tijd, merkelijk vervallen; de oorzaak daar van was, een felle brand, in 't Jaar 1705; waar door 43 huizen in de assche geleid werden. Onder dit Dorp behoort het *Noordeinde van Graft*.

GRAFTDYK, in dien zelven oord geleegen, bestaat uit twee bijzondere Dorpen, die elk hunne eigen Kerk en Predikant hebben, *Graftdijk* en de *Oosterbuurt*, wordende anders ook onderscheiden in *Oost-* en *West-Graftdijk*. Men wil, dat deeze drie Dorpen: *Graft*, *Oost-* en *West-Graftdijk*, hunne naamen ontvangen hebben van een water, loopende uit de *Schermer*, langs *West-Graftdijk*, in de *Starmeer*, de *vuile Graft* genaamd, of ook wel de *kwaade Graft*, dus genoemd, om het verongelukken van een vaartuig in dezelve. In deeze Dorpen woonen veele Mennoniten, die aldaar drie Vergaderplaatzen hebben; als één te *Oost-*, een te *West-Graftdijk*, en de derde in 't Noordeinde, alwaar ook een Staatje van *Roomschgezinden* is. De Ambagtsheerlijkheid deezer gemelde Dorpen is, in 't Jaar 1730, door de Regenten, ten behoeve van de In- en Opgezeetenen, gekogt voor 15200 gulden. *West-Graftdijk* heeft de eere, van de Geboorteplaats geweest te zijn, van den godvrugtigen en wijd beroemden B. NIEUWENTYT.

GRAFHORST, een Buurtschap in *Overijssel*, een klein half uur gaans ten Noordoosten van *IJsselmuiden*, aan den Zeedijk.

GRAFT VAN DRUZUS en VAN CORBULO. De eerstgenoemde is de tegenwoordige nieuwe *IJssel*; de andere, die, waar van wij, op 't Art. CORBULO, gewag gemaakt hebben.

GRALDA, eene Edele State, in de *Friesche* Grietenij *Menaldumadeel*, in de nabuurschap van 't Dorp *Menaldum*.

GRAMMAYE, (JOH. BAPTIST) Pauslijke *Protonotaris*, Proost van *Arnhem*, en Aartsdiaken van *Utrecht*, werd te *Antwerpen*, uit een Geslagt, uit *Gelderland* herkomstig, gebooren. Na zijne letteroeffeningen, te *Leuven*, verrigt te hebben, werd hij Historieschrijver van *Nederland*, en deed eene reize naar *Duitschland* en *Italie*. Op zijnen weg naar *Spanje*, werd hij, door Zeerovers van *Algiers*, gevangen en in *Africa* opgebragt, waar door hij gelegenheid kreeg, veele Landen

te

te bezien, welke hij ook beschreeven heeft. Na zijne wederkomst in de *Nederlanden*, deed hij eene reize naar *Moravie* en *Silesiën*, alwaar hem het opzigt over het Collegie werd toevertrouwd. Op zijne terugreize naar *Nederland*, werd hij, te *Lubek*, in 't Jaar 1635, krank, en stierf aldaar. Zijne schriften zijn: *Historia Brabantiæ*; *Antiquitates Ducatus Brabantiæ*; *Antiquitates Flandriæ*; *Namurcum*; *Africa Illustrata*, enz.

Zie VAL. AND.

GRAMSBERGEN, een Dorp en Heerlijkheid in *Overijssel*, een uur gaans ten Noordoosten van *Hardenburg*, behoorende aan den Graave VAN RECHTEREN, die daar bij nog eene Havezate, van dien zelven naam, bezit.

GRANEN, (GERARD DE) een der Onderteekenaars van 't Verbond der Edelen, door BOR, verkeerdelijk, GRAVEN genaamd.

GRANGE, (N. S. DE) kan behoord hebben tot het Geslagt van dien naam, 't welk, in *Frankrijk* en *Vlaanderen*, onder de Edelen bekend stond. Dit zo zijnde, is hij een Stamgenoot geweest van den roemwaardigen PERRORIN DE LA GRANGE, den steller der *Nederlandsche* Geloofsbelijdenis. Zeker is het, dat hij behoord heeft tot de Onderteekenaars van het Verbond der Edelen.

Zie TE WATER, bl. 422.

GRANVELLE; zie PERRENOT, Cardinaal van *Granvelle*.

GRASWINKEL, (JACOB JANSZ.) bijgenaamd BOOT, mogelijk om dat zijn vader, JAN JANSZ. GRASWINKEL, Thesaurier der Stad *Delft*, in de Brouwerij *de Boot* woonde. Hij werd aldaar gebooren, den 25 Julij des Jaars 1536. Hoe wel geen man van groote geleerdheid, was hij, egter, een zeldzaam voorbeeld van nedrigheid, soberheid, weldadigheid, godvrug-

tig-

tigheid, en meer andere deugden. De Geschiedenis van zijn leven, volgens de opgave van DIONISIUS VAN SPRANKHUIZEN, onder den Tijtel van *Delffsche Israeliet*, zullen wij hier kortelijk mededeelen. Niet meer dan zestien Jaaren oud zijnde, gebeurde het, dat hij, met andere jonge lieden, uit vermaak, naar *Delfgauw*, een Gehugt, een half uur van de Stad geleegen, varende, het schuitje, in het wederkeeren, omsloeg. Onder de vermisten was hij de laatste; doch men vond hem insgelijks, na dat het schuitje was regt gezet. Op zijn jeugdig gemoed had dit voorval een zo levendigen indruk, dat hij besloot, van de ijdelheid en vermaken des levens af te zien, en zig geheel aan God en Godsdienst over te geeven. Sints dien tijd wijdde hij zijn leven en wandel volkomen aan de oeffeningen van Godzaligheid; zo dat hij voor een wonder van zijnen tijd gehouden werd. Nooit heeft hem naderhand iemand zien lachen; nooit een onbetamelijk woord hooren spreeken, of toornig, of ontsteld worden, wat leed hem ook wierd aangedaan. Hij nam zijnen intrek gantsch alleen, in een agterhuis, tot aan het einde zijner dagen, en leide aldaar, in die eenzaamheid, een ongemeen streng leven. Zijne klederen waren, in huis, zeer eenvoudig en armlijk, doch op straat als die van een gemeen Burger. In het gebruik van spijze en drank was hij ongemeen sober, eetende niets dan gekruimeld broot, met een weinig geschraapte kaas. Zijn drank was, niets dan hui of Wei; hebbende hij, zints zijn agttiende Jaar, geen kan bier noch pint wijn gedronken; en geen pont vleesch of een ei gegeeten. In zijn huis vond men bed, tafel noch banken, of iets diergelijks; hebbende hij alleenlijk een stoel, daar hij overdag opzat, en 's nagts in sliep; hij lag dwars tegen zijn deur aan, met de beenen op de sporten. Dit deed hij zo wel des winters, als des zomers, uitgezonderd dat hij zig 's winters van een stoof bediende. Dit alles zou men meer als een uitwerkzel van overdreven dweeperij, dan als waare Godsdienstigheid hebben aangezien, ware het niet dat het duidelijk gebleeken was, dat hij, ten dienste Gods, en ten nutte van zijnen evenmensch, alles opofferde. De woorden van DAVID, Psalm 16 vs. 8 en 10. Psalm 18 vs. 2 en 3. en Ps. 115 vs. 12, had hij steeds in den mond en in het hart; besteedende voorts zijnen tijd met bidden en leezen

in

in de H. Schrift, en woonende ook den openbaaren Godsdienst naarſtig bij. Ten aanzien van zijnen medemensch gedroeg hij zig niet min godvrugtig. Zijn vermaak was, alle menſchen te dienen en te helpen, en wanneer iemand iets voor hem verrigt had, rijkelijk te beloonen. Jegens de armen was hij zeer milddadig, behoudende hij bijna niets voor zig zelven, en zoekende zelfs de behoeftigen op, en dat wel des avonds in het donker, om niet bekend te zijn. Men verhaalt dat hij, op zekeren tijd, uitgaande, om iets aan een behoeftig huisgezin te brengen, door een dief werd aangerand, die hem zijnen mantel ontnam en daar mede doorging. De goede man ſtond ſtil, en riep den dief toe: *Vriend, doet gij dit uit armoede? ſta dan ſtil: ik zal u nog wat geld geeven.* De dief, hier door beſchaamd wordende, wierp hem zijnen mantel weder toe, en ging heen. Zijne vrienden hebben berekend, dat hij, van al zijn inkomen, naauwlijks vijf ponden vlaams, of dertig guldens, Jaarlijks, verteerd heeft. Wanneer hij bij iemand ter maaltijd werd verzogt, ging hij vooraf derwaards, zeggende: *Breng, voor mijn deel, een ſchotel, in dit of dat huis*. daar hij wist, dat het benodigd was. Om de armen nog meer te dienen, leidde hij zig toe op de Geneeskunde, waarin hij zulke vorderingen maakte, dat hij den aart en de kragt der Geneeskruiden leerde kennen; ten welken einde hij briefwisſeling hield, met den vermaarden PALUDANUS, van *Enkhuizen*, en andere vermaarde mannen van dien tijd. In zijnen Tuin plantte hij de heilzaamſte kruiden, en, die hem ontbraken, zogt hij buiten de Stad. Vervolgens leide hij zig toe op de Stookkunde, en geraakte daar door in kennisſe met de Gravinne VAN SOLMS. Hij droeg een lederen riem om zijn lijf; en als hij, 's avonds, de zieken ging bezoeken, hingen daar aan veelerlei kannetjes, glaasjes en potjes voor lijders, welke hij bediende, genas, en nog geld daarenboven gaf. Volgens zijne aantekeningen, die men, na zijnen dood, vond, deed hij alle avonden de ronde, en bezorgde aan hun, die aan de beterhand waren, verſterkende ſpijzen. Door iemand der zijnen gevraagd zijnde, of hij, met zo een armoedig en werkzaam leven, den hemel dagt te verdienen, antwoorde hij: *Ach! wat zouden wij den hemel verdienen,*

 die

die onze schuld niet konnen betaalen! Hij overleed, op den 10 Maart van het Jaar 1624, in den ouderdom van 88 Jaaren, zonder van iemand geholpen te willen zijn, zo lang hij zig zelven helpen kon. Na zijn overlijden, deeden hem zijne vrienden aftekenen, en zijn dor en vermagerd lichaam eerlijk ter aarde bestellen, in de Oude Kerk te *Delft*, en, op zijn Familiegraft, dit volgende Grafschrift stellen:

In dit Graf rust
JACOB JANSZ. GRASWINKEL, *geseit* BOOT;
Geboren 25 Julij 1536.
was
Tot een wonder
DEN ARM EN RIJC
HEM ZELVEN ARM.
STERFT X MARTII ANNO MDCXXIV.
SIJNS OUDERDOMS LXXXVIII.

Zie BLEISWYK, *Beschrijving van Delft*, pag. 796.

GRASWINKEL, (DIRK) gebooren te *Delft*, was een van de vermaardste Regtsgeleerden in de zeventiende Eeuwe; gelijk daar van verscheide werken getuigenis kunnen dragen. In den Jaare 1642 zag men van hem, in *'s Hage*, in 't ligt komen een boek, onder den tijtel de *jure Majestatis*, door hem opgedragen aan de Koninginne van *Zweeden*. Hij betoonde zig daar in een ijverig voorstander van de voorregten der Monarchale Regeering, en kantte zig heftig tegen BUCHANUS. Daar na verdedigde hij het regt der *Venetiaanen*, tegen den Hertog van *Savoien*, waar over hij verscheidene schriften in 't ligt gaf. Behalven zijne Regtsgeleerde schriften, vervaardigde hij een overzetting van de Psalmen DAVIDS, en eene vertaaling van het *Leven van Thomas à Kempis*. Ook schreef hij, in 't *Nederduitsch*, eenige werkjes; als *de kunst van wel te leven*; *Commentarie over de Plakaaten van de Lijftogten*, in twee stukken, in 4to, *over de Oppermagt der Staaten van Holland*. De Staaten van *Holland* erkenden zijne verdiensten: want hij werd aangesteld tot

Ad-

Advocaat-Fiscaal van *Holland*, en Griffier der Staaten Generaal. De Republiek van *Venetien* maakte hem Ridder van *St. Marcus*. Hij overleed te *Mechelen*, aan een beroerte, den 12 October van het Jaar 1666, in den ouderdom van 66 Jaaren, en werd begraven in 't Choor van de Groote Kerk binnen '*sGravenhage*, alwaar, op een uitgehouwen Zark, zijn Graffchrift nog te zien is. Zijn afbeeldzel gaat in prent uit. Zijne Zinfpreuk was: NEMO IGNAVIA FACTUS IMMORTALIS; dat is: NIEMANT IS DOOR LUIHEIT ONSTERFLIJK GEWORDEN.

Nieuwe Befchrijving van Delft, in fol. bl. 762 en 763.

GRATINGA, weleer een Dorp in de Grietenij *Franekeradeel*, doch tegenwoordig eene fraaie Buitenbuurt der Stad *Harlingen*.

GRAVE. (HENDRIK) Na dat deeze Zeeheld, in 't Jaar 1722, als Schout bij Nagt, met een Esquader in Zee was geftooken, tegen de *Algerijnen*, had hij het geluk, om twee van hunne Kapers te bemagtigen. In het Jaar 1744 werd hij, als Luitenant-Admiraal, met een Vloot van tien Schepen, in Zee gezonden, om zig met de *Engelfche* Vloot, onder den Admiraal JOAN BALCHEN, te vereenigen, hoe wel de Staaten, tot nog toe, geen befluit hadden genomen, om *Frankrijk* den oorlog te verklaaren. De Heer GRAVE bekleedde den post van Luitenant-Admiraal van *Holland*, onder het resfort van 't Kollegie op de *Maaze*, tot aan zijnen dood, die voorviel op den 25 Maart van 't Jaar 1749; hebbende hij bereikt den ouderdom van 79 Jaaren. Den 31 van die maand werd het lijk ter aarde befteld, in de Nieuwe Kerk, te *Amfteldam*, met de volgende ftaatfie: 1. agt Aanfpreekers, in twee rijen. 2. Het Wapen. 3. De Degen. 4. De Staf van Commando. 5. De Lijkkoets, met 6 paarden befpannen, leggende op het doodkleed, waar mede de kist overdekt was, ter wederzijden, vier kwartieren van het Wapen. 6. De vier oudfte Vlag-Officieren: namelijk, de Luitenant-Admiraal TAELMAN, de Luitenant-Admiraal

SCHRYVER, de Vice-Admiraal REINST en de Schout bij Nagt DE LANGE, in hunne monteeringen, omhangen met kaperzijde Sjerpen, en floersche Cocarden op de hoeden en aan de degens; houdende ieder deezer Heeren een flip van 't doodkleed. 7. De Kapiteinen Geweldige, met een Sponton. 8. Zes Hellebardiers. 9. Veertien dragers, met zwarte Rouwmantels. 10. Agt Boden, met bussen op de borst. 11. Zijne Excell. de Wel Ed. Heer G. A. HASSELAAR, (representeerende den Heer Stadhouder, als Admiraal-Generaal,) gekleed in bruin fluweel, rijk met goud gegalonneerd, omgord met een kaperzijde Sjerp, en gezeten in een koets, met zes paarden bespannen. 12. Vier koetzen, ieder met vier paarden, waar in gezeten waren de Heeren van den Raad. 13. Vier koetzen, ieder bespannen met vier paarden, en ledig voor de Vlag-Officieren, die het kleed ophielden. 14. Vier koetzen, ieder met twee paarden, voor de Heeren Kapiteinen, zijnde de Heeren, die daar in zaten, in gekouleurde kleedinge, doch op den arm met floersche Cocarde, ten teken van Rouwgewaad. 15. Agt Rouwkoetzen voor de Familie, ieder met twee paarden bespannen. 16. Drie koetzen, zonder Rouw, die den trein sloten.

Vaderl. Hist. XVIII, XIX en XX. Deel, *Nederl. Jaarboeken*, 1749.

's GRAVEDAAL; zie DAALHEM.

's GRAVEDEEL, eene Ambagtsheerlijkheid, behoorende aan de Stad *Dordregt*, in het Baljuwschap *Strijen*, in de *Hoeksche Waard*, nabij de *Dordsche Kil.*

's GRAVELAND, het jongste, fraaiste en aangenaamste Dorp van gantsch *Gooiland*, leggende ruim een uur gaans van *Naarden*, en maakende, met deszelfs Landstreek, het Westelijk gedeelte van het *Gooiland* uit, als zijnde alhier de grensscheiding tusschen *Holland* en het *Stigt*, eenige voeten ten Westen, van de *'s Gravelandsche* vaart, die naar de *Loosdregten* en *Hilversum* loopt. Tot omtrent het Jaar 1625, was hier nog niets van

al

al het tegenwoordig fraaie te zien; wordende aldaar niets anders gevonden, dan onlanden, vullingen, verlaatene veenen, uitgedolven en moerasſige plasſen, die niets dan biezen, hei en ander wildruigten voortbragten. Ten dien tijde behoorden nog deeze Landen aan de Graaflijkheid, zonder dat zij onder het bijzonder beſtier van eenige andere Dorpen van *Gooiland* ſchijnen geweest te zijn; waar uit men met reden kan opmaaken, dat zij van daar den naam van *'s Gravelanden* behouden hebben, waar van, bij verkorting, *'s Graveland* gemaakt is. Hoe ſlegt deeze Landen ook waren, vond men, egter, eenige lieden, die, ten gemelden tijde, dat is, in het Jaar 1625, zig geneegen toonden, om dezelve te bebouwen, bekwaam en vrugtbaar te maaken. Ten dien einde wendden zij zig tot de Graaflijksheids Rekenkamer, met verzoek om die onlanden, voor zekere erkentenisſe, in eigendom te mogen erlangen. Van daar werden zij geweezen naar de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, bij welke, in dat Jaar, door Mr. JAN ENGEL, en zijne medeſtanders, een verzoekſchrift werd ingeleverd, om die Landen te mogen benaderen, op zodanige wijze, als zij, met de Rekenkamer, zouden konnen overeenkomen, mids genietende de voorregten, die, gemeenlijk, aan de bedijkers van nieuw aangelegde Landen worden vergund, benevens het regt van Ambagtsheerlijkheid, over den grond, die aan hun zou worden toegeſtaan. Met eenige bepaalinge werd dit aan hun ingewilligd.

Tot erkentenisſe zouden zij, aan de Graaflijkheid, betaalen, Jaarlijks, tien ſtuivers voor ieder Morgen Lands; 't welk, in het Jaar 1636, veranderd is op de elfde ſchoof. De Ingelanden verkreegen toen ook het Burgerlijk Regtsgebied, om, met raad van den Baljuw van *Gooiland*, Keuren te mogen maaken, en humne Landen te laaten beregten, door Schout en Schepenen, bij den Baljuw uit de Ingezeetenen te kiezen. Het lijfſtraffelijk Regtsgebied bleef ter beregtinge van de Vierſchaar van *Naarden*. Op den grondſlag deezer Octrooien, of wel van het eerſte, ging men aan het werk, om de Landen af te graaven en ter bebouwing bekwaam te maaken. Doch het werkvolk der onderneemers werd, door de Ingezeetenen der omleggende *Gooilandſche* Dorpen, en in 't bijzonder door die van *Hilverſum*, geduurig geſtoord, met hunne werken te vernielen, en met op de gravers

te schieten, hun te kwetzen en allen moedwil aan te vangen, in weerwil zelfs van 's Lands Plakaaten en inlegering van eene Kompagnie ruiters en voetvolk. Zo groot was, ondertusschen, de ijver der aanleggers, dat, reeds in het Jaar 1634, de akkers konden gekaveld worden. Volgens de verdeeling van dien tijd, besloeg *'s Graveland* 555 Morgens en 28 Roeden, *Rhijnlandsche* maat. Na dien tijd is het Dorp merkelijk in luister toegenomen, en heeft dien, tot op den tegenwoordigen tijd, behouden. Behalven de aangenaame ligging, is de aanleg zeer regelmatig. Het grondgebied, aan de zijde van *Naarden*, strekt zig, van den hoek aan de Noordzijde, genoegzaam in een regte lijn, tot aan de *Hilversummer* vaart, langs eenen weg, die, ter wederzijde, beplant is met een dubbele rij van schoone en hooge eiken boomen. Aan de Oostzijde van deezen weg ziet men niet anders dan schoone weilanden en heerlijke lustplaatzen; terwijl, aan den anderen kant, de Dorpbuurt legt, waar van de erven der wooningen strekken tot aan de *Gravelandsche* vaart. Alle de huizen, die tot geen lustplaatzen of boerewooningen dienen, moeten aan die zijde gebouwd worden, zo lang 'er plaats, in de lengte van *'s Graveland*, overig blijft. Men heeft hier ook de meeste linnebleekerijen, die zeer goed water uit de vaart hebben, en aldaar in geen minder agting zijn, dan die buiten *Haarlem*. Het getal der huizen word gerekend op 119. De Kerk is niet groot, maar net gebouwd, in 't midden op een vierkant belommerd Kerkhof, en voorzien van een klein vierkant Torentje, met uur en slagwerk, waar op een dergelijke spits staat, met lei gedekt.

Zo wel als *Hilversum* en de *Loosdregten*, diende *'s Graveland*, in den Jaare 1672, tot inlegering der *Franschen*, die 'er tot in het Jaar 1673 bleeven, en veele baldadigheden pleegden. Zij verwoestten aldaar de Hofstede van den Luitenant-Admiraal KORNELIS TROMP, en die van zijne Gemalinne Vrouwe MARGRETA BARONNESSE VAN RAAPHORST, naast elkander geleegen. Het heerlijk geboomte werd 'er uitgeroeid, het Lusthuis van den Admiraal, ten gronden toe, geslegt; al wat men 'er kostbaar vond, vernield, en eindelijk het huis van des Admiraals Gemalinne in brand gestoken, waar door het in een puinhoop veranderde. Deeze ramp, hoe schadelijk ook voor de eigenaars,

was

was oorzaak; dat de Lusthoven, voornamelijk dat van Mevrouwe TROMP, naderhand, in meerder luister herfteld zijn geworden, gelijk het deftig *Trompenburg* nog heden getuigt. Het huis, in gedaante, eenigzints gelijkende naar een Oorlogfchip, rijst rondom uit het water, als een Kafteel, en pronkt met een fchoonen Koepeltoren. Behalven deeze, vind men aldaar eene menigte andere Lustplaatzen, die bij de tegenwoordige omftandigheden veel geleeden hebben.

De bewooners van dit aangenaam Dorp geneeren zig met den landbouw en linnebleekerijen, behalven welke geene andere, dan de benodigde Burgerneeringen, aldaar gedreeven worden.

Tot de verkiezing van Schepenen van *'s Graveland*, word, door Schout en Schepenen, een Nominatie gemaakt, uit Ingelanden en Opgezeetenen, en vervolgens overgeleverd aan Hoofd-Ingelanden, welke deeze Nominatie vervolgens zenden aan den Baljuw van 't *Gooiland*; die daar uit de verkiezing doet.

De Predikant van *'s Graveland*, even als alle die van 't geheel *Gooiland*, behoort onder de Klasfis van *Amfteldam*.

'S GRAVEMOER, een Dorp, aan de Rivier de *Donge*, die, langs *Geertruidenberg*, in den *Biesbosch* valt. Dit Dorp is geen Ambagts-, maar eene vrije Heerlijkheid, en ftaat dus niet onder den Hoogen Vierfchaar van *Zuidholland*, maar heeft een eigen Regtbank op zig zelven. Laast heeft deeze vrije Heerlijkheid behoord aan zijne Exellentie ARNOUD JOOST, Baron *van der Duin*, Heer van *Maasdam*, enz.

'S GRAVENHAGE, hoewel, in pragt en luister, veele der grootfte Steden van *Holland*, niet alleen evenaarende, maar zelfs overtreffende, word, van fommigen, flegts een *Vlek* genoemd, om reden dat het met geene muuren of wallen omvangen is, of met poorten kan worden afgeflooten. Wat hier van zij, dit is onbetwistbaar zeker, dat *'s Hage*, zo als het, bij verkorting, word genoemd, met veele voortreffelijke Stedelijke voorregten voorzien is. Ook valt het gemaklijk te bewijzen, dat *'s Gravenhage*, al in den Jaare 1481, en vroeger, en ook nog in de zestiende Eeuw, meermaalen, onder de kleine Steden van *Holland* ter dagvaarten is befchreeven. Met dit alles is het

insgelijks zeker, dat, in brieven van de Jaaren 1350, 1370, en zelfs van veel laater tijden, den *Haag* een' *Dorp* genoemd word.

In vroeger tijden werd deeze plaats *die Haage*, nu meest *de Haag*, of *den Haag* genaamd. Haare ligging is aan den Zoom van *Delfland*, nabij de plaats der grensfcheidinge tusfchen *Rhijn*- en *Delfland*, te weten, aan den eenen kant door de fcheidinge van *Haag-Ambagt*, en aan de andere zijde door *Wasfenaar*. Meer bepaaldelijk legt *'s Gravenhage* 1½ uur gaans van *Delft*; 3 uuren van *Leiden*, en ½ uur van de Noordzee. Het heeft, ten Oosten, het *Bosch*, of *Hagerhout*; ten Zuiden, de grazige weilanden; ten Westen, weelige Koornakkers, vrugtbaare Boomgarden en fierlijk beplante Lusthoven; aan het Noorden, de Duinen, die *'s Hage* voor de Zee dekken. Rondsom *'s Gravenhage* vind men aanzienlijke Dorpen, heerlijke Landhuizen, pragtige Hoven en uitmuntende Wandelwegen.

De Naamsoorfprong word tweeledig opgegeven. Volgens de eerfte word dezelve ontleend van eene *Haag*, of beplanting van houtgewas, ter beveiliging van de gemaakte Bofchaadje, die zig voorheen veel verder uitftrekte dan tegenwoordig. De tweede is de oude betekenis van een huis of wooning, waar bij men zou konnen voegen die van den *Graaf*, en dus *'s Gravenhage*, zo als het, in laater tijd, en wel in het Jaar 1400, genoemd is.

Van deszelfs oudheid of allereerfte ftigting, kan niets met zekerheid gezegd worden. Men vind wel een Handvest van Graaf FLORIS DEN II, door hem, op den 15 Junij van 't Jaar 1097, in den *Haag* gegeeven; doch hier uit kan met geen volkomen regt beweezen worden, dat aldaar, toen reeds, een Burgerlijk beftel over Inwooners, of van Overigheid, plaats had, of dat den *Haag*, toen reeds, tot een vast verblijf van den Vorst gefchikt was. Want, uit veele Handvesten blijkt duidelijk, dat de Graaven, nu hier en dan elders, hun verblijf hadden, en alzo hunne brieven op onderfcheidene plaatzen tekenden. Met dit alles is het, egter, niet onwaarfchijnlijk, dat *'s Gravenhage*, nu en dan, hun tot een plaats van vermaak gediend heeft. Men vind ook, vóór het Jaar 1250, geen bewijs, dat den *Haag* voor een plaats van Burgerlijk verblijf gehouden is; maar wel, dat, omtrent

trent dien tijd, Graaf WILLEM DE II eenen aanvang heeft gemaakt met het bouwen van zijn Paleis, 't welk, vijf Jaaren na zijnen dood, door zijnen zoon FLORIS DEN V voltooid werd. Vermits deeze Graaf, gelijk uit verscheidene aantekeningen kenbaar is, aldaar menigmaal zijn verblijf gehouden heeft, zal dit, waarschijnlijk, aanleiding hebben gegeeven tot den aanbouw van veele huizen van Ridders en Edelen, die van zijn gevolg waren. Ook zullen veele Winkeliers en Kooplieden zig aldaar hebben nedergezet, om de noodwendigheden te vervullen: waar uit dan, allengs, eene bewoonbaare plaats, rondsom het Hof, zal ontstaan zijn. Dus zal dan ook het verblijf der volgende Graaven den *Haag* in bewooners merkelijk hebben doen aangroeijen: waarom ook Hertog ALBREGT VAN BEIJEREN, in den Jaare 1370, het een aanzienlijk Dorp noemde. Vraagt men, waar *'s Gravenhage* het allereerst bebouwd is? Wij antwoorden, waarschijnlijk, op de plaats, de *Kneuterdijk*, voorheen het *Tournoiveld* der Graaven, en de *Vijverberg*, alwaar, door de Graaven, aan de Edelen, den grond tot de bouwing hunner huizen verleend werd. Reeds in 't Jaar 1400 waren, in het Zuidelijk en Westelijk gedeelte van den *Haag*, veele huizen bekend, die, van tijd tot tijd vermeerderende, oorzaak waren, dat *'s Gravenhage*, reeds in 't Jaar 1563, in vier wijken verdeeld was. Na het vertrek der *Spanjaarden* uit deeze Landen, en het herstellen van de schade, welke den *Haag* door hun geleden had, begon men, op plaatzen, daar toe van nieuws aangeweezen, met meerder ijver dan voorheen, den aanbouw voort te zetten; 't welk, door de vermeerdering der bewooners, noodzaaklijk was geworden.

In het Jaar 1626, had men den *Haag* reeds in meer wijken verdeeld. Naderhand geschiedden nog aanmerklijke vergrootingen, en werd, omtrent de Jaaren 1642 en 1643, de Prinsegraft, het aanzienlijkste gedeelte der plaatze, gegraaven. De laatste vergrooting geschiedde in het Jaar 1706, wanneer veel gronds van het *Bosch* en de *Maliebaan* tot Erven uitgegeeven, en hier door een ongemeene luister aan den *Haag* werd bijgezet.

Wat het Geschiedkundige van *'s Gravenhage* betreft; de eerste blijken, welke men daar van, met zekerheid, gemeld vind, zijn die van het Jaar 1479, wanneer de tweespalt tusschen *Hoeksch* en *Kabbeljaauwsch* gantsch *Holland* nog beroerde, en in den *Haag* tot dadelijkheid kwam. Deeze nam haaren aanvang met den twist tusschen de dienaars en huisgenooten van den Stadhouder WOLFERT VAN BORSSELEN, die den *Hoekschgezinden* niet ongeneegen was, en die van den Heer VAN WASSENAAR, een der voornaamste hoofden van de andere partij. Na herhaald wederzijdsch schelden en verwijten, werden de Valkeniers van den Stadhouder, digt bij 't Hof, door de dienaars van den Heere VAN WASSENAAR overvallen; doch de eerste zig in huis geborgen hebbende, schooten op de anderen en doodden 'er eenigen van. Hier door geraakten de *Kabbeljaauwsche* Edelen en Onedelen in 't harnas; die voorts, met hulp uit de Steden *Delft*, *Leiden*, *Haarlem* en *Amsteldam*, het Hof belegerden, en het ook, met geweld, zouden overmeesterd hebben, indien 'er niet, door de tusschenkomst van eenen PIETER LANKHALS, een verdrag getroffen ware, waar bij werd vastgesteld, dat de dienaars van den Stadhouder, en anderen, vrij en onverhindert zouden mogen aftrekken. De *Kabbeljaauwschen*, op het Hof gekomen zijnde, haalden de hengsten uit den stal, sloegen kisten en kassen open, en bedreeven allerleie moedwil. De Stadhouder, over het schenden van 't verdrag, ten uitersten verbitterd, versterkte zig met die van *Dordregt*, *Gouda* en *Schoonhoven*, en trok met groote magt op den *Haag* aan, 't welk hier op, door de *Kabbeljaauwschen*, geruimd werd. De *Hoekschen* plonderden de huizen hunner vijanden, en veroorzaakten, alomme, groote schade. Na dat de Stadhouder dit volk had afgedankt, kwamen 'er de *Kabbeljaauwschen* wederom binnen, en oeffenden, van hunne zijde, wraak, tot dat zij, van roven en plonderen, hunnen genoegen hadden bekomen.

In den Jaare 1489, werd *'s Hage* en *Haag-Ambagt*, door de knegten van Keizer MAXIMILIAAN, die tegen *Rotterdam* was opgetrokken, onder brandschatting gesteld. In het Jaar 1524 sloeg het volk aldaar aan 't muiten, over zekere dubbele belasting op het bier, welke de Regeerders van *'s Hage*, met Octrooi van Keizer KAREL DEN V, hadden opgelegd. Aanleiding tot den op-

oproer gaf, het bedrijf van den Procureur Generaal, die eenen Schuitevoerder, welke aan de Gemeente bier zonder excijns had gebragt, in de Kerk, waar in hij gevlugt was, als ten dien tijde nog een veilige schuilplaats, wilde vangen. De Schuitevoerder werd met geweld ontzet, en de Procureur Generaal, met zijne dienaars, den gantschen nagt, in de Sacristie van de Groote Kerk opgesloten gehouden.

Terwijl hij aldaar zat, brak men den Kerker open, en gaf een vrijen uittogt aan de gevangenen, welke, zints eene voorgaande oproerige beweeginge, aldaar opgesloten waren. Om dien oproer te stillen, was de Stadhouder genoodzaakt, drie honderd soldaaten in den *Haag* te doen komen, die eenige muitelingen onder den voet schooten. De Gemeente werd hier door genoodzaakt, vergiffenis te verzoeken, welke zij ook verkreeg, mids betaalende eene boete van 1500 guldens, en dat sommige persoonen openbaare boete moesten doen, in naam van de gantsche Gemeente van den *Haag* en *Haag-Ambagt.*

Zeer bekend is de aanval, welken *'s Gravenhage* leed, in 't Jaar 1528, door MAARTEN VAN ROSSEM, die het openlijk op deeze plaats gemunt had. Hij kwam van *Utrecht*, langs den *Rhijn*, voorbij *Leiden*, met 2000 knegten, en 200 paarden, of, gelijk anderen willen, in het geheel met 14 of 1500 man, die onder *Keizerlijke* baniere optrokken. Te *Rijswijk* en aan 't *Haagsche Bosch* genaderd zijnde, beval de Veldheer, de *Gelderfche* Vaanen te ontwinden, en te schreeuwen *Gelder! Gelder!* Hier door werd de schrik en het vlugten algemeen. De *Gelderschen* dus geen weerstand ontmoetende, gingen ras aan 't plonderen, en lieten weinige huizen ongeschonden; ook staken zij de Groote Kerk in brand. De roof van goud, zilver en andere kostbaarheden, werd in beddekussens, waar uit men de veeren geschud had, ingepakt en weggevoerd. Het Paleis, of Hof, werd aan den geweldenaar ingeruimd, alwaar hij alles ongeschonden liet. De plonderaars bleven 'er niet lang, maar vertrokken, gelijk eenigen willen, op den derden dag, met Gijzelaars en Pandslieden voor twintig duizend guldens, welke de *Gelderschen*, voor brandschatting, bedongen hadden.

Dan dit alles kwam in geene vergelijking, bij het geen *'s Gravenhage*, geduurende de *Spaansche* beroerten, heeft geleden.

Na

den Eed van getrouwheid nog niet hadden gedaan, met bevel om voorts dezelve bij klokflag, of anders, te ontbieden, om dien af te leggen; als mede, om de ongehoorzaamen en onwilligen te belasten, binnen vierentwintig uuren, den *Haag* te verlaaten. De Staaten van *Holland* waren insgelijks op het welzijn van '*s Hage* bedagt, en wendden allen mooglijken vlijt aan, ter bewaaring van het Hofgebouw. In het laatst van het Jaar 1574, hadden zij ISAC KOEBEL gemagtigd, om twintig perfoonen aan te neemen, en daar mede, als Kastelein, onverminderd den last van hem, welke voorheen tot dien post was aangefteld, het Hof te helpen bewaaren. Doch vermits over deeze lieden klagten vielen, van wegen hun wangedrag, werden Burgemeesteren, in het Jaar 1575, gemagtigd, om gemelden KOEBEL, met zijne knegten, af te danken. Naderhand werd die zelve Regeering gemagtigd, om het Hofgebouw te doen bewaren, door den Procureur Generaal, PAULUS VAN HOVE, bij voorraad, voor den tijd van een half Jaar. 's Lands zaaken, zedert, een gunftiger keer neemende, keerden ook de bewooners derwaards terug. Bij eene misfive, van den 13 Maart van het Jaar 1577, gaf zijne Doorlugtigheid aan het Hof wederom vrijheid, om deszelfs verblijf, van nieuws, in den *Haag* te mogen neemen; doch de Staaten van *Holland* en *Zeeland* vonden, als nog, niet geraden, de Registers, of andere ftukken van aanbelang, derwaards over te brengen. Kort daar na werd de Kamer van Rekeninge, volgens Refolutie van *Holland*, mede derwaards van nieuws overgebragt. Van tijd tot tijd namen aldus de Staaten van *Holland*, de Algemeene Staaten en andere Hooge Kollegiën wederom zitting in den *Haag*; terwijl het Hof, aan alle zijne onderhoorigen, beval, aldaar terug te koomen. De Deurwaarders moesten, op verbeurte van hun Ampt, zig insgelijks aldaar met der woon nederzetten.

Na deeze herftelling, waar door den *Haag*, binnen kort, in voorigen luister kwam, heeft deeze plaats geene aanvallen van buitenlandfche vijanden geleden, hoewel de bekommering daar voor, de Staaten, menigmaal, deed in overweeginge neemen, om dezelve te verfterken. Meer dan eens heeft Prins MAURITS den voorflag gedaan, om den *Haag* met omgraavingen en vestingwerken te voorzien, en wel inzonderheid in het Jaar 1600,

toen

toen de *Spanjaarden* voorneemens scheenen, om, na dat zij *Bommel* overrompeld zouden hebben, in het hart van *Holland* te dringen. Hij schreef, ten dien einde, aan de Staaten van *Holland*, en deed aan hun, door de Societeit van *'s Gravenhage*, de nuttigheid daar van ten klaarsten voorstellen. Hier door werd de zaak zo verre gebragt, dat de Edelen en alle de Steden 'er in bewilligden. Doch alzo de Staaten weigerden, daar toe eenigen onderstand te geeven, bleef het werk agter. Geene twintig Jaaren, egter, verliepen 'er, of men zag dit Vlek met graften omgraven. In het Jaar 1629, toen men bedugt was voor eenen aanval van de *Duinkerkers*. die voorgaven, het zelve te willen plonderen, ontving de Magistraat bevel, van Gecommitteerde Raaden, om de graften, aan de Noordzijde, te verdiepen en te verwijden. Niet alleen werd dit terstond in het werk gesteld, maar men begon ook een borstweering op te werpen, en met ravelijnen en wagthuizen te dekken. Maar dit alles geschiedde niet met algemeene goedkeuring der Staaten. Op een Vertoog, door de Stad *Delft* ingeleverd, werd de onderneeming opgeschort, ja zelfs, op uitdrukkelijk bevel der Staaten, verboden. Zedert heeft de Regeering van *Delft*, met geen minder ijver, zig tegen het versterken van den *Haag* aangekant, waar toe, door eenige Gemagtigden uit de Regeering, verzoek gedaan was aan de Staaten van *Holland*, den 1 Maij van het Jaar 1635, daar bij vóor redenen geevende, de gerugten en oogmerken van eenige *Spanjaarden*, om een stroop op den *Haag* te doen; waar omtrent, zo als men zeide, aan Prinse FREDRIK HENDRIK verscheide waarschouwingen zouden gedaan zijn. Toen *Schenkenschans*, in dat zelve Jaar, in 't laatst van Julij, door de *Spanjaarden*, was ingenomen, liep ook het gerugt, dat de vijand voorneemens was, *'s Gravenhage*, van den Zeekant, te overrompelen: waarom men, aanstonds, op alles order stelde. De onderhoorigen van den Hove en de Burgerij werden in de wapenen gebragt; twee of drie Kompagniën Waardgelders aangenomen, en nog twee andere van *Amsteldam* ontboden. Daarenboven deed men eenige visscherspinken, langs strand, in Zee kruisen. Doch van de voorgenomene versterking, zo min als van den aanval, kwam

niets

niets. Eene dergelijke voorzorge, raakende het aanneemen van Waardgelders, tot bewaaring van den *Haag*, werd ook gebruikt, ten tijde van den oorlog met KAREL DEN II, Koning van *Engeland*, en den Bisschop van *Munster*, in het het Jaar 1665. Na het sluiten van den vrede, werden ze wederom afgedankt.

Nooit, egter, trof deeze Hofplaats grooter vreeze, voor binnenlandsche beroerte, en voor buitenlandsche vijanden, dan in het Jaar 1672, wanneer de *Franschen* den aanslag smeedden, om uit *Woerden*, 't welk zij, in het laatst van September, in bezit hadden genomen, dieper in *Holland* te dringen, *Leiden* te overrompelen en den *Haag* te plonderen. Ten dien einde had de Hertog van *Luxemburg* de Stad *Woerden* met meerder Krijgsmagt bezet, en van alles wel voorzien; waar na hij, met omtrent negen duizend man te voet, en twee duizend man te paard, den togt over het ijs aannam. De tijding van deezen aantogt, zo als ligt is te denken, baarde, in den *Haag*, eene bijstere ontsteltenis; elk zogt een goed heen komen; terwijl, intusschen, de Regeering niets verzuinde, om alles, wat tot bewaaring dienen kon, te werk te stellen. De Heeren van de Societeit van 's *Hage* ontvingen, ten dien einde, bevel, om op alle toegangen de boomen om verre te houwen, en op elkander te stapelen, om den weg hier door te belemmeren. Bij deeze gelegenheid had men wederom twee Kompagniën Waardgelders aangenomen; als mede, de Advocaaten, Procureurs, Deurwaarders en andere onderhoorigen van den Hove, onder een Vaandel gebragt. Maar alzo de vijand, door het omslaan van het weder, in het volvoeren van zijn oogmerk verijdeld werd, bleef den *Haag* vrij van den gedreigden aanval. De voorslag, om den *Haag* te versterken, werd thans wederom levendig; doch de Stadhouder WILLEM DE III keurde het toen ongeraden. Na dien tijd, alzo den *Haag*, telkens, van diergelijke aanvallen is bevrijd gebleeven, heeft men het laaten berusten. Dewijl wij, op het Art. DE WITTEN, omstandig zullen moeten spreeken van het rampzalig lot, die beide broeders, aldaar, te beurt gevallen, schuiven wij, voor het tegenwoordige, een gordijn voor dat akelig Tooneel; gelijk wij ook zullen genoodzaakt zijn, de ver-

verder aldaar voorgevallene en veel getugt maakende gebeurtenisfen, te moeten verhaalen op het Art. van WILLEM DEN IV en WILLEM DEN V, Prinfen van *Oranje*. Den draad van 't gefchiedkundige dus hier mede afbreekende, gaan wij over tot de befchrijvinge van de plaats zelve.

Wat de Grootte en uitgeftrektheid van den *Haag* aangaat. De beroemde BOR getuigde, in zijnen tijd (in het begin der voorige Eeuw) dat het getal der huizen beftond in bijna 2400. In het Jaar 1732, werden, op de lijst der verpondingen, gebragt 6163 numero's, en het getal der bewooners van den *Haag* en *Haag-Ambagt* op 38000 gerekend; waar van men wil dat 3 of 34000 in den *Haag* zouden woonen. Anderen begrooten het getal, met bijvoeging van *Haag-Ambagt*, op 41500, van welke moeten worden afgetrokken 2 of 3 duizend vreemdelingen en reizigers.

Dit heerlijk '*s Gravenhage* munt, boven alle plaatzen in *Nederland*, uit, in zeer fchoone opene pleinen, als de *Vijverberg*, de *Kneuterdijk* en het *Voorhout*; die allen met overheerlijke gebouwen en zeer fraaie wandelwegen voorzien zijn. Het *Plein*, weleer des Graaven *Kooltuin*, en naderhand de Tuin van den Stadhouder, is een aangenaame wandelweg, beplant met Lindeboomen, en aan wederzijde met heerlijke gebouwen verfierd. Op dit Plein trekt alle dagen de Wagtparade op. Op de plaats, voorheen de voorplaats van het Hof, ftond weleer, vóór de bouwing van 's Graaven Hof, een herberg, de *Zwaan* genaamd, die tot een pleisterplaats voor de reizigers diende. Volgens fommigen zou dit weleer een Jagthuis der oude Graaven geweest zijn, en naderhand een Leen van *Holland* geworden. Zedert zijn, van deeze herberg, twee aanzienlijke huizen gebouwd. Ten Westen op deeze plaats ftond weleer de Geregtsplaats des Hofs, gemeenlijk het *Groene Zoodje* genaamd, waar op de misdaadigen, bij vonnisfe van den Hove, hunne ftraffen ontvingen. Doch dit werd, in het Jaar 1719, op verzoek der eigenaars en bewooners der bijgeleegene huizen, weg gebrooken.

Behalven deeze opene Pleinen, is den *Haag* van de benodigde ruime Marktplaatzen voorzien: als, twee Groenmarkten;

twee Vischmarkten; de Kalvermarkt, Varkenmarkt, Turf- en Houtmarkt; en inzonderheid de groote Weekmarkt.

Onder alle de gebouwen van *'s Gravenhage* munt uit, het Hofgebouw, van den tijd van welks ſtigting wij reeds, als onder Graaf WILLEM DEN II geſchied, melding gemaakt hebben. Eene omſtandige beſchrijving daar van voor ons beſtek te omſlagtig zijnde, zeggen wij alleen, dat, zints eenige Jaaren, onnoemelijke ſchatten ter verbetering daar van beſteed zijn. Dit weinige moeten wij 'er van zeggen. Bij den opgang komt men op de groote Zaal. Als eene bijzonderheid daar van word aangetekend, dat de kap gemaakt is van hout, uit *Ierland* herwaards gebragt; welk hout de eigenſchap zoude bezitten, van nimmer te verrotten of te vermolſemen; als mede, dat 'er geene ſpinnen in konnen nestelen. Ook is het zeer merkwaardig, dat deeze Zaal, hoewel zonder eenige dwarsbalken gemaakt, reeds zo veele Eeuwen heeft konnen duuren, en nog in een zeer vasten ſtaat is. Aan het einde van de zelve is de plaats, waar 's Lands Loterijen getrokken worden. Boven aan pronkt zij met allerhande zegetekenen. In deeze zelfde Zaal, vooraf daar toe bekwaam gemaakt, werd, in het Jaar 1651, de zo zeer vermaarde Staatsvergadering gehouden, bij den naam van de Groote Vergadering bekend, waar van wij reeds, op het Art. van JACOB CATS, melding gemaakt hebben. De verdere vertrekken van het Hof zijn: de Graaflijkheids Rekenkamer, die gebruikt word door de Heeren van de *Societeit van 's Gravenhage*; *de Kamer ter Auditie van de gemeene Lands Regeringe in Holland*; *de Leenkamer van Holland*; *de Pleitzaal voor den Hove van Holland, Zeeland en Friesland*; *de Raadkamer, de Leenkamer en Requestkamer*; een *tweede Raadkamer*, doch die tegenwoordig niet gebruikt word; *twee Charterkamers*; waar van de eene den Heere JOAN VAN OLDENBARNEVELT tot een gevangenis geſtrekt heeft; de *Fourneerkamer van het Hof*, zijnde een langwerpig vertrek, waar in de zakken van de Procesſen, die in ſtaat van wijzen gebragt zijn, ingeleverd worden. Ook worden aldaar bewaard de *Memoriaalboeken* en *Registers van den Hove*. Nog vind men 'er de *Griffie*

van

van den Hove; gelijk ook de vertrekken van den Hoogen Raad: als de *Pleitrolle*, weleer de *Pijnkamer* van het Hof; en daar naast eenige kleindere vertrekken, tot comparitien, en berging van papieren en boeken; de *Kastelenij*, tegen over de poort of ingang van den Hoogen Raad. Verder vind men de *Vergaderkamer der Algemeene Staaten;* de *Treveskamer;* het zogenaamd *Hollands Kamertje*, welk gebruikt word, wanneer de Leden van de Vergadering der Algemeene Staaten, gelijk ook die van den Raad van Staate, of van de Generaliteits Rekenkamer, in onderhandeling moeten komen; wijders nog twee vertrekken, ten dienfte van de Afgevaardigden uit de Kollegien der Admiraliteiten; de Vergaderplaats van den *Raad en het Leenhof van Braband;* van den *Raad van Staate; de Finantiekamer*, en daar boven de *Artillerijkamer; de Generaliteits Reken- en Charterkamer;* en eindelijk de Griffie der Algemeene Staaten.

De vertrekken, ten dienfte der Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, en derzelver onderhoorige Kollegien, zijn de volgende: de *Vergaderzaal van Hun Ed. Gr. Mog.* ten Oosten van dezelve de *Besoignekamer*, en daarenboven de *Charterkamer;* ten Zuiden van die Vergaderzaal, heeft men de *Verblijfplaats van den Stadhouder.* Regt onder deeze Vergaderzaal van *Holland*, zijn twee *Kamers voor de Gecommitteerde Raaden*, en *twee Besoignekamers;* het *Komptoir van den Raadpensionaris*, en dat van den *Secretaris van Staat;* drie vertrekken, behoorende tot de *Finantiekamer van Holland*, en verder het *Corps de Garde;* het *Comptoir van de Expedieerende Klerken*, en de *Secretarij van Holland.* Aan wederzijden van het Binnenhof vind men de *Staaten Drukkerij;* en aan den ingang naar het Hof, aan de Spuij- en Zuidzijde, *de Raad- en Rekenkamer der Domeinen van den Heere Prinse van Oranje;* niet verre van daar ftaat het *Goud- en Zilverfmits Keurhuis van 's Hage;* en naast daar aan de *Generaliteits Muntkamer.* Alle deeze vertrekken van het Hof zijn, door gedúurige vertimmeringen, en bijzonder, door het maaken van fchuifraamen, en daar door vermeerdering van ligt, zints eenige Jaaren, merklijk verbeterd. Het *Buitenhof*, veel fchooner en ruimer dan het *Binnenhof*, is,

gelijk algemeen bekend is, met zeer schoone huizen bezet. Het huis van de Gravinne VAN ALBEMARLE, is een van de aanzienlijkste derzelve. Daar op volgt het gebouw, in welks Lovenste gedeelte thans de Bibliotheek van zijne Hoogheid, en in het benedenste deszelfs Naturalien-Cabinet bewaard word. Voorheen was, op dit Buitenhof, het Gevangenhuis van *'sGravenhage*, toen *'sGravenstein* genaamd, staande naast de stalling, weleer van Prins MAURITS, doch thans de stalling of het Corps de Guarde van de Ruiterij, die aldaar haare Hoofdwagt houd. Op dit Buitenhof word ook een gedeelte van de Jaarlijksche Kermis gehouden, welke invalt op den 3 Maij. In het Jaar 1758, ontstond, ter deezer plaatze, in een der kraamen, een zeer zwaare brand, waar door eene zo aanmerkelijke schade veroorzaakt werd, dat men de ongelukkig gewordene kramers, door het doen van eene collecte, wederom moest in staat stellen. Van dit Buitenhof gaande naar den *Vijverberg*, treed men door een Poort, weleer de Voorpoort van den Hove; dienende nu tot de Gevangenpoort, waar op de misdadigen bewaard worden. De verdere aanzienlijke Gebouwen, die de Staaten eenigzints aangaan, zijn, onder andere, het Huis van Prins MAURITS, gebouwd door JOAN MAURITS, weleer Gouverneur van *Brazil.* Dit huis word, door de Algemeene Staaten, in huur gebruikt, om 'er de Gezanten van vreemde Mogendheden, bij hunne intrede, te ontvangen; of ook wel, om bijzondere Commissien daar in zitting te doen neemen. Onder anderen heeft de beroemde Commissie, tot de vervaardiging der nieuwe Psalmberijming, haare zittingen daar in gehouden, en dat werk ten einde gebragt. In het Jaar 1704 verloor dit Gebouw, door een fellen brand, zijnen voorigen luister, blijvende daar van niets dan de kelders en muuren overig. Aan de eigenaars van dit Gebouw werd toegestaan, eene Loterij te mogen oprigten; waar door het vervolgens in dien staat gebragt is, waar in het zig thans vertoont. Meer onmiddelijk behooren tot de Gebouwen der Staaten van *Holland:*

's Lands Geschut- en *Ammunitie-Magazijnen*, zijnde 's Lands Geschuthuis, gebouwd in het Jaar 1665, en de Ammunitie-Huizen in den Jaare 1598; vervolgens mag men hier onder rekenen, ***de Logementen der Afgevaardigden van de Stemhebben-***

bende Steden: als, die van *Dordregt*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Gouda* en *Rotterdam*, ieder afzonderlijk. Andere Steden hebben te faamen één Logement, dat is, voor twee of meer Steden gemeen: als *Gornichem*, *Schiedam*, *Schoonhoven* en *den Briel*; *Alkmaar* met *Enkhuizen* één; *Hoorn* met *Edam*, *Monnikkendam*, *Medenblik* en *Purmerend*.

Het Kollegie ter *Admiraliteit op de Maaze*, en dat van *Amfterdam*, hebben ieder, voor hunne Afgevaardigden, in den *Haag*, hun eigen en vast Logement. Zo ook heeft de Algemeene *Oostindifche Maatfchappij* een Logement, tot verblijf der Heeren Bewindhebberen.

Verder komt in aanmerking, als eigentlijk tot den *Haag* behoorende, vooreerst, het *Stad-* of *Raadhuis* naar men wil, weleer het huis der Heeren VAN BREDERODE. Het gebouw, thans daar toe dienende, meent men, geftigt te zijn tusfchen de Jaaren 1560 en 1565, fchoon 'er, vóór dien tijd, ter zelver plaatze, al een Stadhuis was. De laatfte vernieuwing en vergrooting van dit gebouw is gefchied, in 't Jaar 1733. Een der oudfte hier na volgende gebouwen, is de *Groote Latijnfche School*, gelijk blijkt uit eenen brief van Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, van het Jaar 1393. Die verder in aanmerking komen, zijn: de *Anatomie* of *Ontleedkamer*; de *Vleeschhal*; de *Boterhuizen*; de *Waag*; het *Collegie der Apothecars*; het *Koorenhuis*; het *Konstgenootfchap van Pictura*, het *Tugt-* of *Spinhuis*; de *Bank van Leening*; de *St. Joris-* en *St. Sebastiaans-Doelen*.

Tot de Kerklijke gebouwen overgaande, dient vooreerst melding gemaakt te worden van de *Kloosters*, die, voorheen, in den *Haag* geftigt waren; als, het *Oude Weeshuis*; *St Maria*, nu de *Hof-Capel*; *St. Jacobsparochie*, nu de *Groote Kerk*; *St. Vincent Klooster*, nu de *Kloosterkerk*; *St. Elifabets-Convent*; *St. Agniete-Convent*; het *Convent van de Proostdij van Berkelen*; *St. Maria in Gallica*; *St. Maria Capel*; de *Capel van Sacrements Gildenhuis*; *St. Nicolaas Capel*, nu de *Vleeschhal*; *St. Nicolaas Gasthuis*; *St. Jacobs Capelleken*; het *Capelleken van 't Vrouwken mette Cruijken*; *St. Cornelis Capel*, en het *Leprozenhuis*; *St. Anthonies Capel*, en *Pesthuis*; *St. Anthonies Capel*, en het *Oude*

Wijvehuis. Behalven de *Groote*, heeft men nog de *Klooster* en de *Nieuwe Kerk*, welke laatste gebouwd is in het Jaar 1649. Ook vind men aldaar de *Fransche* en *Engelsche*, die te gelijk de *Hoogduitsche Kerk* is; de *Luthersche Kerk*, gestigt in 't Jaar 1620; de *Remonstrantsche Kerk*, gebouwd in het Jaar 1635; die der *Doopsgezinden*, nu al lang vernietigd; en drie *Roomsche Kerken*; als ook de *Joodsche Sijnagoge*, volbouwd in 't Jaar 1726. Voorts het *St. Nicolaas Gasthuis*; *Leprozenhuis*; *Sacraments-Gasthuis*; *Dol-* en *Pesthuis*; *Weeshuis*; *Diaconie-Armen*, of *Oude Vrouwen en Kinderhuis*; en eindelijk het *Huis van de Vrouwe van Renswoude.* Ook telt men in *'s Hage* verscheidene Hofjes: als, 't *H. Geest Hofje*; dat van *Nieuwkoop*; van *Kornelia van Wouw*; van den Ridder *Bartholomeus van Wouw*; van *van Dam*, of *St. Ammeland*; van *Pieter van Hooglande*; en dat van Mr. *Kornelis Barthout Jansz.*

Verder pronkt *'s Gravenhage* met een aantal van uitmuntende Gebouwen, die eer Paleizen, dan woningen verdienen genaamd te worden: waar onder uitmunt, het *Oude Hof van Spanje* en 't *Hof van Spanje.* Jonker VAN DER HOUVE, in zijn Handvest Chronijk, geeft, in het Jaar 1640, daar van deeze volgende Lijst:

Het Keizers Hof, nu het Hof van den Haag.
't Stadhouders Hof, nu het Kwartier van zijn Prinsselijke Excellentie.
't Stadhuis, eerst het Hof van Brederode.
't Huis van Brunswijk, op den Kneuterdijk.
't Huis van Egmont, op den Vijverberg.
't Huis van Wassenaar, op den Kneuterdijk.
't Huis van Aardenburg, in 't Voorhout.
't Huis van de President Suis.
't Huis van den Abt van Egmont.
't Huis van Oosterwijk.
't Huis van Borsselen, in 't Voorhout.
't Huis te Cabau.
't Huis van Seraerts.
't Huis van den President Sasbout; allen in 't Voorhout.
't Huis van Coebel, op den Kneuterdijk.

't Huis van de Ketel.
't Huis te Benshuizen.
't Huis te Schagen.
't Huis te Drogendijk.
't Huis te Bronckhorst.
't Huis te Baertwijk.
't Huis te Brantwijk.
't Huis van Jonker Otto van Egmont.
't Huis van Asſendelft.
't Huis van de Vrouw van Helmont.
't Huis van Hoogwoude.
't Huis te Verſijn.
't Huis van der Nieuwburg.
't Huis van Blois van Treslong.
't Huis van Maria van Voſſen.

De meeste van deeze zijn naderhand in andere Geſlagten overgegaan.

De oude Schutterij van den *Haag*, waar van de hedendaagſche haaren oorſpronk heeft, beſtond uit de Kloveniers, of Busſchutters, van *Sebastiaans Doele*, wier Gild, of Broederſchap, omtrent het Jaar 1538, door Keizer KAREL DEN V, wierd ingeſteld, beſtaande toen in 't geheel uit tagtig perſoonen. FILIPS DE II vermeerderde het zelve, in het Jaar 1561, tot op hondert en twintig. In het Jaar 1580 werden dezelve onder twee vaandels gebragt, en aan hun Roers gegeeven, in plaats van Busſchen. Door den aangroei van het getal der Schutteren, moesten dezelve, naderhand, in meer Kompagniën verdeeld worden. In het Jaar 1617 werden zij tot vier, in 1648 tot op zes vaandelen gebragt, welke nog in wezen zijn: als, het *Witte*, *Oranje*, *Blaauwe*, *Oranje Blanc* en *Bleu*, *Groene* en het *Colombijne* vaandel; voor ieder van welke bepaalde loopplaatzen zijn vastgeſteld. Ieder Kompagnie heeft een Kapitein, een Hoofdman of Kapitein-Luitenant, een Vaandrig, mitsgaders zes Officieren, ook Luitenants genaamd, die, met hunne Rotgezellen, in zes Rotten verdeeld, de Nagtwagten op het Stadhuis moeten waarneemen. Alle deeze Kompagniën ſtaan onder één Kolonel. Alle Opperofficieren worden, door Schout en Burgemeesteren, voor

den tijd van agt Jaaren, aangefteld, en de anderen voor zes Jaaren. De verkiezing gefchied doorgaans op den 20 Januarij, door alle de Officieren, op voorftelling van de Rotgezellen, in wier Rot een plaats open is. De afgaande waakende Officier word Hoofdman, of Kapitein-Luitenant, voor den tijd van één Jaar, en heeft zitting en ftem in den Krijgsraad. Men plagt hier, Jaarlijks, op Kermis, een algemeenen Wapenfchouw te houden, die zeer pragtig was; doch, om de ongemeene kosten, zo van kleeding als anderzints, welke fommigen hier toe maakten, werd dezelve, voor eenige Jaaren, opgefchort; doch is, naderhand, wederom in ftand gebragt. In het Jaar 1750 trok de Schutterij op, voor zijne Hoogheid den Heer Erfftadhouder, WILLEM DEN IV, zo ook, in het Jaar 1752, ter eere van Prins WILLEM DEN V, en, in het volgende Jaar, met den Prins aan het hoofd; wordende, door de Vrouwe Gouvernante, met een gouden beker befchonken. Zedert heeft dit, eenige Jaaren, aangehouden. De *Haagfche* Schutterij heeft nooit eenig deel gehad aan de Heirvaarten of Uittogten, die onder het Graaflijk beftier, weleer, plaats hadden, om reden dat die oude gewoonte, ten tijde haarer oprigtinge, meest in onbruik geraakt was; en ook, om dat deeze Schutterij was opgeregt, „ *om te verhoeden zekere merklijke immineerende periculen van overloopen en invafien van Herdoopers en andere feditieufe menfchen en generaelijk tot defenfie van de Inwoonders der vrijheid van den* Haage *en tot fterkenisfe van de Exercitie van de Juftitie.* Dit niettegenftaande kan men haar den roem niet betwisten, dat zij, in laatere tijden, bij verfcheidene gelegenheden, haar aandeel heeft gehad in het befchermen van het Vaderland. Dus werden dezelve, op bevel der Staaten van *Holland*, in het Jaar 1584, gezonden naar den *Briel*, om die Stad voor den vijand te bewaaren en te verzekeren; waar voor, aan ieder Schutter, daags, werden toegelegt twintig ftuivers, en aan een Sergeant, vijftien ftuivers. Toen, in het Jaar 1599, de *Spanjaarden*, zeer fpoedig, voor *Bommel* gerukt waren, werden, op verzoek van Prins MAURITS, opontboden 500 Burgers uit *Dordregt*, 200 uit *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amfterdam*, *Gouda* en *Rotterdam*; 300 van *Gornichem*; 100 van *Schiedam*, en 150 uit *'s Hage*, tot bezetting der Frontierfteden. Het zelfde ge-

geschiedde in 't Jaar 1621, toen de Stadhouder voorneemens was, om *Bergen op den Zoom* te ontzetten; de *Haagsche* Schutterij bezorgde toen twee Kompagniën, ieder van 150 man, wel gewapend. In het Jaar 1629, werden 300 *Haagsche* Schutters gezonden naar *Utrecht* en *Geertruidenberg*, en, in het Jaar 1672, naar *Bodegraven* en elders. Breedvoerig zou men hier kunnen uitweiden, over 't geen, in de jongste zeer berugte binnenlandsche beroerten, zo ten aanzien van deeze Schutterije, als van het *Genootschap van Wapenhandel*, is voorgevallen. Doch wij oordeelen 't raadzaam, zedert de onlangs voorgevallene verandering van zaaken hier van te zwijgen. Intusschen kan men een omstandiger verhaal, van deeze Schutterij, vinden, in mijne uitgegeevene *Verhandeling van den oorsprong, aanwas en tegenwoordigen staat der Nederlandsche Schutterijen*, enz. Of het plaatzen van Meiboomen, door de *Haagsche* Schutterij, in het Jaar 1635 allereerst geschied zij, is onzeker. Doch de zaak zelve is te bekend en van te weinig aanbelang, om 'er iets van te zeggen.

Thans gaan wij over tot de Gilden, of Broederschappen, in *'s Gravenhage*, wier Wapenborden, of Schilden, in de Groote Kerk aldaar, bij meenigte ten toon hangen. De na te noemen Gilden, schoon met eenige voorregten beschonken, hebben aldaar nooit, zo als in andere Steden, eenig gezag of bewind, of eenig deel aan de Stedelijke Regeeringe gehad. Hoewel de oudste Borden, die men aldaar vind, niet ouder zijn dan van de Jaaren 1579 en 1580, blijkt het, egter, uit eenige bewijzen, dat het Gild van *St. Babera*, of dat der *Metzelaren*, al in het Jaar 1497, in wezen is geweest, en dat van *St. Jan*, of der *Kledermaakers*, in het Jaar 1505. De nog meest bekende Gilden aldaar zijn:

Adams, of 't *Fruitverkopers.*
Noachs, of 't *Wijnkopers.*
St. Barberaas, of 't *Metzelaars.*
St. Peters, of 't *Vischkopers.*
St. Oberts, of 't *Bakkers Gild.*
Valentijns Gild.
Wevers.
St. Jozephs, of 't *Timmerm. Gild.*
St. Elois, of 't *Smits.*
St. Jan, of 't *Kleeremakers.*
St. Lucas, of 't *Schilders.*
Poliers, of 't *Hoenderkopers.*
St. Krispijns, of 't *Schoenm. Gild.*
Chirurgijns Gild.

Lakenkopers. *Vleeschhouwers Gild.*
Hoedenmakers. *Oudekleedemaakers.*
Volders. *Koetzemakers Gild*, enz.
Boekverkopers en *Boekbinders*, afgefçheiden van 't *Konstschilders Gild*, waar onder zij voorheen behoorden.
Lakendrapiers en *Droogscheerders Gild.*

Uit de benaamingen van deeze Gilden kan men opmaaken, dat allerhande Burgerneeringen aldaar gedreeven worden. Doch eigenlijk genaamde Koophandel kan aan *'s Gravenhage* niet worden toegefchreeven. De *Lakenbereiderij* en *Weeverij* was aldaar, voorheen, in zeer bloeienden ftaat; doch zedert geheel verloopen zijnde, zogt de Magiftraat, in het Jaar 1588, den zelven weder te herftellen. Zij bragt, ten dien einde, de *Lakenbereiders* en *Droogscheerders* onder één Gilde, verleenende aan dezelve een uitvoerigen Gildebrief. In het Jaar 1600 waren aldaar nog tien Raamen, beflaande het kleinfte 33 Roeden. De laatfte Keur, hier op gemaakt, is van het Jaar 1621; na dien tijd is deeze Fabriek aldaar geheel te niet geraakt.

De Regeering van *'s Gravenhage* beftaat uit den Baljuw, die te gelijk Schout is; verder uit Burgemeesteren, Schepenen en Vroedfchap. De verkiezing ftond, weleer, aan de Graaven; naderhand kwam zij aan de Stadhouders, en, in Stadhouderlooze tijden, aan de Staaten van *Holland*, of, indien deeze, op den dag der verkiezinge, niet vergaderd zijn, aan Gecommitteerde Raaden. Van ouds werd hier toe, Jaarlijks, op den 24 November, een dubbel getal, door Burgemeesteren, Schepenen en Vroedfchappen, overgegeeven, waar uit, den volgenden dag, de nieuwe Regeering werd aangefteld. Doch zedert het Jaar 1672, is aldaar in gebruik geraakt, dat de Burgemeesterlijke waardigheid alleen bekleed word, door zes perfoonen, uit Schepensbank, behalven welke geene anderen, tot de Regeering, zo verre het Burgerlijk beftier betreft, worden gekooren. Wanneer de Burgemeesters van dit Ampt afgaan, worden zij wederom dienende Schepenen; zo dat die Heeren, altoos, als Burgemeesters of als Schepenen, in Regeeringe zijn. Doch aan deeze wijze zijn de Staaten noch de Stadhouder gebonden, dewijl daar van Wet noch Handvest voor handen is. Nogthans word die order doorgaans onderhouden.

Het

Het Ampt van Baljuw en Schout van *'s Gravenhage*, schoon merklijk verschillende in magt en waardigheid, ontmoeten wij, egter, niet alleen in de eerste tijden, maar tot in de vijftiende, ja zelfs nog in de volgende Eeuwen, wanneer den *Haag*, van een Dorp, reeds tot een aanzienlijke plaats was uitgebreid; nu eens door een en den zelven persoon, en dan wederom door twee onderscheidene persoonen bekleed wordende.

Allereerst schijnt het Ampt van Baljuw van den *Haag* bekleed geweest te zijn door 's Graaven Hofmeester, dewijl kenbaar is, dat Graaf WILLEM DE III, door zijnen Hofmeester met de Schepenen recht deed doen, 't welk in die tijden, zo lang 'er geene Burgemeesters aan zodanige plaats waren, eigenlijk het werk van Baljuw en Schepenen was.

FILIP VAN LEIDEN, spreekende van de tijden van de Hertogen WILLEM en ALBERT VAN BEIJEREN, dat is, van het Jaar 1350 tot 1380, getuigt, dat voorheen de Rentmeester van *Noordholland*, uit kragte van dat Ampt, plagt te zijn Baljuw van den *Haag*, alhoewel, zegt hij, „ bij onze tijden die twee Ampten ge„ scheurd en gescheiden zijn, en misschien kwalijk, dewijl die „ aanhegting is uitgevonden, en door samenvoeging van wedde „ verknogt zijn geworden, op dat de Heere diensten te ligter „ aan de gewoone Paleizen en des Graaven Hoven zouden kon„ nen worden gedaan, en de bedieningen van de algemeene be„ hoeften en eetwaren niet verdeeld zouden zijn." Uit deeze woorden blijkt, dat 'er, vóór zijnen tijd, een Baljuw van *'s Hage*, en dat die Baljuw de Rentmeester van *Noordholland* was: een Amptenaar, toen en zedert altoos van meerder aanzien, als de kleine omtrek van *'s Hage*, in die tijden, schijnt vereischt te hebben, indien niet de Graaf daar voor een bijzondere zorge had willen draagen. Doch, wanneer de Rentmeester van *Noordholland* een Geestelijk persoon was, moest hij eenen anderen in zijne plaats aanstellen; zo als gebeurde in 't Jaar 1356, wanneer CLAYSE DEN HERT, Priester, volgens order van Hertog WILLEM VAN BEIJEREN, moest aanstellen eenen GYSKEN AMMERS; blijvende, egter, de klem en luister van dat Ampt in handen van den Rentmeester. Het Ampt van den Baljuw bestond eigenlijk in het uitoeffenen van al wat de Hooge en Lijfstraffelijke misdaden aanging; terwijl dat van Schout zig bepaalde tot het geen den middelbaa-

baaren en laageren Geregtsdwang betrof. Maar, hoe wel hier uit blijkt, dat de Baljuw van *'s Hage*, Hoogen en Crimineelen Regtsdwang konde oeffenen, bewijst dit evenwel in geenen deele, dat Schepenen van den *Haag* ook zouden gehad hebben het vermogen, om, met den Baljuw, in zodanige zaaken te regt te zitten. Integendeel zijn 'er menigvuldige bewijzen voor handen, dat de Baljuw van *'s Hage*, als in een Hooge Heerlijkheid, niet met Schepenen, maar met welgebooren mannen, ter Vierschaar zat, en dat wel tot in het Jaar 1497.

Ondertusschen schijnt het zeker te zijn, dat, kort na het Jaar 1500, Schepenen van den *Haag*, met den Baljuw, de Vierschaar gespannen hebben: dewijl men, in een oud Formulier, betreffende het spannen van den *Baljuws Vierschaar*, leest: *van 's Coninx wegen als Grave van den Landen, omme regt te doen van Hoog, van Laage, van Crimineel, van Civijl*, enz. als mede, dat de Baljuw zijnde gaan zitten, *met regt vraagde de oudste Schepen of de Vierschaar gespannen was*; welk Formulier gesteld is tusschen de Jaaren 1500 en 1505. Ook is het zeer zeker, dat, in het Jaar 1544, een Hooge en Laage Vierschaar in den *Haag* geweest is; als ook, dat de Baljuw, over alle Crimineele misdadigen, met de Schepenen, aldaar heeft te regt gezeeten; en wel in dier voege, dat als, in het Jaar 1553, de Baljuw eenige persoonen, bij hem Crimineel gevangen, wilde te regt stellen, door dien de nieuw gekoorene Schepenen weigerig bleeven in den dienst te treeden, „ het hem niet mogelijk „ was, tegen denzelven te procedeeren."

Zeer groot was altoos de luister van dat Ampt. Duidelijk is dit op te maaken, uit het aanzien der persoonen, aan welke het zelve was aanbevolen; zijnde meest al geweest Edellieden; sommigen van welke daarenboven bedienden groote Ampten: zelf vind men als zodanig gemeld, Raaden van den Graaf. Ook is het Baljuwschap, in laatere tijden, bestendig aangemerkt als een *Principaal Officie* van 't Land. Dus hielden de Staaten van *Holland*, in het Jaar 1580, bij het verdrag, met den Graave VAN LEICESTER gemaakt, aan zig, het regt van de benoeming van drie persoonen, om daar uit, bij zijne Excellentie, één gekooren te worden. Van hier ook, dat zo dikmaals, naderhand, deeze Provintie zonder Stadhouder was, Hun Ed. Groot

Mo-

Mogende, onmiddelijk, de begeeving daar van gedaan hebben.

Wat de voorregten van den Baljuw van *'s Hage* aangaat; zij zijn inzonderheid de drie volgende: *Vooreerst*, dewijl het Dorp van *Scheveningen*, van zeer vroege tijden, zodanig heeft behoord onder den *Haag* dat te *Scheveningen* geen afzonderlijke Regtbank is geweest, maar die van dat Dorp werden aangemerkt als Leden van 't Lichaam van den *Haag*, en door die van *'s Hage* genoemd wierden *onze Buurlieden van Scheveningen, en zij in cas van regten verschemen in den Haage*, zo had de Baljuw het voorregt, van te *Scheveningen* een Schout aan te ſtellen.

Ten tweeden heeft de Baljuw het voorregt, dat aan hem ook is onderworpen, het Ambagt van *'s Gravenveen* of *Nieuwveen*, geleegen buiten den *Haag*, aan den kant van *Voorburg* en *Rijswijk*.

Het derde aanmerkenswaardige voorregt van den Baljuw beſtaat hier in, dat hij, ten allen tijde, zitting heeft in de Kamer van Burgemeesteren, en met de zelven, over alle zaaken, het politiek beſtel deezer aanzienlijke plaats aangaande, helpt beraamen en beſluiten, en dus als een geduurig aanweezend Burgemeester kan worden aangemerkt; hebbende dus de Baljuw, nevens de drie Burgemeesteren, zijne tourbeurten, in de begeeving van alle Ampten, welke in de drie maanden van zijne beurt open vallen; iets, 't welk, in de daad, geen geringen luister aan dit Ampt bijzet.

Het ſchijnt zeker dat in *'s Gravenhage* geene Burgemeesters geweest zijn, vóór het Jaar 1559, wanneer Koning FILIPS DE II, als Graaf van *Holland*, bij Octroi van den 16 November van dat Jaar, vergunde, dat van toen af, voortaan, boven het getal van Schepenen, die aldaar, Jaarlijks, werden aangeſteld, ook zouden geſteld worden twee Burgemeesteren, van de notabelſten aldaar. Bij deeze werd, door de Staaten van *Holland*, den 21 Januarij van het Jaar 1591, nog gevoegd een derde Burgemeester, met gelijke waardigheid en voorregten als de twee voorgaande; dat is met zulke *eere, regten en preëminentien, als andere Burgemeesteren, van onze groote of kleine Steden van* Holland, *genieten en gebruiken.* Reeds te vooren, egter,

ter, te weeten in het Jaar 1560, was eene breedvoerige Instructie beraamd, waar bij derzelver gezag en voordeelen uitgedrukt, en in 't bijzonder hunne magt, in het maaken van Keuren, word bepaald. Deeze Instructie word nog heden gevolgd.

Wat aangaat de aanstelling van Burgemeesteren van *'s Hage*; met zekerheid kunnen wij hier omtrent melden, dat gelijk, volgens het Handvest van WILLEM VAN BEIJEREN, de Schepenen werden aangesteld op den 25 November, zo ook ten zelven dage, vermoedelijk van den beginne af, de Burgemeesteren zijn aangesteld. Voorts, dat, ten dien einde, door de dienende Magistraat, plagt te worden gemaakt een dubbel getal van persoonen, zo van Burgemeesteren en Schepenen, als van Vroedschappen, 't welk, op den 24, aan den Stadhouder werd overgegeeven, en, in Stadhouderlooze tijden, aan de Staaten van *Holland*, en, bij derzelver afwezigheid, aan Gecommitteerde Raaden, tot het doen van eene verkiezing; wordende, bij die overzending, verzogt, *dat voor genomineert en geëligeert mogten werden gehouden de Burgemeesteren en Schepenen, die afgestemt zouden mogen worden, om te dienen als Vroedschappen naar ouder gewoonte.* Maar, zedert het Jaar 1672, is gemaakt een overleg, waar van het gevolg geweest is, dat 'er alleenlijk zes persoonen zijn, die de Burgemeesterlijke waardigheid bekleeden, en dat niemand, buiten dat getal, tot die waardigheid verkooren word. Bij afsterven van eenen derzelven, word de oudst gekooren Schepen Burgemeester, en een ander, in diens plaats, tot Schepen gekooren; dat insgelijks de afgaande Burgemeesteren niet meer in de Vroedschap koomen, gelijk voorheen plaats had, maar dat dezelven als dan worden dienende Schepenen. Gelijk de Burgemeesteren, in gevolge deezer schikkinge, zo als reeds gezegt is, altoos in 't bewind zijn, 't zij als Burgemeester, of als Schepen, zo worden ook, de drie andere Schepenen, van Jaar tot Jaar, gecontinueerd; uit alle 't welk ligt is op te maaken, van hoe veel belang en voordeelig, als ook hoe aanzienlijk, dit Ampt aldaar is: te meer nog, dewijl zij, benevens den Baljuw en Schout, hebben de begeevinge van alle groote en kleine Ampten en bedieningen, binnen den *Haag*; alle welke bedieningen, zo door derzelver getal, als aanmerklijke voordeelen, en door de uitgestrektheid

van

van den *Haag*, van de grootste aangelegenheid zijn voor hun, die dezelve te begeeven hebben. Geen wonder dan ook, dat, zedert de Magistratuure aldaar, zo wel als in andere Steden, in handen gekoomen is van aanzienlijke Familien, de Regeeringsposten met zo veele moeite worden besolliciteerd, en van zo veel aanzien mogen gerekend worden.

Het oudste Kollegie van Wethouderschap van den *Haag*, zo wel als van de meeste plaatzen in *Nederland*, is dat van Schepenen; welk Kollegie aldaar reeds plaats had, in het Jaar 1311, en dus naauwlijks zestien Jaaren na de bouwinge van het Hof, gestigt door Koning WILLEM; welke stigting, zo als wij boven hebben aangetoond, den grondslag van den *Haag* gelegd heeft. Het bewijs van de gemelde oudheid word ontleend uit eene Acte, gedagtekend *St. Dionisius dag* des Jaars 1311, volgens welke zekere HEYME VAN LOON, voor de *Parochie Paap van* 's Hage, en die *gemeene Schepenen in dezelve Stede*, Jaarlijks, eene rente vestigde op zijn Huis en Hofstede. Denkt ondertusschen iemand, dat al het doen van deeze Schepenen eenig en alleen bestaan heeft, in 't verlijden en bezegelen van brieven, of in het verrigten van andere kleine daaglijksche bezigheden, zo dient hier ter wederlegging van dergelijke gedagte, de volgende Acte, die een bewijs oplevert van Proceduuren en Regtspleegingen, al in het Jaar 1323, voor het Geregt van *'s Hage*, gehouden: zij is van deezen inhoud:

„ *Wij die gemeen Seepenen uter Haghe* maken condt allen luden, dat *voor den Regter en voor ons in die Haghe* quamen Jan Arentsz. en Gheryt Aelwynszoene van Leijden (tuigden) mit ons Heren 's Graven Brieven, dat *Dirk Veren Bavers z.* (dat is *Vrouw Bavenszoon*) al zijn geut teghens Heeren Pieter van Leijden en Janne voorsz. verbonden hadde over Scout, die *Dirc Heeren Pieter* sculdig was; voerts toegheden zij Scepenen brieven van Leijden, hoe zij mit Dirck voorsz. geëffent hadden van dier Scout en van andere stucken naar Heeren Pieters doot voorsz. alsoe dat Dirck voorsz. sculdig was, bleven maer dier effeningen Janne voersz. vijf pont tien scellingen vier penninghen grooten en Gheraerde voorsz. achte pont vier scellin-

„ gen

„ gen vier penninghen grooten, en hier af begeerden beijde
„ Jan en Gheraert voorsz. rechts aan zijne goeden in die Ha-
„ ge, alsoe verre als 't strekken mochte; die Rechter gaf
„ hem pande van alle husen en erven, die Dirck toebehoor-
„ den, alsoe alse Eggerich hier voormaals beseten hadde be-
„ houdens elx man zijn regt." enz. In gevolge hier van werd dag belegt en regt gedaan, en de uitspraak getekend door ADR. BENNINCK. Even duidelijk kan men aantoonen, dat Schepenen van den *Haag*, al in het Jaar 1325, gemagtigd zijn geweest, om met 's Graaven Hofmeester, als Baljuw, Keuren en Ordonnantien te mogen maaken; welke Baljuw ook het regt van aanstelling van Schepenen had, zonder bepaaling van tijd. Dit heeft geduurd tot in het Jaar 1407, wanneer Hertog WILLEM VAN BEIJEREN daar in verandering maakte, om dat die van den *Haag* hem, gunstiglijk, dat morgengeld gegeeven hadden. Gelijk hij andere zijne Landen en Steden, met verscheidene voorregten, beschonk, verleende hij ook het regt, dat Schepenen, op den *St Catharina dag*, door den Baljuw, zouden gekooren worden, die een Jaar lang zouden dienen. In de Handvest word gezegd: „ voort soe hebben
„ wij om des gemeene oirbaers wille onsen goeden luden
„ voirsz. sulke gratie gedaan ende geconsenteert, consenteeren
„ en willen dat onse waelboorne luden en huisluden binnen
„ onse voirsz. Ambachten geseten samentlijk in onse Gerechte
„ wesen sullen en ons Dorp en Ambacht regeeren tot onser
„ eere en beste oirbaer, also dat onse Bailjuw, die nu is of
„ namaels wesen sal, *uit onsen goeden waelboorene en huis-*
„ *luden*, voornoemt alle Jaer op St. Catharijnen dag kiezen en
„ zetten sal *zeven goedige en vreedzaame mannen*, die drie
„ Jaer after een binnen onsen ambocht woenstad gehouden heb-
„ ben, Scepenen te wesen in onsen Dorpe en Ambocht voirsz.
„ een Jaar lang, die men alle Jaer versetten op den Jaarsdach
„ voorsz. en anders niets ten wair of eenig van die Scepenen
„ storven binnens Jaers, so soud men eenen ander goeden man
„ in sijn stede setten, die dat Jaer voirt uit Scepen wesen
„ souden."

Hier bij was wel bepaald, dat men, om Schepen te konnen worden, drie Jaaren in het Ambagt van den *Haag* moest ge-

gewoond hebben; doch, egter, daar bij geene bepaalinge gemaakt, hoe verre de een den anderen in den bloede mogt bestaan, of welke Jaaren hij moest bereikt hebben, eer hij verkiesbaar was. Ook is ons niet gebleeken, dat aldaar naderhand eenige vastftelling is gemaakt. Volgens Handvest van FILIPS DEN GOEDEN, van het Jaar 1452, *zouden zij moeten gegoed zijn hondert Nobelen en daarenboven.* Ook was daar bij, aan den Baljuw, volkoomen vrij gelaaten, om uit de *goeden welboorene Huisluden*, binnen voornoemde Ambagt gezeeten, tot Schepenen aan te stellen, die hun zouden welgevallen. In het Jaar 1656 is hier uit twist ontstaan, doordien men in twijffel trok, of de Magistraat wel bevoegt waare, tot het maaken van een Nominatie. Doch de Staaten vonden goed, dit stuk bij het oud gebruik te laaten.

Daarenboven is het meer dan waarschijnlijk, dat onder die zeven Schepenen zullen behoord hebben, de Schepenen van *Scheveningen*. In deeze gedagte worden wij te meer versterkt, door de volgende woorden van het gemelde Octrooi; waarin de Graaf zegt, *dat onse waelgeboerene Luden en Huisluden binne onze voorsz. Ambacht geseten, samentlijk in onse Gerechte wesen sullen en ons Dorp en Ambacht regeeren.* Want niet alleen bevestigt ons in die gedagte, het naauwe verbond, tusschen den *Haag* en *Scheveningen*, maar ook het gemeen gebruik dier tijden, volgens 't welk eenige Dorpen, onder ééne Vrijheid en Poortregt zijnde, den naam van het voornaamste en aanzienlijkste Dorp wel behielden, maar, egter, uit ieder Dorp, naar maate van deszelfs vermogen, een zeker getal van Schepenen en Regeerders wierd verkooren, die dan met elkander één Geregt en Vierschaar uitmaakten, en gelijke wetten en voorregten hadden. Dan, of 'er, in den beginne, meer dan één persoon, wegens *Scheveningen*, in Schepensbank gezeten hebbe, is onzeker. Evenwel zouden wij dit ook geloven, namelijk, dat 'er, na het gemelde Jaar 1407, van *Scheveningen* een Schepen in den Schepensbank van den *Haag* gezeten heeft. Ten minsten, in het Jaar 1531, zat 'er een JACOB SYMONSZ., die volkomen met die van den *Haag* gelijk was. En zelfs nog lang na den Jaare zestien honderd blijkt het, dat de Schepen van *Scheve-*

ningen alle zaaken, met en benevens die van den *Haag*, heeft helpen berigten. Ondertusschen dient men hier aan te merken, dat hij, in laatere tijden, en ook nog tegenwoordig, niet anders werd geroepen, dan in geval van Crimineele en halsstraffelijke misdaden. Waar uit men dan, met regt, zou mogen besluiten, dat de tegenwoordige Schepensbank alleen uit zes persoonen bestaat; ten minsten dat alle Civiele zaaken en Proceduuren bij zes Schepenen worden behandeld en afgedaan. Met dit alles is de tijd, wanneer die van *Scheveningen* daar van zijn uitgesloten, ons onbekend. Te vooren vielen zij zelfs mede, als afgaande Schepenen, onder de Vroedschappen, gelijk gebleeken is aan CORNELIS JONGENEEL, welke, eenige Jaaren, Schepen van *Scheveningen* geweest zijnde, Vroedschap is geworden.

Wat aangaat den dienst van Schepenen van den *Haag*, in 't algemeen; hier omtrent staat aan te merken, dat, in voorige tijden, aan de persoonen, die dit Ampt bekleedden, was toevertrouwd, niet alleen de oeffeninge van Hooge, Middelbaare en Laage Jurisdictien, als zijnde de behandelinge van alle Regtzaaken, na dat het Crimineele, van den Vierschaar van welgeboorene mannen, aan Schepensbank was overgebragt, als ook van Burgerlijke geschillen, het maaken van Keuren en Ordonnantien, enz.; maar ook het gantsche bestuur en bewind over alles, wat den Burgerstand, de bewaaringe van de goede Stede, en de bestieringen haarer goederen en inkomsten betrof. Dan, vermids dit uitgebreid bewind hun te zwaar en te lastig viel, deeden zij, in het Jaar 1552, hun beklag aan den Keizer, en verzogten, *dat hen, even als alle andere groote en kleine Steden, en sommige Dorpen en open Vlekken in Holland*, ter hunner hulpe en bijstand, werden toegevoegd Burgemeesteren en Toezienders van het gemeen welvaren van den *Haag*. Het liep, egter, aan, tot in het Jaar 1559, eer zij, van FILIPS DEN II, twee Burgemeesteren, boven het getal der Schepenen, verkreegen, zo als boven reeds gezegd is. Hier door werden de Schepenen, ten dien tijde, voor het grootste gedeelte, ontheven van den last, het bewind en de bezorging van veele zaaken, de Policie en welstand van den *Haag* betreffende; die, vervolgens, aan Burgemeesteren,

vol-

volgens derzelver Instructie, werden opgedragen; blijvende, na dien tijd; gelijk in andere Steden en Dorpen, alleen aan Schepenen (die, ondertusschen, door dat verzoek, hunnen grootsten luister en voordeel weg smeeten) de behandeling en bediening van de Regtspleegingen over: zo dat zij dus een Lichaam boven zig verkreegen.

Hoe wel, volgens het zeggen van 's Lands Staaten, in het Jaar 1587, *de Raaden of Vroedschappen der Steden zo oud zijn als de Steden*; ofte *immers dat 'er geen Memorie en is van haar beginzel*, kan dit, egter, op den *Haag* niet worden toegepast: naardien dezelve hunnen oorsprong schijnen genomen te hebben na het Jaar 1400. Immers vind men 'er geene melding van gemaakt, vóór het Jaar 1443. Ook is het onzeker, uit hoe veele Leden het Kollegie der Vroedschappen, in den beginne, bestaan hebbe. Zekerder is het, dat het zelve menigvuldige veranderingen ondergaan heeft; en niet altoos in een en dezelve gedaante gebleeven is.

Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN bepaalde, op den 18 Maart van het Jaar 1451, Stijll Curiæ, het getal der Leden op tweeendertig *notable persoonen*, *Buurluiden in den Dorpe van den* Haage; geevende, aan dezelven, magt, „ om alle Jaaren, „ op *St. Katharina avond*, op Dorphuisen van den *Haage* te „ vergaderen, en aldaar te verkiezen, eer zij scheidden uit ten „ Huisen, bij de meeste stemmen, veertien persoonen; daer uit „ onse Stathouder en Raide voorsz. of onsen Baljuw aldair, bij „ heuren beveelen, kiesen zoude zeven persoonen naar haare „ goetduncken, om Scepenen te wesen," enz. De Hertog voegde daar nevens: „ ende indien eenich persoon van de „ voirsz. *tweeendertig* aflijfvich ware geworden, zo zouden in „ de Stede van des dooden, die eenendertich of zo veele als „ daar blijven zullen, kiezen en stellen eenen anderen, om 't „ getal altoes vol te houden; het welck zoude dueren den tijd „ van den alstoen tien Jarige bede en daerenboven naa 's Graafs „ wederzeggen."

Waarschijnlijk, hoewel niet volkomen zeker, schijnt dit al eenige Jaaren geduurd te hebben. Want, in het Jaar 1481, werd, in het Mandement, gegeeven bij MAXIMILIAAN en MARIA, den 1. October, duidelijk gewag gemaakt *van Scepenen en*

Raide onser Stede van den Haige; en in 't Octroi, door FILIPS, Hertog van *Oostenrijk*, verleend, in het Jaar 1485, word niet alleen gesproken van de *Rijkheit*, maar ook van de *Vroedschap van den Hage.* Dan dit moet, eenigen tijd, in verval geraakt zijn, dewijl zij anders niet hadden konnen verzoeken, *om te hebben vernieuwd heure Privilegie van de Vroetschappe*; 't welk zij ook verwierven, van Keizer MAXIMILIAAN, als Voogd van zijnen zoons zoon, in het Jaar 1513, waar bij haar gegund werd, het verzoek om met den Baljuw, Schout en Geregte, een Vroedschap van vierentwintig persoonen te kiezen van 's Keizers wegen, en zulks uit de rijkste, bekwaamste en wijste mannen van den *Haag.*

Na verloop van eenige Jaaren, verkreegen die van den *Haag* een ander Privilegie, waar bij 't voornoemde getal van vierentwintig Vroedschappen wierd verminderd, en gebragt tot op de helft; in welken staat dat Kollegie, tot nu toe, gebleeven is. Gemelde Privilegie was gegeeven, door Keizer KAREL DEN V, in het Jaar 1525. In het Jaar 1621 verzogt de Magistraat, aan de Staaten van *Holland*, bij Requeste, „ dat H. Ed. Gr. Mog. „ wilden vergunnen aan de suppliaten, een Permanente Vroed- „ schap, en dat het getal van 22, (alzo de Schepen van *Sche-* „ *veningen* niet gerekend word onder de Vroedschappen) mogt „ worden vermeerdert op 28 persoonen. De reden van dit hun „ verzoek bestond voornamelijk hier in, dat de Regeerende „ Burgemeesteren en Schepenen na oude Costume, ook Vroed- „ schappen waren, en afgaande ook Vroedschappen bleeven ter „ tijd en wijlen toe zij mede veranderd wierden. Zulks dat als „ uit het Corps van '*s Gravenhage* buiten de Vroedschappen „ eenige bekwaame persoonen tot Regeerende Magistraaten „ wierden voorgeslagen, en bij zijne Vorstellike Genade daar „ toe wierden geëligeert, nootelijk volgen moest, dat Jaarlijks „ zeker getal van oude Vroedschappen haare plaatzen moesten „ ruimen voor de afgaande Magistraaten, die Vroedschappen „ bleeven, welke verandering de suppliaten (zo zij zeiden) „ voor den welstand van '*s Gravenhage* in veele manieren scha- „ delijk vonden." Hun Ed. Gr. Mog. namen daar op geen besluit, en de Regeering bleef nog in haare voorige gedaante; tot dat, eindelijk, in het Jaar 1672, eene geheel andere schikking daar

daar in gemaakt is, zo als boven reeds is aangetoond. Hier door is de Vroedschap geworden, een vast en afzonderlijk Kollegie, uit twaalf persoonen bestaande, welker Leden, eens verkooren zijnde, hun leven of poorterschap lang, dienen; terwijl ze te vooren, alle Jaaren, op den 25 November, nevens de andere Magistraatspersoonen, werden vernieuwd. Volgens de beschrijving, die 's Lands Staaten zelve daar van gegeeven hebben, „ staat het aan deeze Amptgenootschappen alleen te stemmen, „ te besluiten en order te stellen op alle zaaken, die 't gemeene Land of de Stad van elk in 't bijzonder aangaan; en „ wat zij stemmen, besluiten of verordenen, werd bij de „ gantsche Burgerije gevolgd." V n hier dat zij de Raaden, of de Wijsheid der Stad, genoemd worden. Om meer bepaaldelijk van de *Haagsche* Vroedschap te spreeken, zoude men moeten onderscheid maken tusschen de verschillende tijden, dewijl dit Collegie niet altijd in den zelven staat geweest is. Doch alzo dit eene taak is, welke wij niet durven op ons neemen, merken wij hier alleen aan, dat de magt van dit Kollegie zodanig besnoeid en verminderd is, dat het thans meer een Kollegie in naam, dan in de daad zelve is. Onder de verdere Amptenaaren van *'s Gravenhage* behooren: één Thesaurier en twee Secretarisen; vier Weesmeesteren: als mede de SOCIETEIT van *'s Hage*, een Kollegie, 't welk nergens anders, dan daar alleen, plaats heeft. Om van deeze *Societeit* een regt denkbeeld te geeven, zullen wij, *vooreerst*, onderzoeken, bij welke gelegenheid dit Kollegie is opgerigt; *ten tweeden*, uit welke Leden het zelve bestaa; *ten derden*, wat onder deszelfs bestiering behoore.

Voor dat wij overgaan tot het eerste point, zullen wij in het algemeen aanmerken, dat den *Haag*, van oude tijden af, tot nu toe, bestaan heeft uit tweederlei soort van Ingezeetenen: te weten, uit Edelen en Suppoosten, die onmiddelijk onder den Hove van *Holland* behooren, en uit Ambagts- en Neeringdoende persoonen, die aan het Geregt van den *Haag* onderhoorig, en het zelve onderworpen zijn. Wij zullen ons hier niet inlaaten, tot een onderzoek, of 'er nog een derde soort van Inwoonders zij, onderscheiden van de twee bovengemelde; als mede, onder welk Regtsgebied of beheerings

dezelve eigenlijk zoude behooren: waar over, tusfchen het Hof en de Magistraat van den *Haag*, al voorheen, verfchil is ontftaan, 't welk tot op dezen dag, voor zo veel wij weeten, niet is afgedaan. En dewijl binnen den *Haag* ook is geleegen een groot gedeelte Graaflijke Grond, waar van de beheering ftaat aan de Graaflijkheids Rekenkamer, die voorheen met het Hof zodanig was vereenigd, dat geene zaaken, die eenigzints haare betrekking tot de Graaflijke Domeinen en Gerechtigheden hadden, voor den Hove wierden gebragt, verhandeld en afgedaan, *ten zij daar bij en over waren geroepen, die van de Rekeningen in den Hage*, vind men diensvolgens ook, dat zij, als Raaden, onder die van den Hove, in oude Memoriaalboeken, vermeld worden.

Deeze drie afzonderlijke Amptgenootfchappen, waar van het eene over des anderen onderhoorigen geen zeggen had, of eenig gezag konde oeffenen, kwamen voorheen, als de nood het vorderde, bij den anderen, om de zaaken, het algemeene welzijn van den *Haag* betreffende, te beflegten, maakten Ordonnantien, enz. Nogthans maakten dezelve tot nog toe geen vast lichaam uit. Maar met het uitbreeken der beroerten, in 1572, door gantsch Nederland, en toen alles moest worden opgezet, om de Vrijheid te bewaaren, moest den *Haag* ook zijn aandeel draagen. Doch, naardien de Magiftraat, over de Edelen en Suppoosten aldaar, die onmiddelijk onder het Hof van *Holland* ftonden, geheel geen regtsfpraak had, vervoegden zig dezelve, bij de voornoemde Kollegien, om gezamentlijk middelen te beraamen. Bij deeze drie kwam, in het Jaar 1584, de *Hooge Raad*, als een vierde Genootfchap, niet uit eigene beweeging, of uit hoofde, dat de gemelde Raaden eenige Jurisdictie hadden, als een Hof van Hooger apél, maar als door de Staaten daartoe genoodzaakt. Deeze vier Kollegien vereenigden zig, in den Jaare 1586; wordende, naderhand, door de Staaten van *Holland*, in verfcheidene gevallen, erkend en ter Vergaderinge befchreeven; 't welk geduurd heeft, tot kort na het Jaar 1600. 'Er vielen, echter, nu en dan, eenige gefchillen voor, die, eindelijk, in het Jaar 1603, aan goede Mannen gefteld werden, waarbij de *Sociëteit* haare regte geftalte verkreeg; wordende, aan die van den *Haag*, bij de uitfpraak, uit de inkomften

van

van de *Sociëteit*, toegelegd, eene somme van 5000 guldens, die, naderhand, verhoogd is, met een gelijke somme. Bij de uitdeeling der *Sociëteits-penningen*, trekt de Magistraat twee vijfde, en de andere Kollegien ieder een vijfde gedeelte.

In dien stand bleeven de zaaken, tot het Jaar 1614, wanneer 'er nieuwe moeilijkheden ontstonden, die zo hoog reezen, dat de Magistraat niet goedvond, op dien voet, langer in de *Sociëteit* te blijven. Doch, na de veranderingen, in 1618 en 1619 voorgevallen, vereenigden zig dezelve wederom, in het Jaar 1622.

Deeze *Sociëteit*, zo als wij gezegd hebben, is zaamengevoegd uit vier Kollegien. Derzelver Leden komen niet Collegialiter bij den anderen; ieder van dezelve zend zijne Gevolmagtigden ter *Sociëteit*: te weeten, de drie Voorzittende Kollegien ieder twee, en de Magistraat drie; maakende te zamen een getal van negen persoonen. De tijd hunner bijeenkomste is niet bepaald. Hunne Vergaderplaats is in het vertrek van de Graaflijkheids Rekenkamer; welk vertrek, in het Jaar 1681, op kosten van de *Sociëteit*, daar toe is bekwaam gemaakt. Dit Kollegie heeft een eigen Secretaris, die de Vergaderingen bijwoont, en verder alles verrigt, het geen tot het ampt van zodanigen Amptenaar behoort. Hun Tijtel is *Edele Mogende Heeren*. Deeze *Sociëteit* verrigt, in '*s Gravenhage*, al wat de Magistraaten in andere Steden doen. Zij stelt de Ontvangers aan van den honderdsten en tweehonderdsten Penning, als mede van extraordinaire Verpondingen; zij heeft het bestier over de Nieuwe Kerk, en voert het bewind over de Brandspuiten en Brandschouw, als mede over de Lantaarnen, in den *Haag*; stelt een Hoogleeraar in de Ontleedkunde aan; heeft het regt om een Bursal, in het Theologisch Collegie, te *Leijden*, te benoemen. Ook behoort aan de zelve de versterking van den *Haag*, waaraan zij, meer dan eens, de hand gelegd heeft, doch telkens is verhinderd geworden. Ook zijn, meermaalen, door dezelve, Waardgelders aangenomen. De Armen van den *Haag* hebben, verscheiden maalen, reden gehad, om op de milddadigheid der *Sociëteit* te roemen. Eindelijk trekken de *Haagsche* Predikanten, van dezelve, jaarlijks, boven hunne gewoone Wedde, 200, en die van *Scheveningen* één honderd guldens.

's Gravenhage bezit de Ambachtsheerlijkheid *Rijswijk*, waarvan de Stad *Delft* de Hooge Heerlijkheid in Pandschap heeft.

't Wapen van *'s Gravenhage*, is *een Oijevaar op een Goud-veld*, hebbende een gekronkeld Aaltje of Slangetje in den Bek.

'S GRAVENPOLDER, een Dorp en Heerlijkheid, een half uur van *Goes* in *Zeeland*. De Ambachtsheerlijkheid behoort aan verscheide Heeren, doch het grootste gedeelte aan den Heere WILLEM CORNELISZ OCKERSE. Bij dit Dorp zou, meent men, het oude *Fortrappe* geleegen hebben, waarvan, in oude Schriften, gewaagd word.

BACHIENE.

'S GRAVEVEEN; zie NIEUVEEN.

'S GRAUVENWAARD, ook *Vossenhol* genaamd, een Eiland, of Schier-Eiland, waarop *Schenkenschans* geleegen is.

'S GRAVENZANDE, in oude brieven, *Arena Comitis* genaamd, legt in het zogenaamde *Westland*, doch bepaaldelijk in *Delftland*, twee uuren gaans ten Zuidwesten van *'s Gravenhage*, en drie ten Oosten van *Delft*, aan den Hoek van *Holland*. De grond is aldaar zandig, doch de Oord bekoorlijk, door Zaai-Wei- en Teellanden, en overheerlijke Hofsteden en Landhoeven. De naam van *'s Gravenzande* word afgeleid, van de verblijfplaats der oude Graaven van *Holland*, die aldaar, voor dat Koning WILLEM het Hof in *'s Hage* had gebouwd, hun verblijf hadden, gelijk nog heden blijkt, uit de overgebleeven naamen van *Koningstraat* en *Hoflaan*. Met meerder grond, echter, zou men dit konnen bewijzen, uit de Brieven, door de Graaven van *Holland*, aldaar gegeeven; zijnde het Hof, hier ter plaatse, nog in stand geweest, na den dood van gemelden Koning WILLEM, in het Jaar 1256. Ook is 't niet onwaarschijnlijk, dat WILLEM dit Hof, aan zijne Moeder, Vrouwe MACHTELD, ter wooning heeft nagelaaten. Ook meent men, dat het oude *Pastoorshuis* aldaar tot de Hofkeuken, en, na de Hervorming, als eene wooning voor

voor den Predikant gediend heeft. Bij de herbouwing vond men, in den grond, verscheiden aarden vaatjes met Huisgeraaden, die men voor Gedenkstukken der *Romeinen* hield. Onzeker is het, wanneer dit Hof is ten gronde gegaan; men meent, dat zulks geschied is in het Jaar 1418, geduurende den tweespalt tusschen Vrouw JACOBA en haaren Oom JAN VAN BEIJEREN. Ook meent men dat dit *'s Gravenzande* behoord heeft aan de oudste Graaven van *Maasland*, *Texel* en *Kinheim*.

Van ouds is *'s Gravenzande* een bemuurde Stad geweest, en voorzien met Poorten; hebbende voorts eene bevaarbaare Haven, tot in den mond der *Maaze*, welke, door den tijd, en door het bedijken van sommige Polders, verdweenen is. Tegenwoordig is het nog een der voortreffelijkste opene plaatzen. Men telt 'er 109 Huizen en een Koornmolen. De openbaare Gebouwen zijn, de Kerk, het Raadhuis en een Ouden Mannenhuis. Onder het zelve behoort *Zand-Ambacht*.

Staat der Nederlanden.

GREBBE, OF DE GREB, een Riviertje, dat zig, tusschen *Wageningen* en *Rheënen*, in den Rhijn ontlast. Omtrent het midden legt een Meir, het *Utlermeer* genaamd, waar uit zig de Puin en het vervallen Muurwerk van een groot Kasteel verheffen, de *Hunnenschans* genaamd: een naam, welken dat oud Kasteel zou ontleend hebben, van de *Hunnen*. DE GREB is een buurtschap, en de pleisterplaats der *Arnhemsche* Postwagens.

GREBBER, (CLAAS DE) die leefde ten tijde van Graaf FLORIS DEN V, schijnt een *West-Friesch* Edelman geweest te zijn, en, in 's Graaven dienst, eenig bevel gevoerd te hebben. Hij belegerde, met de *Westfriezen*, het *Muiderslot*, toen gemelde Graaf, daarop, door zijne verraders, gevangen gehouden werd, in het Jaar 1292.

GREBBER, (CLAAS DE) een ander, van denzelven naam, was een der Bevelhebbers van de Vloot, in het Jaar 1438, tegen

 de

de Oosterlingen in Zee gezonden, en behaalde, op dezelve, eenige aanzienlijke voordeelen.

Vaderl. Hist. III. Deel, bl. 80 en 537.

GREGORIUS MARTINUS; zie MARTINUS (GREGORIUS).

GRENSVOORD, een Adelijk Huis, in *Gelderland*, onder het Dorp *Renkom*.

GREONTERP, een *Friesch* Dorp, in de Grietenije *Wonseradeel*, hebbende elf Stemmen.

GREVINCKHOVEN, (NICOLAAS) Predikant te *Rotterdam*, moest aldaar, als behoorende tot de Remonstranten, veele moeilijkheden doorstaan, en zag zig, eindelijk, genoodzaakt, op raad van den Heer DE GROOT, van zijnen dienst afstand te doen.

Zie BRANDT; *Vaderl. Hist.* X. Deel.

GREVIUS, (JOANNES) voorheen Predikant te *Heusden*, werd, als behoorende tot de Remonstranten, in het Jaar 1621, na gebannen te zijn, te *Emmerik* gevat, en te *Amsterdam*, in het Rasphuis, gevangen gezet, benevens SAMUEL PRINCE. Geduurende hunne Gevangenis hielden zij, en bijzonder PRINCE, een gesprek met den Koning van *Boheemen*, en andere aanzienlijke lieden van deszelfs gevolg. Zo zeer was de Koning daar over voldaan, dat hij, in het heengaan, tot iemand zeide: *Die Man heeft verstand; maar 't is jammer, dat hij het niet beter gebruikt heeft. Ik dank God*, zeide de gevangene, *dat ik nog niet overtuigd ben, het kwalijk gebruikt te hebben.* Hierop nam de Koning, nevens de anderen, afscheid, met betooning van beleefdheid. Van eene der voornaamste Vrouwen, daar bij tegenwoordig, word verhaald, dat zij, haare driften bot vierende, de twee Predikanten, die dus geantwoord hadden, voor Oproermaakers en Landverraaders schold; waarop geen van beiden antwoord gaf, als zijnde zij, aan dergelijke bejegeningen, dagelijks, gewoon.

Het ontkomen van WELSING uit den *Haag*, van SAPMA uit de boeijen te *Amsterdam*, en van VEZEKIUS te *Haarlem*, deed sommigen oordeelen, dat men voortaan deeze Gevangenen, buiten

allen

allen toegang, behoorde op te fluiten. Zelfs wilden twee Regenten, dat men hun in naauwer hegtenisse, en wel naar *Loevestein*, moest zenden, Hunne Vrienden, reeds zints eenige Maanden, hier voor bedugt, waren op middelen bedagt geweest om hun te verlossen; en, ten dien einde, met hun eens afspraak gemaakt.

Tot dat oogmerk kwam men eindelijk tot het besluit, hun met Ladders te verlossen; SAPMA had, al vóór zijne gevangenneeming, aangenomen, dit ontwerp ten uitvoer te brengen; maar toen mislukte de aanslag, uit hoofde van te weinige helpers. Naderhand, toen hij, in zijn Vrouws Kleederen, de Boeien ontkomen was, namen anderen, die zig daar mede bemoeid hadden, 's nachts daar van eene proeve; andermaal mislukte het, en was bijna ontdekt geworden. Dus moest men wagten tot eene betere gelegenheid. De Remonstranten, op Zaturdag, den 19 van October, zeker bericht ontvangen hebbende, dat de twee Predikanten, den volgenden Woensdag, naar *Loevestein* zouden gevoerd worden, besloten, van nieuws, eene pooging te doen. SAPMA en de zijnen oordeelden, nu den laatsten kans te moeten wagen, en geen gevaar van Lijf of Leven te ontzien. En, zeker, buiten dit kon het niet geschieden, vermits het Tugthuis zeèr hooge muuren en stelle daken had, langs welke de Gevangenen moesten op en afklauteren.

De aanslag werd dan weder te werk gesteld, in den nacht, tusschen den 12 en 13 van October. Men had middel gevonden om de sleutels van de Kamers, waar in de Gevangenen zaten, te doen namaaken. Aan den buitenmuur bracht men houten ladders, zwart geverfd, om, in den duister, minder gezien te worden. Langs dezelve klommen eenige lieden naar boven, tot op het dak, waar over ze touwen leeren spanden, welke ze voorts lieten nedervallen, tot op de binnenplaats van het Tugthuis. Maar, eer men tot hier toe was gevorderd, bejegenden den beleider en helpers zo veele zwarigheden, dat zij, aan de verdere uitvoeringe, bijkans wanhoopten. Van alle kanten hoorde men zo veel geblaf van honden; 'er waren zo veele voetgangers op de been; de Nachtwachten hielden zo zorgvuldig wagt, en het aanvoeren van Ladders ging zo traag voort, dat zij het verder gaan voor dwaasheid aanzagen. Nogthans gingen ze voort, hoe-

hoewel ze, naderhand, over hunne ſtandvastigheid, zig niet genoeg konden verwonderen. Terwijl dan, onder dit alles, de Ladders geplant ſtonden, de touwen leeren over het dak geſpannen waren, en de helpers daar nog aanhingen, vast nederklimmende om op de binnenplaats te komen, en de ſloten der gevangenen te ontſluiten, kwam iemand, die digt daar bij woonde, met den blooten degen in de hand, aanloopen, op de geenen, die bij de Ladders ſtonden, ſchreeuwende, uit alle zijne magt: *Alarm, de Nachtdieven zoeken de Geldkist der Armen van 't Almoesſeniershuis* (nu het Latijnſche School) *te beſteelen, en zijn vast bezig om de ijzeren tralien te breeken.* In de verlegenheid, welke daar op volgde, deed men wat men kon, om den ſchreeuwer te doen bedaaren; en zeide rond uit, dat het hun te doen was om de gevangene Predikanten te verlosſen, en niet om te ſteelen. Op dit zeggen zweeg hij ſtil, bleef eenigen tijd ſtaan, zag het werk aan, en vertrok, na toewenſching dat het werk wel gelukken mogt. Dit dreigend gevaar, van buiten, verdweenen zijnde, ontſtond 'er een ander van binnen. Een van de Tugtelingen, die niet wel bij zijne zinnen was, riep en tierde geweldig, terwijl men aan het werk was; herhaalde reizen agter een ſchreeuwende: *De Arminiaanen breeken uit! de Arminiaanen breeken uit!* zelfs aan de overzijde van den Singel, daar eenigen de wagt hielden, werd dit roepen gehoord. Dan, het zij men, van binnen, hier op geene agt gaf, of, om dat hij dit meermaal, zonder dat 'er iets aan was, hadt geroepen, de helpers, althans, kwamen, eindelijk, langs de leeren, op de plaats, openden terſtond de Gevangenplaatzen, haalden GREVIUS en PRINCE 'er uit, deeden hun langs de afgelaaten touwleeren, (die zij wel vast gemaakt hadden, met een koorde, welke, met een Katrol, werd opgehaald, om niet ligtelijk te ontſchieten of te vallen) naar boven klimmen, tot op het Dak, en van daar langs de houten Ladders, naar beneden daalen. Hier moesten zij nog gaan door een Poort, waarvan zij ook den Sleutel hadden. Nevens hun wierden, op gelijke wijze, twee of drie anderen verlost, onder anderen nog een Jeſuït, LEVINUS WOUTERS genaamd. Om des *Jeſuïts* wille, hadden eenige Roomschgezinde Burgers den Remonſtranten de behulpzaame hand geboden. Dus werden dan

GRE-

GREVIUS en PRINCE uit den bangen Kerker verlost, en kwamen, nog in dien nacht, bij eenigen hunner Geloofsgenooten. In het Tugthuis miste men hun 's morgens; doch de deuren vond men overal geslooten, zonder eenig teken van breeken. Buitenshuis vond men twee Ladders, welke de helpers hadden achtergelaaten.

Weinige dagen daarna schreef GREVIUS eenen Brief, waar in hij, van zijne verlossing, gewaagde, met dankzegging aan God, wien hij alleen de eer gaf van de zaak, die hem altoos onmoogelijk hadt gescheenen. GREVIUS bediende de Remonstranten, te *Amsteldam*, nog eenigen tijd daarna; doch dit schuil zitten moede zijnde, begaf hij zig, in het volgende Jaar, naar *Duitschland*. Ook onthield hij zig, eenigen tijd, te *Hamburg* en in *Holstein*. Op eene reize naar *Spiers* is hij vermist, zonder dat men ooit taal of teken van hem gevonden heeft. Van zijne Vrienden werdt hij, om zijne geleerdheid, zedigheid, goedaartigheid en andere deugden, hartlijk betreurd.

Zie BRANDT, III. en IV. Deel.

GRIBBIUS, (PETRUS) was de Zoon van P. GRIBBIUS, gebooren te *Middelburg*, in 't Jaar 1651, alwaar de oude GRIBBIUS toen Leeraar der *Engelsche* Kerk was, doch van waar hij, in het volgende Jaar, als Hoogduitsch Predikant, te *Amsteldam* werd beroepen. In het Jaar 1676 werd de Jonge GRIBBIUS Proponent onder de Klassis van *Haarlem*. Naderhand deed hij, met JACOBUS TRIGLAND, eene reize naar *Engeland*. Bij zijne terugkomste was zijn eerste standplaats, in 1677, *Middelie*; van daar werd hij verroepen, in 1679, naar *Grootenbroek*; 1680, naar *Harderwijk*; 1681, naar *Delft*, alwaar hij, (hebbende voor andere beroepen, die hem werden opgedraagen, bedankt) tot zijnen dood bleef. Deeze beroemde Kerkleeraar heeft aldaar den tijd van vier-en-vijftig Jaaren zijnen dienst getrouwlijk waargenomen, en stierf, na een rusttijd van acht Jaaren, den 30 October 1739. Hij was, te *Delft*, in den Egt getreeden met DEBORA VAN HEUL; uit welk huwelijk gebooren is MARIA GRIBBIUS, die, naderhand, de Egtgenoote werd van den Wel Ed. Heer ABRAM VAN BLEISWYK, Burgemeester van *Delft*. 's Mans Afbeelding gaat in Prent uit.

GRIBBENVORST, een der negen Dorpen des Lands van *Kesfel*, in het Kwartier van *Roermonde*.

V. DER HOUVE, I. Deel fol. 81.

GRIETWAARDER, en GRIETWACHTER, waar van de eigentlijke fpelding is KRYTWAARDE. Dit Ampt beftond in het opzigt over het *Kampveld*, 't welk *met krijt was afgetekend*, en in het bewaaren van de Wetten, op het Kampvechten gemaakt; welke men kan vinden bij ALKEMADE, over het *Kamprecht*. Dit Ampt heeft, weleer, berust, onder de Heeren VAN WASSENAAR; onder andere vind men, als zodanig, vermeld, FILIPS, *Heer van Wasfenaar*, *Burggraaf van Leiden*. Het werd te Leen bezeeten van de Graaven van *Holland*. In het Jaar 1404 werd het opgedraagen aan JAN VAN DER WOUDE, Heer van *Warmond*, wiens Voorouders het lang bezeeten hadden. Niet zeker is het, ondertusfchen, of gemelde Heer FILIPS dit Ampt, als *Burggraaf van Leiden*, dan als *Heer van Wasfenaar*, bezat. Het laatfte is het waarfchijnlijkfte, om dat het blijkt, uit den Zoenbrief, waarbij het Burggraaffchap wierd afgeftaan, dat hij het daarbij behouden heeft, en het, nog lang daarna, door zijne Nazaaten bezeten is, zelfs tot in 't Jaar 1444, wanneer het werd afgeftaan.

GRIETENIJEN. Dit woord komt af van het oude *Friefche* woord GRETEN, 't welk niet alleen betekent, iemand *aanfpreeken* en *begroeten*, maar ook *uitdaagen* en *befchuldigen*, ja zelfs, 't geen nog nader komt, *bevordeelen* en *vonnisfen*. *Gretman*, *Greetman*, of *Grietman*, wil dus zeggen, een *Gerechtsman*; *Hoofdrechter*, (*Procurator Generalis*), die 's Graaven Perfoon, of dien van 's Lands Souverain, in zijn Diftrict, verbeeld, in zaaken, die de Rechtsoeffening betreffen, en zorge moet draagen, dat het recht wel en wettig worde gehandhaafd. Men vindt, van deeze *Grietmannen*, allereerst gewag gemaakt, in een Acte van Verzoening der *Friezen* van *Westergoo*, met onderwerping aan Graave WILLEM *van Holland*, van 4 Julij 1310, te vinden in het *Charterboek van Friesland*, I. Deel, pag. 149. enz. De *Grietmannen*, of, gelijk men, in die Provintie, gewoon is te zeggen, de *Grietsluiden*, die hun

Ampt,

Ampt, geduurende hun leven, behouden, worden door de Heeren Stadhouders van dat Gewest verkooren, uit eene Nominatie van drie Perfoonen, die ontworpen of gemaakt word, door de Eigenërfden van ieder Grietenij, en door de Gedeputeerde Staaten, aan den Erfftadhouder in der tijd, gezonden. Van de Bijzitters of Mederegters, heeft de Grietman het recht van Verkiezing, uit eene Nominatie van drieën, welke door de Stemgeregtigden gemaakt word; waarna de gekoozene, door het geheele Geregt, in den eed word genomen Dit heeft ook plaats omtrent de Verkiezing van de *Secretarisfen*, alleen met dit onderfcheid, dat zij den Eed doen aan de Heeren Gedeputeerde Staaten. De *Grietluiden* hebben, in Dijk- en Vaartfchouwen, en eenige andere zaaken, een hun alleeen bijzonder aanvertrouwd gezag, maar, in alle gewoonlijke Rechtshandelingen, betreffende de *Civiele* of Burgerlijke Rechtszaaken, niet meer te zeggen, dan een Bijzitter; elk heeft daarin niet meer dan ééne Stem. Voorts is eene Grietenij zulk een Diftrict, waaraan meer of minder Dorpen onderhevig zijn, die te zamen één Gerecht uitmaaken. Dus zou men kunnen zeggen, dat de *Grietenijen*, in *Friesland*, een volkomene overeenkomst hebben met de Amptman- of Baljuwfchappen in de andere Provintien; 't en ware, tusfchen deeze en geene, dit aanmerklijk onderfcheid plaats hadde, dat, in de laatstgemelde, het Rechtsgebied zig mede uitftrekt tot het Crimineele; terwijl dat der Grietmannen zig alleen bepaalt tot het *Civile*. Uit ieder *Grietenij* worden, Jaarlijks, door de Stemgeregtigde Opgezeetenen, twee Lieden, Volmagten genaamd, tot de Staatsvergadering benoemd: één uit den Adelftand, en één uit de Eigengeërfden; 't welk men elders noemt den *Ridder-* en *Boerenftand*. Het getal dezer *Grietenijen* is niet altoos even groot geweest; zijnde nu eens meerder, en dan minder, door de inëenfmelting of fplitzing van Districten. Thans beftaan dezelve in een getal van XXX. Zie verder het geen, op het Art. FRIESLAND, hier van gezegd is.

GRIETHOORN, een *Overijsfelsch* Dorp, onder het Drostampt van *Vollenhoven*, en, naar men wil, allereerst, in het Jaar 1312, bewoond geweest, van een deel Vreemdelingen, die op hunne Klee-

Kleederen, van vooren en agteren, Kruisfen droegen, zig zelve, met roeden en touwen, vol knoopen, geesfelden; welke menfchen tot die Sekte behoorden, die men toen, in *Hoog-* en *Nederduitschland*, *Geezelaars* noemde. Deze eerfte bewooners van dit Dorp, hebben, met zwaaren arbeid, het zelve bebouwd. Ook wil men, dat zij de eerften geweest zijn, die, in deeze Geweesten, het Turfmaaken, dat zij, mooglijk, elders gezien hadden, in gebruik gebragt hebben. Ook vind men, dat LUDOLPH, de eerfte Abt van *St. Laurens Kerk*, te *Oostbroek*, buiten *Utrecht*, aan de Nonnen, die uit dat Klooster, om de engte, verplaatst waren, een ftuk Veengrond vereerde, om 'er zo veel Turf, als zij noodig hadden, uittedeelen.

Kerklijke Oudh. van Deventer, I. Deel, bl. 571. enz.

GRIETHUIZEN, een Steedje of Vlek, in den omtrek van *Westphalen*, behoorende aan het Hertogdom *Kleef*, een halve mijl boven de Stad *Kleef*. Weleer behoorde het onder het Bisdom van *Utrecht*.

GRIFFIER. Dus noemt men den eerften Minister der Algemeene Staaten, zijnde dus een Amptenaar van 't eerfte aanzien. Reeds ten tijde der Graaflijke Regeering, was de Griffier een Minister van de Staaten. Hij word aangefteld door de Staaten van *Holland* en *Zeeland*, en geniet de zelfde Voorrechten, als de Leden van den Raad. Ten tijde, dat de Graaven, ten hunnen voordeele, van alle Ampten, Recognitien trokken, werd dit Ampt verpagt. Dan H. H. Mog. vonden, naderhand, geraaden, bij derzelver Refolutie, van 24 en 30 Mai 1602, dit tot een Permanent Ampt te maaken.

Reeds te vooren, in den Jaare 1582, had men een Order en Reglement, op de Griffie van den Hove, gefteld, en de Jaarwedde van den *Griffier* bepaald; zie Refol. van Holl. 4 Febr. 5, 8 Maart en 23 April van dat Jaar. De verpachting bleef, echter, in ftand, mids niemand daar toe werd aangefteld, dan die den Hove aangenaam, *en een goed Vaderlander was*; welke woorden men uitdrukkelijk leest in de Refol. van 4 en 26 Mai, en 24 Junij van 1583. Doch, in het gemelde Jaar 1602, den 24 Maij, werd

werd een andere Instructie voor den Griffier vastgesteld, en, bij het bepaalen van een nader Order op de *Griffie*, 8 Junij 1605, goedgevonden, dat de Griffier zou borgtogt stellen, ten genoegen van den Hove; voor zijnen Ontvangst van de Namptisse- menten. In de Jaaren 1618 en 1619, werd deszelfs Wedde nader geregeld. Aan den Griffier staat, onder goedkeuring van den Hove, de aanstelling van den Penningmeester, en van alle de Klerken der Griffie, gelijk ook, met goedvinden van de Staaten, van den Substitut-Griffier. De Griffier van H. Hoog Mog. woont dagelijks derzelver Vergaderingen bij. Hij leest het Gebed, waar mede alle Vergaderingen worden aangevangen. Geduurende de raadpleegingen, zit hij aan het einde van de tafel, met gedekten hoofde; doch hij ontdekt zig, en staat over einde agter den Armstoel van den President, wanneer hij, zo als zijn post mede brengt, Brieven, Verzoekschriften, of andere Papieren voorleest. Hij stelt alle de besluiten der Staaten te Boek. Hij schrijft de Berigtschriften voor de Dienaars van den Staat aan vreemde Hoven, en de Brieven aan Uitheemsche Mogendheden. Alle de Lastbrieven, voor de Krijgsoversten en Bevelhebbers, als mede de Wetten en Plakaaten der Algemeene Staaten, worden door hem bezegeld en afgevaardigd. De besluiten van den Staat, door den *Griffier* geboekt, worden gedrukt op der Staaten Drukkerij. Hij woont ook de Onderhandelingen met de vreemde Ministers bij, daar hij zijne stem in heeft. Dit aanzienlijk Ampt is, zints den Jaare 1670, zo als wij op het Art. FAGEL, gezien hebben, door mannen van dat Geslacht, tot op heden toe, bediend. Van de Vertrekken, tot de *Griffie* behoorende, hebben wij, bij de beschrijving van 't Hof, op 't Art. 's GRAVENHAGE, melding gemaakt.

GRIFT, (DE) een der *Geldersche Beeken*, welke een zamenloop van alle *Beeken*, in die Provintie, is, alle welke, bij *Hattem*, haar water in den *IJssel* storten.

GRIMALDI, (REINIER) van *Genua*, was, in het Jaar 1304, Admiraal van *Frankrijk*. Tot onderstand van Graaf JAN DEN II, en van de *Hollanders*, kwam hij herwaards, om de magt der *Vlamingers* te helpen dempen; loopende hij, met zijne Vloot,

GRIMBIJ, is, met *Mechelen*, de tweede Bank van *St. Servaas*, in *Staats-Braband*. Het Dorp van dien naam, dat ook *Daal-Grimbij* genaamd word, ligt een half uur gaans van het Dorp *Mechelen*, doch nader bij *Maastricht*.

GRIMHUIZEN, een Adelijk Kasteel, in *Staats Braband*, behoorende aan het Geslacht van dien naam, ten Westen van het Dorp *Buvel*.

GRIMOALD, Zoon van PEPIJN VAN LANDEN, was de opvolger zijns Vaders, als Groot Hofmeester in *Austrasie*. OTTO, die de Voogd of Opziender over SIGEBERT was, dit Ampt voor zig zelven zoekende te verkrijgen, maakte hem, drie Jaaren lang, zeer veel spels, tot dat hem GRIMOALD, door LEUTHARIUS, Hertog van *Zwaben*, liet afmaaken. Daarna vierde hij zijner Heerschzugt den teugel, tot zo verre, dat hij zijnen Zoon tot Erfgenaam van 't Rijk deed verklaaren; doende des Konings Zoon DAGOBERT naar *Ierland* voeren, en in een Klooster steeken, in het Jaar 650 of 652, onder voorgeven, dat dezelve overleden was; waarop hij zijnen Zoon, onder den naam van CHILDEBERT, tot Koning deed uitroepen. Naderhand ontving de verraader zijnen loon: met zijnen Zoon werd hij, door CLODOVEUS, gevangen genomen en omgebragt.

Zie mijn *Amsterdams Eer en Opkomst door de Hervorming*.

GRIMOALD, zoon van PEPYN VAN HERSTAL, was, onder de *Frankische* Koningen CHILDEBERT DEN II en DAGOBERT DEN III, Groot-Hofmeester. Hij trouwde, in het Jaar 715, met THEOSINDA, Dochter van den *Frieschen* Koning RADBOUD. In het Jaar 758, werd hij, op de begraafenis van ST. LAMBERT, door een *Fries*, RANGAR genaamd, vermoord, nalaatende een Bastaardzoon TIBALD, die, onder DAGOBERT DEN III, Groot-Hofmeester was, en insgelijks vermoord werd.

Ibid.

GRIM-

GRINNES. CLAUDIUS CIVILIS maakte eenen aanvang van den Oorlog, tegen de *Romeinen*, met hun, zo verre het Land der *Canninefaten* zig uitstrekte, van de Noordzee te verdrijven. Waarschijnlijk zou de Oorlog ten voordeele der *Batavieren* geëindigd zijn, hadde hij de *Romeinen* ook uit het bovenste gedeelte van het Eiland konnen verdrijven, alwaar zij vier Vlekken bezet hielden, niet met een klein getal, maar met twee geheele Keurbenden, en de Uitheemsche Hulptroepen, zo te Voet als te Paard. Aan eene van deeze vier plaatzen, welke, door CLASSICUS, met geweld wierden aangevallen, geeft TACITUS den naam van GRINNES, zonder iets verder van dezelve aanteteekenen. In de Reiskaart van PEUTINGER word de regte plaats van GRINNES aangeweezen, als gelegen, twee gemeene Duitsche mijlen beneden *Carve*, en eene mijl boven *Lefevanum*, omtrent het Dorp REMMERTEN, en dus een weinig boven den Dijk, waardoor DRUSUS den Rhijn, die op den *Gaulischen* Oever aanstortte, beteugelde. Men kan niet twijffelen, of het Zand, 't welk van den Oever afgespoeld was, door de kragt van den stroom, die weêrom stuitte, verder naar boven is gedreeven, alzo de kromme en bijna overdwarssche stroom van den Neder-Rhijn daar wijd geweest is. Waar uit dan volgt, dat 'er tusschen GRINNES en REMMERTEN, eenige drooge Eilandjes zijn opgekomen, waar van deeze twee plaatzen hunne naamen hebben kunnen ontvangen. GRINNES stamt dus af van GREND of GRENDEN, met welken naam de drooge gronden genoemd worden, waarop de groente zig boven het water begint te vertoonen; betekenende GRIN, in 't oud Friesch, GROEN, en GRIND, GROND.

ALTING, *Not. Germ. Inf. Part* I. *fol.* 80.

GRINT, GRIND, of GRIEN, een verlaaten Eilandje, omtrent twee mijlen bezuiden *ter Schelling*, digt aan de *Friesche* Kust. Voor omtrent 80 Jaaren stond aldaar nog één huis, en werd 'er nog Hooi gewonnen; doch tegenwoordig is het een Schulpplaat.

GRINDT. (CORNELIS VAN) Volgens Sententie der Stad *Enkhuizen*, in het Jaar 1569, om reden dat hij zijne Vrouw had

laaten sterven, zonder eenig Sacrement, naar de wijze der Roomsche Kerke, en voorts in stilte, bij nacht, begraaven, na drie maalen, te vergeefsch, ingedaagd te zijn, werd deeze man veroordeeld, in Bannissement en Verbeurdverklaaring zijner Goederen.

GRISPEERE, (ANTONIJ VAN) en GERRIT VAN RATINGEN, geweezen Raaden in het Hof van *Utrecht*, en, in het Jaar 1580, woonagtig te *Emmerik*, hadden, in dat zelve Jaar, ten voordeele van PARMA, zig ingelaaten met WILLEM VAN MONTFOORT, Drost van *Hattem*, om die Stad in handen van den Koning te leveren. Niets anders hadden zij daar voor bedongen, dan vergiffenis en onderhoud voor hun en de hunnen, indien zij hierom vervolgd wierden; 't geen hun ook was toegezegd. Zo zorgvuldig beleiden zij het stuk, dat veertig man, door RENNENBERG, naar *Hattem* gezonden, door hun werden ingelaaten. Doch de Drost en zijn Vader werden gevangen, naar *Arnhem* gevoerd, en aldaar onthoofd. De bespringers werden eerst uit de Stad, en daarna, door bekomen hulp, uit de naast bij geleegene Steden gejaagd.

GROBBENDONK, eene Baronnie, met een Kasteel, in *Braband*, tusschen *Lier* en *Herenthals*, aan de *kleine Nethe* geleegen. Ten tijde van Keizer KAREL DEN V, bloeide zekere GROBBENDONK, als Heer van *Wesemaale*, en Thesaurier Generaal der Koninglijke Finantien in de Nederlanden. Deszelfs Zoon, COENRAAD VAN GROBBENDONK, Koninglijke Raad, Commissaris der Finantien in *Vlaanderen*, werd, in het Jaar 1600, Vrijheer van *Hoboke*. ANTONIE SCHETS VAN GROBBENDONK, Koninglijke *Spaansche* Krijgsraad, Gouverneur van *'s Hertogenbosch*, werd, in 1601, tot Baron of Vrijheer, en, in 1637, tot Graaf verheven, als ook tot Ridder van *St. Jacob*. Terwijl hij Gouverneur van *'s Bosch* was, gebeurde het zo berugte als onbezonnen gevegt, waarvan wij, op het Art. BREAUTÉ, gewag gemaakt hebben, in het Jaar 1600. GROBBENDONK werd, meermaalen, beschuldigd, dat hij zijn Volk zou hebben aangezet om BREAUTÉ om te brengen. Dat dit geschied zij, is bekend; maar of GROBBENDONK werklijk oorzaak van dit schelmstuk

wa-

ware, is niet zeker, hoewel het ook, met grond, niet kan worden tegengesprooken. Een der naastbestaanden van den vermoorden, HOCQUINCOURT genaamd, kwam, uit *Frankrijk*, te *'s Hertogenbosch*, en daagde GROBBENDONK uit tot een tweegevegt; 't welk de Aartshertog verhinderde. Manlijk gedroeg hij zig, in het Jaar 1601, wanneer Prins MAURITS den *Bosch*, te vergeefsch, belegerde. Buiten de *Vugterpoort* deed hij eenige Buitenwerken opwerpen, moedigde de Burgers, op alle mogelijke wijzen, aan, en beloofde hun, binnen kort, ontzet en vergoeding van schade. In het Jaar 1603, in de maand Junij, dreef de Burgerij het Regiment van den Baanderheer VAN HACHENCOURT uit de Stad. Geduurende de Belegering, waren verscheiden Soldaaten in de Stad gekomen, en het gemelde Regiment, met de Ruiters van den Gouverneur, aldaar in Bezetting gebleeven. De Burgerij was daar over ten uitersten misnoegd; te meer, om dat zij vermoedde, dat dit Volk gemeenschap hield met de Muitelingen te *Hoogstraaten*. GROBBENDONK scheen, over de uitdrijving, zeer misnoegd te zijn: want men vond Briefjes, van den volgenden inhoud, door de Stad gestrooit. „ Ach lieve Burgers, sta bij, of wij zijn met goed en „ bloed verlooren. De Heer van GROBBENDONK heeft gezwoo„ ren, dat hij het ons vergelden zal, dat wij de Waalen uit de „ Stad gezet hebben; maar laat ons dat niet genoeg zijn, wij „ over de drie honderd sterk, die gezwooren hebben, dat wij „ hem vergelden zullen, dat hij met zijne Ruiteren beslooten „ had, ons van boven neêr dood te smijten; laat ons malkande„ ren bijstaan, om hem ter Stad uit te helpen met zijn Volk, of „ wij zijn in eeuwigheid verlooren." Doch hier kwam niets van, wijl de Stad, kort daarna, wederom, door Prins MAURITS, hoewel vrugteloos, belegerd werd.

GROBBENDONK bestierde de Stad, in meerder rust dan voorheen, tot in het Jaar 1629; in welk Jaar hem, in het zekere, berigt werd, dat Prins FREDRIK HENDRIK het voorneemen had opgevat, om het beleg voor den *Bosch* te slaan. GROBBENDONK, echter, weigerde, aan die tijding geloof te geeven, zeggende dat hij den Prins daar toe voor veel te wijs kende. Doch de tijd leerde hem het tegendeel. De Gouverneur, terwijl het Leger de Stad naderde, deed alle de zwakste plaatzen, binnen den

 Wal,

Wal, zo veel mooglijk, versterken, doch verzuimde, de Belegeraars, in het aanleggen hunner Werken, te verhinderen, als kunnende nog niet gelooven, dat de Prins het beleg van den *Bosch*, maar wel dat van *Breda*, in den zin had. Deeze ongeloovigheid was de oorzaak, dat hij de Vesting niet naar behooren met Volk en Krijgsbehoeften deed voorzien. Dit niettegenstaande hield hij het hevig Beleg uit, van den 1 Maij tot den 11 September, op welken dag de Regeering verzogt, om in onderhandeling te treeden. Twee dagen daarna kwam men overeen, om de Stad, aan de Algemeene Staaten, overtegeeven.

Uit het misnoegen der Burgerij op den Gouverneur en den Voorzittenden Schepen, blijkt duidelijk, dat de Stad, uit gebrek aan Buskruit, heeft moeten worden overgegeeven. Openlijk zeiden ze: „ Men belastte ons, op zwaare straffen, onze „ huizen met Levensmiddelen te voorzien; en nu is 'er geen „ genoegzaame Voorraad van Buskruit. Wij hebben, Jaaren „ achter den anderen, geld, tot verbetering der Vestingwerken, „ moeten opbrengen; en nu zitten wij 'er toe. Wij hebben een „ rijken Gouverneur en Voorzittenden Schepen, die ons hebben „ uitgezogen."

Zeker is het, dat GROBBENDONK van ongemeene gierigheid beschuldigd werd; en, uit de Stads Rekenboeken, is meermaalen aangetoond, dat hij en zijne Vrouw, zelfs nog geduurende het beleg der Stad, groote geschenken ontvangen hebben. Nogthans kan de roem, van een dapper, voorzigtig en kundig Krijgsheld geweest te zijn, hem niet onthouden worden; kunnende daarvan dit beleg ten getuige strekken.

Bij den uittogt, uit den *Bosch*, zag men, onder de Geestelijken, die de Stad verlieten, de Gemaalin van GROBBENDONK, verzeld van eene Minne en een klein Kind, waarvan zij, geduurende het beleg, verlost was. De Prins groette haar, en sprak haar zeer vriendelijk toe; waarbij zij eene ongemeene bedaardheid betoonde. De Krijgsknechten waren in drie hoopen verdeeld. GROBBENDONK, gezeeten op een wit Paard, had zig tusschen de eerste en tweede bende geplaatst. Hij toonde een ernstig gelaat, waarop aller oogen gevestigd waren. Bij den Prins gekomen zijnde, hield hij met denzelven een gesprek, waarin zijne Hoogheid deszelfs gehouden gedrag, geduurende het

het beleg, ten hoogsten prees. Hij, schertsende, daarop geantwoord hebbende, *dat hij vernesteld was*, gaf zijn Paard de spooren, en reed weg.

VAN HEURN, *Historie van den Bosch*, II. Deel.

GROEDE, kortheidshalve, GROE genaamd, is het grootste en beste Dorp van het geheele Eiland van *Kadzand*, in *Staats Vlaanderen*. Het pronkt met een fraaije Kerk en een hoogen spitzen Toorn. Dit Dorp word bewoond door verscheiden *Fransche* Vlugtelingen, die 'er ook een Kerk hebben. In het Jaar 1740 is aldaar een *Luthersche* Kerk gesticht, ten dienste der *Zaltsburgers*. Wijders is aldaar een Gemeente der *Doopsgezinden*, welke, met die van *Nieuwvliet*, een Leeraar hebben, wiens eigenlijke standplaats te *Aardenburg* is.

GROEN, (THEODORUS) gebooren te *Heusden*, en weleer Predikant te *Maastricht*, Schrijver van veele geleerde Schriften, en daar onder eene volledige Beschrijving zijner Geboorteplaatze.

OUDENHOVEN, *Beschrijving van Heusden*, bl. 198.

GROENENDAALE, een Konvent, bij *Brussel*, in 't *Sonnienbosch*, behoorende onder het Bisdom *Mechelen*, zijnde, weleer, geweest de wooning van een Kluizenaar. In het Jaar 1417, werd dit Konvent gebragt onder het Kapittel van *Windesheim*, bij *Zwolle*, en wel bepaaldelijk onder het Bisdom *Deventer*.

GROENDIJK, weleer een Klooster, niet verre van de Stad *Bolswerd*, in de *Friesche* Grietenij *Wonseradeel*; doch, in het Jaar 1572, door het Water geheel weggespoeld. Tegenwoordig leggen, op den grond van hetzelve, eenige Boerderijen. Een ander Klooster, van dien zelven naam, vond men, voorheen, in de Grietenij *Wijmbritseradeel*.

GROENHOUT, een Gehugt, in *Staats Braband*, behoorende onder de Vrijheid van *Roozendaal*.

GROENENBERG, weleer een Slot of Stamhuis van de Ridders van dien naam, in de *Groninger Ommelanden*, ten Westen van 't Dorp *Middelbert*. AVA VAN GROENENBERG, of GROENENBURG, Stadvoogd van *Groningen*, was, in het Jaar 1322, het laatste Mansoir van dat Geslacht, dat bekend was geweest zedert het Jaar 1040.

GROENEVEEN, ('t Huis) nu *Papenburg*, gelegen in *Kennemerland*, een half uur benoorden de *Zantpoort*, allernaast het *Huis te Velsen*, omtrent het Jaar 1565, door ADRIAAN VAN GROENEVEEN, die, in 1572, Vroedschap der Stad *Haarlem* was, gestigt, in de gedaante van een Slot, omsingeld met breede Graften. De Stichter van dit Huis, is, in den Jaare 1573, terwijl *Haarlem*, door DON FRIDRICO, belegert was, en bij, in een Schermutzeling, op den 20 Januarij, gevangen was, benevens QUIRIJN DIRKSZOON en Meester LAMBERT JACOBSZ, beide Oud-Burgemeesteren, tot weêrwraak, op den Wal, met de beenen om hoog, aan een Galg gehangen. Op de puinhoopen van dit Huis, heeft de Heer KORNELIS VAN DER MEIJE, in het Jaar 1633, een schoon vierkant Huis gebouwt, en het zelve, in 1643, hoewel toen nog niet volbouwd, verkogt en opgedraagen, aan den Heer GERARD VAN PAPENBROEK, Bewindhebber der Oost-Indische Maatschappij, ter Kamer *Amsteldam*, die het naar zijnen naam genoemd heeft.

In het uitgraven en diepen der Vijvers, rondsom dit Huis, zijn verscheide oude gebakken roode Steenen gevonden, met Bijbelsche en andere Historien daarop, als ook een gantsch onschonden *Jacoba's Kannetje*. Behalven verscheidene aanmerklijke zaaken, was, onder anderen, aldaar een zeer groote en ongegemeen kostbaare Boekerij, zo van oude gedrukte als met de hand geschreevene Boeken, die twee Gallerijen of Kamers besloeg; als ook de afbeeldzels van vermaarde en geleerde Mannen, en veele Antique stukken Marmer, met groote kosten, uit de zeldzaamste verzamelingen van de Heeren REINST, SIX, WITSEN, HEIDANUS, GRAEVIUS en anderen, bijeengebragt. Van deze verzameling van oude Marmeren Gedenkstukken, met Aantekeningen en Uitleggingen verrijkt, was, in zijnen tijd, de kundige *Amsteldamsche* Predikant BEBBER, voorneemens, een

Werk

Werk in 't licht te brengen, onder den tijtel MARMORA PAPENBURGICA; doch zijn ontijdig overlijden verhinderde de volvoering van dit ontwerp.

Zie *de Oude Holl. Chronijk*; VAN LEEUWEN, *Batavia*; AMPSING; HOOFT; SCHREVELIUS, enz.

GROENEVELDT, een Ambachtsheerlijkheid, in *Holland*, behoorende onder het Baljuwfchap van *Delfland*, onder de Parochie van het *Wout*, is geweest een adelijk Stamhuis der Heeren VAN WASSENAAR, door Heer DIRK, nevens 75 morgens Lands, voor deszelfs Erfdeel, nagelaaten aan zijnen jongften Zoon AREND, die daar mede verlijd werd, in het Jaar 1228. Deeze AREND, daar na, een Slot daarop hebbende doen bouwen, heeft den naam van WASSENAAR nagelaaten aan zijnen oudften Broeder, en dien van GROENEVELD, van deeze Hofftede, aangenomen. Hij nam tot zijn Wapen, *drie wasfende Maanen op een Groenveld*. Dit Ambacht word, in de oude Brieven, genaamt *de la Harnesch*. In het Jaar 1409, werd daar mede verlijd, JOHAN VAN GROENEVELD. Doch deeze, de zijde van Vrouw JACOBA volgende, werd, in het Jaar 1420, zijn Slot, met meer andere Huizen, ten grond toe afgebrand, maar naderhand weder opgebouwd. Dit *Greeneveld* grenst, ten Oosten, aan het *Wout*, in de *Groeneveldfche Watering*; ten Zuiden, aan den *Lierweg*; ten Noorden, aan de *Zwet*; en ten Westen, aan den *Naaldwijkfchen* weg. In zijne Polders beflaat het omtrent 300 Morgens. 't Slot *Groeneveld* is thans veranderd in een fraai fteenen Boerenhuis.

GROENEVELD; (REINIER VAN OLDENBARNEVELD, *Heer van*) zie OLDENBARNEVELD (R.)

GROENEVELD, (JONKHEER AREND VAN) was, in het Jaar 1587, een manmoedig verdediger van *Sluis*, toen het, door den Hertog VAN PARMA, belegerd was.

GROENEWEGEN, een der achttien verdronken Dorpen, in *Reimerswaard*, in *Zeeland*.

GROENEWEGEN, (Mr. SIMON VAN DER MADE) Leeraar in de beide Rechten, en Secretaris der Stad *Delft*; alwaar zijne Voorouders, veele Jaaren, aanzienlijke bedieningen bekleed hadden. Hij heeft den roem nagelaaten, van, door zijn kunde in de Rechtsgeleerdheid, deeze Landen grooten dienst gedaan te hebben; bijzonder door het schrijven zijner twee Boeken, waarvan het eene ten tijtel voert: *Aanmerkingen op de Hollandsche Rechtsgeleerdheid van H. de Groot*; en het tweede: *Tractatus de legibus abrogatis in Hollandia viciniisque Regionibus*, in 4to.

Hij overleed, den 5 Julij 1652, in den ouderdom van ruim 39 Jaaren.

BLEISWIJK, *Beschrijving van Delft*, pag. 834.

GROENEWEGEN, (HUIG JANSZOON VAN) een der Voorzaaten van den zo evengemelden Heer VAN GROENEWEGEN, was, in het Jaar 1573, Burgemeester der Stad *Delft*, en den Roomschen Godsdienst nog toegedaan. BOSSU, zogt zig van hem te bedienen, om den Prins VAN ORANJE gevangen te neemen; doch de brenger van den Brief, een govangen Soldaat zijnde, stelde dien in handen van den Heer VAN BATENBURG, die hem aan den Prins bezorgde. De Burgemeester, bij den Prins ontboden zijnde, verklaarde zijne opregtheid, met God aan te roepen tot getuige van zijne onschuld; zeggende verder, geen meester van de Pen van BOSSU te zijn. De Prins hervatte, dat zijne trouwe zou blijken, indien hij BOSSU zelven in de laagen lokte, welke hij voor anderen bereid had. Maar ook hierop betuigde de Burgemeester, dit van zig zelven niet te kunnen verkrijgen; waarop de Prins hem, eenigen tijd, in zijn huis, deed in verzekering houden, doch eerlang wederom ontslaan.

BOR, VI. Boek, bl. 315 en 318.

GROENEWOUDE; zie AMELISWAART.

GROENEWOUDE, eene Riddermaatige Hofstad, in 't Sticht van *Utrecht*, ruim een kwartier uur ten Noordwesten van de Kerk van *Woudenberg*. Deeze Ridder-Hofstede schijnt gesticht

te

te zijn, in 1382, door eenen WILLEM VAN GROENEWOUDE, op de plaats van het Kasteel *Woudenberg*. Zijne Nazaaten bezaten het, tot in het Jaar 1495; in welk Jaar het, door LUBBERT VAN GROENEWOUDE en deszelfs Zoon, werd overgedraagen aan ERNST TAATS VAN AMERONGEN, in wiens Geslacht het gebleeven is, tot dat WILLEM TAATS VAN AMERONGEN, *Heer van Giessenborg*, in 1643, het aan den Leenheer opdroeg; ten behoeve van MARIA HONDELINO, Weduwe van DIRK VAN ECK VAN PANTALON, Heer van *Lauwenregt*, die het, ten zelven dage, opdroeg aan haaren Zoon, GERARD VAN ECK VAN PANTALON, Heer van *Oud-Broekhuizen*. Deeze gaf dit Huis, in 1670, wederom over aan HENDRIK JACOB VAN THUIJL VAN SEROOSKERKEN, *Heer van Zuilen*, door wien het, ten volgende Jaare, werd opgedraagen aan de Weduwe van GIJSBERT VAN HARDENBROEK, die het terstond wederom overgaf aan haaren Zoon, GIJSBERT JOHAN VAN HARDENBROEK, die, wegens *Groenewoude*, in 1674, als Lid der Edelen beschreeven werd. Naderhand verkogt hij het aan BARTHOLOMEUS DE GRUITER, Raad in de Vroedschap der Stad *Utrecht*. Vervolgens is het aan andere Geslachten overgegaan. Het Huis vertoont zig als een ouderwetsch Gebouw, met drie scherpe Gevels, en legt in een ruimen Vijver, omringd van aangenaame Laanen en Boschaadjen.

GROENINCX, (EGIDIUS) was, in het berugte Jaar 1672, bij het schrikverwekkend oproer, dat toen, te *Rotterdam*, plaats had, een der Burger-Kapiteinen, die zig aller achting waardig maakte, door het beschermen van eenige Leden der Regeering op het Stadhuis, tegen de woede van het moord- en plonderziek graauw.

GROENLO; zie GROL.

GROISBEEK, (.... *Heer van*) was, in het Jaar 1567, Lid van den Grooten Raad te *Mechelen*. Hij werd, in dat zelve Jaar, door de Landvoogdesse, benevens JORIS RATALLER, benoemd, als Afgezant naar *Denemarken*, om den Koning van de verhooging der *Zondsche* Tollen af te maanen; doch zijn

Ge-

Gezantſchap was vrugteloos. In het volgende Jaar bekleedde hij, voor den Graave VAN ARREMBERG, het Stadhouderſchap van *Groningen*.

BOR, IV. Boek.

GROESBEEK, een Dorp en Heerlijkheid, in het Kwartier van *Nijmegen*, tusſchen die Stad en *Kraanenburg*. Hier is een Predikant, die ook te *Schenkenſchans* dienst doet.

GROESTRA, eene Edele Staate, in *Friesland*; na bij het Dorp *Marſum*, in de Grietenij *Menaldumadeel*.

GROET, een klein Dorp, in *Noord-Holland*, twee en een half uur van *Alkmaar*; zijnde het uiterſte Dorp van *Kennemerland*, ten Noorden van het Dorp *Kamp*, waarmede het, in 't Kerklijke, vereenigd is.

GROL, of GROENLO, is de vijfde Stad van 't Kwartier van *Zutphen*, leggende omtrent vier uuren gaans, ten Z. O. van *Lochem*, aan het Watertje de *Sluik*, dat, een weinig beneden *Borculo*, in de *Berkel* valt. Voortijds was dit een Steedje, voorzien van goede en regelmatige Vestingwerken; doch tegenwoordig is alles geſlegt, zelfs tot de Poorten toe; zo dat het nu genoegzaam een open Vlek is. De naam van *Grol*, of *Groenlo*, word afgeleid van een groene hoogte, die rondsom met boomen bezet was. In oude Graaflijke Brieven draagt het den naam van *Grunlo*; doch, reeds in 't Jaar 1236, werd het GROL genaamd.

Van ouds her was GROL eene Heerlijkheid, voorzien van hooge gerechtigheid, behoorende aan den Huize van BORKULO. OTTO DE III kogt dezelve, in het Jaar 1235, van HENDRIK VAN BORKULO. Door REINOUD DEN II. werd het met muuren omringd. In 1550 deed KAREL DE V het, met nieuwe Graften en Wallen, verſterken. Na de *Gendſche* Vrede voegde zig GROL aan de zijde der Staaten. Maar na dat RENNENBERG afgevallen was, bragt hij dit Steedje ook weder aan de *Spaanſche* zijde. MAURITS belegerde GROL, in 1595, doch, met beter uitſlag, twee Jaaren daarna; de Stad ging toen aan hem over;

den

den 27 September 1597, en bleef aan der Staaten zijde, tot in 1606, wanneer SPINOLA het bemagtigde. In 1627 onderging *Grol* een zwaar beleg, van Prins FREDRIK HENDRIK, waarvan de omstandigheden door den vermaarden H. DE GROOT, breedvoerig, en in fraai Latijn beschreeven zijn. *Grol* bleef, van dien tijd, tot in het Jaar 1672, aan der Staaten zijde, wanneer het den Bisschop van *Munster* in handen viel. Na de verovering, in 1627, was *Grol* merklijk versterkt en met goede Bolwerken voorzien. De *Munsterschen* bleeven 'er in, tot 1674, wanneer zij, na de Vestingwerken geslegt te hebben, 'er weder uittrokken. In het Jaar 1747, hielden vier Kompagnien *Hanoverschen* aldaar, eenigen tijd, hun verblijf. Ook werd 'er, in dat Jaar, een Kerk of Klooster ingewijd. In het Jaar 1750, ontstond aldaar eene verre uitziende verwijdering, tusschen de Leden van den Kerkenraad, wegens het bevallen van de Bruid van zekeren Ouderling; doch de zaak werd in der minne bijgelegd. In de jongste beroerten van Nederland, heeft *Grol* rijkelijk zijn aandeel gehad, naardien verscheidene Burgers aldaar zeer misnoegt waren op den Burgemeester ABBINK. Maar alzo wij voorneemens zijn, dit alles naauwkeurig te beschrijven, in een bijzonder Werk, onder den tijtel van *Zaaken van Staat en Oorlog, zedert het Jaar* 1780 *tot heden*, en met authentique Stukken alles aan te wijzen, gaan wij nu over om *Grol* nader te beschouwen.

De Regeering aldaar bestaat uit een Kollegie van zeven Burgemeesters, Schepenen en Raaden, en één Secretaris. De Regter over het Ampt van *Grol*, zo wel als de andere Regenten, worden door den Stadhouder in der tijd aangesteld. De Admiraliteit van *Amsteldam* houd aldaar een Kommis ter Recherche. De aldaar zijnde Gebouwen zijn oud en vervallen, schoon 'er nog eenige zijn, die een tamelijk goed aanzien hebben. De Hervormde Kerk word door twee Predikanten bediend. Ook hebben 'er de Roomschgezinden eene Staatie, die door een waereldlijk Priester bediend word.

GROLLERHOUT, zie BALLERHOUT, *Regtbank te Rolde*.

Grollo, een Buurt, ten Zuiden van *Rolde*, in 't Landschap *Drenthe*, alwaar, eertijds, in het nabij geleegen Bosch, onder den blooten Hemel, de algemeene Vergaderingen der *Drenthsche* Landstanden gehouden werden. 'Er waren, daar ter plaatze, gaten in den grond gemaakt, voor elk naar zijnen rang, om daarin te zitten; dan naderhand zijn die Vergaderingen gehouden in de Kerk te *Rolde*.

Groningen, gronningen, groeningen, gruningen of greuningen, in het Latijn *Groninga*, *Groningia*, *Gruninga*, en *Gruningia*, eene fraaije, sterke en welbewoonde Stad, in het Noorderdeel van *Nederland*, tusschen de *Eems* en de *Lauwers* gelegen; hebbende ten Zuiden, het Landschap *Drenthe*; ten Westen, de Provintie van *Friesland*; ten Noorden, de *Wadden* en Eilanden aan de *Noordzee*; en ten Oosten, den melden *Eemsstroom* en *Oost-Friesland*, en maakende met de [illegible]en, de *Ommelanden* genaamd, eene der zeven Vereenigde [illegible]landsche Provincien.

Deeze Stad word, ten aanzien van haare eerste beginzelen, voor zeer oud gehouden, en zelfs niet alleen voor de oudste Stad van *Friesland*, maar ook van de gantsche Zeekust over den *Rhijn*. Zij heeft haaren naam echter niet ontleend van eenen grunus, gelijk eenige Fabeldichters willen, voorgeevende, dat zekere friso, 313 Jaaren vóór Christus Geboorte met de zijnen in dit Gewest zou gekomen zijn, het welk nu *Friesland* genaamd word; dat dit Volk, ten opzigte van zijnen Godsdienst, eén Opperpriester, zo veel als Opperhoofd, en eerste der *Druiden*, had, haijo genaamd; dat dezelve twee Zoonen had, galo en mannus, geheeten; van welker eersten grunus zou gesprooten zijn, dewelke omtrent 136 Jaaren vóór christus geboorte, in *Friesland*, een Kasteel bouwde, naar hem *Grunusbirgen*, of *Grunusburght* genaamd; waarbij naderhand eenige Huizen zouden gebouwd zijn, en dus gruningen allengs in de gestalte van een Dorp geraakt. Dit gantsche verhaal is zonder bewijs, en word deswegen met reden voor een verdichtzel gehouden. Waarschijnelijker, zo niet geheel zeker, is het geen de geleerde menso alting, een Man, die zijn Vaderland, door eenen onvermoeiden vlijt, in het naspeuren van

des-

deszelfs oudheden, en het ontdekken en verklaaren van veele tot zijnen tijd toe onbekend geweest zijnde zaaken, tot roem strekt, aangaande deeze naamreden opgeeft; namelijk, dat *Groningen* of *Groeningen* zijnen naam heeft gekreegen van de groenheid der Velden, tusschen de twee Vloeden of Rivieren gelegen, waar van zij, gelijk gezegt is, een hoogen rug beslaat. Deeze gelegenheid, dus vervolgt die naauwkeurige Schrijver, word zelfs niet duister te kennen gegeeven door het Stads Wapen, zijnde een groene streek, of Veld, dat midden tusschen twee Wateren of Vloeden is uitgestrekt: want *Groen*, bij de *Friezen*, *Grien* genaamd, word van de *Duitschers*, die dieper in het Land woonen, *Gruin* of *Grun* geheeten; en van de anderen, die langs de Stranden, of aan de Zeekust, woonachtig zijn, *Groen* of *Gron*; waar van daan de verscheide benaamingen van *Grins*, *Gruningen*, *Groeningen*; *Groningen*, enz. aan het hoofd van dit Artijkel aangehaald, gekomen zijn. *Greuningen* word door de wandeling alleen van de *Hollanders* gezegd, door het verkeerd uitspreeken van de *Saxische* tweeklank *oe*. Maar de uitgang *ing* is bij ons, gelijk op veele plaatzen in *Duitschland*, wel inzonderheid een merkletter der Geslachtnaamen. UBBO EMMIUS, schoon de naamreden van de groenheid der Velden niet verwerpende, schijnt echter meer zin te hebben in eene van zijne uitvindinge. Namelijk, hij is 'er niet vreemd van, dat *Groningen* gestigt, of ten minste beheerscht is geweest door eenen GRUNUS, of GRIJNS; doch geen Indiaanschen GRUNUS; geen FRISOOS Neef; geen TROJAAN; maar een Inlander en een gebooren *Fries*; en dit is, zegt hij voorts, mogelijk de reden, dat *Groningen* dikwijls (zo als nog bij de *Friezen*) *Grinse*, of *Grense*, is genaamt geweest. Voor het overige doet hij gelden, dat meer plaatzen, hier omtrent gelegen, haare benaaming van braave en deftige Lieden gekreegen hebben. Doch men twijffelt niet, of de Leezer zal vrij meer smaak vinden in de naamreden, door den Heer ALTING opgegeeven. Men zal hier, echter, tot besluit van het onderzoek, aangaande den naamsoorsprong dezer Stad, nog bijvoegen, de gedagten van den Heer H. V. R. in zijne Aantekeningen op de *Oudheden en Gestichten van Groningen*, dien aangaande, en het oordeel daar over aan den Lezer overlaaten, volgende daar omtrent het zedig voorbeeld van den Schrijver

zelven. Het ſtaat dan, volgens dezen Schrijver, te weeten, dat *Gronna*, *Gronnia*, en *Grunna*, naar de opmerking van BOLLANDUS (bij DU CANGE, op het woord *Gronna*, bij de Latinisten der middelſte Eeuwen, *Veen*, of *Veenland*, en zomwijlen ook *Moeras* betekent, het welk de Schrijver door eenige plaatzen in de Latijnſche taale bewijst. Van dit *Gronna*, of *Grunna*, hebben, volgens het getuigenis van DU CANGE, zommigen de naamen van *Groningen*, in *Friesland*; *Gronaw*, in het Land van *Brunswijk*, en *Groningen*, in het Bisdom van *Halberſtad*, afgeleid. Hij beſluit hier op met deeze woorden: „ Was de naamreden van *Groen* niet in den weg, dan „ zou die van *Gronna*, of *Grunna*, al vrij in bedenking ko- „ men, en doet het *misſchien* evenwel.”

Wat voorts de Oudheid van *Groningen* betreft, de Heer ALTING (*P.* I. *Germ. Jrf.* p. 48) heeft waarſchijnlijk niet gedoold in zijne meening, dat de Stad *Groningen* het Kasteel of de Vesting is, welke de Veldheer der *Romeinen* CORBULO bouwde, om de *Friezen*, die weder onder de gehoorzaamheid van het Roomſche Rijk gekomen waren, in bedwang te houden. GERMANICUS, van voorneemen zijnde de *Cheruſcen*, zig omtrent de *Weſer* onthoudende, den Oorlog aan te doen, vertrok, van het Eiland der *Batavieren*, met zijn Voetvolk, op duizend Schepen, zijn vaart neemende op *Druſus* Gragt en den Ysſel tot in een Meir, het welk hedendaags te *Zuiderzee* is, welker wateren ter dier tijd nog zo wijd uitgeſtrekt niet waren, als zij tegenwoordig zijn. Van daar begaf hij zig in den *Oceaan*, en de Kusten langs vaarende, kwam hij aan den mond van den *Eems*, alwaar hij zig met zijn Volk ontſcheepte. PEDO, Generaal van de Ruiterij, nam een anderen weg, en trok door *Friesland* en het Land van *Groningen*, het welk daar aan vast was, en kwam, met zijne Benden, mede op de Oevers van den *Eems*, daar de beſtemde algemeene vergaderplaats was. Hier was een kleine Haven, met een Kasteel, dat den naam van de Rivier had, waarin de Vloot, geduurende den Veldtogt, gelaaten werd. Deeze Haven en dit Kasteel, of Stedeke, wierden veeltijds verkeerdelijk genomen voor de Stad *Embden*, die zo oud niet is, en vermaard is geworden door haaren grooten Koophandel, als de andere. Maar deeze twee Steden waren

ge-

gelegen aan de twee verfcheide zijden van de Rivier, waar van zij haaren naam ontleenden; en die, daar GERMANICUS zijn Voetvolk ontfcheepte, buiten allen twijffel, aan deeze zijde van den *Eems*, en aan den kant van *Groningen*, nademaal de Ruiterij te Land door *Friesland* zich kwam voegen bij het Voetvolk, het welk daar ontfcheept was. Men had als toen nog geene Dijken, om het geweld en de overftroomingen van de Zee en van den *Eems*, welks mond zeer wijd is, te keeren; zo dat de *Romeinen* hunne winterkwartieren langs die Rivier niet houden, of fterke bezettingen laaten konden, maar genoodzaakt waren, te rug te keeren; en zij leden zelfs onder weg al veel, door den hevigen wind, en 't opzwellen van de Zee: waarom zij hunne wijk namen in een Dorp in 't Land van *Groningen*, 't welk hooger was dan andere, en daar GERMANICUS, met eenige Keurbenden (*Legiones*) voor uit getrokken zijnde, hen verwagtte. *Friesland* en *Groningen* hadden de magt niet, de minfte beweeging te maaken, zo lang de Krijgsbenden van GERMANICUS, die, van het bedwingen van hunne nabuuren, waren te rug gekomen, zo nabij waren. Maar het leed niet lang, of daar gefchiedde een algemeene opftand; de Benden der *Romeinen* werden geflagen, en CORBULO, in den Jaare 48 van de gemeene tijdrekening, herwaarts gezonden, om de Volkeren van *Oost-Friesland* en het Hertogdom *Breemen* weder tot gehoorzaamheid te brengen. De *Friezen*, door zijne komst en de geftrenge ftraffen, die hij oeffende, overal, wie hem dorst wederftaan, ten uiterften verbaasd, zonden Afgezanten aan hem; beloofden zig zijner gehoorzaamheid te onderwerpen, en gaven hem Gijzelaars voor hunne getrouwheid. Hij nam deeze gelegenheid waar, om zig meester van *Friesland* te maaken, en verdeelde het in Kwartieren; hij gaf de oude en nieuwe Inwooners zeker gedeelte Land, en bouwde eene fterkte, om hen in toom te houden. M. ALTING meent, gelijk zo even gezegd is, dat deeze Vesting gelegt wierd ter plaatze, daar tegenwoordig de Stad *Groningen* legt, om dat het eene welgelegene en gemaklijke plaats was, op den weg tot CORBULO, en niet verre van het Steedje *Eems*, daar deeze Veldheer zig bevond; wanneer de *Friezen* hem hunne Gezanten toezonden, en van waar hij het oog kon hebben, te gelijk op het bouwen van deeze fterkte, en op het onderbrengen van de Vol-

keren, die aan de overzijde van de Rivier woonden. Het geen deeze gisfing waarfchijnlijker maakt, is, de groote overeenkomst, welke men befpeurt tusfchen de Regeering van 't oude *Rome* en die van *Groningen*. Daar is een Raad of Senaat, die het oppergezag heeft; daar zijn Burgemeesters (*Confules*); een Hoofdfchout (*Prætor*); Zede- of Tuchtmeesters (*Cenfores*); Wijk-of Bouwmeesters (*Ædiles*), en zelfs heeft men 'er, als het de nood vereischte, een Oppergezaghebber (*Dictator*) gemaakt. Maar voornamentlijk zijn 'er verfcheide Wetten in deeze Stad in gebruik, de welke uit die van de twaalf Tafelen fchijnen genomen te zijn. Het was eene Wet der twaalf Tafelen, dat de Hoofdfchout de Procesfen vóór den middag moest oordeelen; dat de naaste Bloedverwant van minderjaarige Kinderen, die hunnen Vader kwamen te verliezen, de Voogdij over dezelve moest op zig neemen; dat men op geen Begravenisfen mogt drinken, en dat de uitfpraaken van het Volk van een volftrekt gezag zijn. Men vind, echter, niet veele Roomfche gedenktekenen in *Groningerland*; doch dit komt misfchien om dat de *Romeinen*, op 't bevel van den Keizer CLAUDIUS, hunne troepen uit *Duitschland* trokken, en hunne Guarnifoenen naar den Rhijnkant zonden. Het is niet wel te zeggen, of de Vesting van CORBULO eene Stad is geworden; en hoewel verfcheide andere plaatzen, daar de *Romeinen* hunne Bezettingen, en Tuig- en Wapenhuizen hadden, het geluk van dusdanige voordeelige verandering gehad hebben, men kan nogthans niet verzekeren, dat het ook zo met deeze fterkte gegaan is. HEDA verhaalt, dat de *Normannen* in hunne ftrooping, in 't Jaar 837, drie plaatzen verwoestten, welke vermaard waren door haaren Koophandel en haare Jaarmarkten, te weeten: *Antwerpen, bij de Schelde, Vilta, digt aan de Maas, en Groningen, op den Oever van den Eems*. *Antwerpen* is genoeg bekend; maar naardien 'er in dien tijd geen plaats nabij de *Maas* was, in welke een Jaarmarkt gehouden, en groote Koophandel gedreeven kon worden, dan alleen *Vlaardingen*, fchijnt het, dat men voor *Vilta* zou moeten leezen *Vlardinga Viltorum*. Ook mist de Schrijver in de gelegenheid van *Groningen*, als zijnde niet, gelijk hij zegt, op den Oever van den *Eems*: en zo zou hij mede hebben kunnen mistasten in den naam van deeze Stad, die niet aanmerke-

kelijk werd, noch bemuurt is geworden voor langen tijd na de gezegde ſtrooping, gelijk zo aanſtonds zal gezegd worden. Ook blijkt het gezegde uit den Giftbrief van Keizer HENDRIK DEN III, ten behoeve van de *St. Martenskerk* te *Utrecht*, waar bij hij, na verſcheidene overweegingen wegens 't goed gebruik, 't welk men behoort te maaken van de aardſche Goederen, met die aan God, van wien men dezelve ontvangen heeft, weder te geeven, aan de gemelde Kerk, in den Jaare 1040, geeft een Landgoed, dat hem toebehoorde *in Villa Groninga nuncupata*, in het Vlek *Groningen*, gelegen in het Landſchap *Drenthe*, met de Huizen, Velden, Weiden, bebouwde of onbebouwde Landen, Leenſchattingen, enz. Het is zeker, dat het woord *Villa* in dien tijd zeer zelden eene bemuurde Stad betekende, maar gemeenlijk genomen werd voor eenige Huizen, bijeen ſtaande, die een Dorp of Vlek uitmaakten. In de elfde en twaalfde Eeuw werd *Groningen* eene Stad van vermogen en aanzien, en omtrent den Jaare 1110 met muuren, torens en poorten omringd: doch GODEBALD, XXII Bisſchop van *Utrecht*, noodzaakte de Inwooners, in den Jaare 1112, de zelve weder af te breeken, hen voorts verbiedende dit werk ooit weder te onderneemen, ten zij de *Utrechtſche* ſtoel, aan welken deeze plaats, als boven gezegt is, in den Jaare 1040, door Keizer HENDRIK DEN III gegeeven was, daar in had bewilligd. De plaats moet, egter, kort daar na wederom verſterkt en in ſtaat geſteld zijn om een beleg te kunnen uitſtaan: want de Inwooners, in den Jaare 1166, tegen GODFRIED VAN RHEENEN, Bisſchop van *Utrecht*, opgeſtaan zijnde, kwam FLORIS DE III, Graaf van *Holland*, tot zijne hulpe, verloste hem uit de handen der Inwooners, die hem bezet hadden, en belegerde de Stad, welke hij met veel moeite poogde te vermeesteren; doch waar toe hij niet kon geraaken. Keizer FREDERIK gebruikte zijn gezag om een einde van deezen Oorlog te maaken, en verzoehde, door REINOLD, Bisſchop van *Keulen*, de Burgers met den Bisſchop, en vervolgens den Bisſchop met den Graave van *Holland*, die te zamen oneenig geworden waren over den eigendom der Landen, ſtrekkende van *Groningen* tot aan de Rivier de *Lauwers*. FLORIS hield ſtaande, volſtrekt meester van dezelve te weezen, om dat zij hem door zommige Kei-

zers gegeeven waren. De Bisschop bragt van zijnen kant andere giften te voorschijn, waar bij hij aantoonde, dat hij de wettige Eigenaar van een gedeelte van deeze Landen was. De Keizer beslegte het geschil in diervoegen, dat zij voor het toekomende de inkomsten te zamen zouden deelen, en dat zij derhalven een Burggraaf zouden verkiezen, die de beheering daar van zou hebben; dat zij malkander over de keur van den persoon niet kunnende verstaan, dezelve door hem zou worden benoemd; dat voorts beide in de maand van Maij te *Groningen* zouden komen, om de verdeeling van den ontvangst te doen, en daar niet langer verblijven dan zes weeken, de een om den Geestelijken dienst te verrigten, en de ander om de Burgerlijke zaaken te beschikken. Hier uit blijkt dan niet alleen, dat *Groningen* toen eene bemuurde Stad was, die een Leger kon wederstaan, en een beleg uithouden; maar ook, dat de Graaven van *Holland* en de Bisschoppen van *Utrecht* zig elk den eigendom daar van aanmatigden, en dat de Keizer rechter van de geschillen over dat Land was, niet alleen als Scheidsman, maar ook als Leenheer; om dat de eene en de andere het zig niet anders toeëigenden, dan uit kragte van giften, door zijne Voorzaten gedaan, onder beding van Leenschatting en hulde, zo als dat in die tijden geschiedde. Het platte Land, of de Landen, gelegen rondom *Groningen*, dat men tegenwoordig de *Ommelanden* noemt, behoorden niet onder de Stad; het was eene heerschappij, of zelfs verscheide heerschappijen op zig zelve, die, voornamenlijk het Kwartier van *Fivelingo*, geregeert werden door Burgemeesters, welke alle Jaaren verkooren werden, als in 't oude *Rome*. Deeze bediening werd zeer begeerd door de geenen, die aanzien en gezag in 't Land hadden; en hoewel dezelve in vervolg van tijden dikwils vermengt is met die van Schepenen en Gezwoorens, die Rechters over 't Volk zijn, zij was daar van nogthans zeer verschillende, en veel hooger in het oude Land van *Groningen*, of liever de *Ommelanden*. Een gedeelte van de *Ommelanden* stond, ten opzigte van het Geestelijke, onder den Bisschop van *Munster*; maar die van *Utrecht* matigde zig het Geestelijke rechtsgebied over de Stad aan, schoon zij beide daar over altijd veel stribbelingen en strijd gehad hebben. Dat de verscheide Kwartieren der *Ommelanden*, elk eene bij-

zon-

zondere heerschappij, onafhankelijk van *Groningen*, waren, en zig zomtijds daar tegen vereenigden, blijkt genoegzaam uit de Oorlogen, die 'er dikwijls ontstonden, en gevoerd werden, tusschen de Inwooners van de Stad, en de Opgezeetenen van het platte Land; als mede daar uit, dat de Stad en ieder Kwartier zomtijds afzonderlijk tegen malkander, of tegen anderen, veeltijds om zeer geringe zaaken, oorloogden; want elk had zijn bijzonder belang, en zijne eige Krijgsbenden en Wapenen. De Stad werd zo rijk en magtig, dat zij bestond haar gebied uit te strekken over *Friesland*, en daar veroveringen te doen. De Overwinnaars misbruikten hunne magt, en handelden de geenen, die zij onder bragten, hardelijk. Albert van *Saxen*, door Keizer MAXIMILIAAN gezonden, tastte de *Friezen* mede aan, en zijn voordeel doende met de verdeeling en bloedige Factien van de *Schieringers* en *Vetkoopers*, welke geheel *Friesland* en *Groningen* zo deerlijk geschud hebben, viel hem de overwinning gemakkelijk. Hij wilde ook van de *Groningers* wederom neemen het geen zij overweldigd hadden; doch zij wederstonden hem kloekmoedig, en verdroegen alle de ongemakken van een streng beleg, tot dat zij eindelijk, vreezende in de handen van hunnen vijand te zullen vallen, zig liever onder zekere voorwaarden wilden verzoenen met FREDERIK VAN BADEN, die in den Jaare 1490 tot Bisschop van *Utrecht* verkooren was. Zij stonden toe, een Rechter, in den naam van den Bisschop, te ontvangen, behoudens dat zij eene volkomen vrijheid behielden; maar wanneer men hen wilde noodzaaken, weder te geeven, het geen zij in *Friesland* veroverd hadden, werd de onderhandeling afgebrooken door een Priester, die veel gezag had, en zich daar tegenwoordig bevond, beweerende, dat het beter was onder het juk te buigen, dan die overwinningen te verlaaten; waar op zij middel vonden om zig van ALBERT te ontslaan, met de *Friezen* bij te staan, die zijn Zoon, HENDRIK belegerden. De Vader verliet de *Groningers*, om den belegerden Prins te hulp te komen, en stierf van hartzeer. Hendrik en zijn Broeder GEORGE, hervatten, echter, den strijd weder tegen de Inwooners van *Groningen*, die EDZARD, den Vorst van *Oost-Friesland*, aan geene zijde den *Eems*, en KAREL, Hertog van *Gelder*, uit den stamme van EGMOND, te hulp riepen.

 De

De Oorlog was uitsteekend hevig. *Koeverden*, door verraad van de *Groningers* in handen van den Hertog geleverd, werd hernomen door den Bisschop, die, het Recht van zijn Bisdom niet kunnende staande houden, zig daar van liever ontsloeg. Eindelijk gaf *Groningen* zig in den Jaare 1536 over aan Keizer KAREL DEN V, zendende eenige Afgezanten aan MARIA, Zuster van dien Keizer, en Gouvernante der *Nederlanden*, met verzoek om onder des Keizers bescherminge aangenomen te worden. Dit werd greetig aangenomen, en GEORG SCHENK, met eene genoegzaame Krijgsmagt, als Stadhouder derwaards gezonden; waar door *Groningen* en de *Ommelanden* aan de *Nederlanden* werden gehegt. KAREL DE V liet dezelve onder anderen na aan kijnen Zoone PHILIPS DEN II, onder wiens Regeeringe, wegens het verbreeken van des Lands Voorrechten en Vrijheden, en het pleegen van Dwingelandij en Gewetensdwang, de langduurige en wreede Oorlog met *Spanje* een begin heeft genomen, aan welken *Groningen* zo wel, als andere *Nederlandsche* Steden en Provincien, zijn deel heeft gehad, en eindelijk, met dezelve, het *Spaansche* juk ten eenemaal van zijnen hals geschud. Men zal het merkwaardigste, deeze Stad in het bijzonder, geduurende deeze beroerten, overgekomen, hier kortelijk verhaalen. Na de algemeene Beeldstorming in *Nederland*, die te *Groningen* zo groot niet was als in andere Steden, kreeg de Graaf VAN ARENBERG, in het begin van Junij des Jaars 1567, uit naam van den Koning van *Spanje*, met bewilliging der Regeeringe, en op eene listige wijze, vier Vaandelen *Hoogduitsche* Soldaaten binnen *Groningen*, dewelke aldaar grooten moedwil bedreeven, inzonderheid aan de Hervormden; de Stadssleutels naar zig namen; de Burgerij ontwapenden; de Gereformeerde Predikanten deeden ophangen, en een Jongman, door opgelegd Verraad, vierendeelen. Graaf LODEWIJK VAN NASSAU kwam de Stad wel, in den volgenden Jaare, na het verslaan van ARENBERG bij *Heiligerlee*, met eene redelijke Krijgsmagt belegeren; maar het afkomen van den Hertog VAN ALBA, met een vrij talrijker Leger dan het zijne, deed hem het Beleg opbreeken. De Hertog kwam daarop binnen *Groningen*, en gelastte daar een Kasteel te bouwen, tusschen de *Oosteren Heerepoort*, met vijf Bolwerken, het welk in den volgenden

Jaare

Jaare werd voltrokken: maar de Algemeene Staaten zonden zekeren STELLA derwaarts, om de Regeering en het Krijgsvolk tot het aanneemen der Pacificatie van *Gent* te beweegen, en hen te overreeden, om het met de Generaliteit te houden, beloovende de bezetting ten dien einde alle de agterſtallen, die vrij groot waren, te betaalen. De Stadvoogd ROBLES, de lugt daar van gekreegen hebbende, liet STELLA terſtond vatten en op den Pijnbank leggen, om zijnen last uit hem te brengen; maar doordien hij alles ſtandvastig ontkende, en het Krijgsvolk heimelijk de gezegde aanbieding wist voor te ſtellen, raakte hetzelve eindelijk op de been; nam den Bevelhebber ROBLES, met eenige andere *Spaanſche* Hoofdmannen, gevangen; verloste STELLA uit zijne gevangenisſe; bragt hem op de Markt, onder het geroep *lang leeve de Prins! lang leven de Staaten!* en deed hem, in den naame der Staaten, den Eed; zendende voorts eenige Gevolmagtigden met STELLA naar *Brusſel*, welke de Stad aldaar aan de Algemeene Staaten opdroegen, en een Gouverneur van hen verzogten. Hier op werd de Graaf VAN RENNENBERG derwaards gezonden, die 'er in den beginne des volgenden Jaars aankwam, het vreemde Krijgsvolk de agterſtallen ten vollen betaalde, en het zelve de Stad deed uittrekken; waarop de *Groningers* hem en de *Generaliteit* den Eed van getrouwheid deeden, en het Kasteel, door last des Hertogs VAN ALBA opgebouwd, weder afbraken. Echter weigerden zij in de Unie, in den Jaare 1579 te *Utrecht* geſlooten, te treeden: waarom RENNENBERG de Stad met omtrent 2000 man, in de maand Maij des gezegden Jaars, belegerde, en tot het aanneemen van het gemelde eeuwig Verbond noodzaakte; waarop op den *Gereformeerden* de *St. Walburgs-* en *Minnebroeders-kerk* werden ingeruimd, en de Magiſtraat door RENNENBERG, die Gouverneur der Stad bleef, veranderd. Doch deeze trouwlooze Graaf toonde wel haast, dat hij het zelf niet wel met de Staaten meende, alzo hij *Groningen*, op den 3 Maart des volgenden Jaars 1580, wederom aan de *Spanjaarden* overgaf. De Staaten deeden dezelve wel terſtond wederom belegeren; maar vruchteloos, doordien Graaf LODEWIJK VAN NASSAU, na de nederlage des Graaven VAN HOHENLO op de *Hardenberger* Heide, genoodzaakt, was het beleg, na drie en een halve maand geduurd te heb-

ben, weder op te breeken. Zedert werd 'er meer dan eens een aanslag gemaakt om *Groningen* aan der Staaten zijde te brengen: doch alles te vergeefsch, tot dat Graaf MAURITS het zelve eindelijk, in den Jaare 1594, voor de Algemeene Staaten vermeesterde, en weder tot de Unie bragt, na dat hij het omtrent vijf weeken had belegerd gehad. Graaf WILLEM VAN NASSAU werd tot Stadhouder daar over aangesteld, en de nieuwe Regeering en de Burgerij deeden daar op den Eed van getrouwheid aan denzelven en aan de Algemeene Staaten. Evenwel bleef *Groningen* in het draagen der Consenten, tot de algemeene Lasten van de Generaliteit, zodanig in gebreke, dat het verscheide Jaaren ten achteren was: zo dat de Staaten der andere Provincien dezelve met geweld moesten laaten invorderen. Ten dien einde werd de Heer VAN TEMPEL, in den Jaare 1600, met eenige Troepen derwaarts gezonden, die, tegen wille en dank der Burgeren, op den 16 Maart in de Stad raakte, en de Executie straffelijk uitvoerde. Eenige bijzondere Persoonen waren de oorzaak van deeze harde behandelinge, om welke voortaan in toom te houden, omtrent de *Heerepoort*, ten Zuid-Oosten van de Stad, wederom een Kasteel werd opgebouwd, het welk over de 40,000 guldens kwam te kosten; doch het zelve is in den Jaare 1607, op het ernstig verzoek der *Groningers*, voor een groot gedeelte wederom afgebrooken, en zijn in het tegendeel, in den volgenden Jaare, de nieuwe Vestingwerken deezer Stad begonnen en voltooit, wordende dezelve met een aan den Zuidkant verder uitgebreid en vergroot. Eene aanmerkelijker vergrooting deezer Stad geschiedde in de Jaaren 1612 en 1613, te weeten rondom dezelve, doch meest naar het Noorden; wordende vervolgens met zeven schoone groote poorten voorzien, nevens nog een klein poortje bezijden het *Schuitendiep*.

Wanneer de Koning van *Frankrijk*, LODEWIJK DE XIV, met zijne Bondgenooten, KAREL DEN II, Koning van *Engeland*, den Aartsbisschop van *Keulen*, en den Bisschop van *Munster*, den Vereenigden Staat, in den Jaare 1672, zo plotselijk op het lijf viel, belegerde de laatstgemelde, na het onderbrengen van *Over-Ijssel* en het veroveren van de Vesting *Koeverden*, met eene Krijgsmagt van 22000 man, de Stad *Groningen*, den 19 Julij, aan de Zuidzijde. De Stad hadt tot Gouverneur KAREL VAN

RA-

RABENHAUPT, een dapper en ervaaren Krijgsheld. De Hertog van *Holstein-Pleun* had het bevel over het Voetvolk, en de Kolonel STOLTZENBURG over de Ruiterij. De Bezetting bestond in den beginne uit flegts 24. Vaandelen Voetknechten, 4 Standaarden Ruiters, en drie Vaandelen Dragonders, te zamen omtrent 2000 man uitmaakende; maar zij werd meer dan de helft versterkt door de 18 Vaandelen Burgers, die geweer voerden. Daar na werden 'er nog 4 nieuwe Vandelen van Advokaaten, en andere Lieden, die tot deezen tijd toe vrij van de Wacht waren geweest, en een Kompagnie Studenten, 150 man uitmaakende, opgeregt; en voor dat de Stad nog geheel door de Vijanden berend was, kwamen 'er 200 man, met Bijltjes gewapend, binnen, uit het Regiment van KONINGSMARK. De Sterkten en Magazijnen waren in goeden staat, en de Regeering meende het zo wel als het Volk, staande alle te zamen onder het bevel van RABENHAUPT. Deeze ervaren Stadvoogd, de Belegering al van langer hand voorzien hebbende, had alle de Huizen en Tuinen, buiten de Stad staande, doen verbranden, of flechten. Op den eersten aantogt der Vijanden liet hij de Sluizen openen, en de Dijken doorsteeken, om alzo het Land rondom te laaten onderloopen. Doch dit belette den Bisschop van *Munster* niet, den 22 Julij, zijne Krijgsbenden te doen aannaderen, en nog dien zelven avond aan de Loopgraven te doen werken. Hij deed, den 27 der zelve maand, eene Batterij met vijf stukken Kanon op de Stad schieten; maar de braave Konstapels, waar van de Stad voorzien was, maakten de gantsche Batterij, eer de dag ten einde was, onbruikbaar. Des anderen daags liet de Bisschop de Mortieren te werk stellen, en met Bomben en Granaten op de Huizen werpen: doch door de goede voorzorge van RABENHAUPT en de naarstigheid der *Doopsgezinden* deeden dezelve weinig schade. Maar de volgende dagen schooten de Belegeraars geweldiger, waar door in de Stad groote schade werd veroorzaakt, en de Inwooners gedwongen met hunne huisgezinnen naar het Noorder gedeelte van de Stad, daar zij zekerder waren, te vertrekken. Ondertusschen schikte de Stadvoogd zijn geschut zodanig op de Wallen, dat hij in het laatste der gezegde maand de werken van den Bisschop en van den Keurvorst zeer begon te beschadigen. Hij liet ook verscheide uitvallen doen, waar door

de

de Belegeraars genoodzaakt werden, met verlies te wijken, en nieuwe Werken te beginnen. De Burgers, die de bevelen des Stadvoogds gehoorzaamden, droegen zich zo manhaftig als de best geöeffende Soldaaten; de Studenten kweeten zich mede op eene verwonderenswaardige wijze: zo dat de Staaten der Provincie Gedenkpenningen tot hunner eere hebben laaten slaan, om des zelfs geheugenis te vereeuwigen. Ondertusschen zagen de Belegeraars het getal hunner Bomben verminderen, zonder veel uit te werken, en begonnen derhalven, in de maand van Augustus, met gloeijende Kogels te schieten: doch geene deeden schade dan de eerste, doordien de andere naderhand door de wakkerheid der *Doopsgezinden*, meest werden uitgedoofd. Daar na zond de Bisschop een Trompetter, met een Trommelslager, aan den Magistraat, om eerlijke voorwaarden voor te stellen, indien zij de Stad wilden overgeeven: doch men gaf tot antwoord, dat men in het algemeen besloten had het uiterste af te wagten, en dat de Stad, die eene nieuwe versterking van Soldaaten, Kruit en Geld had bekomen, van Volk en allerlei behoeften voor veele maanden voorzien was. Het vuur van het Geschut en van de Bomben ging echter met de zelve kragt voort, tot dat het op den middag begon te verslappen, en de Bisschop den moed ten eenemaal liet zakken, en alle hoop verloor van een algemeenen storm te waagen. Na dien tijd hoorde men in het vijandelijke Leger niet dan met Musketten schieten; het welk de Belegerden deed denken, dat hun geschut onbruikbaar was, en vreesden derhalven voor eene Krijgslist: doch drie honderd van de ongeduldigste Mannen deeden een uitval op de Loopgraven der Vijanden, daar zij een groot bloedbad aanrechtten, en eenige gevangenen mede in de Stad bragten. Den volgenden nacht liet de Vijand het gros van het Leger opbreeken, laatende de Mijnen, die vervaardigd waren, springen, en verliet alle zijne Werken. De Gouverneur kreeg daar kondschap van; deed daar op den 27 deezer maand de Batterij in brand steeken, de Gragten vullen, en alle Wapenen, Krijgsbehoeften en Legertuig, door den Vijand agter gelaaten, daar uit haalen. De Stad werd den laatsten Augustus geheel van den vijand verlaaten, en die dag door de *Groningers* met Bidden en Vasten gevierd, om God voor deeze gelukkige verlossinge te danken. Het verlies

der

der Belegerden was zeer gering, maar de groote menigte van Kogels, Bomben en Granaten, door den Vijand in de Stad geschooten en geworpen, en daar werden geene honderd menschen vermist. Maar dat der Vijanden was zeer groot. Van de 22000 Man, met welke het Beleg, als boven gezegd is, was ondernomen, keerden 'er maar 12000 te rug, waar onder nog 1400 zieken waren; 600 kwamen in de Stad overloopen, en 5000 begaven zich naar andere plaatzen: zo dat 'er omtrent 4500 dooden waren, waar onder drie Kolonellen, twee Lieutenant-Kolonellen, en drie en zestig Kapiteinen gevonden werden. Het is aanmerkelijk, dat in eene groote Bombe, door den Vijand in de Stad geworpen, na dat dezelve gedempt was, op een koper Plaatje eenige wonderlijke Letters en Characters gevonden werden. Niemand wist dezelve te ontcijfferen, en men heeft verscheide andere plaatjes met diergelijke opschriften gevonden; het welk eenen der Hoogleeraaren van de Akademie te *Groningen* in zijne dankreden, na de opbreekinge van het Beleg, niet onaartig heeft doen zeggen, dat de Bisschop van *Munster*, de Stad niet ziende te winnen door de hulpe van SIMON PETRUS, zijne toevlucht had genomen tot SIMON MAGUS, of den Tooveraar. Doch men moet hier bijvoegen, dat de afbeelding daar van zeer onderscheidenlijk door de Schrijvers word opgegeeven. Na het verlaaten van de Stad veroverden de *Groningers*, onder aanvoeringe van den dapperen RABENHAUPT, *Koeverden* wederom, en verdreeven den Vijand voorts uit *Winschoten*, *Winschoter-schans*, en *Winschoter-zijl*, als mede van het Huis te *Wedde*, uit de *Brugschans*, de *Oude Schans*, enz. RABENHAUPT werd, tot belooninge zijner getrouwe diensten en betoonde kloekmoedigheid, door de Staaten, behalven Lieutenant Generaal der Provincie van *Groningen* en de *Ommelanden*, en van Gouverneur der Stad *Groningen*, tot Drossaard van het Land van *Drenthe*, en tot Gouverneur van *Koeverden* aangesteld. Vervolgens werden de Vestingwerken der Stad *Groningen*, welke geduurende het Beleg eenige schade hadden geleden, weder opgemaakt en verbeterd: ook werd tot derzelver verzeekeringe in het toekomende, en tot beveiliginge der nabuurige Provintie *Friesland*, als mede van *Holland*, inzonderheid van deszelfs Noorder-kwartier, bij de

de Algemeene Staaten, besłooten, haar verder op gemeene kosten te versterken, en ten dien einde de *Drenthsche* zijde, tusschen het *Schuiten-* en het *Hoornsche Diep*, daar zich de Vijand, wegens de hoogte van den grond, met zijn Leger had nedergeslagen, geheel te laaten slechten, en met den laagen grond gelijk te maaken; waar toe dan de de afgestookene Aarde, met karren, op den Stads Wal gereden, in de groote holligheden der dwingeren werd gebragt, en dezelve daar mede gevuld, langs welke heen eene sterke Vestinglinie, naar des Heeren KOEHOORNS ontwerp, is gelegd, en waar in naar de Stad toe, bij bemagtiging door den Vijand, nog twee of drie afsnijdingen kunnen gemaakt worden.

Groningen, zints dien tijd, van openbaare belegeringen bevrijd gebleeven, heeft, even als andere Steden, menigmaal, verscheiden onrusten van binnen doorgestaan; waarvan wij hier een kort verslag zullen geeven. De groote Staatsverandering, in het Jaar 1747, maakte aldaar, in den beginne, geen de minste beweeging, alzo men, in die Provintie, aan de waardigheid van Stadhouder meer gewoon was, dan in de andere Provintien. Alleen scheen de toenmalige Burgemeester J. GEERTSEMA, aan de vreugde, over de aanstelling van wijlen Zijne Hoogheid Prins WILLEM DEN IV, eenige paalen te willen stellen. Ten minste het verzoek, door eenigen, van ter zijden, gedaan, tot het dragen van Oranje, werd, op deszelfs bevel, afgescheurd, en aan een ieder zijne vrijheid daar omtrent gelaaten; dat hem niet weinig in den haat der Gemeente bragt. Op den Landdag werd, genoegzaam met eenparigheid, gestemd tot het overneemen van 30,000 man vreemde Troupen. Ook gaven de Staaten van die Provintie hunne toestemming tot het heffen van den 50 Penning. Het gemeen werd, nog in dit Jaar, door zeker bekend Maandwerk, de *Groninger Nouvellist*, in zo verre tegen de Regeering opgezet en aangehitst, dat dezelve, voor erger gevolgen daar van bedugt zijnde, besloot, op den 11 van de maand November, na herhaalde waarschouwingen, den *Groninger Nouvellist* niet alleen te verbieden, maar ook de Drukkers van de *Groninger Courant* ernstig te waarschouwen, voortaan geene *Couranten* meer te drukken of uittegeeven, zonder voorafgegaane examinatie en approbatie. De zamen-

menſteller van gemelde Maandſchrift, N. REMKES, M. D. verzogt, bij Request, uit hoofde dat hij daarvan zijn beſtaan had, het zelve te mogen vervolgen; doch op zijn Request kwam *Nihil.* Dit ſmoorde de Lasterſchriften niet, maar noodzaakte de Regeering, nog andere Publicatien daar tegen te doen.

Door de Staaten van *Holland* en *Zeeland*, werd, nog vóór het einde van dit Jaar, aanzoek bij die van *Groningen* gedaan, om de Waardigheden van den Heere Stadhouder erflijk te verklaaren. Schoon eenige Regenten van de Stad 'er niet tegen waren, werd, evenwel, ter Staatsvergadering, geen beſluit daar toe genomen. Om de opſchuddingen, in het volgende Jaar, voortekomen, vond de Regeering raadzaam, de *Groninger Courant* te verbieden; te meer, daar men de verbodene *Groninger Nouvellist*, en de *Reizende Nouvellist*, Geſchriften, beiden door de ſcherpe Pen van Doctor N. REMKES zamengeſteld, van nieuws zag in 't licht komen. Ook werd een ſcherpe Publicatie, tegen alle oproerige beweegingen, afgekondigd. Maar de geest van misnoegen bedaarde daar door niet. Op Zondag, den laatſten nagt, was 'er groote beweeging binnen *Groningen*; wordende elk en een ieder gedwongen, *Oranje* te draagen. Des avonds om vijf uuren, eischte het Gemeen, van den Preſident Burgemeester, den Sleutel van de Gevangenis, als willende, dat zij, die, om het laatſte Oproer, gezet waren; zouden worden losgelaaten; doch de Burgerij en de Bezetting ſtuitten de gevolgen daarvan. Op den 6 April, wanneer drie gevangenen openlijk gegeezeld werden, als deelgenooten van de Plundering aan het huis van den Burgemeester GEERTSEMA, toonde het gemeen zig hier over ten uiterſte misnoegd; het verzamelde bij tijds op de Markt, om, indien het mogelijk ware, de Gevangenen te ontzetten. Om de Regtspleeging, onverhinderd, te doen voortgaan, had de Regeering eenige gewapende Soldaaten op de Markt doen post vatten. Nogthans begon het Volk, in 't oogenblik als met de volvoering van het vonnis een aanvang werd gemaakt, zodanig met Steenen te werpen, dat het Krijgsvolk zig naauwlijks bergen kon, en verpligt was, onder den hoop te ſchieten. Dit niettegen-

ſtaan-

ſtaande was bijkans een der Gevangenen, in het gaan van het Stadhuis naar de Kaak, aan de handen van 't Geregt ontweldigd. De Juſtitie had, echter, voortgang; waarna de Geſtraften gebannen werden. In de Stad bedaarden de opſchuddingen bijna geheel; doch werden, op het Land, met grooter woede hervat. In het Dorpje *War*, werd de Plaats van den Burgemeester GEERTSEMA geheel geplunderd. Even eens ging het ook elders; 't welk niet, dan door tusſchenkomſte van Krijgsvolk, geſtuit werd. Alles bedaarde, na dat, in de Stad, eene Burger-Commisſie was benoemd, om de bezwaaren der Burgerij te onderzoeken, en het Stadhouderſchap, in de Mannelijke en Vrouwelijke Linie, erflijk verklaard werd. Bij zijne komst, in het volgende Jaar, ſchikte Zijne Hoogheid alles, het geen nog onafgedaan was gebleeven; ſtellende tevens vast een REGLEMENT REFORMATOIR, *om te dienen, tot een fundamenteele en onverbreekbaare Wet, waarna alle zaaken, zo van Politie als Juſtitie, daarin vervat, voortaan zullen worden beleid en behandeld*; van den volgenden inhoud:

Art. I. „ Dat de Regeering gelijk van ouds, zal blijven beſtaen uit twee Leden, de Stad en Ommelanden.

II. „ Dat de Stads Regering zal beſtaen in Burgemeesteren en Raed, met asſumptie van den Oud Raed, en als dan in Eed zijnde of effective Taelmannen en Gezworen Gemeente, die tot alle zaken, het welzijn van de Stad en Provintie concernerende, door Burgemeesters en Raed geroepen zullen worden *imperio & jurisdictione exceptis*; zoo dat de Taelmannen en Gezworen Gemeente zich direct niet zullen bemoejen, met zaken, rakende de Criminele of Civile Juſtitie, maer zal de gehele oeffening van de Jurisdictie verblijven bij Burgemeesters en Raed.

III. „ Dat de keuze van den Raed en Gezworen Gemeente zal blijven aen Taelmannen en Gezworen Gemeente, bij uitlotinge van vijf zwarte Boonen, volgens de Originele Conſtitutie, met annullatie van alle inreperatoire Reſolutien, ingekropene gebruiken, zoogenaemde recommandatien en ligues, als mede van alle verteringen bij ſollicitatie.

IV. „ Dat de zittende Raed aen zich zal behouden de approbatie of disapprobatie over de wettigheit van de qualificatien der

ver-

verkorene, gelijk ook de faculteit, om bij versterf van een' van de Leden van den zittenden Raed; een' ander in deszelfs plaats te eligeren; als mede om uit het midden van hun Burgemeesteren te verkiezen, en dat de zittende Raed aen zich zal behouden het onderzoek en recognitie, of de verkorene persoonen naer de Wet behoorlijk zijn gequalificeerd.

V. „ Dat de zittende Raed, hebbende onderzocht en kennis genomen, of de verkorene Persoonen behoorlijk zijn gequalificeerd, en de verkiezing dus in zoo verre voltrokken zijnde, de Raed daer op zal moeten verzoeken de approbatie van den Heer Erf-Stadhouder in der tijd; gelijk mede aen den Heere Erf-Stadhouder zal staen de approbatie van de verkorene Burgemeesters, en zoo wanneer Hooggemelde Heer Erf-Stadhouder niet zoude mogen goedvinden de voorsz. keuze, het zij van Burgemeesteren en Raed, het zij van Gezworens; in het geheel of ten deele, te ageren, en met deszelfs consent te bekrachtigen, dat de Hoogstgedachte Stadhouder, in zulk een gevalle, die zelfs zal mogen suppleren met de bekwame Personen uit het geheele Lighaam der Burgerije.

VI. „ Dat alle Gilden zullen hersteld worden en gemaintineerd bij hunne Gilde-brieven en Privilegien, en gelijk van ouds mogen Gecommitteerden zenden, om te assisteren bij Stads Regeringe.

VII. „ Dat bij Burgemeesters en Raed, gelijk altoos in gebruik is geweest, en behoorlijk is, zal blijven het aenstellen van Burger-Officieren, mits dat de verkiezing geschiede uit Burgeren, die onder hetzelve Vaendel woonen, daer de vacature valt.

VIII. „ Dat de Regeeringe van de Ommelanden zal bestaen, gelijk van ouds, uit Jonkeren, Hovelingen, Eigen-Erfden en Volmachten, uit de drie distincte Kwartieren Hunzingo, Fivelingo en 't Wester-Kwartier.

IX. „ Dat de Subdivisien en Onder-Kwartieren, waerdoor de macht in de Regering gemakkelijk tot eenige weinige kan worden gebracht, zullen ophouden, en het Reglement van den Jare 1659 met de Ampliatie 1663, waer bij dit is geïntroduceerd, in zoo verre vernietigd worden, *en dat in het toekomende met twee Kwartieren zal worden geconcludeerd*, zullende in ieder

Kwartier de ſtemmen hoofd voor hoofd worden gerekend, en daer uit de meerderheid geformeerd.

X. „ Dat, vier weken voor de monſtering, de Electie van de Volmachten zal geſchieden, na dat Zondags te voren de afkondiging door den Predikant zal zijn gedaen; om, indien geen Eigen-Erfden mochten compareren, het Karſpel op den Landdag als van ouds te repreſenteren.

XI. „ Dat de Verkiezing van Volmachten zal geſchieden in de Kerk of het Rechthuis, of andere bekwame plaets, zoo beide in een Karſpel niet mochten gevonden worden, en zal de Convocatie der gequalificeerde Karſpellieden den Buur-Richter, en daer niet zijnde, door den Schatbeurder gedaen worden, die de ſtemmen behoorlijk zal opnemen, en daer uit de Procuratie of Volmacht, naer wettige meerderheit opmaken, en aen de Monſter Heeren ter examinatie en deciſie overgeven.

XII. „ Nadien Delfzijl van ouds het Recht gehad heeft om ten Landsdage te verſchijnen, en in den Jare 1659 ook geplaetst is onder de Karſpelen van Fivelingo, daer toe gerechtigd, doch aldaer geen grazen Lands worden gevonden, waer door iemand gequalificeerd is ten Landsdage te compareren, of kan worden, om Volmachten te teekenen of aen te nemen, en reeds in den Jare 1661, door wijlen Onzen Heer Over-Grootvader Prins WILLEM FREDERIK, glorieuſer gedachtenis, en de Heeren de Monſtering daer omtrent interpretatie of diſpenſatie is gerequireerd, zoo hebben Wij goedgevonden, dat de Ingezetenen van Delfzijl, die een eigen Huis bewoonen en Hoofd- en Haerdſtede Geld betalen, zullen gerechtigd wezen, om uit hun een of twee Volmachten ten Landsdage te zenden, doch die gelijk in alle de andere Karſpellen, niet meer dan een ſtem te ſamen zullen hebben, en zal de Convocatie van de Ingezetenen tot Electie van de Volmachten gedaen worden door den Hopman of eerſten Officier van de Schutterije.

XIII. „ Dat de Stad Appingadam volkomen herſteld zal worden in haer Privilegie, om wegens de Communiteit twee Volmachten ten Landsdage te zenden, welke door het Eedgenoodſchap als van ouds zullen verkoren worden, ieder met een gehele ſtem, ſchoon te gelijk wegens Appingadam Eigen-Erfden ten Landsdage mochten compareren.

XIV.

XIV. „De Monster-Heeren zullen malkanderen in consanguiniteit of affiniteit niet nader mogen bestaen dan in den vierden graed, 't welk ook plaets zal hebben omtrent de Heeren Arbiters, en zal de Heer Erfstadhouder in der tijd van beide de Verkiezing hebben uit Leden van de Ommelander Regering.

XV. „ Dat alle gefabriceerde en geleende qualificatien, sederd eenigen tijd lang menigvuldig in gebruik geweest, waer door vele Ingezetenen van de Ommelanden in hunne Rechten worden benadeeld en Comparanten op de Landsdagen gebracht, die daar in geenen deele toe gerechtigd waren, en alleen dienden om het gezag van andere te stijven, waer door een Heerschappije van weinige, zoo nadeelig voor de wettige Constitutie,, wierd opgerecht, op het strengste worden verboden, bij pœne dat de dus misbruikte goederen tot subversie van de fundamentele gronden van de Regering zullen worden geconfisqueerd, waervan de derde part zal komen ten profijte van den ontdekker van zulke frauduleuse handelingen, zoodanig, dat de schuldige in Rechten zal wezen geconvinceerd, een derde voor de Armen van het Karspel, daer de gecondemneerde woonagtig is, en zal de overige derde part komen ten profijte van het Ommelander Comptoir.

XVI. „ Dat, om de Regering van de Ommelanden in eenige weinige Familen over te doen perpetueren, sederd eenigen tijd is geintroduceerd, om Contracten met Eigen-Erfden, zelfs in geschrifte, op te rechten, waerbij die Lieden zich verbinden om op te trekken onder zekere Huizen, en geen andere stemmen ten Landsdage uit te zullen brengen, als die hun uit een Familie of van een bezitter van een Huis zijn opgegeven. En schoon zulke Conventien en verbintenissen zijn strijdig tegens de Wetten van het Land, en ook vernietigd door Hun Hoog Mogende de Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden in den Jare 1735, zoo hebben wij echter bespeurd, dat dezelve niet zijn ingetrokken, maer als nog exsteren: waerom wij goedgevonden hebben, om zulke onbetamelijke Complotten geheel te weren en uit te roejen, te statueeren, dat boven de Ordinaris straffen, naer Rechten daer op gesteld, de Oprechters van zulke Acten, zoo wel die dezelve passeren als ontvangen, met een altoos duurende Infamie en Inhabiliteit op de Lands-

dagen te verschijnen; of eenig Amt, Commisfie of Bedieninge te bekleeden, zullen worden gestraft.

XVII. „ Dat geen Eigen-Erfden ten Landsdage zullen worden geadmitteerd, ten zij die boven de vereischtten, bij het Ommelander Reglement gestatueerd, op de Quohieren van de personeele Goedschatting of zoogenaemden 400sten penning bekend staen, ten minste voor de waerde van de Goederen, volgens welker eigendom zij begeren te compareren, en daerenboven zullen hebben bereikt den ouderdom van 19 Jaren voor den tijd van de Registrature, en zijn Ledematen van de ware Gereformeerde Kerk.

XVIII. „ Dat, gelijk billijk is, dat ieder in zijn Recht en Gerechtigheden worde gemaintineerd, ook naeuwkeurig zorg behoort gedragen te worden, dat daer van geen misbruik tegens de primitive instellinge word gemaekt, zoo keuren wij volkomen af de wijze, waer door men zich federd veele Jaren in de Ommelanden heeft weten meester te maken van Gerechtigheden en Heerlijkheden met die in eigendom te acquireren, zonder de Huizen en Landen, die daer toe van ouds behoorden, of die te samen in eigendom bekomen hebbende, het Huis en Landen weder te verkopen, separerende dus de Gerechtigheit, zijnde een *jus fundo inhærens* van 't Goed of Haerd, waer aen het van ouds afhangig is geweest, door welk middel vele staende Jurisdictien, Schepperijen, Zijl en Dijkrechten, als mede Jura Patronatus of Collatien zijn opgerecht: waerom wij voor altoos verbieden het afscheuren der Heerlijkheden en Gerechtigheden van de Erfgronden, Edele en andere Haerden, Huizen, Hofsteden en Landen, waer aen zij behooren, welke van malkander noch in het geheel noch ten deele zullen worden veralieneerd, of afgescheiden, op wat wijze zulks ook zoude mogen wezen, maer zullen als volgens hunne *rechte natuur* van ouds in gebruik is geweest, bij malkanderen moeten blijven.

XIX. „ Doch, nadien tegens de aloude fundamentele Wetten, Constitutien en Herkomens in zoo verre is gedevieerd, en de gewoonte om de Gerechtigheden en Heerlijkheden van de Erfgronden af te zonderen zoo oud is, dat zonder merkelijke confusie en nadeel van die gene, die volgens het 8ste Artikel van het 4de Boek van het Ommelander Landrecht, zulke Gerechtig-

he-

heden *Justo Titulo* hebben bekomen en geëxerceerd, daerin niet volkomen kan worden geremedieerd, zoo hebben wij nochtans, om diergelijke misbruiken in 't toekomende voor te komen, goedgevonden, dat, binnen drie maenden, na het emaneren van dit Reglement, ieder een zal hebben op te geven aen de Hooge Justitie-Kamer de Gerechtigheden en Heerlijkheden, die of met, of zonder eenige Goederen bezit, met de aenkomst-brieven, daer toe behoorende, op dat door gemelde Gerichtshof exacte en naeuwkeurige Clauwboeken en Registers van alle Gerechtigheden ieder afzonderlijk worden gemaekt, en aldaer in originali bewaerd, ten einde dat in het toekomende voor een richtsnoer verstrekke, om het getal en hoedanigheit van die Gerechtigheden, en wie dezelve met of zonder gronden, Huizen en Hofsteden bezitten, te weten, op dat alle onzekerheit in een zaek van zulken verren uitzicht, en die zoo zeer concerneert de welvaert van het Land en de Ingezetenen, op onwrikbare gronden, (zoo veel doenlijk) worde gesteld.

XX. „ Dat de Jurisdictien van de Grietenijen, Over of Land-Rechten, Redgerechten, Schepperijen, Dijk- Zijl en Buurt-Rechten, naer hunne originele Fundatie-brieven weder zullen worden ingericht, en alleen de breukvallige geboet volgens de Wet, zonder dat geöorlofd zal wezen, onder wat voorwendzel of naem 't zij, van vacatien of diergelijke, boeten te vorderen van die gene, dewelke niet schuldig aen Overtredingen zijn bevonden.

XXI. „ En nadien het misbruik in het vorige Artikel gemeld, zoo groot is geworden, dat genoegzaem onmogelijk is het zelve weg te nemen, als door het introduceren van een impartiale Rechtbank tot wien die gene, die zich door den ordinairen en domestieken Rechter bezwaerd vinden, bij appel hunne toevlucht kunnen nemen; en zulks ook in de Stad Groningen deficieert, kunnende van de Vonnissen, door den Raed geveld, niet worden geprovoceerd, waer over ook vele en verscheiden klachten zijn ontrezen, zoo hebben wij niet kunnen afzijn, om, tot stuur van de Justitie, Onze gedachten te laten gaen op een Provintiael Hof van Justitie, het welk de Burgers en Ingezetenen, zoo van de Stad als Ommelanden, uit alle de Leden en deelen van de Provintie, met veel liever

en zucht hebben begeerd, waer toe wij het bekwaemste geoordeeld hebben de Hoofdmannen kamer te erigeren, met derzelver Instructie te amplieren en op nieuws vast te stellen.

XXII. „ Alwaeromme Wij vernietigen de Ordonnantien op de appellen van de drie geprivilegieerde Zijlvesterijen, die voor aen zullen komen aen gedachte hooge Justitie-Kamer.

XXIII. „ De gemelde hooge Justitie-Kamer zal bestaen uit een' Luitenant en acht Hoofdmannen, alle permanente Leden.

XXIV. „ De Heer Erfstadhouder in der tijd præsent zijnde, zal in deze hooge Justitie-Kamer altoos præsideren, doch in deszelfs absentie zal de Luitenant præsideren.

XXV. „ De Luitenant en Hoofdmannen, of Ordinaris Raden, zullen moeten zijn Ledematen van de ware Gereformeerde Kerk, Inboorlingen, of ten minsten Genaturaliseerde, Doctores of Licentiari Juris, die den ouderdom van 25 Jaren hebben geadimpleerd, en malkanderen niet nader bestaen in consanguiniteit of affiniteit, als in den vierden graed (zullende echter de supervenierende affiniteit aen dezelve onderling niet obsteren) en zullen niet vermogen eenig deel in de Regering, zoo in de Stad als Ommelanden, te hebben, of aldaer of elders eenige Amten of Bedieningen bekleeden, maer zich alleen moeten bemoejen met de administratie van de Justitie, zonder, onder wat voorwendzel het mag wezen, zaken van Politie of Finantie aen zich te trekken, reserverende wij echter aen Ons de macht, om voor de eerste mael omtrent den Gradus van Doctor of Licentiaet en Inboorlingschap of Naturalisatie dispensatie te geven.

XXVI. „ Dit Hof zal wezen voorzien met een Procureur Generaal en twee Sekretarissen, die mede de qualiteiten, als in Luitenant en Hoofdmannen worden gerequireerd, zullen moeten bezitten.

XXVII. „ De Luitenant, Hoofdmannen en bovengemelde Ministers, zullen, zoo nu als in het toekomende, worden verkoren en aengesteld bij den Heer Stadhouder in der tijd, direct, zonder eenige Nominatie.

XXVIII. „ De Klerken, Boden, en mindere Suppoosten, zullen worden aengesteld door den Luitenant en Hoofdmannen zelve.

XXIX.

XXIX. „ Deze Provintiale Hooge Justitie-Kamer zal oeffenen de Civile en ook de Crimineele Jurisdictie over de gehele Provintie van Stad en Lande, en het geen tot dezelve behoort, (zonder dat de Militairen zullen worden verstaen hier onder begrepen te zijn, welke aen de Judicature van den Militairen Rechter zullen gelaten worden,) op een wijze als bij een Instructie, door Ons geformeerd, is gearresteerd; welke achter dezen Reglemente is geannexeerd, en gehouden word als van woorde tot woorde hier geinsereerd, gelijk ook de Formulieren van Eed, daer toe specterende.

XXX. „ Dat, ten dienste van de Justitie, bij de Gerechten in de Ommelanden ordentelijk Protocol, zoo omtrent Acten van contentieuse als volontaire Jurisdictie, zal worden gehouden, welke Protocollen bij de afgaende Rechteren of hunne Erfgenamen niet zullen mogen verblijven, maer bij verandering van den Richter aen den Successor in Officio aanstonds worden overgegeven, op dat de Retroacta altijd kunnen nagezien worden.

XXXI. „ Dat, op gelijke wijze als in Holland en Westfriesland, de Heer Erfstadhouder zal hebben en exerceren het recht van pardon.

XXXII. „ Dat in cas van oneenigheit of discrepantie tusschen de Stad en de Ommelanden, of Collegien en Leden van dien, mitsgaders tusschen bovengemelde Hooge Justitie-Kamer, de Stad, of eenig Gerechte, de Heer Erfstadhouder in der tijd zal hebben de bemiddeling, of, bij onverhoopt Non-succes, de eindelijke decisie en uitsprake derzelver.

XXXIII. „ De Heer Erfstadhouder in der tijd zal hebben de approbatie van alle Provintiale, zoo binnen als buitenlandsche Commissien, zonder eenige reden van disapprobatie te geven, en, op dat in dezelve Commissien, voor zoo verre die op het Lid der Ommelanden vallen, de respective Kwartieren daer in, zoo veel mogelijk, egael komen te participeren, zal daer van door het Lid der Ommelanden een verdeeling gemaekt, en aen Ons ten fine van approbatie gepresenteerd worden.

XXXIV. „ Dat de Heer Erfstadhouder in der tijd, de volkomen aenstelling en dispositie zal hebben van alle hooge Politieke ministeriale Bedieningen, zoo Provintiael, als die van de Stad en

en Ommelanden, waer onder begrepen zullen wezen Sindicquen, Sekretarien, Rentmeesters, Ontvangers, Monster-Commissarissen, Artilleriemeesters, Fiskael, Postmeester, Major en Commis van de Provintie, Drosten en Amtmannen in de Oldamten, Westerwolde, Gorecht en Sapmeer, gelijk de Heer Erfstadhouder in der tijd zal hebben de volkomen aenstelling en dispositie van Gouverneur en Commandeur, en van alle verdere militaire Charges, reserverende Wij aen Ons om aengaende het Krijgsgericht nader te disponeren.

XXXV. „ Dat, om het zoo zeer vervallen Finantiewezen te herstellen, ten spoedigsten middelen behooren te worden uitgedacht, niet alleen het verlies van de afgeschafte Pachten te vervullen, maer ook om de inkomens van de Provintie van Stad en Lande aen hare Quote en Verbintenissen aen de Unie zal konnen voldoen, en de Provintiale Lasten hoeden, dat ten dien einde ten spoedigsten een Provintiale besoigne van Finantie zal worden gehouden, en na gedane rapport, door de Staten, met Ons overleg, zodanige middelen vastgesteld en ten spoedigsten geintroduceerd, als noodig zullen geoordeeld worden; welke belastingen een ieder, van wat Staet of Conditie hij mag wezen, als rechtgeäerde Ingezetenen betaemt, zich zal hebben te onderwerpen.

XXXVI. „ Dat ten spoedigsten een nieuw Quohier van de Personele Goedschattinge, of zoogenoemden 400sten Penning zal worden opgemaekt, en alle twee Jaren gerevideerd en vernieuwd; en deze personele schatting zoodanig geheft, als de nood of toestand van de Provintiale Finantien zal vereischen.

XXXVII. „ Voorts word bij deze vastgesteld, dat alle de Provintiale Plaetzen en Landen ter bekwamer tijd, door Ons nader te designeeren, zullen worden verkocht op eene wijze, die met Onze voorkennis het profijtelijkste voor de Provintie zal geoordeeld worden.

XXXVIII. „ Alle Solliciteurs-plaetzen zullen, als onnutte Bedieningen, komen uit te sterven, zonder dat dezelve ooit weder mogen vervuld worden, zullende de betalingen der Soldijen van de Militie direct uit het Provintiale Comptoir geschieden, en de Tractamenten van de Solliciteurs komen ten voordeele van

de

de Provintie, en zoo veel doenlijk, geëmplooiëerd worden, om prompte betaling te bezorgen.

XXXIX. „ De Provintiale Rekenkamer zal in alle deelen van haare functie worden gemaintineerd, en zich ſtipt naer hare Inſtructie reguleren, en zal de Erfſtadhouder in der tijd, aldaer, als ook in de Commisſie van de Finantie, Sesſie en Stem hebben, op gelijke wijze, als in de Commisſie van de Gedeputeerde Staten.

XL. „ De Ontvanger Generael van de Provintie zal verplicht zijn, alle drie maenden, een naeuwkeurigen ſtaet van zijn Comptoir zoo wel aen den Heere Erfſtadhouder in der tijd, als aen het Collegie van de Gedeputeerde Staten over te geven, vervattende den Ontvang en Uitgave die hij ſederd zijne laetſte gedane Rekening heeft gehad, en zoo vervolgens ſederd den laetst overgegeven ſtaet, volgens deszelfs Inſtructie.

XLI. „ De Ontvanger van de Provintie of eenig andere Comptabelen, die adminiſtratie van 's Lands Penningen hebben, zullen in hunne functie niet worden toegelaten, ten zij eerst en alvorens cautie en borg voor hunne ontvangst en adminiſtratie hebben geſteld, conform de ordres en begrooting daer omtrent gemaekt, of in het vervolg gemaekt te worden, zullende niemand tot borge worden geadmitteerd, die eenige adminiſtratie of ontvang van 's Lands Penningen heeft, gelijk ook niemand als borge zal toegelaten worden, die zich reeds voor een Ontvanger of Comptabele als borge zal hebben geconſtitueerd.

XLII. „ Alle defalcatien aen de Comptoiren, het zij onder den naem van Depechegelden als anderzins, worden verboden, bij pœne van verlies van amt.

XLIII. „ Ten voordeele van het Comptoir van de Stad als Ommelanden zullen Æquivalenten op de Amten en Bedieningen, zoo politieke als militaire, worden geſteld, naer mate van derzelver tendement, en zullen verders alle Amtenaren bij het aenvaerden van hunne Bedieningen den Eed van purge doen, dat voor het bekomen van dien niet gegeven hebben, geven, of beloven zullen.

XLIV. „ Dat om het verval van de Provintiale Academie te herſtellen en dezelve in goeden ſtand te conſerveren, de Curators-plaatzen, zoo wegens de Stad als Ommelanden zullen

wezen permanent, en de begeving daer van ſtaen aen den Heere Erfſtadhouder in der tijd, zullende de Erfſtadhouder in der tijd wezen Rector en Curator Magnificentisſimus, aan wien het met Overroeping van de zes Curatoren zal ſtaen. de begeving en aenſtelling van Profesſoren en andere Leeraers in de Univerſiteit, is mede de volle directie over de Gebouwen en alles wat tot de Akademie behoort.

XLV. „ Dat een Provintiael Jacht-gericht zal worden opgericht, waer van de Erfſtadhouder in der tijd zal wezen Opperhoutvester, die de aenſtelling zal hebben van een' Luitenant-Houtvester en zes Meesterknapen, welke in het laetſte resſort een op te rechten Jacht-Reglement over alle zaken, rakende de Jacht, Visſcherij, en het gene daer toe behoort, alleen zullen oordeelen en geasſiſteerd worden door een' Fiskaal.

XLVI. „ De Hoofdmannen-Kamer opgerecht zijnde tot een Provintiale Hooge Juſtitie-Kamer in Civile en Criminele zaken, als de Schouw die men in eenige Kwartieren van de Ommelanden ſederd lange Jaren gehad heeft, insgelijks worden waergenomen door dit Jacht-gericht, welverſtaende echter, dat van de vonnisſen en boeten aen de Hooge Juſtitie-Kamer zal kunnen worden geappelleerd.

XLVII. „ Dat het Tractement van den Luitenant Houtvester, Meester-knapen en verdere Bedienden van het Jacht-gericht zal worden bepaeld en gevonden uit de Tractamenten van de twee Extraordinaris Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit tot Harlingen met de verdere Bedienden daer toe behoorende, welke Commisſien, als geheel onnoodig, worden ingetrokken, en voor altoos vernietigd.

XLVIII. „ Dat alle Regenten, hooge en lage Magiſtraets-perſonen en Amtenaren, geene uitgezonderd, op wat naem eenige Commisſien, Charges en Beneficien bekleden of genieten, zoo nu als in der tijd bij het aenvaerden van hunne Amten, Commisſien of bedieningen, bij ſolemnelen of geſtaafden Eede op nieuw zullen moeten aennemen alle 's Lands Wetten, Reglementen en Ordonnantien, in zoo verre door deze niet zijn veranderd, en wel in het bijzonder dit Reglement ſtrict te obſerveren en te doen obſerveren.

XLIX.

XLIX. „ Dat zoo iemand, van wat ſtaet, conditie of rang bij ook mochte wezen, zich zoo verre emancipeerde van hier tegens direct of indirect aen te gaen, de facto van zijne Beneficie, en Amt, Commisſie, of Magiſtrature zal wezen vervallen, behalven dat tegens de zulken aenſtonds met de Wetten van den Lande zal worden geprocedeerd.

L. „ Wij reſerveren aen ons de explicatie en interpretatie van dit Reglement, indien bij opkomende gevallen eenige elucidatie mochte nodig wezen, en nadien gedurende het verblijf van onze Commisſarisſen binnen de Provintie van Stad en Lande, aen dezelve vele klachten zoo van Particulieren als van Societeiten zijn gedaen, die een egael onderzoek requireren, en wij in dezen Reglemente voor de oeffening van de Juſtitie zoodanige zorg gedragen hebben, dat ieder een deszelfs grieven en bezwarenisſen behoorlijk aen den Competenten Rechter kan inbrengen, en aldaer ventileren, zoo zullen zoodanige Remonſtranten, Requesten en Suppliquen aen de Vertoonders weder worden uitgegeven, om dezelven naer rechten te vervolgen bij den Rechter, aen wien de judicature daer over behoort.

LI. „ En eindelijk (om zoo veel doenlijk) het gepasſeerde gedurende deze oneenigheden te doen vergeten, en de Ingezetenen met malkander in ruste en eenigheit te brengen, en het onderling vertrouwen te herſtellen, hebben wij goedgevonden aen de Ed. Mog. Heeren Staten van Stad en Lande te recommandeeren, gelijk wij doen bij deze, om door een generale Amneſtie te vergeven en te aboleeren, alles wat gedurende deze Troubles en ter occaſie van dien is geperpetreerd, van wat natuur zulks ook 'mag wezen, zelfs uit een ſinguliere gratie daer onder begrijpende de nu onlangs voorgevallene zeer verregaende, en ten uiterſten ſtrafbare oppoſitien tegens het Plakaat op het heffen der middelen van Finantie, met onze goedkeuring en overleg geëmaneerd, ſchoon zulks een naeuwkeurig onderzoek en exemplare ſtraffe verdiend hadde, in verwachting, dat een iegelijk 's Lands Lasten, Schattingen en Gerechtigheden met gewillige onderwerping zal opbrengen en betalen, zonder dat iemand daerom in rechten zal worden vervolgd; met interdictie aen de Hooge Juſtitie-Kamer, Magiſtraet,

Ge-

Gerechten, Justicieren en Officieren van deze Provintie om nu of namaels zelfs eenig verder onderzoek hier naer te doen, of gedogen dat gedaen word, bevelende wijders alle en een iegelijk, om zich in het toekomende als goede, geschikte en getrouwe Burgers en Ingezetenen betaemt te gedragen en aen hunne Overigheit alle schuldige onderwerpinge, eerbied en gehoorzaamheit te bewijzen, op poene dat die bevonden zullen worden contrarie te hebben gedaen, daer over als Verstoorders van de gemeene ruste en veiligheit naer de beschreven Rechten en Plakaten van den Lande zullen worden gestraft.

„En op dat niemant hier van eenige ignorantie zoude kunnen pretenderen, zal dit Reglement over al worden gepubliceerd en geaffigeerd, daer men gewoon is Publicatie en Affixie te doen, want wij zulks tot 's Lands welwezen en herstelling van de rust en vrede verstaen hebben te behooren. Aldus gearresteerd in Groningen den 27 November 1749."

(*was geteekend*)

PRINCE D'ORANGE EN NASSAU.

(L. S.) (*Lager stond*)

Ter Ordonnantie van Zijne Hoogheit

(*Gecontrasigneerd*) J. DE BACK.

In het Jaar 1759 ontstond 'er twist tusschen de Staaten van deeze Provintie en die van *Holland en Westfriesland*, over en ter zaake van het arresteeren van Schepen en Goederen, aan Ingezeetenen dier Provintie behoorende, uit hoofde van het niet betaalen der agterstallige Lijfrenten, ten lasten der Provintie *Groningen en Ommelanden*. Zie hier de echte Stukken van dit toen veel gerugt makend geval.

Echte

Echte Copy van Arrest, benevens Reden van het zelve, gedaan door den Heer JACOB ROETERS.

JACOB ROETERS, *Koopman*.

„ Woonende binnen deeze Stad, zo voor hem zelven en als gequalificeerde van een groot getal mede geintresseerdens in de agterstallige Lijfrenten ten laste van de Provincie van de Stad Groningen en Ommelanden, bij den hierna te vermeldene Resolutie breder gementioneerd, en alzo in evengemelde qualiteit en Relatie bij Resolutie van de Ed. Groot Mog: de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, in dato 9 Maij 1759 permissie bekomen hebbende, om vermogens en in gevolge de Protectie, sterke hand en retorsie daar bij aan hem verleend, en ten fine als bij dezelve Resolutie vervat is, de Hand te mogen leggen op alle Effecten en Goederen geene uitgezondert, welke Hij binnen deeze Provintie zoude kunnen bekomen en magtig worden, en de Ed. Mog. Heeren Staaten van welgemelde Provintie van Stad en Lande, of eenige Leden, Steden of Plaatsen van dien of ook wel aan eenige of iemant der Ingezetenen van de zelve Provincie in eijgendom toebehooren, doet door mij ondergeschrevene Gerechts Bode

Arresteeren

Onder handen, bewind en directie van ..... alle zodanige Effecten, Goederen en Penningen, geene uitgezondert, als onder Hem ..... mogten berustende zijn en bevonden worden in eijgendom toebehoorende, voor het geheel of ten deele Hoog gemelde Heeren Staaten van voorgedagte Provintie van Stad en Lande, of eenige Leden, Steden of Plaatzen van dien, of ook wel aan eenige of iemand der Ingezeetenen van dezelve Provintie, en specialijk .... als zijnde Ingezetenen van meergemelde Provintie van Groningen en Ommelanden, ten einde en omme daar op niet alleen de Jurisdictie van de Ed. Groot Achtb. Heeren Schepenen dezer Stad te fundeeren, maar ook daar aan door de gewoone weg van Justitie hier ter Stede gebruikelijk, voor zo verre zulks zal kunnen strekken te mogen verhaalen,

het

het deugdelijk agterwezen van hem Arrestant, ende geene van welke hij Arrestant, de voorsz. zijne qualificatie mede heeft bekomen, als in voorschreven Lijfrenten mede geintresseert zijnde, en voorts ten fine als de meergemelde Resolutie mede brengt. Concludeerende tot &c.

Actum Amsterdam den 2 October 1787.

B E U M E R.
Bode.

E Y L K E N S.
Procur.

R E D E N V A N A R R E S T.

JACOB ROETERS, Koopman; woonende binnen deze Stad, zo voor hem zelven en als gequalificeerde van een groot getal mede geintresseerdens in de agterstallige Lijfrenten ten laste van de Provintie van de Stad Groningen en Ommelanden, bij den hier na te vermeldene Resolutie breder gementioneert, en alzoo in evengemelde qualiteit en Relatie bij Resolutien van de Ed. Groot Mog. Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, in dato 9 Maij 1759 permissie bekomen hebbende, om vermogens en ingevolge de Protectie, sterke Hand en Retorsie daar bij aan Hem verleend, en ten fine als bij dezelve Resolutie vervat is, de Hand te mogen leggen op alle Effecten, Goederen, geene uitgezondert, welke Hij binnen deze Provintie zoude kunnen bekomen en magtig worden, en de Ed. Mog. Heeren Staaten van welgemelde Provintie van Stad en Lande, of eenige Leden, Steden of Plaatsen van dien, of ook wel aan eenige of iemand der Ingezetenen van dezelve Provintie in eijgendom toebehoren, doet door mij ondergeschrevene Geregts-Bode, overleveren aan N. N. de Ommestaande Copia qualificatie emploijeerende dezelve, als mede de Resolutie in den Hoofde dezes gemeld. Voor redenen van het Arrest bij hem in voorschreven qualité op gisteren Rr. Bode BEUMER gedaan, en Concluderende & Protesterende, &c.

Actum in Amsterdam 4 October 1759.

D U N T E.
Bode.

E Y L K E N S.
Procur.

Op

„Op den 23 October en volgende Dagen tot den 9 Maij incluis, van den Jaare 1754 compareerde respectivelijk voor mij ABRAHAM TZEEWEN openbaar Notaris tot Amsterdam, bij den Ed. Hove van Holland geadmitteert, ende voor de Getuigen naar genoemt.

„De Ondergetekende, alle Geintresseerdens en Succesfeuren in de onbetaalde verscheenen, en nog te verschijne Lijfrentens ten Lasten d'Provintie van de Stad Groningen en de Ommelanden, verklaren mits dezen genoegen te neemen, in de behandelinge ende directie dus verre gehad en genomen bij de overledene Heeren JACOB ROETERS en LEONARD DEDERIKS, tot bevordering van het agterweezen van de gesamentlijke Geinteresseerdens in de onbetaalde verscheene Lijfrenten tot Laste der Provintie van Stad en Lande van Groningen, en vermits de Ed. Mog. Heeren Staaten van Groningen, tot noch toe geen dispositie schijnen te maaken, tot voldoeninge van het voorschreven agterweezen, waar toe al voor lange op gemelde Heeren JACOB ROETERS en LEONARD DEDERIKS, specialijk waren geauthoriseert en gequalificeerd na luijt Acte den 31 Julij en volgende Dagen des Jaars 1731 voor mij ABRAHAM TZEEWEN, Notaris alhier en Getuigen gepasseert.

„Zoo werd bij dezen de Heer JACOB ROETERS, Zoon van den Overledenen Heer JACOB ROETERS geauthoriseert en gequalificeert om het belang en Intrest van Hun gezamentlijke Comparanten verder te vervolgen ende waar te neemen, zoo en in dier voegen, als hij zal goedvinden ende verstaan te behooren.

„Ende dat niet alleen bij en omtrent de voornoemde Staaten van Groningen, maar ook om in de namen en van wegen alle de Intressanten en Comparanten, bij Haar Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal dezer vereenigde Nederlanden, mitsgaders Haar Groot Mog. de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, en daar het zijn Ed verder mogte goedvinden te behooren en werden vereist, derzelver hulpe en assistentie ten dien einde te verzoeken, ende wijders alles meer te mogen doen of laten verrigten in den naame en van wegen hun Geintresseerde Comparanten, als hij de Heer ROETERS uit kragte dezes goed en geraaden oordeelen zal te behooren, met Authorisatie, om voor alle Geregtshoven of Hoofdmannen-

Ka-

Kamer, alle Actien te mogen Institueeren en met Regtsmiddelen pourfuiveeren tot de betalinge.

„ Gevende en verleenende bij dezen daartoe aan zijn Edele volkomen magt en authorisatie, met magt van *substitutie ad Negotia & Ad lites*, belovende al het geene, in voegen als vooren, bij den meergemelden Heer geauthoriseerde hierinne zal worden gedaan en verrigt, te zullen approbeeren, voor goed en van waarde te houden, en doen houden, gelijk ook dezelve Heer geauthoriseerde mede compareerende, de voorenstaande heeft geaccepteert en aangenomen.

„ Aldus gepasseert en getekent binnen Amsterdam, in presentie van CHRISTOFFEL ABRAHAM DOUBLET, JACOB DIJL en STEPHANUS MOLENGRAAF, als Getuigen.

(*Was met verscheide handen ondertekent*)

JACOB ROETERS.
JAN VAN WATTENS.
WILLEM KAT.
ANSELMUS en ANT. HARTZEN, als Executeurs van de Testamenten van wijlen ALIDA HARTZEN.
PIETER DE CLERCQ, als mede Executeur van de Testamenten van wijlen CORNELIA BLOK, Wed. PIETER DE CLERCQ.
ADRIAAN TEMMINK voor JACOB TEMMINK.
GIJSBERT VAN HOGERWOERT voor Hem en Broeders en Zusters.
JS. SWEERS voor Hem en Vrouw, d'Wed. SIX, geboren BEEKMAN.
PIETER DE CLERCQ, als mede Gemagtigde van SARA BLOK, Wed. P. GRIJSPEERT.
DANIEL DE NEUFVILLE en LEENDERT DE NEUFVILLE, *Jansz.*
JACOB ROETERS voor E. VAN HARSKAMP, volgens Brief van 7 November 1753.
JAN BOEKWEIJT.
J. ROETERS voor JOH. WILL. HEIJMAN, volgens Brief van 6 December 1753, voor mijne behuwd Zuster d'Wed. Secretaris VAN MUIJDEN en van JACOB VAN STRIJEN, beijde te Utrecht, en voor mijn zelfs.
M. VAN HARLINGEN.
PIETER BENSER voor d'Erven van den Heer HELMIGH KONNINGH.

Huij

HUIJBERT VAN BEUSEKOM.

CORNELIA ELISABETH OCCO.

J. GRAAFLAND.

JAN GIJSBERT DE MEIJ.

PETRUS IJVO VAN DIEPENDAAL; voor mijn Huijsvrouw N. M. VAN KEMPEN.

GIJSBERT HEIJKOOP.

JOHANNES MENEVEN, als ſchriftelijke ordre hebbende van den Heer JAN CAREL BARKMAN WUIJTIERS.

Idem als ſchriftelijke ordre van M. E. VAN DEN HEUVEL tot BEIJLINGEN, gezegt BARTVLETTI.

JAN ARENT ABBELEVEN, als Erfgen. van Vrouw SARA MUIJKENS, wed. d'Heer Mr. VAN BEUSEKUM, mitsgaders voor de Erfgenaamen van ARNOLDUS MUIJKENS en NICOLAAS ABBELEVEN; voor MARRETJE VAN HUIJNEN, Wed. A. CRIST. MUIJKENS; voor de Houders van vier Lijfrentebrieven. Een op de naam van PHILIPPUS MUIJKENS, een ARNOLDUS MUIJKENS, en een ANNA MUIJKENS.

ADRIAAN PLA, als Executeur in den Boedel van den Heer en Mr. JER. GHIJS.

ANTONIJ DOMMER.

CORNELIS BAKKER, *Jansz.* als Last hebbende van den Hr. en Mr. C. BACKER, Oud Schepen dezer Stad.

JOAN MUIJSKEN, als ſchriftelijke Ordre hebbende van den Heer en Mr. THEODORUS SCHREVELIUS, als in Huwelijk hebbende Vrouwe ELISABETH CLAUDINA VAN TEIJLINGE.

DAVID D'ORVILLE.

BARENT CRAMER, als Executeur van wijlen JAN VAN DE VELDE.

MATTHEUS BOENDERMAKER, voor d'Erfgenamen van MARIA VAN FOREEST, Wed. JAN TEENGS.

S. C. PELS, Wed. VAN DER SPELT.

PIETER SIX.

PIETER CROOS voor d'Erven van WROGT SCHELLINGER.

P. VAN DEN BROEK voor zig zelfs, als Erfgenaam van den Heer ERNST ROETERS, en voor zijn zelfs.

Luijt. Admiraal REIJNST, als Erfgenaam van H. REIJNST, *Jacobs.*

JACOB DULL, als Executeur van de Testamente van wijlen J. VAN DE VELDE.

BRUNO TIDEMAN, voor de Wel-Ed. Gestr. Heer en Mr. J. F. VAN WESTRENE te Utrecht.

JAN VAN BOORN, voor d'Erfgenamen van JAN VAN STIJN.

DIRK PIETERS HAAN in Comp., woonende tot Zaandam.

DAVID LEEUW, qq.

JACOB KROON van Edam, als Executeur van 't Testament van mijn Schoonmoeder SIJTJE DEKKER, Wed. JACOB GROOT, en Procuratie hebbende van de Voogden over TIERK LOLKES.

JACOB ALEWIJN voor zig zelven, en voor de verdere Descendenten van wijlen MARTINUS ALEWIJN.

GERARD ROGGE.

THEODOOR ROGGE, zo voor zig zelven als qq.

HERMANUS DOBBER te Edam, voor d'Erfgenamen en Successeuren van TRIJN JANS ROBS, JAN PIETERSE WOUT, ANNETJE LAMMERS, DIRK CLASEN VOGEL en JAN CLASEN NH.

JAN HENDRIK CRAMER, als ordre hebbende van NIESJE VAN DE VELDE, Wed. JOH. BAGELAAR, woonende te Vijfhuijsen bij Zuijlen.

ABRAHAM DEDERIKS, als ordre hebbende van d'Erfgenamen van JAN DE LA HAIJE en SARA DE LA HAIJE.

A. VAN HARRENCARSPEL, per ordre van mijn Vader P. BECK, als mede Executeur van 't Testament van wijlen Ed. en Heer GERRIT KARSEBOOM, als mede van wijlen GERRIT VEERPOORTEN.

G. C. DU FAIJ, uit kragten van Erffenissen qq., ten respecte van WIJNTJE VAN LEEUWAARDE, waar van Moeder is geweest CATHARINA VAN BAASDORP.

ABRAHAM DE LA NOIJ en Consorten, mede Erfgenamen van TRUNTJEN HARTSEN, Wed. JACOB VAN LAAR.

DAVID DELPRAT, Diakon van de Waalsche Gereformeerde Diaconie alhier.

DANIEL FLOERNOOIJ, Diaken van de Gereformeerde Diaconie alhier.

DAVID DE WILLEM, voor d'Erfgen. van Jonkvrouw CLARA ELISABETH DE WILLEM.

LUCAS COUDRI, voor d'Erfgen. van LOISA en JACOB GUIOT.

CORNELIS VAN LINTOLA, als Executeur van de Testamentaire Dispositie van MARGRETA JACOBA BECKX, Wed. WILLEM DEKKER.

COR-

CORNELIS VAN GENT, als Gemagtigde van MARGRETA ISABELLA DE SURMONT:

CORNELIS VAN DER VLIET; pr. procuratie van CORNELIA VAN LAAR, Wed. JAN VAN DER VLIET, zijnde Erfgenamen van TEUNTJE HARTSEN, Wed. JACOB VAN LAAR.

MATTHIAS KOOPMAN, voor de Erfgenamen van mijn Grootmoeder ANNA VISSER, Wed. MATTHIAS KOOPMAN.

JAN VAN SCHAGEN; per ordre van mijn Vader PIETER VAN SCHAGEN, zo voor hem zelven als voor de verdere Erfgenamen van Mr. SALOMON VAN SCHAGEN, als mede voor de Heer JACOB OUKOT.

GERBRANT MOENS.

DANIEL DESMARETSZ, voor d'Erven van JACOB DESMARETSZ.

. . . . SAUTIJN; voor zig zelven als voor d'Erfgenamen van Vrouwe THEODORA VAN RAMBEEK, Wed. WILLEM SAUTIJN,

GERARD REGTERING; voor de Familie van WIJTIERS, CROMHOUT, DUTRIE.

SURMONT, als Executeur van de Testamente van Jonkvrouwe MARIA ELISABETH DE WALE van Ankeveen.

F. BROMMER, voor de respective Erfgenamen van ANNETJE PIETERSE JOSEPHS, PIETER CORNELIS en CORNELIS WIJBERTSZ.

PHILIPPUS VAN DEN IJVER.

GERARD REGTERING.

JACOB ROETERS, als ordre hebbende van P. A. GILLIS, volgens Brief van 4 Julij 1753.

GERRIT HOOFT, als Executeur van de Testamente van Jonkvrouw MAGDALENE WIJBRANTS.

PIETER BECK, als schriftelijke ordre hebbende van den Heer W. H. HOP.

HESTER BARNART, Wed. DAVID LEEUW VAN LENNEP, voor d'Erfgenamen van de Heer JOSEPH COIJMANS.

B. COIJMANS.

JAN KETELHORD de Jonge, qq. voor M. OMPHALIJ.

PIETER BIJLOFF, als Executeur van de Testamente van wijlen HENDRIK TRSING.

F. DE WITT, wegens de pretensie van de Heer GERBERT DE

GRAAF, cum suis; als mede wegens de pretensie van de Heer JAN DE WIT.

HENDRIK HOOFT, D. L. Z. over de Kinderen van DANIEL HOOFT.

GERBERT REBEL, voor Mevrouw d'Wed. DANIEL DEUTZ.

D. VAN BUREN, als Erfgenaam van GERRIT en ANNA DUIJSENT.

W. WILTENS, voor de Erfgenamen van Jufvr. MAGTELT JACOBA SERVAAS.

P. en J. SCHILDERNIK, als Executeuren van de Testamenten van GERRIT VAN LIMBURG en RISSIE HIJMS.

JACOB SCHELLINKS, als procuratie hebbende van d' Erfgenamen van den Heer en Jonkvrouwe VAN ZUIJTWIJK.

DIRK HAGEN enz., als gesurrogeerde Executeur van den Testamente van Mejufvrouw ANNA ZOUTMAN, Wed. H. WILLINK.

DIRK HAGEN, voor d'Erven JACOB VORSTEMAN.

MATTHIJS ALEWIJN.

CLAAS WAGENAAR, als in Huwelijk hebbende TRIJNTJE KIEFT, woonende tot Edam.

CORNELIS KNAP, woonende aan de Westzaander Overtoom.

JAN VAN HOUT, woonende tot Zaandam.

HENRICO STAATS, voor de Erfgenamen van HENRICO STAATS, Zalr. woonende tot Gouda.

Quod Attestator.

Getekent

ABRAHAM TZEEWEN.
Not. Publ.

„ De Staaten van Stad Groningen ende Ommelanden doen te weeten: Alſo de Heeren *Staaten van Holland en Westfriesland* hebben goedtgevonden aan enen JACOB ROETERS ſoo voor hem ſelfs als *gequalificeert* van enige *geintresſeerdens* in oude *prætenſien*, ſo vermenen ten laste van deſe Provintie te hebben, te *permitteeren* de hand te moeten leggen op alle *Effecten* en

roe-

roerende Goederen, gene uitgesonderd, welke Hij in de Provincie van *Holland* sal konnen bekomen en magtig worden, in eijgendom toebehoorende an iemand of enige der Ingesetenen van dese Provincie, *en daar mede te mogen continueren, heen ter tijd gemelde* JACOB ROETERS *en Consorten wegens haar vermeenende pretensien souden zijn voldaan*: en gemelde JACOB ROETERS en *Consorten* ook in gevolge voorgemelde *concessie* reeds verscheiden Scheepen, Gelderen, Waren en Koopmanschappen Onse Ingesetenen toebehoorende, hebben in beslag genomen, en daar mede onverhooptelijk *continuerende*, veel nadeel bij *provisie* aan onse goede Ingesetenen soude kunnen toebrengen.

„ So hebben Wij nodig geoordeeld door desen alle onse *commercierende* Ingesetenen, Kooplieden en Schippers hier van de vereijste kennisse te geven, en deselve te waarschouwen na deser saken gelegentheid voorsigtig te zijn, en tot voorkominge van alle onverhoopte schade, vertragingen en belemmering bij *Provisie* geen Waaren, Koopmanschappen en Turff na enige plaatsen in de Provincie van *Holland* gelegen, te versenden en vervoeren, of doen versenden of vervoeren, ten zij dan op hun eigen *risico* en gevaar.

„ En sal desen tot een ieders narigtinge alomme in deze Provincie worden *gepubliceert* en *geaffigeert* ter plaatzen alwaar men gewoon is sulks te doen.

„ Aldus gedaan ter vergadering binnen in 't Provincie Huis den 13 October 1759.

Ter Ordonnantie van De Selve,

B. H. KNOCK, *Secret.*

„ De Staaten van Stad *Groningen en Ommelanden*, doen te weeten: Hoe Wij bij Onsen vorige Placcaat van den 13 October laatstleden, ter oorsaake door JACOB ROETERS en *Consorten* veele Goederen Onse Ingesetenen toebehorende in *Holland* zijn *gearresteert* geworden, insgelijks de hand hebben gelegt en in beslag genomen alle sodane *Effecten*, *Crediten* en *Goederen*, geene uitgezondert, als de Ingesetenen van de Provincie van

Holland en *Westfriesland* in deese Provincie in eigendom toebehoren of te eisschen hebben, om daar uit schierkomstig te verhaalen de schadens Onze Ingesetenen toegebragt: en op dat deese Onze *Serieuse intentie* in allen deele moge worden voldaan, en ter *executie* gebragt,

„ *So is 't:* dat wij hebben goedgevonden en verstaan de Provinciale Bedienden op de *avenuen* van de Provincie ter *recherche* gesteit, als bij alle de Zijlen, op de Soutkamp, tot Strobos en bij de Haven van deese Stad bij desen wel ernstig te gelasten nauwkeurige toeversigt te nemen omtrent alle Schepen en Goederen die aldaar mogten binnen komen, en bevindende dat dezelve de Ingezetenen van *Holland* zijn toebehorende, om als dan dusdanige Schepen en Goederen aanstonds in beslag te nemen, en daar van soo ras doenlijk kennis te geven aan den *Secretaris* van de Provincie B. H. KNOCK.

„ Versoeken en beveelen daar benevens alle *respective Justicieren* en *Richteren* in de Provincie om ter uitvoer van deese Onse welmeeninge, bij voorkomende gevallen en het vereischt wordende, de sterke hand te bieden en alle nodige *assistentie* te besorgen.

„ Wijders hebben wij goedgevonden alle *Rendanten*, *Sollicitcurs* en een iegelijk, uit welken hoofde het ook moge sijn, wegens Ingesetenen van *Holland* iets in *Administratie*, onder hun bewind hebbende ofte aan haar schuldig sijnde, bij desen te gelasten van alle diergelijke Goederen, Penningen en Effecten, sonder onderscheid een *exacte notitie* op te maken, en aan voorgemelden *Secretaris* binnen den tijd van veertien dagen na *Publicatie* deses te overhandigen, so nogtans dat het de Koopluiden sal vrijstaan om van al het geene sij aan Ingesetenen van de Provincie van *Holland* mogten schuldig zijn, een *gecachetteerd Billet* met eigenhandige verteikening hunner naemen in *dorso* aan den *Secretaris* voornoemd inwendig den voorschreve tijd te besorgen; ten einde daar van gebruik zoude kunnen werden gemaakt, ingevalle sulks nodig mogte worden geoordeeld, of anderziuts het selve ter zijner tijd ongeopent wederom te rug te langen: zullende alle deselve soo wel Koopluiden, *Sollicitcurs* als die verders eenig bewind of *Administratie* van *Effecten*, Goederen of Penningen de Ingesetenen van *Holland*

toe-

toebehoorende mogten hebben, verpligt zijn, des *gerequireert*, haare overgegevene *Notitie* met lichamelijken Eede te bekragtigen: Alles bij peene, dat de geene soo inwendig den voorschrevene tijd aan deese Onze waarschouwinge niet mogten hebben voldaan, vervallen zullen zijn in een boete van honderd Ducatons, half ten profijte van den Aanbrenger, en half ten profijte van de Armen ter plaatse, alwaar de *calange* zal geschieden.

„ En op dat niemant hier van eenige onwetenheid moge voorwenden, zal dezen alomme *gepubliceert* en *geaffigeert* worden ter plaatsen, alwaar men gewoon is zulks te doen.

„ Aldus gedaan ter Vergaderinge in het Provincie-Huis binnen Groningen den 2 November 1759.

Ter Ordonnantie van De Selve

B. H. K N O C K, *Secret.*

Missive van de Heeren Staaten van Stad en Lande, aan de Heeren Staaten van Gelderland, Zeeland, Utrecht, Overijssel en en Friesland; over de ontstane differenten met de Heeren Staaten van Holland en Westfriesland.

EDELE MOGENDE HEEREN, BIJZONDERE GOEDE VRIENDEN, NAGEBUIREN EN BONDGENOOTEN.

„ Schoon Wij gaarn U Ed. Mog. attentie soude hebben gemenageert, en wel gewenscht hadden ons gedispenseert te mogen zien, van U Ed. Mog. gewigtige occupatien te interrumperen, worden Wij egter door de haggelijke omstandigheden, waar in ons tegenswoordig gebragt zien, als genoodperst, dit ons verlangen op te offeren aan 't gemeen welzijn onser Ingesetenen, en ter behartiging van dien, door eed en pligt gedrongen, U Ed. Mog., tot wien Wij als Bondgenoten sulk een nauwe relatie hebben, voor te dragen, de strenge en harde behandeling, die de Heeren Staaten van Holland en Westfriesland tegens

onse Ingesetenen werkelijk oeffenen; hebbende Haar Ed. Gr. Mog. bij Resolutie van den 9 Maij deses Jaars kunnen goedvinden aan eenen JACOB ROETERS en Consorten, uit hoofde van eenige oude agterstallige Lijfrenten, ten laste van dese Provincie, te permitteren *de hand te mogen leggen op alle Effecten en Goederen, geene uitgezondert, welke hij binnen de Provincie van Holland zoude kunnen magtig worden, niet alleen dese Provincie, maar zelfs eenige of jemand onser Ingesetenen in eigendom toebehoorende*, om daar aan te verhaalen 't agterwesen van voorgemelde Geinteresseerdens; en hoewel Wij niet in gebreeke sijn gebleven, Haar Ed. Groot Mog. op 't vriendernstigste te versoeken, om derselver genomen Resolutie, tot voorkominge van alle schadelijke en nadeelige gevolgen, die hier uit noodwendig souden moeten profflueren, wederom te willen intrekken; Soo hebben egter onse repræsentatien daar tegens gedaan die ingressie niet gevonden, welke Wij daar van hadden te gemoete gezien, nadien door een groot aantal onser Ingesetenen geinformeert zijn geworden, dat derzelver Goederen, Waaren, Schepen en Koopmanschappen, selfs d'ordinaire Veer- en Beurtschepen niet uitgesondert, door J. ROETERS en Consorten in Amsterdam, en verscheiden andere Steden en Plaatsen van *Holland* reeds gearresteert sijn. Weshalven Wij, de saken tot die extremiteit sijnde uitgeborsten, ter vermijding van verdere confusie, en handhaving van onser Ingesetenen geschonden regt, niet konnen stille staan, dienswegens aan U Ed. Mog., gelijk mede aan d'andere Bondgenoten, te doen ons regtveerdig beklag, en te protesteren over 't sensibel ongelijk door diergelijke onnabuirlijke en onvriendelijke maniere van behandeling onse goede Ingesetenen aangedaan.

„ En om sulks te meer te doen geblijken, vinden Wij ons verpligt de saken hoger op te halen, en U Ed. Mog. tot onser decharge ouverture te geven van al 't geene ten desen opsigte is gepasseert: Ten welken einde Wij d'eer hebben U Ed. Mog. voor te houden, dat in den Jaare 1665 en 1666, wanneer de Vereenigde Staat in een swaaren en kostbaren Oorlog tegens de Kroon van Engeland, en den Bisschop van Munster waar ingewikkeld, en reeds een groot aantal Munstersche Troupen in een van de beste Districten van dese Provincie zig onthield en sogt

vast

vast te maken, de middelen deser Provincie niet in staat sijnde tot 't dragen van d'enorme lasten, Wij, ter betoning van onse bereidwilligheid in 't bevorderen en handhaven der gemeene saken, en conservatie van den Lande, tot stuir van de toen swevende en nog verder gedreigden oorlog, considerable sommen in Holland van Los-en Lijfrenten genoodsaakt sijn geweest te negotieren, en daar voor aan de respective Creditoren hebben doen afgeven Obligatien in gewone en behoorlijke forma, *sonder egter daar in te verbinden d' Effecten en Goederen onser Ingesetenen*, gelijk U Ed. Mog. uit nevensgaande Copie kan geblijken; dat Wij vervolgens met de betaling der interessen van de losse Obligatien na 5 en van Lijfrenten na 10 ten honderd eenige Jaren agter malkanderen gecontinueert, en ook de Capitalen na 5 percent in 't laatste van de voorgaande Eeuw hebben afgelost, dog naderhand door de menigvuldige calamiteiten, waar mede dese Provincie besogt is geworden, de sware rampen die Gods hand over deselve heeft laaten toekomen, en de notoire onmagt, waar in de Provincie vervallen is door de overdragende lasten van den Oorlog, ende daar op gevolgde engagementen met de Generaliteit, ons genoodsaakt hebben gevonden van de betaaling deser Hollandsche Lijfrenten voor eenigen tijd af te zien; welke hooggaande en continuele fataliteiten ook altoos soo veel impressie hebben gemaakt, dat, of schoon de onbetaalde Rentheffers in den beginne eenige instantien ter betaling entameerden, egter in 't vervolg overtuigt van deser Provincie onmagt, geen sterkere poursuites daar op hebben gedaan; en hoewel in den Jaare 1726, wanneer eenige Gecommitteerden uit de Vergadering van Haar Hoog Mog. herwaarts gesonden, om over de dringendste schulden van dese Provincie, een vaste voet te beramen, die Heeren mede last hebben gehad op dese betaling te insteren, so hebben se egter, uit aanmerking van de sware lasten, waar onder dese Provincie toen gebragt is, tot prestatie van immense agterstallen aan de Generaliteit verschuldigd, en volkomene overreding, dat alles, wat de Provincie boven 't gestipuleerde aan de Generaliteit, hadde te ontfangen, tot noodwendige lasten in de Provincie absoluit gerequireert wierde, dese pretensie ten eenemaal ter sijde gesteld, verklarende selfs *dat aan cordate Bondgenoten niets meer konde werden gevergt*; gelijk ook in

 den

den Jaare 1734. Haar Hoog Mog. Gecommitteerden, ter occasie van de toenmalige differenten alhier sijnde, op versoek van de Geintresseerdens, wel eenige aanmaninge tot de betaling hebben gedaan, egter gepersuadeert van d'absolute onmogelijkheid, waar in de Provincie zich bevond tot voldoening van d'agterstallen, insgelijks hier van afgezien; ja selfs wanneer wij in den Jaare 1751 door Onse Gecommitteerden in 's Hage aan wijlen Sijn Doorlugtigste Hoogheid, en de Heeren desselfs Gemagtigden, hebben opengelegt de waaragtige en deplorable toestand van deser Provincie finançes, en daar tegen de groote schulden en agterstallen aan de Generaliteit, en andere openstaande, tot welkers voldoening 21 Tonnen Gouds onder Guarantie van Haar Hoog Mog. hebben moeten negotieren, is op dese pretensie geene de minste reflexie, veel minder computatie gemaakt, en geoordeelt, dat dese Provincie boven het hoeden van de Ordinaire en Extraordinaire Staaten van Oorlog, de betaaling der lopende Petitien en Subsidien, en noodwendigheden in de Provincie, niets meer konde werden gevergt, dan de voldoening van 250 duisent guld. 's jaarlijks aan de Generaliteit, waar voor alle de Goederen van dese Provincie niet alleen verbonden, maar selfs andere posten van ontfang speciaal verhijpotiseert sijn geworden; waarom sijn Doorl. Hoogheid Glor. Ged. geen swarigheid heeft gemaakt, aan onse Gecommitteerden te declareren, *dat deze Provincie met de betaling van verdere Schulden niet zoude werden gemoeit*; tot dat eindelijk, des niet tegenstaande, na verloop van bijna een halve Eeuwe, dese instantien door J. Roeters en Consorten, bij wien voor eenige weinige Jaaren deze oude pretensien *van zo weinig valeur en consideratie wierden gerekent, dat dezelve voor 8 à 10 pro cent aan meer dan een van onze Ingezetenen te koop hebben gepresenteert*, wederom gerenouvelleert, en in den Jaare 1755 voor de Hooge Justitie-Kamer deser Provincie met soo veel vigeur gepoursuiveert sijn geworden, dat Wij met d'uiterste attentie, overeenkomstig 't groot gewigt en importançe van dese saak, onse deliberatien daar over hervat, en allen ijver hebben aangewend, om middelen ter afdoening deser affaire te beramen, ten einde de klagten der Hollandsche Crediteuren tot wederzijds genoegen uit den weg geruimt, en een dragelijk accommodement tot welsijn on-

onser Provincie getroffen mogten werden; dan wat wegen Wij daartoe ingeslagen, en welke propositien Wij door onse Gecommitteerden aan TOBIAS UBINCK, als gevolmagtigde van J. ROETERS en Consorten, hebben laaten doen, sijn Wij egter in onse verwagting, dat de Geinteresseerdens in desen, welke dog voor 't grootste gedeelte haar actien *voor een zeer geringe prijs hebben aangehandelt of bij Erffenisse verkregen*, aan onse gedaane presentatien souden hebben gedefereert, tot ons innig leetwesen gefrustreert gebleven, hebbende de bovengenoemde T. UBINCK in plaats van een redelijke en convenable wijse, gelijk voorgaf, te accorderen, desselfs enorme en importante eisch van 862164 guld. bij Mandate gerechtelijk gevordert, met meer dan 100000 guld. vermeerdert, en renten ex mora judiciali, nog daar na boven gereserveert; soo dat Wij geen apparentie tot 't treffen van een accommodement ziende, en egter geincliueert blijvende, om de schuldeisschers, soo veel eenigsints met 't behoud van onse Provincie mogelijk was, kragteloos te stellen, met wijlen *Haare Koningl. Hoogheid*, hoog loffelijker Memorie, in overleg sijn gekomen, op welke een convenable wijse dese saake soude kunnen werden getermineert, en in onse laatste Missive van den 27 Novemb. des gepasseerden Jaars, aan wijlen Hoogst Deselve hebben geproponeert, dat Wij de slegte toestand van deser Provincie finançes met leetwezen ingesien, en volkomen overreed, dat d' inkomsten en middelen van dien, welke meest alle tot vaste en onvermijdelijke posten van uitgave ter soutien van 't Comptoir van d' Unie als anders geaffecteert sijn, geensints permitteeren, om tegenswoordig sonder ruine van dese Provincie en verval van onse verbintenissen, sulk' een importante pretensie, die na allen schijn op 17 à 18 Tonnen Gouds sal beloopen, geheelijk af te doen; dat Wij egter ter contemplatie van de menigvuldige klagten en instantien geresolveert hadden eenige penningen ten laste deser Provincie te negotieren, om daar mede aan de Hollandse Crediteuren, wegens hunne agterstallige Lijfrenten, na aangetoont regt binnen 6 Maanden alhier, te voldoen een summa van 15 van ieder 100 guld., welke door valable blijken aan onse Gecommitteerden souden kunnen toonen, hen uit hoofde van de onbetaalde Lijfrenten te competeren; en gelijk Wij dit aan wijlen *Haare Koningl. Hoogheid* hebben gecommuni-

niceert, ſoo hebben Wij insgelijks Haar Ed. Groot Mog. hier van wel kennis willen geven, met verſoek, dat Haar Ed. Groot Mog., J. ROETERS en Conſr. mogten ſoeken te disponeren, om hier van te profiteren, ten ware deſelve liever prefereerden, om met haare pretenſien te ſuperſederen, te zijn herſteld, of ten minſten meer mogelijkheid tot afbetaling dezer lijfrenten zig ſou hebben opgedaan.

„ Na U Ed. Mog. dus 't geheel beloop van ſaaken te hebben gedetailleert, twijffelen Wij geenzints, of U Ed. Mog. ſullen daar uit de redenen van ons billijk resſentiment ligtelijk hebben opgemaakt.

„ Wenſchelijk waar het ſekerlijk geweest, dat Haar Ed. Groot Mog. de Staten van Holland en Westfriesland derſelver genomene Reſolutie, geduirende de Minderjarigheid van den Heer Erfſtadhouder, als d' eenigſte, aan wien ingevalle van discrepançe tusſchen de Bondgenoten, 't regt van deciſie competeert, buiten effect hadden geſteld, of J. ROETERS en Conſorten door derſelver veel vermogende inductien hadden ſoeken te permoveren, om van onſe gedane offerte gebruik te willen maken, en zig daar mede te contenteren, ten einde alle occaſien van verwijdering tusſchen Bondgenooten, die door een eeuwig verbond aan malkanderen verknogt zijn, met alle ſorgvuldigheid hadden mogen werden geprevenieert.

„ Dan in plaats van de band der eenigheid en goed vertrouwen tusſchen Haar Ed. Groot Mog. en ons te conſerveren, hebben de Heeren Staten van Holland, ſonder eenige de minſte eguards op onſe Misſive te nemen, of haar gedagten daar over aan ons te laten toekomen, geen ſwaarigheid gemaakt, na een ſtilſwijgen van 20 Jaaren, en *ſonder ons Copie van derſelver genomene Reſolutie, veel weiniger van de peremptoire tyd tot desſelfs executie bepaald, te communiceeren*, 't effect van derſelver violente en onwettige maatregels aan J. ROETERS en Conſorten tegens onſe Ingeſetenen te accorderen, en hem te permitteren, om deſelve in Haar Ed. Gr. Mog. Provincie, door middelen van conſtrainte en nadruk, hoe ſeer die ook bij het ontwerp van d' Unie ſorgvuldig zijn gaadegeſlagen en geprecaveert, tot de betalinge te brengen van oude ſchulden door deſe Provincie gecontracteert, daar 't egter uit 't vooren gededuceerde klaar is

gebleken, dat *de Particuliere effecten en goederen van d'Ingesetenen deser Provincie bij d' Originele Obligatie-Brieven geensits geaffecteert zijn*, en dienshalven op geen fundament met arresten belemmert kunnen worden, zijnde 't genoegsaam geavereert, dat de goederen van Particulieren in dese Republijk in geene deele obligatoir zijn voor de schulden van den Souverain, ten zij expres daar voor verbonden: Waarom Wij ook in den Jaare 1702., wanneer ten dienste van de gemeene saake gezint waren een Somma van 500 duisend guld. onder Guarantie van Haar Hoog Mog. te negotieren, en Haar Hoog Mog. in de Obligatie mede de Personen en Goederen van onse Particuliere Ingesetenen, in cas van wanbetaling, wilden stipuleren, die Obligatie niet eerder hebben geaccepteert, dan na dat *de clausul van verband op de Perzoonen en Goederen van onze Ingezeten 'er was afgelaten*, oordeelende Wij niet bevoegt te zijn, om door sodanige verbintenissen onse Ingesetenen te ontrusten en in bekommering te brengen; 't geen mede tot evident bewijs kan verstrekken, dat *de Heeren Staten van Holland*, die zig immers in desen opzigte geen meerder auctoriteit kunnen aanmatigen, dan Haar Hoog Mog., *geenfints geregtigt zijn, om arresten te verlenen, op goederen onzer Ingezetenen, die in geenen deele voor de Schulden dezer Provincie zijn geëngageert.*

„ Behalven dien vermeinen Wij ook, dat sulke harde en onvriendelijke manieren van behandeling geensints te compasseren zijn met 't *tractaat van d' Unie* tusschen de Provincien onderling gesloten tot gemeene bescherming tegens alle Uitheemse en *Inlandze magt*, als 't eenigste fundament, waar op 't gebouw van desen Staat is gegrondvest; terwijl de tranquiliteit van de Bondgenoten het vereischt dat bij, in, of onder de Provincien geen extremiteiten of dadelijkheden werden gebruikt; en schoon *'t regt van represailles* onder vreemde Mogendheden, ingevalle van openbaare weigering van Justitie, gepermitteert zij, soo heeft 't egter geen plaats onder de Bondgenooten, die, hoe seer ook ieder op zig selven aangemerkt, de Souverainiteit bezitten, evenwel in soo verre bij d' Unie daar aan hebben gerenuncieert, dat de verschillen en oneenigheden *niet door geweld*, gelijk de represailles zijn, *maar door vrien-*

de-

delijke en zagte wegen uit den weg moeten werden geruimt; ingevolge *'t eerste*, 16 *en* 17 *artikel van de Unie: Cum etiam nihil*, volgens 't zeggen van Cicero, *civitati sit exitiosius, nihil minus civile & humanum, quam composita, & constituta republica quicquam agi per vim.*

„ Hebben dan onse voorsigtige Voorouders zig dus op een plegtige wijse verbonden, om d' eenigheid, eendragt en vriendschap onder elkanderen te onderhouden, en in vooruitzigt van eenige dissensie of misverstand tusschen dezelve, de middelen, om die onderling weg te nemen, vastgesteld, en vinden alle Provincien daar bij haar wesendlijk belang, veiligheid en sterkte, soo twijffelen Wij geensints, of het zal U Ed. Mog., soo wel als de vier andere Bondgenoten, ter harten moeten gaan, om dese sterke en onheusche behandeling van de Heeren Staten van Holland, *allezints tegens d'Unie aanloopende*, in haar verdere gevolgen voor te komen;

„ Oordeelende Wij het bijna onnodig te zijn, aan U Ed. Mog. na derselver hooge wijsheid in cordate bedenking te geven, welke swarigheden U Ed. Mog. Ingesetenen of van d'andere Provincien mede over het hoofd souden kunnen hangen, wanneer sulk een voorbeeld door andere Creditoren, na inhoud hunner *nog sterkere schuldbrieven* gevolgt wierde, gelijk ligtelijk sodanig exempel wel navolgers sou kunnen krijgen, en welke schadelijke en dangereuse gevolgen hier uit voor 't tegenswoordige kunnen resulteren, bij aldien de effecten en goederen onser Ingesetenen, die thans voor sulk een importante pretensie in beslag zijn genomen, door de Hollandse Crediteuren worden ingehouden, en na zig getrokken, waar door de Commercie tot nadeel van wederzijds Ingesetenen niet alleen verbroken, en alles in de uiterste confusie alhier sou geraken; maar Wij ook buiten staat gesteld, om aan de diere gesworene engagementen met de Generaliteit in Jaren 1726 en 1751 ingegaan te kunnen voldoen, en dus geheel inutil aan 't Bondgenoodschap souden werden gemaakt.

„ Alle welke akelige en voor Ons smertelijke vooruitzigten en onsaggelijke gevolgen, Wij gaarn aan de nadere overweginge van U Ed. Mog. overlaten, in vertrouwen, dat U Ed. Mog. daar aan niet onverschillig, maar conform d'importantie van dese ma-

materie, met 'er daat sullen willen toonen, *'t geen 't Bundelken Pijlen met een band te samen geknoopt mede brengt*, en door alle bequame middelen de Heeren Staaten van Holland sullen soeken te persuaderen, *om Haar Ed. Groot Mog. van derselver genomene Resolutie te doen afzien, en d' arresten schadeloos t' ontheffen*, sullende Wij aan onse zijde ook niet in gebreke blijven na vermogen alles te contribueeren, wat tot bevordering van de goede harmonie en eenigheid sal kunnen dienen, en voorts niet nalaten de effecten en goederen aan de Hollanders in dese Provincie toebehoorende, en welke Wij tot onser Ingesetenen indemniteit in beslag hebben genomen, wederom vrij te verklaaren, en tessens, aan de Hollandsche Crediteuren, zig na behooren aan Ons addresserende, onse gedaane offerte te presteren.

„ Voor dat Wij desen eindigen is ons vriendelijk versoek, in gevalle U Ed. Mog. niet vergaderd mogten zijn, dat de Heeren Gedeputeerde Staaten of Gecommitteerde Raaden, wegens 't gewigt deser materie, U Ed. Mog. ten aller eersten gelieven te beschrijven, ten einde hier over sonder uitstel mag werden gedelibereert.

„ Waar mede enz.

Groningen den 23 *October*
1759.

C O P I A.

„ De Gedeputeerde Staaten van Stad Groningen ende Ommelanden doen condt ende betuigen door kracht van desen Openen Versegelden Brieve, in conformité Resolutien van d' Extraordinaris Heeren Gecommitteerden van beide Leden deser Provincie in dato den dertigsten Martii deses Jaars *festien hondert ses en festig*, door handen van onsen Ontfanger Generaal CORNELIS VAN ROIJEN, ten profijte ende laste van dese Provincie, *tot nootwendig emploij in dese beswaarlijke tijden, in dewelke contante penningen werden vereist*, ontfangen te hebben een somme geldes, ende tot dien einde wettelijk verkoft ende geconstitueert, verkopen ende constitueren mits desen aan . . . . . .

een

. . een rente van hondert Caroli guldens, tot twintiig stuivers het stuk; ten Lijve van . . . . gebooren van N. N. . . . . out zijnde omtrent . . . . . Jaaren, welke rente wij voor ons ende onse nakomelingen beloven aan den Koper voorsz., of des last hebbende, d' eene helfte op den eersten November toekomende, en d' andere helfte op den eersten Maij sestien hondert seven en sestig daar aanvolgende, ende soo voorts van half Jaar tot half Jaar binnen Amsterdam, kost en schadeloos te betalen, soo lange de voornoemde N. N. . . . . in levende lijve wesen sal, ende langer niet: Ordonneren daaromme onsen Ontfanger in der tijdt, ofte die daar toe binnen Amsterdam verordent is, om dit voorsz. Lijfpensioen voornoemt aan houder van desen, tegens overneminge van behoorlijke attestatie de Vitâ, van twee geloofwaardige Persoonen, t'elken verschijndage (acht ofte tien dagen voor ofte nae onbehaalt) uit zijnen ontfank, eerst ende voor al te betalen, ofte doen betalen binnen Amsterdam voornoemt, *verhypotiserende ende verbindende daar voor alle onze Provincie Landen, Goederen ende Inkomsten*, wat namen die selfs ook mogen hebben, het zij dezelve staan onder bewind van den Ontfanger voornoemt, ofte iemant anders maneançe van Provincie penningen hebbende, soo wel binnen als buiten lands gelegen, de selve alle der Heeren Lieutenant ende Hooftmannen Camer, ende alle andere Gerechten, de reale Executie, onder renunciatie allen exceptien rechtens, soo desen eenigsints contrarie souden konnen erdacht ofte gemoveert worden, submitterende, omme in cas van misbetalinge daar uit dezelve te mogen eijschen ende vorderen: alles sonder arglist, in oirconde der waarheid hebben Wij Gedeputeerde Staaten opgemelt, beneffens d'Heere Presidents paraphure ende des Secretarii subscriptie, het Provincie Zegel beneden aan desen doen hangen, ende in de Rekenkamer laten registreren. Gegeven binnen Groningen den twintigsten Maij sestien hondert ses en sestig.

(*Onder stont*)
A. CHRISTOPHORI vt.
(*Lager stont*)
Ter Ordonnantie der Heeren voorsz.
(*getekent*) J. MEIJNARDI, *Secret.*

PUL-

P U B L I C A T I E.

„ De *Staaten van Holland en Westfriesland*; Allen den geenen, die deeze zullen zien of hooren leezen, salut: Doen te weeten: Dat de Heeren Staaten van Stad Groningen en Ommelanden in vroeger tijden voor en ten behoeve van dezelve Provincie van veele Ingezetenen binnen deeze Provincie hebbende genegotieert en opgenomen importante Sommen van Penningen op Lijfrenten, onder de gewoone Verbintenissen, na luijd der Brieven daarvan aan de Geinteresseerdens geëxtradeert, dezelve Heeren Staaten al van den beginne af aan, zeer gebrekkelijk aan haare beloften hebben voldaan, en verders van tijd tot tijd daar mede zodanig zijn ten achteren gegaan; dat dezelve Lijf-Renten met den Jaare 1685, en vervolgens, meerendeels hebben gelaaten onbetaald, waarvan dienvolgende de gezamentlijke welgefundeerde Pretensien tot eene notabele Somma, veele Tonnen Gouds importeerende, zijn geaccresceerd.

„ Dat, gelijk opgemelde Heeren Staaten met dit alles, echter daar toe nimmer hebben kunnen resolveeren, om de deugdelijkheid van dezelve Schulden eenigsints in twijffel te trekken of te willen tegenspreeken, alzo telkens wel hebben willen aanhooren de welgefundeerde Klagten over de Wanbetaalinge door de Geinteresseerdens aan haar gedaan, zo als ook de menigvuldige Sollicitatien en Representatien dieswegens door alle de tijden heen, en zonder ophouden, bij Ons daartoe geëmployeerd, en welke verscheijdemaalen bij haar Hoog Mog. zelve zijn geappuijeerd; dan dat al het zelve, buiten en behalven de weinige betaalingen, welke daarop, veele Jaaren geleden, zijn gevolgt, wanneer men in deze Provincie dien aangaande met nadruk heeft beginnen te procederen, is geweest van geen het minste succes, terwijl het opgemelde Heeren Staaten, die wel Middel hebben weeten te vinden haar eijge Ingezetenen genoegen te doen hebben, nooit aan Pretexten heeft ontbroken, om dezelve Zaaken, ten opzigte van de Geïnteresseerdens in deze Provincie, te doen traineeren, onder geduurige Beloften van ten spoedigste en met alle ernst haare Deliberatien te zullen voortzetten, om eenmaal dezelve billiken Klagten te doen verblijven; doen

van alle welke zo folemneele gedaane Intentie Wij ten vollen zijn geperfuadeert geworden, wanneer laatftelijk Ons is gebleeken, dat, of fchoon wijlen Zijne Doorluchtige Hoogheid, Hoogloffelijker Memorie, bij authorifatie en overgifte van hooggemelde Heeren Staaten, de Zaaken van Politie en Juftitie bij eene altoos duurende Wet en Reglementen in den Jaare 1749. binnen de voorfchreve Provincie hadde gebragt op eene billijke en vaste grond, en de voorfchreve Geïnteresfeerdens in conformité van dien, dezelve Heeren Staaten over haar achterwezen in Juftitie hadden aangefproken en geroepen, en verfcheide Jaaren de noodige Procedures over deze wettige Schuld voor de hooge Juftitiekamer aldaar tegens dezelve hadden voortgezet, opgemelde Heeren Staaten de Condemnatie en Juftitie niet weetende te ontgaan, zelfs die geenen zijn geweest, welke tegens die vastgeftelde Wet aan, de Deur van de Juftitie voor de gemelde Geïnteresfeerdens eijgener authoriteijt hebben toegeflooten; zonder dat zelfs daarenboven de hooge Intercesfie van wijlen haare Koninglijke Hoogheid, Glorieufer Gedachtenisfe, in die tusfchentijd te meermalen tot quijtinge, immers tot behoorlijke fchikkinge van deze rechtmaatige Schuld, voor dezelve Geïnteresfeerdens aan welgemelde Heeren Staaten gedaan, zo veel heeft konnen effectueeren, dat dezelve zig tot eenige de minfte vriendelijke en betamelijke Arrangementen hebben gelieven in te laaten.

„ Dat, over zulks de voorfz. zaak op die wijze ziende behandelt, en in zodanige fituatie gebragt, welke niet alleen nimmer onder Bondgenooten behoorde plaats te vinden, maar welke ook vertrouwt wordt, dat nergens, noch ook na eenig regt, met de naam van goede trouwe zal konnen beftempelt worden, Wij dienvolgende na dit alles, volgens het regt en billijkheid, en op voorige exempelen, hebben geoordeeld Ons niet anders overig te zijn, dan aan dezelve Geïnteresfeerdens eindelijk te moeten verleenen de fterke hand en protectie, op die wijze als bij hun te werk is gelegt, als het eenigfte middel om daar door aan haar deugdelijk achterweezen te kunnen geraaken, dan waar toe Wij noch geenfints zijn gekomen, als na dat welgemelde Heeren Staaten een geruime tijd bevoorens daar van hebben gewaarfchouwd, ten einde op eene redelijke wijze zulks zouden

wil-

willen voorkomen, doch waarop al wederom niets is gevolgd, dan alleen dat bij eene onvriendelijke Refcriptie en op eene gantsch ingratieufe wijze vijftien perCento van het voorfz. achterweezen hebben durven prefenteeren; een aanbiedinge naauwelijks toereikende tot de onkosten bij de Geïnteresfeerdens in zo veele Jaaren ter invordering van dien gefupporteert. En nademaal Wij boven dit alles met zeer veel bevreemdinge zijn ontwaar geworden, dat opgemelde Heeren Staaten van Stad en Lande, in plaatfe van hier door eindelijk geneegen te zijn geworden, om tot eene vriendelijke fchikkinge van een deugdelijke hand te leenen en daartoe nadere en billijker voorflaagen aan Ons te doen, omme daar door alle verdere verwijderinge te voorkomen, en alle verdere nadeelen voor haare Provincie en Ingezeetenen af te wenden, integendeel de voorfz. Onze handelwijs, waartoe Ons zelfs genecesfiteert hebben, gantsch qualijk opneemen, en dezelve daar mede trachten te denigreeren, dat zulks zoude gefchieden om een verouderde fchuld, tegens alle recht, en ter verongelijkinge van haare Ingezeetenen, en in die idées zijn voorgeflagen tot middelen, welke Wij zelfs om alle preuves van Onze moderatie omtrent Onze Bondgenooten te geeven, tot op een nader toedragt van zaaken hadden uitgefteld, terwijl van alle bij de voorfz. Provincie Ons te lasten gelegt wordende zaaken geene gevonden zal worden, waar van niet aanftonds, en bij een ieder geconfidereert zal moeten worden, opgemelde Heeren Staaten zelfs alleen de oorzaak te zijn, en aan wien het toeftaat al het zelve op eene billijke wijze te redresfeeren; en nadien Wij derhalven geenfints van intentie zijn, om van de voorfz. Onze wettige genoome Mefures eenigfints af te gaan, zonder dat eindelijk eens eene billijke voldoeninge zal zijn gevolgt, en daarom thans genoodzaakt wordende de voorfz. onrechtmatige handelwijs van de Heeren Staaten van Stad en Lande met eene behoorlijke retorfie tegen te gaan, en voorts alles te doen wat tot efficatieufe protectie van Onze zo zeer benadeelde Ingezetenen enigfints zal konnen ftrekken.

ZOO IS 'T, dat Wij hebben goedgevonden en verftaan, zo als goedvinden en verftaan bij deezen, boven en behalven de Arresten, die bij de Geintresfeerdens in de voorfz. Groningfe

Lijf-Renten, in gevolge van Onze daartoe verleende permissie alrede op eenige Schepen, Goederen of Koopmanschappen, aan de Provincie van Groningen of eenige Ingezeetenen van dien toebehoorende, zullen zijn gedaan, of in gevolge zullen mogen gedaan worden, de hand te leggen, en in beslag te neemen alle zodanige verdere Effecten, Actien, Crediten en Penningen, geene uitgezonderd, als de Ingezeetenen van de Provincie van Groningen in deeze Provincie in eijgendom toebeooren of te eijschen hebben, van wie zulks ook zoude mogen wezen, met last en bevel daarenboven aan alle Ingezetenen van deeze Provincie, geene Goederen of Penningen, uit welken hoofde dezelve ook mogten schuldig zijn, aan eenige Ingezeetenen van de Provincie van Groningen over te geeven, te voldoen, of op eenige wijze te transporteeren of te betaalen, het zij iemand dezelve in eijgen Persoon of in eenige Qualiteijten, en uijt wat hoofde zulks zoude mogen zijn, daaraan schuldig zoude mogen wezen, maar al hetzelve onder zig te houden, op pœne, dat iemand tegens deeze Onze prohibitie iets overmaakende, transporteerende of betaalende, niet alleen zal worden gehouden als dezelve Arresten te hebben gevioleert, maar bovendien andermaal aangesproken wordende, met dusdanige overmaakinge of betaalinge zig niet zal mogen behelpen, maar het in Regten zal moeten gehouden worden, als of in het geheel niet voldaan of betaald hadde; alles ten eijnde bijaldien de Heeren Staaten van Groningen onverhooptelijk mogen blijven declineeren de voorsz. Geinteresseerdens op billijke en redelijke Conditien genoegen te willen geeven, door deeze en alle andere Middelen, welke daar benevens nog in het werk zullen worden gesteld, te kunnen verhaalen derzelver voorsz. deugdelijk agterwezen, en daarenboven alle verdere toegebragte belediging en schade Onze Ingezeetenen door de voorsz. geëntameerde Procedures van de Heeren Staaten van Groningen aangedaan, met alle overige nadeelen, die uijt eene zo onrechtmatige en tegens het recht der Bondgenooten niet alleen, maar tegens alle Wetten en Regulen van recht en billijkheid aanloopende Behandelinge eenigzints zouden kunnen proflueeren. Waarschouwende voorts bij deezen alle Onze Commercieerende Ingezeetenen, en

en die het verders zoude mogen aangaan, ter zaake van de feitelijkheden, die tegens alle recht en reeden, en alleen om niet te betaalen een Schuld, die deugdelijk is, en als rechtmaatig is erkend, bij de Heeren Staaten van de Provincie van Groningen bereijds tegens de Goederen van Ingezeetenen van deeze Provincie zijn ondernomen, voorzigtig te zijn in het verzenden van eenige Goederen, Waaren of Koopmanſchappen na dezelve Provincie, ten eijnde daar door geen Schaden komen te lijden, En dit alles bij proviſie, en tot onze nadere Ordre en Voorzieninge.

„ En op dat niemand hier van eenige ignorantie zal kunnen pretendeeren, lasten en beveelen Wij, dat deeze alomme zal worden gepubliceert en geaffigeert, daar zulks te geſchieden gebruijkelijk is.

„ Gedaan in den Hage onder het Kleijn Zegel van den Lande den 2 November 1759.

(*Lager ſtond*)

Ter Ordonnantie van de Staaten,

(*was geteekend*)

ARIS v. D. MIEDEN.

„ De Staaten van Stad Groningen ende Ommelanden doen te weeten. Nademaal Wij tot Ons uiterſte Leedweſen en groote bevreemdinge in 't ſekere zijn onderrigt geworden, dat *Haar Ed. Groot Mog. de Heeren Staaten van Holland en Westfriesland* hebben konnen goedvinden, aan JACOB ROETERS voor hem zelven en in *qlté* te *permitteren* om in beſlag te neemen Goederen van bijzondere Ingezeetenen van deze Provincie, om daar uit te verhaalen verouderde *prætenſien*; zoo deeze Provincie zedert een halve Eeuw aan gemelte JACOB ROETERS en in *qlté* mogte ſchuldig zijn; en daar bij uit menigvuldige klagten van Onze Ingezetenen zijnde *geinformeert*, dat van die verregaande *permisſie* tot groot nadeel van wederzijdſe

Ingezeetenen en eene onnagaanbaare *confusie* in de *Commercie*, werkelijk gebruik werd gemaakt.

„ Over welke *importante materie* bij Ons thans ernstig werdende *gedelibereert*, om middelen uit te denken waar door onze Ingezeetenen van alle zulke verongelijkingen mogen werden bevrijd, bij hun goed regt *gemaintineert*, en alle gevreesde *Confusien* worden voorgekomen.

„ SOO IS 'T, dat Wij Ons verpligt bevinden, bij *provisie* geduirende Onze *deliberatien*, elk en een iegelijk bij dezen te gelasten, geene penningen uit welken hoofde dezelve ook mogte schuldig zijn, aan Ingezeetenen van *Holland* te voldoen, over te maaken, of op eene of andere wijze te betaalen door *Wissels* te *accepteren* of *geaccepteerde Wissels* te voldoen; het zij iemand die penningen in eigener persoon of in eenige andere *qualiteit* wegens Huir en Renten Goederen of eenige andere *Crediten* of *Administratien* mogte schuldig zijn, en zulks alleenlijk bij *provisie* heen ter tijd hier over nader zal zijn *gedisponeert*, bij *pæna* dat iemand tegen den inhoud dezes geduirende deze Onze *prohibitie* iets betalende of overmakende, ten allen tijde gerekent zal worden niets betaalt of overgemaakt te hebben, maar in allen gevalle zulks schoon betaalt of overgemaakt zijnde schuldig te blijven.

„ En op dat hier van niemant eenige onweetenheid voorwende, zal dezen worden *gepubliceert* en *geaffigeert* daar men gewoon is zulks te doen.

„ Aldus gedaan ter Vergadering binnen Groningen in 't Provincie-Huis den 8 October 1759.

Ter Ordonnantie van De Selve.

B. H. KNOCK, *Secret.*

„ De *Staaten van Stad Groningen ende Ommelanden* doen te weeten: Dewijl de *Heeren Staaten van Holland en Westfriesland*, op *instantien* van ROETERS en *Consr.*, als *geintersesseerden* in eene oude *prætensie* ten laste van deze Provincie hebben kunnen goedvinden, niet tegenstaande onse ernstige *representatien* daar tegens gedaan, aan denselven in *qlté* tegens

gens het regt onder zulke nauwe Bondgenooten ſtand grijpende, toe te laten, de hand te mogen leggen op alle *effecten* en goederen, geene uitgezondert, welke Hij binnen de Provincie van *Holland* zal kunnen bekomen of magtig worden, niet alleen onze Provincie, maar zelfs ook aan eenige of jemant onzer Ingezetenen in eigendom toebehoorende, om daar aan te verhalen het agterwezen van voorſchreven *geintresſeerdens.*

SO IS 'T, dat Wij, na ingekomene regtmatige klagten van een groot aantal onzer Ingezetenen, wiens goederen reeds in *Holland* door J. ROETERR *gearreſteert* zijn geworden, ſchoon zij in geenen opzigte aan deſelve of in *qlté* iets het minſte ſchuldig zijn, nog ook voor eene oude *gepraetendeerde* Schulde van deſe Provincie in hunne goederen aanſpraakbaar veel minder *arreſtabel* zijn, hebben goedgevonden en verſtaan, bij deſen de hand te leggen en in beſlag te nemen alle ſodanige *Effecten*, *Crediten* en Goederen, geene uitgeſondert, als de Ingeſetenen van de Provincie van *Holland* en *Westfriesland* in deeſe Provincie in eigendom toebehooren of te eijsſchen hebben, om daar door, bij onverhoopte quade uitſlag van alle andere middelen, welke in het werk geſtelt ſullen kunnen worden, om deſe zaken op eene vriendelijke voet uit den weg te ruimen, in ſtaat geſtelt te zijn, de toegebragte beledigiuge onſer Ingeſetenen te kunnen herſtellen, de ſchadens hen ſonder hun ſchuld aangedaan te vergoeden, en daar uit in allen gevalle ſchierkomſtig te verhalen de verdere nadeelen, uit deſe onvriendelijke en tegens het Regt der Bondgenoten ſtrijdende behandelinge voort te vloeijen.

Ten welken einde Wij elk en een jegelijk van onſe Ingeſetenen gelasten, geene penningen of goederen, onder hun bewind ſtaande, en Ingeſetenen van *Holland* toebehorende uit te keeren of te voldoen, maar bij *proviſie* onder zig te behouden, en niets uit hoofde van Schulden, Huiren, Renten, Goederen of *Adminiſtratien* aan een of ander buiten de Provincie te betalen, maar ſulks alles voor *gearreſteert* te houden, bij poena, dat voor het betaalde of verſondene ten allen tijde aanſpraakbaar zal blijven, en vervallen zijn in de boeten op het *violeren en arreſten* geſtelt.

 En

„ En op dat niemant eenige onwetenheid voorwende, sal deesen alomme werden *gepubliceert* en *geaffigeert* ter plaatse, daar men gewoon is sulk te doen.

„ Aldus gedaan ter Vergaderinge in het Provincie-Huis binnen Groningen den 13 October 1759.

Ter Ordonnantie van De Selve
B. H. KNOCK, *Secret.*

PUBLICATIE.

„ De Gecommitteerde Raaden van de *Staaten van Holland en Westfriesland*; Allen den geenen die deese sullen sien of hooren leesen, salut; Doen te weeten: Nademaal haar Edele Groot Mogende de Heeren Staaten van Holland en Westfriesland bij Resolutie van den 13 Maart deeses Jaars, genoomen op het subject der agterstallige Lijfrenten door de Heeren Staaten van Stad en Lande aan de Ingézeetenen van deese Provincie verschuldigt, hebben gelieven te verklaaren, dat Haar Edele Groot Mogenden uit toegeeventheid voor de intercessie der Bondgenooten, en om te doen sien hoe zeer zij aan de Provincie van Stad en Lande ten besten willen te gemoet koomen, niet ongeneegen zijn, mits het selve alvoorens in de Provincie van Stad en Lande, ten reguarde van de Ingezeetenen van deese Provincie, sal geschied zijn, om, blijvende alle de Aresten, soo generaale als speciaale, die gedaan zijn van volle kragt, bij eene Publicatie te doen adverteeren, dat van doen af aan tot den 1 Junij aanstaande geene verdere Arresten op eenige Scheepen, Goederen of Effecten, de Ingezeetenen van de Provincie van Stad en Lande toebehoorende, sullen gedaan werden, ten einde daar door, bij provisie, alle Commercie in zoo verre wederom open en vrij te stellen, en om aan de Heeren Staaten van Stad en Lande, des noods, eene overvloedige tijd te laaten om zig op de cordaate offertes van deese zijde gedaan, te konnen bedenken, en deese saak op eene billijke voet tot een volkoome afkomste te konnen brengen, indien bij opgemelde Heeren Staaten daar toe een sinceere inclinatie is residenrende, met die expresse voorbehouding nogthans, dat, de voorsz. tijd vrugteloos verloopen zijnde, Haar Ed. Groot Mog. nog de Ge-

Geinteresseerdens aan deese gedaane presentatie geensints verders zullen gebouden zijn, en aan haar reserveeren, omme daar na alle soodanige verdere bequaame middelen weederom bij de hand te neemen, als zij tot de eindelijke voldoeninge van deese pretensien meest oirbaar sullen vinden; En wij geinformeert werden, dat de Heeren Staaten van Stad en Lande door derselver Publicatie van den 3 deeser loopende maand aan den eisch, in opgemelde Haar Edele Groot Mog. Resolutie vervat, alsnu hebben voldaan;

„ SOO IS 'T, Dat wij, uit kragte van de authorisatie ons bij voorsz. Resolutie verleend, en met overleg van de Heeren Gedeputeerden van deese Provincie ter Generaliteit, goedgevonden hebben bij deese allen en een iegelijk te adverteeren, dat, blijvende alle de Arresten, soo generaale als speciaale, die voor dato van deese onse Publicatie zijn gedaan, in volle kragt en vigeur, van nu af aan tot den 1 Junij aanstaande geen verdere of nieuwe Arresten binnen deese Provincie op eenige Scheepen, Goederen of Effecten, de Ingezeetenen van Stad en Lande toebehoorende, sullen werden gedaan: wordende ten dien einde geduurende die tijd alle Commercie bij provisie in zoo verre wederom open en vrij gesteld.

„ En op dat niemend hier van ignorantie pretendeere, ordonneeren wij, dat deese alomme sal worden gepubliceert en geaffigeert daar sulks behoort en te geschieden gebruikelijk is.

„ Gedaan in deu Hage onder het klein Zeegel van den Lande, den 14 April 1760.

(*Onder stond*)

Ter Ordonnantie van de Gecommitteerde Raaden.

(*Was geteekent*)

C. CLOTTERBOOKE.

P U B L I C A T I E.

„ De *Staaten van Holland* en *Westfriesland*; Allen den geenen, die deese sullen sien of hooren leesen, salut; Doen te wee-

weeten: Dat bij de Publicatie van de Heeren Onse Gecommitteerde Raaden van den 14 April laatstleeden op Onse authorisatie gedaan, de vastgestelde termijn, waar inne (blijvende alle arresten die gedaan waren) geene nieuwe arresten binnen deese Provincie op eenige Scheepen, Goederen of Effecten de Ingezeetenen van de Provincie van Stad en Lande toebehoorende, soude gedaan werden, met den eersten Junij aanstaande staat te expireeren, sonder dat de differenten over de voldoeninge der agterstallige Groningsche Lijfrenten tusschen deselve Provincie en ons gereesen tot hier toe geheel hebben kunnen werden vereffent, waar toe welgemelde Heeren Staaten van Stad en Lande nogthans ter deeser tijd eenige meerdere hoope koomen te geeven, en Wij uijt Onse gewoone moderatie en toegeevenheid voor Onse Bondgenooten, de saaken, hoe seer op alle regt en billijkheid gefundeert, niet geerne pousseeren dan in de uiterste noodsaakelijkheid, en daaromme alsnog geneegen zijn eene convenable tijd af te wagten, om daar inne de verschillen buijten verdere verwijderinge tot onderling genoegen te kunnen zien afgedaan.

„ SOO IS 'T, Dat Wij ten dien einde noodig hebben gevonden door deese alle en een iegelijk nader te adverteeren, dat Wij hebben goedgevonden de voorschreeve bij de Publicatie van den 14 April laatstleeden gestelde termijn tot den eersten Junij, alsnu verders te prolongeeren tot den eersten Augustij aanstaande, en dat alsoo tot die tijd toe geene nieuwe arresten binnen deese Provincie op eenige Scheepen, Goederen of Effecten de Ingezetenen van de Provincie van Stad en Lande toebehoorende sullen worden gedaan, maar alle Vaart en Commercie geduurende deselve tijd wederom sal zijn en blijven open en onverlet; en dat wijders, omme te betoonen de deference welke voor de instantien door de Heeren Staaten van Stad en Lande daar toe aan Ons gedaan zijn hebbende, booven dien nog hebben goedgevonden die ordre te stellen, dat de Scheepen aan de Ingezeetenen van Stad en Lande toebehoorende, en die in deese Provincie zig thans nog onder arrest zouden moogen bevinden, daar uijt met den eerste geheel en al zullen werden ontslagen en vrijgesteld; terwijl egter voorts, en tot Onse nadere dispositie, van volle kragt en vigeur zullen

blij-

blijven alle verdere arresten zoo generaale als speciale, die bevoorens tot dato deezes op alle andere Goederen en Effecten, geene uitgezonderd, de Ingezeetenen van de Provincie van Stad en Lande toebehoorende, binnen deeze Provincie gedaan zullen zijn,

„ En op dat niemand hier van ignorantie pretendeere, ordonneeren Wij, dat deeze alomme sal worden gepubliceert en geaffigeert, daar zulks behoort en te geschieden gebruikelijk is.

„ Gedaan in den Hage onder het klein Zeegel van den Lande, den 14 Meij 1760.

(*Onder stond*,)

Ter Ordonnantie van de Staaten,

(*was geteekent*)

ARIS v. D. MIEDEN,

PUBLICATIE.

„ De *Staaten van Holland en Westfriesland*: Alle de geenen die deezen zullen zien of hooren leezen; Salut: Doen te weeten, dat, nademaal Wij van wegens de gesaamentlijke Geinteresseerdens binnen deeze Provincie in de bekende agterstallige Groningsche Lijfrenten, zijn geinformeert geworden, dat volgens de daar toe tusschen Ons en de Heeren Staaten van de Provincie van Stad en Lande aangegaane en subsisteerende Conventie, alsnu dien conform de betaalinge in contante Penningen, mitsgaders de extraditie der Obligatien aan de gemelde Geinteresseerdens werkelijk is geschied en volbragt, en mitsdien het billijk is, en ook na luid van de voorschreeve Conventie, dat alle arresten en belemmeringen ter saake voorsz. binnen deeze Provincie gedaan, thans werden opgeheeven, en alles weederom hersteld op den voet gelijk het voor deeze is geweest,

„ ZOO

„ SOO IS 't, Dat wij hebben goedgevonden en verstaan, door deese te verklaaren, niet alleen op te heffen het generaale arrest, soodanig als het bij Onse Publicatie van den 2 November 1759 op alle Effecten, Goederen, Actien, Crediten en Penningen, de Ingezeetenen van de Provincie in eigendom toebehoorende, is gelegt geworden, met alle verboden en al het gunt verders daar inne is gevoegt en geëxpresseert, maar booven dien ook bij deese op te heffen, en buiten alle effect te stellen, alle zoodanige particuliere arresten als bij de voornoemde Geinteresseerdens, of van haarentweegen door JACOB ROETERS qq. op eenige diergelijke Effecten, Goederen, Actien, Crediten of Penningen, hoe ook genaamt, binnen deese Provincie ter saake voorsz. eenigsints souden moogen gedaan zijn, sonder dat daar toe eenig verder of particulier ontslag noodig zal zijn, en zulks van stonden aan, na de Publicatie deeses, als niet willende dat eenige van dien het alderminste effect meerder sorteeren sullen; met begeerte verders, dat alle Commercie, correspondentie, en alle verdere handelingen tusschen de Onderdaanen van deese Provincie en die van Stad en Lande voortaan weederom zal zijn, en moogen geschieden zoo vrij en onbelemmert als dezelve voor dato van de voorsz. ongelukkige ontstaane, dog nu gelukkig bijgelegde, en geheel gecesseerde differenten, eenigsints is geweest, en gevoert heeft mogen werden.

„ En op dat niemand hier van eenige ignorantie pretendeere, lasten en beveelen Wij, dat deese alomme sal werden gepubliceert en geaffigeert daar sulks te geschieden gebruiklijk is.

„ Gedaan in den Hage onder het klein Zeegel van den Lande, den 5 Februarij 1761.

(*Onder stond*)

Ter Ordonnantie van de Staaten,

(*Was geteekent*)

A R I S v. D. M I E D E N.

He

Het verdere wegens deeze Stad, geene zaaken van groot gewigt betreffende, gaan wij over tot andere Artikelen.

Groningen, of groeningen, een welbebouwde buurt, drie uuren van *Sambeek*, in *Staats Braband*, hebbende in deszelfs midden een oude Kapel. Ook is hier de pleisterplaats der Postwagens tusfchen *Venlo* en *Nijmegen*.

Groningerland, is meermaalen met droevige Watervloeden bezogt geweest, waar van de oude Kronijken en laatere Gefchiedenisfen beklagelijke verhaalen en befchrijvingen doen. Men zal hier alleen van drie der voornaamfte gewag maaken. In den vierden Allerheiligen-vloed, ook de Allerzielen-vloed genoemt, om dat die dag op den 2 November komt, en deeze Stormvloed twee etmaalen duurde, voorgevallen in den Jaare 1570, leedt *Groningerland* eene ongemeene fchade. Het Water brak bij *Cremeshorn* eerst door; vloog wel een mans lengte over alle Dijken, en als een Zee, landwaards in; en men rekent, dat 'er in *Groningerland* toen 9000 Menfchen en 70000 Hoornbeesten verdronken zijn, en eene groote menigte van Huizen en Schuuren weggefpoelt. Het grootfte gedeelte van het Land ftondt als een baare Zee, en vijf mijlen verre dreeven Menfchen, zittende op daken van Huizen, waar van eenige in het hooge Land gered wierden. Overal zag men 'er op balken, berden, hooibulten, ftukken van huizen, enz. in het Water drijven, die de genade Gods en hunner Evennaasten om hulpe baden. Een tweede, en nog verfchrikkelijker Watersnood, trof *Groningen* en de *Ommelanden* tusfchen den 12 en 13 November des Jaars 1686; wordende deeze vloed gewoonlijk de derde *St. Martens-vloed* genoemd, om dat dezelve daags na dat Feest is gebeurt, en ook de *Groninger-vloed* geheeten, om dat hij dit Gewest inzonderheid trof. Des avonds van den 12 November waaide het zeer fterk uit den Zuid-Oosten, gelijk het reeds eenige dagen gedaan had, waar bij een zwaar onweder van Donder en Blixem kwam; en omtrent 9 uuren draaide de wind naar het Noord-Oosten, en kort daar na naar het Noord-Westen. Deeze ftorm dan, verzelt van hagel, deed het zoute Zeewater, in dien naaren nacht, of tegen den morgenftond

ſtond, over alle Dijken, wel, naar men zegt, tot de hoogte van eens mans lengte, loopen, en overſtroomde in korten tijd bijna geheel *Groningerland.* Het allereerſte ongeval trof het Kwartier van *Hunſingo*; de tweede ſtoot viel voorts op dat van *Fivelingo* (zie FIVELGO,) en voorts werden de beide *Oldampten*, het *Goorecht*; en eindelijk het *Weſter-kwartier* overſtroomt. De Stad *Groningen* ſtond rondom blank, en het water drong 'er zelfs op verſcheide plaatſen in. Van derzelver Wallen zag men overal niet, dan droevige vertooningen: hier kermden eenigen, op ſolders, daken, boomen en hooibulten gevlucht, om hulpe; daar zag men ſchorteldoeken en lakens uitſteeken, ten teken van uiterſten nood; alomme dreeven lijken op het water. Veelen wierden op hunne bedden en in hunne kamers, eer zij vluchten konden, van de indringende golven overrompeld. Bij menigten moesten 'er op de ſolders, twee en drie etmaalen, en langer, zonder eeten of drinken, in koude en ongemak zitten jammeren. Zeer veelen dreeven op hooiblokken, ſtukken van ſolders, of daken, planken, enz. waar van veelen verdronken; eenigen hier en daar nog aandreeven; en wonderlijk, na veele uitgeſtaane hongersnooden, geborgen wierden: want de Regeering der Stad *Groningen* deedt de Burgerij, twee Vaandels te gelijk, en zo vervolgens bij beurten, met allerhande vaartuigen uitvaren; die dan ook ijverig in de weer waren, om menſchen, vee en andere goederen te bergen. De kracht der Zeegolven verbrak ook veele dijken; van *Delfzijl* tot aan de *Oude Schans*, was weinig van den dijk te vinden, en te *Oterdum* ſpoelde de dijk zodanig weg, dat de oude grondvesten van huizen, die aldaar geſtaan hadden, vlot raakten: ook vernam men, dat verſcheide ſtukken Veengrond, zo groot als huizen, tot aan de *Nieuwe Schans* dreeven: zo dat deeze vloed ſchrikkelijk was voor deeze Provincie, en de rampen onbeſchrijflijk; want in de zelve verdronken 1558 menſchen, 1387 paarden, en 7861 hoornbeesten, behalven al het andere kleine vee, als ſchaapen en varkens, waar van men het getal niet vind aangetekend: mogelijk om dat het zelve te groot was, of dat het niet is opgenomen. Zes honderd-en-een-en-dertig huizen ſpoelden geheel weg, en zes honderd-en-zestien waren door de kragt des

des waters beſchadigt. De derde hooge watervloed, *Groningerland* overgekomen, en van welken men hier zal ſpreeken, is de jammerlijke Kersvloed, gezegd de zesde, van den Jaare 1717. Hoe groote ſchade deeze vloed alomme, en in het bijzonder in de Landen, aan de Noordzee geleegen, heeft veroorzaakt, is, helaas! te bekend, dan dat men 'er hier in 't breede van behoeft te ſpreeken. Men zal alleen zeggen, dat het eenige dagen voor Kerstijd ſterk uit den Zuidwesten had gewaaid; dat het Zeewater daar door zeer menigvuldig uit den Oceaan, door het Kanaal, in de Noordzee was geworden, en dat de wind daar op den 24 December redelijk ſterk uit den Noordwesten waaide, waar door al het water uit de Noordzee weder door het Kanaal moest lopen, en dus eene zwaare overſtrooming veroorzaaken. In de Provintie van *Groningen* en de *Ommelanden* zag het niet veel beter, en op ſommige plaatzen zelf. ſlegter uit, dan in den zwaaren St. Martensvloed, waar van boven is geſprooken: ook is het water in deezen vloed hier ongelijk hooger geweest dan in den voorverhaalden, ja, naar ſommiger meeninge, wel 3 of 4 voeten in het algemeen hooger, en het getal der verdronkene menſchen zelfs veel grooter. De zwaarſte rampen gebeurden in de Kwartieren van *Hunſingo* en *Fivelingo*, en in de *Oldampten*. Ellendig zijn veele menſchen in het water omgekoomen, en wonderlijk zijn ook eenige, na veele geleedene rampen, behouden. De Stad *Groningen* had het water rondom haare wallen en poorten; doch in de Stad ſtond het maar op eenige plaatzen, waarom ook eenige menſchen op bovenkamers, of zolders, moesten vlugten; en alzo het Land alomme als eene Zee was, en veele menſchen in nood waren, wendde de Magiſtraat deezer Stad groote zorge aan, om die rampzaligen op het Land te redden: ook wierden veele beesten met vaartuigen aangehaald, en te *Groningen* op openbaare plaatzen, zelfs op de plaats van de Hooge Schoole, en elders, geborgen. Het getal der in deeze Provintie vetdronkene menſchen heeft beloopen 2276; dat der hoornbeesten 11666; dat der paarden 3200, der varkens

1305,

1305, en dat der schapen 21214. Ook is 'er een getal van 1560 huizen zo weggespoeld, als ten deele beschadigt.

Het Bisdom van Groningen.

Wanneer, in den beginne der Regeeringe van Koning FILIPS DEN II, de nieuwe Bisdommen in *Nederland* wierden opgeregt, en dat van *Utrecht* tot een Aartsbisdom verheeven, werd *Groningen* aan het Aartsbisdom van *Keulen*, en aan meer andere Bisdommen, doch voornamentlijk aan dat van *Munster*, onttrokken, zelf tot een Bisdom aangesteld, en aan het Aartsbisdom van *Utrecht* onderworpen. Onder dit behoorde nu geheel *Groningerland*, het Landschap *Drenthe* en de Eilanden *Rollinge* en *Borckum*. Men vind dit alles breder uitgedrukt, en de grenspaalen van dit nieuwe Bisdom omstandig aangeweezen in de Bulle van Paus PIUS DEN IV, door den Schrijver der Oudheden en Gestigten van *Groningen*, uit een oorsprongelijk handschrift der *Utrechtsche* Kerke het eerst in het ligt gegeeven. Zie het gemelde Werk, pag. 6, enz. *in* 8. Deeze Bulle is gegeeven te *Rome*, den 7 Augustus des Jaars 1561. De Bisschoppelijke Stoel wierd in de St. Martenskerk opgeregt, en het eerst beklommen door

JOHAN KNYF, gebooren te *Utrecht*, een Minderbroeder. Hij werd tot Bisschop verkooren, in den Jaare 1561, en is gestorven, volgens VALERIUS ANDREAS, den 1 October des Jaars 1576; doch, naar het zeggen van anderen, eerst in den Jaare 1578. Na hem werd tot dit Bisdom benoemt,

JOHANNES BRUHESIUS, of DE BRUHESE, een *Brabandtsch* Edelman; maar dezelve werd, voor dat hij zijne bevestiging had bekomen, tot Aartsbisschop van *Utrecht* aangesteld. In zijn plaats werd tot Bisschop van *Groningen* verkooren,

ARNOLDUS NYLEN, te *Nijmeegen* gebooren, van de Orde der Predikheeren: doch dezelve heeft het wijdzel niet eens ontvangen, en heeft zig, na dat *Groninger*, in den Jaare 1594, door de *Staatschen*, als boven is verhaald, was ingenoomen, naar *Brussel* begeeven; waar mede dit Bisdom we-

der

der in duigen viel, en God, in plaats van de *Roomsche* ijdelheden, de eenvoudigheid van het Euangelium, door de Hervorminge, ook te *Groningen* allengs deed stand grijpen.

Hooge School enz. van Groningen.

Deeze Hooge School werd in den Jaare 1614 opgeregt, onder het Stadhouderschap van Graaf WILLEM LODEWYK VAN NASSAU. Het besluit tot deeze opregtinge was reeds in den Jaare 1612 genoomen, en haare inwijding geschiedde op den 23 Augustus des voorgemelden Jaars 1614. De eerste Hoogleeraaren, in deeze nieuwe Akademie beroepen, waren zes in getal, namentlijk: Dr. HERMANUS RAVENSBERG, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, van de doorlugte Schoole van *Steinfurt* derwaards beroepen; Dr. CORNELIUS PYNACKER, Hoogleeraar in de Regten, in welke hij reeds te *Leiden* lessen had gegeeven; Dr. NICOLAUS MULERIUS, Professor in de Genees- en Wiskunde, te vooren Rector in de Schoole te *Leeuwarden*; UBBO EMMIUS, Hoogleeraar in de Geschiedenissen en *Griekſche* Taale, van de *Latijnsche* Schoole deezer Stad, daar hij Rector op was geweest, op deeze nieuwe Akademie beroepen; Dr. JOHANNES EPINUS, gewoon Professor in de Philosophie en Zedekunde, en buitengewoon Hoogleeraar in de Regten; en Dr. GUILIELMUS MACDOWEL, Hoogleeraar in de Reden-, Natuur- en Bovennatuurkunde, een *Schot* van geboorte, hebbende reeds te *St. Andrews* over de Natuurkunde van ARISTOTELES lessen gegeeven. De inwijding deezer Hooge Schoole geschiedde op de volgende wijze. Eerst werd op den gezegden 23 Augustus in de St. Martenskerk een predikatie gedaan door ARNOLDUS MARTINI, Predikant dier Stad. Vervolgens ging men in order naar de Akademie, daar Dr. PANCRATIUS, Stads Sijndicus, eene redenvoering uitsprak, in den naame der geheele Provintie, aangaande deeze prijzelijke stigtinge; waar na de Hoogleeraar HERMANUS RAVENSBERG mede eene redenvoering deed, op deeze omstandigheid gepast. Des avonds werden de Leden deezer Akademie door de Gedeputeerden der Heeren Staaten deftig ter maaltijd onthaald; en op den volgenden dag deed de Professor JOHANNES EPINUS eene redenvoering, aangaande den lof der

Friezen inzonderheid van de Provintie van *Groningen* en de *Ommelanden*. Op den 25 Augustus deed 'er MACDOWEL eene over de nuttigheid der Philosophie; en vervolgens werd UBBO EMMIUS tot eersten Rector Magnificus deezer Hooge Schoole verkooren; dewelke over deeze verkiezinge verbaast, deeze waardigheid in den beginne weigerde aan te neemen. Straks werden 'er wetten ontworpen, volgens welke deeze Hooge School zou bestierd worden: doch dezelve grepen geen stand, voor dat zij door de Staaten der Provintie goedgekeurd en bevestigd waren, het welk in den beginne des volgenden Jaars 1615 geschiedde. Dezelve werden daar op den 6 Maart des gemelden Jaars den Heeren Curatoren en Hoogleeraaren voorgeleezen: doch de laatstgemelde bezwaarden zig daar over, dat deeze wetten buiten hunne kennisse gemaakt waren, en ook eenige zaaken behelsden, die tot hun nadeel waren: waarom hen eene verbetering derzelven belooft werd. De eerste, die op deeze nieuwe Hooge Schoole tot Doctor in de Regten werd verheven, was HUGO VAN NYEVEEN, houdende zijn inauguraal dispuit op den 13 November des Jaars 1615, onder het Rectoraat van den Professor RAVENSBERG. Ook hebben de Heeren Staaten ter zelver tijd, op des Lands kosten, zestig voedsterlingen (*alumni*) aangenoomen, om hen in de fraaije letteren en geleerdheid te doen onderwijzen.

Tegenwoordig zijn in deeze Hooge Schoole negen gewoone Hoogleeraaren, te weten, twee in de Godgeleerdheid, twee in de Regten, een in de Genees- en Kruidkunde, en vier in de Philosophie, Redeneerkunde en Taalen, nevens een buitengewoon Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, die te gelijk ook Predikant is, en den predikdienst nevens de andere Predikanten waarneemt. Deeze Heeren Professoren worden door de Heeren Bezorgers of Curatoren der Akademie, die zes in getal zijn, te weeten drie Heeren van de Stad, en drie wegens de *Ommelanden*, voorgesteld, maar door de Heeren Staaten op een Landdag verkooren. Alle zondag avonden word 'er ook door eenen der twee Hoogleeraaren in de Godgeleerdheid, beurt om beurt, in de Akademiekerk gepredikt.

De gemeene *Latijnsche* School deezer Stad bestaat in zeven Classen, of bijzonder Schoolen, die door een Rector, een Con-

Correctör en zeven Leermeesters of Preceptoren bestierd worden. Behalven deeze is 'er een Preceptor in de muzijk, die woensdags en zaturdags na den middag de muzijk onderwijst in eene der voornoemde Schoolen. Zij worden alle gekozen door twee Heeren van de Stad, Scholarchen genaamd.

Groningen had voor deezen twaalf Kerken, te weeten, drie Parochiekerken, vijf Kloosterkerken, en vier Gasthuiskerken.

De Hoofdkerk, in de *Roomsche* tijden, ST. MARTINUS VAN TOURS toegewijd, heeft een hoogen, sterken en deftigen Tooren, in den Jaare 1469 begonnen, en in den Jaare 1482 volbouwd. Hij is een der allersierlijkste, en mogelijk ook de hoogste, als zijnde 383 *Rhijnlandsche* voeten boven den grond opgehaald, van gantsch *Nederland*. Dezelve is, behalven een voortreffelijk klokkenspel, met een zeer groote klok voorzien. De Tooren, die 'er te vooren op stond, stortte in den Jaare 1468, midden in den nagt, in, en vernielde mede een gedeelte van de Kerke. Deeze Kerk is met een voortreffelijk orgel versiert, het welk door de kunstige hand van RUDOLPHUS AGRICOLA is gemaakt. Op het Hof van deeze Kerk plagt de Raad, in de XV Eeuwe, onder de lindeboomen dikwils te zitten en raad te pleegen.

De *St. Walburgskerk* was de tweede Parochiekerk, is zeer oud, en heeft 'er zo vroeg, of nog vroeger gestaan dan de Stad zelf; ja is, volgens het zeggen van sommigen, weleer tot het pleegen van den *Heidenschen* Afgodendienst gebruikt geweest. Deeze Kerk, op het zelve vierkante Plein of Kerkhof met de St. Martenskerk staande, was bijna rond, en van een gantsch ander maakzel dan de gemeene Kerken. BEKA verhaalt, dat de *Groningers* deeze Kerk, ten tijde van HERIBERT, Bisschop van *Utrecht*, dat is omtrent het midden der XII Eeuwe, Kasteelsgewijze versterkt, en 'er hooge Bolwerken aan gemaakt hebben (eene gewoonte, in de middelste Eeuwen sterk in gebruik), waar uit zij met pijlen, steenen en slingers tegen de *Noormannen* vogten. Deeze Kerk, met haaren schoonen spitsen Tooren, heeft tot den Jaare 1612 gestaan; maar toen ingestort zijnde, is dezelve geheel en al geslegt, zo dat daar van tegenwoordig niets meer gezien word.

De *St. Nicolaaskerk* was in de *Roomsche* tijden de derde Parochiekerk, en is naar het Westen van de Stad geleegen. Zij is daar na aan de Lieve Vrouwe TER AA toegewijd geweest, en heeft, in den Jaare 1671, door blixemvuur haaren hoogen en spitsen Tooren, met het aangenaame klokkenspel, verlooren. Vervolgens weder herbouwd zijnde, is hij naderhand ongelukkiglijk ingestort, en heeft het voortreffelijke Orgel onder zijne puinhoopen verpletterd: doch is zedert veel fierlijker dan ooit te vooren herbouwd.

Behalven deeze Kerken, waar van 'er tegenwoordig nog twee in wezen zijn, waren te *Groningen* eenige Kloosterkerken, onder welke die der *Franciskanen*, met een ruim Klooster daar aan, de grootste was. In het Klooster is, zo als boven is aangetekend, zedert de veranderinge van den Godsdienst, de Hooge School opgeregt, en in een gedeelte der Kerke de Boekerij van de Akademie geplaatst.

De andere Kloosterkerken waren: 1. die der *Jacobijnen*, of *Dominicaanen*, met een Klooster daar aan. Zij stond zedert de uitlegging der Stad, in den Jaare 1615, omtrent in het midden der zelve, en is in den Jaare 1621 in een Diaconie-Kinderhuis verandert.

2. De *Broederskerk*, anders de Kerk der Klerken van het gemeene leven, met een Klooster daar aan, was niet heel groot, en stond voor deezen op den Noorderhoek van het St. Walburgs Plein; maar is zedert tot de verblijfplaats van den Stadhouder bekwaam gemaakt.

3. De *Klarissenkerk*, met een groot Klooster daar aan, werd in den Jaare 1590, wegens den *Spaanschen* oorlog, door de *Klarissen* verlaaten, en het Klooster aan de *Jesuiten* gegeeven; maar is, dezelve door de *Gereformeerden* verdreeven zijnde, tot een Burger-Weeshuis gemaakt.

4. De vijfde Kloosterkerk werd in de *Roomsche* tijden gebruikt van Adelijke Maagden, die geen Kloostergeloften deden, en St. AUGUSTINUS als hunnen patroon eerden. Deeze Kerk, veel kleinder dan de voorgaande, werd in den voorgemelden Jaare 1590 mede den *Jesuiten* ingeruimd, maar is zedert de veranderinge van den Godsdienst tot de Akademie-Bibliotheek en *Latijnsche* Schoolen geschikt, wordende de Kerk de *Broer*-of *Akademiekerk* genoemt.

De Gasthuiskerken zijn: 1. de *H. Geestkerk*, ſtaande aan de Zuidzijde van de Stad, met een zeer groot Gasthuis daar aan. 2. De *St. Jakobskerk*, een klein gebouw, ſtaande in den uiterſten hoek van de Stad, naar het Westen toe. 3. De *St. Antoniekerk* digt aan de Oostpoort, en de kleinſte van allen. 4. Eindelijk de *Geertruidskerk*, met een Gasthuis daar aan, ſtaat aan de Oostzijde van de Stad, bij de vesten. In de eerſte en laatſte der genoemde Gasthuiskerken word alle zondagen voor de middag gepredikt.

De *Franſche* Gemeente vergadert in de *Broer-* of *Akademiekerk*, en heeft een Predikant.

De *Lutherſche* Gemeente, die hier al vrij talrijk is, heeft een fraaie Kerk, met een Orgel voorzien, waar in een Predikant in het *Hoogduitsch* predikt.

De *Mennoniten* hebben twee Kerken, behalven nog eene vergaderplaats voor die van de *Zwitzerſche* Natie.

De *Roomschgezinden* hebben hier ten minſte vijf, zo niet meer Kerken, doch geen openbaare, maar woonhuizen.

Het Stadhuis der Stad *Groningen* is gebouwd in den Jaare 1443; al voor lang heeft men in beraad gehad, een nieuw in deszelfs plaats te bouwen. Het Amunitiehuis in den Jaare 1628, om van andere openbaare Stadsgebouwen kortheidshalven niet te ſpreeken.

Aangaande de Regeeringsform van *Groningen*, deeze Provintie is de laatſte in rang van de zeven *Nederlandſche* Provintien, en zedert dezelve, in den Jaare 1594, wederom met de andere zes Provintien is vereenigd, word de oppermagt genoemd de Staaten van de Stad *Groningen* en van de *Ommelanden*, of van Stad en Lande, welke beſtaan uit twee Leden. Het eene Lid, wegens de Stad, word gerepreſenteerd door Burgemeesteren en Raad der Stad *Groningen*, en het andere Lid door de Jonkeren, Hovelingen, Eigenërfden en Gevolmagtigden der drie Kwartieren van de *Ommelanden*.

Deeze Heeren Staaten vergaderen alle Jaaren eens, gewoonlijk, op de uitſchrijving der Gedeputeerde Staaten, op den 21 Februarij, in het Provinciehuis binnen *Groningen* (bevoorens geweest de St. Martensſchool, maar in den Jaare 1601 ten dienſte der Landdagen aangelegt), wanneer de eed van alle Provinciaale Collegien komt te eindigen, en de Heeren Gedeputeerde Staaten

 in

of ook wel elders anders in Garnisoen leggende buiten de Provincie, maar echter staande ter repartitie van de Stad en Lande.

Het eerste van de Provinciaale Collegiën word genoemd *de Hoofdmannen-Kamer*, of de *Hooge Justitie-Kamer*. Men vind van het zelve allereerst gewag gemaakt in de oude Geschiedboeken in den Jaare 1410, zijnde altoos tot den Jaare 1645 alleen besteld door de Stad, en gemeenlijk of bijna altoos bekleed door de vier Burgermeesters, welke in dat Jaar niet in den Raad zaten, waar bij ten tijde, toen eerst Hertog KAREL VAN GELDER in den Jaare 1514, en naderhand Keizer KAREL de V, in den Jaare 1537, en vervolgens zijn Zoon FILIPS de II, Koning van *Spanje*, Beschermheeren van de Stad waren, gevoegd is *een President*, onder den tijtel van *Luitenant*, of *Stadhouder*. Het is aanmerkenswaardig, dat de Dienaars of Geregtsboden van de Hooge Justitie-Kamer als nog dragen de liverij, de welke door Hertog KAREL VAN GELDER is gegeven, of ingesteld, zonder dat daarin ooit eenige verandering is gemaakt. Maar na dat veele Jaaren herwaarts tusschen beide Leeden veele verschillen, ter occasie van de Hooge Justitiekamer, waren ontstaan, is daar aan een geheel andere form gegeven, ongeagt alle de Protesten van de Stad over nulliteit, door decisie van H. H. Mog. van den Jaare 1645, welke als nog bestaat, uit kragt van de welke de Hooge Justitie-Kamer bestaat uit *negen Regters*, of *Raaden*, en *twee Secretarissen*, te weeten *een Luitenant*, als President, de eene twee Jaaren te kiezen bij de Stad, en andere twee Jaaren bij de *Ommelanden*, en dan vier Persoonen Jaarlijks bij de Stad te kiezen, en dan nog vier *Hoofdlieden*, die eens vooral, of geduurende hun leven gekoozen worden, en daarom *perpetueëlen* genoemd worden: te weeten een door de Stad, en drie anderen door de *Ommelanden*, namentlijk een uit *Hunsingo*, een uit *Fivelingo*, en een uit het *Westerkwartier*; op deeze wijze, dat, wanneer 'er een Stadhouder is van de Provincie, die meerderjaarig is, bij vakatuure twee Persoonen door de Stad of de *Ommelanden* genomineert worden, waaruit de Stadhouder eenen kiest; maar als 'er geen Stadhouder, of een minderjaarige is, word bij ieder Lid direct de begeeving gedaan, volgens

gens der Staaten Refolutie van den 12 Maart des Jaars 1667. De Secretarisfen worden bij beurtwisfeling, dan door de Stad, dan wederom door de *Ommelanden* benoemt. Zedert de bovengemelde decifie gaan nu de bevelen van de hooge Justitiekamer op naame van Stadhouder en Hoofdmannen, wegens de hooge Overheid van Stad en *Ommelanden*, en ontvangen alle zonder onderfcheid hunne commisfie, uit naame van de Staaten van Stad en Lande, gelijk zij mede in derzelver naame alle Jaaren beëedigt worden. De Hoofdmannenkamer is geregtigd om te oordeelen over alle civiele zaaken, arresten over huuren en penningen, in de *Ommelanden* geleegen, over *posfesforia fummaria*; nemende mede kennis van beklagten tegen Regteren in de *Ommelanden*, in civiele of crimineele zaaken, hun Ampt te veel of te weinig doende, ook of dezelve competent of incompetent zijn. Voor hen kunnen mede in perfoneele actien ter eerfter inftantie gedaagt worden de Staaten van Stad en Lande, of een der beide Leden, 't zij van de Stad, 't zij van de *Ommelanden*, en kunnen ook Burgers en Ingezeetenen van *Groningen* ter eerfter inftantie een *Ommelander* voor de Hoofdmannenkamer roepen, het welk den eenen *Ommelander* tegen den anderen niet geoorlooft is; maar moet dezelve eerst te Lande worden aangefprooken voor dien Regter, waar onder hij gehoorig is, ten ware hij zig fpeciaal de hooge Juftitiekamer ter eerfter inftantie onderworpen had: want door fpeciaale fubmisfie kunnen alle zaaken voor 't gemelde Geregt getrokken worden, maar anders heeft dezelve alleen te oordeelen over die zaaken, dewelke volgens oud gebruik, zedert het Jaar 1521 tot den Jaare 1560, gewoon zijn bij de Kamer buiten die (waar van hier na gefprooken zal worden) beregt te worden; en dewelke haar verder breder bij derzelver inftructie zijn aanbevoolen. Aan de gemelde Kamer gefchieden ook de beroepingen van de fententien in civiele zaaken, bij de Regters in de *Ommelanden* geweezen, binnen den tijd van tien dagen na het vellen van 't vonnis; gelijk mede de beroepingen van fententiën van het Gildregt in *Groningen*, wanneer zulks gefchied bij een vreemde of Ingezeten van de *Ommelanden*, maar van een Burger in *Groningen* gefchied 't zelve aan Burgemeesteren en

Raad te *Groningen*. De beroeping van fententiën van den Drosfaard van *Wedde* en *Westwoldingeland* gefchied mede aan de Hoofdmannenkamer, en wanneer dezelve daar over geoordeelt heeft, kan daar van geen verder beroeping of revifie verzogt worden; maar van fententiën, in geval van beroepinge van de Regters in de *Ommelanden*, of ter eerfter inftantie bij de Hoofdmannenkamer geveld, kan revifie worden ingefteld: het welk verzogt mag worden bij de Staaten van Stad en Lande, of, zo dezelve niet vergadert zijn, bij de Gedeputeerde Staaten, en word dan voorts de zelve zaak in gefchrifte bij de hooge Juftitiekamer geventileerd; en wanneer alsdan in revifie fententie gegeeven is, kan van dezelve nog wederom een revifie worden ingefteld aan een Hof van Juftitie buiten de Provintie, in eene van de andere Provintien refideerende, het welk op de zelve wijze als het eerfte revijs moet worden verzogt: waar op, ten overftaan van den Secretaris van de Hoofdmannenkamer, van het proces door partijen van alle de ftukken en blijken, daar in gebruikt, een Inventaris word gemaakt, en het geheele proces aan die Gedeputeerde Staaten, zo de Staaten zelve niet vergadert zijn, overgelangt, die het zelve befloten, en met hun Zegel bezegeld, overzenden aan een Hof van Juftitie, door hen bij pluraliteit van ftemmen te eligeeren, of bijaldien de ftemmen op de Staatsvergadering, of bij de Gedeputeerden mogten fteken, word de verzending gedefereerd aan den Stadhouder. Het Hof van Juftitie, waar aan het proces verbonden zal worden, moet daar over ten minfte met agt perfoonen befoigneeren, dewelke op den eed, bij hun Ampt gedaan, over de zaak moeten oordeelen volgens de landregten, oude gewoonten en gebruiken deezer Provintie, en worden in het ftemmen bij de ftemmen, van dat Hof, welke voor de fententie zijn, altoos gevoegt drie ftemmen voor de fententie, en dan met meerderheid van ftemmen, deeze drie daar mede onder gerekend, voor of tegen de fententie geconcludeert, en daar op het proces met de fententie wederom geflooten, aan de Gedeputeerden terug gezonden, welke het zelve aan de Hoofdmannenkamer doen behandigen; dewelke alsdan tegen den gewoonen regtdag, waar op de zaak ter eerfter inftantie gedient heeft, partijen doen dagvaarden om de uitfpraak te hooren, en de ten dage dienende het geflooten proces

ces in tegenwoordigheid van partijen doen openen, en de sententie, bij het Buitenhof geveld, openlijk doen voorleezen; 't welk gedaan zijnde, moet dezelve zonder de minste verandering stiptelijk ter executie worden gesteld, zonder dat daar tegen eenig soort van reauditie kan worden verleent: en bijaldien gesustineerd word eenige donkerheid of twijffelagtigheid in het *dictum* der sententie te zijn, staat daar van de interpretatie aan het Buitenhof, het welk de sententie heeft afgegeeven.

Bij de Staaten van Stad en Lande word mede besteld het Collegie der Gedeputeerde Staaten, welker vergaderplaats is in het Provinciehuis te *Groningen*, en bestaat uit agt persoonen, en twee Secretarissen, welke bij beurten, dan bij het Lid der Stad, dan bij de *Ommelanden* gekoozen worden, en ook met een zijn Secretarissen van de Staaten. Aangaande de Gedeputeerden, daar van worden alle Jaaren tegen den 22 Februarij vier genomineert en gekoozen bij de Stad, en vier bij de *Ommelanden*, welke door de Staaten bevestigd en beëedigt worden. Deeze bezorgen, dat alle Resolutien, bij de Staaten van Stad en Lande genoomen, ter executie worden gesteld, en mogen zij ook op hunnen naam ten dien einde Plakaaten publiceeren; zij moeten zorg draagen, dat de dijken, post- en paalwerken, de Provintie te last koomende, voorts alle Provinciaale gebouwen wel worden onderhouden; dat de militie in goede order word gehouden en betaald; zij depecheren alle ordonnantien van posten, welke door de Provintie betaald moeten worden; bezorgen de verpagting van alle Provinciaale middelen, en regten alle verschillen, dewelke ter occasie van de pagten komen voor te vallen. Aan dezelve word alle Jaaren door de Staaten verleend het regt van verligten en verzwaaren der crimineele sententien, bij den Krijgsraad geveld; kunnen ook over verscheide misdaden crimineele sententie vellen; moeten alle Jaaren tegen den 21 Februarij, en ook anders zo menigmaal hen zaaken van gewigt voorkomen, of anders door de Generaliteit, of een van beide Leden der Provintie, daar toe verzogt worden, de Staaten van Stad en Lande verschrijven, om Staatswijze op den Landdag in het Provinciehuis te vergaderen, en worden alsdan in de Provinciezaal verzogt, wanneer de Secretaris, op order van den Pre-

sident

fidens der Gedeputeerden, voorleest die punten, waar over de vergadering der Staaten is verzogt; 't welk gedaan zijnde, vertrekken de Gedeputeerden weder naar hunne vergaderplaats, en mogen geen befoignes van de Staaten bijwoonen.

Op dezelve wijze, als zo even van de Gedeputeerde Staaten is gezegt, worden alle Jaaren drie Rekenmeesters door de Stad, en drie door de *Ommelanden* genomineerd, en uit naame der Staaten beëedigt, welke hunne vergadering mede houden in het Provinciehuis. Derzelver Ampt is naauwe agt te neemen op alle finantien van de Provintie. In hunne handen worden eerst gefteld alle declaratien, ten laste van de Provintie, om dezelve te onderzoeken, te liquideeren, en dan aan de Gedeputeerde Staaten te doen behandigen, ten einde daar op ordonnantie worde geflaagen. Zij moeten mede agt geeven, dat alle ordonnantiën door vier Gedeputeerden, twee van de Stad, en twee van de *Ommelanden*, nevens een Secretaris, worden vertekend en geregiftreerd, om vervolgens mede op dezelve wijze door vier uit de hunnen, en een Secretaris vertekend en geregiftreerd te worden; dat geene ordonnantiën gepasfeerd worden, welke tegen eenige *Staatfche* Refolutie zijn; dat de Provintie in eenige Generaliteits posten niet hooger worde aangeflagen, dan geconfenteerd is; dat alle inkomften van de Provintie tijdig en exactelijk worden ingevordert; ten dien einde naauwkeurig nazien alle boeken van die geenen, welke eenig ontvang hebben van Provinciaale penningen, bijaldien zij vermeenen eenige confideratiën te hebben, waar door de pagten of andere Provinciaale inkomften verbeterd kunnen worden, het zelve aandienen aan de Gedeputeerde Staaten; ftellen ook alle Jaaren hunne Gecommitteerden, om nevens de Gecommitteerden van de Staaten te befoigneeren over het inneemen van de rekeninge van den Ontfanger Generaal der Provintie, en van den Rentmeester der Provinciaale vaste goederen.

Nog is in deeze Provintie een Collegie van Juftitie, welke Revifeurs genoemt worden, het welk niet ordinaris vergadert, maar alleen wanneer het door de Gedeputeerde Staaten word verfchreeven; het welk of uit eige beweeging, of op verzoek van een geinteresfeerde partij gefchieden moet, zo menigmaal zes of meer fententiën zijn, waar van beroeping of revifie is in-

ingesteld. Dit Collegie bestaat uit twaalf persoonen, waar toe Jaarlijks worden gecommitteerd, uit het Lid van de Stad, een Burgemeester en drie Raadsheeren, en uit het Lid der *Ommelanden* mede vier Heeren, dewelke mede Leden zijn van de *Ommelander* Vergadering, en vier uit het Collegie der Gedeputeerde Staaten: te weten twee, welke wegens het Lid van de Stad, en twee, welke wegens het Lid der *Ommelanden* aldaar sessie hebben. Het presidium wegens het gemelde Collegie word op het eene revijs bekleed door den Burgemeester, wegens de Stad aldaar gecommitteerd, en op het andere door den oudsten *Ommelander* Heer, en alzo vervolgens bij tourbeurten. De Vergadering is in het Provinciehuis, in de Zaal of Kamer van de Staaten; zittende de een om den ander, dan een Heer uit het Lid der Stad, dan een uit het Lid der *Ommelanden:* te weten, als het presidium is aan de Stad, zit aan de linkerzijde van den President, en stemt eerst een Heer uit de *Ommelanden*, daar naast een Heer van de Stad, en zo vervolgens. Anders als het presidium is aan de *Ommelanden*, zit en stemt eerst de Burgemeester, uit de Stad aldaar gecommitteerd. Dit Collegie oordeelt over alle civiele sententiën, bij de Heeren Gedeputeerde Staaten, of bij het Krijgsgeregt ter eerster instantie gewezen, en zulks bij meerderheid van stemmen gelijk zijn, moet voor de sententie geconcludeert, en dezelve geconfirmeert worden. In het vellen van de sententie word gepronuntieerd, dat de Gecommitteerde Revisseurs regt doen uit naame van de Staaten van Stad en Lande. Van deeze sententie valt geen verder revisie, of eenig soort van reauditie.

Boven is gezegt, dat de Regeeringsform in de Provintie van Stad en Lande bestaat uit twee Leden, het eerste van de Stad, waar van nu is gehandelt, het tweede van de *Ommelanden*, bestaande uit Jonkers en Hovelingen, Eigenerfden en Volmagten; omtrent welke laatste is aan te merken, dat derzelver Regeering in oude tijden heeft bestaan in verscheide bijzondere Dorpen, en daar in gestelde Regtstoelen, zijnde de eene van de andere geheel niet afhankelijk, noch met malkander in een algemeen verbond vereenigd, maar die zig naar gelegenheid van tijden en zaaken in een meerder of minder getal onder mal-

malkander, of met de Stad hebben verbonden, doch bij verloop van tijd al wat meerder en algemeener verknogt wierden, tot dat eindelijk, na veele verschillen en wisselvalligheden, op haar verzoek en submissie, bij Hun Hoog Mog. in den Jaare 1659 eene eeuwigduurende en onverbrekelijke wet is gemaakt, welke, volgens nadere decisie van den Jaare 1663, het II. Art., nooit verandert mag worden, volgens welke de *Omlander* Regeering bestelt moet worden, en is de zelve alzo daar door een regt vereenigd politiek ligchaam geworden, uitmaakende het tweede Lid van de Staaten der Stad *Groningen* en de *Ommelanden*; zo dat nu de *Ommelander* Regeering, als gezegt is, bestaat uit Jonkers, Hovelingen, Eigenërfden en Volmagten, en verdeelt is in drie Kwartieren, als het *Hunsingo*, het *Fivelingo*, en het *Westerkwartier*. Het geen den naam en de Beschrijving zo van deeze Kwartieren, als die van de *Ommelanden* in het algemeen betreft, daar van word op ieders Artijkel in het bijzonder gesprooken. Hier zal men, om eene aaneengeschakelde Beschrijving, van de Regeeringswijze deezer Provintie, bestaande uit de Staaten van Stad en Lande, te geeven, een naauwkeurig verhaal van beide doen.

Het eerste der gemelde drie Kwartieren, te weeten het *Hunsingokwartier*, is verdeelt in drie Onderkwartieren, gemeenlijk smaldeelen genaamd. Het eerste derzelven is genoemd *Marnsterdeel*, het tweede *Halfumsterdeel*, en het derde *Oosteramsterdeel*, zijnde in ieder Onderkwartier zeventien Dorpen.

Het tweede, namentlijk het *Fivelingo* Kwartier, is ook verdeelt in drie Onderkwartieren, ieder bestaande uit vijftien Dorpen, als het *Wolddeel*, het *Hogelansterdeel*, en het *Oosterdeel*.

Het derde, te weeten het *Westerkwartier*, bestaat mede uit drie Onderkwartieren, namentlijk, *Oost-Langewolsterdeel*, waarin agt Dorpen, of Karspelen; *Vredewoldterdeel*, waarin dertien Dorpen, en *Middagsterdeel*, waar in zeventien Dorpen zijn Uit deeze Dorpen, in de drie Kwartieren vermeld, moeten alle Regenten in het Lid der *Ommelanden* gekoozen worden, zonder dat daar ooit andere of meerder Dorpen of Karspelen mogen bijgevoegt worden.

In opzicht van de Regeering dient verder gelet te worden op de persoonen, welke gekoozen worden, en derzelver hoeda-

danigheden; de wijze, waar op zij ingekoozen worden, en in wat form de Regeering der *Ommelanden* bestaat. In opzigt der persoonen en hunne hoedanigheden word vereischt, dat zij bekend zijn goede Patriotten van het Vaderland, en den Hervormden Godsdienst toegedaan, en dat zij niet zijn in de familie van hunne ouderen, maar buiten derzelver familie hun eigen goed hebbende, en twee Jaaren met hun huisgezin in de *Ommelanden*, in hunne eige huizinge, hebben gewoont, of twaalf Jaaren, bij aldien zij Buitenlanders zijn, ten zij ze in de *Ommelanden* koomen te trouwen, wanneer zij zes Jaaren aldaar gewoond moeten hebben. Dezelve persoonen moeten in waren eigendom, of in pagt, bijaldien dezelve na verloop van negen Jaaren niet is ingelost, bezitten dertig jukken of graazen Lands, duizend *Embder* guldens waardig, (ieder *Embder* gulden is 22 stuivers en een halve Brabandsch) daar een huis op staat, een persoon toebehoorende (boven hunne bewoonde huis; als zij op die plaats niet woonen) doende in de verpondinge of Lands schattinge agt Kar. guldens, alle te zaamen geleegen onder een Dorp, en het zelve schatregister; en bijaldien iemand die Landen mogt hebben onder het schatregister en karspel, daar hij woont, moet hij van dat karspel compareeren; maar bijaldien hij zodanige Landen niet mogt hebben, daar hij woont, moet hij compareeren uit dat karspel, alwaar hij zodanige Landen heeft; doch mag iemand ook compareeren van zijn Vrouwen goed, even of het zijn eigen was, niet alleen bij 't leeven van de Vrouw, maar ook na derzelver dood, zo lang hij continueert in het bezit der zelver goederen. Voorts moet die geen, die van zijn eigen of van zijn Vrouwen goed uit het eene of het andere karspel compareert, op dat zelve Karspel blijven, ten ware hij door beter geleegenheid van erffenisse, of aankoop, zijne familie in een ander kwartier of Karspel kwam te transporteeren. Dit zijn eigentlijk de waare en regte hoedanigheden, welke in den persoon, die een eigenerfde uitmaakt, vereischt worden om een Lid te kunnen zijn van de *Ommelanden*: want buiten deeze dingen kan noch Jonker, of Edelman wegens zijne geboorte, noch hoveling wegens eenige Redgeregten (waar van hier na gesprooken zal worden) eenige magt hebben, om in de *Ommelan-*

der

der Regeering toegelaaten te worden, maar alleen een eigenerfde, invoegen als boven gequalificeert: doch indien het mogt gebeuren, dat in een of meerder Karspelen zodanige eigenerfde niet mogt gevonden worden, kunnen de Ingezeetenen van dat Karspel, dewelke dertig graazen beklemd of onbeklemd Land in dat Karspel bezitten, wegens dat Karspel stellen een of twee volmagten, van de gequalificeerdste Inwoonders, voorzien met schriftelijke procuratie, en in gebruik hebbende in het zelve Karspel dertig graazen beklemd of onbeklemd Land, om wegens en op kosten van dat Karspel een stem, en niet meer in te brengen in dat Onderkwartier, waar in het Karspel geleegen is; welke volmagt niet langer duurt dan twee Jaaren, en moet dan weder een nieuwe gestelt worden. De wijze, waar op het onderzoek en de admissie geschied der persoonen, welke als *Ommelanaer* Landdaags-Comparanten begeeren toegelaaten te worden, is, dat alle twee Jaaren op het oneffen Jaar, na dat de Provinciaale Regeering en Collegien zijn bestelt, word gehouden de monstering, of 't examen van de persoonen en bescheiden, welke als *Ommelander* Regenten verzoeken aan te gaan. Ten dien einde moet ieder een voor den 22 Februarij van dat Jaar, op welken de monstering geschied, bij den Secretaris der *Ommelanden* aangeeven alle zodanige bescheiden van Landen, waar van hij, volgens 't geen hier boven gemeld is, vermeent als Comparant toegelaaten te kunnen worden, welke bij den Secretaris te boek gestelt en geregistreert worden, en de registratuure op den rug (*in dorso*) getekend. Deeze monstering geschied door negen Monsterheeren, wordende uit ieder Onderkwartier der *Ommelanden* een gestelt, ter presentie van den Sijndicus der *Ommelanden* en den Secretaris. Van dit Collegie is de Stedehouder in der tijd President, en in het zelve zitten te gelijk op een tijd Vader en Zoon, en alle andere Bloedvrienden, of Zwaagers, en oordeelen mede over de zaaken van persoonen, de welke hen even na verwant zijn. Deeze Heeren moeten eerst een Eed doen, dat zij zonder eenige gunst of affectie zullen oordeelen, en niemand afwijzen, welken zij meenen gequalificeert te zijn volgens het *Ommelander* Reglement, en ook niet admitteeren, welke volgens het gemel-

melde Reglement Gedisqualificeert is. Wanneer de zelve Heeren daar op zitting hebben genomen in een Kamer in het Provinciehuis binnen *Groningen*, moet die geen, dewelke begeert geadmitteert te worden, zijne bescheiden in de vergadering aan den Secretaris overlangen, om bij de Monsterheeren in 't bijzonder onderzogt te worden; of bijaldien iemand in dat Onderkwartier daar belang bij heeft, dat hij niet geadmitteert worde, zo worden de zelve opentlijk gelezen, en daar over gedisponeert; wordende in beide gevallen door de Monsterheeren gesententieert, of hij geadmitteert zal worden, of niet, moetende de reeden van *non qualificatie* in het Examinatieboek uitgedrukt en aangeteekend worden. Bijaldien iemand geadmitteert word, zo word hij ingelaaten door de eene deur van de Kamer, alwaar de Monstering gehouden word, en gaat door de andere Kamerdeur weder uit; maar bijaldien hij niet geadmitteert word, moet hij door de zelve deur weder uitgaan, waar door hij is ingelaaten, en voorts moet die geen, die geadmitteert word, onder Eede verklaaren, dat alle blijken, waar mede de qualificatie, hier boven gemeld, is aangetoond, opregt en naar waarheid zijn, zonder dat hij eenig contrakt, tegen den eigendom strijdig, heeft aangegaan, en dat hij ook om te compareeren als Regent, of om zijne stem aan iemand te geeven, geen giften, uitleg, leening, defroiement, of verschot van penningen heeft genooten, of zal genieten. Verder moet hij mede onder Eede verklaaren, dat hij zal helpen mainteneeren de Privilegien, Hoog-Vrij- en Geregtigheden der *Ommelanden*, in het bijzonder het *Ommelander* Reglement, bij Hun Hoog Mog. in de Jaaren 1659 en 1663 vastgestelt, als mede sententien, bij de Heeren Arbiters in de *Ommelanden* (waar van hier na) uitgesprooken; ook naar vermogen bezorgen, dat zulks alles bij anderen naauwkeurig worde gedaan, en zulks om generlei oorzaaken na te laaten. Die geenen, welke eens ingemonstert of geadmitteert zijn, worden daar op successive van twee tot twee Jaaren gecontinueert, ten waare der zelver qualificatie verandert mogt zijn; in welken gevalle hen een mandaat door de Heeren van de monstering word gezonden, om hunne continuatie in hunne voorige qualificatie te toonen: waar op dan na gehoorde disputen en examinatie der blijken door de Mon-

Monsterheeren sententie word geveld. Van de sententiën der Monsterheeren kan niet geappelleerd worden, maar is meermaalen gebeurd, dat iemand, die meende daar bij verongelijkt te zijn, zig bij middel van klagte aan Hun Hoog Mog. heeft geaddresseerd; welke daar op ook wel informatie hebben genoomen, en dispositiven hebben afgegeeven.

Wegens de Regeeringsform van de *Ommelanden* moet voor eerst tot een grondslag gelegt worden, dat ieder Onderkwartier in zijne Vrij- en Geregtigheden van de andere Onderkwartieren niet kan worden overstemt; bestaande deeze Vrij- en Geregtigheden in drie posten, als: 1. Alle Privilegien en Voorregten, dewelke bij eenige decisie van Hun Hoog Mog. aan de *Ommelanden* zijn toegekent; 2. Alle instructien voor zijne Hoogheid, den Stadhouder, of voor eenige Provinciaale of *Ommelander* Collegien gearresteerd; 3. Alle decisiën en reglementen, door Hun Hoog Mog. voor de *Ommelanden* gemaakt, in 't bijzonder die van de Jaaren 1659 en 1663, waar in zelfs niet bij 't geheele Lid der *Ommelanden* eenige verandering of ampliatie kan worden gemaakt, maar alleen door Hun Hoog Mog. Doch in alle andere zaaken, de Provinciaale of *Ommelander* Regeering rakende, heeft overstemming plaats, wanneer zes Onderkwartieren tegen drie eens zijn: zonder onderscheid, of die zes Onderkwartieren zijn uit twee of drie distincte Kwartieren; maar vijf Onderkwartieren kunnen de vier Onderkwartieren niet overstemmen, maar moet bij inductie gevonden worden. De wijze van stemmen in ieder Onderkwartier geschied altoos door overstemming, naar de meerderheid van stemmen bij ieder persoon, hoofd voor hoofd in te brengen; en op deeze wijze worden alle Generaliteits- en Provinciaale Ampten, waar van de bestelling de *Ommelanden* toekomt, en waar van hier voor in de Provinciaale Regeeringsform gesprooken is, in ieder Onderkwartier besteld, gelijk mede alle *Ommelander* Ampten, en worden op die wijze voor den tijd van twee Jaaren in ieder Onderkwartier gesteld een Arbiter (waar van hier na); een gewoon en een buitengewoon Gecommitteerde Raad der *Ommelanden*, door welke negen gewoone Gecommitteerde Raaden met den Sijndicus en Secretaris besteld worden de

ge-

gewoone zaaken van de *Ommelanden*, als mede de uitschrijving der *Ommelander* vergaderingen. Dezelve bezorgen mede, dat in de maand van November een zekere dag en plaats bestemd worde in ieder Onderkwartier, op welken ieder gequalificeerde Landdagscomparant, ten overstaan van den Sijndicus en Secretaris der *Ommelanden*, zijne stem inbrengt tot begeevinge der Ampten, op naastkomenden 22 Februarij openvallende, bij meerderheid van stemmen; welker geëligeerden naamen alsdan op St. Pieters Landdag worden ingebragt, om bij de Staaten bevestigd te worden. Wat verder aangaat de bestelling der Ampten, dewelke staan ter dispositie van een geheel Kwartier, als Luitenant van de hooge Justitiekamer, altoosduurende Hoofdmannen, enz. daar in geschied wel in ieder Onderkwartier de begeeving bij overstemminge, maar kunnen twee Onderkwartieren het andere derde Onderkwartier niet overstemmen, maar moet alsdan door ieder Onderkwartier een briefje in den hoed geworpen, en alzo de zaak door het lot beslist worden; en mag ook 't eene Kwartier zig niet bemoeien met de Ampten in het andere Kwartier, zelf ook niet een Onderkwartier met de Ampten in het andere Onderkwartier van het zelve Kwartier vallende: zo nogthans, dat met toestemming der comparanten in de respective Onderkwartieren wel een verwisseling mag geschieden der Ampten, in het eene Onderkwartier van het zelve Kwartier besteld, met een ander Ampt in het andere Onderkwartier van het zelve Kwartier begeeven, en bijaldien uit verscheide Kwartieren, of Onderkwartieren, persoonen in een en het zelve Collegie mogten zijn gekoozen, dewelke om al te na verwantschap te gelijk in het zelve geen zitting konden hebben; moeten de geëligeerde persoonen onder malkander looten; en word in de plaats van de uitgevallene een ander in het zelve Onderkwartier gekoozen. Verder is van alle Generaliteits en Provinciaale Ampten, tijdelijk staande ter dispositie der *Ommelanden*, een vaste tour gesteld, wat Ampten ieder Onderkwartier van twee tot twee Jaaren hebben te begeeven, waar van een Almanak in den Jaare 1663 is opgesteld, en komt alle agttien Jaaren om, wanneer de gestelde Ampten op dezelve wijze wederom rouleeren: zo nogthans, dat in hooge Generaliteits of Provinciaale Ampten niemand gekoozen mag worden, alvorens

 hij

hij twee Jaaren de Landdagen heeft bijgewoond, en moeten alle gekooze Officianten doen den Eed van zuiveringe, dat zij geen giften of gaven hebben gegeeven, of belooft, direct, of indirect, om hunne Ampten te bekoomen; gelijk mede die geenen, aan welke de collatie of dispositie van eenig officie staat, moeten aanneemen, dat zij daar voor direct nog indirect iets hebben, of zullen genieten: en zo iemand van het tegendeel overtuigd mogt worden, is hij naderhand onbekwaam om eenig Ampt te bekleeden, of op den Landdag te verschijnen.

Uit de meenigte van Dorpen in de *Ommelanden*, waar uit de persoonen ten Landdage kunnen compareeren, is ligtelijk af te neemen, dat de Regeering der *Ommelanden* bestaat uit een groote meenigte van menschen; kunnende derzelver getal somtijds wel bestaan uit twee of drie hondert, of meerder persoonen. Tot meerder zekerheid der *Ommelander* Regeering, en tegen de inbreuke van het *Ommelander* reglement, in de Jaaren 1659 en 1663 vastgesteld, dient niet alleen het Collegie der Monsterheeren, hier voor beschreeven, maar is daarenboven nog een ander Collegie van Regters benaamd, dewelke *Arbiters* genoemd worden, en bestaan uit negen persoonen, ten overstaan van den Stadhouder in der tijd, uit de negen Onderkwartieren gekoozen. Deeze neemen alleen kennis van feiten, tegen het reglement begaan, en van geen andere; gelijk zij ook onder Eede moeten verklaaren, dat zij zig in deezen punctueelijk naar het reglement zullen gedraagen, en bijaldien iemand vermeent, dat 'er eenig persoon is, dewelke het meergemelde reglement in eenig punt mogt hebben overtreden, dezelve kan daar van kennis geeven aan den Stadhouder in der tijd, als President van het Collegie der Arbiters; dewelke de zaak van eenig gewigt bevindende, het Collegie der Arbiters kan doen vergaderen, waar op de Advocaaten, bij de *Ommelanden* te nomineeren, onder Eede worden gelast, op den naam van het Lighaam der *Ommelanden* in te stellen en te doen vervolgen, moetende zulks van agt tot agt dagen worden vervolgt door de Arbiters, tot dupliek incluis, en niet verder; moetende de bewijzen van getuigenissen voor ieders competenten Regter belegt worden, waar op na verloop van nog agt dagen, na het inge-

dien-

diende dupliek, de ſtukken van het proces onder gelibelleerden Inventaris bij malkander in een zak worden ingeflooten, en door de Arbiters aan den Stadhouder in der tijd overgelangt, dewelke dezelve buiten weeten der Arbiters overzend aan een Hof van Juſtitie buiten de Provintie, welk Hof daar op ſententie formeert, en den beklaagde, die ſchuldig bevonden word, mag condemneeren in een breuke van duizend goudguldens, of ook wel afzetten, naar vereisch van zaaken, uit alle Ampten en Regeering; zo nogthans, dat een van beide geſchiedde, en niet te gelijk breuke en afzetting; te weeten, zo iemand ongeoorloofde giften heeft gegeeven, of genoomen, of anders tegen het reglement aangegaan, mag een Jonker, of Hoveling geſtraft worden met afzetting, en een bijzondere Eigenërfde, of Volmagt, met vijf hondert of duizend goudguldens. De ſententie, bij het Hof geformeerd, word aan den Stadhouder geflooten toegezonden, en alzo door hem aan de Arbiters behandigt, dewelke daar op binnen drie dagen in hunne volle Vergadering, na dagvaarding der partijen, doen uitſpreeken, op naame van de Jonkeren en Hovelingen, Eigenërfden en Volmagten der *Ommelanden*, tusſchen den *Fems* en de *Lauwers*, zonder dat daar tegen eenig appèl of reauditie mag verzogt of verleend worden, maar moet ter executie geſteld worden, des noods, door den Stadhouder, welke daar in door des Lands militie moet worden geſterkt, en door Hun Hoog Mog. onderſteund.

Buiten deeze beide Collegiën van Monſterheeren en Arbiters hebben de Heeren der *Ommelanden*, geconſidereert als een vast aaneengebonden politiek Lighaam, en het tweede Lid van de Provintie van Stad en Lande, geen de minſte jurisdictie, noch in eenige civiele, noch ook in eenige crimineele zaaken, maar zijn alleen bevoegt orders af te geeven, raakende hunne bijzondere politieke Regeering, als mede instructiën te geeven, waar naar hunne Heeren Gecommitteerde Raaden, hun Raad en Sijndicus, als mede hun Rentmeester en Secretaris in hun Ampt, met relatie tot de Heeren der *Ommelanden*, zig moeten gedraagen.

In de Landſtreek, de *Ommelanden* genaamd, zijn wel verſcheide Regtſtoelen, tot 63 in getal, en ook Regters, Over-

regters, Regters (welke in het Westerkwartier Grietmannen genoemd worden) en andere: doch dezelve dependeeren in geenen deele van het Lid der *Ommelanden* als een Lighaam, of van het Lid van de Stad, als een Lighaam aangemerkt zijnde; maar die Geregtigheden behooren aan particuliere persoonen, of ook wel aan het eene of het andere Lid van de Provintie, aangemerkt als bijzondere eigenaars van die Gronden of Landen, waar op van ondenkelijke tijden af deeze Geregtigheid is gelegt, welker gronden veelerwegen *edele Heerden* genoemd worden.

Om van deeze Regtbanken of Regtstoelen een regt begrip te krijgen, dient men te weeten, dat deeze Regtstoelen de een van den anderen geheel afgescheiden en onafhankelijk zijn; dat in ieder Regtstoel verscheide Gronden of Landen zijn, in den eenen Regtstoel meer, in den anderen minder, waar op van Jaar tot Jaar de bediening of flijting van het Regtersampt voor dat Jaar valt; ten welken einde in ieder Regtstoel een zogenaamde *Klawe* is gemaakt, welke klawe in zo veel deelen (ommegangen genaamd) verdeelt is, als 'er in den Regtstoel zulke genaamde edele heerden of gronden zijn, waar op de bediening van het Regtersampt gelegt is: bijgevolg, hoe weiniger zulke Heerden, Gronden of Landen in een en denzelven Regtstoel zijn, hoe meer de bediening van regt omkomt, gelijk in sommige Regtstoelen alle 10 of 20, in andere alle 90 of meerder Jaaren de flijting of bediening omkomt, of rouleert: waarom ook, hoe meer zulke edele Heerden iemand bezit, hoe meermaalen hij de Regtsbediening heeft: want uit de natuur of eerste instelling behooren deeze Geregtigheden en zijn aanhangend aan zodanige Erfgronden; doch bij vervolg van tijd is ingekoomen, dat men deeze Geregtigheden, afzonderlijk van de Heerden, waar op dezelve lagen, heeft verkogt; waar door het is gebeurd, dat een persoon aan zig handelde of een groot gedeelte, of ook wel de Geregtigheden van alle Heerden, waar op dezelve in deezen of geenen Regterstoel kwamen te vallen, en alzo altoos Regter was van dien geheelen Regterstoel, het welk dan een staande jurisdictie genoemt word. Egter kunnen niet alle persoonen, schoon zij eigenaars van die Erfgronden, of Geregtigheden zijn, deeze Regtsbedie-

dieningen zelf bekleeden en waarneemen: want Predikanten, Vrouwsperfoonen, Minderjaarige, Kosters, Schoolmeesters, Biertappers, Onegtgeboorene, of niet Vrijgeboorene, Doodflagers, Overfpeelders, en berugt van andere misdaden, die iemand aan zijn lijf of eere gaan, zijn daar van uitgeflooten, gelijk mede de geenen, dewelke geen dertig grazen Lands bezitten, of welker goed geen duizend *Embder*, of duizend een hondert vijfentwintig *Kar.* guldens waardig is, of die buiten de Provintie woonagtig is; doch mogen dezelve de Geregtigheden of Regtftoel, hen competeerende, wel door andere bekwaame en naar 't Landregt gequalificeerde perfoonen laaten bedienen. Deeze Regters hebben een civiele en crimineele jurisdictie over de Ingezeetenen in hunnen Regterftoel woonagtig; alleen met dit onderfcheid, dat van hunne vonnisfen van civiele zaaken binnen tien dagen appèl of beroeping kan ingefteld worden, of aan de *Warf* (waar van hier na volgt) of aan de hooge Juftitiekamer, naar de natuur van de zaak; zijnde ook de Hoofdmanskamer gevoegt de Regters te beveelen in civiele zaaken fpoedig regt te doen: maar van vonnisfen, van hen in crimineele zaaken geveld, kan niet geappelleerd of gerevideert worden; alleenlijk is de Hoofdmannenkamer geregtigd, de Redgeeren hun pligt niet naar behooren waarneemende, beveelen volgens de Placaaten en 't Landregt te doen, en ftraf te oeffenen, ook mandaten af te geeven *de relaxando aut puniendo captivo*, en den Regter, daar omtrent pecceerende, met een geldboete te ftraffen.

In ieder Regtftoel is een Wedman, of Geregtsdienaar, die gemeenlijk door de Ingezeetenen gekoozen, en door den Regter beëedigt word, dewelke alle citatiën en regtsexploten, zo wel in civiele als crimineele zaaken, moet waarneemen. De Warf, waar van zo even is gemeld, is eene vergadering van alle Redgeeren, Regters en Hovelingen uit de geheele *Ommelanden*, verdeelt in de Oosterwarf, waar onder de Regters uit het *Hunfingo* en *Fivelingo* Kwartier behooren, en in de Westerwarf, waar onder de Regters uit het Westerkwartier behooren. Ieder Warf vergadert tweemaal in een Jaar binnen *Groningen* op het Raadhuis, na voorgaande verzogte concesfie van Burgemeesteren en Raad in *Groningen*, met de Heeren Hoofdman-

nen

nen van de hooge Justitiekamer, welke aldaar presideeren, en den rang hebben benevens een van derzelver Secretarissen, en kunnen oordeelen over alle verschillen, raakende vaste goederen en andere zaaken, die zedert de Jaaren 1521 tot 1560, op de Warven plagten verhandelt te worden, als mede over beroeping der sententiën, bij de Regters in de *Ommelanden* ter eerster instantie over zulke zaaken geveld. Van deeze Warfssententiën kan niet verder geappelleerd worden; en hoe wel de Jurisdictie der Warven in de voorgaande Eeuwen zeer groot is geweest, is dezelve nu bijna ten eenemaal buiten gebruik geraakt, dewijl door stilzwijgende of expresse submissie van partijen bijna alle zaaken ter judicatuure van de hooge Justitiekamer worden gebragt, om te vermijden de al te groote langwijligheid van procedeeren, dewelke noodzakelijk moet volgen, wanneer een Geregt maar tweemaal in een Jaar vergadert, als ook om andere redenen.

De Stads Regeering in het bijzonder betreffende, hoedanig dezelve, in voorige Eeuwen heeft bestaan, kan uit de oude Historieschrijvers, en voornamentlijk uit het Tractaat van den vermaarden UBBO EMMIUS *de agro Frisiæ & urbe Groninga*, gezien worden; maar is daar in bij verloop van tijd, en voornamentlijk zedert het Jaar 1663, een merkelijke verandering gemaakt; zijnde tegenwoordig een zuivere Aristocratische Regeering, egter niet bepaald of gehegt aan eenige bijzondere familiën, als bestaande uit vier Burgemeesteren en twaalf Raadsheeren, dewelke op de volgende wijze verkooren worden. De voorzittende Burgemeester doet Jaarlijks op den 8 Februarij de Burgemeesters en Raadsheeren, welke in den Eed zijn, nevens de gezwoorene Gemeente, bestaande uit 24 persoonen, des morgens ten agt uuren in de Kerk, en vervolgens, na de predicatie, bij hunnen Eed op het Raadhuis dagen, alwaar de Raad zitting genoomen hebbende, doet de voorzittende Burgemeester de gezwoorene Gemeente binnen in de Raadkamer verzoeken, welke dan sessie neemt naar order van hunnen rang op een lagerbank beneden voor de Raadsheeren, en door den President over de reden van hunne samenroeping verwittigd worden, welke daar op verder door een der Stads Secretarissen doet voorleezen de wetten,

waar

waar naar dezelve zig in het doen van de Raadskeur zullen moeten reguleeren; 't welk gedaan zijnde, doet de President in een hoed, waar in getast en niet gezien kan worden, zo veele gouden wit-gemailleerde, met vijf zwart-gemailleerde boonen, dat te saamen een gelijk getal uitmaakt, als 'er persoonen van de gezwoorene Gemeente tegenwoordig zijn. Dan koomen eerst de drie Taallieden, en vervolgens de Gezwoorene, ieder naar de order van zijn keur, welke in het tweede Jaar Gezwoorenen zijn geweest, en dan van onderen op naar de oudsten toe, die in het eerste Jaar in de gezwoorene Gemeente gezeeten hebben, en tasten ieder, een voor een, een boon uit den gezegden hoed. Die een witte boon krijgt, gaat aanstonds weder op zijn plaats; maar die vijf, welke ieder een zwarte boon getast hebben, moeten midden op de vloer in de Raadkamer staan blijven, wordende hen door den President voorgeleezen de Eed, waar naar zij zig in de te doene keur moeten gedraagen: 't welk gedaan zijnde, vertrekken zij naar een andere Kamer, en kiezen aldaar agt persoonen, volgens de wetten kiesbaar, dewelke zijn Raadsheeren voor dat loopende Jaar met de andere agt Heeren, welke nog een Jaar in den Raad continueeren; en bijaldien het agt Heeren zijn, dewelke alvoorens in den Raad hebben gezeeten, worden dezelve wederom op nieuw ingekooren, ten zij iemand door sententie van den Raad om eenige misdaad onbekwaam mogt zijn verklaard; en bijaldien geen agt persoonen in leeven zijn, welke alvoorens in den Raad hebben gezeeten, kiezen die vijf Keurheeren zo veel nieuwe, als 'er oude ontbreeken, naar hun eigen zin en welgevallen, mits dat dezelve hebben die hoedanigheden, welke naar de Keurwetten vereischt worden. Deeze Keur gedaan zijnde, moet zij aan den Raad gepresenteerd worden, om geapprobeerd te worden; want de een of de ander geimprobeert zijnde, moeten de zelve Keurheeren een ander in deszelfs plaats verkiezen. Om te beter te begrijpen, dat alle Jaaren maar agt Heeren verkoozen worden, dient men te weeten, dat de geheele Raad, saamengesteld uit oude, of niet in den Eed zijnde, en uit den zittenden, of in den Eed zijnden Raad, bestaat uit zesentwintig persoonen, te weeten agt Burgemeesters, en agttien Raadsheeren. Van de agt Burgemeesters zijn vier in den Eed, of in den Raad, en

vier hebben zitting in de Hoofdmannenkamer; zo dat alle Jaaren twee Burgemeesters uitgaan uit den Raad, en voor twee Jaaren zitting moeten houden in de Hoofdmannenkamer, en dat daarentegen alle Jaaren twee Burgemeesters gaan uit de Hoofdmannenkamer, en voor den tijd van twee Jaaren weder in den Raad worden ingekoozen. Van de agttien Raadsheeren zijn twaalf in den zittenden Raad, en zes in andere Generaliteits of Provinciaale Ampten. Van de twaalf Raadsheeren, die in den Eed zijn, gaan alle Jaaren zes uit den Raad, voor den tijd van een Jaar, in een ander Generaliteits of Provinciaal Ampt, en worden in derzelver plaats weder voor den tijd van twee Jaaren ingekoozen de zes andere Raadsheeren, die in het verloopen Jaar buiten den Raad, of buiten den Eed in een ander Generaliteits of Provinciaal Collegie, zitting hebben gehad.

De keuze van den Raad invoegen, boven verhaald, door de vijf Keurheeren uit de gezwoorene Gemeente gedaan en geapprobeert zijnde, gaan de agt nieuw ingekoozene met de agt continueerende Heeren voor het zogenaamde oude Regthuis, alwaar nu de Hoofdwagt is van de Burgerij, en alwaar hen door den oudsten afgaanden Burgemeester, of bij onvermogen van hem, door den volgenden de Eed word voorgeleezen, waar bij zij zweeren, dat zij van naastkomenden St. Pietersdag, als de zon opgaat, tot St. Pietersdag van het volgende Jaar, als de zon wederom opgaat, regte Raadsheeren zullen wezen der Stad, derzelver best naar vermogen bezorgen, en ieder een zonder aanzien van persoon Regt en Justitie in de procesfen doen. Daar op komen die zo in den Eed gebragte Raadsheeren, des anderen daags, den 9 Februarij, voor de middag ten tien uuren van zelf op het Raadhuis, en kiezen uit hen voor dat loopende Jaar vier Burgemeesteren in den tijd, twee uit de continueerende, en twee uit den nieuw ingaanden rang, namentlijk die te vooren Burgemeesters zijn geweest, of zo 'er een gestorven is, den oudsten Raadsheer in dien rang, waar in een Burgemeester ontbreekt. De Keur gedaan zijnde, gaan de vier Burgemeesters naar de zelve plaats, als boven is gezegt, en worden aldaar ook op dezelve bovengemelde wijze in den Eed gebragt, blijvende de twaalf

Raads-

Raadsheeren zo lang boven op het Raadhuis, tot dat de vier Burgemeesters hunnen Eed hebben afgelegt. Behalven dien Eed moeten alle nieuw ingekooze Burgemeesters of Raadsheeren, die nooit te vooren Burgemeester of Raadsheer zijn geweest, nog doen den Eed van zuiveringe, dat zij om hun Ampt te bekoomen aan niemand iets hebben belooft, of gegeeven, noch ook beloovan of geeven zullen; gelijk mede op den 22 Februarij, op de eerste zitting, de geheele Raad, nevens den Sijndicus, en beide de Secretarisfen, den Eed moeten doen tegen het neemen van gaven en geschenken, bij Resolutie van den 14 December des Jaars 1663 verboden, niet alleen in opzigt van pointen van Justitie, maar ook in pointen van Politie, wegens het begeeven van Ampten en Beneficien, 't zij groot of klein, uitgenoomen het geen op eenige emploien bij openbaare wet als een equivalent is gesteld, ten voordeele van de gezaamentlijke Regenten, maar nooit iets voor iemand in het bijzonder. Bijaldien het mogt gebeuren, dat een Burgemeester of Raadsheer, in den Eed zijnde, mogt komen te overlijden, zo word in deszelfs plaats een ander bekwaam persoon gekoozen, niet door den Taalman en de gezwoorene Gemeente, maar door de andere Burgemeesters en Raadsheeren, dewelke in den Eed zijn, mits dat zulks geschiede binnen agt dagen na de begraavinge van den verstorven; anders vervalt de bestelling aan de gezwoorene Gemeente, om zijn plaats wederom te vervullen op dien agtsten dag van Februarij des Jaars, als de verstorven op zijn tourbeurt wederom had ingekoozen moeten worden, bijaldien hij in 't leeven was geweest.

In het algemeen word gepermitteerd, dat in alle vergaderingen van de Stads Regeering, alle voorkoomende zaaken, zonder eenig onderscheid van groote of kleine, worden geconcludeert en afgedaan bij meerderheid van stemmen, hoofd voor hoofd te tellen. Aangaande verder de magt en 't gezag van Burgemeesteren en Raad, dient men te weeten, dat het oppergezag is bij den zittenden of in den Eed zijnden Raad, uit vier Burgemeesters en twaalf Raadsheeren bestaande, gelijk bevoorens is gezegt, en zulks in alle zaaken, een punt of twee, hier na te melden, uitgezondert. Gevolglijk heeft

de

de Raad de magt, om alle politieke ordonnantien, tot goede order en handhaving der politie dienende, alleen af te geeven; alle Ampten en Beneficien, groot of klein, in Politie, Justitie en Militie, ter dispositie van de Stad staande, naar haar welgevallen te begeeven, 't zij in de Generaliteits, Provinciaale of Stads Regeering en Jurisdictien. Bij den zelven word order gesteld op alle openbaare Stads gebouwen en werken, het ordinaris disponeeren over alle Stads goederen en inkomsten, het inneemen van alle rekeningen van goederen en inkomsten, de Stad direct of indirect concerneerende, uitgenomen dat de rekening, die alle Jaaren, in de week voor Paasschen, gedaan word, door den Stads Rentmeester geschied, ten overstaan van Burgemeesteren en Raad, nevens Taalmannen en gezwoorene Gemeente. (Te vooren plagten daar over mede geroepen te worden, de Gecommitteerden uit de agttien Gilden of Maatschappijen, voornamentlijk van handwerkslieden.) Burgemeesteren en Raad hebben mede alle civiele en crimineele Jurisdictie, alwaar een Burger of Ingezeeten der Stad gedaagde is, en oordeelen in beide gevallen bij arrest, zonder dat van derzelver vonnissen eenig appèl, reauditie, of reductie, bij eenig ander Geregt, in of buiten de Provintie, verzogt kan worden.

Boven is gezegt, dat 'er een punt of twee waren, waar in de zittende Raad alleen niet concludeerde. Dit is vooreerst, in het maaken van algemeene wetten voor de Stad, en het bezwaaren van de Stads kasse, door negotiatie van kapitaalen: want daar over moeten mede worden geroepen, de oude of buiten den Eed zijnde Raad, nevens de Taalmannen en gezwoorene Gemeente, welke in den Eed zijn; wordende ook in deezen bij meerderheid van stemmen, van alle aanweezende persoonen geconcludeert; kunnende voorts de zittende Raad mede in alle voorvallen deeze vergadering beleggen, zo menigmaal zij oordeelen, dat het gewigt der zaake komt te vereisschen. Wijders is, zedert eenige Jaaren, ingevoerd, dat over de zaaken, dewelke op den Provinciaalen Landdag verhandelt zullen worden, eerst de oude of zittende Raad mede word beroepen, om over die zaaken te besoigneeren en te besluiten.

Gelijk de zittende Raad bevoegt is om wetten te maaken voor de beide Oldampten, stelt dezelve ook een Drossaard aan, over het

het *Groot* of *Wold-Oldampt*, dewelke, uit naame van Burgemeesteren of Raad, oeffent Jurisdictie in alle civiele en crimineele zaaken, vallende geen appèl van des Drosſaards ſententien, in crimineele zaaken geveld; maar van ſententien, in civiele zaaken geweezen, bedragende boven vijftien *Car.* guldens, kan geappelleerd worden aan Burgemeesteren en Raad in *Groningen*. Dezelve Drosſaard is mede Schepper van *Termunterzijl*, en heeft met zijne Sijlveſters uit het *Wold-* en *Klei-Oldampt*, opzigt op de gemelde Sijl, als mede met Sijlveſter uit het *Wold-Oldampt*, over de Diken en Sijlveſter afwateringen in het *Wold-Oldampt*. Bij dit Gollegie van Drost en Sijlveſters is gevoegt een perſoon, zijnde Ontfanger der penningen, die tot onderhoud der Sijl, Diepen en Dijken worden uitgeſchreeven, en met eenen Secretaris van dezelve. In opzigt van de civiele en crimineele Jurisdictie, word mede door den zittenden Raad geſteld een Lands Schrijver, dewelke bij den Drost in alle deelen en punten het Ampt van een Secretaris bekleed.

Over het *Klei-Oldampt* ſtelt de zittende Raad mede een Amptman, dewelke in opzigt van de civiele en crimineele Juſtitie aldaar de zelve magt heeft als de Drosſaard in het *Groote* of *Wold-Oldampt*. Hij is ook mede Dijkgraaf, en heeft nevens de Dijkregters uit de reſpective Karſpelen het opzigt over de Zee- en Dollaarddijken van het *Klei-Oldampt*.

De zittende Raad ſtelt mede een Amptman over het Gerigte *Selwert*, of *Gooregt*, hebbende dit regt na veele ſtrubbelingen vast begonnen in den Jaare 1536, en zedert altoos gerust behouden. De Amptman heeft bij zig een Secretaris, die mede door den Raad word aangeſteld, en heeft mede civiele en crimineele Jurisdictie, welke beide binnen *Groningen* in het oude Regthuis gehouden word, met eenig onderſcheid; zo dat de ſententien in crimineele zaaken worden geveld door den Amptman, met agt gezwoorene bijzitters, zonder dat daar van eenig appèl kan ingeſteld worden; maar in opzigt van civiele Jurisdictie oordeelt de Amptman ter eerſter inſtantie met twee bijzitters (het welk *Legebank* genoemt word) over alle voorvallende verſchillen, 't zij perſoneele, of reëele actien; en bijaldien de eisch is onder de 50 guldens, of van zaaken, die geen uitſtel kunnen lijden, word van die ſententie onmiddelijk geappelleerd,

aan

aan Burgemeesteren en Raad in *Groningen*; maar de appellen over allerhande andere zaaken, bij den Amptman en de twee bijzitters gedecideert, moeten eerst gedaan worden aan het *Hoofdding*, het welk alle Jaaren driemaal gehouden word bij den Amptman en de agt gezwoorene bijzitters; en die zig bij dit vonnis bezwaard vind, kan daar van voor de derde instantie appelleeren, aan Burgemeesteren en Raad in *Groningen*. De bijzitters, waar van zo even is gemeld, worden tot agt in getal verkooren uit gequalificeerde Ingezeetenen, in het *Cooregt*, of in het Geregte van *Selwert* woonagtig, en continueeren den tijd van vier Jaaren: zo nogthans, dat alle Jaaren vier van dezelve afgaan, en in derzelver plaats vier nieuwe, door den Amptman met de vier continueerende bijzitters gekoozen worden; of, zo iemand binnen dien tijd kwam te sterven, word in deszelfs plaats een nieuwe gekoozen, door den Amptman en de zeven overige bijzitters. In alle deeze voorvallen word geoordeelt naar het *Selweder* Landregt, het welk particuliere wetten zijn, alleen tot deeze Jurisdictie behoorende, en door Burgemeesteren en Raad, in den Jaare 1673, na gedaane revisie der oude Landregten, gearresteerd.

De zelve Amptman is mede Regter in het *Sappemeer*, met annexen, en heeft tot zijn dienst den zelven Secretaris van het *Cooregt*. Dit *Sappemeer* is te vooren geweest, een groot woest Meir, waar onder veel veen zat, en is in den Jaare 1619, en daar omtrent het water daar uit afgetapt, en naar de Stad geleid, en tegenwoordig een welbeplante en redelijk volkrijke Kolonie, als hier na op zijn Artijkel breeder zal gezegt worden, waar over de Amptman, als Regter van het *Sappemeer*, alleen uit naame van Burgemeesteren en Raad, oeffent alle civiele en crimineele Jurisdictie, oordeelende daar in naar het *Oldampter* Landregt; vallende mede geen appèl van crimineele sententien, maar van de civiele Jurisdictie kan mede geappelleerd worden aan Burgemeesteren en Raad in *Groningen*.

De Jurisdictie over *Westwoldingeland*, is voor der Jaare 1538, veele tijden lang geoeffend bij de familie van ADDINGA, maar door Keizer KAREL DEN V, tot een Leengoed gemaakt, en tot recognitie van gedaane diensten gegeeven, aan GEORG SCHENK, in den Jaare 1538. Door deszelfs zoon is het overge-

gedraagen aan den Graave VAN ARENBERG, die het, in het twaalfjaarige bestand tusschen *Spanje* en de *Nederlanden*, afstond, aan een *Amsterdamsch* Koopman, dewelke het naderhand voor eene groote somme gelds heeft verkogt, aan de Stad *Groningen*, zo dat dezelve nu de Heerlijkheid van *Wedde* en *Westwoldingeland* bezit, als een Leengoed, en dezelve doet beleenen, op naame van deezen of geenen persoon van den Raad van *Braband*, de Provintie van *Holland*, *Friesland* en *Overijssel*; zijnde gevolglijk geregtigd, in dat Landschap te verregten, al wat het Leenregt medebrengt, of eenigzints aan Leenmannen is geoorlooft; stellende uit dien hoofde den Drossaard over geheel *Wedde* (alwaar zijne residentie is) en over *Westwoldingeland* aan, met magt van civiele en crimineele Jurisdictie, volgens de order en forme, aldaar voorgeschreeven en gebruikelijk; stelt mede een Regter over *Westerwolda*, dewelke moet oordeelen naar het *Westerwoldinger* Landregt, in de Jaaren 1566 en 1567, door Gecommitteerden van Keizer KAREL DEN V opgesteld, en in den Jaare 1677, op order van Burgemeesteren en Raad, in *Groningen* gedrukt, met last, dat de Drost, Regter en Ingezeetenen zig daar naar zullen reguleeren. Bovendien stelt de zittende Raad een Regter aan, over *Bellingewolda* en *Blijham*, welke met dat gedeelte van de Kolonie, de *Pekel* genaamd, het welk aan de Zuidzijde van het Riviertje, de *Pekel* A geheeten, tegenwoordig mede onder *Westerwolda* gereekend word, hoe wel het waarschijnlijk is, dat de beide eerstgenoemde Dorpen in oude tijden onder *Reiderland* mede behoord hebben; het welk ongetwijffeld de reden is, dat die Ingezeetenen niet geregt worden naar het *Westerwolder* Landregt, maar naar een bijzonder Landregt, het welk bijna in alles overeenkomt met het Landregt der *Oldampten*, naaste gebuuren, en in oude tijden ten deele mede onderhorig aan *Reiderland*. Van de sententien van deeze beide Regters in civiele zaaken geveld, moet eerst geappelleerd worden aan den Drossaard te *Wolda*, van wiens sententie voor de derde instantie geappelleerd kan worden, aan de Hoofdmannenkamer van Stad en Lande, doch niet verder. In plaats van het geen Keizer KAREL DEN V, bij een Octroibrief, Jaarlijks van de Ingezeetenen van *Westerwolda* had bedongen, worden nu, gelijk in de zeven vereenigde Provintien gebruikelijk is, de gemee-

meene middelen in *Westerwolda*, *Bellingewolda*, *Bliiham*, en de Zuidzijde van de *Pekel* A, door de Gecommitteerden van den Raad van Staate, Jaarlijks ten voordeele van de Generaliteit verpagt; ten welken einde door den Raad van Staate een Ontfanger is gesteld, aan wien mede de betaaling gedaan moet worden, wegens de vrijwillige verkooping van vaste en onroerende goederen.

De Taalmannen en de gezwoore Gemeente, van welke boven dikwils gewag is gemaakt, bestaan uit zesendertig persoonen, waar van twaalf zijn buiten den Eed, en vierentwintig in den Eed. Aan dezelve staat niet eenige bestelling van Jurisdictie of Regtspleeging, of begeeving van eenige Ampten; zij maaken ook niet uit een bijzonder Lighaam, veel min geopposeerd aan Burgemeesteren en Raad: waarom zij ook geen bijzondere vergadering mogen beleggen, of houden, dan met expres voorgaand consent van Burgemeesteren en Raad; maar kan derzelver pligt of officie best worden begreepen uit den Eed, welken zij Jaarlijks afleggen en zweeren, namentlijk: *Dat zij regte Gezwoorenen zullen wezen der Stad* Groningen, *en dat zij Burgemeesteren en Raad stijf en sterk zullen maaken, en holden in haaren regte, en dat bij haar zullen koomen als haar bode zenden, en dat beste helpen raden voor de Gemeente en voor de Stad van* Groningen, *en vermelden den Raad, 't geene de Raad of de Gemeente der Stad hinderen of schaden mogt, en dat zij geene verzameling of verbond maaken zullen, dan dat gezamentlijk met Burgemeesteren en Raad bovengemeld, en buiten haar consent niet.*

De Taalmannen en gezwoorene Gemeente, die in den Eed zijn, zitten en besoigneeren Jaarlijks, nevens den zittenden Raad, over het inneemen van de Stads rekeningen, 't welk alle Jaaren, in de week voor Paaschen gedaan word, door den Stads Rentmeester, van alle ontfangst en uitgave van de Stads goederen, die in den verloopen Jaare is voorgevallen. Burgemeesteren en Raad, welke in den Eed zijn, stellen ook alle Jaaren Gecommitteerden aan tot de Stads Rekenkamer, bestaande uit negen persoonen, den jongsten Burgemeester als President, de twee jongste Raadsheeren, een uit den aangaanden en een uit den continueerenden rang, den Stads Sijndicus,

Rent-

Rentmeester, een Stads Secretaris, een Taalman uit de gezwoorene Gemeente, den Stads Fiskaal, en een Gezwooren. Deeze examineeren en liquideeren alle declaratien van arbeidsloon, gedaane leverantien van materiaalen aan de Stad en pasfeeren daar op ordonnantie van betaaling op den Rentmeester; welke ordonnantien door den Burgemeester en de beide Raadsheeren, nevens den Secretaris, vertekend worden; examineeren de restanten van den Stads Rentmeester, en ftellen order op de invordering van dezelve.

Het Geregt van *Gildwater en Stapelregt*, beftaat uit een Olderman en twaalf perfoonen, met een Secretaris, waar van agt in den Eed zijn, en vier buiten den Eed; gaande van die agt in den Eed zijnde, alle Jaaren vier af, welke twee Jaaren gezeeten hebben, en worden opgevolgt door de vier andere, welke één Jaar buiten den Eed zijn geweest. Deeze agt perfoonen worden alle Jaaren gekoozen en op nieuw in den Eed gebragt, op den 22 Februarij, door de twee Burgemeesters en de zes Raadsheeren, welke op dien tijd uit den Raad gaan; maar bijaldien door de dood, of anders, een plaats van een Gildregtsheer, in den Eed zijnde, mogt komen te vaceeren, daar van ftaat de begeeving ter difpofitie van den zittenden Raad. De Olderman van het Gildregt word alle Jaaren verkooren door den zittenden Raad, en word gewoonlijk die geen, welke daar toe eens is aangefteld, Jaarlijks, geduurende zijn leeven, bij continuatie gekoozen. Hij is als Prefident van het Gildregt; maar in opzigt van contraventien, tegen het Stapelregt begaan, word hij geconfidereerd als Fiskaal, en ageert op zijn naam: waarom hij ook moet opftaan, wanneer de andere agt Heeren over het verfchil oordeelen.

De Weeskamer, beftaande uit vier perfoonen, ten minfte 25 Jaaren oud, nevens een Secretaris, en een Dienaar, word mede befteld door den zittenden Raad, en worden de vier Weesheeren, alle Jaaren op den 22 Februarij, op nieuw in den Eed gebragt. Die zelve Heeren zijn tevens Commisfarisfen van de Huwelijkszaaken.

In de Stad zijn ook agt Kluftheeren, of Wijkmeesters, benevens een Schrijver, en een Dienaar. De Schrijver word aangefteld door den zittenden Raad, de Dienaar door de Kluftheeren;

maar in opzigt van de Klufthheeren zelf, is eenig onderfcheid: want bijaldien de Heeren van den Raad een Kluftheer tot een ander Ampt bevorderen, vergeeven dezelve wederom terftond de Kluftheersplaats; maar wanneer een Kluftheer komt te fterven, maaken de zeven overblijvende de nominatie van drie perfoonen, waar uit een, en tijdelijks de oudfte of eerfte op de nominatie, door den zittenden Raad verkooren word. Het Ampt der Klufthеeren is, te bezorgen, dat de ftraaten en afwateringen in de Stad behoorlijk worden onderhouden; dat niemand door eenige timmeragie van huizen, of anders, het gemeen of zijn buurman benadeelen, enz. de verfchillen, daar over tusfchen de nabuuren ontftaan, de plano te decideeren, moetende van derzelver oordeel binnen 24 uuren aan den zittenden Raad geappelleerd worden.

Nog is in de Stad, in den Jaare 1697, ingefteld, een Geregt, genaamd Commisfarisfen van kleine zaaken, beftaande uit den jongften Raadsheer in den afgaanden rang, en twee daar toe geftelde Kooplieden, dewelke zonder vacatien, en zonder dat Advocaaten geadmitteerd worden, de plano decideeren de verfchillen, over het niet leveren naar de ftaal, of andere misleveringe van koorn, of diergelijk; moetende mede van derzelver uitfpraak binnen 24 uuren aan den zittenden Raad geappelleerd worden.

De Kerkelijke beftiering, of den *Hervormden Nederduitfchen* Kerkenraad der Stad *Groningen* betreffende, dezelve beftaat uit negen Predikanten, waar van een buitengewoon Hoogleeraar is, en den predikdienst, zo als boven, daar van de Akademie is gefprooken, gemeld is, nevens de andere Heeren Predikanten waarneemt; zestien Ouderlingen, te weeten vier uit de Heeren, vier uit de Geleerden, en agt uit de Burgerije; een Aartdiaken, of Boekhouder der Armen, en agttien Diakenen. De verkiezing der Predikanten gefchied op de volgende wijze. Een Predikant overleeden zijnde, word door Predikanten en Ouderlingen een nominatie van drieën gemaakt, dewelke ieder tweemaalen na malkander moeten prediken. Dit gedaan zijnde, word op de Confiftoriekamer, door den gantfchen Kerkenraad, namentlijk Predikanten, Ouderlingen, den Aartsdiaken, en de andere Diakenen, de verkiezing bij meerderheid van ftemmen gedaan. Vervolgens word de gekoozene,

ne, drie agtereen volgende zondagen, van den Predikſtoel afgekondigt, en voorts des morgens, in de *St. Martenskerk*, in den dienst bevestigd.

Omtrent de agttien Diakenen is aan te merken, dat als 'er een of meer verkooren moeten worden, zulks altoos drie weeken voor Pinxteren, door Predikanten, Ouderlingen en Diakenen, in de Conſiſtoriekamer geſchied, wordende altijd op Pinxterdag bevestigd.

De Kerk en Klasſis van *Groningen* ſtaan onder het Sijnode van *Groningen* en de *Ommelanden*, het welk, om het tweede Jaar, in de eerſte week van de maand Maij, in deeze Stad gehouden word, wordende het andere Jaar gehouden in de Stad *Appingadam*.

Onder de Geleerde en vermaarde Mannen, welke de Stad *Groningen* heeft voortgebragt, worden geteld JOHANNES WESSELUS, of WESSEL HARMENS, een groot Taalkundige; GERARDUS SYNELLIUS, Abt van *Mariendale*, te *Norden*; HIERONYMUS VERRUTIUS, een voornaam Regtsgeleerde; UWO HELT, zeer bedreeven in de *Latijnſche* en *Griekſche* Taalen; UBBO EMMIUS; MENSO ALTING, en veele anderen, op verſcheiden plaatzen in dit Woordenboek vermeld.

Zie Ubbo Emmius, de agro Friſiæ & urbe Groninga, it. in hiſt. Friſ. Schotanus, Hiſt. Friſ. Winſemius, Kronijk van Vriesl. Alting, Notitia Germ. Inf. P. II. Matthæus, Analect. Tom. VI. Hooft en van Meteren, Nederl. Hiſt. Sijlvius, Vervolg op Aitzema, I. Deel, I. en II. Stuk. Valkenier, Verward Europa. Johannis Alſlorphii Conjectanea Philol. ſuper nummo cuſo in mem. obſid. & liberat. orbis Groningæ. De Pijlaaren en Peerlen van Groningen. *Oudheden en Geſtigten van* Groningen. *Suffridus Petri, de ſcript. Friſ.* enz.

GRONOVIUS, (JOHANNES FREDRICUS) een beroemd Regtsgeleerde en Hiſtoriekundige, gebooren te *Hamburg*, in 't Jaar 1611. Hij liet, van zijne tederſte jeugd, een ongemeenen ijver en lust tot de ſtudien blijken. Tot rijper Jaaren gekoomen zijnde, bepaalde hij zig tot de twee bovengemelde weetenſchappen. Naderhand doorreisde hij *Duitschland*, *Italie* en *Frankrijk*. Eindelijk in de *Nederlanden* gekoomen zijnde, zette hij zig te *Deventer* neder, daar hij zig, door verſcheidene geleerde

Schriften, een naam maakte. Dit was oorzaak, dat hij, in de plaats van DANIEL HEINSIUS, tot Hoogleeraar in de *Griekfche* Taal, de Hiftoriekunde en Welfpreekenheid, te *Leiden* bevordert werd. Hij nam zijnen post met grooten lof waar, en gaf een groot aantal werken in het ligt, onder welke verfcheiden oude Schrijvers, met zijne aanteekeningen. Hij ftierf te *Leiden*, den 28 December van het Jaar 1671, tot fmert van alle Geleerden, laatende twee zoonen na: JACOBUS, van wien, in het volgende Artikel, zal gefprooken worden, en THEODORUS LAURENTIUS GRONOVIUS, die, als Regtsgeleerde, zijn verblijf te *Deventer* hield.

GRONOVIUS, (JACOBUS) werd, in het Jaar 1645, te *Deventer* gebooren; zijn vader onderwees hem, te *Leiden*, met allen vlijt, in de Taalen, Weetenfchappen en bijzonder in de Regten. Daar na liet hij hem eene reize doen naar *Engeland*, alwaar hij zig met vlijt bediende van de Boekerijen te *Oxford* en *Cambridge*, en met de geleerdfte mannen van dien tijd kennisfe maakte. Na zijne terugkomst, gaf hij POLYBIUS, met zijne aanmerkingen en die van CASAUBONIS, in het ligt. In zijn twintigfte Jaar werd hem, te *Deventer*, het Hoogleeraarampt aangeboden; doch om zijnen lust tot reizen te voldoen, bedankte hij daar voor. In het Jaar 1666 vertrok hij, met den *Hollandfchen* Gezant, den Heer PAATS, naar *Spanje*, en vervolgens naar *Italie*, daar hij Hoogleeraar werd. Doch alzo het Land en Volk hem niet behaagden, begaf hij zig, na verloop van twee Jaaren, naar *Venetie*, *Padua*, en van daar naar *Duitschland*, om 'er eene rijke erffenis te ontvangen. In 't Jaar 1679 werd hij te *Leiden* als Hoogleeraar beroepen. Van wegen het genoegen, dat hij met zijne Intreêrede gaf, werd zijne Jaarwedde terftond met 400 guldens verhoogd; het zelfde gefchiedde, andermaal, in het Jaar 1702, wanneer hem, daarenboven, de tijtel van Aardrijksbefchrijver werd gegeeven. In dien tusfchentijd had hij verfcheide andere beroepen buitenslands van de hand geweezen. Hij is, in het Jaar 1716, van droefheid, over het verlies zijner jongfte dogter, te *Leiden* overleeden, juist op den tijd, als hij zijn werk over TACITUS, 't welk na zijnen dood, door zijnen

zoon,

zoon, is uitgegeeven, voltooid had. Hij liet twee zoonen na; de oudste van welke Doctor in de Geneeskunde, en de jongste in de Regten was: beiden zeer geleerde mannen. Als iets berispelijks heeft men, in deezen grooten man, aangemerkt, dat hij de Geleerden, waar mede hij in pennenstrijd was, te scherp en met bittere woorden te keer ging. Het getal zijner gedrukte schriften beloopt 45, waar onder eenige zeer aanzienlijke werken.

GRONSFELD, een klein Landschapje, met den tijtel van Graafschap, in het Hertogdom van *Limburg*, in de XV Eeuw, door het overlijden van CATHARINA, de laatste van dat Geslagt, gekoomen aan het tegenwoordige Geslagt. Toen, in het Jaar 1588, JODOCUS, door den Keizer, tot Graaf van *Bronkhorst* verheeven, zonder kinderen overleed, nam deszelfs broeder den tijtel aan. Deeze liet drie zoonen na, waar van de oudste was JODOCUS MAXIMILIAAN, Graaf van *Gronsfeld Eberstein*. Hij overleed, in 't Jaar 1622, nalaatende: 1. OTTO WILLEM, Graaf van *Bronkhorst*, *Gronsfeld* en *Eberstein*, *Keurbeijersche* Generaal, Veldmarschalk, en Wijbisschop en Vicaris-Generaal van den Bisschop van *Osnabrugge*; 2. JOHANNES FRANCISCUS; 3. ERNEST; JOHAN FILIP FELIX; 5. ANNA JUSTINA, en 6. CLARA SYBILLA. Uit dit Geslagte is mede afkomstig,

GRONSFELD-DIEPENBROEK, (BERTRAM FILIP SIGISMOND ALBREGT, Graaf van) Heer van *Wijngaarden* en *Ruigbroek*, enz. In het Jaar 1747 werd hij, door de Staaten van *Holland*, als Afgezant, gezonden naar het Hof van *Berlijn*, om het gedrag der Staaten Generaal, met opzigt tot *Frankrijk*, te verdedigen, en om tevens, ware het mogelijk, den Koning van *Pruissen* nader te verbinden aan de belangen van den Staat der Vereenigde *Nederlanden*. Als een bekwaam Staatsman kweet hij zig getrouwelijk van zijnen pligt. In de hoedanigheid van beschreeven in het Lid der Edelen van *Holland*, werd zijne Excellentie, op de verkiezing van wijlen zijne Hoogheid, aangesteld tot Kastelein van het Slot te *Muiden*, en tot Baljuw en Dijkgraaf van *Naarden* en *Gooiland*, mitsgaders tot Hoofdschout van *Weesp* en *Weesper-Karspel* en *Hoog-Bijlemer*, in plaatze van den Heere

en

en Mr. JAN BERND BIKKER, die daar van, vrijwillig, afftand had gedaan. Op den 18 van de maand Augustus van dat Jaar werd de Graaf plegtig aangefteld. Op den 25 van de maand Junij, van 't Jaar 1761, nam dezelve zitting in den Raad ter Admiraliteit te *Amfteldam*.

GRONSFELD, (FREDRIK, *Graaf van*) werd, den tweeëntwintigften Jannarij van het Jaar 1744, beleend met *Werkendam*, 't welk, na zijn overlijden, werd opgedraagen aan deszelfs Weduwe, Vrouwe CAROLINA FREDRICA HENRIETTA MARIA, Gravinne van *Bentheim*, *Tekelenburg*, *Steinfurt* en *Limburg*, den 25 Julij van het Jaar 1755. De nog levende WILLEM ANNE LODEWYK, Graaf van *Gronsfeld*, Heer van *Werkendam* en *Endegeest*, werd daar mede beleend den 30 Julij van 't Jaar 1783. *Werkendam* werd, door zijn Ed., bij verkoop, afgeftaan, den 3 Februarij van het Jaar 1787, aan den Heere THEODOOR JAN, Baron Roest van *Alkemade*, woonagtig te *Leiden*, aan wiens medegedeelde berigten wij dit Artikel verfchuldigd zijn.

GRONSFORT, een oud Slot, in *Gelderland*, nabij het *Dodenweerd*, door de Heeren VAN LYNDEN, die het lang bezeeten hebben, in de voorgaande Eeuw vertimmerd, en met groote Bosfchen beplant. Voorheen was het de verblijfplaats van een *Jefuitfchen* Priester.

GROOT. (DE) Van dit aanzienlijke Geflagt, waar uit de Fenix der Geleerdheid, de vermaarde HUGO DE GROOT, afkomftig was, hebben verfcheiden beroemde mannen, zints Jaaren herwaards, binnen *Delft*, en naderhand te *Rotterdam*, de aanzienlijkfte Eerampten bekleed, welke deszelfs nakomelingen in laatstgemelde Stad nog bekleeden.

Mr. HUGO HUIGENSZ DE GROOT was, in het Jaar 1485, Lid der Veertigen. Hij overleed in het Jaar 1509.

DIRK HUIGENSZ DE GROOT, Schepen, in de Jaaren 1491, 92, 96, 97 en 1503; Thefaurier, in het Jaar 1493; Burgemeester, in

in het Jaar 1501, 2, 4, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20 en 1521.

DIRK HUIGEN DE GROOT, Weesmeester, in het Jaar 1506.

HUIG DE GROOT, CORNELISZ., van *Noorthorn*, Schepen, in de Jaaren 1541, 42, 46, 52, 53, 54 en 1556; Burgemeester, in de Jaaren 1556, 57, 58, 62, 63, 64, 65 en 1566. Hij ſtierf, den 12 April van het Jaar 1567.

Mr. JOHAN HUIGENSZ DE GROOT, Schepen, in het Jaar 1589, en 1590; Burgemeester, in het Jaar 1591, 92, 93, 94 en 1595.

Mr. JAN HUIGENSZ DE GROOT, Raad; van zijn Ampt verlaaten, in het Jaar 1601; geſtorven den 3 Maij van het Jaar 1640.

GROOT, (CORNELIS DE) was de oudſte zoon van HUIG of HUGO DE GROOT, CORNELISZ., gebooren te *Delft*, in het Jaar 1546. Te *Parijs* en te *Orleans* zijne ſtudien volbragt hebbende, kwam hij, met roem, van daar te rug. Eerst was hij Requestmeester van zijne Hoogheid, Prinſe WILLEM DEN I; doch werd, bij het opregten der Hooge Schoole te *Leiden*, aan dezelve, tot Hoogleeraar in de Regten verkooren. Hij overleed op zijnen Geboortedag, den 25 Julij van het Jaar 1610. Bij zijn leven, was hij, bij de geleerdſte mannen van zijnen tijd, in groot aanzien geweest. 'Er zijn geſchriften van hem in druk; BOXHORN getuigt, vier onderſcheidene nog ongedrukte werken van hem gezien te hebben.

GROOT, (JAN of JOHAN DE) broeder van den zo evengemelden, en vader van onzen vermaarden HUGO, had, te *Douaij*, den trap beklommen van Meester der vrije Konſten en Filoſophie, en vervolgens dien van Doctor in de Regten. Hij was een groot vriend der geleerdheid en der Geleerden; houdende, in den bloei zijner Jaaren, een gemeenzaamen omgang en briefwisſeling met de voornaamſte Letterhelden van *Nederland*, in 't

bijzonder met LIPSIUS, die hem zijnen vriend en leerling noemde. Ook was hij ervaaren in de *Latijnsche* Poëzij. In het Jaar 1589, verkreeg hij, zo als wij boven gezien hebben, den rang der Veertigen of Vroedschappen zijner Geboortestad *Delft*, en werd aldaar, in het Jaar 1591, Burgemeester. Vervolgens bekwam hij de waardigheid van Curator der *Leidsche* Academie, en eindelijk die van Raadsheer van den Graave VAN HOHENLOO. Hij was gehuwd met ALIDA VAN OVERSCHIE, eene vrouwe van een aanzienlijk Geslagt, uit den Huize van *Overschie* en *Adrichem*.

GROOT, (DE) of GROTIUS, (HUGO) een der geleerdste en beroemdste mannen van *Europa*, was gebooren te *Delft*, den 10 April des Jaars 1583, zoon van JAN DE GROOT, zo even gemeld. De blijken van zijn verheeven vernuft straalden reeds in zijne tederste Jaaren door: want hij maakte met zijn negende Jaar vaarzen, die van de grootste liefhebbers gepreezen werden. Kort voor zijn twaalfde Jaar, begaf hij zig op de Hooge Schoole te *Leiden*, daar hij aanstonds ging blokken in de Wijsbegeerte, Godgeleerdheid en in de Regten: zo dat hij met zijn vijftiende Jaar, reeds in 't openbaar, over de Wijsbegeerte durfde redentwisten. In dien zelven ouderdom, namentlijk in 't Jaar 1598, trok hij met den *Hollandschen* Gezant, den Heere JAN VAN OLDENBARNEVELD, naar *Frankrijk*, daar hij den tijtel van Meester in de Regten ontving, en ter handkus van Koning HENDRIK DEN IV wierd toegelaaten, die betuigde, veel agting voor hem te hebben: want hij gaf hem mede het geschenk, 't welk hij gewoon was, aan uitmuntende Geleerden te geeven. Na zijne terugkomst in *Holland*, ging hij ijverig ter rolle, en pleitte met zijn 17 Jaar; en naauwlijks was hij 24, of hem wierd het Ampt van Advocaat Generaal opgedraagen. Hij gaf met zijn 17 Jaar uit: *Martiani Capella septem Artes Liberales*, en zou, op den raad van *Scaliger*, over de *Humaniora* iets uitgegeeven hebben; maar zijn vader belette zulks. Hij drong zig in de vriendschap van den beroemden JANUS DOUSA, en beschreef, op hoog bevel, de Historie van de *Nederlandsche* oorlogen. Hij zette zig, in 't Jaar 1613, te *Rotterdam* neder, alwaar hem de waardigheid van Pensionaris wierd opgedraagen; dewelke hij egter niet wilde

aan-

aanneemen, voor dat men hem beloofde, hem nimmer af te zullen zetten; om dat hij wel voorzag, dat het verschil, aangaande de algemeene genade, reeds hevig aan 't blaaken, in de voornaamste Steden van *Holland* voor veelen schadelijke uitwerkzelen stond te veroorzaaken. In dat zelve Jaar wierd hij naar *Engeland* gezonden, om de zwevende verschillen, tusschen de twee Natiën, wegens den Koophandel op *Indie*, ware het mogelijk, te beslissen; waar over hij eene verhandeling had uitgegeeven, onder den tijtel: de *Vrije Zee*, gedrukt in het Jaar 1609. Hier kreeg hij, aan 't Hof van Koning JACOBUS DEN I, gelegenheid, om met ISAAK CASAUBONUS naauwer kennisse te maaken, die hem reeds uit zijne schriften veel agting toedroeg. Tot nu toe was HUGO DE GROOT door het geluk gestreeld, en had in een vergenoegden staat geleeft; maar in 't vervolg beproefde hij de onstandvastigheid van 't zelve. Hij, ingewikkeld in de zaaken van JAN VAN OLDENBARNEVELD, wegens het gevoelen der *Remonstranten*, of *Arminiaanen*, werd mede in den maalstroom van ongenade gedompeld, en in hegtenis genoomen, in de maand Augustus des Jaars 1618; vervolgens den 18 Maij, des Jaars 1619, gedoemt tot een eeuwige gevangenisse, en alle zijne goederen verbeurd verklaard. Ten dien einde voerde men hem den 6 Junij, van 't zelve Jaar, op het Huis te *Loevestein*, als schuldig verklaard, dat hij de zaaken van den Godsdienst in *Holland*, niet alleen beroert, maar ook schadelijke raadslagen, ten nadeele van denzelven, en van de rust der Kerke en des Lands, door heimelijke en openbaare schriften en redenvoeringen, gegeeven had. Daar bragt hij zijnen tijd door, met naarstig blokken en schrijven van heerlijke boeken, zo wel over den Godsdienst, als over andere stoffen, tot dat, na verloop van anderhalf Jaar, zijne wakkere vrouw, MARIA VAN REIGERSBERG, hem op een ongemeene wijze wist te redden, en in vrijheid te stellen. Deeze vrouw, uit een voortreffelijk Geslagt gesprooten, na alles aangewend te hebben, wat mogelijk was, om bij de Heeren Staaten zijn ontslag te bevorderen, nam een kloekmoedig besluit. Zij had reeds gemerkt, dat zijne wagters zo naauw de koffers met boeken en lijnwaat, hem toegezonden wordende, niet meer openden of doorzagen,

als zij plagten te doen, en hen belast was; derhalven overreedde zij haar man, dat hij zig in een koffer liet sluiten, in welken zij, aan het einde daar zijn hoofd zou leggen, eenige gaten, om lugt te scheppen, had laaten booren, en dien hij van binnen met een ander slot kon sluiten. DE GROOT, zig op haar aanhouden, daar in gelegt hebbende, werd de koffer, zelfs met hulp van de wagt, in de schuit gebragt, waar mede men hem naar *Gorkum*, daar niet verre van af geleegen, aan 't huis van eenen zijner vrienden voerde, terwijl zij de wagt verzogt, eenigen tijd te willen stil zijn, alzo zij voorgaf, dat haar man onpasselijk was; maar wanneer zij dagt, dat hij reeds in behoude de haven was, zeide zij tegen hen, dat de vogel hen ontvlogen, en haar man in vrijheid was. Aanstonds wilde men tegen haar, als tegen eene misdadige, handelen; en daar waren Regters, die oordeelden, dat men haar in haar mans plaats moest opsluiten; maar de meerderheid van stemmen sprak haar vrij, en ieder prees haare kloekmoedigheid, en liefde voor haaren Gemaal. DE GROOT dus in vrijheid geraakt zijnde, ging onder het kleed van een Metzelaar, met de maatstok in de hand, op den gewoonen wagen zitten, en reed naar *Antwerpen*. Van daar ging hij naar *Frankrijk*, alwaar hij met veel agting aan 't Hof ontvangen, en met een Jaargeld begiftigd werd. De *Hollandsche* Afgezanten tragtten te vergeefsch, hem bij den Koning kwaad te brouwen; die Vorst beschermde hem in 't tegendeel, voor hunne vervolgingen. Hier was hij niet ledig, maar hield zig geduurig op met het schrijven van fraaie werken. Het eerste, dat hij uitgaf, was een verweerschrift tegen de Staaten van *Holland*, waar in hij zijne beschuldigingen wederleidde. Prins FREDRIK HENDRIK schreef aan hem, in 't Jaar 1622, en bood hem zijne gunst aan. Men vind deezen brief agter het Leeven van DE GROOT gedrukt. Na een verblijf van elf Jaaren, in *Frankrijk* keerde hij, met hoope vervuld, wederom naar *Holland*; maar hij zag, dat zijne vijanden, niettegenstaande de genegenheid des gemelden Prinsse, hem lagen leidden, die hem eerlang schadelijk zouden kunnen zijn. Dus werd hij op nieuw gedwongen, zijn Vaderland, wiens welvaaren hem altijd zeer na aan 't hart had geleegen, te verlaaten. Hij sloeg den weg in naar *Hamburg*, alwaar hij zo lang vertoefde, tot dat hij, de aanbie-

dia-

dingen van de Kroon *Zweeden*, in 't Jaar 1634, aangenomen hebbende, derwaards ging. De Koningin CHRISTINA vereerde hem met de waardigheid van Raad, en zond hem, als haaren Afgezant, naar *Frankrijk*, aan Koning LODEWYK DEN XIII. Na dat hij hier, omtrent elf Jaaren, met dit Eerampt bekleed was geweest, trok hij wederom naar *Zweeden*, om aan de Koningin verslag van zijne verrigtingen te doen. Hij trok door *Holland*, en *Amsterdam* ontving hem met eerbewijzingen. Hij zag de Koningin CHRISTINA, te *Stokholm*; en na haar rekenschap van zijn doen gegeeven te hebben, verzogt hij zeer ootmoedig om ontslag van zijnen dienst. Dit verkreeg hij van haar, hoewel ongaarne, doordien deeze Vorstin eene buitengemeene agting voor zijne verdiensten had. Dit stelde hem ten doele des nijds, en verwekte hem veele vijanden, onder de Grooten van 't Rijk. Hij ging scheep, maar moest, door een storm beloopen, op de *Pomersche* kust uitstappen, en zijne reis over Land, in ziekte en ongemak, vervolgen; doch zijn ongemak de overhand neemende, was hij gedwongen, te *Rostok* stil te blijven, alwaar hij, na weinig dagen, den 28 Augustus, des Jaars 1645, overleed. Zijn lijk werd naar *Delft* gevoerd, en bij zijne familie begraaven. Zijne Gezantschappen, en ontelbaare andere bezigheden, hebben hem niet belet, verscheide heerlijke werken in 't ligt te geeven: want geduurende zijn verblijf te *Parijs*, voor dat hij daar als Afgezant van *Zweeden* was, bragt hij in 't *Latijn* over, in prose, zijn boek, over *de Waarheid van den Christelijken Godsdienst*, 't geen hij te vooren in *Nederduitsche* vaarsen, ten dienste der zeevarende persoonen, zangswijze had opgesteld. Dit werk was zeer Godvrugtig, en bekwaam om de ruwste zielen te beschaaven, vervuld met eene diepe wijsheid; waarom het ook in 't *Grieksch*, *Persiaansch*, *Arabisch*, *Engelsch*, *Fransch* en *Nederduitsch* is overgezet. Zijn onvergelijklijk werk, *van 't Regt des oorlogs en der vrede*, gaf hij te *Parijs*, in 't Jaar 1625, uit, en droeg het op aan Koning LODEWYK DEN XIII. Dit werk is mede in veele Taalen overgebragt, en zeer dikwils herdrukt, strekkende als een hoofdsieraad voor alle geleerde Boekzaalen. Verder zijne *Nederlandsche Jaarboeken en Historien*, mede een

fraai

fraai werk, en bij de Geleerden in agting; voorts zijn werk, *van de Oudheid der Bataviſche, nu Hollandſche Republiek; Chronijk van Holland; Euripidis Phænisſæ; Excerpta ex Comœdiis & Tragœdiis Græcis, tum quæ extant, tum quæ perierunt; Philoſophorum ſententiæ de fato; Hiſtoria Gothorum, Vandalorum, partim verſa, partim in ordinem digeſta; Lucani Pharſalia, cum notis; Diſſertationes de ſtudiis rectè inſtituendis; De imperio ſummarum poteſtatum circa ſacra, cum ſcholiis Blondelli; Florum ſparſio, ſeu notæ breves ad Juſtinianum; Notæ & emendationes ad Tacitum; Apologeticus eorum, qui Hollandiæ Westfriſiæque & vicinis nationibus ex legibus præfuerunt ante mutationem, quæ evenit an.* 1618. *ſcriptis; Opera Theologica; Diſſertatio de Origine gentium Americanarum; Notæ in Martiani Min. Felicis Capellæ Satiiricon; Verhaal van de belegering van Breda; van Grol; Brieven; Gedigten, enz.* waar van ook veele in andere Taalen overgezet, en dikwils herdrukt zijn. Deeze zo groote en doorgeleerde man, zag zig, egter, van alle kanten, door duizenden vijanden beſprongen. Hij wikkelde zig in een onaangenaamen ſtrijd; want willende de verſchillen over den Godsdienst, ware het mogelijk, vernietigen, maakte hij zig verdagt, en veroorzaakte grooter verwijdering. Een Godgeleerde binnen *Leiden*, ANDREAS RIVETUS, een *Franschman* van geboorte, tastte hem 't eerst aan, en vergat niets om hem bij de *Proteſtanten* verdagt te maaken. De laster, die door zijne vijanden kwaadaardig na zijnen dood wierd uitgebraakt, als of hij, zonder op God te denken, geſtorven was, is kragtig wederlegt, door het getuigenis van JOHANNES QUISTORP, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Roſtok*, daar hij krank leggende, denzelven bij zig ontbood, en blijken gaf, dat hij waarlijk zijn eenigſte vertrouwen op Gods barmhartigheid, en de verdienſten van CHRISTUS ſtelde. Hier door word ook wederlegt de lastering, dat hij als een *Sociniaan* zou geſtorven zijn: want hij betuigde mede aan dien Hoogleeraar, dat hij geloofde, dat CHRISTUS God en Mensch was. Ook hebben andere geleerde mannen de penne ter zijner verdediging opgevat; waarom men hier geene omſtandigheden meer zal aanhalen, vermits den lasteraaren door de waarheid de mond is geſtopt. Hij is getrouwd geweest met

MA-

MARIA VAN REIGERSBERG, bij welke hij drie zoonen, KORNELIS, PIETER en DIDERIK, en eene dogter, CORNELIA, heeft verwekt, alle perfoonen van een uitneemend verftand. Van den middelften, PIETER, zal hier na, in een afzonderlijk Artikel, gefprooken worden. KORNELIS en DIRK hebben den oorlog gevolgt; de oudfte heeft, onder den vermaarden TURENNE, in *Italie* gedient, en is, door den Raad van *Venetie*, met de Ridderorde van *St. Marcus* begiftigd; en de jongfte heeft gedient, onder den vermaarden Hertog BERNARD van *Saxen-Weijmar*, wiens gewoone Edelman hij eerst is geweest, als mede daar na Luitenant Generaal en Gouverneur van *Lauffenburg*, in den *Elzas*. Maar wanneer KAREL GUSTAAF, Koning van *Zweeden*, het vuur des oorlogs aan alle kanten ontftoken had, en naar dappere mannen omzag, zo ontbood hij deeze twee helden, die, door hunnen vader HUGO, te vooren kennis aan 't Hof hadden gehad; dewelke zig ontdaan hebbende van hunne voordeelige posten, en hunne goederen verkogt hebbende, zig gereed maakten om te vertrekken, wanneer de tijding van de dood des Konings GUSTAAF kwam, overleeden in 't Jaar 1660. Doch de Koningin weduwe, hen hebbende laaten weeten, hunne voorgenome reize te vervorderen, zijn ze in den Jaare 1661 vertrokken, wanneer hun Kamerdienaar, verlokt door hunne fchoone goudbeurzen, voornam hen beide te dooden, en met den buit heenen te gaan. Het zelve is ook, voor een gedeelte, door hem volbragt: zo als, onder het volgende Art. nader zal verhaald worden. KORNELIS DE GROOT, diep getroffen door dit rampzalig voorval, keerde weder naar 't Vaderland, alwaar hij in den Jaare 1665 is overleeden, zijnde, zo wel als zijn broeder, ongetrouwd, en te *Delft* begraaven. CORNELIA, de dogter van HUGO DE GROOT, is getrouwd met een *Fransch* Edelman, JAN BARTON, Burggraave van *Montbas*, die in den Jaare 1672, om zijn zwager, PIETER DE GROOT, heeft moeten lijden. *Grotii Apolog. Joh. Imperialis Musæum. Patin Epist.* 7 *Van Meteren, Nederlandsche Geschiedenissen. Freher. Theatr. f.* 1103. *Meursii Ath. Bat. Auberij Memoires. Witte Mem. Philosoph. p* 554. *Observ. Hall. T. VII. p.* 330. *seq. Le Vassor l. XII. Hist. Lod. XIII. Baijle Dicton. Crit. Batesius Theatr. Virorum di-*

dignitate clar. p. 420 & seq. Zieglers Labijrinth. p. 796. MSC.

GROOT, (WILLEM DE) jonger broeder van HUGO, wiens Digtkundige werken hij, in het Jaar 1617, bij een verzamelde, en in 't ligt gaf. Ook schreef hij eene *Inleiding tot de Praktijk van den Hove van Holland*, eerst in 't *Latijn*, en naderhand in het *Nederduitsch*; welk boek, door hem, aan de Regeering van *Delft* werd opgedraagen. WILLEM, mede een voortreflijk Digter, was voorts een nedrig en vroom man in zijnen wandel. Hij was gebooren den 10 Februarij, van het Jaar 1597, en overleed den 12 Maart, van het Jaar 1662.

GROOT, (CORNELIS DE) oudste zoon van HUGO en MARIA VAN REIGERSBERGEN, had, met zijnen jongsten broeder, DIRK DE GROOT, het ontwerp eener reize naar *Zweeden* beraamd, om hunnen dienst aan te bieden aan CAREL GUSTAAF, die, na CHRISTINA, den *Zweedschen* Troon beklommen, en altoos een bijzondere agting voor hunnen vader betoond had. Zij bevonden zig reeds op weg, wanneer hun, tusschen *Embden* en *Breemen*, een deerlijk ongeluk trof. In een herberg vernagtende, had een schelmsche knegt, die den jongen Heer, eenige Jaaren, gediend had, en verlokt door het geld, welk zij bij zig hadden, voorgenomen, hun beiden te vermoorden. Met dit opzet in de kamer tredende, daar de jongste reeds te rust lag, doorschoot hij denzelven met een pistool, met voorneemen om den oudsten even eens te behandelen. Dan deeze, nog niet in slaap zijnde, hoorde de schoot, kreeg agterdogt, en greep een pistool, dat voor zijn bed op een stoel lag. Thans zag hij, bij het ligt der maane, den moordenaar zagjes en al bukkende, zijne slaapstede naderen. Hierom brandde hij los, om hem geen tijd te geeven om nader te koomen, en trof hem zo gelukkig, dat hij nederviel. Hier op geraakte alles, in de herberg, in beweeging. De moordenaar, die niet dood, maar zwaar gekwetst was, werd gegreepen, en naar de gevangenis gebragt. Eerlang bekende hij zijne misdaad, en ontving zijne verdiende straffe. Onze DE GROOT werd, naderhand, Kapitein van de

Hol-

Hollandsche Gardes, en Landdrost van de Meijerij van *'s Hertogenbosch.*

GROOT, (PIETER DE) tweede zoon van HUGO, was gebooren den 28 Maart, van het Jaar 1615, en, om dat hij niet wel ter been was, door zijnen vader, tot de Regtsgeleerdheid opgeleid. Zijne ſtudien volbragt hebbende, werd hij Reſident bij de Staaten Generaal, van wegen KAREL LODEWYK, Keurvorst van de *Paltz.* In het Jaar 1660 werd hij Penſionaris der Stad *Amſteldam*, en bekleedde dat Ampt den tijd van zeven Jaaren. In het Jaar 1668 werd hij, als Gezant, aan de *Noordſche* Hoven gezonden; en, bij zijne terugkomst, Penſionaris te *Rotterdam.* Kort daar op vertrok hij, als Ambasſadeur, naar *Frankrijk*, doch keerde, met den oorlog van het Jaar 1672, in de *Nederlanden* te rug. Geduurende de beroerten van dien tijd, werd hij, te *Rotterdam*, van zijn Ampt ontzet. Toen begaf hij zig, eerst naar *Antwerpen*, en van daar naar *Keulen*, en deed groote dienſten aan zijn Vaderland. Nogthans beſchuldigde men hem, bij zijne terugkomst, van misdaad van gekwetſte Majeſteit; doch, na wettig onderzoek, werd hij daar van vrij geſprooken. Hij leefde, na dien tijd, op zijn buitengoed, als een Amptloos perſoon, en ſtierf, in den ouderdom van 70 Jaaren. Hij liet een zoon na, die Drost van *'s Hertogenbosch* geweest is.

In *Rotterdam* bekleeden, als nog, de nakomelingen van dit Geſlagt, de Stoelen der eere, zo als men uit de Regeeringslijsten kan zien.

GROOT, (GERARD DE) werd, in het Jaar 1384, Kanunnik van *Utrecht* en *Aken.* Doch hij leide, eerlang, die bediening neder, om, in zijne Geboorteſtad *Deventer*, een Kollegie van Geestelijken, tot onderwijs van de jeugd, op te regten; maar de dood verhinderde hem, in de uitvoering van dit ontwerp. Van hem is nagebleeven, *eene Verklaaring om de waarheid regt te prediken*; als ook, een boek *over de ſtudie der H. Schrift:* behalven nog eenige handſchriften, die in de Bibliotheeken bewaard worden. Het Klooster, welk hij, in het Jaar 1357, had beginnen te ſtigten, is naderhand gebruikt door Gees-

te-

telijke Maagden, en heeft, naar hem, den naam gevoerd van *Geerts Klooster*. Na de Reformatie is het, eenigen tijd, tot een Munthuis gebruikt, en, nog na dien tijd, tot andere oogmerken, van dienst geweest.

Oudh. van Deventer, I. Deel.

GROOT, (JAN DE) gebooren te *Vlissingen*, in het Jaar 1650, is geplaatst onder de *Nederlandsche* Konstschilders. In zijne jeugd had hij tot meesters, A. VERDOEL, A. VAN OSTADE en FRANS DE JONG: in meergevorderden ouderdom, verliet hij het penceel, en werd een Koffijkooper.

HOUBRAKEN, II. Deel, bl. 52.

GROOT AMMERS; zie AMMERS. (GROOT en KLEIN)

GROOTENBROEK; zie BROEK. (GROOTEN)

GROOTEGAST en DOESUM, twee Dorpen, in de *Groninger Ommelanden*, die in 't Kerklijke gecombineerd zijn; hebbende de Predikant zijne woonplaats in dit Dorp.

GROOTENHUIS, eene Havezaate in *Overijssel*, ten Noorden van *Oldenzeel*. Een ander, van dien naam, legt in de nabijheid van *Enschedè*.

GROOTENHUIS, (ARENT VAN) een beroemd *Amsteldammer*, welke, als Oprigter der Oostindische Maatschappij, bekend staat.

GROOTENHOUT, een Buurtschap, in de Landen van *Overmaas*, onder de Hoofdbank *Beek*.

GROOTE LINDEN, een Dorp, in 't Nederampt des Lands van *Kuik*.

GROOT LOON, een fraai Dorp, digt bij het Stedeke *Bergloon*, in 't Land van *Maastrigt*; het betaalt, Jaarlijks, aan Redemptiepenningen, 240 guldens.

GROOTE PIER, of LANGE PIER; dus genaamd, wegens de rijzigheid zijner gestalte; bereikende hij, met zijne schouderen, de gewoone lengte. Daarenboven muntte hij uit in sterkte; was, vervolgens, trotsch, stout en onverzaagt, en zelfs wreedaartig. Hij was, van geboorte en handteering, een *Friesche* Boer, die wel gezeeten was, doch, door de plunderingen der *Saxen* en *Gelderschen*, tot den bedelzak gebragt. Dit hem in den krop steekende, bragt hij een deel rappe gasten, die het zelve lot ondergaan hadden, ten getale van zes honderd, bij elkander, daar hij zig als hoofd over stelde. Zijn neef, WYRD, of WIERD, die hem, in grootte, sterkte, noch wreedaartigheid weinig behoefde toe te geeven, was de tweede Bevelhebber in dit opgeraapte Leger, 't welk, onder hunne aanvoering, mensch nog duivel schroomde, en, gelijk men zegt, een roof van voor de hel zoude gehaald hebben. Vermids het Dorp *Kimswerd*, zijne geboorte, althans zijne woonplaats, nevens veele anderen, door de *Saxen* was afgebrand, en door den Hertog, ter plonderinge overgegeeven, om dat het, voor de vrijheid der *Friezen*, de wapenen had opgevat, ging hij op de *Saxen* los, en voegde zig bij de *Gelderschen*. GROOTE PIER, ziende dat hem het geluk diende, meende, spoed te moeten maaken. De *Gelderschen*, om de Zuider Zee ruim en open te maaken, en hunnen vijanden allen toevoer af te snijden, hadden een goed aantal enkelde en dubbelde Zeilschepen toegerust. Over deeze Vloot, werd GROOTE PIER, om zijnen hoogmoed te streelen, als Admiraal aangesteld. Vlijtig kweet hij zig in dien post, en rigtte zo veele plonderingen aan, op de kusten van *Holland*, geduurende het Jaar 1514, dat hij de schrik van dat Gewest werd. De *Saxen* hadden, in *Holland*, onder bevel van den Zeevoogt HIERONYMUS SNEES, een Vloot van 36 Zeilen uitgerust, om hunnen Krijgsknegten, die, in *Friesland*, door gebrek van betaaling, aan het muiten waren geslagen, geld en levensmiddelen toe te voeren. Geen aangenaamer tijding kon PIER gebragt werden. Met 16 welbemande Schepen, zeilde hij deeze Vloot te gemoet,

en nam alle de Schepen, op agt na, die, na een hardnekkig gevegt, het ontvlugtten. Het geluk, dat den zijnen ten dienste stond, maakte hun zo vermeeten, dat zij niemand, dan hunne Bondgenooten, spaarden; wordende, al wat hun in handen viel, prijs verklaard. PIER, hier door trotscher wordende, wilde niet anders genoemd zijn; dan *de verwoester der Deenen; de wreeker van Breemen; de aanhouder der Hamburgers, en het kruis der Hollanders.* Om zig nog gedugter te maaken, voerde hij, in zijn Wapen, Galg en Rad. Hij overwon de *Hollanders*, in een zeer hardnekkig gevegt, bij *Hoorn*, en deed veelen derzelven over boord werpen: veroverde en brandschatte *Hoorn*, *Alkmaar*, de *Beverwijk*, *Nieuwpoort* en eenige andere Steden. Het geweldig op de *Hollanders* geladen hebbende, begroette hij hun met deeze oudetwetsche rijmen.

Ik GROOTE PIER, *Coninc van Frieslant, Hartog van Sneek, Graaf van Slooten, Vrijheer van Hinloopen, Capitein Generaal van de Zuider Zee.*

Een Stuurman ter doodt,
Acht de Hollanders bloot:
Al zijnse groot van rade,
Zij zijn slap van dade.
Sterc van Partijen,
Cranc in 't strijen.
Hoog van Glorie,
Cranc van Victorie.
Maer de Geldersche sterk van teeringe,
Slap van neeringe,
Cloec in den Velde,
Maar dorre van Gelde,
Vroom van Moede,
Maar clein van Goede:
Doch onvertzaagt in 't strijden,
Dus wilt u verblijden,
En de Hollanders niet achten,
Want zij moeten versmagten,

Want

Want zij zoudent becopen,
Waar 't bestant uitgeloopen.
Tegens mijn danck,
Ist zes maanden bestant.

Als hij, eindelijk, zag, dat al de beloften der *Gelderschen*, om de vrijheid der *Friezen* te verdedigen, louter bedrog waren, en dat zij zelven, even als de *Sax* en *Bourgondier*, zogten te handelen, en daar bij bedenkende, hoe wankelbaar de gunst der Vorsten zij, heeft hij zijn afscheid van den dienst genoomen, en is te *Sneek*, in rust en in hoogen ouderdom, den 18 October van het Jaar 1520, overleeden. Op het Stadhuis te *Leeuwaarden* ziet men nog twee lange blanke zwaarden, die men zegt hem en zijnen neeve te hebben toebehoord.

GROOT-SCHERMER, of ZUIDSCHERMER; zie SCHERMER. (ZUID en NOORD)

GROOT ZUNDERT, een aanzienlijk Dorp, omtrent drie uuren ten Westen van *Breda*, aan den rijweg, van *Breda* op *Antwerpen*. Dit Dorp was, onder anderen, in 't Land van *Breda*, in het Jaar 1387, door Hertoginne JOHANNA, aan JAN VAN POLAANEN, verpand, voor een somme van duizend guldens, op voorwaarde, dat het, voor gelijke somme, wederom zou gelost konnen worden. KAREL DE II, Koning van *Spanje*, bood, in het Jaar 1664, die somme aan den Prins van *Oranje*; doch in den *Haag* weigerde men dezelve te ontvangen, alzo de oppermagt, over dat gedeelte van *Staats-Braband*, bij den *Munsterschen* vrede, was afgestaan; en ook, om dat het regt van lossing alleen de Hertogen van *Braband* toekwam. Het draagt den naam van *Groot Zundert*, om het te onderscheiden van *Klein Zundert*, 't welk een kwartier uurs nader aan *Breda* geleegen is. Alhier is een *Gereformeerde* Kerk, die vrij aanzienlijk is.

GROOTE SCHANS; zie ISABELLE SCHANS.

GROOTE SCHANS, in *Staats Braband*, in de nabuurschap van *Ter Heide*, dus genaamd, ter onderscheiding van de Kleine. Beiden zijn thans geheel vervallen.

GROOT-OLDAMPT, in *Groningerland*, waar in geleegen zijn: *Winschoten*, *Winschoterzijl*, *de Pekel-Aa*, *Wildervank*, *Veendam*, *Muntendam*, *Meden*, *Westerlie*, *Heiligerlee*, *Eexta*, *Zuid-* en *Noordbroek*, *Scheemda*, *Beerta*, *Finsterwold*, *Oostwold*, *Midwolde*, *Midwolde Hamrik*, enz.

GROUP; zie WEST-MAAS.

GROUW, is het grootste en aanzienlijkste Dorp van de geheele Grietenij *IJdaarderadeel*, en den naam van Vlek wel waardig. Het ligt, rondomme, zo zeer in Meeren en Moerasſen beſlooten, dat men, voorheen, het zelve te Land niet kon genaaken. Doch, voor eenige Jaaren, is 'er een hooge rijweg, door de Moerasſen, derwaards aangelegd: zo dat men nu, met wagens, in en uit het Dorp kan rijden. Dit Vlek heeft zijnen naam van het water de *Grouw*, 't welk uit de verſcheide Meiren, die deeze plaats omringen, voorkomt. Het Dorp heeft 71 ſtemmen. Behalven éene Hervormde, heeft men 'er twee Gemeenten van de *Doopsgezinden*, die 'er ook, voormaals, vlijtiger dan heden, openbaare oefſeningen of bijeenkomſten plagten te houden, in den ſmaak der Collegianten.

GROUWE, een Dorp, in *Staats Vlaanderen*, in het Ambagt van *Hulst*, in het Jaar 1532, door het water, verſlonden.

GROVESTINS, het Stamhuis van het Adelijk Geſlagt van deezen naam, in de Grietenij *Tietjerksteradeel*, onder het Dorp *Hardegarijp*, onderſcheiden van twee anderen, van dien zelven naam, het eene in *Menaldumadeel*, en het ander in *Hemelummer-Oldephaart*.

GROVESTINS, het Geſlagt van dien naam, of, zo als men van ouds plagt te ſchrijven, GROUWSTINS, heeft dien naam ontleend, van een groote Stins, of Kaſteel, ſtaande, weleer, bij het Dorp *Englum*, en nu omtrent 25 Jaaren geleeden, afgebroken Voorheen droeg dezelve den naam van *Sirtema*. De Lijst van dat aanzienlijk *Friesch* Geſlagt, 't welk nog in wezen is, vind men bij FERWERDA, in het *Adelijk*

Wa-

Wapenboek, I. Stuk. WINSEMIUS, nevens andere *Friesche* Schrijvers, maakt uitvoerig gewag van mannen, daar uit voortgekoomen. Onder anderen spreekt hij, op de XV Eeuw, van WYBE GROUWSTINS, bekend onder den naam van SCHERNE WYBE. Zijn spreuk was: *net te goed, net te tjoed*; dat is, *niet te goed, niet te kwaad*; welke spreuk eenigen van dit Geslagt, naderhand, rondom hun Wapen geplaatst hebben. Hoe zeer eenige *Spaanschgezinden*, in de volgende Eeuw, den roem deezer mannen zogten te verduisteren, zij blijven, egter, tot heden toe, in groot aanzien, en behouden, door Staat- en Krijgskunde, hunne onsterflijke eere: gelijk inzonderheid zal blijken onder het Art. van den Generaal van GROVESTINS.

GROVESTINS, (OENE VAN) zoon van IDZARD. stond, al vroeg, bekend, als een der Bondgenooten; doch was te voorzigtig, om, op de begeerte van ALBA, te *Antwerpen* zig te koomen verantwoorden. In het Jaar 1572, voerde hij het bevel over eenige Ruiters, in *Friesland*, en werd, met twaalf der zijnen, handgemeen met een gelijk getal Karabiniers van BILLY. Na dat zijne manschap was gesneuveld, ontkwam hij zelve, ter naauwer nood, het gevaar. Naderhand voegde hij zig bij den Graave VAN SCHOUWENBURG, met wien hij *Friesland* verliet. De uitsluiting, die hij, bij de amnestie, in het Jaar 1574, onderging, beloofde hem niet veel goeds. Dus bleef hij in ballingschap, tot na de *Gendsche* bevrediging; en bevorderde toen het tekenen en sluiten der Unie. Ook begaf hij zig wederom in den Krijgsdienst, en ijverde zelfs sterk, te *Sneek* en elders, in het Jaar 1583. Zijne Egtgenoote, TET UNINGA, dogter van DOUWE HOYTSMA, begaf zig mede. met haar talrijk kroost, op de vlugt, betoonende dus, eene vrouw van mannenmoed te zijn.

Zie WINSEMIUS, BOR en TE WATER.

GROVESTINS, (WYBE VAN) broeder van OENE, was, zedert het Jaar 1561, Grietman van *Menaldumadeel*, doch werd van

dien post verlaaten, en in 't Jaar 1572, opgevolgd, door HETTE ÆBINGA. Nogthans schijnt hij, eenige Jaaren daar na, daar in hersteld te zijn. In het gemelde Jaar 1572, bevond hij zig te *Franeker*, en voegde zig toen, openlijk, bij de *Nassauwschen*. Hij wierf eenig volk, en werd een verdediger der vrijheid. Uit *Friesland* naar *Enkhuizen* geweeken, werd hij, door den Prins, tot Luitenant Admiraal aangesteld, om met zijne Schepen de *Eems* te bezetten, en te verhinderen het vervoeren van Graanen, die naar de *Spaansche* Steden gezonden werden. Even als zijn broeder, van de algemeene vergiffenis uitgesloo-ten zijnde, was het veiligst voor hem, zig naar elders te begeeven. Naderhand in 't Vaderland wedergekeerd zijnde, werd hij, in het Jaar 1582, Kolonel van *Westergoo*, en in het Jaar 1596, Volmagt van de vijf Deelen. In den Jaare 1599 deed hij openlijk belijdenis van den Hervormden Godsdienst. Hij overleed, den 18 Junij van het Jaar 1600, en werd begraaven te *Berlikum*. Tweemaal was hij getrouwd geweest.

TE WATER, bl. 426, enz.

GROVESTINS, (Jonkheer JOHAN VAN) bevond zig, in het Jaar 1618, op de vergadering, ten huize van ZUILENSTEIN, te *Utrecht*, en beschuldigde aldaar den oudsten Hopman der Waardgelders, HARTEVELD, met te zeggen: dat die hun te vooren had aangezegt, *dat hij en de andere Hoplieden niet begeerden te dienen tegen de Algemeene Staaten, noch tegen den Prins*; noodzaakende voorts HARTEVELD, in 't bijzijn van de anderen, zulks te bekennen: die het ook deed, met bijvoeging, dat zijn volk zelfs onwillig was. Dit had ten gevolge, na dat de Prins, binnen *Utrecht*, meester was geworden, dat GROVESTINS, nevens anderen, van zijn Ampt verlaaten werd.

Vaderl. Historie, X. Deel, bl. 229 en 233.

GRO-

GROVESTINS, (Jonker EDZARD VAN) was een der *Friesche* Edelen, welke, in het Jaar 1668, met de *Hollandsche*, de partij hield tegen de Prinsgezinden.

Zie *Vaderl. Historie*, XIII. Deel, bl. 341.

GROVESTINS. (N. N.) In het Jaar 1712, deed deeze Krijgsman, als Generaal Majoor, aan het hoofd van 1500 uitgeleezen ruiters, een inval in *Champagne*, en rigtte deerlijke verwoestingen aan, op het platte Land en in de Dorpen. Omstandiger word dit verhaald bij TE WATER, alwaar men 't volgende leest: „ De wakkere GROVESTINS deed, met een troep vrijwilligers, „ waar onder verscheiden jonge Officiers, *Friesche* Edellieden, „ en andere jongelingen van goeden huize, eenen inval in *Frank-* „ *rijk* tot op zekeren afstand van *Parijs*. Waar dit vliegend „ Legertje kwam, werd alles onder brandschatting gelegd. De „ bijna ongelooflijke voorspoed, dien het maakte; de schrik, „ dien het zo onverwagt tot in het hart van het Rijk bragt; het „ beleid van GROVESTINS, en de dapperheid zijner togtgezellen, „ waar van de langstleevende geweest is, de Luitenant Generaal „ EELCO VAN GLINSTRA, hebben stoffe van verwondering in dien „ tijd opgeleverd."

Vaderl. Historie, XVII. Deel, bl. 466.
TE WATER, in Nota, bl. 424.

GRUDIUS, (NICOLAAS) Ridder, zoon van den President, NICOLAAS EVERHARD, bekleedde zeer aanzienlijke posten, als, die van Kassier der Staaten van *Braband*; van Geheimschrijver van de Order van 't Gulde Vlies; van Raadsheer van Keizer KAREL DEN V, en van Koning FILIPS DEN II. Hij was een beroemd Digter en Redenaar. Hij overleed te *Venetien*, werwaards hij, door FILIPS, in het Jaar 1571, gezonden was. Zijne schriften vind men gemeld, bij SWEERTIUS, *Ath. Belg.*

GRUISBEEK, eene Hofstede, in *Delfsland*, onder *Rijswijk* geleegen,

GRUITWARDT, (FERNANDUS) gebooren te *Goes*, den 19 Maart van het Jaar 1628, en aldaar een beroemd Geneesheer, Schepen, Raad, en eindelijk Burgemeester. In het Jaar 1651 was hij, te *Utrecht*, statelijk, met de kap gepromoveert. Eerst oeffende hij de practijk te *Middelburg*, on daar na in zijne Geboortestad. Hij stierf, nalaatende eenige geschriften, in het Jaar 1701. In het Jaar 1680 gaf hij in het ligt, een boek, onder den tijtel van *Zeeuwsch Treurtooneel*, in 4to, ter verdediging zijner huisvrouwe en kinderen, tegen derzelver Medeburgers, Vaders, Voogden, Regenten enz. Men vind daar in: de Deductie voor zijne vrouw, PETRONELLA WILHELMI, in het Jaar 1668; Ampliatie voor dezelve, in het Jaar 1668; Appendix voor dezelve, in het Jaar 1671; Index van de voorgaande stukken, in het Jaar 1672; Finis, of besluit, in het Jaar 1673; en meer anderen, tot in 't Jaar 1685. De Pleidooien, over welke deeze schriften loopen, waren ontstaan, over eene erffenis, bedraagende elf hondert negenendertig ponden vlaams en vijftien schellingen, die haar, door haaren vader, onthouden wierd, als zijnde haare legitime portie. Ook was GRUITWARDT, met zijne mede Regenten, in 't Jaar 1692, in een hevig geschil geraakt, over de vermeerdering van gezag, dat hij, aan WILLEM DEN III, wilde toekennen,

GRUITWARDT, (HIERONIMUS) broeder van bovengemelden, stierf, als Raadsheer van *Zeeland*, in het Jaar 1675.

GRUTE, of ook wel GRUTTE, dien men meent te behooren tot het Geslagt van GRUTHEERE, of GRUTERUS, was een der Teekenaars van het Verbond der Edelen, en mogelijk, dezelve, die, bij anderen, voorkomt, onder den naam van F. DE GRUITER.

TE WATER,

GRU-

GRUTERUS, (GUALTERUS, of WOUTER VAN GRUTHEERE,) vader van den na te noemenen JANUS GRUTERUS, was afkomstig uit een Adelijk *Vlaamsch* Geslagt, zo als te zien is, bij L'ESPINOY, CARPINTIER en SANDERUS. 's Mans levensloop is eene aaneenschakeling van zeldzaamheden. Hij werd gebooren te *Antwerpen*, alwaar zijn vader, NICOLAAS, Lid der Regeering, en, volgens sommigen, zelfs Burgemeester was. Het verbond en smeekschrift der Edelen getekend hebbeude, moest hij zijne Ampten en Geboortestad verlaaten, en, als balling, elders een veiliger verblijf zoeken. Zijne huisvrouw, KATHARINA TISHEM, van *Engelsche* afkomste, en ongemeen bedreeven in de Taalen, tot zo verre, dat zij GALENUS in 't *Grieksch* las, werd, te gelijk met hem, gebannen, om dat zij, schoon haars ondanks, iemand, die om den Godsdienst verdagt was, binnen haar huis ontvangen had. Zij beiden begaven zig te scheep, en leden groot gevaar van schipbreuk, bij *Walcheren*. Eindelijk kwamen zij te *Calais*. Hier ontmoette hem een zonderling getal. Op zekeren tijd de Stadswallen, in zijne onkunde van daar mede te misdoen, rond wandelende, werd hij, door de soldaaten, gevat; en terstond, naar het gevangenhuis gebragt. Inmiddels komt 'er iemand van de Magistraat, die zeide, den vreemdeling wel te kennen, en straks bevel gaf, om hem los te laaten; tot zijne groote verwondering zeker, wijl die weldoender hem onbekend was, en ook altoos gebleeven is: waarom hij dien man zijnen onbekenden verlosser plagt te noemen. Kort daar na stak hij over naar *Engeland*, en koos zijne verblijfplaats te *Norwich*. Na verloop van tien Jaaren, keerde hij weder naar *Nederland*. In het Jaar 1577, woonde hij, met zijn vrouw en drie kinderen, te *Middelburg*, en werd of was aldaar Ledemaat van de *Gereformeerde* Kerk, en zelfs verkoozen tot Ouderling. Na dat de Staaten zig van *Antwerpen* hadden meester gemaakt, begaf hij zig derwaards, onder beding, van nooit in openbaare Ampten gesteld te zullen worden; een blijk, dat hij van alle eerzugt zuiver was. In het Jaar 1583, wanneer ANJOU die Stad dagt te overrompelen, was hij, egter, Wijkmeester, en kweet zig zo wel, dat men hem, toen PARMA de Stad benaauwde, be-

 noem-

alleen moest betaald worden van de dikke bieren, die gisten moesten; en dus niet van het dunne, of anders, ſcherp bier. De inkomſten daar van werden verhuurd of verpagt. De WASSENAAREN, en de Heeren VAN NAALDWYK, onder *Rhijn- Delf-* en *Schieland*, hadden mede Gruijtgeld, waar van de eene helft een Graaflijkheidsdomein was. *Delft* verkreeg, eerst uit zekere Leeninge, de eene helft van FILIPS DE II; de andere helft kogt de Stad af van de Heeren VAN WASSENAAR. Na dat men de hoppe meer heeft beginnen te gebruiken, is het Gruijtgeld, of de belasting op de gist, merklijk gedaald, en genoegzaam geheel vernietigd.

Zie BOEY, *Woordentolk*; *Oudheden van Utrecht*, III Deel; *Beſchrijving van Delft*, in folio, bl. 616, enz.

GRIJN, voorheen een Buurt in *Friesland*, aan den uitgang van 't *Vlie*, doch, zedert, door het water verſlonden, in het Jaar 1287.

GRIJNDE, een der vijf Eilanden van *Westfriesland*, aan de Zee geleegen.

GRIJPSKERKE, in *Walcheren*, een oud en vrij goed Dorp en Ambagtsheerlijkheid, behoorende aan *Poppendamme*. Ten Noorden paalt het aan *Buttingen*, en behoorde, weleer, aan de Edelen van dien naam. De Kerk aldaar word door één Predikant bediend.

GRYSPEER, (PIETER) onzeker waar gebooren of geſtorven, is alleen bekend, om dat hij, van het Jaar 1625 tot 1655, Leeraar, te *Haarlem* en *Amſterdam*, onder de *Vlaamſche Mennoniten* was. Zijne ſchriften zijn onder de zijnen genoeg bekend.

SCHYN, *Hiſt. der Mennoniten*, III. Deel, bl. 183.

GRYZE, (JACOB DE) weleer Hoog Baljuw van *Brugge*, en, in het Jaar 1584, Afgezant, van wegen *Braband*, naar *Engeland*, om, nevens JOACHIM ORTEL, met Koningin ELISABETH te handelen. Op het Art. ORTEL zullen wij van die onderhandeling verflag doen.

GUICIARDYN, (LODEWYK) was een neef van den Hiftorieſchrijver van *Florence*, die den zelven naam voerde. Van deezen is ons nagebleeven, zijne *Beſchrijving der Nederlanden*. Hij was het, die, aan den Hertog VAN ALBA, den raad gaf, dat hij, om de rust te herſtellen, de Vasten behoorde af te ſchaffen; welken raad hij zelfs in geſchrifte aan den Hertog overgaf. Behalven het gemelde werk, heeft hij nog geſchreeven: *Verhaal van aanmerklijke voorvallen in Europa, en bijzonder in de Nederlanden, van de Jaaren* 1530 *tot* 1560; *Uitſpanningen; Ernſtige en Boertige woorden en daaden, ter verbetering der Zeeden.* Hij ſchreef dit werk, te *Antwerpen*, alwaar hij, in den ouderdom van 66 Jaaren, overleeden is PONTANUS heeft zijne *Beſchrijving der Nederlanden*, in fol. gedrukt, in het Jaar 1612, met aanmerkingen verrijkt en verbeterd.

GUGERNEN, of GUBERNEN, worden, bij PLINIUS, tusſchen de *Ubien* en *Batavieren*, langs den *Rhijn* geplaatst; dat ook door TACITUS genoegzaam bevestigd word.

GUIDO VAN AVENNES, anders VAN HENEGOUWEN, de XLII Bisſchop van *Utrecht*, was een zoon van JAN VAN AVENNES en van MARGRETA VAN CONSTANTINOPEL, Graavinne van *Vlaanderen*. Hij kwam, na den dood van Bisſchop WILLEM DEN II, op de volgende wijze, tot het Bisdom. De ſtemmen der Kanunniken, zeer verdeeld zijnde, ſtemde de een voor ADOLF, Domproost, en de ander voor GUIDO. Maar GUIDO, geholpen door zijnen broeder JAN DEN II, Graaf van *Holland*, en door eenige andere Vorſten, kreeg dus de meerderheid. Zijne Regeering was niet gelukkig; moetende hij veele wederwaardigheden ondergaan; eerst door gemelden ADOLPH, en daar na van de *Friezen*; zo dat hij zig, niet zonder groote moeite, ſtaande hield.

hield. Hij deed, tot dekking van het Sticht, bouwen, de Sloten *Goer*, *Dullenburg* en *Stoutenburg*. Hij was een man van deftig gelaat, en schoone gestalte; bevallig van uitspraak; kloek van verstand, en voorzigtig in zijne onderneemingen; en verder begaafd met verscheiden deugden en goede hoedanigheden. Met schulden beladen zijnde, was hij ongemeen spaarzaam, leevende, een geruimen tijd, in *Frankrijk*, zuinig en sober. Geduurende zijne reize, in het Jaar 1311, naar *Vienne*, werd hem, op die Kerkvergadering, de Kardinaalshoed aangeboden, waar voor hij bedankte. Geduurende zijne afwezigheid, waren de *Friezen*, op een valsch gerugt van zijnen dood, aan het muiten geslaagen. Terug gekeerd zijnde, ging hij hun gewapend tegen. Op den 27 Maij van het Jaar 1317 overleed hij, zeer schielijk, niet zonder verdenking van vergeeven te zijn, en werd in de Domkerk begraaven.

Zie *Batavia Sacra*, D. II.

GUIELIELMI, (ADRIANUS) gebooren te *Vlissingen*, en overleeden, te *Parijs*, in 't Jaar 1604. Hij was een Geneesheer, en ongemeen ervaaren in de *Arabische* Taal, waar van de getuigenissen, bij CASAUBONIS en anderen, voor handen zijn.

LA RUE, *Geletterd Zeeland*.

GUISIUS, (MATTHIAS VAN) een gebooren *Amersfoorder*, was weleer, te *Emmerik*, Kruisbroeder geweest, zonder, egter, zijne geloften gedaan te hebben. Hij werd Priester, en bediende *Stoutenberg*, *Leusden* en *Hoevelaken*, *Zoest* en *Baarn*, en werd daar na Pastoor in zijn Geboortestad. Oud geworden zijnde, is hij aldaar overleeden, den 24 Februarij van 't Jaar 1696.

GULIK, (MATTHIAS VAN) geboortig van *den Bosch*, was eerst een *Jesuit*, en naderhand Huispastoor bij den Heer VAN WARMOND.

GU-

GULIK, (JACOB VAN) een Minnebroeder, kwam, in het Jaar 1392, te *Utrecht*, gaf zig uit voor een Geestelijk Prelaat, en vertoonde daar van eenige verdigte brieven. Bisschop BLANKENHEIM stelde hem aan tot Vicaris en Wij-Bisschop; welk Ampt hij bijna zes Jaaren bediende. Daar na rugtbaar geworden zijnde, dat hij ongewijd was, werd hij gevangen, en veroordeeld om in een ketel met kookend water geworpen te worden, daar de Bisschop hem levendig deed uithaalen, en vervolgens onthoofden. Die van hem, tot Priester, gewijd waren, moesten, op nieuw, gewijd worden. Sommige van deeze verlieten den Geestelijken Staat, en begaven zig in 't Huwelijk.

HEDA, *Oude Holl. Kronijk.*

GUDELINUS, (PETRUS) een beroemd *Nederlandsch* Regtsgeleerde, gebooren te *Aath*, in *Henegouwen*, den 8 Augustus van het Jaar 1549, stierf te *Leuven*, in het Jaar 1619, nalaatende twee zoonen, en zijne schriften over de Regtsgeleerdheid.

VAL. AND. FOPPENS, *Bibliot. Belg.*

GUNTERSTEIN, een oud Adelijk Huis, in 't Nederkwartier van *Utrecht*, schuins over de Kerk van *Breukelen*. Dit Huis werd, voorheen, door Edelen bezeeten. In het Jaar 1573, geduurende het beleg van *Haarlem*, werden daar op gelegd 40 man, van de 500, die *Breukelen* beschanst hadden. Reeds in 't Jaar 1539 was dit Huis, door de Staaten van *Utrecht*, voor een Ridder-Hofstad bekend; doch, in het Jaar 1611, door de Staaten van *Holland*, aan welke het leenroerig was, aan den Advocaat VAN OLDENBARNEVELD, als een Leen gegeeven. In het Jaar 1672 werd het, door de *Franschen*, met buskruid om verre gesmeeten. Zedert wederom sierlijk opgehaald en vernieuwd zijnde, vertoont het zig tegenwoordig, als een vierkant deftig gebouw, in 't midden van een breede graft, omringd met lommer-

merijk geboomte. Zints lang heeft het behoord, aan de Heeren VAN COLLEN, Heeren van *Gunterstein* en *Tienhoven*.

Staat van Utrecht.

GIJBELAND, eene Heerlijkheid, onder *Dordregt*, in het Kerklijke, gecombineerd met *Brandwijk*.

GYLLEN. (J. DE) Van deezen weet men niet meer, dan dat hij behoord heeft onder de *Brabandsche* Bondgenooten.

TE WATER.

GYSSELING, (JOHAN) van *Vlissingen*, was Bewindhebber der Geoctroieerde West-Indische Maatschappij, ter Kamer *Zeeland*. Hij werd, te gelijk met den Heer M THYS VAN CEULEN, Hoofd-Participant en Bewindhebber ter Kamer *Amsterdam*, verkooren om naar *Brazil* te vertrekken, en aldaar het opperbewind te aanvaarden. Zij namen, den 13 October van het Jaar 1632, de reize derwaards aan, en kwamen, den 17 Januarij van het Jaar 1633, voor 't Recif, met de Schepen *Middelburg* en *de Leeuw* voor anker. GYSSELING begaf zig, den 4 Februarij, naar *Tamarica*, om aldaar order te stellen. In de maand Augustus zeilde hij naar *Arijal*. 's Morgens vroeg vertrok hij met het volk uit de *Afogades*, en verder naar gezegde Kaap, daar hij zig nedersloeg; maar gebrek aan leeftogt, en de aannadering van de vijandelijke overmagt, noodzaakte hem van daar te wijken. In October van dat zelve Jaar, deed hij, met eenige Schepen, bemand met 600 soldaaten, een togt naar 't Zuiden van *Brazil*, en toonde overal, waar hij kwam, zijnen moed en bekwaamheid. Op dien togt veroverde hij 250 kisten met zuiker, en 98 stukken *Brazilien* hout; steekende voorts, behalven het Vlek *Alago*, veele Hofsteden, Schepen en Barken in brand. Den 24 Februarij van het volgende Jaar, zeilde hij, met een Vloot wel toegeruste Schepen, als Generaal, op het Schip

Over-

Overijssel, naar de Rivier *Pariba*; doch, om den te grooten tegenstand, dien hij aldaar ontmoette, liet hij dien stroom met Jagten bezetten, en zette, met de overige Schepen, koers naar *St. Augustijn*, daar hij eenige veroveringen maakte, en den vijand versloeg. In April keerde hij weder naar 't Recif.

Hunnen tijd ten einde geloopen zijnde, kwamen zij, met drie Schepen en één Jagt, welker lading bestond in 826 zo vaten als kisten suiker, 27000 ℔ Braziliehout, den 6 November van het Jaar 1634, in 't Vaderland te rug. J. DE LAAT, hun Mede-Bewindhebber, heeft, in zijn *Jaarlijks Verhaal*, omstandig aangetekend, wat voordeel de Maatschappij, geduurende hun verblijf in de *Brazil*, genooten heeft; en berekent het zelve op bijna 23 tonnen gouds; van de suiker alleen is gemaakt, 1655700 guldens. Hun lof is, door BARLEUS, zeer breed uitgemeeten.

DE LAAT, *Jaarlijks Verhaal*, bl. 380, 382, 390 en 398.

GYZELS. (ARNOUD) Na dat men, in het Jaar 1641, besloten had, om eene Vloot naar *Portugal* in Zee te zenden, voerde hij 't bevel over dezelve. DE RUITER werd, op dien togt, tot Kapitein en Schout bij Nagt aangesteld, en woonde dus, in die waardigheid, den Scheepsstrijd, bij Kaap *St. Vincent*, bij. Na denzelven week hij naar de Rivier van *Lisbon*, en keerde, na veel sukkelens, in de Havens deezer Landen terug.

Vaderl Hist. XI. Deel, bl. 314.

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER G.

XVII. en XVIII. DEEL.

Garst-

Geu-

XVIII. DEEL.

Grae-

Groot.